

ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ ΛΟΓΟΙ

ISBN (SET) 978-960-7735-58-4
ISBN (ΤΟΜΟΣ Γ') 978-618-5314-00-2

© 2017, ΙΕΡΑ ΜΕΓΙΣΤΗ ΜΟΝΗ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ

Καρυές, 630 86 ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ, τηλ.: 2377888087, e-mail: pek@vatopedi.gr

ΑΠΑΝΤΑ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

ΛΟΓΟΙ

ΤΟΜΟΣ Δ΄

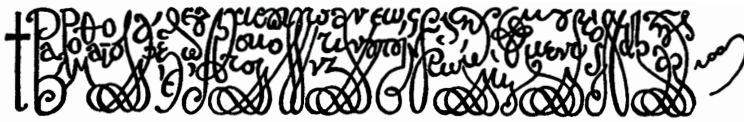
ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΝΤΜΙΤΡΙΗ Μ. ΜΠΟΥΛΑΝΙΝ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
ΜΑΞΙΜΟΣ-ΟΛΕΓΚ ΤΣΥΜΠΙΕΝΚΟ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ:
ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΕΛΙΤΖΑΝΙΑΗΣ

ΙΕΡΑ ΜΕΓΙΣΤΗ ΜΟΝΗ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ
ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ 2017

Ὁσιώτατοι ὃ τε Ἡγούμενος Ἀρχιμανδρίτης κύριος Ἐφραίμ καὶ οἱ λοιποὶ Πατέρες τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἱερᾶς Βασιλικῆς, Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τοῦ Βατοπαιδίου, τέκνα τῆς ἡμῶν Μετριότητος ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, χάρις εἴη τῇ ὑμῶν Ὁσιότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.

Ἐλάβομεν ἀσφαλῶς τὸ ἀπὸ ια΄/κδ΄ Ἀπριλίου ἐ.ἔ., ἀριθμ. Πρωτ. 469/20.1.1, γράμμα τῆς ὑμετέρας ἀγαπητῆς Ὁσιολογιότητος, ἀναγγελοῦσης τῇ Μητρὶ Ἀγίᾳ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡμῖν τὴν τύποις ἔκδοσιν ὑπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τοῦ Βατοπαιδίου τοῦ τετάρτου Τόμου τῶν ἀπάντων τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, ἑλληνιστὶ καὶ ρωσιστί, σπεύδομεν δὲ διὰ τῶν μετὰ χεῖρας Πατριαρχικῶν ἡμῶν εὐχετικῶν Γραμμάτων ἵνα εὐλογήσωμεν τὴν ἔκδοσιν ταύτην, πεποιθότες ὅτι ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὸν λόγον καὶ εἰς τὴν γραφίδα τοῦ εἰρημένου Ἀγίου θὰ οἰκοδομήσῃ πολλὰς ψυχὰς καὶ θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κάλλους τῆς ἐν Χριστῷ καὶ κατὰ Χριστὸν διαχρονικῆς Ὁρθοδόξου μοναχικῆς καὶ ἀγιαστικῆς παρουσίας καὶ μαρτυρίας αὐτοῦ.

Ὁ ις΄ αἰὼν, ὥς γνωστὸν τυγχάνει ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγένοντο ἐν Εὐρώπῃ πνευματικαὶ ζυμώσεις καὶ κοσμογονικαὶ ἀλλαγαί, αἱ ὁποῖαι καθώρισαν ἀποφασιστικῶς τὴν ἱστορικὴν πορείαν καὶ ἐξέλιξιν σύνολης τῆς ἀνθρωπότητος. Καθ' ὃν χρόνον εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Χριστιανοσύνης ἐμφανίζεται ὡς καταλυτικὴ—ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη— ἡ «δύναμις» τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ ἐνῷ ἡ Μήτηρ Ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀκο-

λουθει τὴν ἀνάντη ὁδὸν τῆς διακονίας καὶ μαρτυρίας αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, συντονίζουσα κατὰ τὴν ἱεροκανονικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τὰ τῶν Ὁρθοδόξων πράγματα, καλεῖται ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἡγεμόνος τῶν Ρώσων Βασιλείου ὁ διακεκριμένος διὰ τὴν λιπαρὰν γνῶσιν καὶ ἀμφιλαφῇ σοφίαν αὐτοῦ Βατοπαιδινὸς Μοναχὸς Μάξιμος, ὁ ἀποκληθεὶς καὶ γνωριζόμενος Γραικός, νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ρωσικοῦ γένους.

Ἐφοδιασθεὶς διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ ἐκ τῶν προκατόχων ἡμῶν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Θεολήπτου μετέβη ἐκεῖσε ἐν ἔτει ,αφισ´ καὶ ὠδήγησεν ἀληθῶς Ἐκκλησίαν καὶ λαὸν «πρὸς τὴν εὐθειαν τῆς εὐσεβείας ὁδόν» (βλ. Συναξάριον). Δυστυχῶς, πολιτισμικαὶ ἰδιατερότητες, γλωσσικαὶ ἀδυναμίαι, διασπαστικαὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας τάσεις, κυρίως ὅμως ἐσωτερικαὶ διαμάχαι, ὠδήγησαν τοὺς τότε ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας νὰ στραφοῦν κατὰ τοῦ εὐεργέτου αὐτῶν Μαξίμου.

Ἐπέστη ὁ Ἅγιος τοιοῦτους διωγμοὺς καὶ φρικτὰς ταλαιπωρίας ὑπὸ τῆς μερίδος τῶν φθονούντων καὶ ζηλοφθονούντων αὐτόν, ὥστε μετὰ τὸν θάνατόν του, ὅτε καὶ ἀποκατεστάθη καταταγείς εἰς τὰς δέλτους τῶν ἁγίων, ἔλαβεν ἀξίως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ὁμολογητοῦ, «τῇ προθέσει γεγονὼς μάρτυς ἐν διωγμοῖς ταπεινούμενος» (βλ. α´ προσόμοιον ἐσπερινοῦ ἐκ τῆς Ἀκολουθίας Ἀγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, ποίημα Ἰωσήφ Βατοπαιδινοῦ) καὶ «μαρτυρικοῖς στίγμασι καλλωπισθείς» (βλ. Συναξάριον). Ὁ Ἅγιος Μάξιμος κατέστη μέγας ἐν τοῖς πατράσι διὰ τὴν ἀποστολικὴν του δραστηριότητα καὶ τὸ καθόλου ἀναγεννητικὸν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἔργον του. Εἰς ἐποχὴν συνεχῶν πνευματικῶν ζυμώσεων, ἀμφιρρόπων τάσεων καὶ ἀγῶνος νέων θρησκευτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἰδεῶν ἴσως νὰ μὴ κατενοήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ἢ προσφορὰ, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρὸς Κύριον ἐκδημίαν αὐτοῦ, ταχέως ἀνεγνωρίσθη, δεδομένου ὅτι ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τοῦ περαιτέρω ἀγῶνος διὰ τὴν ἀφύπνισιν τῶν πνευματικῶν δυνά-

μεων τῆς Ρωσσίας καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας (βλ. Β. Φειδᾶ, ἐν ΘΗΕ 8, 632). Ὁ ἀείμνηστος κληρικὸς καὶ θεολόγος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Γεώργιος Φλωρόφσκυ σημειώνει περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου πατρὸς λίαν εὐστόχως: «Γύρω ἀπὸ τὸν Μάξιμο διαμορφώθηκε ἓνας μικρὸς κύκλος σπουδαστῶν, ἀλλὰ ἡ φήμη του ἦταν πολὺ μεγαλύτερη. Τὸ θλιβερὸ πεπρωμένο καὶ ἡ φυλάκισή του ἐνέπνευσαν βαθὺ σεβασμὸ στὸ πρόσωπό του... Ἡ περίπτωση τοῦ Μαξίμου συμβολίζει καὶ μαρτυρεῖ τὸ χάσμα στὴ βυζαντινὴ συνέχεια καὶ ἐπισημαίνει τὴν ἄρνηση τῆς δημιουργικῆς πορείας» (Γεωργίου Φλωρόφσκυ, Ἔργα 5, Σταθμοὶ τῆς Ρωσικῆς Θεολογίας, Μέρους Πρῶτο, ἔκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 47-48).

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, ἅτινα ἐξεδόθησαν κατὰ τὸν 19 αἰῶνα ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Καζάν εἰς τρεῖς τόμους, προσφέρει εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Βατοπαιδίου, ἣτις καὶ διὰ τῆς ἀνά χειρὸς ἐκδόσεως τοῦ τετάρτου τόμου συμπληρώνει τὴν ἐκδοσιν τῶν Ἀπάντων τοῦ Ἁγίου, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν σύγχρονον ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ δημοσιεύουσα διὰ πρώτην φορὰν, τοῦτο μὲν κείμενα μεταφρασθέντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκ τοῦ ρωσικοῦ πρωτογράφου, τοῦτο δὲ κείμενα, τὰ ὅποια ὁ Ἅγιος συνέγραψεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μέχρι τοῦδε δὲ ἀνέκδοτα. Ὁ συμπεριλαμβανόμενος εἰς τὸν παρόντα Τόμον «Παρακλητικὸς Κανὼν εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸν Παράκλητον», σημειωθήτω, ὅτι «ἐν ἀπογνώσει ἐγράφη δι' ἄνθρωπος ἐπὶ τοῦ τοίχου» (βλ. Β. Φειδᾶ, ἐν ΘΗΕ 8, 630) εἰρκτῆς τινος τῆς Μονῆς Βολοκολάμσκ, ἔνθα ὁ Ἅγιος ὑπέστη φοβερὰ βασανιστήρια, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν τὸ ἀληθὲς καὶ διηγετικὸν τοῦ Βιβλικοῦ λόγου: «καὶ γὰρ ἐν ὧν ἀνθρώπων ἐὰν κολασθῶσιν, ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται... καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμψουσι καὶ ὡς σπινθῆρες ἐν καλᾷ διαδρα-

μοῦνται» (Σοφ. Σολ. γ', 4 καὶ 7). Οὕτως ἔλαμψε καὶ λάμπει Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ ὁμολογητής. Ἡ λάμψις αὕτη ἀποκαλύπτεται καὶ διὰ τοῦ μετὰ χειρὸς Τόμου καὶ διὰ τῶν τῇ ἐπιστημονικῇ καλᾷ τοῦ Ἀρχοντος ὀφφικιαλίου τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας καὶ Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν Ἐντιμολογιώτατου κυρίου Ἀντωνίου-Αἰμιλίου Ταχιάου συντεταγμένων προλεγομένων, καθὼς καὶ τῆς ἐμπεριστατωμένης Εἰσαγωγῆς τοῦ Ἐλλογιμώτατου κ. Δημητρίου Μπουλάνιν, ἐρευνήσαντος περὶ τὸ ἔργον καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἁγίου Μαξίμου.

Πατρικῶς συγχαίρομεν τῷ ἀκαταπονήτῳ Καθηγουμένῳ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπαιδίου καὶ τῇ περὶ αὐτὸν μοναστικῇ ἀδελφότητι, τοῖς πολλὰ κοπιάσασιν ἐπιστήμοσι, μεταφρασταῖς καὶ ἐπιμεληταῖς τῆς μετὰ χειρὸς καλαισθήτου ἐκδόσεως, εὐχόμενοι αὐτοῖς τε καὶ τοῖς φιλαγίοις ἀναγνώσταις πλουσίαν τὴν εὐεργεσίαν ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, τοῦ ἐπονομαζομένου τοῦ Γραικοῦ.

Κύριος ὁ Θεός, ὁ δοξάσας αὐτὸν καὶ κληρονόμον τῆς Αὐτοῦ Βασιλείας ἀναδείξας, ἀξιῶσαι πάντας ἡμᾶς τῆς χαρᾶς τοῦ ἀνεσπέρου Αὐτοῦ φωτὸς καὶ τῆς θέας τοῦ προσώπου Του. Ἀμήν.

βίξ' Ἰουλίου λα'
Ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἁγίου Μαξίμου
Διάσεως αὐτοῦ Θεόν εὐχόμενος.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἄρτα Ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός, κατὰ κόσμον Μιχαήλ Τριβώλης (1470-1556), ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὶς διαπρεπέστερες προσωπικότητες τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, μὲ πλουσιώτατη πνευματικὴ καὶ συγγραφικὴ δραστηριότητα στὴν Ρωσία. Προτοῦ μεταβεῖ στὴν χώρα ἐκείνη εἶχε διατελέσει μοναχὸς τῆς Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Σήμερα ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς αὐτῆς Μονῆς, ὁ σεβαστὸς Πατὴρ Ἐφραίμ, προσφέρει στὸ ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ μία πολύτιμη σειρὰ τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, τῶν ὁποίων ἔχουν ἤδη ἐκδοθεῖ τρεῖς τόμοι καὶ τώρα παρουσιάζεται ὁ τέταρτος. Οἱ τρεῖς πρῶτοι τόμοι περιλαμβάνουν ἔργα τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὴν Θεολογικὴ Ἀκαδημία τοῦ Καζάν στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα στὴ ρωσικὴ γλῶσσα, καὶ ἐδῶ δημοσιεύονται σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση. Ὁ τέταρτος αὐτὸς τόμος περιλαμβάνει ἀνέκδοτα ἔργα τῆς μεγάλης αὐτῆς προσωπικότητας, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχαν συμπεριληφθεῖ στὴν ἀνωτέρω ἔκδοσι τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Καζάν.

Τὴν ἐπιμέλεια τοῦ παρόντος τόμου ἔχει ὁ Ντιμίτρι (Δημήτριος) Μιχαήλοβιτς Μπουλάνιν (Дмитрий Михайлович Буланин), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μακροῦ ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Μαξίμου. Ἦδη το 1984 ἐξέδωσε στὸ τότε Λένινγκραντ, σὲ μία ἄρτια ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ἀνέκδοτες μεταφράσεις καὶ ἐπιστολὰς τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Τὸ ἔργο του αὐτὸ φέρει τὸν τίτλο *Переводы и послания Максима Грека. Неизданные тексты* (Μεταφράσεις καὶ ἐπιστολὰς Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Ἀνέκδοτα κείμενα). Ὑπεύθυνος συντάκτης αὐτοῦ τοῦ ἔργου ὑπῆρξε ὁ Ντιμίτρι Σεργκέιεβιτς Λιχατσόβ (Дмитрий Сергеевич Лихачев), ἓνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπέστερους μελετητὲς ἐπιστήμονες τῆς ρωσικῆς γραμματείας ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ρωσικοῦ κόσμου γιὰ τὴν μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου Μαξίμου ἄρχισε νὰ ἐμφανίζεται μὲ τὴν ἔκδοση τῶν στὴν ρωσικὴ γλῶσσα συγγραφεῶν του. Ἔτσι τὸ 1859 παρουσιάστηκε ἡ ἔκδοση τοῦ πρώτου τόμου τῶν ἔργων του ἀπὸ τὴν Θεολογικὴ Ἀκαδημία τοῦ Καζάν: *Сочинения преподобного Максима Грека*. Изданные при Казанской Духовной Академии. Στὸν τόμο αὐτόν, ποὺ κάλυπτε 547 συνολικῶς σελίδες, περιλήφθηκαν 28 κείμενα τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, ὅλες δογματικοῦ περιεχομένου. Ὁ δεύτερος τόμος, 453 σελίδων, ἐκδόθηκε τὸ 1860 περιλαμβάνοντας 49 ἡθικοδιδασκτικὰς διδασκαλίαις, καὶ ὁ τρίτος τὸ ἔτος 1862. Σ' αὐτὸν τὸν τρίτο τόμο, 296 σελίδων, δημοσιεύθηκαν 53 κείμενα τοῦ Ἁγίου Μαξίμου ποικίλου περιεχομένου.

Στὴν Ρωσία ἀναπτύχθηκε μίᾳ ἰδιαίτερη καὶ πολὺ πλούσια βιβλιογραφία σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Μαξίμου. Ἔτσι ὁ Ἀλεξέη Ἰβάνοβιτς Ἰβάνωφ (Алексей Иванович Иванов) ἐξέδωσε τὸ 1969 στὸ Λένινγκραντ βιβλίον μὲ τίτλον *Ἡ φιλολογικὴ κληρονομία Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Χαρακτηριστικά, ἀναφορές, βιβλιογραφία* (Алексей Иванович Иванов, Литературное наследие Максима Грека. Характеристика, атрибуция, библиография). Στὸ ἔργο αὐτὸ ἀναφέρονται 365 τίτλοι ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Ἁγίου Μαξίμου. Τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Ἰβάνωφ ὑπῆρξε, ὡς φαίνεται, τὸ ἔναυσμα ἐνὸς ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἑλλήνα Ἁγίου καὶ πνευματικοῦ διδασκάλου. Ἔτσι τὸ 1977, ἡ Νίνα Βασίλιεβνα Σινίτσυνα (Нина Васильевна Синицына) δημοσίευσε στὴν Μόσχα μίᾳ μονογραφίαν μὲ τίτλον *Ὁ Μάξιμος ὁ Γραικὸς στὴν Ρωσία* (Максим Грек в России). Μίᾳ ἀφήγησι τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, ὅπου συγχρόνως καταγράφονται καὶ οἱ χειρόγραφες συλλογὰς τῶν ἔργων του, ἀπὸ τίς ὁποῖες στὴν συνέχεια ἔγινε ἡ ἔκδοση. Ἡ συγγραφικὴ δραστηριότητα τῆς Ν. Β. Σινίτσυνα γιὰ τὸν Ἅγιο Μάξιμον δὲν τελείωσε μὲ αὐτὸ τὸ βιβλίον. Τὸ 2006 ἐκδόθηκε στὴν Μό-

σχα τὸ ἔργο της γιὰ τὸν Ἅγιο Μάξιμο πὺ εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον καὶ πὺ ἐπιγράφεται *Διηγήσεις περὶ τοῦ ὁσίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ* (16ος-17ος αἰώνας) [*Сказания о Максиме Греке* (XVI-XVII вв.)]. Ἐδῶ ἐξετάζονται οἱ διασωθεῖσες μαρτυρίες περὶ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου. Ἐπίσης ἐξέδωσε τὸ 2008 στὴν Μόσχα μία βιογραφία τοῦ Ἁγίου Μαξίμου (Максим Грек) γιὰ τὸ εὐρὺ κοινό, ἐνταγμένη σὲ μία σειρά βιβλίων πὺ ἔφερε τὸν τίτλο «Βίοι ἀξιοσημεῖωτων ἀνθρώπων» («Жизнь замечательных людей»).

Σιγὰ σιγὰ καὶ ἄλλοι νεώτεροι Ρῶσοι ἐπιστήμονες, πὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, ἔκριναν ὅτι ἡ ἔκδοση τῶν ἔργων τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Καζάν ἦταν ἐλλιπὴς καὶ δὲν ἀπέδιδε σωστὰ καὶ ὁλοκληρωμένα τὰ κείμενά του. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν κρίθηκε σκόπιμο νὰ γίνεи μία νέα ἔκδοση ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν χειρογράφων πὺ περιλαμβάνουν ἔργα του. Ὁ πρῶτος τόμος τῆς κριτικῆς ἔκδοσης τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου Μαξίμου ἐκτυπώθηκε στὴν Μόσχα τὸ 2008, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν καὶ τῆς Διευθύνσεως Πολιτισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Περιλαμβάνει σὲ 567 σελίδες 23 συνολικῶς ἔργα του, τὰ ὁποῖα καὶ κατατάσσονται στὴν ἔκδοση αὐτὴν μὲ χρονολογικὴ σειρά: Преподобный Максим Грек. Сочинения. Том 1, Москва 2008. Ὁ δεῦτερος τόμος τῆς κριτικῆς ἔκδοσης ἔργων τοῦ Ἁγίου Μαξίμου ἐκδόθηκε σὲ 430 σελίδες στὴν Μόσχα τὸ 2014, μὲ εἰσαγωγὴ καὶ ἐπιμέλεια τῆς Ν. Β. Σινίτσυνα. Στὸν τόμο αὐτὸν περιλαμβάνονται 51 ἔργα τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, τὰ ὁποῖα εἶχε γράψει μεταξὺ τῆς 3ης καὶ τῆς 5ης δεκαετίας τοῦ 16ου αἰώνα.

Στὴν Ρωσία εἶχε ζήσει ἓνα πλῆθος ἀπὸ Ἑλλήνες κληρικούς καὶ διανοουμένους, πὺ ἀνεδείχθησαν σὲ ὑψηλὲς ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες, Ἡγούμενοι, Ἱεράρχες, κανεῖς τους ὅμως δὲν παροῦσίασε τὸ μεγαλειῶδες συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Μαξίμου. Ἄν θελήσουμε νὰ δοῦμε ποιὰ ἦταν ἡ παραγωγή τῆς γραφίδας τοῦ Ἁγίου Μαξίμου θὰ μετρήσουμε συνολικῶς 365 συγγραφές

του σύμφωνα με τὸν Ἰβάνοφ ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, γραμμένες στὴν ρωσικὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐλληνικὴ. Ἄλλες ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἐκτενεῖς καὶ ἄλλες σύντομες. Οἱ 113 ἀπὸ αὐτὲς τὶς συγγραφές ἀποτελοῦν μεταφράσεις. Γιὰ ὀρισμένες ἀπὸ αὐτὲς τὶς συγγραφές δὲν ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀκόμα ἡ γνησιότητά τους. Μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ τέταρτου αὐτοῦ τόμου, ποὺ περιλαμβάνει 39 συγγραφές στὴ ρωσικὴ καὶ 16 συγγραφές στὴν ἐλληνικὴ, ἔχουμε συνολικὰ 185 συγγραφές, δηλαδὴ ὅλα τὰ μέχρι στιγμῆς ἐξακριβωμένα γνήσια ἔργα τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὶς μεταφράσεις του. Ἡ θεματολογικὴ κατάταξη τῶν συγγραφῶν τοῦ Ἁγίου Μαξίμου παρέχει τὶς ἐξῆς περίπου κατηγορίες: Ἔργα μεταφραστικά, ἔργα περὶ γραμματικῆς καὶ λεξικογραφίας, ἔργα δογματικὰ-ἀντιρρητικά, συγγραφές κατὰ τῆς ἀστρολογίας, τῶν ἀποκρύφων καὶ τῶν διαφόρων δεισιδαιμονιῶν, ἔργα ἠθικοδιδασκτικά, ἔργα ἐρμηνείας ἀποριῶν καὶ περὶ τὰ θεολογικά, ἐκκλησιαστικά καὶ καθημερινὰ προβλήματα, συγγραφές ἐκκλησιαστικο-ιστορικές, καὶ ἄλλα διάφορα. Μέσα ἀπὸ μία τέτοια πλούσια θεματολογία, ἡ ὁποία σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀναφέρεται σὲ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴν σύγχρονη ρωσικὴ κοινωνία, ὑπάρχουν συγγραφές ποὺ ἀποτείνονται στὴν κοινωνία αὐτὴ μὲ σκοπὸ νὰ τὴν ἐνημερώσουν σχετικὰ μὲ σύγχρονες πραγματικότητες, γιὰ τὶς ὁποῖες αὐτὴ δὲν εἶχε καμία πληροφόρηση καὶ τῆς ἦταν ἄγνωστες. Ἐδῶ ἀνήκουν ὅσα ἔχει γράψει ὁ Ἅγιος Μάξιμος περὶ τῆς συγχρόνου ζωῆς στὸ Ἅγιον Ὄρος, τὴν μοναχικὴ τάξη καὶ τὴν πνευματικότητα τοῦ τόπου, παρέχοντας πληροφορίες οἱ ὁποῖες, μολονότι ἀποτείνονται σὲ Ρώσους, δὲν παύουν νὰ ἀποτελοῦν μία ἀξιόλογη πηγὴ γιὰ τὴν μελέτη τῆς ἀθωνικῆς Ἱστορίας, πηγὴ ἡ ὁποία ὥστόσο δὲν ἔχει γίνῃ ἀκόμα ἀντικείμενο ἐρευνας ὅσο θὰ ἔπρεπε ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς.

Ἐνα πολὺ σημαντικὸ μέρος τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς τοῦ Ἁγίου Μαξίμου ἔχει συμπεριληφθεῖ στοὺς τρεῖς τόμους τῶν

ἔργων του, τοὺς ὁποίους ἔχει ἤδη ἐκδώσει ἡ Ἱερὰ Μεγίστη Μονὴ Βατοπαιδίου (2011, 2012, 2014). Τώρα, ὁ παρὼν τέταρτος τόμος περιλαμβάνει σειρὰ ἀνεκδότων μέχρι σήμερα ἔργων του, τὰ ὁποῖα διασώθηκαν τὰ περισσότερα στὴ ρωσικὴ καὶ κάποια στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὰ ἔργα αὐτὰ παρουσιάζουν καὶ ἓνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, δεδομένου ὅτι ἀναφέρονται καὶ στὴν Ἱστορία ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴ προσφορὰ καὶ σπουδαιότητα τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἄξια ἰδιαίτερης μνείας εἶναι ἐδῶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου πρὸς τὸν Μέγα Ἡγεμόνα τῆς Μόσχας Βασίλειο Γ' (1505-1533). Ὁ Βασίλειος ἦταν ὁ πρῶτος Ρῶσος Ἡγεμόνας ὁ ὁποῖος εἶχε ἰδιοποιηθεῖ τὸν τίτλο «τσάρος» (caesar-царь), ὁποῖος σήμαινε «αὐτοκράτωρ». Στὴν ἐποχὴ του εἶχε ἐμφανισθεῖ στὴν Ρωσία καὶ ἡ θεωρία περὶ Μόσχας ὡς Τρίτης Ρώμης. Σὲ αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἰσχυρότατο ἡγεμόνα στέλνει ὁ Ἅγιος Μάξιμος μία ἐπιστολή, στὴν ὁποία ἀναφέρεται στὴν πνευματικὴ ὑψὲς καὶ τὴν σπουδαιότητα τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὡς θεματοφύλακα τῆς θείας Χάριτος. Οἱ Ρῶσοι ἀπὸ αἰῶνες διατηροῦσαν ἐπαφὴ μὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ σὲ γραπτὰ τοὺς ἀναφέρονταν σὲ αὐτό, ἡ ἐπιστολὴ ὅμως αὐτὴ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου ἐδειχνε μία πολὺ βαθύτερη γνώση ὅχι μόνο τῆς μοναστικῆς δομῆς τοῦ Ἁθῶ καὶ τῶν ιδιοτήτων τῶν μοναχῶν ἀλλὰ καὶ τῶν σπουδαίων πνευματικῶν ἀρετῶν ποὺ καλλιεργοῦσε ὁ ἱερός αὐτὸς χώρος, οἱ ὁποῖες τελικῶς ὁδηγοῦσαν τὸν μοναχὸ στὴν ἔνωση μὲ τὸν Θεό.

Ἀνάλογο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὴν ἀκτημοσύνη τῶν μοναχῶν, καὶ τοὺς κρατεῖ μακριὰ ἀπὸ ὑλικὲς ἀπολαύσεις. Πέρα ἀπὸ αὐτὲς τὶς πνευματικοῦ περιεχομένου ἐπιστολές, ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὑπεισέρχεται καὶ σὲ σύγχρονα πολιτικὰ θέματα, ὅπως ἡ ἐπιθετικότητα τῶν Σκυθῶν τῆς Κριμαίας, ἐνῶ προστίθεται καὶ ἡ συμβουλὴ τοῦ πρὸς τὸν Ρῶσο Ἡγεμόνα γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους. Οἱ ἐπιστολὲς πρὸς τὸν Μέγα Ἡγεμόνα καὶ ἄλλα πρόσωπα τῆς τσα-

ρικής οικογένειας δείχνουν πόσο κύρος είχε αποκτήσει ο Άγιος Μάξιμος στην Ρωσία, όπου εμφανίζεται ως καθοδηγητής της πνευματικής ζωής και διδάσκαλος. Αυτό δηλώνει ότι είχε πλέον αναγνωριστεί από τους Ρώσους Ήγεμόνες, Ίεράρχες, αλλά και τον άπλοϊκό κληρο και λαό ως ένας μεγάλος πνευματικός σύμβουλος, ὅμοιος τοῦ ὁποῖου δὲν εἶχε ἔως τότε παρουσιαστεί ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ κόσμο. Ἐνα ἐνδιαφέρον σημεῖο τῆς συγγραφικῆς του δραστηριότητος εἶναι καὶ ὅσα γράφει στοὺς Ρώσους περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνης, δοθέντος ὅτι στὴν Ρωσία εἶχαν ἀρχίσει νὰ μελετοῦν τὴν ἑλληνικὴ κλασικὴ ἀρχαιότητα. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ συμβολὴ του εἶναι λίαν σημαντικὴ, διότι δείχνει πόσο πιὸ προχωρημένος θὰ ἦταν ὁ προφορικός του λόγος στὰ θέματα αὐτά.

Κλείνοντας τὰ Προλεγόμενα τοῦ τέταρτου αὐτοῦ τόμου πρέπει νὰ δηλώσουμε ὅτι ἡ Ἱερὰ Μεγίστη Μονὴ Βατοπαιδίου, μὲ τὴν δημοσίευση τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, τὸν καθιστᾷ βαθέως γνωστὸ στὸ εὐρύτερο ὀρθόδοξο κοινό, ὥστε νὰ γνωρίσει αὐτὸ πόσο σπουδαῖο καὶ διαχρονικὸ ρόλο διεδραμάτισε στὴν Ρωσία ὁ ἑνας Ἑλληνας Ἀγιορείτης μοναχός.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ-ΑΙΜΙΛΙΟΣ Ν. ΤΑΧΙΑΟΣ

ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ, ΑΛΛΟΛΑΠΟ ΜΕΛΟΣ
ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΚΑΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΒΡΑΒΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΣΛΟΒΑΚΙΑΣ, ΕΠΙΤΙΜΟΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΑΘΩΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Ἅγιος Μάξιμος Γραικός: Ἑλλην λόγιος καὶ Ρώσος συγγραφεύς

«Κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας», λέει ὁ Ψαλμωδός¹. Πολλὲς φορὲς θὰ ἦλθαν τὰ λόγια αὐτὰ στὸν νοῦ τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς πολύχρονης φυλακίσεως καὶ ἐξορίας του στὴν Ρωσία. Δὲν ἦταν τυχαῖο πὺν οὐκ ὀλίγες φορὲς παρακάλεσε τὶς κοσμικὲς καὶ ἐκκλησιαστικὲς ἀρχὲς τῆς Μόσχας νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ἐπιστρέψει στὸν τόπο τῆς μετανοίας του στὸ Ἅγιον Ὅρος, στὴν Ἱερὰ Μονὴ Βατοπαιδίου. Ματαίως. Ἡ παράκληση τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ δὲν εἰσακούσθηκε – ὁ ἅγιος ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη μακριὰ ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος. Ἔστω καὶ μὲ μεγάλη καθυστέρηση, μόλις τὸν 20^ο αἰῶνα, ξεκίνησε τὸ ταξίδι τῆς «ἐπιστροφῆς» τοῦ σοφοῦ γέροντος στὴν Ἑλλάδα, τὴν ἐθνικὴ του πατρίδα, μέσα ἀπὸ μελέτες ἀφιερωμένες στὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του ὅσο καὶ μέσα ἀπὸ λογοτεχνικὰ κείμενα. Στὴν λατρεία τοῦ ἁγιορείτου γέροντος συνέβαλε ἡ ἀγιοποίησή του ἀπὸ τὴν Ρωσικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τὸ 1988. Στὶς μέρες μας, ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Βατοπαιδίου προχώρησε στὴν ἔκδοση στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ πὺν γράφηκαν κατὰ τὴν μοσχοβίτικη περίοδο τῆς ζωῆς του. Ὁ παρὼν Δ΄ τόμος συμπληρῶνει τὴν ἤδη ὑπάρχουσα τρίτομη ἔκδοση τῶν *Ἔργων* τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, πὺν πρωτοεκδόθηκε στὸ Καζάν (1859-1862) στὴν γλῶσσα τοῦ πρωτοτύπου, καὶ ἐν συνεχείᾳ στὴν Λαύρα τῆς Ἀγίας Τριάδος (1910-1911), στὴν καθομιλουμένη ρωσικὴ γλῶσσα, μαζὶ μὲ ἄλλα παλαιοσλαβικὰ κείμενα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἐλάχιστα ἀπομεινάρια τῆς ἐλληνόφωνης κληρονο-

1. *Ψαλμ.* 83:11.

μιας τοῦ Ἀγιορείτου. Ξαναδιαβάζοντας τὰ ἔργα του, ὀδηγοῦμαστε σὲ χρήσιμα συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὸ ἰδιαιτέρως δυσάρεστο διάστημα τῆς ρωσικῆς περιόδου τοῦ βίου τοῦ ἁγίου: διαπιστώνουμε τὸ ποῦ ὀφείλεται ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ μὲ τὸ μοσχοβίτικο περιβάλλον του, ἡ ὁποία ὀδήγησε στὴν σκληρὴ καταδίκη τοῦ φιλόπονου μοναχοῦ ἀπὸ ἐκκλησιαστικὲς συνόδους. Οἱ συνοδικὲς ἀποφάσεις ὀδήγησαν στὸ νὰ συνδεθῇ ἀπόλυτα μὲ τὴν Ρωσία ὁλόκληρο τὸ δεύτερο μισὸ τῆς ζωῆς τοῦ ἁγίου. Χωρὶς νὰ φιλοδοξοῦμε νὰ δώσουμε ὀριστικὴ ἀπάντηση, θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ φανερώσουμε τὰ τυπικὰ λάθη τῶν ἀπόψεων ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος.

Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἐν λόγῳ θέμα πορεύονται στὸν δύσκολο δρόμο τῆς ἤδη μὴ ἀποδοτικῆς ἐξελεγκτικῆς μεθόδου ἢ μεταβιβάζουν τὴν συζήτηση στὸ πεδίο τῆς ἠθικῆς, παρουσιάζοντας τὸν ἅγιο Μάξιμο τὸν Γραικὸ ὡς θύμα καὶ τοὺς δικαστές του ὡς θύτες. Νομίζω ὅτι καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη ὀπτικὴ γωνία δὲν ἐπιτρέπουν τὴν σωστὴ ἀνάλυση τοῦ προβλήματος. Τί ἐννοῶ; Ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως προϋποθέτει τὴν ἀδιάλλακτη πρόοδο κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τῶν ὀργανισμῶν της. Σὲ ἕναν βαθμὸ, τὸ σχῆμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ στὴν μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Εἰδικὰ στὴν περίπτωση τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, οἱ μελετητὲς τὸν συγκρίνουν μὲ τοὺς συγχρόνους του Μοσχοβίτες καὶ ἐρίζουν γιὰ τὸ ἂν ἦταν συντηρητικὸς ἢ νεωτεριστής. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ τοποθέτηση ὅμως εἶναι ἐξ ἀρχῆς λανθασμένη, καθὼς τὸ ἴδιο πρόσωπο μπορεῖ σὲ ἄλλα ζητήματα νὰ ὑποστηρίξει τὸ παλαιὸ καὶ σὲ ἄλλα νὰ προωθῇ τὴν ἀνανέωση. Ὁ ἄνθρωπος, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία καὶ τὶς ἐπιδιώξεις του, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀλλάξει στάση ἀπέναντι στὰ ζητήματα τῆς ζωῆς. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος, ποὺ γιὰ παράδειγμα ἀρνήθηκε τὰ φῶτα τῆς οὐμανιστικῆς Δύσης καὶ ἀναχώρησε γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Τούτῃ ἡ ἀπόφασί του δὲν

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ μονοσήμαντα ὡς μιὰ κίνηση πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἢ ὡς μιὰ κίνηση πρὸς τὰ πίσω.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ μὲ τὰ πολιτιστικά φαινόμενα, πού γιὰ ὀρισμένους μετέχουν τῶν παλαιῶν, ἐνῶ κατ' ἄλλους θεωροῦνται δελεαστικοὶ «νεωτερισμοί». Ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Μάξιμος θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του αὐστηρὸ ὑπερασπιστὴ τῶν παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν Κανόνων, ἐνῶ στὴν Μόσχα τὸν δίκαζαν ὡς μεταρρυθμιστὴ πού ἔθετε ἐν ἀμφιβόλῳ σύνολη τὴν παράδοση τῆς Παλαιᾶς Ρωσίας. Ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς πόλους τοποθετοῦνταν ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικὸς καὶ ἀπὸ τὶς ἐπόμενες γενεὲς τῶν λογίων Μοσχοβιτῶν. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, ὅσοι δὲν δέχονταν τοὺς νεωτερισμοὺς τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶχαν σὲ περιόπτη θέση τὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ –ἰδιαίτερα τὸν «Λόγο περὶ τοῦ Ἀλληλούια» καὶ τὸν «Λόγο περὶ τοῦ σήματος τοῦ σταυροῦ μὲ δύο δάχτυλα» (καὶ οἱ δύο αὐτοὶ Λόγοι περιέχονται στὸν παρόντα τόμο)– θεωροῦνται παραδοσιακοὶ καὶ ἐντάσσουν στοὺς κόλπους τους καὶ τὸν ἀγιορεΐτη μεταφραστή. Ἦδη, ὅμως, ὁ γνωστὸς Ἀββακούμ, πού ἦταν ἔτοιμος νὰ θανατωθεῖ «ἕστω καὶ γιὰ ἓνα γιῶτα», ἀνέπτυξε ιδέες ἀσύμπτωτες πρὸς τὰ ὀρθόδοξα δόγματα. Παρακάτω θὰ δοῦμε ἀκόμα περισσότερα. Οἱ παλαιόπιστοι, ἀφοῦ ἀποχώρισαν ἀπὸ τὴν ἐπίσημη Ἐκκλησία ἐξ αἰτίας τῆς μὴ παραδοχῆς ἐκ μέρους τους τῶν νεωτερισμῶν, ἀναγκάστηκαν ἐν τέλει νὰ πορευθοῦν στὸν δρόμο τῶν μεταρρυθμίσεων πού ἦσαν ριζικότερες ἀκόμα καὶ ἐκείνων τοῦ πατριάρχη Μόσχας Νίκωνα. Καὶ οὕτω καθεξῆς...

Προκαλεῖ ἀμηχανία, ἐπίσης, ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ ἁγίου Μαξίμου καὶ τῶν κατηγόρων του κατὰ τὸ ἠθικὸ κριτήριον. Σύμφωνα μὲ αὐτό, ἡ κρίση τῶν ἀνθρώπων –σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν Κρίση τοῦ Θεοῦ– δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι δίκαιη καὶ ἀντικειμενική, ἤδη ἐκ τῆς φύσεώς της. Καὶ ὅμως, οἱ ἄδικες ἀποφάσεις τῶν συνόδων κατὰ τοῦ ἁγίου Μαξίμου δὲν μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν μὲ βάση μόνο τὴν

υποκειμενικότητα τῶν δικαστῶν. Διαβάζοντας τὰ σωζόμενα (ἔστω καὶ παρεφθαρμένα) ἀρχεῖα τῶν λογομαχιῶν τοῦ Ἑλληνα λογίου με τοὺς δικαστές του, ἀποκομίζουμε τὴν ἐντύπωση ὅτι οἱ συζητητές δὲν καταλαβαίνουν καλὰ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ὁμιλοῦν διαφορετικὴ γλῶσσα μεταξύ τους, τόσο κυριολεκτικὰ ὅσο καὶ μεταφορικά. Καὶ αὐτὸ διότι οἱ δίκες κατὰ τοῦ ἁγίου Μαξίμου καὶ τῶν συνεργατῶν του δὲν προέκυψαν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς συγκρούσεως μεμονωμένων ἀνθρώπων. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴ ἀντιπαράθεση ἀνθρώπων με προσωπικὲς συμπάθειες καὶ ἀντιπάθειες κρυβόταν ἡ σύγκρουση δύο πολιτισμῶν με διαφορετικὰ συστήματα ἀξιών. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός, δοκιμασμένος πλέον σὲ ὅλες τὶς τέχνες τοῦ trivium², ἦλθε στὴν Ρωσία ὡς συνειδητὸς φιλέλληνας. Ὑπερασπιζόταν μεῖν ἰδιαίτερο ζῆλο τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, τὸ κύρος τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καθὼς καὶ τὸ ἀκλόνητο τῆς παραδόσεως. Ἐν τῷ μεταξύ στὴν Ρωσία, τὴν ἴδια ἐποχὴ, ὠρίμαζε ἡ ἰδέα τοῦ ἱεροῦ βασιλείου τῆς Μόσχας, ἰδέα ποὺ σὲ μεγάλο βαθμὸ θεμελιώθηκε πάνω στὴν ἀμφισβήτηση τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας τοῦ Βυζαντίου ποὺ καταλύθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὅλοένα καὶ περισσότερο κυριαρχοῦσε ἡ πεποίθηση ὅτι ἀπὸ ὁλόκληρη τὴν χριστιανικὴ οἰκουμένη μόνο τὸ βασίλειο τῆς Μόσχας παρέμενε πιστὸ στὴν Ὁρθοδοξία. Συνεπῶς, ἡ ρωσικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση εἶναι αὐτὴ ποὺ μετὰ συστατικὰ της διατηροῦσε ζῶσα σχέση μετὰ τὰ ἱερὰ πρότυπά της. Ἡ Μόσχα ἀνακηρύχθηκε σὲ Τρίτη Ρώμη – γεγονὸς ποὺ προϋπέθετε τὸ τέλος τῆς θείας ἀποστολῆς τῆς Δεύτερης Ρώμης, δηλαδὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ σύνολο τῶν ιδεολογημάτων ποὺ μεταχειρίζονταν τότε στὴν

2. Βάση τοῦ δυτικοῦ μεσαιωνικοῦ πολιτισμοῦ ἀπέτελεσαν οἱ ἐπτά ἐλευθέραιες τέχνες, ποὺ χωρίστηκαν στὸ εἰσαγωγικὸ «Trivium» καὶ στὸ «Quadrivium». Στὸ «Trivium» ἀνήκουν ἡ γραμματικὴ, ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἡ ρητορικὴ. Στὸ «Quadrivium» ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ γεωμετρία, ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ μουσικὴ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μόσχα δὲν ταίριαζαν ιδιαίτερα μὲ τὶς κοσμοθεωρητικὲς ἀρχὲς τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Ποιὰ τακτικὴ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσει λοιπὸν ὁ ἅγιος, ὥστε νὰ συνεχίσει τὸ συγγραφικὸ του ἔργο μέσα σὲ αὐτὸ τὸ ὄχι καὶ τόσο εὐνοϊκὸ γιὰ αὐτὸν περιβάλλον; Ἀπὸ τὴ μιά, ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀρνηθεῖ τὶς πεποιθήσεις του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, μὲ τὸ νὰ τὶς διακηρύσσει, προκαλοῦσε τὴν δυσαρέσκεια τῶν κρατούντων. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός, λοιπόν, διάλεξε τὸν τρίτο δρόμο: ἰσχυρὸ ὄπλο του ἔγινε πλέον ὁ γενικευμένος στὸ ἔπακρο διδακτικὸς λόγος, ποὺ ἐντὸς αὐτῆς τῆς γενίκευσης ἐμφανίζοταν ἀψευδής. Μὲ τὸν λόγο αὐτὸν κήρυττε τὸ ἀκλόνητο τῶν κοινῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν, ἔχοντας ὡς πρότυπό του τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀνατολικῆς χριστιανικῆς Γραμματείας, δηλαδὴ τὶς διδασκαλίες τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὀρθότητά τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ἁγίου Μαξίμου κρίνεται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων της: ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικὸς ἔγινε —καὶ μάλιστα ἀπὸ ἀρκετὰ νωρίς— ἕνας ἀπὸ τοὺς περισσότερο τιμώμενους ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς τῆς Παλαιᾶς Ρωσίας.

Ποιὸς ἦταν, λοιπόν, ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός, μὲ βάση τὴν πολυμορφία τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου του — ἕνας ἑλληνας συγγραφέας ἢ μιὰ πνευματικὴ μορφή τῆς Μόσχας; Ἴσως καὶ νὰ μὴν ὑπάρχει πλήρης καὶ ὀριστικὴ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτό. Ὅποια καὶ νὰ ἦταν ἡ πραγματικότητα, ἕναν τρόπο ἔχουμε γιὰ νὰ λάβουμε ἀπαντήσεις: τὴ μελέτη τῶν ἴδιων τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Ἐλπίζουμε ὅτι ὁ ἀνὰ χεῖρας τόμος, ὅπου ἐντὸς του ἐνώθηκαν τὸ παλαιοσλαβικὸ μὲ τὸ ἐλληνικὸ μέρος τῆς συγγραφικῆς κληρονομίας του, θὰ συμβάλει στὴν διάδοση αὐτῆς τῆς γνώσεως.

Θὰ προτεῖναμε σὲ ὅσους ἐνδιαφέρονται καὶ ἐπιθυμοῦν μιὰ εἰς βάθος γνωριμία μὲ τὸ ἐκτενὲς σῶμα τῶν κειμένων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, νὰ στραφοῦν ἀρχικὰ στὴν ἐπιστημονικὴ ἔκδοση τῶν πρωτότυπων ἔργων τοῦ συγγραφέα. Ἡ ἐν λόγω ἔκδοση

συνοδεύεται από την κειμενολογική έρευνα ἐπὶ τοῦ ἐκάστοτε δημοσιευμένου συγγράμματος, καὶ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὶς ἀναγνώσεις τῶν ἐν ζωῇ χειρόγραφων συλλογῶν τοῦ συγγραφέα. Πρὸς τὸ παρόν, κυκλοφοροῦν οἱ δύο πρῶτοι τόμοι τῆς προκειμένης ἐκδόσεως. Ὁ πρῶτος ἀπὸ αὐτοὺς περιλαμβάνει τὰ συγγράμματα τοῦ Μιχαήλ-Μαξίμου τῆς προ-μοσχοβιτικῆς περιόδου καθὼς καὶ τὰ συγγράμματα ποὺ συντάχθηκαν πρὶν ἀπὸ τὴν Α' Σύνοδο τοῦ 1525, ποὺ ἐξέδωσε καταδικαστικὴ γιὰ τὸν ἅγιο ἀπόφαση (Преподобный Максим Грек. Сочинения / Отв. ред. Н. В. Сеницына. М., 2008, т. 1). Ὁ δεύτερος τόμος περιέχει τὴν δημοσίευση τῆς ἐν ζωῇ συλλογῆς τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, ἀποτελούμενης ἀπὸ 47 συγγράμματα (Преподобный Максим Грек. Сочинения / Отв. ред. Н. В. Сеницына. М., 2014, т. 2). Πλήρης βιβλιογραφία τῶν ἰδιαίτερα ἐντυπωσιακῶν σὲ ὄγκο ἐπιστημονικῶν καὶ ἐκλαϊκευτικῶν μελετῶν πάνω στὸ ἔργο τοῦ περίφημου συγγραφέα δὲν ὑπάρχει. Ἕνας ἱκανοποιητικὸς βιβλιογραφικὸς κατάλογος μπορεῖ νὰ συντεθεῖ μέσα ἀπὸ τὰ βιβλιογραφικὰ μέρη τῶν ἐξῆς τριῶν βιβλίων: α) Ἰβάνωφ. С. 218-236, β) Словарь книжников. Вып. 2. Ч. 2. С. 89-98, γ) Словарь книжников. Вып. 2. Ч. 3. С. 283-294.

Ἡ ἀνάγκη τῶν παρακάτω σύντομων ἐπεξηγήσεων ἐπὶ τῶν πηγῶν ὑπαγορεύτηκε ἀπὸ τὴν εἰδικὴ σύνταξη τοῦ βιβλίου ποὺ προτείνεται στὸν ἀναγνώστη. Τὸ βιβλίον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου περιλαμβάνει τὰ περίπου σαράντα συγγράμματα ποὺ συντάχθηκαν ἀπὸ τὸν ἅγιο Μάξιμο τὸν Γραικὸ μετὰ τὴν ἄφιξή του στὴν Μόσχα, κείμενα γνωστὰ μόνο στὴν ἐκκλησιαστικὴ παλαιοσλαβικὴ γλῶσσα, ποὺ δημοσιεύονται τώρα σὲ μεταφράσεις στὴν καθομιλουμένη ρωσικὴ καὶ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. Τὸ δεύτερο (συμπληρωματικὸ) μέρος («Ἑλληνόγλωσση κληρονομία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ») συγκεντρώνει: α) τὰ λίγα κείμενα ποὺ σώθηκαν ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μιχαήλ-Μαξίμου Τριβόλη

τῆς προ-μοσχοβιτικῆς περιόδου τῆς ζωῆς του, καὶ β) δύο σχετικὰ πρόσφατα εὐρεθέντα ἑλληνικὰ ἠθικὰ ἡρωελεγειακὰ ποιήματα, πὺν ὅπως ἀποδεικνύεται ἀνταποκρίνονται στοὺς δύο λόγους τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Αὐτοὶ οἱ δύο λόγοι ἦσαν γνωστοὶ καὶ παλαιότερα, ἀλλὰ μόνο στὴν πεζὴ παλαιοσλαβικὴ ἐκδοχὴ τους («Λόγος περὶ Μετανοίας» καὶ «Λόγος στηλιτευτικὸς κατὰ τῶν ἑλληνικῶν πλανῶν»).

Τὰ συγγράμματα πὺν δημοσιεύονται στὸ κύριο μέρος ἔχουν ἐλεγχθεῖ ὡς πρὸς τὴν γνησιότητά τους, ἀλλὰ δὲν συμπεριλήφθηκαν στὴν τρίτομη συλλογὴ τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Τὰ σαράντα περίπου κείμενα ἀφοροῦν πολὺ διαφορετικὰ μεταξύ τους θέματα, καὶ ὁ μὴ προετοιμασμένος ἀναγνώστης μὲ τὸ δίκιο του θὰ ἀναρωτηθεῖ γιατί παρατίθενται ξεχωριστά. Τί ἀκριβῶς εἶναι τὰ συγγράμματα αὐτά; Μήπως ὑστεροῦν σὲ ποιότητα ἐν συγκρίσει μὲ ἐκεῖνα πὺν συμπεριλήφθηκαν στοὺς τρεῖς πρώτους τόμους; Ποιὰ κριτήρια, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «ἀρνητικὴ» ἔνδειξη (τὴν ἀπουσία τους στὴν τρίτομη συλλογὴ), ὑπαγορεύουν τὴν ἐνότητα τῶν ἐν λόγῳ συγγραμμάτων; Πόσα ἀκόμη ἔργα τοῦ περίφημου γέροντος παραμένουν ἐκτὸς τῆς παρούσης ἐκδόσεως; Πιθανόν, ὁ ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ θέσει καὶ ἄλλα παρόμοια ἐρωτήματα. Προκειμένου νὰ προλάβουμε τὰ ἐρωτήματα αὐτά, ὀφείλουμε δυὸ λόγια σχετικὰ μὲ τὴ διαστρωμάτωση τῆς συγγραφικῆς κληρονομίας τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Ἡ κληρονομία αὐτὴ δὲν διακρίνεται καθόλου γιὰ τὴν ὁμοιομορφία της.

Ὅποιαδήποτε ἀναφορὰ στὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ συνήθως ἐπικεντρώνεται στὶς ποικίλες διακυμάνσεις τοῦ βίου τοῦ ἁγιορείτου πατρός. Σὲ ἕναν βαθμὸ, αὐτὸ δικαιολογεῖται ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας τὶς ἀπότομες στροφές πὺν σημάδεψαν τὴν πορεία τῆς ζωῆς τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ καὶ πὺν δὲν μπόρεσαν νὰ ἀπεικονιστοῦν στὰ ἔργα του. Παραμένει ὅμως ἐδῶ ἐν ἰσχύι τὸ ἀξίωμα πὺν εἶναι σωστὸ γιὰ κάθε ἐποχὴ: τὸ

ἔργο ἐνὸς σημαντικοῦ συγγραφέως ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ ὡς εὐθεία προέκταση τοῦ βίου του. Ἄν ὅμως θέσουμε τὸ ἐρώτημα διαφορετικά —ἀπὸ ποιὸ χρονικὸ σημεῖο καὶ ἔπειτα ἐντάσσεται ὁ ἅγιος Μάξιμος στὴν χορεία τῶν σημαντικῶν συγγραφέων τῆς Παλαιᾶς Ρωσίας;—, τότε δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεκινήσουμε τὴν συζήτηση ἀπὸ τὶς ἔντονες ἐντυπώσεις ποὺ καταγράφει ὁ Μάξιμος ὁ Γραικὸς ὡς νέος σπουδαστὴς στὴν Ἰταλία, ἀλλὰ νὰ στραφοῦμε στὶς τελευταῖες δεκαετίες τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέως. Στὶς δεκαετίες 1530-1540, ὁ ἅγιος Μάξιμος, ποὺ κρατεῖτο ὅπως καὶ παλαιότερα διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς Μόσχας στὴν Ρωσία καὶ παρέμενε ἀφορισμένος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, λαμβάνει ἐπιτέλους τὴν ἄδεια νὰ γράφει. Πῶς ἐκμεταλλεύτηκε, λοιπόν, αὐτὴ τὴν εὐκαιρία;

Οἱ μελετητὲς ἀποδεικνύουν ἀρκετὰ πειστικὰ ὅτι ὁ ἀγιορεΐτης μεταφραστὴς ἀκολούθησε τὸν δρόμο τοῦ Σαβοναρόλα, τὸν ὁποῖον ἐκτιμοῦσε τόσο πολὺ. Ὡς ἀπάντηση στοὺς διωγμοὺς ὁ μεταρρυθμιστὴς τῆς Φλωρεντίας συνέγραψε καὶ ἐξέδωσε τὸν «Θρίαμβο τοῦ σταυροῦ» τὸ 1497, ὅπου μετὰ τὴν «Ὁμολογία τῆς πίστεώς» του στράφηκε στὶς στηλιτεύσεις τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν: τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ μωαμεθανισμοῦ, τῶν κάθε εἶδους αἱρέσεων καὶ ψευδῶν διδασκαλιῶν, συμπεριλαμβανομένης τῆς ἀστρολογίας. Ὁ Σαβοναρόλα ὑπερασπιζόταν τὸν ἑαυτό του ἄμεσα, διὰ τῆς δηλώσεως τῶν δικῶν του δογματικῶν πεποιθήσεων, καὶ ἔμμεσα, διὰ τῆς κριτικῆς τῶν ὑπολοίπων δογμάτων καὶ ματαιοδοξιῶν. Τὸν ἴδιο τρόπο πνευματικῆς ἄμυνας ἐπέλεξε καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος. Ὅπως δεικνύει ἡ ἔρευνα τῆς χειρόγραφης παραδόσεως τῶν ἔργων του, παίρνοντας καὶ πάλι τὴν πέννα στὸ χέρι του ὕστερα ἀπὸ μακρόχρονη διακοπὴ τὴν μετατρέπει σὲ ὄπλο αὐτοάμυνας (Дунаев Б. И. Сочинения Савонаролы и Максима Грека // Труды Славянской комиссии имп. Московского археологического общества. М., 1907. Т. 4. Вып. 1. С. 56-58 [протокол № 86]. Синицына Н. В. Максим Грек и Савонарола: [О первом рукописном собрании

сочинений Максима Грека] // Феодальная Россия во всемирно-историческом процессе. М., 1972. С. 149-156).

Στις δεκαετίες 1530-1540, ο άγιος Μάξιμος συντάσσει την συλλογή των 12 κεφαλαίων που ξεκινά με την «Όμολογία της πίστεως», την οποία ακολουθούν οι λόγοι κατά των έξωτερικών και έσωτερικών έχθρων του χριστιανισμού (ιουδαίων, μωαμεθανών, ειδωλολατρών, κ.ά.). Η συλλογή κλείνει με δύο λόγους απολογητικού περιεχομένου και με έντονο το αὐτοβιογραφικό στοιχείο, στους οποίους ο λόγιος Έλληνας υπερασπίζεται των διορθώσεων που επέβαλε στις ρωσικές μεταφράσεις. Η συλλογή αποτελεί αὐτοτελές σύνολο με καλά σχεδιασμένη σύνθεση και αξιόπιστο σχολιασμό. Αὐτή ήταν μόνον ή άπαρχή της συγκεκριμένης συγγραφικής πορείας του άγίου. Έκτοτε, διά του διδακτικού λόγου, ο άγιος Μάξιμος ανέλαβε την προσπάθεια ανασυγκροτήσεως της υπολήψεώς του, που τέθηκε εν άμφιβόλῳ με τις καταδίκες του από τις συνόδους του 1525 και του 1531. Ο συγγραφικός οἶστρος του άγίου κατά τα τελευταία 15 χρόνια της ζωής του εκπλήσσει: ύστερα από την συλλογή των 12 κεφαλαίων εμφανίζεται άλλη μία συλλογή – των 25, εν συνεχεία των 47, και τέλος των 73 κεφαλαίων (οί εν ζωῇ συλλογές έργων του άγίου Μαξίμου αναφέρονται στό: Синицына Н. В. Максим Грек в России. М., 1977). Οι συλλογές αυτές αποτελούν σημαντικές άνθολογίες ἄρθρων του, που κυκλοφοροῦσαν στην Ρωσία: ή επιλογή των λόγων και ή θέση που έλάμβαναν εντός των συλλογών ήταν προϊόν έπιμέλειας του ίδιου του συγγραφέα.

Το όνομα του άγίου Μαξίμου εμφανίζεται στις σελίδες των ρωσικών χειρόγραφων βιβλίων ήδη από την στιγμή του έρχομού του στην Μόσχα. Όμως, ή χρονική στιγμή κατά την οποία συντάσσεται ή συλλογή των 12 κεφαλαίων σηματοδοτεί την εμφάνιση στους κόλπους της ρωσικής μεσαιωνικής γραμματείας ενός νέου ονόματος, ή –για την ακρίβεια– ενός ήδη υπάρχοντος ονόμα-

τος με ἐνισχυμένη πνευματική δύναμη. Πρόκειται για τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, ὅπως θὰ τὸ ἀντιλαμβάνονται οἱ Ρῶσοι ὅλα τὰ μετέπειτα χρόνια. Γι' αὐτοὺς ἦταν ἓνας ὅσιος, τοῦ ὁποίου τὸ κύρος δὲν ὑστεροῦσε σὲ τίποτα ἀπὸ τὸ κύρος τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε τὸ μέγεθος τοῦ φαινομένου, πρέπει νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ παλαιορωσική γραμματεία ἦταν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνώνυμη. Ἡ ἀναγραφή τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως στὸν τίτλο τοῦ συγγράμματος δὲν ἄλλαξε συνήθως τὴν κατάσταση τῶν πραγμάτων: στίς συνθήκες τοῦ συγκεκριμένου πολιτιστικοῦ πλαισίου, ἡ δημιουργία εἶχε μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ τὸν δημιουργό, ὁ ὁποῖος ἀντιμετωπιζόταν ὡς προαιρετικὸ-δευτερεῦον στοιχεῖο. Στίς περισσότερες περιπτώσεις, τὰ μεμονωμένα παλαιορωσικά κείμενα προέρχονται ἀπὸ συλλογές ποικίλου περιεχομένου. Τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ἀποτελέσαν φωτεινὴ ἐξαίρεση στοὺς κόλπους τῆς ρωσικῆς μεσαιωνικῆς γραμματείας: εἶναι ὁ μόνος συγγραφεὺς ποὺ τὰ ἔργα του διαδόθηκαν ὡς συλλογές συγγραμμάτων, δηλαδὴ ὑπὸ μορφή χειρόγραφων βιβλίων ποὺ περιεῖχαν τοὺς λόγους ἑνὸς καὶ μόνο συγγραφέα (πλησιέστερη ἀναλογία ἀποτελεῖ τὸ πολὺ σεμνότερο Βιβλίο τοῦ Γρηγορίου Τσαμβλάχου). Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴν Ρωσία, σὲ ἀνάλογη μορφή κυκλοφοροῦσαν μόνον τὰ ἔργα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας – τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, κ.λπ. Πλαί σὲ αὐτὰ τὰ πρότυπα διαβάζονταν καὶ ἐτύγγαναν ἀνάλογου σεβασμοῦ στὴν Μόσχα τὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε τὸν βαθμὸ δημοφιλίας τοῦ ἁγίου σὲ ὅσους ἀρέσκονταν στὰ ψυχωφελῆ ἀναγνώσματα, ἀρκεῖ νὰ σταθοῦμε στὸν ἀριθμὸ τῶν χειρόγραφων βιβλίων με συλλογές συγγραμμάτων τοῦ λόγιου Ἑλληνα ποὺ κυκλοφοροῦσαν. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ συγγράμματα διασώζονται περισσότερα ἀπὸ 130.

Βλέπουμε, λοιπόν, ὅτι τὴν ὥθηση σὲ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ἐκδόσεις, ὅπου ὑπὸ τὸν ἴδιο τίτλο συγκεντρώνονται ἔργα ἐνὸς καὶ μόνο συγγραφέως, τὴν ἔδωσε ὁ Μάξιμος ὁ Γραικός. Εἶναι ἀξιοθαύμαστο δέ, ὅτι αὐτὴ ἡ καινοτομία, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐκληφθεῖ στοὺς ἐκδοτικούς κύκλους τῆς Παλαιᾶς Ρωσίας καὶ ὡς ἐνδειξη ὑπερβολικοῦ ἐγωκεντρισμοῦ, ἔγινε ἀντιθέτως δεκτὴ μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό, τόσο ἐν ζωῇ ὅσο καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ συγγραφέως. Ἔως καὶ τὸν 19^ο αἰώνα, δημιουργοῦνται ἀλλεπάλληλες συλλογές τῶν ἔργων τοῦ γέροντος ἀπὸ Ρώσους σχολαστικούς, συλλογές ποὺ συμπληρώνονται συνεχῶς μὲ καινούργιους λόγους ποὺ αὐξάνουν ἀναλόγως τὸν ὄγκο τους. Οἱ εἰδικοί ταξινόμησαν τὴν σειρὰ αὐτῶν τῶν συλλογῶν κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν θέση τῶν ἄρθρων ἐντὸς τῶν συλλογῶν. Σταδιακὰ μάλιστα καθορίζεται ἡ γενεαλογία τους. Παραλλαγές τῶν συλλογῶν αὐτῶν θὰ κυκλοφορήσουν σὲ πολλὰ ἀντίγραφα, ἐνῶ ὀρισμένες θὰ διασωθοῦν σὲ ἓνα μόνο ἀντίγραφο. Βάσει τῆς τρίτομης ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ –ποὺ κυκλοφόρησε στὸ Καζάν τὴν περίοδο 1859-1862 καὶ ἐπανεκδόθηκε μεταφρασμένη στὴν καθομιλουμένη ρωσικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν δόκιμο μοναχὸ Μωυσῆ τὸ 1910-1911– ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ χειρόγραφα βιβλία τῆς τελευταίας κατηγορίας. Πρόκειται γιὰ τὸ μοναδικὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς Σολοβέτσκι (ἀρ. 495/514, Ἑθνικὴ Ρωσικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀγίας Πετρούπολεως). Μολονότι ἀρκετὰ μεταγενέστερο μεταξὺ τῶν συλλογῶν τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ (1660), τὸ χειρόγραφο αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἐκτενέστερα ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό του. Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ἐπιμελητὲς τῆς ἐκδόσεως τοῦ Καζάν συμβουλευόνταν καὶ ἄλλες συλλογές, μποροῦμε νὰ διαπιστώσουμε τὸν ὑψηλὸ βαθμὸ πληρότητας τῆς συγκεκριμένης ἐκδόσεως (μὲ ἐξαίρεση τὰ κείμενα ποὺ οἱ συντάκτες ἀφαίρεσαν γιὰ ἰδεολογικούς λόγους ἀπὸ τὴν τρίτομη ἔκδοση: βλ. ἀρ. 19-21 τοῦ ἀνὰ χειρὸς βιβλίου).

Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ τρίτομη ἔκδοση περιέχει μόνο τὸ μέρος ἐκείνο τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ποὺ κατὰ διαφόρους

τρόπους συνέθεσαν οἱ συλλογές τῶν συγγραμμάτων του. Πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε ἐδῶ ὅτι αὐτὲς οἱ συλλογές ἀντιπροσωπεύουν μία ἀπὸ τὶς διαστρωματώσεις τοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέως. Τί εἶναι αὐτὲς οἱ διαστρωματώσεις; Ἄς ὑπενθυμίσουμε ὅτι ὁ συγγραφεὺς ξεκίνησε νὰ παρὰγει τὶς συλλογές συγγραμμάτων του μὲ σκοπὸ ἀπολογητικό. Ἀποτελοῦσαν δηλαδὴ τὸ μέσο πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος τῆς ὀρθοδοξίας του. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἐμφανῶς διαφορετικὸ τὸ ὕφος τῶν κειμένων πού συγγράφηκαν πρὸ τῶν συνόδων πού τὸν καταδίκασαν, ἀπὸ ἐκεῖνο τῶν κειμένων πού εἶδαν τὸ φῶς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του. Ἀπὸ τὴν σύγκρουσίν του μὲ τοὺς ἰδεολογικοὺς ταγούς τοῦ σχετικὰ νεοσύστατου βασιλείου τῆς Μόσχας, σύγκρουση πού εἶχε τόσο τραγικὴ κατάληξη γιὰ τὸν Ἕλληνα λόγιο, ἐκεῖνος ἐξήγαγε ἀρκετὰ πρακτικὰ συμπεράσματα. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ στὸ ἐξῆς, ὁ ἅγιος Μάξιμος δὲν θὰ ἀποφεύγει μόνον τὰ ἐρωτήματα πού γεννοῦν ἀμφιβολίες, ἀλλὰ καὶ ὅτιδήποτε τὸ συγκεκριμένο ἐν γένει. Ὁ κύριος ὄγκος τῶν κειμένων τοῦ συγγραφέα κατὰ τὰ τελευταῖα 15 χρόνια τῆς ζωῆς του συντάχθηκαν ἐπὶ τούτῳ γιὰ συλλογές. Σὲ κάθε λόγο τῶν συλλογῶν αὐτῶν, τὰ πρὸς συζήτηση θέματα ἀναπτύσσονται μὲ τρόπο ἐμφανῶς ἀφαιρετικό, ἀπαλλαγμένα ἀπὸ πρόσωπα καὶ πράγματα, καθαρμένα ἀπὸ τὶς λεπτομέρειες τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἔτσι προκύπτουν καὶ οἱ ἀλληγορίες, ὅπως ἡ κλαίουσα Βασιλεία, ἡ προσωποποίηση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ στὸν Ἀκτῆμονα καὶ τὸν Φιλοκτῆμονα, ἢ οἱ ζωντανὲς μορφὲς τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ψυχῆς πού διαλέγονται μεταξὺ τους.

Ἐνίστε, ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικὸς ἐντάσσει στὶς συλλογές του καὶ ἔργα τῆς περιόδου πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκκλησιαστικὲς συνόδους. Τὰ ὑποβάλλει ὅμως σὲ αὐστηρὴ αὐτολογοκρισία, ἀπαλείφοντας κάθε τι πού θὰ μπορούσε νὰ προκαλέσει ἐκ νέου σύγκρουση μὲ τὶς ρωσικὲς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές. Ληθαίνει τὸ περιεχόμενο τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων του προσαρμόζοντάς το στὰ ὑπαγορευμένα ἀπὸ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

τὴν νέα σκοποθεσία πλαίσια, ἀπαλείφει ὀνόματα καὶ γεγονότα, ἀλλάζει τὴν μορφή καὶ τὸ ὕφος τοῦ κειμένου προσανατολιζόμενος ἀπαρέγκλιτα στὸ πρότυπο τῆς διδακτικῆς παραδόσεως τῶν ἁγίων Πατέρων. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ παράδοση αὐτὴ συνιστᾷ τὸ ἰδανικό, βάσει τοῦ ὁποίου ὁ ἁγιορείτης γέροντας θὰ διαμορφώσει τὸ συγγραφικὸ του ἔργο τῆς ὕστερης περιόδου. Ὅπως εἶδαμε, οἱ ρῶσοι λόγιοι ποὺ παρέλαβαν τοὺς καρπούς τῆς ἐπὶ τῶν χειρογράφων ἐργασίας τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ καὶ συνέχισαν τὸ ἔργο τῆς καταγραφῆς τῶν συγγραμμάτων του τὸν ταύτιζαν μὲ τὸ ἰδανικὸ αὐτό. Οἱ συντάκτες μεταγενέστερων συλλογῶν πορεύονταν στὴν κατεύθυνση ποὺ ὅρισε ὁ συγγραφεύς. Προσθέτοντας καινούργιο ὕλικὸ στὸ σῶμα τῶν συγγραμμάτων, ὅλοι τους ἀκολουθοῦσαν τὸ πρόγραμμα ποὺ ἐπέλεξε ὁ ἅγιος Μάξιμος καὶ διατηροῦσαν τὸ καθορισμένο ἀπὸ αὐτὸν ἐπίπεδο τοῦ λογοτεχνικοῦ κανόνα. Χρησιμοποιώντας τὴν σύγχρονη ὁρολογία, θὰ λέγαμε ὅτι ὁ συντάκτης τῶν συλλογῶν εἶναι ἓνας «λυρικός ἥρωας», μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἦταν λάθος νὰ ταυτιστεῖ ὁ πραγματικὸς συγγραφεύς.

Ἡ χρονολόγηση τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ἀποτελεῖ δυσκολότατο πρόβλημα γιὰ τοὺς μελετητὲς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του, ποὺ ἐνίοτε δὲν βρίσκει τὴν λύση του. Παρ' ὅλα αὐτά, τὸ ὀγκωδέστατο ἔργο του τῆς πρώτης περιόδου –ἀπὸ τὴν ἀφίξη τοῦ ἁγίου Μαξίμου στὴν Μόσχα τὸ 1518 μέχρι καὶ τὴν Α΄ Σύνοδο τοῦ 1525– δὲν προξενεῖ ἐρωτηματικὰ σὲ κανέναν. Ἀπὸ τί ἀποτελεῖται αὐτὸ τὸ ἔργο; Πρῶτα ἀπὸ ὅλα, ἐδῶ περιέχονται τὰ πρωτότυπα ἔργα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Πρόκειται γιὰ συγγράμματα πολεμικοῦ, δημοσιογραφικοῦ, ἠθικοῦ, διαφωτιστικοῦ περιεχομένου, ποὺ πολλὰς φορὲς ἀπευθύνονται σὲ συγκεκριμένο πρόσωπο, εἴτε σὲ προφορικὸ εἴτε σὲ ἐπιστολικὸ λόγο. Ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, μέρος τῶν πρωτότυπων αὐτῶν συγγραμμάτων ἐπελέγη καὶ ἐντάχθηκε στὶς ἐν ζωῇ συλλογὲς τῶν ἔργων ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν συγγραφέα. Ἄλλα συγγράμματα ἐντάχθηκαν σὲ μεταγενέστε-

ρες συλλογές έργων του από λάτρεις του αγίου Μαξίμου. Όμως, αρκετά από αυτά τα συγγράμματα παρέμειναν άταξινόμητα. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αυτό οφείλεται στο ότι την όμαδοποίηση των συγγραμμάτων υπό μορφή συλλογών ο άγιος Μάξιμος την επεδίωξε πρώτ' απ' όλα για απολογητικούς σκοπούς. Πριν από την καταστροφή του 1525, ο άγιος Μάξιμος ο Γραικός ως συγγραφέας δεν έθεσε ποτέ του τον στόχο αυτόν. Ποια ήταν ή μεταγενέστερη τύχη των άταξινόμητων συγγραμμάτων που συντάχθηκαν τα πρώτα έπτά έπιτυχή χρόνια της ζωής του συγγραφέως στην Μόσχα; Έν μέρει, αυτά διαδόθηκαν άποτελώντας μέρος χειρογράφων ποικίλου περιεχομένου (βλ. άρ. 8, 25 του άνα χειρας βιβλίου). Τα περισσότερα, όμως, παρέμειναν πιθανόν στο άρχείο του συγγραφέως. Διάφορα τμήματα αυτού του άρχείου άποδόθηκαν πρώτ' απ' όλα σέ τρεις χειρόγραφες συλλογές: τὸ χειρόγραφο τῆς Συνοδικῆς συλλογῆς άρ. 791 από τὸ Κρατικὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο (Μόσχα), τὸ χειρόγραφο Q.I.219 τῆς Ἐθνικῆς Ρωσικῆς Βιβλιοθήκης, καὶ τὸ χειρόγραφο τῆς Συλλογῆς τοῦ Ν. Π. Ρουμιάντσεφ (άρ. 264) από τὴν Ρωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη. Από τὰ δύο τελευταῖα χειρόγραφα ἀντλήθηκαν τὰ περισσότερα κείμενα τοῦ ἀνα χειρας βιβλίου.

Μιᾶς καὶ μιλάμε περὶ τοῦ ἀρχαικοῦ ὕλικου, ἀξίζει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι τὰ ἐκδοθέντα συγγράμματα τοῦ αγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ἔχουν ὅλα τὰ γνωρίσματα τῶν κειμένων πὺ δὲν προορίζονταν γιὰ δημοσίευση. Σὲ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ λείπει ἡ ἀρχή, σὲ ἄλλα τὸ τέλος, ἐνῶ μέρος ὁρισμένων ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ ἐπαναλαμβάνεται στὰ πλαίσια τῆς ἴδιας συλλογῆς. Στὰ περισσότερα συγγράμματα ὁ συγγραφεὺς δὲν εἶχε δώσει κάποιον τίτλο. Κατὰ συνέπεια, οἱ τίτλοι μὲ τοὺς ὁποίους αὐτὰ περιέχονται στὸ ἀνα χειρας βιβλίο δόθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐπιμελητὲς τῆς ἐκδοσης (περιπτώσεις ὅπου τοὺς τίτλους ἔχει δώσει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς εἶναι πολὺ σπάνιες – διατηρήθηκαν μάλιστα στὴν μετάφραση ὡς ὀργανικὸ στοιχεῖο τοῦ δοκιμίου τοῦ συγγραφέως). Ἡ συστημα-

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

τοποίηση τοῦ ὕλικου δυσκολεύεται ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὰ ὕστερα συγγράμματα τοῦ ἁγιορείτη γέροντος, τὰ ὁποῖα δὲν ταίριαζαν ὑφολογικὰ μὲ τὰ κείμενα τῶν συγγραμμάτων τῶν συλλογῶν, ἀποθηκεύτηκαν ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὸ ἴδιο ἀρχεῖο, ἀποσπάσματα τοῦ ὁποίου συγκεντρώνονται ἐδῶ κατὰ περίπτωσι. Αὐτὰ τὰ ὕστερα συγγράμματα, ποὺ δὲν συμπεριλήφθηκαν στὶς συλλογές, ἐντάχθηκαν βεβαίως στὴν παροῦσα ἔκδοσι.

Ὅπως ἤδη ἀναφέραμε ὅμως, σὲ καμία περίπτωσι δὲν συναντοῦμε προβληματικὰ σημεῖα στὰ κείμενα ποὺ παρουσιάζουμε. Ἀντιθέτως, σὲ σύγκριση μὲ τοὺς λόγους ποὺ περιέχονται στὶς συλλογές τῶν συγγραμμάτων καὶ ἐντάχθηκαν στὴν ἔκδοσι τοῦ Καζάν, τὰ κείμενα ποὺ ὑποθέτουμε ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ συγγραφέως ἀποδίδουν τὴν προσωπικότητά του ἀμεσώτερα. (Αὐτό, βέβαια, στὸν βαθμὸ ποὺ τὸ ἐπέτρεπε γενικότερα ὁ ρωσικὸς μεσαιωνικὸς πολιτισμός.) Σὲ σύγκριση μὲ τὰ συγγράμματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα συντάχθηκε ἡ τρίτομη ἔκδοσι, τὰ ἀρχεῖα κείμενα ἔχουν πολὺ μικρότερη λογοτεχνικὴ συμβατικότητα. Τὰ κείμενά μας δὲν πληροῦσαν τὸ κριτήριό ποὺ ἐπέτρεψε στοὺς ὑπόλοιπους λόγους τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ νὰ ἐνσωματωθοῦν στὶς συλλογές τῶν ἔργων του. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι στὰ κείμενα ποὺ προσφέρουμε τώρα στὸν ἀναγνώστη, ἡ ἀπόστασι μετὰξὺ τοῦ «λυρικοῦ» πρωταγωνιστῆ καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ δημιουργοῦ μίκρυνε στὸν ἀνώτατο δυνατὸ βαθμό.

Ἄν συνυπολογίσουμε τὰ παρόντα 39 κείμενα στοὺς Λόγους τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ποὺ συμπεριλαμβάνονται στὴν τρίτομη ἔκδοσι, μποροῦμε πλέον νὰ ποῦμε πὼς ἔχουμε στὴν διάθεσή μας τὸ σύνολο σχεδὸν τοῦ πρωτότυπου ἔργου του στὴν παλαιοσλαβικὴ γλῶσσα. Ἐκτὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ ἔμεινε μόνον ἓνα ἀξιόλογο ἔργο τοῦ ἁγιορείτη γέροντα: τὸ ὀνομαστικὸ λεξικὸ μὲ τίτλο *Ἐρμηνεία τῶν ὀνομάτων κατὰ τὸ ἀλφαβητάριον* (Ἰβάνωφ, 120). Αὐτὸ τὸ Λεξικόν, στὸ ὁποῖο ἐξηγεῖται ἡ ἐσωτερικὴ μορφὴ τῶν ὀνομάτων τοῦ

ὀρθοδόξου ὀνοματολογίου, προοριζόταν γιὰ τοὺς συντάκτες τῶν κανόνων καὶ τῶν βίων τῶν νεοφανῶν ρώσων ἀγίων, καὶ δείχνει τὸν ὑψηλὸ βαθμὸ ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ ἀκόμα μὴ ἀθωωμένου συγγραφέως, ἐκ μέρους ὑψηλῶν στελεχῶν τῆς ρωσικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας (περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς *Ἑρμηνείας* τοῦ ἀγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, βλ. Keipert H., *Nomen est Omen: Etymologie als Denkform bei russischen Autoren des 17. Jahrhunderts* // Sprache, Literatur und Geschichte der Altgläubigen: Akten des Heidelberger Symposions vom 28. bis 30. April 1986, Heidelberg, 1988, σσ. 109-111). Δυστυχῶς, τὸ νὰ ἀποδοθῇ ἡ *Ἑρμηνεία* διὰ μέσου μιᾶς ἄλλης γλώσσας συμπεριληφθεῖσας τῆς σύγχρονης ρωσικῆς εἶναι πολὺ δύσκολο ἕως καὶ ἀδύνατον.

Κατὰ συνέπεια, ἡ παροῦσα ἔκδοση φιλοδοξεῖ νὰ εἶναι σχεδὸν πλήρης. Ὅφειλουμε ὅμως νὰ κατανοήσουμε ὅτι ἐπιχειρώντας νὰ συλλέξουμε ὅλα τὰ πρωτότυπα τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, περιλαμβάνουμε ἐλάχιστο μόνον μέρος τοῦ συνόλου τῶν ἔργων του. Κι αὐτὸ διότι στὸ Ἅγιον Ὅρος ἐκλήθη ὡς μεταφραστής, ὅποτε οἱ μεταφράσεις του ἀποτελοῦν τὸν κύριο ὄγκο τῆς λογοτεχνικῆς κληρονομιάς του. Τὸ μέγεθος τῶν μεταφράσεών του ποικίλλει – ἀπὸ τὸν *Ἑρμηνευμένον Ψαλτήρα*, πὺν ἐκτείνεται στὶς περισσότερες ἀπὸ δύο χιλιάδες σελίδες τῆς μοναδικῆς (μὴ ἐπιστημονικῆς) ἐκδόσεως τοῦ 1896, μέχρι τὴν ἐκλογή βίων ἀπὸ τὸ ἀγιογραφικὸ σῶμα τοῦ Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ, ὅπως καὶ ἄλλα μικρότερα κείμενα, ἕως ἓναν μεμονωμένο ὄρισμὸ πὺν ἀποδίδει στὴν παλαιοσλαβικὴ γλώσσα τὴν σύντομη ἑρμηνεία τοῦ Λεξικοῦ τῆς Σούδας. Ἐπίσης, ὑπάρχουν βάσιμες ἐνδείξεις ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὶς ἀνώνυμες μεταφράσεις τῆς παλαιορωσικῆς γραμματείας δύναται νὰ ἀποδοθοῦν στὸν ἅγιο Μάξιμο τὸν Γραικό. Ὅφειλουμε νὰ ἀναγνωρίσουμε ὅτι συνολικὴ καὶ εἰς βάθος μελέτη συνόλου τοῦ σώματος τῶν μεταφράσεων τοῦ ἀγιορείτου γέροντος ἀκόμη δὲν ὑπάρχει. Ἀκόμη μικρότερη δὲ εἶναι ἡ ἐλπίδα νὰ δημοσιευθοῦν στὸ ἐγγὺς μέλλον.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όπως διαπιστώνουμε, τὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ἀποτελοῦν φαινόμενο περίπλοκης δομῆς, ποὺ διακρίνεται ἀπὸ ποικιλία διαστρωματώσεων. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἴσως νὰ προκαλεῖ μία ἀκόμη ἐκδοχὴ τῆς συγγραφικῆς κληρονομιάς τοῦ ἁγιορείτου μεταφραστῆ, ποὺ ἐνδιαφέρει ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἱστορία τῶν ἐλληνορωσικῶν πολιτιστικῶν σχέσεων, καὶ ποὺ παρατίθεται στὸ κεφάλαιο «Ἡ ἐλληνόγλωσση κληρονομιά τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ». Τί τὸ φυσικότερο γιὰ ἓναν λόγιο Ἑλληνα τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τὴν σύνταξη καὶ τὴν μεταγραφὴ τῶν ἐλληνικῶν κειμένων, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς. Ἡ ἀνακάλυψη, ὅμως, τοῦ ἐλληνόγλωσσου μέρους τῶν ἔργων τοῦ λογίου ἁγιορείτου καθυστέρησε, καὶ οἱ πιὸ ἐντυπωσιακὲς ἀνακαλύψεις ἔγιναν σχετικὰ πρόσφατα. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Ι. Ντενίσωφ πάνω στὴν ταύτιση τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ μὲ τὸν Ἕλληνα οὐμανιστὴ Μιχαὴλ Τριβόλη ἦταν γνωστὸ μόνο ἓνα αὐτόγραφό του: ὁ *Ψαλτήρας* τῆς Συλλογῆς τῆς Σοφίας (ἀρ. 78, Ρωσικὴ Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη). Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸν κολοφώνα, ὁ *Ψαλτήρας* ἀντιγράφηκε στὴν Τβέρ τὸ 1540 (Ἰβάνωφ, 3). Τώρα πλέον, ἡ κατάστασις ἔχει διαφοροποιηθεῖ. Ἀναφορικὰ μὲ τὰ χειρόγραφα τῆς μοσχοβίτικης περιόδου τῆς ζωῆς τοῦ ἁγίου Μαξίμου, ὁ Μπ. Λ. Φόνκιτς ἀποδεικνύει ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν *Ψαλτήρα*, ὁ Μάξιμος ἀντέγραψε τὸν ἐλληνικὸν *Ἀπόστολο* ἀπὸ τὴν συλλογὴ τῆς Μονῆς Κιριλο-Μπελοζέρσκι, ἀρ. 120/125 (Ἰβάνωφ, 365). Ὁ Ι. Ντενίσωφ ἀνακάλυψε στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων (Ἑλληνικὰ χειρόγραφα, ἀρ. 1994) μιὰ πρωιμότερη δραστηριότητα τοῦ Ἕλληνα λογίου στὸν τομέα τῆς ἀντιγραφῆς βιβλίων. Πρόκειται γιὰ τὸ χειρόγραφο τῶν *Γεωπονικῶν*, ποὺ ἀντέγραψε ὁ Μιχαὴλ (δηλαδὴ ὁ μετέπειτα Μάξιμος ὁ Γραικός, εὐρισκόμενος ἀκόμη στὴν Ἰταλία), σχετικὰ μὲ τὸν γνωστὸ οὐμανιστὴ Ἰωάννη Λάσκαρη (Denissoff E., *Maxime le Grec et l'Occident: Contribution à l'histoire de la pensée religieuse et philosophique de Michel Trivolis*.

Paris; Louvain, 1943. Tabl. 3). Τὸν ἴδιο γραφικὸ χαρακτήρα, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀντιγράφηκαν τὰ *Γεωπονικά*, συναντοῦμε καὶ σὲ μιὰ ὁλόκληρη σειρὰ τῶν ἐλληνικῶν κωδίκων, τῶν ὁποίων ἡ χρονολόγησις δεικνύει ὡς ἀντιγραφέα τοὺς τὸν Μιχαὴλ Τριβόλη. Παρόλο ποὺ ἡ Ν. Σινίτσινα τονίζει ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε ἰδιαίτερα προσεχτικοὶ σὲ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς ταυτίσεις, ἐκφράζει ἐντούτοις τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Μάξιμος στὴν Ἰταλία κέρδιζε τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐργαζόμενος ὡς ἐπαγγελματίας ἀντιγραφέας (ΠΜΓ. C. 21).

Πολὺ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ-Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ὡς ἀντιγραφέα παρουσιάζουν τὰ πρωτότυπα ἐλληνικά κείμενα ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴν πέννα του. Ἦδη ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ προαναφερθέντος βιβλίου τοῦ Ι. Ντενίσωφ, ὁ Μιχαὴλ Τριβόλης θεωρεῖτο ὡς ὁ συντάκτης ἑξὶ ἐπιστολῶν ποὺ γράφτηκαν στὰ τέλη τοῦ 15^{ου} μὲ ἀρχὲς τοῦ 16^{ου} αἰῶνα καὶ ἀπευθύνονταν στοὺς συμπατριῶτες του οἱ ὁποῖοι δροῦσαν τότε στὴν Ἰταλία (Ἰβάνωφ, 235-240). Ὁ Ι. Ντενίσωφ ἀνακάλυψε ἐπίσης ὀρισμένες ποιητικὲς ἀσκήσεις μικροῦ μεγέθους τοῦ Μιχαὴλ-Μαξίμου, ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὰ ἀγιορειτικὰ χρόνια τῆς ζωῆς του. Πρόκειται γιὰ πέντε ἐλληνικά ποιήματα καθὼς καὶ γιὰ τὸν Κανόνα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου (Ἰβάνωφ, 318-322, 346). Ὁ Ι. Σεβτσένκο, ποὺ διόρθωσε μερικὰ λάθη στὴ δημοσίευσή τοῦ Ι. Ντενίσωφ, βρῆκε ἕνα ἀκόμη ἀντίγραφο δύο ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτῶν σὲ ἕνα χειρόγραφο τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Αὐστρίας (Ἱστορικὸ Τμῆμα, ἀρ. 122). Τὰ ποιήματα στὸ χειρόγραφο αὐτό, μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ Μιχαὴλ Τριβόλη, ἀκολουθεῖ τὸ σύντομο ποίημα τὸ ἀφιερωμένο στὸν ἅγιο Δημήτριο Θεσσαλονίκης, ποὺ ὁ Ι. Σεβτσένκο θεωρεῖ ὅτι ἐπίσης ἀνήκουν στὸν ἅγιο Μάξιμο τὸν Γραικό (Ševčenko I., *On the Greek Poetic Output of Maksim Grek* // *Palaeoslavica*. 1997. Vol. 5. P. 181-276; Idem in: *Byzantinoslavica*. 1997. Vol. 58. σσ. 1-70). Ἐκτὸς αὐτῶν, μὲ τὴν δράση τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ στὸ Ἅγιον Ὄρος συνδέεται καὶ

ή έτοιμασία του αντιγράφου από την παλαιά πράξη της Μονής Κωνσταντινου, όπως τεκμηριώνεται και από την ειδική σημείωση στο αντίγραφο (Фонкич Б. А. Греческие рукописи и документы в России в XIV-начале XVIII в. М., 2003. σσ. 71-73).

Οί προαναφερθέντες *Ψαλτήρας* και *Απόστολος* συνιστούν ένδειξη του ότι, ακόμα και στο μοσχοβίτικο περιβάλλον, όπου ο άγιος Μάξιμος παρά την θέλησή του αναγκάστηκε να διαγάγει το δεύτερο μισό της πολύπαθης ζωής του, αυτός συχνότατα σκεπτόταν και έγραφε στα ελληνικά. Έπ' αυτού βρέθηκαν πολύ σημαντικά τεκμήρια που το επιβεβαιώνουν. Στις αρχές του περασμένου αιώνα, ο Χ. Μ. Λοπαριώφ ανακάλυψε σε χειρόγραφο του έρημιτηρίου Φλορίστσι το ελληνικό πρωτότυπο της έπιστολής του Μαξίμου του Γραικού προς τον Πέτρο Σούισκι, που μέχρι τότε ήταν γνωστή μόνο από την σλαβική παραλλαγή της (Ιβάνωφ, 248). Ο Λοπαριώφ νόμισε ότι στον νεοευρεθέντα κώδικα βρίσκουμε το αυτόγραφο του συντάκτη (Λοπαριώφ Χ. Заметка о сочинениях преп. Максима Грека // Библиографическая летопись. Пг., 1917. Т. 3. σσ. 50-70). Όταν όμως καθορίστηκε τελικά ο τόπος φυλάξεως του χειρογράφου (Владимиро-Суздальский музей-заповедник, В 5636/429) μπορέσαμε με βεβαιότητα να ποῦμε ότι το χειρόγραφο με την ελληνική παραλλαγή της Έπιστολής χρονολογείται από το πρώτο μισό του 17^{ου} αιώνα – συνεπώς, δεν πρόκειται για αυτόγραφο του Μαξίμου. Το περιστατικό αυτό όμως δεν μειώνει την σημασία του εύρηματος του Λοπαριώφ. Η ύπαρξη των δύο παραλλαγών του ιδίου κειμένου – ελληνικής και παλαιοσλαβικής – μάς βοηθά στο να υποθέσουμε ότι μέρος των συγγραμμάτων του Μαξίμου γράφθηκαν αρχικά στα Έλληνικά. Κατόπιν, είτε ο ίδιος ο συγγραφέας είτε οι βοηθοί του προχώρησαν στη μετάφρασή τους.

Η υπόθεση αποδείχτηκε περίτρανα, με τον P. Bushkovitch να γράφει –μπορούμε πλέον να το ισχυριστούμε αναμφίβολα– μια καινούργια σελίδα στην μελέτη του έργου του λογίου άγιορείτου.

Στὸ χειρόγραφο τῆς Αὐστριακῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης (Φιλολογικὸ τμήμα, ἀρ. 202) ὁ ἐν λόγῳ ἐπιστήμονας ἐντόπισε δύο ἑλληνικὰ ποιήματα διδακτικοῦ περιεχομένου, τὰ ὅποια ταύτισε ὡς αὐθεντικὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ καὶ ποὺ ἦσαν ἕως τότε γνωστὰ μόνο στὴν πεζὴ σλαβικὴ ἀπόδοσή τους, μὲ τίτλους «Λόγος περὶ μετανοίας» καὶ «Λόγος στηλιτευτικὸς κατὰ τῶν ἑλληνικῶν πλανῶν»³. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ συνοδευτικὸ σημείωμα στὸ τέλος τοῦ δεύτερου ποιήματος, ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1551/1552, τὰ ποιήματα προορίζονταν γιὰ κάποιον Μακρόβιο. Πρόκειται πιθανὸν γιὰ ψευδώνυμο. Ἡ ἀνακάλυψη τῶν ἑλληνικῶν πρωτοτύπων τῶν δύο Λόγων θέτει στοὺς γνῶστες τοῦ ἔργου τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ πολλὰ καινούργια ἐρωτήματα.

Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικὰ ἐρωτήματα ἀφορᾷ στὴν ἀλληλουχία τῶν δύο παραλλαγῶν τοῦ κειμένου – τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς σλαβικῆς. Θεωρητικά, μποροῦμε νὰ υποθέσουμε τουλάχιστον τρεῖς τρόπους τῆς μεταξὺ τους σύνδεσης. 1) Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικὸς μετέφρασε ἑμμετρα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ σλαβικὸ πεζὸ πρωτότυπο εἰδικὰ γιὰ τὸν φίλο του. 2) Ὁ ἅγιος Μάξιμος μετέφρασε τὰ δικά του ποιήματα στὴν σλαβικὴ γλῶσσα. 3) Τὴν μετάφραση πραγματοποίησε κάποιος ἀπὸ τοὺς συνεργάτες του. Ἡ κυριολεξία τῆς μεταφράσεως, ἀλλὰ καὶ ὁρισμένα λάθη ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ἀπορρίψουμε ἀσυζητητὴ τὴν πρώτη λύση. Ἀπομένουν, λοιπόν, οἱ δύο ἄλλες ἐκδοχές, ποὺ ὕστερα ἀπὸ προσεκτικὴ ἀνάλυση δείχνουν νὰ συμβιβάζονται ἀρκετὰ καλὰ μεταξὺ τους. Οἱ ἐν ζωῇ συλλογές τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ τεκμηριώνουν ὅτι ὁ ἴδιος ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὴν σχολαστικὴ ἐπιμέλεια τῶν κειμένων του. Σὲ ἀνάλογη ἐπιμέλεια ἀναμφίβολα ὑπεβλήθησαν οἱ σλαβικὲς μεταφράσεις τῶν ἑλληνικῶν ποιημάτων, ἀκόμη καὶ ἂν τις ἔκανε κάποιος ἄλλος ἀπὸ τὸ

3. Bushkovitch P., *Two Unknown Greek Texts of Maxim the Greek* // *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. 1984. Bd 32. H. 4. σσ. 559-561.

περιβάλλον του συγγραφέως. Θὰ μπορούσαμε νὰ μιλήσουμε δηλαδή γιὰ θεωρημένη μετάφραση ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

Ἐξαιρετικά σημαντικὸ εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῶν νεοεφεθέντων ποιητικῶν ἀσκήσεων μὲ τὶς συλλογές τῶν ἔργων, τὴν σύνταξη τῶν ὁποίων, ὅπως γνωρίζουμε, δούλεψε ἐντατικά ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικὸς ἀπὸ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1530. Ἔτσι, ἂν στραφοῦμε στὶς προαναφερθεῖσες συλλογές, βρίσκουμε τὸν «Λόγο στηλιτευτικὸ κατὰ τῶν ἐλληνικῶν πλανῶν» στὴν πιὸ πρῶτη ἐκδοχή, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δώδεκα κεφάλαια. Τὸν «Λόγο περὶ τῆς μετανοίας» ὁ ἀγιορείτης τὸν προσέθεσε στὴν συλλογὴ τῶν ἔργων τοῦ κατὰ τὸ ἐπόμενο στάδιο τῆς συστηματοποίησός τους, δηλαδή στὴν συλλογὴ τῶν 25 κεφαλαίων. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ἡ πρῶτη συλλογὴ, ὅπως εἶδαμε, μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ μεταίχμιο τῶν δεκαετιῶν τοῦ 1530 καὶ τοῦ 1540. Τὰ ἐλληνικὰ πρωτότυπα καὶ τῶν δύο Λόγων στάλθηκαν στὸν Μακρόβιο ὕστερα ἀπὸ δέκα χρόνια. Ἐξ αὐτῶν, συμπεραίνουμε ὅτι ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικὸς φύλαγε κάπου ἐπιμελῶς τὰ ἔργα τοῦ στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα. Πέραν αὐτῶν, στὸν «Λόγο στηλιτευτικὸ κατὰ τῶν ἐλληνικῶν πλανῶν» βρίσκουμε καὶ τὴν παραπομπὴ σὲ ἕνα ἄλλο πολεμικὸ Λόγο τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὁ ὁποῖος ἐντάσσεται ἐπίσης στὴν συλλογὴ τῶν 12 κεφαλαίων. Ἐπομένως, δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ ἂν τολμούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τουλάχιστον ὁ «Λόγος κατὰ τῶν Ἰουδαίων» καὶ πολὺ πιθανὸ καὶ ὁλόκληρος ὁ κύκλος τῶν 12 κεφαλαίων γράφηκαν ἀρχικὰ στὰ Ἑλληνικά. Ὅσον ἀφορᾷ, ὅμως, τὴν ὕπαρξη τῶν ἐλληνικῶν πρωτοτύπων κάποιων ἄλλων συγγραμμάτων, μόνον εἰκασίες μποροῦμε νὰ κάνουμε.

Τίθεται ἐδῶ τὸ ἐρώτημα ἂν οἱ διαφορὲς μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν καὶ τῶν σλαβικῶν ἐκδοχῶν περιορίζονται μόνον στὴν χρῆση τῶν δύο διαφορετικῶν γλωσσῶν. Ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει. Ἄς ξεκινήσουμε ἀπὸ ὅ,τι συναντᾷ ἀμέσως τὸ μάτι μας. Τόσο γλωσσικὰ ὅσο καὶ ὑφολογικά, ὁ «Λόγος στηλιτευτικὸς κατὰ τῶν ἐλλη-

νικῶν πλανῶν» καὶ ὁ «Λόγος περὶ τῆς μετανοίας» λίγο διαφέρουν ἀπὸ τὰ σύγχρονά τους ἔργα τῶν μοσχοβιτῶν λογίων. Ἡ ἐλληνικὴ ἐκδοχὴ συντάχθηκε σὲ ἐλεγειακὰ δίστιχα, δηλαδή σὲ ρυθμὸ πὺν ἀνάγεται στὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι κατὰ τὴ μετάφραση τοῦ ποιήματος ἀπὸ τὸν Μάξιμο τὸν Γραικό (ἢ ἀπὸ κάποιον μεταφραστή) δὲν γίνεται καμία προσπάθεια ἀπόδοσης τῆς στιχουργικῆς του δομῆς. Μὲ βάση διάφορες ἐνδείξεις, μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι ὁ ἅγιος Μάξιμος δὲν θεωροῦσε γενικῶς τὴν σλαβικὴ γλῶσσα τόσο ἐπεξεργασμένη φιλολογικὰ, ὥστε νὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ ὀργανωθεῖ μετρικὰ. Συνεπῶς, εἶναι ἄκαρπη ἡ ὁποιαδήποτε προσπάθεια νὰ βροῦμε σλαβόφωνα ποιήματα στὴν συγγραφικὴ κληρονομιά τοῦ ἁγίου Μαξίμου⁴.

Θὰ μπορούσε νὰ ἰσχυριστεῖ κανεὶς ὅτι ἡ ἐπιλογὴ τοῦ στιχουργικοῦ ἢ τοῦ πεζογραφικοῦ τρόπου ἔχει νὰ κάνει μὲ τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ δὲν ἀφορᾷ στὸ περιεχόμενο. Κι ὅμως, δὲν εἶναι ἔτσι. Ὁ ἐλεγειακὸς δίστιχος στρέφει τὸν συγγραφέα πρὸς τὴν μακρὰ παράδοση τοῦ ἐλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, ἐγείροντας στὴν φαντασία τοῦ στιχουργοῦ τὸ λεξιλόγιο τῆς ἀρχαιότητος. Αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ φανερόνονται πλήρως στὰ ἐλληνικὰ ποιήματα τοῦ ἁγίου Μαξίμου, ὅπου ὁ συνδυασμὸς τοῦ ἀρχαῖζοντος ὕφους—συμπεριλαμβανομένων τῶν ὁμηρικῶν λέξεων— μὲ τὸ διδακτικὸ πάθος γεννᾷ ἓνα ἀρκετὰ ιδιόμορφο ἀντωνυμικὸ σύνολο. Οἱ στυλιστικὴ ὁμορφιά τῶν ἐξάμετρων καὶ τῶν πεντάμετρων ὄχι μόνο παραβλέπονται στὴν σλαβικὴ πεζογραφία, ἀλλὰ καὶ ἀφαιροῦνται συστηματικὰ ἀπὸ αὐτήν, ὡς ἀσύμβατες πρὸς τὴν θρησκευτικὴ καθαρεύουσα τῶν Μοσχοβιτῶν. Ἄν δὲν εἶχε ὑπάρξει τὸ τυχαῖο εὔρημα τοῦ Bushkovitch, θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ διακρίνουμε πίσω ἀπὸ τὶς σλαβικὲς ἐκδοχὲς τοῦ «Λόγου περὶ μετανοίας» καὶ τοῦ

4. Ποβλ. Петровский Н. К вопросу о статье Максима Грека «О пришельцах философа» // Русский филологический вестник. 1913. Т. 70. № 4. σσ. 380-384; Матхаузерова С. Древнерусские теории искусства слова. Praha, 1976. σσ. 91-100.

«Λόγου στηλιτευτικοῦ κατὰ τῶν ἐλληνικῶν πλανῶν» τὸ στιχουργικὸ ὑπόστρομα ποὺ ἐγράφη στὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι εὐλόγο νὰ στραφοῦμε στὸ πρόβλημα τῆς ἀντιπαράθεσης ἀνάμεσα στὴν κουλτούρα τῶν βυζαντινῶν λογίων –φορέας τῆς ὁποίας ἦταν καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός– καὶ τὴν κουλτούρα τῶν μεσαιωνικῶν Σλάβων, ποὺ δὲν ἀποδεχόταν τὴν θρησκευτικὰ ἀποκαθαρμένη χρῆση τοῦ λόγου. Εἶδαμε τὴν κατάληξη ποὺ εἶχε ἡ σύγκρουση αὐτὴ γιὰ τὸν λόγιο γέροντα, ποὺ στὶς συνόδους τοῦ 1525 καὶ τοῦ 1531 πιθανὸν καὶ νὰ μὴν συνειδητοποιήσε πλήρως τὸ βάθος τῆς πολιτισμικῆς αὐτῆς ἀσυμβατότητας. Ὅταν δέκα χρόνια ἀργότερα ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐπιστρέφει καὶ πάλι στὴν λογοτεχνικὴ δημιουργία, φαίνεται νὰ ἔχει ἀναθεωρήσει πολλὰ ἀπὸ τὶς ιδέες του. Ὅπως ἔχουμε δεῖ, οἱ αὐστηρῶς ὀργανωμένες συλλογὲς συγγραμμάτων πάνω στὰ ὁποῖα ἐργάστηκε ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός περιέχουν ἀποκλειστικῶς τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα κείμενα ποὺ θὰ παρέχουν μιὰ καθαρὴ εἰκόνα τοῦ ἁγίου στὰ μάτια τοῦ μοσχοβίτικου περιβάλλοντός του, καὶ ποὺ τροποποιήθηκαν μὲ μόνον γνώμονα τοὺς σκοποὺς τοῦ συγγραφέως. Ὅντας ἐνιαῖα ὡς πρὸς τὴν λειτουργία τους, τὰ κείμενα αὐτὰ μποροῦν νὰ λογιστοῦν ὡς ἓνα ὁμοιόμορφο σύνολο ἐντὸς τῆς συγγραφικῆς του κληρονομιάς. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ τὸ σύνολο, ποὺ ἔρχεται στὸ φῶς ἔχοντας χαθεῖ ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ τὴν ἐπικαιρότητα, μποροῦμε νὰ διακρίνουμε καὶ ἄλλα σύνολα. Τὰ εὐρήματα τῆς Βιέννης μᾶς φανέρωσαν τὸ διπλὸ ὑπόστρομα ποὺ βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ ἐπίσημο corpus τῆς συγγραφικῆς κληρονομιάς τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Ἀποδείχτηκε ὅτι τὸ ὑπόστρομα αὐτὸ ἀποτελοῦν κείμενα ποὺ γράφηκαν στὰ πλαίσια μιᾶς ἄλλης, τελείως διαφορετικῆς αἰσθητικῆς. Καθὼς φαίνεται, ὁ ἅγιος Μάξιμος δούλεψε ταυτόχρονα σὲ δύο κατευθύνσεις, ἐπιτρέποντας ὅμως νὰ φανερωθεῖ στὸ μοσχοβιτικὸ περιβάλλον ἡ μία μόνον πλευρὰ τοῦ ἔργου του. Ὅσα συγγράμματα ἔγραψε ὁ ἅγιος Μάξιμος στὰ Ἑλληνικά,

ἐπηρεασμένος μάλιστα ἀπὸ τὶς καλύτερες παραδόσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δὲν ἔσπευδε νὰ τὰ δημοσιοποιεῖ στοὺς Μοσχοβίτες, ἔχοντας μάθει ἀπὸ τὸ πικρὸ μάθημα τοῦ παρελθόντος. Ἄν δὲν ὑπῆρχε ὁ λιγότερο γνωστὸς σὲ ἐμᾶς Μακρόβιος δὲν θὰ μαθαίναμε ποτὲ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κρυφοῦ αὐτοῦ ὑποστρώματος. Ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸ σλαβικὸ ἀντίστοιχό του, τὸ corpus αὐτὸ εἶναι ἐπίσης προϊὼν λογοτεχνικοῦ στυλιζαρίσματος. Ἐπίσης, ὁ πρωταγωνιστὴς τῶν κειμένων αὐτῶν, ἕως ἑνὸς ὀρισμένο βαθμὸ καὶ μόνο συσχετίζεται μὲ τὸν πραγματικὸ δημιουργό τους.

Παρ' ὅλα αὐτά, τὸ συμπέρασμα ἐξάγεται ἀπὸ μόνον του. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικὸς δημιουργοῦσε στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ἀπαρνηθεῖ. Τὸ χειρόγραφο τῆς Βιέννης προσδίδει ἕνα ἀκόμη πιὸ συγκινητικὸ τόνο στὴν ἤδη γνωστὴ δήλωση τοῦ «Πιστεύω» του: «Ἐπειδὴ εἶμαι Ἑλληνας, γεννήθηκα, ἀνατράφηκα καὶ καλογέρεψα στὴν ἐλληνικὴ γῆ».

Ἦρθε ὁμως ἡ ὥρα νὰ ποῦμε λίγα λόγια καὶ γιὰ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖον συντάχθηκε ὁ ἀνὰ χεῖρας τόμος.

Τὸ κύριο τμῆμα τοῦ τόμου ἀποτελοῦν τὰ 39 σλαβικά κείμενα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ αὐθεντικὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν συμπεριελήφθησαν στὴν τρίτομῃ ἐκδοσὴ τοῦ Καζάν, ποὺ ἐν συνεχείᾳ μεταφράστηκε στὴν καθομιλουμένη ρωσικὴ γλῶσσα ὅπως καὶ στὴν ἐλληνικὴ. Τὴν αὐθεντικότητά των συγγραμμάτων ὡς πρὸς τὸν συγγραφέα τους ἀποδεικνύει ὁ Β. Μ. Ρζίγκα στὰ ἄρθρα του ὅπου ἐκθέτει τὴν μελέτη του ἐπὶ τῶν χειρογράφων (ἀρ. 3, 6, 8, 9, 12-18, 22, 26, 27, 29-38). Στὴν συνέχεια ἀκολουθοῦν τὰ τρία συγγράμματα μὲ θεματολογία σχετικὴ μὲ τὰ ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τοὺς παλαιόπιστους. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος, ἄλλωστε, ποὺ τὰ κείμενα αὐτὰ παραλείπονται στὴν ἐκδοσὴ τοῦ Καζάν, μολονότι συμπεριλαμβάνονται σὲ διάφορες ἄλλες συλλογὲς τῶν ἔργων

τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ (ἀρ. 19-21). Ἡ αὐθεντικότητα τῶν δύο αὐτῶν κειμένων, καθὼς καὶ ἡ δημοσίευσή τους, ὀφείλεται στὸν Φιλάρετο (Γκουμιλέφσκι), προτοῦ ἀκόμη ξεκινήσει ἡ διαδικασία ἐκδοσης τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, τὸ 1842. Γιὰ τὴν μετάφρασή μας, τὰ δημοσιεύματα αὐτὰ ἐλέγχθηκαν μὲ βάση τὸ πρωτότυπο (ἀρ. 23, 24). Ἦδη ἀπὸ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα εἶναι γνωστὸ καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ ἁγίου Μαξίμου «Περὶ τῆς γραμματικῆς» (ἀρ. 5), τὸ ὁποῖο μεταφράστηκε ἐδῶ ἀπὸ τὴν πιὸ ἐγκυρὴ ἐκδοχή του, αὐτὴν τοῦ Λ. Α. Μπεντρζίτσκι. Τὰ δύο ἐπόμενα κείμενα δημοσιεύθηκαν τὸ 1899 ἀπὸ τὸν Χ. Μ. Λοπαριώφ, κατὰ τὴν παρουσίαση ἑνὸς ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἑταιρείας τῶν Φίλων τῆς Παλαιᾶς Γραμματείας (ἀρ. 7, 28). Ἐνα ἀκόμη κείμενο βρέθηκε καὶ χαρακτηρίστηκε ὡς αὐθεντικὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ἀπὸ τὴν Ν. Β. Σινίτσιν (ἀρ. 1). Ἄλλα δύο κείμενα ἀντλήθηκαν ἀπὸ εὐρύτερης ἑκτασης συγγραφικὰ μνημεῖα, στὴν ἐργασία ἐπὶ τῶν ὁποίων συμμετεῖχε ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός (Ὁμιλίες τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου γιὰ τὸ *Κατὰ Ματθαῖον* Εὐαγγέλιο καὶ τὸ *Πηδάλιον* στὴν ἐκδοχὴ τοῦ Βασσιανοῦ Πατρικέεφ). Τὰ κείμενα αὐτὰ δημοσιεύθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Α΄ Τόμο τῆς νέας συλλογῆς τῶν *Ἔργων* τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, σὲ ἐπιμέλεια τῆς Ν. Β. Σινίτσιν (ἀρ. 4, 10). Κανεῖς δὲν ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν αὐθεντικότητα τοῦ Κανόνα τοῦ Θείου Παρακλήτου (ἀρ. 39) ὡς ἔργου τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, κείμενο ποὺ συμπεριελήφθη στὸ ἐν ζῳῇ χειρόγραφο τὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ τὶς συγγραφικὲς συλλογὰς τοῦ ἁγίου Μαξίμου (συλλογὴ τῶν 47 κεφαλαίων). Μὲ βάση τὴν ἴδια λογικὴ, τὰ κείμενα αὐτὰ συμπεριελήφθησαν καὶ σὲ μιὰ ἀκόμη ἐν ζῳῇ συλλογὴ τοῦ ἁγίου Μαξίμου: πρόκειται γιὰ τὸ προαναφερθὲν χειρόγραφο τοῦ Ρουμιάντσεφ μὲ ὑλικὸ ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Ὡς ὄντως αὐθεντικὰ χαρακτηρίστηκαν ἄλλα δύο σύντομα ἄρθρα (ἀρ. 2, 11).

Ἡ μετάφραση τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ

Γραικοῦ μετὸν Θεόδωρο Κάρπωφ (ἀρ. 25) ἔγινε ἀπὸ τὸν Ντ. Μ. Μπουλάνιν γιὰ μιὰ παλαιότερη ἔκδοση, καὶ μεταφέρθηκε αὐτούσια ἐδῶ. Ὁ καθορισμὸς τοῦ κύκλου τῶν σλαβικῶν κειμένων γιὰ τὴν παροῦσα ἔκδοση ἔγινε χάρις στὴν εὐγενικὴ συμβολὴ τῆς Λ. Ι. Ζούροβα. Ἡ μετάφραση στὴν καθομιλουμένη ρωσικὴ γλῶσσα ἔγινε ἀπὸ τὴν Ε. Μ. Γκριτσέβσκαγια, σὲ ἐπιμέλεια Ντ. Μπουλάνιν, καὶ στὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸν Μάξιμο Τσυμπένκο.

Τὸ συμπλήρωμα τοῦ Δ' Τόμου («Πρωτότυπα ἑλληνικὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ») παρέχει στὸν ἀναγνώστη τὴν δυνατότητα νὰ γνωρίσει τὰ πρωτότυπα κείμενα τοῦ βατοπαιδικοῦ μοναχοῦ, ποὺ διατηρήθηκαν στὴν μητρικὴ του (ἑλληνικὴ) γλῶσσα. Ἡ πρώτη προσπάθεια νὰ περισυλλεγοῦν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ἀνήκει στὸν Ι. Ντενίσωφ, στὸν ὁποῖον ὀφείλουμε καὶ τὴν ταύτιση τοῦ μαθητῆ τῶν οὐμανιστῶν Μιχαὴλ Τριβόλη μετὸν βατοπαιδινὸ γέροντα Μάξιμο καὶ τὸν Ρῶσο λόγιο Μάξιμο τὸν Γραικό. Στὸ παράρτημα τοῦ βιβλίου του δημοσιεύθηκαν οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Μιχαὴλ-Μαξίμου, ποὺ συντάχθηκαν στὴν Ἰταλία, πρὸς τὸν Νικόλαο τῆς Ταρσοῦ, τὸν Ἰωάννη Γρηγορόπουλο καὶ τὸν Σκιπίωνα Καρτερομάχο (ἀρ. 1-6). Ἐκεῖ δημοσιεύθηκαν καὶ πέντε σύντομα ἐπιγράμματα καθὼς καὶ ὁ Κανόνας τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ποὺ γράφηκαν ἀπὸ τὸν ἅγιο Μάξιμο τὸν Γραικό κατὰ τὴν παραμονή του στὸ Ἅγιον Ὄρος (ἀρ. 7-11, 18). Ἀπὸ τὴν ἴδια περίοδο τῆς ζωῆς του χρονολογοῦνται καὶ τὰ ποιήματα τὰ ἀφιερωμένα στὸν ἅγιο Δημήτριο Θεσσαλονίκης, ποὺ ὅπως προαναφέραμε χαρακτηρίστηκαν ὡς ἀνθεντικά τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ἀπὸ τὸν Ι. Σεβτσένκο (ἀρ. 13). Μὲ ἐξαίρεση τὸν Κανόνα τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ὅλα τὰ κείμενα μεταφράστηκαν στὴν ρωσικὴ καὶ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα μετὰ τὴν τελευταία ἔκδοση τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ (*Ὁσιος Μαξίμος ὁ Γραικός*, σσ. 86-107, 110-115). Τέλος, ἡ μετάφραση στὰ Ἑλληνικὰ τῶν εὐρεθέντων στὴν Βιέννη ἔμμετρων ἐκδοχῶν τοῦ «Λόγου περὶ Μετανοίας» καὶ τοῦ «Λόγου κατὰ τῶν Ἑλλήνων» (ἀρ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

15, 16) βασίστηκε στην έκδοση του Ι. Σεβτσένκο, πού ελέγχθηκε σε σχέση με το χειρόγραφο. Ἡ μετάφραση καὶ τῶν 15 κειμένων στὴν ρωσικὴ γλῶσσα ἔγινε ἀπὸ τὸν Μάξιμο Τσυμπένκο. Ἡ ἔμμετρη μετάφραση τῶν ἐλληνικῶν ἐκδοχῶν τοῦ «Λόγου περὶ Μετανοίας» καὶ τοῦ «Λόγου στηλιτευτικοῦ κατὰ τῶν ἐλληνικῶν πλανῶν» ἔγινε ἀπὸ τὸν Ντ. Μ. Μπουλάνιν καὶ ἀνατυπώθηκε ἀπὸ προγενέστερη ἔκδοση.

Τὰ Κριτικὰ Ὑπομνήματα κάθε κειμένου περιέχουν συνοπτικὲς πληροφορίες σχετικὰ μετὰ τὴν χρονολόγησιν καὶ τὶς συνθηκὰς τῆς δημιουργίας του (ἂν καὶ σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις καὶ τὰ δύο εἶναι γνωστὰ) ἢ σχετικὰ μετὰ ὁρισμένους ἰδιαιτερότητες τοῦ περιεχομένου του. Ἀναφέρονται οἱ σλαβικὲς πηγὲς τοῦ κάθε κειμένου, οἱ ὁποῖες ἀποτελέσαν τὴν βάση τῆς μεταφράσεως (χρησιμοποιήθηκαν δημοσιευμένα κυρίως τὰ πρωτότυπα, ἐνῶ ἡ χρῆσις τῶν χειρογράφων ἐπισημαίνεται πάντοτε). Ἀναφέρονται ἐπίσης τὰ ὀνόματα τῶν μελετητῶν πού ἐνέταξαν τὸ συγκεκριμένο σύγγραμμα στὸ σῶμα τῶν ἔργων τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Στὸ τέλος τοῦ κάθε Σχολίου ἀναφέρεται ἡ ἀρίθμηση τοῦ κειμένου κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ Α. Ι. Ἰβάνωφ (καὶ σὲ ἀντίθετη περίπτωσις ἡ ἔλλειψις τοῦ συγκεκριμένου μνημείου στὸν κατάλογον).

Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁλόκληρη ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία τοῦ ρωσικοῦ μέρους τοῦ Δ' Τόμου ἔγινε ἀπὸ τὴν Ε. Μ. Γκριτσέβσκαγια. Στὴν ἴδια ἀνήκουν ἐπίσης ἡ ἰδέα τοῦ παρόντος κειμένου, οἱ περισσότερες ὑποσημειώσεις στὶς μεταφράσεις, καθὼς καὶ τὰ σχόλια ἐπὶ τοῦ κάθε κειμένου (μετὰ τὴν συμμετοχὴν τοῦ Ντ. Μ. Μπουλάνιν).

Οἱ ἐπιμελητὲς τοῦ Δ' Τόμου ἐκφράζουν τὴν βαθειὰ τους εὐγνωμοσύνην στὴν Α. Ι. Ζούροβα, τὸν Τ. Β. Γκιμόν, τὴν Α. Π. Κλιμένκο καὶ τὴν Νέζα Ζάιτς, γιὰ τὴν βοήθεια καὶ τὴν συμβολὴν τους στὴν προπαρασκευαστικὴ ἐργασία τοῦ τόμου.

ΝΤ. Μ. ΜΠΟΥΛΑΝΙΝ

ΔΡ. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΣΤΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΡΩΣΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ,
ΡΩΣΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ ΛΟΓΟΙ

Ἰησοῦ, βοήθει μοι τῷ δούλῳ σου¹

1. Ἑλληνικά στο πρωτότυπο.

**1. Ἐπιστολὴ στὸν Μέγα Ἡγεμόνα τῆς Μόσχας Βασίλειο Γ΄
περὶ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους¹**

*Σύντομη ἔκθεση περὶ τοῦ τυπικοῦ καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἱεροτάτων
μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῶν κοινοβιακῶν καὶ ιδιόρρυθμων
ὀνομαζομένων, καθὼς καὶ σύντομη διδαχὴ περὶ τοῦ πῶς
χάρη στὴν φροντίδα καὶ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι τῶν
ἀνθρώπων τὸ Ἅγιον Ὅρος φυλάσσεται μέχρι καὶ σήμερα.*

Ἰσχυρὴ καὶ δοξασμένη ἡ δύναμή σου, ᾧ εὐσεβέστατε τῶν βασιλέων καὶ θεοπρεπέστατε αὐτοκράτορα τῆς Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν, μέγα ἡγεμόνα Βασίλειε τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγε! Ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς παρεκάλεσες τὴν ταπεινότητά μου νὰ σοῦ διηγηθῶ τὴν ζωὴ καὶ τὴν τάξιν τῶν χάριτι Κυρίου ἱερῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀποφάσισα νὰ συντάξω μιὰ σύντομη ἔκθεση γιὰ τὴν Μεγαλειότητά Σου. Ἀρχικῶς γιὰ νὰ σοῦ περιγράψω τὴν πραγματικότητα καὶ δευτερευόντως γιὰ νὰ στηλιτεύσω ὅσους, λόγῳ φθόνου καὶ μίσους, ἐπιθυμοῦν νὰ συκοφαντήσουν αὐτὴ τὴν πρὸς

1. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἡ πρωιμότερη καὶ ἐκτενέστερη ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν κειμένων τοῦ ὁσίου Μαξίμου περὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Συντάχθηκε ἀπευθυνόμενῃ στὸν Μέγα Ἡγεμόνα Βασίλειο Γ΄ τοῦ Ἰωάννου, ὡς ἀπάντησις στὴν παρὰ κλήσιν του, τὸ διάστημα 1518-1519. Ὁ ὁσιος Μάξιμος γράφει ὡς ὑποστηρικτὴς τῆς ἀκτημοσύνης τῶν μοναστικῶν κοινοτήτων, ἀποδεικνύει τὴν ἀνάγκη τῆς αὐστηρῆς μοναστικῆς πειθαρχίας καὶ τοῦ καθήκοντος τῶν μοναχῶν νὰ κερδίζουν τὸ ψωμί τους μὲ τὴν ἐργασία τους. Μιὰ ἄλλη ἄποψη, ποὺ ἀφαιρεῖ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα τῆς πολεμικῆς κατὰ τῶν ἰωσηφιανῶν, ἀναπτύσσει ὁ Δ. Μ. Μπουλάνιν (Из истории образа по памятникам, учтенным в «Словаре книжников и книжности Древней Руси», а также пропущенным при его подготовке) // Словарь книжников. Вып. 2. Ч. 3. σσ. 587-588). Ἡ χρονολόγησις καὶ ἡ ἀπόδοσις τοῦ κειμένου στὸν ὁσιο Μάξιμο ἔγιναν ἀπὸ τὴν Ν. Β. Σινίτσина (βλ.: Синицына Н. В. Послание Максима Грека Василию III об устройстве афонских монастырей [1518-1519 г.] // Византийский временник. М., 1965. Т. 26. σσ. 110-136). Πηγὴ τοῦ κειμένου: ΠΜΓ. σσ. 120-132. — Ἰβάνωφ, 323.

δόξα Κυρίου τιμία καὶ ἀξιοπρεπὴ πολιτεία. Νὰ τοὺς ἀναγκάσω δὲ νὰ μετανοήσουν γιὰ τὶς αἰσχρολογίες τους, ἂν καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶμαι σίγουρος ὅτι θὰ τὰ καταφέρω, καθὼς σὲ νοῦ διεστραμμένο ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὸ μίσος εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ἀποδείξεις κάτι. Τολμῶ δὲ νὰ πῶ πὼς κάτι τέτοιο εἶναι ἀδύνατο.

Ἔτσι, λοιπόν, ξεκινῶ: Τὸ ὄρος Ἄθως ὀνομάστηκε κατὰ τὴν ἀρχαία παράδοση Ἅγιον Ὅρος πρὸς τιμὴν τῆς ἁγίας ἐπισκέψεως τῆς Θεομήτορος, ὅταν Αὐτὴ κατὰ τὸν ἐπίγειο βίον Τῆς πῆγε στὴν Κύπρο νὰ συναντήσῃ τὸν Λάζαρο². Ἐπίσης ὀνομάστηκε ἔτσι καὶ λόγῳ τῶν ὑψηλῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ἁγιοσύνης τῶν θείων ἀνδρῶν ποὺ ἔζησαν ὁσιακῶς στὸν Ἄθω κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Τὸ ἐν λόγῳ ὄρος βρίσκεται στὴν Μακεδονία, στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης, κοντὰ στὴν θάλασσα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προεξέχει, πρὸς ἀνατολὰς, περίπου ἑκατὸ βέρσια. Στὸ σημεῖο τῆς προσβάσεως ὑψώνεται, σὲ ὕψος περίπου ἑνὸς σταδίου, τὸ ἀπότομο καὶ ἀπόκρημνο βουνὸ ποὺ ὀνομάζεται Μεγάλῃ Βίγλα, δηλαδὴ ἡ Μεγάλῃ Φρουρὰ στὰ ρωσικά. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν πρώτη εἴσοδο μέχρι τὴν ἀπέναντι πλευρὰ, τὸ βουνὸ ὀρθώνεται ψηλότερο καὶ πλατύτερο, τὸ ἴδιο καὶ οἱ κορυφογραμμὲς του ποὺ σὲ μερικὰ σημεῖα γίνονται λοξές. Ὅποιος ἀνέβει στὴν κορυφὴ τοῦ ὄρους μπορεῖ μὲ αἶθριο καιρὸ νὰ δεῖ τὸ ἰδιαίτερο νησὶ τοῦ Εὐρίπου, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸν Ἄθω περίπου διακόσια στάδια, ἴσως καὶ περισσότερο. Ἐπιπλέον, στὴν ἀρχαιότητα ἔγραψαν ὅτι ὅταν ὁ ἥλιος κατεβαίνει πρὸς τὴν δύση, ἡ σκιὰ ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Ἀθῶνα φθάνει μέχρι τὸ νησὶ τῆς Λήμνου, ποὺ

2. Κατὰ τὴν ἀγιορειτικὴ παράδοση, ἡ Παναγία προσεκλήθη ἀπὸ τὸν Λάζαρο –τὸν ἀδελφὸ τῆς Μαρίας καὶ τῆς Μάρθας–, ποὺ ἦταν ἐπίσκοπος Κιτίου στὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου. Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ τῆς, τὸ καράβι λόγῳ κακοκαιρίας βγήκε ἀπὸ τὴν ρότα του καὶ βρέθηκε στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Ἀγίου Ὁρους, κοντὰ στὸ σημεῖο ὅπου σήμερα βρίσκεται ἡ Μονὴ Ἰβήρων. Ἡ Θεοτόκος γοητεύτηκε τόσο ἀπὸ τὸ περιβάλλον ὥστε ζήτησε ἀπὸ τὸν Υἱό της νὰ τῆς δωρίσῃ τοῦτον τὸν τόπο. Ἐκτοτε, τὸ Ἅγιον Ὅρος λογίζεται ὡς ἰδιοκτησίᾳ τῆς Θεομήτορος καὶ τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίᾳ της.

ἀπέχει ἀπὸ τὸν Ἄθωνα 60 ὁλόκληρα στάδια. Ἡ κορυφή τοῦ Ἄθωνα ἔχει ὕψος δύο στάδια ἀπὸ τοὺς πρόποδες του. Χαμηλότερα τὸ ἔδαφος εἶναι πετρώδες ἀφοῦ ἐξ αἰτίας τῶν χαμηλῶν θερμοκρασιῶν δὲν φυτρώνει τίποτα ἐκτὸς ἀπὸ λιγοστὰ χορτάρια στὶς σχισμὲς τῶν βράχων. Στὶς δὲ χαράδρες δίπλα στὴν κορυφή, ὅπου δὲν τὶς βλέπει καθόλου ὁ ἥλιος, ὅλο τὸν χρόνον ὑπάρχουν χιόνια.

Κάτω ἀπὸ τὴν ὑψηλότερη κορυφογραμμὴ τοῦ Ὁρους, πρὸς ἀνατολάς, σὲ ἓνα σχετικὰ ἐπίπεδο παραθαλάσσιο καὶ συνάμα πολὺ ἄγριο καὶ πετρώδες σημεῖο, ἰδρύθηκε ἡ ὄντως θεοπρεπὴς καὶ βασιλικὴ Μεγίστη Λαύρα τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου. Εἶναι ἐπιμήκης καὶ περιφραγμένη μὲ ἰσχυρὰ τεῖχη, ἐνισχυμένη δὲ ὁλόγυρα μὲ ψηλοὺς καὶ εὐμεγέθεις πύργους. Ἰδρυτὴς τῆς μονῆς ὑπῆρξε ὁ ἀείμνηστος αὐτοκράτορας Νικηφόρος Φωκᾶς, πὺν φονεύθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Τσιμισκῆ. Αὐτὴ ἡ ἱερὰ καὶ τιμία μονὴ βλέπει ἀκριβῶς πρὸς ἀνατολάς. Κατὰ τὸ παρελθόν, στοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς της, ἡ Λαύρα ἦταν κοινόβιο πὺν ἀκολουθοῦσε τὶς θεῖες παραδόσεις τοῦ ὁσίου πατρὸς Ἀθανασίου. Ἀργότερα ὅμως, ὅταν λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν μας ἡ κατάστασις τῆς μονῆς ἐπιδεινώθηκε καὶ δὲν ἄντεχε, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιπες μονές, νὰ συντηρεῖ κατὰ τὴν τάξιν τοῦ κοινοβίου τὰ πολυάριθμα τέκνα της καὶ νὰ τὰ προστατεύει, οἱ πατέρες ἐν συνάξει πῆραν τὴν πολὺ σοφὴ καὶ ἀξιέπαινη ἀπόφασιν νὰ ἀναφέρουν τὶς δυσκολίες τους στὴν ἱερὰ Σύνοδο τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Μὲ τὴν εὐλογία τοῦ πατριάρχου, οἱ μοναχοὶ διαμοιράστηκαν στὰ κελλιὰ ἀνὰ δύο, τρεῖς ἢ τέσσερεις³. Ἔχουν ἀρκετὸ ψωμὶ καὶ φακὲς καθημερινῶς, καθὼς καὶ διάφορους καρποὺς ἀπὸ τὸν κῆπο τῆς μονῆς.

3. Στὰ τέλη τοῦ 16^{ου} αἰῶνα, ὅλα τὰ μοναστήρια ἦσαν ιδιόρρυθμα καὶ παρέμειναν στὴν ἴδια αὐτὴ κατάστασις μέχρι τὰ τέλη τοῦ 18^{ου} αἰῶνος. Τὸ ιδιόρρυθμο σύστημα, ἂν καὶ σήμερα θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς ὡς παρακμὴ τοῦ μοναστικοῦ πνεύματος, βοήθησε τὶς Μονὲς τοῦ Ἁγίου Ὁρους νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς τεράστιες οἰκονομικὰς δυσχέρειες πὺν ἐπέφεραν στὴν Ἀθωνικὴ πολιτεία οἱ ὀθωμανικοὶ χρόνοι.

Γιὰ κάθε κελλὶ ἀναλογοῦν τόσα ἀμπέλια, ἐλαιόδεντρα καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα, ὥστε οἱ ἴδιοι οἱ μοναχοὶ νὰ διακονοῦν καλῶς, ἔχοντας πάντοτε ἄφθονο κρασί, λάδι καὶ διάφορους καρπούς. Ἔχουν ἔτσι γιὰ τὸν ἑαυτό τους ἀρκετὲς τροφές, ἐνῶ πωλοῦν τὰ ὑπόλοιπα. Στους δὲ πατέρες ποὺ δὲν δύνανται νὰ διακονοῦν, εἴτε ἐπειδὴ δὲν κατέχουν εἴτε ἐπειδὴ δὲν μποροῦν, προσφέρονται ὅλα ὡς εὐλογία.

Οἱ πατέρες δὲν ἀσχολοῦνται μόνο μὲ τὶς δουλειὲς αὐτές, ἀλλὰ ἀσκοῦνται καὶ σὲ διάφορες τέχνες καὶ χειροτεχνίες. Ἄλλος εἶναι ὑποδηματοποιός, ἄλλος σιδεράς, ἄλλος ράπτης, ξυλουργὸς ἢ οἰκοδόμος, ἄλλος ἀγγειοπλάστης, ἄλλος κόβει δένδρα στοὺς λόφους καὶ τὰ πριονίζει κατασκευάζοντας σανίδες καὶ δοκοὺς, ἄλλος κλώθει καὶ πλέκει καλύπτρες καὶ ζῶνες, ἄλλος γράφει ἢ βιβλιοδετεῖ, ἄλλος δουλεύει στὸν κῆπο, ἄλλος καλλιεργεῖ μὲ ἐπιμέλεια τὸ ἀμπέλι, ἄλλος ψαρεύει καὶ πλέκει δίχτυα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο καθένας συντηρεῖ ἑαυτὸν καὶ ἀλλήλους καθὼς καὶ τὴν πνευματικὴ μητέρα ποὺ τοὺς ὑποδέχθηκε, ἐξασφαλίζει δηλαδὴ μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ τὴν ἱερὰ μονή τοῦ. Ἔτσι, λοιπόν, οἱ πατέρες ἐγκαταβιώνουν χωρὶς νὰ ἀποτελοῦν βάρος γιὰ τὴν ταλαιπωρημένη μονή τους – ἀντιθέτως, τὴν διευκολύνουν καὶ τὴν ἐλαφρύνουν ἀπὸ περιττὰς φροντίδες, ὅπως ἀκριβῶς τὰ παιδιὰ ποὺ ἀγαποῦν τὴν μητέρα τους τὴν φροντίζουν στὰ γεράματά της δείχνοντας καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν ἀγάπη τους.

Ὅταν ἔρχεται, λοιπόν, ἡ ὥρα τῆς σπορᾶς, τοῦ θερισμοῦ, τοῦ τρύγου ἢ τοῦ ψαρέματος, τῆς οἰκοδομῆς ἢ τῆς ἀναστηλώσεως κάποιου κτίσματος, ὁ ἅγιος ἡγούμενος μαζὶ μὲ τοὺς πλεόν σεβαστοὺς γέροντες τῆς μονῆς ὀρίζει τοὺς πατέρες ποὺ θὰ καθοδηγοῦν τὶς ἐργασίες καὶ αὐτοὺς ποὺ θὰ διακονοῦν ὑποτασσόμενοι μὲ ζῆλο μεγάλο καὶ πνευματικὴ εὐωχία. Ἄλλοι σπεύδουν στὴν παραλία γιὰ νὰ μεταφέρουν τὸ σιτάρι ποὺ περισυνελέγη προηγούμενως ἀπὸ τὸ χωράφι στὸν σιτοβολῶνα. Ἄλλοι δέ, ἀφοῦ ζωστοῦν μὲ ἀνδρεία καὶ πάρουν στὰ χέρια τους τὰ ἀναγκαῖα ἐργα-

λεῖα, ἀκολουθοῦν τὸν δάσκαλο καὶ ἡγέτη τους, τὸν οἰκοδόμο τῆς μονῆς. Ἔτσι πορεύονται πρὸς τὸ διακόνημα ποὺ τοὺς ἀνατέθηκε ὑμνώντας τὴν δόξα τοῦ Κυρίου καὶ εὐφραίνονται στὸ πνεῦμα τους. Τοῦτο μάλιστα δὲν συμβαίνει μία ἢ δύο φορές τὸν χρόνο, ἀλλὰ διαρκῶς καὶ ἀκαταπαύστως: ἡ μία ἐργασία ἀκολουθεῖ τὴν ἄλλη, ἡ μία δουλειὰ φέρνει πάντα μαζί της τὴν ἄλλη – οἱ μὲν διακονοῦν στὴν θάλασσα, οἱ δὲ μοχθοῦν στὴν γῆ.

Σπανίως, μὲ ἀφορμὴ διάφορες ὑποθέσεις τῆς μονῆς καὶ ἄλλοτε λόγῳ δολοπλοκιῶν καὶ ἀδικιῶν ποὺ σκαρφίζονται ἄτιμοι καὶ πονηροὶ καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὴν ἀπληστία καὶ τὸν φθόνον, κάποιος ἀπὸ τοὺς πατέρες φυλακίζεται. Καὶ τότε οἱ ἀξιοθαύμαστοι πατέρες ἐπιτρέπουν ταπεινὰ νὰ τοὺς συλλάβουν καὶ χαίρονται ὡς μάρτυρες ἔχοντας τὴν δυνατότητα μὲ αὐτὰ τὰ ἔργα καὶ παθήματα γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ νὰ ἐξαγνίσουν τὴν ζωὴ τους. Ὅμως οὔτε ραθυμοῦν οὔτε πικραίνονται, ἀλλὰ σὰν νοήμονες ἀδάμαντες παραμένουν ἀήττητοι, σκεπτόμενοι γιὰ ἓνα καὶ μόνο: πῶς μὲ τὸν θάνατό τους θὰ συμβάλουν στὴν ἀνθήση τῶν ἱερῶν μονῶν. Εἶναι, ἄραγε, ἄδικο, κάθε εὐσεβῆς χριστιανὸς νὰ τοὺς συμπονεῖ μὲ ὅλη τὴν δύναμή του καὶ νὰ συμμετέχει στὸν σωτήριο ἄθλο τους; Αὐτό, ὅμως, ἂς μὴν ἀπασχολεῖ τὴν εὐσέβειά σου, διότι ἔλαβες ὡς δῶρο τοῦ Θεοῦ τὴν νικηφόρο ἀρετὴ ποὺ σὲ ἀνυψώνει ὑπεράνω ὅλων.

Αὐτὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε συντόμως ἀλλὰ καὶ ἐπακριβῶς γιὰ τὸν βίο καὶ τὴν πολιτεία τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν στὶς Λαῦρες τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπου ἀνάμεσά τους τὴν πρώτη θέση κατέχει ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου. Σὲ αὐτὴν διαβιοῦν ἄλλοτε περὶ τοὺς 200 μοναχοὺς καὶ ἄλλοτε ἀκόμα περισσότεροι.

Δεύτερη ἔρχεται ἡ θεία καὶ Ἱερὰ Βασιλικὴ Μονὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ἡ ἐπονομαζόμενη τοῦ Βατοπαιδίου. Βρίσκεται στὴν βορεινὴ πλευρὰ τοῦ Ὁρους, πάνω ἀπὸ τὸ πέλαγος, σὲ ἀπόσταση μιᾶς βολῆς τοῦ βέλους. Τὴν περιζώνουν ἐννέα πύργοι καὶ τείχη ποὺ σχηματίζουν ὀλόγυρά της τρίγωνο. Τὰ τείχη εἶναι μικρότερα

σὲ μῆκος ἀπὸ αὐτὰ τῆς Λαύρας τοῦ ὁσίου πατρὸς Ἀθανασίου καὶ γι' αὐτὸ τὸ Βατοπαίδι εἶναι λιγότερο εὐρύχωρο. Ἰδρυτὴς αὐτῆς τῆς μονῆς, κατὰ τὶς διηγήσεις τῶν μακαρίων πατέρων, ὑπῆρξε κάποιος ὀνόματι Βάτος ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου⁴. Ἐπομένως, τὸ Βατοπαίδι εἶναι πολὺ ἀρχαιότερο ἀπὸ τὴν Λαύρα καθὼς ὁ Θεοδόσιος ἔζησε πρὶν ἀπὸ τὸν Νικηφόρο. Ἡ μονὴ λεηλατήθηκε καὶ ἐρημώθηκε ἀπὸ τὸν στρατὸ τῶν ἄθρων Ἀράβων ποὺ κυριαρχοῦσαν τότε στὶς θάλασσες, ἀπώλεσε τὸ κάλλος τῆς καὶ παρέμεινε ἐρειπωμένη γιὰ χρόνια πολλὰ. Ἀνανεώθηκε ἐπὶ βασιλείας Νικηφόρου Φωκᾶ χάρις στὸν ζῆλο καὶ τὰ χρήματα τῶν πέντε ἀρχόντων τῆς Ἀδριανουπόλεως ποὺ ἐμόνασαν σὲ αὐτὴν καὶ δοξάστηκαν ἐδῶ ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ τοὺς ἀγίους. Ὁ κυρίαρχος τῆς ἐλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ ἀείμνηστος τῶν βασιλέων Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος⁵ —πρόγονός σου— ἀξιώθηκε πολλῶν εὐεργεσιῶν ἀπὸ τὴν τιμώμενη ἐδῶ εἰκόνα τῆς Παναγίας, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος σὲ χρυσόβουλλό του. Ὁ ἴδιος καθὼς καὶ ὁ Δεσπότης Ἰωάννης⁶, ποὺ βασίλευσε μετὰ ἀπὸ αὐτόν, ἀνασυγκρότησαν τὴν μονὴ μὲ πολλὰς εὐεργεσίες, ἀποκαθιστώντας τὸ ἀρχικὸ τῆς κάλλος, χάριτι καὶ βοήθειά τῆς εἰκόνας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ποὺ τιμᾶται ἐδῶ. Τώρα ὅμως καὶ αὐτὴ ἡ Μονή, ὅπως καὶ ἡ Ἱερὰ Λαύρα, ἀφοῦ στερήθηκε τῶν εὐεργεσιῶν τῶν βασιλέων καὶ εὐσεβῶν ἡγεμόνων, ἀποδυναμώθηκε. Τυπικὸ, κανόνες καὶ ζωὴ εἶναι κατὰ πάντα ὅπως στὴν Μεγίστη Λαύρα, ἐπομένως οἱ λεπτομερεῖς περιγραφὲς περιτ-

4. Ἡ ἱδρυση τῆς μονῆς συνδέεται κατὰ μία ἐκδοχὴ πράγματι μὲ τὸν Μέγα Θεοδόσιο, ἀλλὰ γιὰ ἄλλον λόγο. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ὁ γιὸς τοῦ αὐτοκράτορα ἀφοῦ νανάγησε κάποτε, διασώθηκε θαυματουργικῶς ἀπὸ τὴν Θεοτόκο καὶ τελικῶς βρέθηκε κοιμώμενος δίπλα σὲ μία βάτο, ἐξοῦ καὶ ἡ ὀνομασία βατο-παίδι.

5. Ἀνδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος.

6. Προφανῶς ἀναφέρεται στὸν βυζαντινὸ αὐτοκράτορα Ἰωάννη ΣΤ΄ Κατακονζηνό, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο ἐκάφη μοναχὸς λαμβάνοντας τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ.

τεύουν. Τὰ διακονήματα, οἱ δυστυχίες, ὁ θεϊκὸς ζῆλος τῶν μοναχῶν, ἡ μέριμνα καὶ ἡ φιλοπονία γιὰ κάθε ἔργο καὶ ἐργόχειρο, ὅπως καὶ ἡ βοήθεια στοὺς ἀσθενεῖς πατέρες – ὅλα αὐτὰ τὰ συναντᾶς καὶ στὴν Ἱερὰ Μονὴ Βατοπαιδίου. Ἡ διαφορὰ τοῦ Βατοπαιδίου συνίσταται στὸν ἀριθμὸ τῶν μοναχῶν, ποὺ προσεγγίζει τοὺς 300. Τὸ μοναστήρι βρίσκεται σὲ ωραία θέση, ὁ δὲ εὐρύχωρος καὶ κυκλικὸς ὄρμος τοῦ εἶναι ἓνα καλὸ ἀραξοβόλι γιὰ τὰ πλοῖα. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν Λαύρα, οἱ πηγὲς ἐδῶ δὲν εἶναι τόσο πλούσιες.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο εἶναι τακτοποιημένες καὶ οἱ ὑπόλοιπες ιδιόρρυθμες μονὲς τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἀπὸ τίς ἐλληνικὲς κοινοβιακὲς μονές, ἡ πρώτη καὶ παντελῶς ξένη πρὸς τὸ ιδιόρρυθμο σύστημα εἶναι ἡ Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἡ ἐπονομαζόμενη καὶ Διονυσίου. Ἀπὸ τίς βουλγαρικὲς καὶ σερβικὲς εἶναι ἡ τιμία Μονὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου, ἡ ἐπονομαζόμενη Ζωγράφου. Θὰ ἀναφερθοῦμε διεξοδικῶς σὲ αὐτὲς τίς δύο ὡς ὑποδείγματα τῶν ὑπολοίπων κοινοβιακῶν μονῶν, μᾶς καὶ διατηροῦν τὴν ἴδια τάξη καὶ τοὺς ἴδιους κανόνες. Ἄν διαφέρουν μεταξὺ τους στὸν ζῆλο ἢ ἀντιθέτως στὴν ἀμέλεια τῶν διακονητῶν τους, αὐτὸ εἶναι ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καθὼς δὲν εἶναι ἐφικτὸ νὰ μετρηθοῦν ὅλοι μὲ τὸ ἴδιο μέτρο.

Θὰ ἀναφερθῶ στὸ περίφημο κοινόβιο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου, ἐπειδὴ τὴν ἔχω ἐπισκεφθεῖ πολλὰς φορὲς καὶ γνωρίζω, καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη μονή, τὸν ισάγγελο βίο τῶν μοναχῶν τῆς. Θὰ πῶ δὲ ὅ,τι γνωρίζω, ἐπειδὴ ἀγαπῶ τὴν ἀλήθεια.

Αὐτὴ ἡ τιμία μονὴ ιδρύθηκε ἀπὸ τὸν ὅσιο Διονύσιο τῆς Τραπεζούντας, ποὺ καλογέρευσε ἐδῶ καὶ ἦταν ἀδελφὸς τοῦ ἐκεῖ μητροπολίτη⁷. Κτίστηκε κάτω ἀπὸ τὸν λεγόμενο Μικρὸ Ἄθω, στὴν

7. Ὁ ὅσιος Διονύσιος γεννήθηκε τὸ 1316 στὴν Κορησὸ τῆς Καστοριάς. Σὲ νεαρὴ ἡλικία ἀναχώρησε γιὰ τὸν Ἄθω ὅπου ἐκάμει μοναχὸς ἀπὸ τὸν κατὰ σάρκα ἀδελφὸ του, ὅσιο Θεοδόσιο, ποὺ ἦταν ἡγούμενος στὴν Μονὴ Φιλοθέου. Ὁ πόθος τῆς ἡσυχίας τὸν ὀδηγεῖ σὲ σπήλαιο τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ Ὁρους, ποὺ λέγεται Μικρὸς Ἄθωνας. Ἐκεῖ ἀγρυπνώντας, εἶδε θεῖο ὄραμα καὶ ἀποφάσισε τὴν ἰδρυση μονῆς.

νότια πλευρὰ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πάνω σὲ βράχο ψηλὰ ἀπὸ τὴν θάλασσα. Ἡ μονὴ δὲν ἦταν τόσο μεγάλη, ὅπως τὴν βλέπουμε σήμε-
ρα, ἀλλὰ μικρότερη. Ὑστερα ὅμως, ἤδη στοὺς χρόνους μας δι-
ευρύνθηκε χάρις στὴν οἰκονομικὴ βοήθεια τοῦ παναγιωτάτου πα-
τριάρχου Νήφωνος, ποὺ τελείωσε ἐδῶ εὐσεβῶς τὴν ζωὴ του καὶ
δοξάστηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ τοὺς ἁγίους. Ἡ μονὴ περιζώνεται ἀπὸ
ὅλες τὶς πλευρὲς τῆς μὲ ἰσχυρὰ τείχη, ἐνῶ στὴν μέση τῆς ὀρθώνε-
ται πανέμορφος ναὸς μὲ τροῦλο ποὺ εἶναι ἀφιερωμένος στὴν
τιμώμενη ἀπὸ ὅλους Γέννηση τοῦ Τιμίου Προδρόμου. Γύρω ἀπὸ
τὸν ναὸ βρίσκονται διώροφα καὶ τριώροφα κελλιά. Ἡ μονὴ ἀριθι-
μεῖ γύρω στοὺς 95 πατέρες, ὄχι περισσότερους. Ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴ
τῆς ἡ μονὴ ὑπῆρξε κοινόβιο, σύστημα ποὺ ὑφίσταται σταθερὰ
μέχρι καὶ σήμερα. Σύμφωνα μὲ αὐτό, οἱ πατέρες ἄνευ εὐλογίας δὲν
κρατοῦν τίποτα ἀπολύτως στὸ κελλί τους – οὔτε μία βελόνα. Ὅλοι
τους ἐργάζονται ἐντὸς καὶ ἐκτὸς μονῆς, τόσο στὴν γῆ ὅσο καὶ
στὴν θάλασσα. Ὅπως καὶ στὶς λαῦρες, ἔτσι καὶ ἐδῶ οἱ μοναχοὶ
γίνονται ναῦτες, ταχυδρόμοι, ἀμπελουργοί, γεωργοὶ καὶ οἰκοδόμοι,
κελλάρηδες, ἄρτοποιοί, μάγειρες, καὶ ὅλοι τους ἐκτελοῦν μὲ μεγάλο
ζῆλο τὸ διακόνημά τους πρὸς ὄφελος τῆς μονῆς. Ἀπὸ τὴν κοινὴ
περιουσίᾳ δὲν παρακρατεῖται οὔτε τὸ ἐλάχιστο, ἀλλὰ ἀντιθέτως
ὅλοι μεριμνοῦν γιὰ τὴν διαρκῆ αὔξησίν της. Διακονώντας, ὅμως,
δὲν ἀποφεύγουν καὶ τὰ πνευματικὰ ἔργα: ὅπου κι ἂν τύχει νὰ δου-
λεύουν, βρίσκουν τὸν κατάλληλο χώρο καὶ ὅταν ἔρχεται ἡ ὥρα τῶν
ψαλμωδιῶν σταματοῦν τὸ διακόνημα καὶ ψάλλουν ἀκολουθώντας
τὸν ἱερέα ποὺ τοὺς συνοδεύει πάντα. Οἱ πατέρες τηροῦν κατὰ πάν-
τα τὸ κοινοβιακὸ τυπικὸ, δηλαδὴ κατὰ τὴν Δευτέρα, τὴν Τετάρτη
καὶ τὴν Παρασκευὴ ἀποφεύγουν τὸ λάδι, τὸ κρασί καὶ τὸ ψάρι
κάνοντας κάθε μέρα 300 μετάνοιες.

Ὅπως οἱ πατέρες ὑπηρετοῦν στὰ πάντα τὴν μονή, ἔτσι καὶ ἡ
μονὴ τοὺς δέχεται ἄνευ ἀνταλλάγματος καὶ τοὺς κάνει μοναχοὺς
χωρὶς νὰ τοὺς ζητήσει τίποτε ἐκτὸς ἀπὸ ἀπόλυτη πειθαρχία καὶ

ὑπακοή. Ἄν δὲ κάποιος ἐκ τῶν προσερχομένων κατέχει ἀσήμε, οὐδεὶς ἀπαιτεῖ καὶ ἄνευ τῆς δικῆς του θελήσεως κάποια εἰσφορά: τέτοια φιλαργυρία καὶ ἀνοησία δὲν εὐδοκιμεῖ ἐκεῖ. Ἀπὸ μόνοι τους καὶ ἐλεύθερα, ἀφοῦ γίνουν πατέρες τῆς μονῆς προσφέρουν τὰ χρήματά τους στὸν Θεὸ καὶ στὴν μονή.

Στὶς λαῦρες, ὅμως, ἂν κάποιος κατὰ τὴν θέλησή του γιὰ τὴν ἡσυχία του ἢ στὴν μνήμη τῶν προγόνων του προσφέρει ἀσήμε, οἱ πατέρες τὸν δέχονται καὶ τοῦ δίνουν γιὰ κατοικία ἓνα ὠραῖο κελλί, στὴν διάρκεια δὲ τοῦ πρώτου ἔτους σταφύλι, καρπούς, κρασὶ καὶ λάδι μέχρι νὰ ὠριμάσει τὸ σταφύλι ποὺ φύτευσε ὁ ἱδιος, ἀπελευθερώνοντάς τον ἀπὸ βαρεῖες δουλειές, καὶ αὐτὸς κάθε-ται ἄπραγος. Ἄν ὅμως αὐτὸς ὁ μοναχὸς θελήσει, ἐκπονεῖ τὶς μοναστικὲς ἐργασίες. Οἱ πατέρες δὲν τοῦ ζητοῦν ἀσήμε καὶ δὲν διώχνουν ὅσους δὲν τὸ δίνουν (τέτοιο μίσος στοὺς πατέρες δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ), ἀλλὰ αὐτὸς ὁ καλόγερος γίνεται καλοδεχούμενος στὴν μονή καὶ ζεῖ καλὰ μὲ τὴν καλὴ ἡσυχία του, διότι καλύτερα νὰ ὑπάρχει ἓνας ἀδελφὸς ποὺ δουλεύει παρὰ δέκα καταθέτες. Στὶς κοινοβιακὲς μονὲς δὲν ὑπάρχουν καταθέτες, ἀλλὰ ὅλοι ἐργάζονται ὡς ἴσοι, ὁ καθένας σύμφωνα μὲ τὶς δυνάμεις καὶ τὴν ἡλικία του. Καὶ σὲ ὅλους παρέχεται ἰσότημα ἀπὸ τὴν μονή ἢ ἀπαραίτητη ἐνδυμασία καὶ τὰ ὑποδήματα γιὰ ὅλη τὴν διάρκεια τῆς ζωῆς τους καὶ αὐτὸ εἶναι αὐτονόητο, διότι ὅλοι τους εἶναι ἰσότιμοι στὴν δουλειά.

Ἀνάμεσα στοὺς πατέρες ὑπάρχει πάντα ἱεράρχηση καὶ διάκριση. Οἱ πατέρες ποὺ κοσμήθηκαν μὲ γνώσεις καὶ καλλιιεργοῦν τὸν νοῦ, ἀσκοῦν μαζὶ μὲ τὸν ἡγούμενο τὴν διοίκηση τῆς μονῆς καὶ μερμνοῦν γιὰ τοὺς πατέρες. Ὀνομάζονται γέροντες συνάξεως καὶ ἀριθμοῦν δέκα ἢ δώδεκα. Ἐξ αὐτῶν ὀρίζονται οἱ ἐπίτροποι ποὺ καθοδηγοῦν τοὺς πατέρες οἱ ὁποῖοι τοὺς ὑπακοῦν πλήρως. Οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διάκονοι ἐκτελοῦν ἐπιμελῶς καὶ ἀξίως τὶς ἱερὲς ἀκολουθίες, ἄλλοι ἀσχολοῦνται μὲ διάφορες ἐργασίες, ἀλλὰ ὅπως εἶπαμε προηγουμένως δὲν θὰ δεῖς κανέναν νὰ κάθε-ται ἄπραγος

ἢ νὰ μὴν ξέρεи με τί νὰ ἀσχοληθεῖ. Ἄν, τώρα, κάποιος θελήσει νὰ ἀναχωρήσει πρὸς ἄλλη μονή, κάτι τέτοιο δὲν ἐπιτρέπεται, ἂν παρ' ὅλα αὐτὰ φύγει κρυφά, ὁ ἡγούμενος τὸν καλεῖ ἐπανειλημμένως νὰ ἐπιστρέψει. Ἄν ἐκεῖνος δὲν πεισθεῖ, τὸν ἀπειλοῦν με ἀφορισμό, καὶ ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ ἀφορισμοῦ ἐκεῖνος ἐπιστρέφει στὴν μονή του ὑπακούοντας στὸν ποιμένα του, διότι πάντα πρέπει νὰ διορθῶναι κανεῖς τὰ διαπραχθέντα λάθη καὶ ὁ καλὸς δεσπότης χαίρεται με τὴν διόρθωση τῶν τέκνων του. Γιὰ τὴν εὐσέβεια καὶ τὸν μοναχικὸ βίον στίς λαῦρες καὶ στὰ κοινόβια εἶπαμε ἀρκετά, μολονότι θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε καὶ ἄλλα. Ἄς περάσουμε, λοιπόν, σὲ ἄλλο θέμα.

Τώρα θὰ ἀναφερθῶ στὴν διοίκηση τοῦ Ἀγίου Ὁρους καὶ στὴν ὁμοψυχία τῶν διοικητῶν του. Ἀλλὰ προτοῦ ἀρχίσω, πρέπει νὰ περιγράψω τὸ μέρος ὅπου συνεδριάζει ἡ Κοινότητα ὅλου τοῦ Ἀγίου Ὁρους περὶ τοῦ κοινοῦ ὀφέλους. Μάθαμε ὅτι ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος περνάει ἡ ὁροσειρὰ πὺξ ξικινᾶ ἀπὸ τὴν Μεγάλῃ Βίγλα καὶ τέμνει τὸ Ἅγιον Ὅρος. Ἐκατέρωθεν τῆς ὁροσειρᾶς ὑπάρχουν μεγάλες πεδιάδες καὶ χαράδρες με ρεματιές, πολλὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι ἀδιαπέραστες ἐξ αἰτίας τοῦ βάθους τους καὶ τῶν πυκνῶν δασῶν τους. Στὴν μέση αὐτῆς τῆς ὁροσειρᾶς, κάτω ἀπὸ τὴν βόρεια πλαγία τῆς, ὑπάρχει ἓνα ὁροπέδιο μοναδικοῦ κάλλους πὺξ ἔχει πηγὲς σὲ ἀφθονία καὶ πὺξ ἀπλώνεται καὶ καταλήγει μέχρι τὴν θάλασσα.

Ἡ τοποθεσία αὐτὴ ὀνομάζεται Καρυές, εἴτε ἐπειδὴ στὴν ἀρχαιότητα μπροστὰ στὴν μονὴ φύτρωναν μεγάλες καρυές (καρυδιές) εἴτε ἐπειδὴ συμβολίζει τὸ Καρά, δηλαδὴ τὴν κεφαλὴ ὀλόκληρου τοῦ Ἀγίου Ὁρους, διότι ἐκεῖ συνέρχονται καὶ συναποφασίζουν περὶ τῆς ἐνδυναμώσεως καὶ περὶ τῶν κοινῶν ἀναγκῶν οἱ ἅγιοι ἡγούμενοι ὅλων τῶν μονῶν. Ἐδῶ οἰκοδομήθηκε ἡ Ἱερὰ καὶ Τιμίᾳ Λαύρα τοῦ ὁσίου πατρὸς μας Πρώτου, ἡ ὁποία ἐφορτᾶ τὸ ὑπερφυσικὸ μυστήριον τῆς θεϊκῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Αὐτὴ ἡ Λαύρα περιβάλλεται με πολὺ παλαιὰ τεῖχη. Στὴν μέση

τῆς Λαύρας βρίσκεται ὡραιότατος καὶ πολὺ μεγάλος ναός, ποὺ εἶναι κατὰ πολὺ ἀρχαιότερος ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς Λαύρας τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου. Γύρω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἱερὰ μονὴ τοῦ Πρώτου, στὴν πεδιάδα, διασκορπίστηκαν τὰ κελλιά, οἱ σκῆτες καὶ τὰ καθίσματα, δηλαδή οἱ μικρὲς κοινότητες, στίς ὁποῖες ζοῦν πολλοὶ διαπρεπεῖς ἄνδρες καὶ ἀσκητές. Σὲ αὐτὰ τὰ καθίσματα ὑπάρχουν ναοὶ καὶ δίπλα τους ἀμπελῶνες καὶ ὡραιότατοι κῆποι ποὺ δίνουν κάθε λογῆς καρπούς. Τὰ κελλιά εἶναι διασκορπισμένα σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῶν Καρυῶν. Ἐξ αὐτῶν, κάποια ἰδρύθησαν ἀπὸ τὸν ὅσιο Πρῶτο, ἄλλα ἀπὸ διαφόρους ὁσίους ἄνδρες, καὶ ἄλλα ἀπὸ τὶς ἱερὲς μονές. Πολλὰ ἀπὸ τὰ κελλιά ἐνοικιάζονται σὲ ὅσους θέλουν νὰ ζήσουν σὲ αὐτὸ τὸ μέρος: τὰ ἐνοικιάζουν δύο ἢ τρία ἄτομα καὶ μετὰ τὸν θάνατό τους τὰ κελλιά ἐπιστρέφουν στὴν κυριότητα τῆς μονῆς.

Οἱ ἅγιοι ἡγούμενοι καὶ οἱ ὁσιολογιότατοι γέροντες τοῦ Ἀγίου Ὁρους συνέρχονται σὲ αὐτὸν τὸν τόπο καὶ ἐκλέγουν τὸν καλύτερο, αὐτὸν ποὺ ὑπερέχει σὲ ἁγιοσύνη καὶ μόρφωση. Στὸν ἐκλεγμένο ἀπονέμουν τὴν ἐξουσία ἐπὶ ὅλων καὶ τὰ πρωτεῖα, καὶ τὸν ἀποκαλοῦν Πρῶτο. Ἐξ οὗ καὶ τὸ μέρος αὐτὸ ὀνομάζεται Πρωτάτων.

Ἄν τύχει τὸ Ἅγιον Ὅρος νὰ ἀντιμετωπίσει κάποιες δυσκολίες, ὁ ὁσιος Πρῶτος στέλνει δύο κοσμικοὺς ἐργάτες δίδοντάς τους τὶς ἐπιστολὲς στίς ὁποῖες ἡ μία ὁψη εἶναι γραμμένη στὰ ἑλληνικά καὶ ἡ ἄλλη στὰ βουλγαρικά. Οἱ ἀπεσταλμένοι γυρίζουν σὲ ὅλες τὶς μονὲς τοῦ Ἀγίου Ὁρους δείχνοντας στοὺς ἡγουμένους τὶς ἐπιστολὰς τοῦ Πρώτου. Οἱ ἡγούμενοι μὲ τὴν σειρὰ τους συγκαλοῦν τὴν γεροντικὴ σύναξη τῶν μονῶν τους, στὴν ὁποῖα κοινοποιοῦν τὴν ἐπιστολή, καὶ τὴν ἐπόμενη μέρα τὸ πρῶτὸ στέλνουν τοὺς ἐκλεγέντες τῆς μονῆς τους στίς Καρυές. Ἐκεῖνοι, συνερχόμενοι ἐκεῖ, διάγουν μαζὶ μὲ τὸν Πρῶτο καθὼς πρέπει τὴν σύναξη καὶ ἀποφασίζουν ἢ νὰ διορθώσουν τὴν κατάσταση ἀπὸ μόνοι τους ἢ νὰ ἐπιλέξουν ἄξιους μοναχοὺς καὶ νὰ τοὺς στείλουν στοὺς ἔχον-

τες τὴν ἐξουσία, ἐκεῖ πού πρέπει, ἀφοῦ τοὺς δώσουν ἀσήμε γιὰ τὸν δρόμο καὶ πατέρες ὡς βοηθοὺς. Τὸ ἀσήμε τὸ παίρνουν ἀπὸ τὶς κοινότητες, καθὼς δέχονται τὶς εἰσφορὰς ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς πού τοὺς στέλνουν ἐλεημοσύνη. Ἐνα μέρος αὐτῶν τῶν πόρων παραμένει στὸν Πρῶτο καὶ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὶς κοινὲς ἀνάγκες ὅλου τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἐπίσης, κάθε χρόνο, γιὰ τὴν ἐορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου οἱ μονὲς παρέχουν στὸν Πρῶτο ἀλεύρι, λάδι, κρασί καὶ κερὶ. Πέραν τούτων, κάθε μονὴ ὀφείλει νὰ διαθέτει ἕναν κληρικὸ ὁ ὁποῖος νὰ ψάλλει τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνες καὶ πού τὸν συντηρεῖ ἡ δική του μονή. Οἱ κληρικοὶ ζοῦν ἐκεῖ ἕνα ἢ δύο χρόνια, ἀνάλογα μὲ τὶς δυνάμεις τους, καὶ ὕστερα ἀλλάζουν. Αὐτὸς εἶναι ὁ σύντομος λόγος μας γιὰ τὸν ὅσιο Πρῶτο καὶ τὴν σύναξη τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Τώρα θὰ ἀναφερθοῦμε στὰ μεγάλα διακονήματα στὶς λαῦρες, πού καθορίζονται ἀπὸ τὸ τυπικὸ, καθὼς καὶ γιὰ τὸ πῶς εἶναι τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ διακονήματα καὶ ἔτσι θὰ ὁλοκληρώσουμε τὴν διήγησή μας.

Ὑπάρχει κανόνας, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον τόσον οἱ μεγάλες λαῦρες ὅσον καὶ οἱ μικρότερες μονὲς ἔχουν τοὺς τιμιότατους γέροντες τῆς συνάξεως πού, ὅπως εἰπώθηκε προηγουμένως, συνεδριάζουν μαζί μὲ τὸν ὅσιο ἡγούμενο καὶ μὲ εὐλάβεια καὶ ζῆλο περιιώνουν ὅλες τὶς ὑποθέσεις τῆς μονῆς. Ἡ κάθε μονὴ ἔχει καθιερωμένα ὀκτὼ ἀνώτερα μεγάλα διακονήματα: τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτά, μετὰ τὸ λειτούργημα τοῦ ἡγουμένου, εἶναι τοῦ ἐκκλησιάρχου, ἔπειτα τοῦ τυπικάου, τὸ τρίτο εἶναι τοῦ σκευοφύλακα, τὸ τέταρτο τοῦ οἰκονόμου, τὸ πέμπτο τοῦ νοσοκόμου, τὸ ἕκτο τοῦ δοχειαρχοῦ, δηλαδή τοῦ κελλάου, τὸ ἕβδομο τοῦ τραπεζάου, τὸ ὄγδοο τοῦ βουρδουνάου, δηλαδή τοῦ ἐπόπτη τῶν ζώων. Τὰ διακονήματα στὸ ἀρτοποιεῖο, στὴν σιταποθήκη καὶ ἄλλα παρόμοια δὲν τὰ ἀναφέρουμε ὅχι ἐπειδὴ δὲν εἶναι σημαντικά, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι ὀκτὼ καθοδηγοῦν διάφορες ἐργασίες καὶ ἔχουν ὑποτακτικούς ὑπὸ τὴν

ήγεσία τους, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐκτελοῦν ὅλες τὶς ἀπαραίτητες ἐργασίες μόνοι τους.

Καθῆκον τοῦ ἐκκλησιάρχη εἶναι νὰ φροντίζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ εὐπρέπεια, τὴν εὐταξία καὶ τὴν εὐκοσμία τῶν ἱερέων. Αὐτὸς κάθετα σὲ ὅλες τὶς συνάξεις δίπλα στὸν ἡγούμενο, ἐνῶ στέκεται δίπλα του καὶ στὸ χοροστάσιο. Γι' αὐτό, ὅταν ὁ ἡγούμενος πεθαίνει ἢ ἐγκαταλείπει τὴν θέση του, ἡγούμενος ὀρίζεται ὁ ἐκκλησιάρχης. Ἐπίσης ὅταν ὁ ἡγούμενος ἀπουσιάζει, ὁ ἐκκλησιάρχης καθοδηγεῖ τὴν μονὴ σὲ ὅλες τὶς ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς ὑποθέσεις της, οἰκονομεῖ τοὺς πατέρες καὶ ἀντικαθιστᾷ τὸν ἡγούμενο στὰ πάντα, ἐνῶ κρατᾷ ἀκόμα καὶ τὴν ράβδο του.

Ὁ τυπικάρχης εἶναι ἱερέας, τὸν ὁποῖον ἐκλέγει ἡ σύναξη ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς μὲ τὴν καλύτερη φωνή, καὶ γνωρίζει καλὰ τὸ τυπικὸ τῆς ἐκκλησίας. Ἔχει στὴν διάθεσή του δύο ἢ τρεῖς δόκιμους μοναχοὺς στοὺς ὁποίους διδάσκει τὴν κάθε διακονία καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ εὐταξία. Ἐφ' ὅσον αὐτοὶ διακονήσουν κάποια χρόνια, περάσουν τὴν δοκιμασία καὶ ἀποδειχθοῦν ἄξιοι ἱεροσύνης, τοὺς χειροτονοῦν διακόνους. Ὅταν, πάλι, περάσουν ὡς διάκονοι τόσο χρονικὸ διάστημα ὥστε ὁ ἡγούμενος καὶ ἡ σύναξη νὰ τοὺς θεωρήσουν ἄξιους, τοὺς χειροτονοῦν ἱερεῖς, καὶ ἀφοῦ ἀποκτήσουν τὴν ἐμπειρία ὡς ἱερεῖς μποροῦν νὰ γίνουν τυπικάρχηδες, ἐκκλησιάρχες καὶ ἡγούμενοι.

Πρώτιστο καθῆκον τοῦ τυπικάρχη εἶναι νὰ διατηρεῖ ἐπιμελῶς τὴν τάξη τοῦ Τυπικοῦ τῶν Ἱεροσολύμων, οὕτως ὥστε τὸ κάθε τι νὰ τελεῖται πλήρως καὶ στὴν ὥρα του – οἱ ἀγρυπνίες τὴν ὥρα τῶν ἀγρυπνιῶν, οἱ δοξολογίες τὴν ὥρα τῶν δοξολογιῶν, ἐνῶ ἡ κάθε ἐπίσημη ἐορτὴ νὰ περιέχει τὴν φώτιση καὶ τὸ πνευματικὸ φῶς ποὺ καθιερώθηκαν γιὰ αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς: οἱ ἐορτὲς τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν τάξη τῶν ἐορτῶν τοῦ Κυρίου, οἱ ἐορτὲς στὴν μνήμη τῶν ἱερομαρτύρων κατὰ τὴν τάξη τῶν ἱερομαρτύρων καὶ οἱ ἐορτὲς τῶν ὁσίων κατὰ τὴν τάξη τῶν ὁσίων. Δεύτερο καθῆκον του εἶναι νὰ τελεῖ τὸ μεσο-

νυκτικό και να αναγιγνώσκει τρεῖς ψαλμούς⁸ πρὶν ἀπὸ τὸν ἐξάψαλμο καὶ τὴν πρώτη, τρίτη, ἕκτη καὶ ἑνατη ὥρα καὶ τὸ «μεθ' ἡμῶν»⁹. Αὐτὰ εἶναι ἐν ὀλίγοις τὰ καθήκοντα τοῦ τυπικάρη.

Τὸ καθήκον τοῦ σκευοφύλακα εἶναι νὰ φυλάττει τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ ἐκκλησιαστικά σκεύη, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦμε κατὰ τὶς δεσποτικὰς ἐορτὰς πρὸς δόξα Θεοῦ καὶ γιὰ τὴν εὐπρέπεια τοῦ οἴκου Του, εἰς μνήμη αἰωνίαν τῶν ἀειμνήστων βασιλέων καὶ δεσποτῶν κτητόρων αὐτοῦ. Ἄλλη φροντίδα του εἶναι νὰ συγκεντρώνει καὶ νὰ καταλογογραφεῖ τὰ χρήματα ποὺ δίδονται ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ἡγεμόνες καὶ τὸν κάθε ὀρθόδοξο χριστιανό. Ὁ ἴδιος, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ ἡγουμένου καὶ ὅλης τῆς συνάξεως διαθέτει τὰ χρήματα τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὰ ἔξοδα, καὶ μία φορὰ τὸ ἐξάμηνον συντάσσει ἀναφορὰ μὲ ὅλα τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα.

Τὸ καθήκον τοῦ οἰκονόμου εἶναι νὰ ἐλέγχει τὶς ἐργασίες τόσο ἐντὸς ὅσο καὶ ἐκτὸς τῆς μονῆς – νὰ καθοδηγεῖ τοὺς ἀμπελουργοὺς καὶ νὰ φροντίζει γιὰ τοὺς μισθωτοὺς ἐργάτες ποὺ μαζεύονται μπροστὰ στὴν πύλη τῆς μονῆς. Φροντίζει ὥστε νὰ λαμβάνουν τὸ βράδυ τὸ φαί τους, ἐνῶ τὸ πρωὶ νὰ πηγαίνουν σὲς μοναστικὰς ἐργασίες. Ἄλλο καθήκον τοῦ οἰκονόμου εἶναι νὰ εἰσάγει στὴν μονὴ τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς κοσμικοὺς ποὺ ἔρχονται γιὰ προσκύνημα καὶ νὰ τοὺς παρουσιάζει στὸν ἡγούμενο (ἐφόσον τὸ ἀξίζουν) καὶ στὸν ἀρχοντάρη, ποὺ τοὺς ὑποδέχεται στὸν ξενῶνα καὶ τοὺς φροντίζει γιὰ ὅσο διάστημα παραμένουν στὴν μονή.

Καθήκον τοῦ νοσοκόμου εἶναι νὰ διοικεῖ τὸ νοσοκομεῖο καὶ νὰ φροντίζει τοὺς πατέρες ποὺ ἀρρώστησαν. Τὸ νοσοκομεῖο εἶναι ἓνα μεγάλο κτήριο ποὺ βρίσκεται χωρὶς, στὸ βάθος τῆς μονῆς, καὶ διαθέτει κελλιά καὶ κάθε τι ἀπαραίτητο. Ἐκεῖ φέρνουν τοὺς πατέρες

8. Συνήθως, στὴν ἀρχὴ τοῦ ὁρθρου ψάλλονται δύο ψαλμοί, στὸ Βατοπαίδι ὁμως ψάλλονται τρεῖς: στοὺς καθορισμένους κατὰ τὸ τυπικὸ «βασιλικούς» ἢ «κτητορικούς» ψαλμούς, τὸν 19^ο καὶ τὸν 20^ο, προσθέτουν καὶ τὸν 78^ο.

9. Ἑλληνικά στὸ πρωτότυπο.

ὅταν ἀρρωσταίνουν καὶ τοὺς φροντίζουν μὲ πολλὴ ἀγάπη. Τὸ νοσοκομεῖο διαθέτει καὶ τὸν ναό του – τὴν πανέμορφη ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, τῶν Ἀναργύρων, ὅπου τελοῦνται ἀκατάπαυστα Ἀκολουθίες γιὰ τοὺς πάσχοντες πατέρες.

Καθῆκον τοῦ κελλάρη εἶναι νὰ φυλάσσει καὶ νὰ συντηρεῖ στὸ κελλάρι τὶς τροφές πλὴν τοῦ ψωμοῦ καὶ τοῦ κρασιοῦ καὶ νὰ τὶς διανέμει στοὺς ἀδελφοὺς κατ' ἐντολὴν τοῦ ἡγουμένου καὶ τῆς συνάξεως.

Ὁ τραπεζᾶρης εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὸ ψωμὶ καὶ τὸ κρασί καὶ τὴν καθημερινὴ διανομὴ τους στοὺς πατέρες. Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ψήνει στὸν φουρνο τὸ ψωμί, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ τὸ ὀρίζει στὸν ἀρτοποιὸ ὥστε νὰ ὑπάρχει πάντοτε ἀρκετό, ἐνῶ ὑπηρετεῖ τοὺς πατέρες στὴν τράπεζα ἔχοντας πολλοὺς βοηθοὺς.

Καθῆκον τοῦ βουρδουνάρη εἶναι νὰ φροντίζει τὰ ζῶα, καὶ συγκεκριμένα τὰ ἄλογα καὶ τὰ μουλάρια: γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸν ἔχει στὴν διάθεσή του ἀρκετοὺς βοσκοὺς καὶ ἄλλους ἐργάτες.

Διὰ τῶν ὀκτῶ ἀνωτέρων μεγάλων λειτουργημάτων ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ γέροντες τῆς συνάξεως διευθύνουν τὴν οἰκονομίᾳ τῆς μονῆς μὲ τὴν χάρι τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν προστασία τῆς Κυρίας μας Παναγίας. Ἦταν Αὐτὴ ποὺ ζήτησε τὸ μέρος τοῦτο ἀπὸ τὸν μονογενῆ Υἱὸ Της καὶ Θεό. Ἄς παραμένει αἰώνια ἡ ἐπιλεγεῖσα καὶ καθιερωθεῖσα ἀπὸ Αὐτὴν κληρονομία! Αὐτὸ τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ τὸν βίο τοῦ ὁσίου πατρός μας Πέτρου τοῦ Ἀθωνίτου, ὁ ὁποῖος λέει ὅτι ὅταν ὁ Μέγας Νικόλαος καὶ ὁ Συμεὼν ὁ Θεοδόχος τὸν ἐξήγαγαν ἀπὸ τὸ δεσμοτήριον, τοῦ ἔδειξαν τὸ μέρος ὅπου ἔπρεπε νὰ ἀριστεύσει ὡς καλόγερος καὶ τοῦ εἶπαν ὅτι εἶναι τὸ Ἅγιον Ὅρος, τὸ ὁποῖο ἐπέλεξε γιὰ τὴν διαμονή Της ἡ ἴδια ἡ Θεοτόκος. Δὲν χρειάζονται ὅμως πολλὰ λόγια ὅταν τὰ πράγματα ἀπὸ μόνα τους περιέχουν τὴν ἀλήθεια! Πόσα βουνά, πόσες ἐρημοὶ καὶ πόσα ἄλλα μέρη σὲ Ἀνατολὴ καὶ Εὐρώπῃ, στὴν Λιβύη, τὴν Παλαιστίνη καὶ τὸν Ἰορδάνη δὲν κατοικήθηκαν ἀπὸ ἀρχαι-

οτάτων χρόνων από μοναχούς και δὲν δοξάστηκαν γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο, ὥστε ὁμῶς ἐρημώθηκαν παντελῶς ἐξ αἰτίας τοῦ φθόνου τοῦ ἀρχέκακου διαβόλου μὲ τὴν συνδρομὴ τῶν βαρβάρων! Αὐτὸ τὸ ὄρος ὁμῶς τῆς Εὐρώπης, διὰ τοῦ θελήματος τῆς μοίρας ποὺ μόνο ὁ Θεὸς γνωρίζει, διατηρήθηκε ἀβλαβὲς παρὰ τοὺς πάμπολλους ἐχθροὺς ποὺ ἐπιτίθεντο ἐναντίον του ἀπὸ θάλασσα καὶ ἀπὸ ξηρά. Ἀπὸ ποῦ ὁμῶς ἀντλεῖ τὸ Ἅγιον Ὅρος τόση δύναμη καὶ τόση βοήθεια; Ἀπὸ τὴν σοφία καὶ τὴν δύναμη τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο αὐτοῦ τοῦ τόπου; Ὁχι, βέβαια! Ὁ Θεὸς εἶναι Ἐκεῖνος ποὺ τοῦ ἔδωσε τέτοια ἀπαράμιλλη δύναμη καὶ εἶναι ὁ προστάτης του. Τόσες φορὲς οἱ ἀσεβεῖς ἐπεθύμησαν νὰ τὸ ἐξολοθρεύσουν, καὶ κάθε φορὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος σωζόταν ἀπὸ τὴν Χάρη, ἐνῶ οἱ ἴδιοι οἱ θεομάχοι ἐξολοθρεύονταν.

Τώρα ὁμῶς ποὺ ἔφθασα σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς διηγῆσεώς μου, πρέπει νὰ κάνω ἰδιαίτερη μνεῖα στὴν Μεγάλῃ Δύναμή σου σχετικὰ μὲ τὰ θαύματα ποὺ ὁ Θεὸς ἔκανε γιὰ τὴν προστασία καὶ τὴν εἰρήνη αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τόπου, ὥστε νὰ δείξεις ἐπ' αὐτοῦ τὸν ἰδιαίτερο ζῆλο σου! Ἄκου, λοιπόν. Ἄκουσα πολλὰς φορὲς στὸ Ἅγιον Ὅρος, ἀπὸ ἀξιόπιστους γέροντες, τὴν ἐξῆς ἀξιοθαύμαστη διήγηση. Ἐλεγαν ὅτι ὁ θεομίσητος κυρίαρχος τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ ἐξολοθρευτὴς τῶν εὐσεβῶν βασιλέων, ὁ σουλτάνος Μωάμεθ, ἀνέβηκε στὸ ὄρος Κοσὶν κοντὰ στὴν πόλιν τῶν Σερρών, ἐκεῖ ὅπου κτίστηκε ἡ θαυμάσια μονὴ πρὸς τιμὴν τῆς Κυρίας μας Παναγίας, καὶ ἄρχισε νὰ συζητᾷ μὲ τὸν παναγιώτατο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως κ. Διονύσιο, ποὺ βρέθηκε τότε ἐκεῖ. Ὁ σουλτάνος εἶπε στὸν Διονύσιο ὅτι θὰ ἤθελε νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ τὶς μονές του. Ὁ μακαριώτατος πατριάρχης ἀπήντησε ὅτι εἶναι στὴν ἐξουσία τοῦ ιδίου τοῦ σουλτάνου νὰ ἀποφασίσει ἂν θὰ πάει ἢ δὲν θὰ πάει. Ἐκεῖνος εἶπε: «Ἀφοῦ ἔγινα βασιλιάς τῶν Ἑλλήνων, καλὸ θὰ ἦταν νὰ δῶ τοὺς ἐργάτες μου». Ἔτσι εἶπε ὁ ἀσεβὴς καὶ κοιμήθηκε. Ὁ Διονύσιος στενοχωρήθηκε, καὶ γι' αὐτὸ

προσευχήθηκε ὀληνυκτὶς στὸν Θεὸ γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ παρεκάλει τὸν Κύριο νὰ ἀποτρέψει τὴν ὀλέθρια ἐπιθυμία τοῦ ἀσεβοῦς μὲ κάποια σοφὴ πράξη Του. Καὶ τότε, χάρις στὴν προσευχὴ τὴν ὁποία εἰσάκουσε ὁ Θεός, ὁ ἀσεβὴς σουλτάνος εἶδε ἓνα ὄνειρο. Εἶδε ὅτι ἀνέβηκε στὴν Μεγάλῃ Βίγλα καὶ συνάντησε στὴν πλαγιά τῆς κάποιους τρομεροὺς, ἔνοπλους ἄνδρες μὲ πύρινα πρόσωπα, ποὺ κατέβαιναν ἀπὸ ψηλὰ πάνω σὲ πύρινα ἄλογα καὶ τὸν ἀπειλοῦσαν μὲ βέβαιο θάνατο σὲ περίπτωσι ποὺ δὲν γυρίζει πίσω. Ὁ σουλτάνος ξύπνησε φοβισμένος, διηγήθηκε στὸν εὐσεβῆ Διονύσιο τὸ τρομακτικὸ ὄνειρό του, τοῦ εἶπε ὅτι τὸ ταξίδι στὸ Ἅγιον Ὄρος δὲν θὰ τοῦ βγεῖ σὲ καλὸ, καὶ ἔτσι τὸ ματαίωσε καταραμένος ἀπὸ τὴν πρόθεσή του. Τὸ θαῦμα αὐτὸ μοῦ διηγήθηκε ὁ μακάριος ἐκ τῶν μακαρίων Διονύσιος, ποὺ ἐπισκέφθηκε ἀργότερα τὴν Ἱερὰ Μονὴ μας τοῦ Βατοπαιδίου. Αὐτὴ ἡ ἱστορία, γνωστὴ στοὺς πατέρες, δὲν χωρᾷ ἀμφισβήτηση.

Μιὰ ἄλλῃ φορὰ, ὁ πρωτοσύμβουλος τοῦ σουλτάνου Βαγιαζήτ, ὁ ὁποῖος μισοῦσε φοβερὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸ καταστρέψει, ἀπειλῆσε τοὺς πατέρες μας, ποὺ προσῆλθαν μὲ δῶρα σὲ αὐτόν, λέγοντας ὅτι σύντομα θὰ ἐρημώσει τὸν Ἄθωνα καὶ ἀντὶ μοναχῶν θὰ βάλει νὰ κατοικήσουν τὶς μονές του Ἀγαρηνοί. Οἱ πατέρες φώναξαν τότε πικραμένοι: «Ἐλπίζουμε στὴν Κυρία μας Παναγία Θεοτόκο. Γνωρίζουμε ὅτι θὰ προστατεύσει ἐμᾶς καὶ τὸν ἅγιος τόπος Τῆς». Ἔτσι, ὁ θεομάχος αὐτὸς ἔπαθε τεράστια δεινὰ: κεραυνὸς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κτύπησε τὸν πύργο ὅπου φυλασσόταν τὸ μπαρούτι γιὰ τὰ κανόνια καὶ ἀνεφλέγη ξαφνικά. Ἡ φωτιὰ κατέστρεψε πολλὰ μεγάλα κτίσματα καὶ σκότωσε πολλούς. Ὅταν ὁ ἀσεβὴς ἔσπευσε νὰ προσφέρει τὴν βοήθειά του, μιὰ πέτρα ποὺ ἀποκόπηκε ξαφνικά ἀπὸ τὸν τοῖχο τὸν χτύπησε στὸ πλευρὸ του. Τὸ χτύπημα ἦταν θανάσιμο! Πέθανε ὑποφέροντας πολὺ μέσα σὲ λίγες ἡμέρες καὶ χωρὶς νὰ μπορέσει νὰ ἐκτελέσει τὴν ἀπειλή του.

Κάποιος μοναχός, ἐξαιτίας τοῦ φόβου του γιὰ κάποια τιμωρία,

ἔφυγε ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη καὶ ἔφθασε στὴν ἱερὰ μονὴ μας. Ἐκεῖ βρῆκε τὸ βιβλίον τοῦ βασιλιᾶ Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ, ποὺ ἐγγράφη ἐναντίον τοῦ Μωάμεθ. Ὁ μοναχὸς τὸ διάβασε προσεκτικὰ καὶ ὕστερα ἀπὸ κάποιο χρονικὸ διάστημα γύρισε πίσω στὴν Θεσσαλονίκη. Ἐκεῖ τὸν ἔπιασαν οἱ Ἀγαρηνοί. Αὐτός, φοβούμενος τὴν τιμωρία, ἀρνήθηκε τὴν πίστιν τοῦ στὸν Χριστό. Ἐπειτα, ἐπιθυμώντας μᾶλλον περισσότερο τὴν ντροπὴ παρὰ τὴν δόξα, πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔγινε συνεργάτης τοῦ τυράννου καὶ τῶν πρωτοσυμβούλων του, οἱ ὅποιοι ἔψαχναν ἐδῶ καὶ καιρὸ ἀφορμὴ γιὰ νὰ καταστρέψουν τὸ Ἅγιον Ὄρος. Καὶ ἡ ἀφορμὴ αὐτή, ποὺ ἦταν ἄξια τῆς κακίας τους, βρέθηκε πανεύκολα: αὐτὸς ὁ ἀπορριφθεὶς ἀπὸ τὸν Θεὸ ἄνθρωπος τοὺς εἶπε ὅτι στὴν Μονὴ Βατοπαιδίου φυλάσσεται ἓνα βιβλίον ποὺ περιέχει μιὰ μεγάλη βλασφημία κατὰ τοῦ Μωάμεθ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ ἐχθροὶ ἔφεραν πονηρὰ τὸ κακὸ κοντὰ σὲ ὁλόκληρο τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀναφέροντας τὰ σχετικὰ μὲ τὸ βιβλίον στὸν βασανιστὴ [τῶν χριστιανῶν], ἐπαινώντας τὸν ἀποστάτη καὶ ὠθώντας τὸν βασιλιᾶ νὰ κινηθεῖ ἐναντίον τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὁ βασιλιάς ὅμως συγκρατήθηκε ἀπὸ ἄνωθεν δύναμη, ἐνῶ τὸν ἀποστάτη τὸν καταδίκασε. Διέταξε μάλιστα νὰ τὸν δείρουν ἀλύπητα. Ὁ καταραμένος ἀπομονώθηκε ἀπὸ ὅλους, ἔπενε σὲ μεγάλη θλίψη καὶ κτυπήθηκε ἀπὸ θανάσιμη ἀσθένεια. Παραφρόνησε, ἄρχισε νὰ γαβγίζει σὰν σκυλὶ ὅλη τὴν νύχτα μέχρι τὰ ξημερώματα, ἔφαγε τὰ μέλη του καὶ ἔτσι, μὲ τρόπο βδελυρὸ, ἔβγαλε ἔξω τὴν σιχαμένη ψυχὴ του ὡς ἄλλος Ἰούδας.

Ἄλλοτε, ἓνας ἀκόμα ἀσεβής, ὁ ἀρχιγραμματέας, ἐστάλη στὴν Εὐρώπην. Συνεπαρμένος ἀπὸ τὴν φιλαργυρία καὶ παραβαίνοντας τοὺς νόμους ἀπαγόρευσε τὴν ἐπίσκεψιν στοῦ Ἁγίου Ὄρους. Διέταξε δὲ νὰ καταγραφοῦν ὅλα ὅσα ὑπάρχουν ἐκεῖ, ἀκόμα καὶ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα, μὲ σκοπὸ νὰ ἐπιβληθεῖ βαρὺς φόρος στοῦ Ἁγίου Ὄρους. Μπαίνοντας στοῦ Ἁγίου Ὄρους γεμάτος μεγάλῃ μανίᾳ καὶ λύσσα, ἔφθασε σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ κτήματα τοῦ Βατοπαιδίου ποὺ ὀνομάζεται

Ἐλαδιάβα (Эладиана)¹⁰, ὅπου ἔφαγε καὶ ἤπιε. Μολονότι τὸ βράδυ ὁ κάκιστος αὐτὸς ἄνθρωπος ἦταν ὑγιής, γύρω στὰ μεσάνυχτα τρομεροὶ σπασμοὶ τὸν συντάραξαν καὶ προτοῦ ξημερώσει, ὑποφέροντας ἀπὸ τοὺς πιὸ φρικτοὺς πόνους, ἐξέβαλε τὴν σιχαμένη ψυχὴ του. Αὐτὲς εἶναι οἱ διηγήσεις ποὺ ὑπάρχουν περὶ τῶν θαυμάτων.

Ἐσύ, ὦ στεφανωμένε ἀπὸ τὸν Θεὸ βασιλιά, εὐσεβέστατε καὶ σοφότατε σὲ ὅλα, μπορεῖς νὰ τοὺς ξεπεράσεις ὅλους μὲ τὶς ἄφθονες δωρεές καὶ τὴν βασιλικὴ προστασία σου, βοηθώντας τὸν τόπο τῆς Παναγίας Θεοτόκου καὶ ἰδιαίτερα τὴν τιμίᾳ Ἱερᾷ Μονῇ Βατοπαιδίου, ἡ ὁποία ἐξ ἀρχῆς ἦταν ὑπὸ τὴν προστασία τῶν ἀειμνήστων προγόνων σου, τῶν Παλαιολόγων, καὶ δεχόταν ἀπὸ αὐτοὺς πληθὺς εὐεργεσιῶν ποὺ ἔρρεαν σὰν ποτάμι. Αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρονίκου ποὺ ἔφερα ἐδῶ, καὶ ποὺ μέχρι τώρα δὲν τὸ ἔδειξα στὴν Μεγαλειότητά σου, περιμένοντας τὴν βασιλικὴ διαταγὴ σου.

Αὐτὴ εἶναι ἡ διήγησή μου καὶ νομίζω πὼς ἀρκεῖ. Ἄν ὅμως κάτι ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἰπώθηκε μὲ τὴ δέουσα πληρότητα, τοῦτο δὲν εἶναι περίεργο, διότι στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς μας δὲν ὑποσχεθήκαμε νὰ ἀναφέρουμε τὰ πάντα λεπτομερῶς. Καὶ δὲν εἶναι ἐξαιτίας τῶν παθῶν ποὺ δῆθεν μὲ κυριεύουν, οὔτε ἐξαιτίας τοῦ φθόνου ἢ τῆς ὀκνηρίας, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ σκεφθεῖ κανεὶς – Κύριε, ἐλέησον! Φοβήθηκα, ὅμως, μὴν βλάψω τὶς τίμιες καὶ ὄντως θεοπρεπεῖς αὐτὲς μονὲς μὲ τὴν πεζότητα τοῦ λόγου μου καὶ τὴν φτώχεια τῶν γνώσεών μου γιὰ καθεμία ἀπὸ αὐτές. Φοβήθηκα μήπως φανῶ ψεύτης στὴν θεία καὶ ὑψηλὴ Μεγαλειότητά σου. Καὶ τί μπορεῖ νὰ εἶναι περισσότερο αἰσχρὸ καὶ ἄδοξο ἀπὸ αὐτό, γιὰ ἓναν ἄνθρωπο ποὺ ἐπέλεξε τὴν μοναστικὴ ζωή!

10. Λαβιάδα: Βατοπαιδινὸ μετόχι, ἰδρυθὲν τὸν 12° αἰ., γνωστὸ ὡς Πρόβλακας. Βρισκόταν στὴν πλευρὰ τῆς Ἱερισσοῦ, ἐκεῖ ὅπου σήμερα συναντοῦμε τὸ χωριὸ Νέα Ρόδα. Τὸ 1923 τὸ μετόχι παραχωρήθηκε στὸ Δημόσιο καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ πρόσφυγες προερχόμενοι ἀπὸ τὰ Ρόδα τῆς Προποντίδας.

ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

Ὁ Κύριος νὰ σὲ φυλάττει νικηφόρο καὶ εὐημεροῦντα, εὐσεβέστατε
αὐτοκράτορα καὶ βασιλιά μας, Βασίλειε τοῦ Ἰωάννου, Παλαιολόγε!
Μάξιμος, ὁ μοναχός.

2. Σύντομη ἀναφορὰ γιὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ τὶς ἁγιορειτικὲς μονές¹¹

Τὸ Ἅγιον Ὅρος βρίσκεται στὴν Μακεδονία, τουτέστιν σὲ γῆ ἐλληνική. Τὸ μῆκος του εἶναι ἑκατὸ βέρστια. Ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ βουνὸ ποὺ ὀνομάζεται Μεγάλη Βίγλα (ρωσ. «Μεγάλη Φρουρά») μέχρι τὴν Λαύρα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου. Βρέχεται ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ τὸ πλάτος του εἶναι γύρω στὰ δέκα βέρστια – ἀλλοῦ περισσότερο, ἀλλοῦ λιγότερο. Οἱ μονὲς βρίσκονται ἄλλες μὲν πέριξ τῶν ἀκτῶν καὶ ἄλλες στὴν ἐνδοχώρα. Ὅλες τους ἔχουν πέτρινα τεῖχη καὶ εἶναι καλὰ ὀχυρωμένες. Οἱ δρόμοι πρὸς αὐτὲς εἶναι δύο: ἓνας κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν, ὁ δὲ δεύτερος μέσα ἀπὸ τὰ βουνά. Ἄλλες εἶναι ἐλληνικὲς, ἄλλες βουλγαρικὲς καὶ ἄλλες σερβικὲς. Διακρίνονται σὲ αὐστηρῶς κοινοβιακὲς καὶ σὲ ιδιόρρυθμες, καμμία ὅμως ἀπὸ αὐτὲς δὲν ἔχει ιδιοκτησίες. Ὅλες τους διαβιοῦν καὶ ἐπιβιώνουν χάρις στίς ἐργασίες τους. Δὲν ἔχουν στὴν κυριότητά τους χωριά, παρὰ μόνο ἀμπελῶνες καὶ περιβόλια μὲ διάφορα ὀπωροκηπευτικά¹². Ὅλες οἱ μονὲς περιστοιχίζονται ἀπὸ μεγάλα δάση καὶ ὑψηλὰ βουνά, μὲ πυκνὲς λόχμες καὶ καταφύγια ἀγρίων ζώων καὶ ἄλλων θηραμάτων.

Οἱ ὀνομασίαι τῶν μονῶν εἶναι: α) Λαύρα τοῦ ὁσίου Ἀθα-

11. Τὸ κείμενο γράφτηκε κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ ὁσίου Μαξίμου. Βλ. Δ. Μ. Буланin. Опыт комплексного описания: Афон в древнерусской письменности до конца XVI в.: (Из истории образа по памятникам, учтенным в «Словаре книжников и книжности Древней Руси», а также пропущенным при его подготовке) // Словарь книжников. Вып. 2. Ч. 3. сс. 589-591. Πηγὴ τοῦ κειμένου: РГБ, Румянцевское собр., № 264, лл. 133 об.-134. — Ἰβάνωφ, 325.

12. Ἡ περιουσία τῶν Μονῶν ὑπῆρξε ἡ αἰτία μιᾶς βαθειᾶς ιδεολογικῆς συγκρούσεως στοὺς κόλπους τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας στίς ἀρχὲς τοῦ 16^{ου} αἰῶνα· περισσότερα βλ. ЕІРННН КАЗАНН, «Οἱ Ζαβόλγειοι γέροντες καὶ τὸ ζήτημα τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας», περ. *Σύναξη*, τ. 138, Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 2016, σσ. 43-47.

νασίου τοῦ Ἀθωνίτου, β) Βατοπαίδι, γ) Ἰβήρων, δ) Χιλανδάρι, ε) Ζωγράφου, στ) Ἑσφιγμένου, ζ) Παντοκράτορος, η) Φιλοθέου, θ) Ἀγίου Παύλου, ι) Διονυσίου, ια) Γρηγορίου, ιβ) Σίμωνος Πέτρας, ιγ) Ξενοφῶντος, ιδ) Ξηροποτάμου, ιε) Ρωσικό, ιστ) Δοχειαρίου, ιζ) Κουτλουμουσίου, ιη) Καρακάλλου, ιθ) Μορφινοῦ¹³, κ) Σταυρονικήτα, κα) Κωνσταμονίτου, κβ) Πρωτᾶτον. Ἡ τελευταία μονὴ βρίσκεται στὴν καρδιά τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Ἐδῶ ἐγκαταβιώνει ὁ ἀνώτατος ἡγούμενος τοῦ Ἀγίου Ὁρους ποὺ καλεῖται Πρῶτος, δηλαδή ὁ ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ἡγουμένων. Ὅταν οἱ ἀνάγκες τῆς Ἀθωνικῆς πολιτείας ἢ μιᾶς συγκεκριμένης μονῆς τὸ ἀπαιτοῦν καὶ κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Πρώτου, συνέρχονται ἐδῶ ὅλοι οἱ ἡγούμενοι καὶ συσκέπτονται γιὰ τὸ πῶς νὰ ἀποφύγουν ἀπειλὲς καὶ δυστυχίες ποὺ ἐπιβουλεύτηκαν οἱ κακοί.

13. Μονὴ τῶν Ἀμαλφηνῶν ἢ Μορφινοῦ: Ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα μεγάλα μοναστήρια τοῦ Ἀγίου Ὁρους, τὸ ὁποῖο ἱδρυσαν τὸν 10° αἰῶνα ἑπτὰ μοναχοὶ ἀπὸ τὸ Ἀμάφι τῆς Ἰταλίας. Ἡ Μονὴ ἐγκαταλείφθηκε ὀριστικὰ μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορία. Τὸ 1287 παραχωρήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικο Β' Παλαιολόγο στὴν Ἱερὰ Μονὴ Μεγίστης Λαύρας.

3. Ἐπιστολή περὶ τῆς ἀκτημοσύνης τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους¹⁴

Περὶ τῶν μοναχῶν ποὺ ἐγκαταβιοῦν στὸ Ἅγιον Ὅρος, τῶν ἀληθινῶν ὁμολογητῶν τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὴν ζωὴ τῶν ὁποίων με ἐρωτήσατε, θὰ ἀναφερθῶ σύντομα ἀπευθυνόμενος στὴν ὁσιότητά σας. Ἄν, ὅμως, ἤθελα νὰ διηγηθῶ πλήρως τὶς ἀληθεῖς καὶ θαυμαστὲς παραδόσεις περὶ αὐτοῦ τοῦ Ὁρους καὶ τῶν κατοίκων του, τὸ ἐγγεῖρημα θὰ ἔπαιρνε πολὺν χρόνον καὶ κόπον, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ἔχω πλέον τὶς ἀπαραίτητες δυνάμεις, ἀφοῦ ἡ ὄρασή μου χάνεται καὶ τὰ χέρια μου συχνὰ πονοῦν.

Οἱ μοναχοὶ ἐκεῖ διαβιοῦν τοιοῦτοτρόπως: Ἀπὸ τὰ μοναστήρια τοῦ ὄρους αὐτοῦ ἄλλα ἀκολουθοῦν τὸ αὐστηρῶς κοινοβιακὸ τυπικὸ, ἄλλα ὅμως, ἐξ αἰτίας τῶν ἄθλιων συνθηκῶν καὶ τῆς φτώχειας τους, ἀκολουθοῦν τὸ ιδιόρρυθμο τυπικὸ. Ὅταν τὸ μοναστήρι δὲν ἔχει πολλοὺς πατέρες, εἶναι εὐκόλο νὰ ἀκολουθηθεῖ ὁ κοινοβιακὸς ρυθμὸς, ἐνῶ ὅταν ὑπάρχουν τριακόσιοι, διακόσιοι ἢ ἑκατὸν πενήντα πατέρες, τότε εἶναι δύσκολο ἕως ἀδύνατον νὰ τὸ πράξουν. Ἐπειδὴ ὅλες αὐτὲς οἱ μονὲς ζοῦν χωρὶς κτήματα, δηλαδὴ χωρὶς νὰ ἔχουν ὑπὸ τὴν κυριότητά τους χωριά, ἀποκτοῦν τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ ζῆν, χάρις στὴν ἀσταμάτητη χειρωνακτικὴ ἐργασία καὶ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου τους καὶ μόνο. Οὔτε ἀσήμι τοὺς περισσεύει στὸ θησαυροφυλάκιό τους, ὥστε νὰ τὸ δανεῖζουν

14. Ἡ ἐπιστολὴ χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ ὁσίου Μάξιμου. Ἐδῶ ὁ ὁσιος Μάξιμος, λεπτομερέστερα ἀπ' ὅ,τι σὲ ἄλλα του κείμενα, περιγράφει τὴν οἰκονομικὴ πλευρὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Βλ. Δ. Μ. Буланин. Опыт комплексного описания: Афон в древнерусской письменности до конца XVI в.: (Из истории образа по памятникам, учтенным в «Словаре книжников и книжности Древней Руси», а также пропущенным при его подготовке) // Словарь книжников. Вып. 2. Ч. 3. σσ. 589-591. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὁσιο Μάξιμο ἐγίνε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ржигу (Ржига, 1935-1936. σσ. 85-87). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ржига, 1935-1936. σσ. 95-99 — Ἰβάνωφ, 331.

μέ τόκο σέ ἀνθρώπους, ὅπως συνηθίζεται ἐδῶ: τὸ Ἅγιον Ὅρος εἶναι καθαρό ἀπὸ τέτοιου εἶδους ὑποπτα εἰσοδήματα. Ὑπάρχουν ἀπλῶς ἀμπελῶνες δίπλα στὰ μοναστήρια καὶ ἐκτὸς Ἁγίου Ὁρους. Ἐκεῖ, διαθέτουν χωράφια καὶ ἀγροκτήματα μὲ ὅλα τὰ ἀπαραίτητα, μὲ ἓναν μοναχὸ ὡς οἰκονόμο καὶ ἓναν ἀκόμη νεώτερο μοναχὸ ποὺ ἀποκαλεῖται κελλάρης, καθὼς καὶ δύο μισθωτοὺς ἀγρότες γιὰ τὸ ὄργωμα καὶ τὴ σπορά. Ὅταν ἔρχεται ὁ καιρὸς τοῦ θερισμοῦ, στέλνουν πατέρες ἀπὸ τὸ μοναστήρι γιὰ νὰ μισθώσουν ἐργάτες οἱ ὅποιοι θερίζουν, ἀλωνίζουν καὶ μαζεύουν τὸ σιτάρι στὶς σιταποθῆκες. Ἐν συνεχείᾳ, ἀπὸ τὸ μοναστήρι στέλνουν τὸ πλοῖο τῆς μονῆς μὲ τοὺς πατέρες γιὰ νὰ φέρουν στὸ μοναστήρι ὅ,τι μαζεύτηκε. Καὶ ἂν ὁ Κύριος μὲ τὶς προσευχὰς τῆς Παναγίας Θεοτόκου προστατεύσει τὸ πλοῖο ἀπὸ πειρατές, οἱ πατέρες θὰ λάβουν χαρὰ. Ἄν ὅμως, ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν μας, τὸ πλοῖο πέσει στὰ χέρια τους, θὰ λάβουν μεγάλη στενοχώρια, ἐπειδὴ θὰ πρέπει νὰ δώσουν λύτρα γιὰ τοὺς πατέρες καὶ τὰ τρόφιμα. Ἄν δὲν ἔχουν τί νὰ δώσουν ὡς λύτρα, οἱ πειρατὲς θὰ ὀδηγήσουν τὸ πλοῖο στὶς ἀπέναντι ἀκτὲς, ἐκεῖ ὅπου ζοῦν οἱ ἀλλόθρησκοι, θὰ πουλήσουν τὰ πάντα καὶ οἱ πατέρες μας θὰ γίνουν σκλάβοι τους.

Ἐν μέσῳ τέτοιων δυστυχιῶν ζοῦν αὐτοὶ οἱ ταπεινόφρονες μοναχοί, ποὺ ὑπομένουν ὅλα αὐτὰ γιὰ τὴν πίστι καὶ τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, ἐπιθυμώντας νὰ δεχθοῦν τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἀγαλλίαση ἀπὸ αὐτὸν ποὺ εἶπε: «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς»¹⁵, καὶ ἐπίσης: «Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης», δηλαδὴ διὰ τῆς βαρεῖας καὶ δύσκολης ζωῆς, ἐπειδὴ εἰπώθηκε «ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν»¹⁶.

Πῶς νὰ μὴν ἐπαινέσουμε τὴν ὑπομονή τους καὶ πῶς νὰ μὴν

15. *Ματθ.* 11:28.

16. *Ματθ.* 7:13.

τοὺς θαυμάσουμε! Φλέγονται πάντα ἀπὸ τὴν θεία ἐπιθυμία καὶ –μολονότι κυκλωμένοι πανταχόθεν ἀπὸ κάθε δυστυχία, εὐρισκόμενοι στὸ πλοῖο μέσα στὴν θάλασσα καὶ ὑποφέροντας ἀπὸ θαλασσοταραχὲς καὶ βαρεῖες κακουχίες— ἀνὰ πᾶσα στιγμή εὐχαριστοῦν τὴν μοῖρα τους καὶ νιώθουν χαρά, καθὼς ὁ Κύριος λέει: «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν»¹⁷.

Ὅσοι διαβιοῦν σὲ ιδιόρρυθμες μονὲς ἐκτελοῦν ἀπὸ κοινοῦ ὅλες τὶς μοναστικὲς ἐργασίες καὶ διακονήματα, χωρὶς ὀκνηρία καὶ παράπονο, τόσο στὴν θάλασσα ὅσο καὶ στὴν ξηρά, ἐπάνω στὰ βουνά. Τὰ ροῦχα τους, ὅπως καὶ κάθε τι τὸ ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ζωὴ τους χορηγεῖται ἀπὸ τὴν κοινὴ μοναστικὴ περιουσία, ἐνῶ οἱ ἴδιοι γίνονται ξυλουργοί, σιδεράδες, ράπτες, τσαγκάρηδες καὶ βυρσοδέψες. Ὅταν ὑποδέχονται καινούργιο ἀδελφό, τὸ κάνουν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἄνευ ἀνταλλάγματος ἐκ μέρους του. Ὅταν, ὅμως, ἔρχεται γιὰ νὰ μονάσει κάποιος πλούσιος πὺν τοὺς προσφέρει οἰκειοθελῶς ἀσήμε τὸν δέχονται, ἡ ζωὴ του ὅμως θὰ εἶναι ὅμοια μὲ τῶν ὑπόλοιπων πατέρων. Δὲν τοῦ προσφέρεται κανένα ἐπιπρόσθετο ἀγαθό, οὔτε ὁ ἴδιος τὸ ζητᾷ. Ἐπίσης, δὲν τὸν διευκολύνουν στὶς μοναστικὲς ἐργασίες ἐκτὸς κι ἂν εἶναι ἡλικιωμένος ἢ ἀσθενής: αὐτοὶ ζοῦν μὲ μέριμνα τῆς μονῆς στὸ Γηροκομεῖο. Ἐνίοτε ρίχνουν δίχτυα καὶ ψαρεύουν. Ἄν ἡ ψαριά εἶναι καλὴ, τότε ὅλοι ἔχουν τροφὴ καὶ χαρά – ἂν, ὅμως, βγοῦν λίγα ψάρια, αὐτὰ δὲν τὰ δίνουν στὸν ἡγούμενο ἀλλὰ στοὺς ἀσθενεῖς τοῦ Γηροκομεῖου. Δὲν ὑπάρχουν κοσμικοὶ ὑπηρέτες, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι εἶναι ὑπηρέτες τοῦ ἑαυτοῦ τους: γίνονται ἵπποκόμοι, ἀρτοποιοί, μάγειροι, κηπουροί, ἀμπελουργοί, ἀκόμη καὶ ναῦτες: ὅλοι τους δουλεύουν γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς μονῆς. Στὰ κελλιά τους δὲν θὰ βρεῖς τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα, ἴσως καὶ

17. *Ματθ.* 5:10.

κάποιο βιβλίο σὲ περίπτωση ποὺ ὁ μοναχὸς εἶναι μορφωμένος. Δὲν ὑπάρχει ὅμως τίποτε ἀπὸ τροφίμα καὶ καρπούς.

Στὶς ιδιόρρυθμες μονὲς οἱ μοναχοὶ ζοῦν ἀνὰ δύο, τρεῖς ἢ τέσσερις σὲ ἓνα κελλί, μὲ ἀγάπη καὶ δικαιοσύνη μεταξύ τους. Κάθε τι ἀπαραίτητο τὸ δημιουργοῦν δουλεύοντας μὲ τὰ χέρια τους. Τὰ κουλούρια τὰ παίρνουν ἀπὸ τὴν τράπεζα κάθε Τρίτη, Πέμπτη, Σάββατο καὶ Κυριακή – δύο κουλούρια τὴ φορὰ. Τὴν Δευτέρα ὅλοι οἱ πατέρες ἔχουν παγκοινιά: τὴν ἡμέρα αὐτή, ἡ μονὴ μᾶς τρέφει ἄφθονα ὅλους μας καὶ δὲν παίρνουμε κουλούρια ἀπὸ τὴν τράπεζα. Μερικὲς φορὲς ὑπάρχουν δύο, μπορεῖ καὶ τρεῖς, συνεχόμενες ἐργασίμες μέρες μέσα στὴν ἐβδομάδα. Ὅταν οἱ πατέρες συμμετέχουν στὶς μοναστικὲς ἐργασίες, σὲ αὐτοὺς δίνουν καὶ κρασί ἀπὸ τὸ κελλάρι, ὅπως καὶ λάδι, τυρί, παστὸ ψάρι καὶ ὄσπρια κάθε μήνα. Οἱ ὑπόλοιποι ἐξασφαλίζουν τὴν τροφή τους ἐργαζόμενοι καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κοινὴ ἀποθήκη.

Κάθε κελλὶ ἔχει τὸν ἀμπελώνα του. Ἀπὸ αὐτὸν οἱ πατέρες βγάζουν κρασί. Τὰ περιβόλια βρίσκονται δίπλα σὲ κάθε κελλί. Ἐκεῖ καλλιεργοῦν κρεμμύδια, σκόρδα, κάθε εἶδους χόρτα, πεπόνια, ἀγγούρια καὶ λάχανα. Ἔχουν ἐπίσης δικά τους δίχτυα καὶ ὅλα τὰ σύνεργα ψαρική, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ψαρεύουν. Αὐτὰ καὶ γάλα εἶναι γιὰ αὐτοὺς ἄπιαστο ὄνειρο. Δὲν ὑπάρχουν κότες, ἐνῶ τὸ βούτυρο εἶναι λιγοστό.

Ἡ κουρὰ γίνεται στὶς ιδιόρρυθμες μονὲς ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, χωρὶς κάποιο ἀντάλλαγμα. Ἄν κάποιος πλούσιος θέλει νὰ ἔχει τὴν ἡσυχία του καὶ νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὶς μοναστικὲς ἐργασίες, κάνει τὴν ἀπαραίτητη εἰσφορὰ καὶ τότε τοῦ δίνουν ἓνα κελλί μὲ ἀποθήκη καὶ ἓναν καλὸ ἀμπελώνα. Μπορεῖ νὰ λάβει ὡς ὑποτακτικὸ καὶ ἓναν δόκιμο, ἀκόμα καὶ δύο, γιὰ τοὺς ὁποίους ἐπίσης πληρώνει εἰσφορὰ. Ἔτσι, ζεῖ ἐν ἡσυχίᾳ. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ὑποτακτικούς πηγαίνει στὶς ἐργασίες τῆς μονῆς μαζὶ μὲ τοὺς ὑπόλοιπους πατέρες καὶ ὁ ἄλλος παραμένει πίσω γιὰ νὰ ὑπηρετεῖ τὸν

μοναχό. Τὴν τροφή του ὁ καθένας τους τὴν μαγειρεῖ χωριστὰ στὸ κελλί του καὶ τὴν τρώγει εὐχαριστώντας γιὰ αὐτὸ τὸν Θεό.

Θεία Λειτουργία τελεῖται κάθε Κυριακὴ καὶ Τρίτῃ. Ἄν τύχει μέσα στὴν ἐβδομάδα ἀκολουθία σὲ ἅγιο μὲ πολυέλαιο, τότε τελεῖται καὶ τὴν Τετάρτῃ ἢ Παρασκευή. Τὸ Σάββατο τελεῖται θεία Λειτουργία στὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν Πέμπτῃ στὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐνῶ τὴν Τετάρτῃ ἢ τὴν Παρασκευή, ἂν δὲν τύχει ἀκολουθία σὲ ἅγιο μὲ πολυέλαιο, τελεῖται ἡ «προσευχὴ τῆς ἐνάτης ὥρας». Ἀρχίζουν δηλαδὴ νὰ τελοῦν ἀργὰ τὶς Ὁρὲς, στίς 6 ἢ στίς 7, μόνο στὴν λιτή, ἐνῶ μετὰ τὴν προσευχὴ τῆς ἐνάτης ὥρας εἰσέρχονται στὸν ναὸ καὶ ἀναγιγνώσκουν τὸ «Μακάριοι», τὸν Ἀπόστολο καὶ τὸ Εὐαγγέλιο· ἐν συνεχείᾳ γίνεται ἀπόλυση. Μετὰ τὴν ἀπόλυση προσέρχονται στὸν ἱερέα καὶ δέχονται ἀντίδωρο. Ἐν συνεχείᾳ πηγαίνουν στὰ κελλιά τους ὅπου νηστεύουν εὐχαριστώντας τὸν Θεό. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ τὴν Δευτέρα. Ἔτσι εἶναι τὸ τυπικὸ μας καὶ ἡ παράδοσή μας, δοσμένα παλαιότερον ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες.

Ἄς ποῦμε τώρα γιὰ τὴν ἱερατικὴ τάξη καὶ γιὰ τὴν χειροτονία τῶν ἡγουμένων. Νὰ ξέρετε ὅτι ἐξ ἀρχῆς οἱ ὀρθόδοξοι βασιλεῖς καὶ πατριάρχες εὐλόγησαν τὸ αὐτοδιοίκητο τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἔτσι, κάθε μονὴ ἐκλέγει τὸν ἡγούμενό της, γιὰ τὸν ὅποῖον οἱ γέροντες τῆς συνάξεως γνωρίζουν τὰ πάντα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἦθος του ἤδη ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς κουράς του. Τὸν δοκιμάζουν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο: στὴν ἀρχὴ τὸν ὑποχρεώνουν νὰ ὑπηρετεῖ ὑπὸ τὸ διακόνημα τοῦ παρεκκλησιάρχῃ. Ὁ παρεκκλησιάρχης εἶναι νέος μοναχός, πὺ γνωρίζει καλὰ τὰ γράμματα καὶ ζεῖ μόνος του ἢ μὲ ἓναν ἀκόμα πατέρα μαζί μὲ τὸν τυπικάρη, τὸν τίμιον ἱερέα. Οἱ παρεκκλησιάρχες κρούουν τὸν κώδωνα, ἀναγιγνώσκουν τὸ Ψαλτήριον καὶ τοὺς Κανόνες, ἀνάβουν κερία καὶ καντήλια, μοιράζουν κόλλυβα καὶ σκουπίζουν τὸν ναὸ κάθε Σάββατο. Αὐοῦ δοκιμαστῇ σὲ αὐτὸ τὸ διακόνημα ἢ ταπεινοφροσύνη, ἢ ὑπακοή

καὶ ἡ ἀγνότης ψυχῆς τοῦ ὑποψήφιου ἡγούμενου, οἱ γέροντες καὶ οἱ πατέρες τὸν στέλνουν μαζί με τὸν ἱερέα στὸν ἐπίσκοπο τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ ἐκεῖνος τὸν χειροτονεῖ διάκονο. Ἀφοῦ δοκιμαστῇ σὲ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα πέντε ἢ ἕξι χρόνια, τοῦ ἐμπιστεύονται τὴν φύλαξη τῶν ράσων τῶν ἱερέων καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη: αὐτὸν ἐσεῖς τὸν ἀποκαλεῖτε σκευοφύλακα καὶ ἐμεῖς βηματάρη. Ὑστερα ἀπὸ τρία ἢ τέσσερα χρόνια σὲ αὐτὸ τὸ λειτούργημα, γίνεται ἱερέας γιὰ τὰ ἐπόμενα πέντε ἢ ἕξι χρόνια. Ἐπειτα τὸν κἀνουν ἐκκλησιαρχῆ, δηλαδὴ δεξι χέρι τοῦ ἡγουμένου σὲ ὅλες τὶς μοναστικὲς ὑποθέσεις. Ὁ τυπικάρης τὸν συμβουλευέται, σὲ περίπτωσι ποὺ δὲν γνωρίζει, πῶς πρέπει νὰ ἀσκεῖ τὸ διακόνημά του. Διακονεῖ ἕως ὅτου ὁ προηγούμενος ἡγούμενος πεθάνει ἢ ἐγκαταλείπει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου. Τότε, μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνάξεως ὅλης τῆς ἀδελφότητος αὐτὸς ἐκλέγεται ἡγούμενος ὡς ἑξῆς: Εἰσερχόμενοι στὸν ναὸ ὅλοι ψέλνουν τὴν ἀκολουθία μετὰ ἐκτενεῖς καὶ κανονικὲς προσευχάς. Μετὰ τὴν ἀκολουθία, ὁ νεοεκλεγμένος ἡγούμενος ἐμφανίζεται ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη στὸ Βῆμα καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ προσκυνήσῃ τρεῖς φορὲς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας Θεοτόκου ποὺ βρῖσκεται στὴν θέσιν τοῦ ἱερέα, λαμβάνει καὶ κρατᾷ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον, ποὺ ἀκουμπᾷ στὴν εἰκόνα. Ἐν συνεχείᾳ, πηγαίνει γιὰ νὰ σταθεῖ στὴν Ὁραία Πύλη, ὁλοκληρώνει τὴν Λειτουργία καὶ ἐκφωνεῖ ἕναν σύντομο κατηχητικὸ καὶ παρηγορητικὸ λόγο πρὸς ὅλους τοὺς πατέρες. Ὑστερα ψάλλονται οἱ στίχοι τῶν δομέστικων¹⁸: «Σῶσε, Κύριε, καὶ ἐλέησον τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν ἡγούμενον

18. Κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους ὁ ὅρος «δομέστικος» ἀπαντᾷ ὡς ἀξίωμα τῶν ψαλτῶν ἢ καὶ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ τῶν ὑποδιακόνων. Στὴν πρώτη περίπτωσιν ἔχουμε τοὺς δομέστικους τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου χοροῦ, οἱ ὅποιοι διηύθυναν τοὺς χοροὺς τῶν ψαλτῶν στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (ὅπου δὲν ὑπῆρχε πρωτοψάλτης, ἄρα ὁ δομέστικος ἦταν ὁ κύριος ψάλτης), ἀλλὰ καὶ στίς λαμπρὲς τελετὰς τοῦ παλατιοῦ. Ἄλλες, μεταγενέστερες ἀναφορὲς μαρτυροῦν γιὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ δομέστικος κάθε χοροῦ ἔψαλλε καὶ καθοδηγοῦσε τοὺς δύο χοροὺς (δεξιὸ καὶ ἀριστερό) μαζί με τὸν προϊστάμενό του πρωτοψάλτη. Ὁ τί-

εἰς τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων, ἀμήν». Τέλος, ὅλοι τὸν πλησιάζουν ἕνας-ἕνας καὶ παίρνουν εὐχή, ἐνῶ αὐτὸς τοὺς εὐλογεῖ. Μετὰ τὴν εὐχή οἱ γέροντες καὶ οἱ ἱερεῖς τὸν πηγαίνουν στὸ ἡγουμενεῖο καὶ δέχονται ὡς κέρασμα κυδῶνι καὶ κρασί.

Ἀφοῦ διακονήσῃ κατὰ τὸ μέτρο τῶν δυνάμεων του, ὁ ἡγούμενος παρακαλεῖ τοὺς γέροντες τῆς συνάξεως νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ξεκουραστεῖ. Ἐκεῖνοι πολλὰς φορὲς τὸν παρακαλοῦν ταπεινὰ νὰ παραμείνῃ. Ἄν ὅμως δὲν τὸν πείσουν, τὸν ἀφήνουν. Τότε μένει στὸ κελλί του μὲ τοὺς μοναχοὺς του καὶ δὲν ζητάει ἄλλη μονὴ μέχρι τὴν τελευτὴ του, ἐνῶ ὅλοι οἱ πατέρες τὸν τιμοῦν. Αὐτοὶ ἀποκαλοῦνται σὲ μᾶς Προηγούμενοι καὶ τοὺς χρειαζόμαστε ὡς στύλους τῆς μονῆς. Ἀλλὰ ἀρκετὰ εἶπαμε περὶ αὐτῶν.

Νὰ ξέρετε, ἐπίσης, ὅτι οἱ μοναχοὶ ποὺ δέχθηκαν τὸ σχῆμα τους στὸ Ἅγιον Ὅρος δὲν περνοῦν ἀπὸ τὸ ἕνα μοναστήρι στὸ ἄλλο, ὅπως συνηθίζεται ἐδῶ, παρὰ τοὺς κανόνες, ἀλλὰ παραμένουν ἐκεῖ ὅπου πῆραν τὸ σχῆμα τους. Ἐκεῖ μάλιστα τελειώνουν καὶ τὴν ζωὴ τους. Ἄν ὅμως κάποιος παραπλανημένος ἀπὸ τὸν διάβολο φύγει κρυφά, ὁ ποιμένας δὲν τὸν ἐγκαταλείπει. Τὸν ψάχνει μὲ κάθε τρόπο καὶ τὸν τιμωρεῖ μὲ στέρηση τῆς εὐλογίας του καὶ ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἀγία Μετάληψη. Ἔτσι ὁ φυγὰς ὁδύρεται, διορθώνεται, ἐπιστρέφει στὸν τόπο τῆς κουρᾶς του καὶ συνεχίζει τὸ ἀθλημὰ του μέχρι τέλους.

λος τοῦ δομέστικου ἦταν σὲ χρῆση καὶ στὶς ἱερὲς μονές, ἀφοῦ σὲ χειρόγραφα συναντοῦμε διακεκριμένους μελοποιούς, κωδικογράφους ἢ ἱεροψάλτες ποὺ φέρουν τὸν τίτλο. Ὁ κώδικας I 178 τῆς I. M. Μεγίστης Λαύρας εἶναι γραμμένος ἀπὸ τὸν «μοναχὸ καὶ δομέστικο Λαύρας» Βαρθολομαῖο κατὰ τὸ ἔτος 1377. Κατὰ τὴν ἴδια περίπου περίοδο συναντοῦμε πάλι στὴν Μεγίστη Λαύρα τὸν ὄσιο Γρηγόριο τὸν Δομέστικο, περίφημο ψάλτη ποὺ ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν μνήμη του τὴν 1^η Ὀκτωβρίου. Ὅταν ἀργότερα τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοψάλτου εἰσῆχθη καὶ στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ὁ πρωτεύων ρόλος τοῦ δομέστικου ἀτόνησε καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἔφτασε νὰ σημαίνει τὸν κύριο βοηθὸ τοῦ ὑπεύθυνου ψάλτη τῶν δύο χορῶν, κάτι ποὺ ἰσχύει καὶ στὶς μέρες μας.

Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν θάλασσα σὲ ἀπόσταση 100 βέρστια. Ἄλλες μονές του ὑψώνονται κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς καὶ ἄλλες βρίσκονται ἐπάνω στὸ βουνό. Ὅλες ζοῦν ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀλληλεγγύῃ μεταξύ τους. Ἄν τύχει καὶ συμβεῖ κάποιο κακὸ στὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῶν χριστιανῶν, τοὺς Τούρκους, ἅμεσα καὶ μὲ ἐντολὴ τοῦ Πρώτου, τοῦ ἀνώτερου ἡγούμενου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, οἱ τίμοι γέροντες συνέρχονται μὲ αὐτόν, καθὼς καὶ οἱ ἡγούμενοι ἀπὸ ὅλες τὶς μονές, ἔτοιμοι νὰ ὑπακούσουν σὲ ὅλα. Συσκέπτονται περὶ τῆς δυστυχίας ποὺ συνέβη καὶ περὶ τοῦ πῶς θὰ σωθοῦν ἀπὸ αὐτήν. Χάρη σὲ αὐτὴν τὴν τάξη, οἱ ἄπιστοι δὲν μποροῦν νὰ βλάψουν καμία ἀπὸ τὶς μονές.

Δεχθεῖτε ἀπὸ μένα αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ρωτήστε πάλι ὅ,τι θέλετε. Μοῦ ζητήσατε νὰ σᾶς πῶ γιὰ τὴν τροφή καὶ τὸ ποτὸ ποὺ χρησιμεύουν στὸν Ἄθω γιὰ τὸν φθαρτό, «τὸν ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπο»¹⁹, «ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες», ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος²⁰. Ἡ διήγησή μου εἶναι σὰν τὴν πνευματικὴ τροφή, μὲ τὴν ὁποία «ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἀνανεώνεται»²¹ καὶ μεταβαίνει στὴν αἰώνια ἀνάπαυση ἀπὸ τὸν φορτωμένο μὲ ἀσθένειες ἐπίγειο βίον.

Ὑγιαίνειτε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Αὐτὸς ποὺ γεύθηκε τὰ ἄνω θὰ καταφρονήσει τὰ κάτω,²² ἐνῶ αὐτὸς ποὺ δὲν τὰ γεύθηκε μόνο μὲ τὰ δικά του κέρδη χαίρεται.

19. Β' Κορ. 4:16.

20. Πρβλ. Ἐβρ. 13:9.

21. Πρβλ. Ἐφ. 4:22-23.

22. Βλ. ΠΕΤΡΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, «Περὶ οἰκοδομῆς τῆς ψυχῆς δι' ἀρετῶν», *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπιτικῶν*, τ. Γ', Ἀθήνα, Ἀστήρ 1976, σ. 90: «Μὴ ἀνελθὼν δέ τις νοερώς καὶ μὴ γευσάμενός τι τῶν ἄνω, πῶς εὐχερώς τῶν κάτω καταφρονήσαι δύναται;»

**4. Ἐπιστολή πρὸς τοὺς Ρώσους, τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βούλγαρους,
ἐπὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ὅμιλῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ
Χρυσοστόμου εἰς τὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον²³**

*Μάξιμος, ὁ ἁγιορείτης μοναχὸς ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Μονὴ
Βατοπαιδίου πρὸς ὅσους διαβάσουν αὐτὸ τὸ ἱερὸ βιβλίον,
τοὺς θεάρεστους ἄνδρες, Ρώσους, Σέρβους καὶ Βουλγάρους,
ἃς χαροῦν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου!*

Ἡ ἀξία τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ βιβλίου εἶναι τόσο μεγάλη, ὅπως καὶ τὸ ὄφελος γιὰ τὶς ψυχὰς ἐκείνων ποὺ θὰ τὸ διαβάσουν, ὥστε θὰ ἀξιωθοῦν νὰ λάβουν δι' αὐτοῦ τὴν θεία χάρη. Στὸν ἀναγνώστη ποὺ θὰ τὸ διαβάσει προσεκτικὰ καὶ δὲν θὰ τὸ ἀντιμετωπίσει ἐπιφανειακά, τὸ βιβλίον θὰ τοῦ φανερώσει ἄκοπα τὰ νοήματά του, ποὺ ἐπὶ γενεὲς πολλὰς παρέμεναν κεκρυμμένα, καθὼς ὁ συγγραφέας τὰ προσέφερε ὡς γλυκεῖα τροφὴ στοὺς θεάρεστους ἀναγνώστες φωτίζοντάς τα.

Ἐξηγήσεις δίδει τὸ κείμενο τοῦ ἀδ. Σιλβανοῦ, ποὺ μετέφρασε τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ στὴν ρωσικὴ γλῶσσα, κατὰ τρόπο ὀρθὸ καὶ ἀκριβῆ. Ἄνδρας εὐσεβὴς καὶ συνάμα ἱκανότατος στὴν γνώση τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ἐπιδεικνύοντας ζῆλο θαυμαστὸ κατόρθωσε σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα νὰ μάθει αὐτὴν τὴν ὥραία

23. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτὴ συντάχθηκε γύρω στὰ 1524 καὶ προλογίζει τὴν μετάφραση τῶν Ὅμιλῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, τὴν ὁποία ἔκανε ὁ ρώσος λόγιος Σελιβάν (Σιλβανός), μαθητὴς τοῦ ὁσίου Μαξίμου, ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ ἰδίου. Ἡ μετάφραση ἔγινε στὴν Μόσχα. Τὸ κείμενο ἀνακαλύφθηκε ἀπὸ τὸν Ν. Μπ. Τιχομύζωφ κατὰ τὴν ἐπεξεργασία τῆς Συλλογῆς Γεγκόροβσκογιε, τῆς Ρωσικῆς Κρατικῆς Βιβλιοθήκης. Πηγὴ τοῦ κειμένου: ΠΜΓ. σσ. 355-357. — Δὲν περιλαμβάνεται στὸν κατάλογο τοῦ Ἰβάνωφ. Τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφο σώζεται στὴν I. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, κῶδ. 1953 (σλαβικὸ 9), κωδικογράφος μοναχὸς Σιλβανός.

γλώσσα²⁴ δίχως νὰ χρειαστεῖ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως συνήθιζαν οἱ θαυμαστὲς τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Τὸ κατόρθωσε εὐρισκόμενος στὴν πατρίδα του, μὲ μόνο διδάσκαλό του ἐμένα πὺν γράφω αὐτὰ τὰ λόγια. Δὲν ἀναφέρομαι σὲ ὅλα αὐτὰ μὲ σκοπὸ νὰ τὸν ἐπαινέσω, ἀλλὰ γιὰ νὰ πείσω ἐσᾶς, πὺν ἐπιθυμεῖτε νὰ διαβάσετε τὸ ἱερὸ αὐτὸ βιβλίον, ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθινὰ ὠφέλιμον καὶ σωτήριο, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο, σὲ περίπτωσιν πὺν ἐπιθυμεῖτε νὰ κατανοήσετε τὸ βαθύτερον νόημα τῆς πίστεώς μας.

Θέλω νὰ σᾶς προετοιμάσω νὰ διαβάσετε αὐτὸ τὸ βιβλίον προσεκτικὰ καὶ μὲ νηφαλιότητα, ἐπεὶδὴ σὲ αὐτὸ ἀπαιτοῦνται πολλοὶ καὶ διαφορετικοὶ τρόποι ἐρμηνείας καὶ προσπέλασης. Ἄλλοτε τὸ βιβλίον αὐτὸ φανερώνει ξεκάθαρα τὸ ἀπόκρυφο νόημα τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου καὶ τὸν παρουσιάζει στὸ φῶς καθαρίζοντάς τον ἀπὸ τυχόν δυσνόητα σημεῖα, καὶ ἄλλοτε μιᾷ γιὰ τὴν ἀσέβεια τῶν πολεμίων, πὺν εἶναι ἀντίθετη στὸν λόγο τῆς ἀληθείας. Τούτῃ τὴν ἀσέβεια τὴν σχίζει μὲ γενναιότητα σὰν τὸ δίχτυ τῆς ἀράχνης, ἀφήνοντάς το νὰ πετάξει στὸν ἀέρα, ὅπως λέει ἡ παραβολή²⁵. Ἐντοπίζοντας τίς διαφορὰς μεταξὺ τῶν εὐαγγελιστῶν, τίς ὁποῖες οἱ συκοφάντες παρουσιάζουν ὡς μειονέκτημα, τίς συνδέει μεταξὺ τους σοφά. Δὲν θεωρεῖ τίς ἐπιφανειακὰς αὐτὰς διαφορὰς ὡς κάτι κακόν, ἀντιθέτως ἀναδεικνύει τὴν ἀλήθεια τὴν ὁποία καὶ φέρνει στὸ φῶς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία. Ὅμως, ἀκόμα πιὸ σημαντικό εἶναι τὸ ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ βιβλίου προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὰ ὑψιστα δόγματα καὶ ἀντιστέκεται ἀποφασιστικὰ κατὰ τῶν ἀρχαίων εἰσηγητῶν τῶν αἰρέσεων, ἀπορρίπτοντάς τες μὲ τὸν λόγο τῆς ἀνίκητης ἀλήθειας καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Γιατί ὅμως νὰ πολυλογῶ ταλαιπωρώντας τὴν ἀκοή σας; Οἱ

24. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, ὁ Μάξιμος ἐννοεῖ τὴν ἐλληνικὴ γλώσσα.

25. *Γὼβ* 30:22.

ποικίλες ἐρμηνεῖες σὲ ὅλο τὸ βιβλίο ἀκολουθοῦν ἢ μία τὴν ἄλλη. Ἡ ἀνάγνωσή του χρειάζεται προσοχή, φροντίδα, ἐπιμέλεια, συνεχῇ ἐνάργεια σκέψεως καὶ κάθαρση ἀπὸ τὰ πάθη. Ἄς μὴ θεωρήσουμε ὅτι λόγῳ τῆς ἀπλῆς ἀφηγήσεως φτάσαμε στὸ βάθος τῆς κατανοήσεώς του. Ἔτσι, θὰ καταστρέψουμε ἐμεῖς οἱ ἄσωτοι τὰ πάντα καὶ θὰ φύγουμε μὲ ἄδεια χέρια, σύμφωνα μὲ τὴν παραβολή, χωρὶς νὰ κερδίσουμε τίποτα. Νὰ ξέρετε ὅτι καὶ ὁ Κύριος εἶπε κάποτε στοὺς Ἰουδαίους: «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς»²⁶. Ὅχι ἀπλῶς «νὰ τίς διαβάσετε», ἀλλὰ «ἐρευνᾶτε» αὐτές, δηλαδή προσεχτικὰ καὶ μὲ μεγάλη ἐπιμονή, ὥστε νὰ ἀντιληφθεῖτε τὸ κρυμμένο ἐντὸς τους νόημα. Αὐτὸς ποὺ διαβάζει τὴν Ἀγία Γραφή πρέπει πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ τὸ κάνει πρὸς ὄφελός του μὲ τὴν ἀπαραίτητη ἐνάργεια σκέψεως καὶ προσοχή, γιὰ νὰ μὴν χάσει αὐτὸ ποὺ θὰ τὸν βοηθήσει νὰ διορθώσει τὴν ζωὴ του καὶ νὰ τὴν κάνει ἐνάρετη. Κατὰ τὸν θεῖο ἀπόστολο Ἰάκωβο τὸν Ἀδελφόθεο, «εἴ τις ἀκροατὴς λόγου ἐστὶ καὶ οὐ ποιητής, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ· κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθε, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὅποιος ἦν. ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ παραμείνας, οὗτος οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται»²⁷. Γι' αὐτό, ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ ὄφελος τῶν ὑπολοίπων πρέπει νὰ τὸ διαβάσουμε, ὥστε ἀκούγοντας οἱ ἄλλοι τίς ὁμιλίες τοῦ συγγραφέα νὰ εὐφρανθοῦν ἀπὸ τὴν εὐωδία τῶν σκέψεων ποὺ περιέχονται στὰ θεῖα λόγια καὶ νὰ δοξάζουν τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὅποιος δώρισε αὐτὴν τὴν χάρη στοὺς ἀνθρώπους. Ἄς μὴ ἐπιχειρήσουμε ὅμως νὰ ἀναγνώσουμε τὴν γλύκα αὐτῶν τῶν κειμένων μέσα στὸν ναό, ἐπειδὴ αὕτῃ ἡ προσπάθεια οὔτε πρὸς δόξαν Κυρίου εἶναι οὔτε βο-

26. *Ιω.* 5:39.

27. *Ιακ.* 1:23-25.

ηθάει στην διδαχή τῶν ἀκροατῶν οὔτε παρέχει κάποιαν ἀνταμοιβή στὸν ἀναγνώστη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Καὶ αὐτὸ διότι ἡ ἀνάγνωσις τῶν θείων Γραφῶν σὲ κοινὲς συναθροίσεις δὲν καθιερώθηκε ἀπὸ τοὺς ἁγίους πατέρες πρὸς τέρψιν τῆς ἀκροάσεως, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὄφελος τῆς ψυχῆς τῶν ἀκροατῶν καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ. Ἄν δὲν τηροῦμε τίς τελεῖες καὶ τὰ κόμματα καὶ δὲν φροντίσουμε νὰ τονίζουμε σωστὰ τὸ νόημα τοῦ πρὸς ἀνάγνωσιν κειμένου, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἀναμιγνύουμε καὶ συγχέουμε τὰ πάντα ἄτακτα, ἐκεῖ ὅπου πρέπει νὰ ἀλλάξουμε τὸν ἦχο τῆς φωνῆς μας, πῶς ὁ ἀμαθὴς θὰ καταλάβει τὸ νόημα τοῦ ἀναγνωσθέντος ἀποσπάσματος καὶ τί κέρδος θὰ λάβει; Καὶ ἂν δὲν καταλάβει, πῶς θὰ δοξάσει τὸν Κύριο; Καὶ ἂν δὲν δοξάστηκε ὁ Κύριος, τί ἀμοιβὴ θὰ λάβουμε ἡμεῖς ἀπὸ Αὐτόν; Καθὼς εἰπώθηκε: «τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω»²⁸. Γι' αὐτό, δεχθεῖτε τὸ ἱερὸ αὐτὸ κείμενο μὲ χαρὰ, μὲ ἐνέργεια στὸν νοῦ καὶ μὲ λαχτάρια γιὰ μάθησι, κατανοώντας τοὺς κεκρυμμένους ἐντὸς τοῦ πνευματικὸς θησαυροῦς, πὺν δωρήθηκαν γιὰ τίς προσευχὰς ὧσων δούλεψαν γιὰ αὐτό. Καὶ προσπαθεῖτε νὰ τοὺς ἀνταμείψετε ὑπακούοντας τὸν μακάριο Παῦλο πὺν εἶπε στὴν Α' πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολὴ του: «Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς».²⁹

Ὑγιαίνετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, καὶ μὴν ἐμπιστεύετε τὴν μεταγραφὴ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ κειμένου ἀπὸ ὁποιονδήποτε γραφέα. Φροντίστε νὰ τὸ κάνουν μόνον ὅσοι κοσμήθηκαν μὲ πνευματικὸ νοῦ καὶ εὐλογήθηκαν γι' αὐτό, ὥστε νὰ τὸ λάβετε σὲ ὀρθὴ καὶ ἀσφαλῆ μορφή.

28. Α' Βασ. 2:30.

29. Α' Θεσ. 5:12.

5. Περί τῆς γραμματικῆς³⁰

Ἡ γραμματικὴ, ὦ κύριε, εἶναι γιὰ τοὺς Ἕλληνες μιὰ σύνθετη ἐπιστήμη. Ἀποτελεῖ γι' αὐτοὺς τὸ πρῶτο σκαλὶ γιὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξηγήσῃ κανεὶς μὲ λίγα λόγια καὶ ἐν συντομίᾳ τὴν σπουδαιότητά της. Ὅφείλεις νὰ τὴν σπουδάζεις ἕναν ὁλόκληρο χρόνον, πλάι σὲ καλὸ δάσκαλο καὶ μακριὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα καὶ τὶς ἔγνοιες τῆς ζωῆς. Νὰ ἀγαπᾷς τὴν καλλιέργειαν τοῦ νοῦ, νὰ ἀποφεύγεις τὴν πολυφαγίαν καὶ τὴν ὀκηριὰν καὶ νὰ τηρεῖς τὸ μέτρο στὸν ὕπνον καὶ τὸ ποτό. Γιὰ ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες, ἡ γραμματικὴ εἶναι ἕνα ἀρκετὰ πολὺπλοκο πρᾶγμα, πολὺ περισσότερον ἀπ' ὅ,τι σὲ σᾶς, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα σπουδαῖοι καὶ σοφοὶ ἄνδρες δημιουργήσαν μιὰ περίτεχνη διδασκαλίαν πλήρη ἐννοιῶν, πὺν ἀκόμα καὶ ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, ἐνίστε, δύσκολα τὴν κατανοοῦμε. Ἴδου λοιπὸν γιατί ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ μαθητεύουμε γιὰ μεγάλο διάστημα πλάι σὲ ἕναν καλὸ διδάσκαλο, καταβάλλοντας κόπον καὶ μόχθον πολὺ, ὥστε ἡ γραμματικὴ νὰ γίνῃ κτῆμα μας. Ἐπειδὴ ὅμως μὲ παρεκάλεσες νὰ σοῦ γράψω σὲ τί συνίσταται ἡ οὐσία τῆς γραμματικῆς, ἐγχείρημα πὺν γιὰ νὰ φτάσω εἰς βάθος θὰ χρειαστῶ χρόνον

30. Τὸ σύγγραμμα «Περὶ τῆς γραμματικῆς» παρουσιάζει τὶς βάσεις τῆς διδασκαλίας σχετικὰ μὲ τὰ μέρη τοῦ λόγου. Ὁ συγγραφεὺς γράφει γιὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἐπιστήμης τῆς γραμματικῆς, ἀναφέροντας ὅτι αὐτὴ θέλει «κόπον καὶ μόχθον πολὺ». Ὁ ὅσιος Μάξιμος προσκαλεῖ τὸν παραλήπτη νὰ γίνῃ μαθητὴς του. Γιὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κειμένου στὸν ὅσιον Μάξιμον, βλ.: История русской переводной художественной литературы: Древняя Русь. XVIII век. Т. 1: Проза. Köln; Weimar; Wien; СПб., 1995. σσ. 32-34 (τὸ τμῆμα γράφηκε ἀπὸ τὸν Ντ. Μ. Μπουλάνιν). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Бедржицкий Л. Статья Максима Грека о грамматике по рукописи Москов. Румянц. М. № 264 (Опис. Восток.) // Русский филологический вестник. Варшава, 1913. Т. 69. № 2. σσ. 485-487. — Ἰβάνωφ, 114.

πολύ, πράγμα αδύνατον ἐγὼ νὰ τὸ καταφέρω κι ἐσὺ νὰ τὸ καταλάβεις, θὰ περιοριστῶ μόνο σὲ μερικὲς πληροφορίες περὶ τοῦ τί εἶναι ἡ γραμματική.

Γραμματική εἶναι ἡ μελέτη τῶν πολύμορφων κανόνων ποὺ διέπουν τὴν γλώσσα καὶ ἀφορᾷ τόσο τὸν γραπτὸ ὅσο καὶ τὸν προφορικὸ λόγο. Διδάσκει στὸν μαθητὴ τὴν τάξη καὶ τὴν λειτουργία τῶν ὁκτῶ μερῶν τοῦ λόγου, δηλαδὴ πῶς πρέπει νὰ κατανοοῦμε, νὰ ἐρμηνεύουμε καὶ νὰ χρησιμοποιοῦμε κάθε λέξη. Λέξεις εἶναι, λόγου χάριν, οἱ ἐξῆς: «ὁ Θεὸς διὰ τῆς καλοσύνης Του δημιουργήσε τὸν οὐρανὸ καὶ κάθε τι ὁρατὸ καὶ ἀόρατο». Οἱ προτάσεις συντίθενται ἀπὸ ὁκτῶ μέρη: τὸ οὐσιαστικὸ, τὸ ρῆμα, τὴν μετοχή, τὸ ἄρθρο, τὴν ἀντωνυμία, τὴν πρόθεση, τὸ ἐπίρρημα καὶ τὸν σύνδεσμο.

Παραδείγματα τῶν οὐσιαστικῶν εἶναι: «Θεός», «ἄγγελος», «ἄνθρωπος», «Πέτρος», «Παῦλος», «Μαρία», «Θεόδωρος», «ἥλιος», «οὐρανός», «θάλασσα», «βουνό», κ.λπ. Τὰ οὐσιαστικὰ εἶναι τριῶν γενῶν: ἀρσενικοῦ, θηλυκοῦ καὶ οὐδέτερου. Ἀρσενικοῦ γένους εἶναι: «Πέτρος», «Παῦλος», «Ματθαῖος». Θηλυκοῦ γένους εἶναι: «Μαρία», «Στεφανίδα», «Θεοδώρα», «γῆ», «βουνό»³¹. Οὐδέτερου γένους εἶναι: «ἥλιος», «οὐρανός», «δένδρο», κ.λπ. Παραδείγματα τῶν ρημάτων εἶναι: «βλέπω», «ἀκούω», «μυρίζω», «λέγω», «πηγαίνω», ὅπως καὶ πολλὰ ποὺ ἐκφράζουν κίνηση τοῦ σώματος. Παραδείγματα τῶν μετοχῶν εἶναι: «βλέπων», «ἀκούων», «λέγων», «βαδίζων», «πράττων», κ.λπ. Παραδείγματα τῶν ἄρθρων εἶναι: «ὁ», «τοῦ», «τῷ» «τῶν», «τοῖς», «ἡ», «τῆς», «τῇ», «τό». Παραδείγματα τῶν ἀντωνυμιῶν εἶναι: «αὐτός», «αὐτοῦ», «αὐτῷ», «αὐτοί», «αὐτῶν», «αὐτοῖς», «ἐκεῖνος», «ἐκείνης», «ἐκείνῳ», «ἐκεῖνοι», «ἐκείνων», «ἐκείνοις». Παραδείγματα τῶν προθέσεων

31. Πρόκειται, φυσικά, γιὰ τὸ γραμματικὸ γένος τῶν λέξεων αὐτῶν στὴν ρωσικὴ γλώσσα καὶ ὄχι στὴν ἑλληνικὴ.

εἶναι: «κατά», «πρός», «σύν», «εἰς», «περί», «ὑπό». Παραδείγματα τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι: «καλά», «σοφά», «δυνατά», «ώραῖα», «μαζί», «πάνω», «κάτω», «μέσα», «ἔξω», «ἔξωθεν», κ.λπ. Τέλος, παραδείγματα τῶν συνδέσμων εἶναι: «ἐπειδή», «διότι», «ἀλλά», «μόλονότι», «γί' αὐτό», «ὅποῖος», «ἐφ' ὅσον», «ὁμως», κ.λπ.

Ἡ γραμματικὴ διδάσκει στὸν Ἕλληνα τὴν τάξη, τὴν μορφὴ καὶ τὴν λειτουργία αὐτῶν τῶν ὀκτὼ μερῶν τοῦ λόγου, τοὺς συνδυασμοὺς καὶ τὴν σύνταξή τους. Καὶ ἂν ἐσὺ θέλεις, ὦ κύριε, πράγματι νὰ κατανοήσεις εἰς βάθος τὴν σοφὴ αὐτὴ ἐπιστήμη τοῦ λόγου, γίνε μαθητὴς μου γιὰ ἓνα ἢ δύο χρόνια, ἐγκαταλείποντας κάθε ἀστική ματαιότητα καὶ βιοτικὴ μέριμνα. Ἔτσι, θὰ γίνεις ὅπως ὁ πιὸ πλούσιος ἔμπορος.

Ἀλλὰ ἀκούγοντας τὸν δάσκαλο, μὴν παρεξηγήσεις καὶ ἐκείνην ποὺ σὲ γέννησε. Καὶ μὴ σκέπτεστε τὸν διαμελισμὸ φοβούμενοι αὐτὸ ποὺ εἶπε ἡ ἀλάθευτη θεία φωνή: «πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν οὐ σταθίσεται»³², ἀλλὰ θὰ διασπαστεῖ καὶ θὰ ἐρημωθεῖ. Νὰ ζήσετε ἐν ὁμονοίᾳ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον, μὲ ἀγάπη, ταπεινότητα καὶ ὑπακοή. Ἄς κατοικήσει ἐντός σας ὁ Χριστὸς καὶ ἃς εὐλογεῖ ὅλα τὰ ἔργα καὶ τίς σκέψεις σας!

32. *Ματθ.* 12: 25.

**6. Ἐπιστολή πρὸς τὸν πρίγκιπα Β. Μ. Τουτσκώφ-Μορόζωφ,
ποῦ συνοδεύει τὶς μεταφράσεις ἀπὸ τὸ Λεξικὸ τῆς Σούδας³³**

Τοῦτες τὶς διηγήσεις γιὰ τοὺς Ὁριγένη, Ἀβραάμ, Ἰώβ καὶ Μελ-
χισεδὲκ τὶς μετέφρασα ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ λεξικὸ ποῦ λέγεται
«Σούδα»³⁴. Ἄν σοῦ ἀρέσουν, ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα Βασίλειε τοῦ
Μιχαήλ, διάταξε νὰ ἀντιγραφοῦν γιὰ σένα σὲ καθαρὸ τετράδιο
καὶ αὐτό, τὸ πρόχειρο, στείλε το πίσω σὲ μένα, γιὰ ὄνομα τοῦ
Θεοῦ, καθὼς ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ποῦ ἐνδιαφέρονται γιὰ αὐτὰ τὰ
θέματα. Ὑποκλίνομαι, βασιλιά μου, γιὰ ὅλες τὶς εὐεργεσίες σου,
καθότι δὲν μὲ ξεχνᾷς ἐμένα τὸν πτωχό.

33. Παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ὁ πρίγκιπας Β. Μ. Τουτσκώφ-Μορόζωφ, σημαίνουσα προσωπικότητα τῆς ρωσικῆς ἱστορίας τὸν 16^ο αἰῶνα καὶ θεῖος τοῦ πρίγκιπα Α. Μ. Κούρμπσκι, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ ὁσιος Μάξιμος ἔκανε μερικὲς μεταφράσεις ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ καὶ στὸν ὁποῖον ἔγραψε ὀρισμένες ἐπιστολές (βλ. ἀρ. 6, 26, 38 τῆς παρούσας ἔκδοσης). Ὁ ὁσιος Μάξιμος διατηροῦσε στενὴ σχέση μετὰ τὸν Β. Μ. Τουτσκώφ-Μορόζωφ μέχρι καὶ τὴν Σύνοδο τοῦ 1525, κατὰ τὴν ὁποία ὁ τελευταῖος ἐπιτέθηκε σκληρὰ ἐναντίον τοῦ ὁσίου Μαξίμου. Συνεπῶς, ὅλες οἱ ἐπιστολές πρὸς αὐτὸν τὸν παραλήπτη χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν πρώτη περὶοδο τῆς ζωῆς τοῦ ἁγίου στὴν Ρωσία, πρὶν τὸ 1525 (βλ. Буланін С. 66). Ὁ ὁσιος Μάξιμος ἔκανε γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Β. Μ. Τουτσκώφ-Μορόζωφ τὶς μεταφράσεις δύο λημμάτων ἀπὸ τὸ Λεξικὸ τῆς Σούδας, μεθ' ὁποῖα ἐρμηνευτικὰ ζητήματα (βλ. λεπτομερῶς: Плигузов А. И. Полемика в русской церкви первой трети XVI столетия. М., 2002. σσ. 179-206). Πηγὴ τοῦ κειμένου: ПМГ. С. 349. — Ἰβάνωφ, 77, σημ. 133.

34. Σούδα ἢ Σουίδα: Λεξικὸ-ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ 10^{ου} αἰ. Ἡ λέξη: «Σουίδα», δὲν ὑποδηλοῖ τὸν συγγραφέα, ἀλλὰ ἀποτελεῖ παραφθορὰ τῆς λέξεως «Σούδα», διὰ τῆς ὁποίας ἀποδίδεται ἡ συμπλήρωση ποικίλης ὕλης εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον. Πρόκειται γιὰ μία πολύτιμη πηγὴ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ φιλολογία, τὴν γραμματικὴ καὶ τὴν λογοτεχνικὴ ἱστορία.

7. Κατὰ ὅσων διηγοῦνται ὅτι ὁ Χριστὸς χειροτονήθηκε ἱερέας³⁵

Πρῶτον, κατὰ τὴν βούληση τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο, οἱ ἱερεῖς χορίζονται ἀπὸ τὴν φυλὴ τοῦ Λευὶ καὶ ἀπὸ καμμιὰν ἄλλη. «Ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν», ὅπως δηλώνει ξεκάθαρα ἡ θεία Γραφή. «Οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωϋσῆς ἐλάλησε», λέει ὁ μακάριος Παῦλος στὴν Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή του³⁶. Πῶς ἦταν ἄλλωστε δυνατόν, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο, νὰ ἐκλεγεῖ ἱερέας ἀπὸ φυλὴ ἄλλη ἀπὸ αὐτὴν τῶν Λευιτῶν;³⁷

Δεύτερον, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς διὰ τοῦ ὅρκου ἀναγγέλλει³⁸ ὅτι αὐτὸς θὰ γίνεи ἱερέας κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ καὶ ὄχι κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών. Ὁ ἱερέας ποὺ χορίστηκε ἄνωθεν ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, γιατί θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ χορίστει ἱερέας κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών;

Τρίτον, ἂν γινώριζαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ πρεσβύτεροι ὅτι Αὐτὸς ἦταν ἱερέας ποὺ χορίστηκε ἀπὸ αὐτοῦς, δὲν θὰ Τοῦ ἔλεγαν ἀγανα-

35. Ὁ ὁσιος Μάξιμος γράφει περὶ τοῦ ἀπόκρυφου συγγράμματος ποὺ ἦταν γνωστὸ τόσο στὴν ἑλληνικὴ ὥς καὶ στὴν ρωσικὴ γραμματεία (βλ.: Лурье Я. С. Апокриф о иерействе Иисуса Христа // Словарь книжников. Вып. 2. Ч. 1. σσ. 51-52). Εἰσῆχθη σὲ ἐπιστημονικὴ χρῆσιν ἀπὸ τὸν Χρ. Λοπαριώφ: βλ. Лопарев Хр. Описание рукописей императорского общества любителей древней письменности. СПб., 1899. Ч. 3. σσ. 221. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Щеглова. σσ. 27-28. — Ἰβάνωφ, 170.

36. Ἐβρ. 7:14.

37. Βοηθοὶ τῶν ἱερέων καὶ κατώτεροι λατρευτικοὶ λειτουργοί. Τὸ ἀξίωμα τοῦ λευίτη ἦταν κληρονομικόν. Ἡ ὀνομασία *λευίτης* προέρχεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Λευίτη υἱοῦ τοῦ Ἰακώβ καὶ σημαίνει τὸν ἀφοσιωμένο σὲ κάτι. Στὴν περίπτωσιν τοῦ Λευὶ καὶ στὴ συνέχεια τῶν λευιτῶν δηλώνει τὸν ἀφοσιωμένο στὸν Θεόν.

38. Πρβλ. *Ψαλμ.* 109:4: «ὥμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ».

κτισμένοι στὸ ἱερό: «ἐν ποίᾳ ἐξουσία ταῦτα ποιεῖς, ἢ τίς ἐστὶν ὁ δούς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην;»³⁹

Ἐξ οὗ, συμπεραίνεται ὀλοφάνερα ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι ψευδῆ⁴⁰.

39. *Λουκ.* 20:2.

40. Ἄν κρίνουμε ἀπὸ αὐτὴν τὴν παρατήρηση, ὁ Μάξιμος δὲν ἀποκρούει σὲ αὐτὸν τὸν Λόγο τοὺς ἰσχυρισμοὺς ὅτι ὁ Χριστὸς ὑπῆρξε ἱερέας, ἀλλὰ τὸ γνωστό, τόσο στὴν ἑλληνικὴ ὥσο καὶ στὴν παλαιορωσικὴ γραμματεία, ἀπόκρυφο σχετικὰ μὲ τὴν ἱερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (βλ. Лурье Я.С. Апокриф о иерействе Иисуса Христа // Словарь книжников и книжности Древней Руси. Л., 1988. Вып. 2. Часть 1. σσ. 51-52).

**8. Ἐπιστολή στὸν Μεγάλον Ἡγεμόνα Βασίλειον τὸν Γ΄
περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ χάνου τῆς Κριμαίας Μωάμεθ Γκεράι⁴¹**

Νομίζω πὼς δὲν εἶναι διόλου ἄτοπο, οὔτε ἀνόητο, ἂν κάποιος κινούμενος ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἄρχοντες τοὺς δώσει μιὰ συμβουλὴ ποὺ θὰ εἶναι ἐπὶκαιρὴ καὶ ὠφέλιμη γιὰ τὸ ὑψηλὸ ἀξίωμα ποὺ κατέχουν. Ἄν ἐπαινοῦνται καὶ ἀνταμείβονται μὲ δῶρα ὅσοι ἐκτελοῦν εὐσυνειδήτητα τὴν ὑπηρεσίαν τους χρησιμοποιώντας τὶς σωματικὰς δυνάμεις τους, ἀκόμη καὶ οἱ πλέον ἀσήμαντοι ἐξ αὐτῶν, πόσο μεγαλύτερο ἔπαινο ἀξίζουν ὅσοι ἀπευθύνουν στοὺς ἄρχοντες ἕναν λόγο σοφὸ καὶ δίδουν μιὰ ἐξυπνὴ συμβουλή. Ἐγώ, ποὺ παλαιόθεν ἐμφοροῦμαι ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀξιότατη Δύναμή σου⁴² καὶ τὸ κράτος σου καὶ δὲν ἀντέχω τὴν προδοσίαν τῶν ἄθεων Σκυθῶν, τὶς συκοφαντίες καὶ τὶς προσβολὰς τους, πονᾶ ἡ ψυχὴ μου γιὰ κάθε τι ποὺ συμβαίνει στὸ βασίλειό σου καὶ στεναχωρεῖ τὴν Δύναμή σου, ἐπέτρεψα στὸν ἑαυτό μου νὰ ἐκθέσει στὴν βασιλικὴ μεγαλειότητά σου τοὺς συλλογισμοὺς ποὺ ἐπεξεργάστηκε ὁ ἐλάχιστος νοῦς μου. Εἶμαι βέβαιος πὼς ὁ μέγας βασιλικὸς νοῦς σου θὰ τοὺς κατανοήσῃ.

Ἀφήνω στὴν ἄκρην ὅ,τι ἔκαναν σὲ μᾶς οἱ ἄθεοι Σκύθες, εἴτε αὐτὸ ὀφειλόταν στὴν δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ, ποὺ μὲ σοφία καὶ δικαιοσύνη μᾶς κυβερνᾷ φροντίζοντάς μας πατρικὰ καὶ ἐπιτρέπει

41. Ἡ ἐπιστολὴ γράφτηκε περίπου τὸ διάστημα 1521-22. Ὁ ὅσιος Μάξιμος ἀναφέρεται ἐδῶ στὴν αἰφνιδιαστικὴ καὶ καταστροφικὴ ἐπιδρομὴ τῶν Τατάρων, τὸ 1521, καὶ δίδει στὸν μεγάλο ἡγεμόνα συμβουλὰς προτείνοντάς του νὰ ἀλλάξῃ ριζικὰ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ του. Ἡ χρονολόγησις καὶ ἡ ἀπόδοσις τοῦ κειμένου στὸν ὅσιον Μάξιμον εἶναι τοῦ Β. Φ. Ρζίγκα (βλ. Ржи́га, 1934. С. 95-96). Πηγὴ τοῦ κειμένου: ПМГ. С. 145-150. — Ἰβάνωφ, 227.

42. «Δύναμή σου»: ἡ συνηθισμένη προσφώνησις πρὸς τὸν βασιλιά, στίς ἐπιστολὰς τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ.

να δοκιμαζόμαστε για τις αμαρτίες μας, είτε λόγω της βραδύτητάς μας, είτε εξ αιτίας της όκηνηρίας και της άδεξιότητας των βοεβόδων, ή για όποιονδήποτε άλλον λόγο. Τήν πραγματική αιτία γνωρίζει μόνο ό Θεός, πού τακτοποιεί τὰ πάντα για τήν διόρθωσή μας: στὰ μὲν αμαρτάνουμε, στὰ δὲ ανταμειβόμαστε. Γι' αυτό, σὲ κάθε εὐσεβῇ βασιλιὰ ἀρμόζει, μπροστὰ σὲ αὐτὲς τὶς δυσκολίες, νὰ προσεύχεται μὲ δάκρυα στὸν Θεό, δείχνοντας εὐσπλαγχνία πρὸς τοὺς ὑπηκόους του. Ὁ Θεὸς ἂς μᾶς ἐλεήσει καὶ ἂς μᾶς ἀκούσει, εὐφραίνοντάς μας μὲ νουθεσίες καὶ θάρρος ψυχῆς ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσουμε τοὺς ἐχθρούς μας. Καθὼς εἰπώθηκε: «θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται καὶ σώσει αὐτούς»⁴³.

Δὲν πρέπει νὰ ἀποροῦμε ἂν λάβουμε περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐλπίζαμε, οὔτε νὰ στενοχωριόμαστε ὑπερβολικὰ ἂν πάθουμε κάτι κακό. Αὐτὸ ἔχει ξανασυμβεῖ πολλὲς φορὲς σὲ πολλοὺς ἐνδοξους βασιλεῖς. Πρῶτος ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξε ὁ μακάριος Δαυίδ, πού κατήγαγε πολλὲς ἐνδοξες νίκες ἐπὶ τῶν ἀλλοφύλων. Ὅταν, ὅμως, ὁ γιὸς του ὁ Ἀβεσσαλώμ τὸν πρόδωσε καὶ ἐπαναστάτησε ἐναντίον του, αὐτὸς ἐγκατέλειψε τὴν Ἱερουσαλήμ δίνοντας τὴν θέση του στὴν ὀργή «τοῦ Θεοῦ»⁴⁴. Ὅλοι τὸν ἐγκατέλειψαν ἐκτὸς ἀπὸ λίγους πιστοὺς φίλους του, μὲ τοὺς ὁποίους ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν πόλη ἀκούοντας ἀπὸ πολλοὺς αἰσχρολογίες καὶ ἀποδοκιμασίες: «ἔξελθε, ἔξελθε ἀνὴρ αἱμάτων καὶ ἀνὴρ ὁ παράνομος!»⁴⁵ Τὰ ὑπέφερε ὅλα μὲ ταπείνωση καὶ ἀκλόνητη πίστη, ἐλπίζοντας στὴν βοήθεια τοῦ Ὑψίστου. Δὲν ἔσφαλε: ὁ Θεὸς τὸν ὑπερασπίστηκε, οἱ ἐχθροὶ του ντροπιάστηκαν καὶ ἡ χαμένη του τιμὴ καὶ δόξα ἀποκαταστάθηκε. Ἰδια ἀνταμοιβὴ θὰ ἔχει κάθε ἄνθρωπος πού ἐλπίζει στὸν Θεὸ

43. *Ψαλμ.* 144:19.

44. Πρβλ. *Πρωμ.* 12:19.

45. Πρβλ. *Β' Βασ.* 16:7.

καὶ ἀναμένει τὴν οὐράνια βοήθεια. Ἄν ὅμως ἀκόμα καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος Δαυὶδ ὑπέφερε τόσο πολὺ ἀπὸ τὸν γιό του ποὺ εἶπε δακρύζοντας: «ἀνάστητε καὶ φύγωμεν ... ἵνα μὴ ταχύνη καὶ καταλάβῃ ἡμᾶς»⁴⁶ ὁ Ἀβεσσαλώμ, δὲν εἶναι διόλου παράξενο νὰ συμβεῖ καὶ σὲ μᾶς κάτι ἀνάλογο. Δὲν ὑποφέρουμε ἀπὸ γιό ἢ συγγενῇ μας, ἀλλὰ ἀπὸ ἄθεο Σκύθη ποὺ αἰφνιδίως μᾶς ἐπιτέθηκε καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν προδοσίᾳ τῶν δικῶν μας. Γι' αὐτὸ κι ἐσύ, βασιλιά, ἔλπιζε στὸν Θεό, ὅπως καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ, καὶ παρηγορῶντας τὸν ἑαυτό σου πρὸς τὸν Ὑψιστο: «Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου· τίνα φοβηθήσομαι; Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου· ἀπὸ τίνος δειλιάσω;»⁴⁷ Καὶ ἄλλοῦ: «ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ»⁴⁸. Λέγοντας αὐτὰ φρόντισε νὰ μὴν ξανασυμβοῦν ἴδια καὶ στὸ μέλλον, ὅπως καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ, ποὺ ἐλπίζοντας στὸν Θεὸ ἔλαβε τὰ μέτρα τοῦ ἐναντίον τοῦ ἀποστάτη γιοῦ του καὶ ὁ Θεὸς δὲν τὸν ἐγκατέλειψε. Ἀλλὰ ἀρκετὰ μὲ τὸ παρελθόν. Πρέπει νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ παρὸν καὶ γιὰ τὸ μέλλον. Ἄς μὴν λησμονήσουμε ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἡσαῦ συκοφαντοῦσε ἀδιάκοπα τὸν Ἰακώβ καὶ τοῦ συμπεριφερόταν ἐχθρικά ἐξ αἰτίας τῶν πρωτοτοκίων. Αὐτοὶ οἱ δύο εἶναι πρότυπα τῶν λαῶν ποὺ ἀκολούθησαν: ὁ Ἰακώβ τῶν πιστῶν στὸν Χριστὸ λαῶν, ἐνῶ ὁ Ἡσαῦ τῶν ἀπίστων. Οἱ πιστοὶ θὰ διώκονται ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἄπιστοι καὶ μισοῦν τὸν Χριστὸ ἐξ ἴσου ὅπως ὁ Ἰακώβ ἀπὸ τὸν Ἡσαῦ. Δὲν ὑπάρχει τίποτα παράξενο καὶ περίεργο στὸ ὅτι αὐτὲς οἱ μορφὲς ἀποτυπώνονται στὰ πρόσωπά μας, καὶ ὁ βρομερὸς σκύλος τῆς Κριμαίας χαίρεται σκοτώνοντας Χριστιανούς. Ἀψηφᾷ τὴν πίστη καὶ τοὺς στενοὺς δεσμοὺς ὧν λατρεύουν τὸν Χριστό, κατὰ τὶς ἐντολὰς τοῦ αἰσχροῦ καὶ κατα-

46. Πρβλ. *Β' Βασ.* 15:14.

47. *Ψαλμ.* 26:1.

48. *Ψαλμ.* 22:4.

ραμένου Μωάμεθ, τοῦ διδασκάλου του. Μᾶς πρόδωσε καὶ μᾶς προξένησε κακὸ καὶ πένθος μεγάλο, μολονότι εἶχε προηγουμένως ἐπισφραγίσει μὲ ὄρκο τὴν ψεύτικη φιλία. Διότι δὲν μπορεῖ νὰ ψεύδεται ὁ θεῖος Ἡσαΐας ποὺ συνεχῶς φώναζε κι ἔλεγε: «δικαιοσύνην μάθετε, οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς ... πέπανται γὰρ ὁ ἀσεβής· πᾶς ὃς οὐ μὴ μάθῃ δικαιοσύνην»⁴⁹ καὶ δὲν θὰ πράξει τὴν ἀλήθεια στὴν γῆ.

Ἄν δὲν μάθῃ τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν ἐφαρμόσῃ τὴν δικαιοσύνη στὴν γῆ, πῶς τότε ὁ χάνος θὰ τηρήσῃ τὴν ἀληθινὴ φιλία μαζί μας; Ὁχι, δὲν θὰ γίνῃ αὐτό! Ὅπως δὲν μπορεῖ τὸ φῶς νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὸ σκοτάδι ἢ ἡ γλύκα ἀπὸ τὴν χολή, ἔτσι δὲν μπορεῖ καὶ ἡ ἀλήθεια νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὸν ἀσεβῆ, ἐπειδὴ ἡ καρδιὰ τοῦ ἀσεβοῦς εἶναι θρόνος καὶ οἰκία τοῦ ἴδιου τοῦ πατέρα τοῦ ψεύδους, τοῦ σατανᾶ. Γι' αὐτὸ δὲν ἀρμόζει νὰ πιστεύουμε σὲ τέτοιους ἀνθρώπους, ἀλλὰ πάντοτε νὰ φυλαγόμαστε. Δὲν πρέπει νὰ προσπαθοῦμε νὰ τοὺς καλοπιάνουμε μὲ μεγάλα δῶρα καὶ τιμές, γιατί οἱ ὑπερβολικὲς τιμὲς ὁδηγοῦν σὲ μεγαλύτερα κακά. Ἄς ἀρκεστοῦν στὸ νὰ μὴν περιμένουν κακὸ ἀπὸ μᾶς, ἂν συνάψουν συνθήκη εἰρήνης μαζί μας. Ἄν ὅμως ξεκινήσουν ἔχθρες καὶ πολέμους, δὲν πρέπει νὰ φοβηθοῦμε τίς ἀπειλές τους, ἀλλὰ καλώντας γιὰ μάρτυρα τὸν Θεὸ νὰ ὀπλιστοῦμε μὲ τὴν ἐλπίδα στὸν Ὑψιστο καὶ τὴν προστασία τῶν ὁσίων πατέρων καὶ νὰ ἐξασφαλίσουμε τὴν ὑποστήριξη τῶν ὑπηκόων μὲ τίς εὐεργεσίες μας, ἂν τινι τρόπῳ ἔχουν ἀδικηθεῖ. Ἄς μὴν τολμήσουμε νὰ σκεφθοῦμε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι δίκαιος κριτὴς «ὀργὴν ἐπάγων»⁵⁰ – αὐτὴ ἡ σκέψη ἄς μείνῃ μακριὰ ἀπὸ μᾶς. Καθὼς εἰπώθηκε: «ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος καὶ μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέ-

49. *Ἠσ.* 26:9-10.

50. *Ρωμ.* 3:5-6.

ραν»⁵¹. Ἄς Τὸν φοβηθοῦμε ἀκόμα περισσότερο καὶ ἄς Τοῦ εἴμαστε εὐγνώμονες γιὰ τὴν φροντίδα Του πρὸς ὅλους. Συνεπῶς, ὅ,τι καλὸ ἔχουμε κάνει καὶ διατηροῦμε ἐντὸς μας ὀφείλουμε νὰ τὸ ἐνισχύσουμε στὸ μέλλον: ἄς μὴν λησμονοῦμε νὰ προσευχόμαστε μέρα-νύχτα στὸν Ὑψιστο, νὰ εἶναι βοηθὸς καὶ προστάτης μας σὲ κάθε προσπάθειά μας καὶ σὲ κάθε ἔργο μας, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθοῦμε ἀπὸ τὶς δυστυχίες ποὺ θὰ πέσουν ἐπάνω μας ἀκόμα κι ἂν περιφράξουμε τὴν πόλη μας μὲ χαλκὸ καὶ σίδηρο. Ἀκόμα κι ἂν ὀπλίσουμε στὰ σύνορα πληθὸς ἀνθρώπων τόσο μεγάλο σὰν ὠκεανὸς. Μάρτυς μας γι' αὐτὸ ἄς εἶναι ὁ μακάριος Δαυίδ, ποὺ μετὰ ἀπὸ τόσες νίκες ἐπὶ τῶν ἀλλοφύλων ὁμολόγησε: «οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἐλπῶ, καὶ ἡ ρομφαία μου οὐ σώσει με»⁵². Καὶ ἐπίσης: «ἐν τῷ Θεῷ ποιήσωμεν δύναμιν, καὶ αὐτὸς ἐξουδενώσει τοὺς θλίβοντάς ἡμᾶς»⁵³. Ἐπιπλέον, πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι οἱ βάρβαροι λόγῳ τῆς βουλμίας καὶ τῆς φιλαργυρίας τους, ἀφοῦ γευθοῦν ἄφοβα γιὰ πρώτη φορὰ τὸ αἷμα μας δὲν θὰ ἡσυχάσουν, καὶ ὅσοι μᾶς συκοφαντοῦν καὶ καυχώμενοι μπροστὰ μας μᾶς περιφρονοῦν ποικιλοτρόπως, δὲν θὰ ὑποχωρήσουν. Ὑπάρχει καὶ ἓνας ἄλλος βασανιστής, τὸν ὁποῖον ὁ πρῶτος ἐχθρὸς μας ὀπλίζει ἐναντίον μας μὲ πολλὰ μεγάλα δῶρα. Ὅμως τὸ σχέδιο τοῦ πρώτου ἐχθροῦ εἶναι καὶ μάταιο καὶ ἐντελῶς παράλογο, καὶ δὲν γνωρίζει ὁ ἄσωτος ὅτι ἀκόμα κι ἂν γεμίσει μὲ δῶρα τὸν ἄλλον θὰ τὸν ἀναστατώσει μόνον ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ θὰ κάνει χειρότερο κακὸ στὸν ἑαυτό του. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐνεργοῦμε μὲ λογικὴ καὶ σύνεση, μετρώντας τὶς δυνάμεις μας. Τὸ νὰ ἀντισταθοῦμε καὶ στοὺς δύο βασανιστὲς συγχρόνως εἶναι ἀνόητο ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνο, ἂν ὄχι καὶ ἀδύνατο, ἐπειδὴ ἓνας ἀκόμη τρίτος λύκος ἐπιτίθε-

51. *Ψαλμ.* 7:12.

52. *Ψαλμ.* 43:7.

53. *Ψαλμ.* 59:14.

ται ἐναντίον μας, δηλαδή τὸ φίδι ποὺ φωλιάζει στὴν καταραμένη πόλη τοῦ Καζάν. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ διώξουμε ὅπωςδὴποτε ἀπὸ τὴν φωλιά του καὶ νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦμε ὅσο γίνεται γρηγορότερα, μέχρι νὰ μὴ μᾶς ἀπειλεῖ πλέον ἄλλη εἰσβολὴ τῶν βαρβάρων. Κι ἂν θελήσουμε νὰ πολεμήσουμε ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ βασιλέα καὶ ἄρχοντα τῶν Οὐρανῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐξολοθρεύοντας τὴν ὅποια σατανικὴ ἀσέβεια, ἂν προσπαθήσουμε νὰ ἀνάψουμε ἐκεῖ τὸ φῶς τῆς εὐσέβειας καὶ φροντίσουμε νὰ κηρύξουν ἐκεῖ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Παναγία Θεομήτορά Του ὡς βασιλιὰ καὶ βασίλισσα ἐπαινώντας καὶ δοξάζοντας Αὐτούς, ἂν ἀποδεχθῶμε, λοιπόν, τόσο συνετοί, ὁ Θεὸς θὰ εἶναι μαζί μας καὶ κανεὶς δὲν πρόκειται νὰ μᾶς νικήσει. Ἄν ὅμως δὲν ἐνεργήσουμε ἔτσι, δὲν γνωρίζω πῶς ὁ Θεὸς θὰ τακτοποιήσῃ τὰ πράγματα.

Ἄς γίνουμε ζηλωτὲς τοῦ Θεοῦ καὶ ἃς ἐκδικηθῶμε γιὰ τὸ αἷμα πολλῶν σκοτωμένων ὀρθοδόξων ἀδελφῶν μας. Ἄς μὴ ἐπιτρέψουμε στοὺς ἀθέους νὰ καυχῶνται μὲ τὴν νίκη τους ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθοδόξων ποὺ Τὸν λατρεύουν! Ἔχουμε ἓναν καὶ μόνον βασιλιά, τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Μὲ τὸ αἷμα Του ἐξαλείφθηκε ἡ ἁμαρτία μας καὶ εἶναι Αὐτὸς ποὺ προστατεύει τὸ θεοφύλακτο κράτος σου, ὃ βασιλιὰ καὶ ἡγεμόνα καὶ ἄρχοντα, ἀληθέστατε καὶ παναγιώτατε χρисμένε τοῦ Κυρίου. Γιατί ἀποδίδουμε στὸν ἀλλόφυλο τὴν δόξα ποὺ μᾶς χάρισε ὁ Κύριος; Αὐτὸς εἶναι θρόνος καὶ οἰκία τοῦ ἴδιου τοῦ σατανᾶ, ἐνῶ ἐσὺ εἶσαι ἡ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ μας, ἡ οἰκία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ποὺ σὲ ἀγίασε κατὰ τὴν στέψη σου.

Ἄν αὐτὰ ποὺ εἶπαμε εἶναι σωστά, μήπως δὲν ἀρμόζει στὸν βασιλιὰ τοῦ Χριστοῦ νὰ δοξάζει τὸν σατανικὸ βασιλιὰ καὶ νὰ συναντιέται μαζί του τείνοντας χεῖρα βοηθείας σὲ αὐτὸν τὸν ἀγωνιστὴ τῆς ἀσέβειας, τὸν ἐχθρὸ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τὸν αἰσχροὺ καὶ ἀπατεώνα; Νὰ μὴν κάνεις, εὐσεβέστατε βασιλιὰ, τέτοια σκέψη, ἀλλὰ νὰ δεχθεῖς μὲ τὸν νοῦ σου τὰ λόγια τοῦ μακάριου προπάτο-

ρα Δαυίδ, πού λέει στὸν Ὑψιστο ὡσὰν ὑπερηφανευόμενος: «οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς σου ἐξετηκόμην; τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι»⁵⁴. Μποροῦν ὅμως νὰ ὑπάρχουν μεγαλύτεροι ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Σταυροῦ Του ἀπὸ τοὺς ἄθεους Σκύθες; Ὦντως κατανοοῦμε τὸ τί θεριὰ ἀναθρέφουμε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας; Δυσκολεύομαι στ' ἀλήθεια νὰ πῶ καὶ δὲν μπορῶ νὰ κατανοήσω, ἂν εἶχαμε κάποτε κανένα ὄφελος ἀπὸ αὐτούς. Ἀντιθέτως, δεχθήκαμε μόνον ἀναρίθμητες προσβολές, ἀπεριόριστη κακία καὶ ἀσταμάτητες ὀχλήσεις, πού ἔκαναν τὴν ζωὴ μας δυσκολότατη, οὕτως ὥστε δὲν γνωρίζουμε πῶς νὰ ἐπιβιώσουμε. Μέχρι πότε θὰ παραμένουμε σὲ αὐτὴν τὴν φοβερὴ δυστυχία; Γιὰ πόσο χρόνο ἀκόμα θὰ εἴμαστε σκλαβωμένοι μὲ τὸν φόβο καὶ τὸν τρόμο; Πότε ἐπιτέλους θὰ τολμήσουμε νὰ βγάλουμε ἀπὸ πάνω μας αὐτὴν τὴν ταπείνωση, γιὰ νὰ μάθουν αὐτοὶ πού μᾶς μισοῦν ὅτι ἔχουμε μέσα μας καὶ θάρρος ψυχῆς ἀλλὰ καὶ ὀρθὴ κατανόηση τοῦ Θεοῦ; Ὁ Θεολόγος εἶπε: «Τί ποιοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ταπεινοὺς, ὑψηλοὶ γεγονότες;»⁵⁵ Ἡ ἀγαθοσύνη τοῦ Χριστοῦ μᾶς χάρισε κάθε πλοῦτο καὶ κάθε ἀφθονία πού χρειάζονται γιὰ τὰ πολεμικὰ ἔργα – δὲν στερούμαστε τίποτα, χρειάζονται μόνο ἡ προσπάθεια καὶ τὸ θάρρος. Καὶ θὰ τὰ ἔχουμε ἂν τὸ θελήσουμε. Καὶ θὰ τὸ θελήσουμε, βέβαια, ἂν καταλάβουμε ὅτι ἡ φιλία μὲ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τὰ κατ' ἐπανάληψη μεγάλα δῶρα τοὺς ἐξερέθισαν ἐναντίον μας ἀκόμα περισσότερο, ξαναζωντανεύοντας αὐτοὺς πού ἦσαν πεθαμένοι, ἐνῶ ἐμᾶς μᾶς ἔκαναν νὰ ὑποστοῦμε μεγάλες δυστυχίες καὶ τὴν ἄτιμη ταπείνωση. Ὅσο ἔχουμε εὐνοϊκὸ καιρὸ, ὅσο κανεὶς στρατὸς τῶν εἰδωλολατρῶν δὲν μᾶς ἐνοχλεῖ, ἃς σηκωθοῦμε καὶ ἃς ἐπιτεθοῦμε στοὺς φονιάδες ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Καζάν, πού σκοτώνουν χριστιανούς,

54. *Ψαλμ.* 138:21-22.

55. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ιθ'.* *Εἰς τοὺς λόγους, καὶ εἰς τὸν ἐξισωτήρ Τονλιανόν*, PG 35, 1049CD.

δίχως νὰ χάνουμε χρόνο διάγοντας σὲ ἄκαρπη ἀπραξία. Τὸ ὅτι περιμένουμε πρέσβεις ἀπὸ τὴν Λιθουανία δὲν θὰ μᾶς ἐμποδίζει στὸ νὰ πολεμᾶμε στὸ Καζάν. Ἄν, μάλιστα, δὲν τοὺς περιμένουμε, τότε πρέπει νὰ βιαστοῦμε ἀκόμα περισσότερο, διότι πλέον δὲν θὰ φοβόμαστε τὴν εἰσβολὴ ἀπὸ τὴν Λιθουανία. Τὸ βδελυρὸ Καζάν βρίσκεται στὰ βάθη μακριά. Ἄν ὀχυρωθοῦμε ἐκεῖ μιὰ φορὰ, θὰ μᾶς εἶναι εὐκόλο νὰ ἀντισταθοῦμε καὶ ἐναντίον ὅλων τῶν ἄλλων. Δὲν γίνεται, ἄνδρες ποὺ κοιμοῦνται καὶ ἐπαναπαύονται νὰ κατακτήσουν τὴν νίκη. Εἶναι ἡ ὥρα τῶν ἀνδραγαθιῶν καὶ ὄχι τῆς ἀναψυχῆς, ἡ ὥρα νὰ ξοδέψουμε τὸ ἀσήμι καὶ ὄχι νὰ τὸ φυλάττουμε. Κάποιος θύραθεν φιλόσοφος εἶπε σὲ ἕναν βασιλιά: «Πόλεμα μὲ ἀσημένια κοντάρια καὶ θὰ νικήσεις»⁵⁶. Ἄς ἐνδυναμώσουμε, λοιπόν, τοὺς πολλοὺς καὶ τοὺς καλύτερους πολεμιστὲς μας μὲ βασιλικά δῶρα καὶ ἂς τοὺς ἐμπυχώσουμε μὲ ἐνθερμους λόγους, ὅπως ἔκανε ὁ μέγας βασιλιάς Ἡράκλειος, ποὺ ἐκστρατεύοντας κατὰ τῆς Περσίας ἐνδυνάμωσε τοὺς δικoὺς του στρατιῶτες. Ὡ, πόσο ἀξιόθαύμαστος αὐτὸς ὁ βασιλιάς! Ἀναλαμβάνοντας τὸ βασίλειό του μετὰ τὴν καταστροφὴ ἐξαιτίας τοῦ Φωκᾶ τοῦ Βασανιστῆ, αὐτὸ βρισκόταν σὲ ἄθλια κατάσταση καὶ ὑπέφερε ἀπὸ ἀναρίθμητα δεινὰ ἐπὶ ἑνδεκα ὀλόκληρα χρόνια ἀπὸ τὸν χάνο τῶν Ἀβάρων καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Χοσρόη, τὸν βασιλιὰ τῶν Περσῶν, ἐπὶ βασιλείας τοῦ ὁποίου οἱ Πέρσες κατεῖχαν ὅλη τὴν Αἴγυπτο, τὴν Παλαιστίνη, τὴν Ἀλεξάνδρεια, τὴν Λιβύη, μέχρι καὶ τὴν Αἰθιοπία. Ὁ βασιλιάς Ἡράκλειος κατάλαβε ὅτι δὲν θὰ ἔχει κανένα ὄφελος ἀκόμα κι ἂν καλύψει μὲ τὰ δῶρα του τὸν βασιλιὰ Χοσρόη – ἀντιθέτως, κάτι τέτοιο θὰ τὸν ἐνθάρρυνε ἀκόμα περισσότερο. Ὑποκινούμενος λοιπὸν ἀπὸ τὸν θεῖο ζῆλο ὁ Ἡράκλειος, ὁδήγησε τὸν εὐρωπαϊκὸ στρατὸ στὴν Ἀσία, ἀφοῦ συμφιλώθηκε προηγουμένως

56. «Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου καὶ πάντας κρατήσεις»: πρόκειται γιὰ χρημὸ τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν πρὸς τὸν Φίλιππο Β΄ τὸν Μακεδόνα.

μέ τον χάνο. Κατὰ τὸ δωδέκατο ἔτος τῆς βασιλείας του ἐπιτέθηκε κατὰ τῆς Περσίας, ἀφοῦ ἔπεισε τοὺς ἄνδρες του ὅτι θὰ εἶναι μαζί τους μέχρι θανάτου καὶ θὰ τοὺς φροντίζει σὰν παιδιά του. Ὁ χρονογράφος λέει ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία του μετὸν φόβο ἀλλὰ μετὴν ἀγάπη⁵⁷. Τοὺς ἐνθάρρυνε στὶς μάχες μετὰ λόγια φλογερά, διατάζοντας νὰ μὴν κάνουν ἄδικες πράξεις καὶ νὰ μὴν ἀπολέσουν τὴν εὐσεβεία τους. Πείθοντάς τους ἐπαναλάμβανεν: «Νὰ μὴ σᾶς προκαλεῖ σύγχυση τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν ἐχθρῶν μας: ἂν ὁ Θεὸς θελήσει, ὁ ἓνας θὰ ὑπερνικήσει τοὺς χιλίους. Ἄς θυσιάσουμε τὸν ἑαυτό μας γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀδελφῶν μας, δεχόμενοι τὸν μαρτυρικὸ στέφανο. Στὸ μέλλον θὰ μᾶς ἐπαινέσουν μετὰ λόγια σοφὰ καὶ ἐνάρετα». Ὁ ἀξιοθαύμαστος αὐτὸς βασιλιάς, ἐνθαρρύνοντας τὸν στρατό του, μαχόμενος καὶ δεχόμενος πληγὰς μαζί του ἐπὶ ἑξὶ χρόνια, σταμάτησε μετὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ τὰ βάσανα ἀπὸ τὸν Χοσρόη, τὸν ὑπέταξε καὶ ἐπανακατέλαβε τὴν Αἴγυπτο, τὴν Παλαιστίνη, τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὴν Λιβύη μέχρι καὶ τὴν Αἰθιοπία. Μήπως, λοιπόν, πρέπει νὰ τὸν μιμηθοῦμε καὶ ἐμεῖς, διαπνεόμενοι ἀπὸ τὸν θεῖο ζῆλο γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀδελφῶν μας, καὶ νὰ ἐξολοθρεύσουμε τὰ πλήθη τῶν ἁθῶν Σκυθῶν ὅπως ὁ Ἡράκλειος τοὺς Πέρσες, νὰ τοὺς κάψουμε μετὴν φωτιά καὶ νὰ ἀνεγείρουμε τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἐμεῖς οἱ εὐσεβεῖς καὶ γεμάτοι ζῆλο νὰ μνημονεύομαστε αἰωνίως; «εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος. ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς οὐ φοβηθήσεται»⁵⁸. Ποιὸς τὸ εἶπε αὐτό; Μήπως ὁ μακάριος Δαυίδ; Εἶπε κάποιο ψέμα; Ὁχι, ἐπειδὴ σὲ αὐτόν, τὸν πρῶτο, ἐπαληθεύτηκε τὸ ρητό. Πόσες γενεὲς πέρασαν ὅμως, καὶ ἡ μνήμη του δὲν ξεθώριασε! Ἀκόμα καὶ τώρα, οἱ ἀναρίθμητες νίκες ἐπὶ

57. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΙΣΙΑΗ, *De expeditione Persica, Εἰς Ἡράκλειον τὸν βασιλέα καὶ εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ ὅτε ἐξήρχετο ἀπὸ τῆς πόλεως*, 2,90-91: «ἐξουσίαν γὰρ οὐ τοσοῦτον ἐν φόβῳ / ὅσον προλάμπειν ἐν πόθῳ θεσπίζομεν».

58. *Ψαλμ.* 111:6-7.

τῶν ἀλλοφύλων, τίς ὁποῖες κατάφερε χάρη στήν εὐσέβεια καί τήν ἀλήθεια, βρίσκονται στά χεῖλη ὅλων. Γιατί; Μήπως αὐτοὺς δὲν ἦταν βασιλιάς πλούσιος, ποὺ διέθετε χρυσὸ καὶ ἀσήμι; Μήπως δὲν εἶχε μεγάλη ἐξουσία; Ὅλα αὐτά, ὅμως, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν ἀπὸ τὸ νὰ διατηρεῖ τὴν πίστη τοῦ στὸν Θεό, ἀφοῦ ὁ ἴδιος εἶπε στὸν Θεὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του: «ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγια σου, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτω σοι»⁵⁹. Ἀκόμα καὶ διωκόμενος ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους, εἶπε στὸν Ὑψιστο τὰ ἐξῆς: «καὶ γὰρ ἐκάθισαν ἄρχοντες καὶ κατ' ἐμοῦ κατελάλουν, ὁ δὲ δοῦλός σου ἠδολέσχει ἐν τοῖς δικαιώμασί σου. καὶ γὰρ τὰ μαρτύριά σου μελέτη μου ἔστι, καὶ αἱ συμβουλίαι μου τὰ δικαιώματά σου»⁶⁰. Καὶ αὐτὰ τὰ λόγια ἔγιναν προφητεία γιὰ τοὺς μελλοντικούς ζηλωτές, ὅπως ὁ ἱσαπόστολος Μέγας Κωνσταντῖνος, ὁ Θεοδόσιος κι ὁ Βαλεντινιανός, καὶ γιὰ ὅλους ὅσοι βασίλευσαν εὐσεβῶς μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἦσαν ἀρεστοὶ στὸν Θεὸ χάρη στήν εὐσέβεια καὶ τήν ἀλήθεια τους. Ἐπίσης, ἔγιναν θεάρεστοι μὲ τὸ νὰ ἐναντιωθοῦν ἔγκαιρα στοὺς ἐχθροὺς, ἐνίστε μάλιστα κατάφεραν καὶ νὰ τοὺς μεταστρέψουν στήν εὐσέβεια διὰ τῆς ἱερατικῆς διδασκαλίας καὶ διαφόρων εὐεργεσιῶν, ὑποτάσσοντάς τους στὸν βασιλιὰ Χριστό. Δὲν προτίμησαν τίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς καὶ τὴν πρόσκαιρη δόξα ἀντὶ γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Ὅλες τίς σκέψεις τους τίς κατεύθυναν πρὸς τὴν δόξα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν διάδοση τοῦ θείου Εὐαγγελίου Του, ἔχοντας τὸν ἴδιο τὸν Βασιλέα ὅλων ὡς στρατηλάτη, νικητὴ καὶ σύμβουλό τους. Ὁ ἴδιος ὁ Βασιλέας ὅλων προστατεῦει τὴν Δύναμή σου καὶ τὴν φροντίζει, βοηθώντας σε καὶ στὸ μέλλον. Εἶναι ἔτοιμος νὰ δοξάσει ὅσους Τὸν δοξάζουν καὶ ὅσους Τὸν ἀκολουθοῦν καὶ νὰ τοὺς κατευθύνει στὸν δρόμο τῆς δικαιοσύνης ποὺ ὁδηγεῖ στήν αἰώνια ζωή, τὴν ὁποία θὰ λάβει ἡ

59. *Ψαλμ.* 118:11.

60. *Ψαλμ.* 118:23-24.

Δύναμή σου αλλά και όσοι βασίλευσαν πριν από σένα με δόξα και ευσέβεια. Ἀμήν.

Ἐγραψα αὐτὰ στήν ὑψηλή καὶ ἔνδοξη μεγαλειότητά σου ἐλπίζοντας στοῦ ἔλεος καὶ τὴν χαρισμένη ἀπὸ τὸν Θεὸ σοφία μὲ τὴν ὁποία εἰσακοῦς μὲ πραότητα ὅσους συμβουλεύουν κάτι χρήσιμο στήν κοινωνία καὶ ταιριαστὸ στοὺς καιροὺς. Ἐσύ, ἐπιλέγεις ὅ,τι μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ, ἀκόμα κι ἂν εἰπώθηκε ἀπὸ ἕναν ἀσήμαντο ἄνθρωπο. Ἄν κάποια ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ σοῦ φανοῦν περισσότερο τολμηρὰ ἀπ' ὅσο ἐπιβάλλει ἡ εὐπρέπεια, ἃς μὴν σκεφθεῖ ἡ Δύναμή σου ὅτι τὸ ἔπραξα σκόπιμα, ἀλλὰ ἃς λάβει ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπουσία ἐμπειρίας ἀπὸ συνομιλίες μὲ αὐτοὺς ποὺ βασιλεύουν. Ἐμπιστευόμαστε τόσο τὸν ἑαυτὸ μας ὅσο καὶ τὴν τιμία Μονὴ τοῦ Βατοπαιδίου στήν βασιλικὴ βούλησή σου, γιὰ νὰ μᾶς ἀφήσεις νὰ φύγουμε ἐλεύθεροι. Καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μᾶς ἀφήσεις, ἄφησε τότε τουλάχιστον τὸν μοναχὸ Κλήμη.

9. Ἐπιστολή στον βασιλιά Ἰωάννη Δ΄, τὸν ρυθμιστὴ τῆς χώρας⁶¹

Ἄς μὴν σταθοῦν ἐμπόδιο τὸ ψεῦδος, ἡ κολακεία, ὁ φθόνος καθὼς καὶ κάθε ἄδικη καὶ κακόβουλη πράξις, σὲ κάθε εὐσεβῇ σκέψη! Ἄς διαδοθοῦν οἱ δίκαιες πράξεις, ἡ ἀλήθεια, τὸ χριστοπρεπὲς ἦθος, ἡ πραότητα, δηλαδή οἱ ἀρετὲς ποὺ κοσμοῦν τὸν ἄνθρωπο ποὺ δημιουργήθηκε κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, διὰ χειρὸς τοῦ Θεοῦ, ὅπως σοφὰ εἶπε ὁ προφήτης καὶ προπάτορας⁶²: «καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρὰσυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς»⁶³. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος κοσμήθηκε μὲ ἀφθαρσία καὶ ἀθανασία, μὲ σοφία καὶ σύνεση, δὲν κατανόησε ὅμως τὴν βαρύτητα τῆς δωρεᾶς τοῦ οὐρανίου ἀξιώματος ποὺ τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ καὶ ἀποπλανήθηκε ἀπὸ τὰ κολακευτικὰ λόγια τῆς ἐλαφρόμυαλης γυναικάς. Ἴδου γιατί ὁ ἄνθρωπος «παρὰσυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς», ἀπὸ ἀθάνατος ἔγινε θνητὸς καὶ ἀπὸ ἀφθαρτος φθαρτὸς, παραβαίνον-

61. Συνήθως αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1551, τὴν περίοδο μετὰ τὴν Σύνοδο τῶν Ἑκατὸ Κεφαλαίων (Φεβρουάριος-Μάιος 1551) σὲ ἀποφάσεις τῆς ὁποίας, ὅπως θεωροῦν πολλοί, ἐπέδρασαν οἱ ιδέες καὶ τὸ κύρος τοῦ ὁσίου Μάξιμου (βλ. λεπτομερῶς Ржиг, 1934. σσ. 76-78). Κατ' αὐτὴν τὴν περίοδο ὁ ὁσιος Μάξιμος εἶχε ἀποφυλακιστεῖ καὶ ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν ἐξορία, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἐπετράπει νὰ ἐπιστρέψει στὸ Ἅγιον Ὅρος. Πρέπει, ὅμως, νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸ ἰδιαίτερα ἀσαφὲς περιεχόμενο τοῦ κειμένου δὲν μᾶς παρέχει σταθερὲς βάσεις γιὰ ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Ἡ χρονολόγησις καὶ ἡ ἀπόδοσις τοῦ κειμένου στὸν ὁσιο Μάξιμο ἔγιναν ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα, ποὺ ἀντλήσε τὸ κείμενο ἀπὸ τὸ χειρόγραφο РГБ, Румянцевское собр., № 264, φφ. 302-304. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ ἴδιο κείμενο ἀναπαρήχθη χειρογράφως γιὰ δεύτερη φορὰ, μὲ ἐλάχιστες διαφορὲς, στὰ φφ. 292-294 verso. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ржиг, 1934. σσ. 117-119. — Ἰβάνωφ, 223.

62. Προπάτορες: οἱ κατὰ σάρκα πρόγονοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

63. *Ψαλμ.* 48:13.

τας τις σωτήριες ἐντολὲς ποὺ τοῦ δόθηκαν. Καὶ ἀντὶ τοῦ ἐκλεκτοῦ σκεύους ποὺ περιέχει τὴν κατανόηση τῆς θείας σοφίας, τῶν σοφῶν πράξεων καὶ τοῦ θείου νοῦ, αὐτὸς «ἐγεννήθη ὡσεὶ σκεῦος ἀπολωλός»⁶⁴, ὅπως εἶπε ὁ Δαυὶδ, ἄξιος τῆς συντριβῆς, ὡς κάτι τὸ ἄχρηστο καὶ βεβηλωμένο ἀπὸ τὸ κακὸ ποὺ περιεῖχε ἐντὸς του. Καθόλου, ὅμως, δὲν καταφρόνησε ὁ Κύριος τὸ δημιούργημα τῶν πάναγνων χειρῶν Του, ποὺ ἡττήθηκε ἀπὸ τὸν πειρασμὸ ἐξ αἰτίας τοῦ φθόνου τοῦ φιδιοῦ! Δὲν ἔπαψε νὰ ἐπισκέπτεται λαμβάνοντας διάφορες μορφὲς τὸν ἄνθρωπο, ἀπλώνοντας χεῖρα βοηθείας διὰ σημείων καὶ τεράτων ποὺ λαμβάνουν χώρα στὸν οὐρανό, τὴν γῆ καὶ τὴν θάλασσα, διὰ νομοθεσιῶν, διδασκαλιῶν καὶ νουθεσιῶν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν καὶ ἄλλων σοφῶν ἀνθρώπων ἀπὸ διάφορους λαοὺς, Ἑλλήνες, Αἰγυπτίους, Χαλδαίους, Ἀραβες καὶ Βραχμάνους ἀπὸ τὴν Ἰνδία. Ὅλοι τους ἄφησαν στοὺς ὁμοεθνεῖς τους γραπτὲς διδασκαλίες καὶ νομοθεσίες περὶ τῶν ἡθῶν, κατευθύνοντας τοὺς ἀνθρώπους στὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀρετή, νουθετώντας τοὺς ὁμοεθνεῖς τους στὴν γνώση περὶ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ καθοδηγώντας τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Ὑστερα, ὁ Ἰδιος ὁ Δημιουργὸς καὶ Καθοδηγὸς ὅλων, ποὺ περιέχει ἐντὸς Του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς Θείας Σοφίας καὶ τοῦ Νοῦ, ὁ Μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀνίκητος ἀλλὰ καὶ νικημένος ἀπὸ τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς γενναιοδωρίας Του, ἦλθε αὐτοβούλως νὰ βοηθήσει τὸ δημιούργημά Του. Πολλὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ αὐτά, ὁ μακάριος Δαυὶδ προφήτευσε: «ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἦξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παραιοπῆσεται»⁶⁵, καθὼς καί: «ἐκ Σιών... ὁ Θεὸς ... ἦξει»⁶⁶. Καὶ ὁ θεόπνευστος Ἀββακὺμ πρόσθεσε: «ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἦξει»⁶⁷.

64. *Ψαλμ.* 30:13.

65. *Ψαλμ.* 49:3.

66. *Ψαλμ.* 49:2.

67. *Αββ.* 3:3.

Περὶ Αὐτοῦ ποὺ ἦλθε στὴν γῆ μὲ δύο φύσεις —τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου— ἀναφέρει ἡ προσευχὴ πρὸς τὸν Θεὸ Πατέρα: «Ὁ Θεός, τὸ κρῖμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως. κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς πτωχοὺς σου ἐν κρίσει»⁶⁸. Ἡ προσευχὴ ἀναφέρεται σὲ Αὐτὸν μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ὁ Θεὸς ἐνσάρκωσε τὸν ἑαυτὸν Του στὴν ἀνθρώπινη φύση, καθὼς λέει καὶ ὁ Ἰδιος: «οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα»⁶⁹. Ὅταν τελείωσε ἡ προσευχὴ αὐτὴ δὲν ἀντιστάθηκε κανεὶς, ἐπειδὴ σὲ ὅλη τὴν ὑφήλιο ἔλαμψαν οἱ ἀχτίδες τοῦ νοεροῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ποὺ φωτίζουν τὶς ψυχὰς ὅσων μὲ ὑπακοὴ στὸν Θεὸ καὶ μὲ σωφροσύνη κλίνουν τὴν κεφαλὴ τους ὑπὸ τὸν ἀγαθὸ ζυγὸ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καὶ μὲ ζῆλο ὑπομένουν αὐτὸ τὸ ἐλαφρὺ βάρος. Καὶ ὁ θεῖος Ἀββακοὺμ προαναγγέλλοντας αὐτὸ λέει: «ἐκάλυπεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. καὶ φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς»⁷⁰, κ.λπ. Ἀλλὰ ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, ἔτσι θὰ ἐπαναλάβω καὶ τώρα: Ἄς ἐξαφανιστοῦν ἡ κολακεία, τὸ ψεῦδος καὶ ὁ φθόνος ἀπὸ τὸν δρόμο τῆς εὐσεβοῦς σκέψεως, καὶ ἃς ἀγαπήσει ὁ καθένας τὴν ἀλήθεια, τὴν εὐήθεια καὶ τὶς ὅλο ζῆλο ἀξιέπαινες πράξεις ὅσων βασιλεύουν εὐσεβῶς. Ἐπειδὴ στὸν Θεὸ δὲν ἀρέσει νὰ ἀποσιωποῦν καὶ νὰ λησμονοῦν αὐτὲς τὶς πράξεις ἐξαιτίας τοῦ φθόνου, ἀλλὰ ἀντίθετα νὰ τὶς ἐπαινοῦν μαζὶ μὲ τὶς δικές τους, ὥστε νὰ τὶς γνωρίζουν καὶ οἱ ἄλλοι. Ἄς ἐπαινεῖται καὶ ἃς δοξάζεται μὲ ζῆλο ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλέων καὶ ὁ Κύριος τῶν κυριευόντων, αὐτὸς ποὺ καθιέρωσε σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου τὴν κάθε ἐπίγεια ἐξουσία. Αὐτὴν τὴν ἐξουσία ἔχεις

68. *Ψαλμ.* 71:1-2.

69. *Ιω.* 5:22-23.

70. *Αββ.* 3:3-4.

κι ἐσὺ κυβερνῶντας τὸ μεγάλο καὶ ὠραῖο βασίλειο, ποὺ περνοῦσε ὡς κληρονομιά ἀπὸ πατέρα σὲ γιὸ κατὰ τὴν διάρκεια πολλῶν ἐτῶν καὶ δόθηκε τελικὰ στὴν εὐσέβειά σου, ὧ εὐσεβῇ αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ρωσιῶν, ἄρχοντα καὶ μεγάλε ἡγεμόνα Ἰωάννη, υἱὲ τοῦ Βασιλείου! Δέχθηκες τὸ βασίλειό σου ἀπὸ τὴν Ἀνώτατη ἀρχή, τὸ κυβερνᾷς σύμφωνα μὲ τὸν νόμο καὶ μὲ δικαιοσύνη ἐξαγνίζοντάς το μὲ τὶς σοφὲς βουλήσεις καὶ τὴν φροντίδα ἀπὸ κάθε ἀδικία, ληστρικὲς πράξεις, αἱματοχυσίες, ἀπὸ τοὺς ἄψυχους ἀμαρτωλοὺς καὶ συκοφάντες, ἀπὸ τὴν μαγεία καὶ τὰ διάφορα σατανικά παιχνίδια τῶν αἰσθησιακῶν δαιμόνων, τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Ἀντίχριστου, ποὺ ὑποδουλώνουν τὶς ψυχὲς τῶν πιστῶν μὲ τὶς διάφορες θεομίσητες πλάνες. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς μπορούμε χωρὶς ἀμφιβολία νὰ ποῦμε γιὰ τὴν διακυβέρνησή σου τὰ ἐξῆς λόγια τῆς προσευχῆς τοῦ προφήτη: «Ὁ θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς πτωχοὺς σου ἐν κρίσει ... κρίνει τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων καὶ ταπεινώσει συκοφάντην»⁷¹. Γι' αὐτό, κανεῖς ἄλλος, ὧ Θεέ, δὲν δείχνει τόση ἐτοιμότητα καὶ τόσο ζῆλο ὅσο ὁ βασιλιάς ποὺ ἐπέλεξες καὶ ὁ προστάτης μας στὴν βοήθεια τῶν ἀδικημένων καὶ στὴν ἐκδίκηση τῶν βιασμένων. Θυμόμαστε καλὰ τὸν προσευχόμενο σὲ Σένα προφητάνакта ποὺ εἶπε: «Ἐποίησα κρίμα καὶ δικαιοσύνην» μὴ παραδῶς με τοῖς ἀδικοῦσί με»⁷², οὔτε σὲ ὁρατοὺς οὔτε σὲ ἀοράτους. Ἄλλοτε ἡ εἰρήνη ἐπικράτησε στὴν γῆ ἐπὶ τῶν ἐνδόξων βασιλέων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα καὶ Αὐγούστου Καίσαρος. Ἐπικράτησε καὶ τὴν ἐποχὴ τὴν δική σου, εὐσεβέστατε αὐτοκράτορά μας, ποὺ προστάτευσες ἀπὸ διάφορα κακὰ καὶ ἀνομίες ὁλόκληρη τὴν πολύδοξη χώρα, τὴν Ρωσία, ποὺ κυβερνᾶται σωστὰ μὲ τοὺς σο-

71. *Ψαλμ.* 71:1-2, 4.

72. *Ψαλμ.* 118:121.

φοὺς χειρισμοὺς καὶ τὶς ἐντολές σου. Ὅπως ἀκράδαντα ἐλπίζουμε, νὰ φέρουν τὰ βουνὰ εἰρήνην στὸν λαό σου, ἐνῶ οἱ ἡγεμόνες καὶ ἀξιωματοῦχοι τοῦ εὐσεβοῦς κράτους σου νὰ ἀποδώσουν δικαιοσύνη⁷³, ὑπακούοντας στοὺς νόμους καὶ τὶς διαταγές σου. Θὰ βλέπουν τὶς φιλάνθρωπες πράξεις σου ὡς δεῖγμα καλοσύνης ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ ψυχὴ καὶ ὡς τὴν ὑλοποίηση τῆς θεϊκῆς ἀγαθότητος, ἡ ὁποία φωτίζει μυστικῶς τὸ σοφὸ καὶ εὐστροφο βασιλικὸ μυαλό σου. Ὑπερέχεις ὅλων καὶ ὑπερνικᾷς τοὺς πάντες, τόσο μὲ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα ὅσο καὶ μὲ τὸν νοῦ, τὴν θεία σοφία καὶ τὴν καλὴ διάθεση πρὸς ὅλους ὅσοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἰατρὴ βασιλικὴ βοήθειά σου. Αὐτὴν τὴν βοήθεια ἐλπίζω νὰ ἀξιωθῶ κι ἐγὼ ὁ ἄσωτος, ποὺ εἶμαι ὑπὸ κράτηση ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια, ἐπέζησα ἀπὸ τόσο πολλὰ δεινὰ καί, σὰν τὸ πλοῖο στὴν ταραγμένη θάλασσα, ὑφίσταμαι ἀδιάκοπα τὶς θύελλες τῆς δυστυχίας. Δεῖξε μου τὴν μεγαλοψυχία σου, ὦ εὐσεβέστατε βασιλιά, καὶ ἀπάλλαξέ με ἀπὸ τὶς πολύχρονες δυστυχίες ἐνθυμούμενος τὴν μεγαλοψυχία τοῦ παντελεήμονος Θεοῦ, ὥστε κι ἐγὼ νὰ στείλω στὸν Ὑψιστο μέσα ἀπὸ τὴν χαρούμενη καρδιά μου τὶς ἄφθονες ὀφειλόμενες προσευχὲς ὑπὲρ τῆς εὐσεβοῦς Δυνάμεώς σου! Δὲν θὰ πάψω νὰ τὸ κάνω ποτέ. Καὶ Αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα, γνωρίζει ὅτι δὲν ψεύδομαι. Μολονότι δὲν ἔτυχε νὰ δῶ τὸ βασιλικὸ πρόσωπό σου, ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν μου, ἄκουσα ὅμως τὰ νέα γιὰ τὶς ἀξιέπαινες ἀποφάσεις καὶ πράξεις σου καὶ εἶμαι [ἐμπλεος] πνευματικῆς χαρᾶς γιὰ τὴν εὐσεβῆ βασιλεία σου⁷⁴.

73. *Ψαλμ.* 71:3: «ἀναλαβέτω τὰ ὄρη εἰρήνην τῷ λαῷ σου καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην». Τὰ «βουνὰ» καὶ οἱ «λόφοι» δηλώνουν, σύμφωνα μὲ τὴν ἐβραϊκὴ σκέψη, τὴν ἐπικράτεια συνολικά.

74. Ἡ φράση «γιὰ τὴν εὐσεβῆ βασιλεία» ὑπάρχει μόνο στὸ δεύτερο ἀντίγραφο τοῦ συγγράμματος (РГБ, Румянцевское собр., № 264, ф. 294 об).

**10. Απόσπασμα τῶν Χρονικῶν τοῦ Ἰωάννη Ζωναρᾶ
περὶ τῆς βαπτίσεως τῶν Ρώσων, ἀπὸ τὸ Βιβλίον τοῦ Πηδάλιον
τοῦ γέροντος Βασσιανοῦ Πατρικέγεφ⁷⁵**

Ἀπὸ τὰ Χρονικὰ τοῦ Ἰωάννη Ζωναρᾶ⁷⁶, ἐρμηνευτῇ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων, περὶ τῆς βαπτίσεως τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ ἐπὶ βασιλείας τοῦ εὐσεβοῦς βασιλιᾶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο⁷⁷ καὶ

75. Τὸ παρὸν κείμενο περιέχει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Ἰωάννη Ζωναρᾶ (βλ. Ioannis Zonarae, *Epitome Historiarum*. Bonnae, 1897. σσ. 435-436, 484-485, 513, 522-536, 552-553) καὶ ἀποδίδεται στὸν ὅσιον Μάξιμον. Στὴν παλαιὰ σλαβικὴ γραμματεία εἶναι γνωστὴ μιὰ πρώιμη σερβικὴ μετάφρασις τῆς «Ἐπιτομῆς» τοῦ Ἰωάννη Ζωναρᾶ καθὼς καὶ μιὰ ἐπιλογὴ ἀπὸ αὐτήν, μὲ τίτλον «Παραλειπόμενα» (Творогов О. В. Хроника Иоанна Зонары // Словарь книжников. Вып. 2. Ч. 2. σσ. 492-494). Γιὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ συγγράμματος στὸν ὅσιον Μάξιμον, βλ. ΠΜΓ. σσ. 486-488. Τὴν ἐρμηνείαν τῆς τελευταίας παραγράφου, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ὡς περιφρονητικὴ γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Ρωσίας, βλ. Буланин Д. М. Текстологические и библиографические арабески. VII. «Наставление» Агапита: Несколько эпизодов из истории славянской рецепции // Каталог. σ. 549, примеч. 8. Πηγὴ τοῦ κειμένου: ΠΜΓ. σσ. 343-344. — Τὸ κείμενον δὲν περιλαμβάνεται στὸν κατάλογον τοῦ Ἰβάνωφ.

76. Ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς γεννήθηκε περὶ τὰ τέλη τοῦ 11^{ου} μ.Χ. αἰῶνα καὶ πέθανε τὸ 1160. Διετέλεσε προϊστάμενος τῆς αυτοκρατορικῆς γραμματείας ἐπὶ Ἀλέξιου Α΄ Κομνηνοῦ. Μετὰ τὸ 1118 ἔπεσε σὲ δυσμένειαν καὶ ἀποσύρθηκε εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἁγίας Γλυκερίας στὸ ὁμώνυμον νησί. Συνέγραψε τὴν *Ἐπιτομὴν Ἱστοριῶν* σὲ 18 τόμους («Ἀπὸ κτίσεως κόσμου»). Ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου χρησιμοποιήθηκαν στὸ *Πηδάλιον* τοῦ γέροντος Βασσιανοῦ Πατρικέγεφ (1470-μετὰ τὸ 1531), ποῦ ἦταν Ρώσος λόγιος καὶ πολιτικὸς ἄνδρας, μαθητὴς τοῦ ὁσίου Νείλου Σύρσκι καὶ συνεργάτης εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν κειμένων τοῦ ὁσίου Μαξίμου.

77. Καταγόμενος ἀπὸ ἀγροτικὴ οἰκογένεια, ὁ Βασίλειος ἀνῆλθε μέχρι τὸ ἀξίωμα τοῦ παρακοιμώμενου καὶ στέφθηκε συναυτοκράτωρ τὸ 866. Λίγον ἀργότερα, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Μιχαὴλ Γ΄, ἔμεινε μόνος κυρίαρχος τοῦ θρόνου (24 Σεπτεμβρίου 867). Ὁ Βασίλειος Α΄ βασίλευσε μέχρι τὸ 886 ἰδρύοντας τὴν δυναστείαν τῶν Μακεδόνων (867-1056).

τοῦ πατριάρχῃ Φωτίου, ποὺ συνεκάλεσε τὴν Ἑβδομῃ Οἰκουμενικῇ Σύνοδο καὶ καταράστηκε τὴν λατινικὴ αἵρεση.

Ἡ βάπτισις τῶν Ρώσων ἔγινε κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπο. Ὁ ἐν λόγῳ βασιλιάς, ἀφοῦ ὑπέγραψε συνθήκη εἰρήνης μὲ τὸν ρωσικὸ λαό, τὸν ὁδήγησε στὴν χριστιανικὴ μας πίστι. Ὅταν οἱ κάτοικοι τῆς Ρωσίας θέλησαν νὰ βαπτιστοῦν, ὁ αὐτοκράτορας τοὺς παρέπεμψε στὸν ἀρχιερέα. Αὐτοὶ ὅμως, ἐπειδὴ δίσταζαν καὶ εἶχαν ἀμφιβολίες σχετικὰ μὲ τὸ ἂν θὰ πρέπει νὰ περάσουν ἀπὸ τὴν ἀσεβῆ θρησκεία τους στὴν ὀρθόδοξη πίστι μας, εἶπαν στὸν ἀρχιερέα: «Ἄν δὲν δοῦμε κάποιο θαῦμα ἀπὸ τὰ πολλὰ πού, ὅπως μᾶς διδάσκεις, ἔκανε ὁ Χριστός, δὲν θὰ δεχθοῦμε μὲ τίποτα τὴν διδασκαλία σου». Τότε ὁ ἀρχιερέας τοὺς εἶπε: «Ζητήστε ὅ,τι θέλετε». Καὶ αὐτοὶ ἀπάντησαν: «Βάλε τὸ βιβλίον ποὺ διδάσκει περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ στὴν φωτιά. Ἄν αὐτὸ παραμείνει ἀβλαβές, θὰ ἔχουμε τὴν ἀπόδειξη ὅτι ὁ Θεὸς ποὺ κηρύττεις εἶναι ὁ ἀληθινός». Ὁ ἐπίσκοπος συμφώνησε, ἄναψε τὴν φωτιά, σήκωσε τὰ χέρια καὶ τὰ μάτια του πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ εἶπε: «Δόξασε τὸ ὄνομά Σου, Θεὲ Χριστέ». Ὑστερὰ ἔβαλε τὸ Ἅγιο Εὐαγγέλιον στὴν φωτιά. Αὐτὸ ἔμεινε στίς φλόγες ἐπὶ πολλὴ ὥρα καὶ παρέμεινε ἀβλαβές. Τότε οἱ βάρβαροι τρόμαξαν, πίστευσαν στὸ κήρυγμα καὶ ἔσπευσαν νὰ τελέσουν τὴν θεία Βάπτισις. Ὅλα αὐτὰ ἔγιναν ἐπὶ βασιλείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο.

Καὶ ἐπὶ βασιλέως Κωνσταντίνου, γιοῦ τοῦ Λέοντα τοῦ Σοφοῦ καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο, γράφει ὁ ἴδιος ὁ Ζωναρᾶς, ἡ Ὅλγα, ἡ σύζυγος τοῦ Ρώσου ἡγεμόνα ποὺ ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων⁷⁸, ἦλθε στὸν βασιλεῖα Κωνσταντῖνο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἀνδρα τῆς, βαπτίστηκε, ἔλαβε τὶς πρέπουσες τιμὲς καὶ ἐπέστρεψε στὴν χώρα τῆς. Αὐτὰ ἀναφέρει ἐν συντομίᾳ περὶ τῆς Ὀλγας.

78. Πρόκειται γιὰ τὸν Ρωσο-Βυζαντινὸ πόλεμο τοῦ 941-944, ποὺ τερατίστηκε μὲ σύναψή εἰρήνης.

Ὁ ἴδιος γράφει καὶ περὶ τοῦ Ρώσου ἡγεμόνα Σβιατοσλάβου⁷⁹. Ὁ βασιλιάς Νικηφόρος Φωκᾶς, τρίτος βασιλιάς μετὰ τὸν Κωνσταντῖνο, ἔστειλε στὸν Ρῶσο ἡγεμόνα Σβιατοσλάβο πρέσβη τοῦ προκειμένου νὰ πείσει τὸν ἡγεμόνα νὰ ἐκστρατεύσει κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἐπιπλέον, ἔστειλε ὡς πρέσβη τὸν γιό του, ἄρχοντα τῆς Χερσώνας, τὸν Καλοκύρη⁸⁰, στὴν χώρα τῶν Ρώσων γιὰ νὰ ξεσηκώσει τὸν ρωσικὸ στρατὸ σὲ πόλεμο κατὰ τῶν Βουλγάρων⁸¹. Ὁ Σβιατοσλάβος κατέκτησε τὶς περιοχὲς τοὺς καὶ ἔφερε ἀπὸ ἐκεῖ πάμπολλους αἰχμαλώτους. Στὰ ἐπόμενα χρόνια, οἱ Ρῶσοι ἐπέφεραν στοὺς Βουλγάρους ἐξίσου μεγάλες ζημιές.

Ὁ Ζωναρᾶς ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ἐπὶ βασιλείᾳ Ἰωάννη τοῦ Τσιμισκῆ, ὁ ὁποῖος δολοφόνησε τὸν βασιλιά Νικηφόρο, οἱ Ρῶσοι ὑποδούλωσαν τοὺς Βουλγάρους. Μάλιστα, δὲν θέλησαν νὰ ἐπιστρέψουν πίσω, ἀλλὰ παρέμειναν ἐκεῖ γιὰ νὰ κυβερνήσουν τὴν χώρα. Σὲ αὐτὸ τοὺς ὑποστήριξε ὁ Καλοκύρης, γιὸς τοῦ ἄρχοντα τῆς Χερσώνας. Εἶπε: «Ἄν μὲ τὴν βοήθειά σας γίνω βασιλιάς τῶν Ἑλλήνων, θὰ σᾶς παραχωρήσω τὴν χώρα τῶν Βουλγάρων καὶ θὰ

79. Ρῶσος ἡγεμόνας, πρίγκιπας τοῦ Κιέβου καὶ γιὸς τοῦ ἡγεμόνα Ἰγκόρ (942-972). Συμμάχησε τὸ 965 μὲ τὸν Νικηφόρο Φωκᾶ καὶ τὸ 967 ἐπιτέθηκε στοὺς Βουλγάρους τοὺς ὁποίους νίκησε καὶ κατέλαβε τὴν χώρα τοὺς. Τὸ 969 ἐπιτέθηκε πάλι στοὺς Βουλγάρους καὶ κατέστρεψε τὸ χανάτο τῶν Χαζάρων. Τὸ 971 ἡττήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Τσιμισκῆ καὶ ἀναγκάστηκε νὰ συνάψει εἰρήνην. Τὸν Μάρτιο τοῦ 972, σὲ ἡλικία τριάντα ἐτῶν, σκοτώθηκε πολεμώντας τοὺς Πετσενέγκους.

80. Καλοκύρης ἢ Καλοκυρός, ὁ ἐπονομαζόμενος Δελφινᾶς, γιὸς τοπικοῦ ἄρχοντα τοῦ Θέματος τῆς Χερσώνας, σημαντικῆς πόλης τῆς Κριμαίας καὶ ἀρχαίας ἀποικίας τῆς Ἡράκλειας τοῦ Πόντου, ποὺ ἰδρύθηκε τὸν 5^ο αἰ. π.Χ.

81. Βλ. ἸΩΑΝΝΟΥ ΣΚΥΛΙΤΖΗ, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*: «τούτου δὲ μὴ προσέχοντος, ἀλλὰ παντοίαις ἀφορμαῖς παρακρούοντος, τὸν τοῦ ἐκ Χερσῶνος πρωτεύοντος υἱὸν ὁ Νικηφόρος τὸν Καλοκυρὸν πατρικιότητι τιμήσας πρὸς τὸν ἄρχοντα Ῥωσίας ἐκπέμπει Σφενδοσθλάβον, δωρεῶν ὑποσχέσεσι καὶ φιλοτιμιῶν οὐκ ὀλίγων ἀναπείδων ἐκστρατεύσαι κατὰ Βουλγάρων. πεισθέντες οὖν οἱ Ῥῶς καὶ ἐπελθόντες τῇ Βουλγαρίᾳ κατὰ τὸν Αὐγουστον μῆνα, τῆς ἐνδεκάτης ἰνδικτιῶνος, πέμπτω τῆς βασιλείας ἔτει αὐτοῦ».

συνάψω αιώνια ειρήνη μαζί σας». Οί Ρῶσοι, πού θαύμαζαν τήν ὁμορφιά αὐτῆς τῆς χώρας, ἐνθουσιάστηκαν μέ τὰ λόγια τοῦ Καλοκύρη, δὲν πίστεψαν στὸν βασιλιά πού ἔγραψε ὅτι θὰ τηρήσει ὅλα ὅσα ὑποσχέθηκε ὁ Νικηφόρος καὶ ἀπάντησαν στοὺς βασιλικοὺς ἀπεσταλμένους τόσο ἀλαζονικά, ὥστε ὁ βασιλιάς ἀναγκάστηκε νὰ ξεκινήσει πόλεμο ἐναντίον τους.

Μετὰ τὴν ἀφήγηση περὶ τοῦ πολέμου μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ρώσων, τῆς ἥττας καὶ τῆς φυγῆς τῶν Ρώσων ἀπὸ τὰ βουλγαρικά ἐδάφη καὶ τέλος τῆς δολοφονίας τοῦ ἴδιου τοῦ Σβιατοσλάβου καὶ ὅσων Ρώσων εἶχαν μείνει μαζί του, ὁ Ζωναρᾶς διηγήθηκε ὅτι μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἰωάννη τοῦ Τσιμισκῆ οἱ βασιλεῖς ἔγιναν ἀδελφία: ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, οἱ ἐπονομαζόμενοι Πορφυρογέννητοι, οἱ γιοὶ τοῦ Κωνσταντίνου υἱοῦ τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Ὅταν αὐτοὶ πολεμοῦσαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τους, οἱ Ρῶσοι ἦλθαν ξαφνικά πρὸς βοήθειά τους, ἐπειδὴ οἱ βασιλεῖς δέχθηκαν νὰ δώσουν στὸν Ρῶσο ἡγεμόνα ὡς σύζυγο τὴν ἀδελφή τους Ἄννα. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔλαβαν ἀπὸ αὐτὸν βοήθεια νίκησαν εὐκόλα τοὺς ἐχθροὺς τους.

Περὶ τοῦ Βλαδίμηρου ὁ Ζωναρᾶς μιᾷ ἐν συντομίᾳ, χωρὶς νὰ ἀναφέρει οὔτε τὴν βάπτισή του οὔτε τὴν κατάληψη τῆς Χερσώνας ἐκ μέρους του. Ὅμως, τόσο σημαντικὰ γιὰ τὴν ἱστορία γεγονότα δὲν θὰ τὰ ἀπέκρυπτε ὁ Ζωναρᾶς, πού διηγεῖται ἐπακριβῶς περὶ ἄλλων, λιγότερο σημαντικῶν, πράξεων Ἑλλήνων καὶ Ρώσων.

11. Περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ ιεράρχη ἐπὶ τοῦ ἀετοῦ⁸²

Ὅταν χειροτονεῖται ἓνας ιεράρχης, ὁ χειροτονούμενος στέκεται ἐντὸς τοῦ ναοῦ, στήν θέσιν ὅπου ὁ εἰκονογράφος δημιούργησε τὸν ἀετὸ πὺν φαίνεται νὰ ἀπλώνει τὶς φτεροῦγες του πάνω ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ νὰ στηρίζεται μὲ τὰ νύχια του στὰ τεῖχη καὶ τοὺς πύργους της. Ἐπ' αὐτοῦ, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία.

Ὁ μεγαλοπροφήτης Μωυσῆς, ὡς ἀετός, φυλάττει τὸ ἀγαπημένο του Ἰσραὴλ ἐπειδὴ, καθὼς εἰπώθηκε, «ἐκύκλωσεν αὐτὸν καὶ ἐπαίδευσεν αὐτὸν καὶ διεφύλαξεν αὐτὸν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, ὡς ἀετὸς σκεπάσαι νοσσιὰν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῖς νεοσσοῖς αὐτοῦ ἐπεπόθησε, διεῖς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτοὺς καὶ ἀνέλαβεν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν μεταφρένων αὐτοῦ»⁸³.

Ἔτσι καὶ ὁ ιεράρχης, μὲ χαρὰ καὶ θεοπρεπῶς, ὀφείλει νὰ καθοδηγεῖ καὶ νὰ φυλάττει ἄγρυπνα τὴν πόλιν πὺν τοῦ ἀνέθεσε ὁ Θεός, καθὼς καὶ νὰ προστατεύει τὸ θεάρεστο ποίμνιό του. Νὰ τὸ φυλάττει ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν, ἀπὸ τὴν ἁμαρτωλὴ φθορὰ καὶ τὸ κακό. Τέλος, νὰ τὸ φροντίζει πάντοτε μὲ ἄγρυπνη ψυχὴ, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πεῖ τὰ λόγια πὺν ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἀπηύθυνε μὲ θάρρος στὸν Θεὸ καὶ Κύριο ὅλων: «ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός»⁸⁴.

82. Ὁ ὁσιος Μάξιμος ἐρμηνεύει τὴν συμβολικὴ σημασία τοῦ «ἀετοῦ», πὺν χρησιμοποιεῖται στήν τάξιν τῆς χειροτονίας τῶν ιεραρχῶν, καὶ ἐκφράζει τὶς ἀπόψεις του περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ ἀνώτερου Ἱερατείου. Πηγὴ τοῦ κειμένου: РГБ, Румянцевское собр., № 264, φφ. 81 об.-82. — Ἰβάνωφ, 290.

83. *Λευτ.* 32:10-11.

84. *Εβρ.* 2:13.

12. Περί Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνης⁸⁵

Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ὑπῆρξε μέγας καὶ ἔνδοξος βασιλιάς. Ὅταν ὅλοι οἱ ἄρχοντες τῆς ἑλληνικῆς γῆς ὁμόφωνα καὶ ὁμόψυχα ἀποδέχθησαν τὴν ἡγεμονία του καὶ ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Περσῶν, πλῆθος εὐγενῶν, ἡγεμόνων καὶ ἀρχόντων τὸν ἀκολούθησε. Ὁ Ἀλέξανδρος διέκρινε σὲ αὐτοὺς τὸν ζῆλο, τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν ἐτοιμότητά τους νὰ θυσιαστοῦν γιὰ τὴν πατρίδα καὶ νὰ σώσουν τὴν ἑλληνικὴ γῆ ἀπὸ τὶς συνεχεῖς ἐπιδρομὲς τῶν Περσῶν. Θέλοντας μάλιστα νὰ τοὺς ἀνταμείψει, τοὺς ἀπένευμε ὁλόκληρο τὸ βασίλειο τῆς Μακεδονίας μὲ ὅλες τὶς πόλεις, τὶς πολίχνες καὶ τὰ χωριά, καὶ μοίρασε ὅλα τὰ βασιλικά κτήματα δίχως νὰ κρατήσῃ τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ὅλοι ἀπόρησαν καὶ τοῦ εἶπαν: «ὦ, βασιλιά Ἀλέξανδρε, ἄρχοντά μας, ὅλα τὰ ὑπάρχοντά σου τὰ ἔχεις μοιράσει σὲ ἡμᾶς, γιὰ τὸν ἑαυτό σου ὅμως τί καταλείπεις;» Ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Τὴν ἐλπίδα: αὐτὸ ποὺ θὰ ἀποκτήσω μὲ τὰ ἔργα καὶ τὰ κατορθώματά σας – ἰδοὺ τί ἄφησα γιὰ τὸν ἑαυτό μου»⁸⁶.

Ἔτσι ὀφείλει νὰ εἶναι κάθε ἔνδοξος καὶ ξακουστὸς στρατηλάτης – νὰ ἀγαπᾷ τοὺς στρατιῶτες του καὶ ὄχι τὸν ἑαυτό του,

85. Σὲ αὐτὸ τὸ σύγγραμμα ὁ ὅσιος Μάξιμος περιγράφει τὸ πρότυπο τοῦ ἰδανικοῦ κυβερνήτη, ὅπως ἦταν κατὰ τὴν γνώμη του ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ διηγεῖται τὰ γεγονότα ἀπὸ τὸ ἔργο *Βίοι Παράλληλοι* τοῦ Πλουτάρχου (βλ. Буланин. σ. 19). Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (Ржига, 1934. σ. 82). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ржига, 1934. σσ. 119-120. — Ἰβάνωφ, 224.

86. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, *Βίοι Παράλληλοι*, 15: «ἤδη δὲ κατανηλωμένων καὶ διαγεγραμμένων σχεδὸν ἀπάντων τῶν βασιλικῶν, ὁ Περδίκκας “σεαυτῷ δ’” εἶπεν “ὦ βασιλεῦ τί καταλείπεις;” τοῦ δὲ φήσαντος ὅτι τὰς ἐλπίδας, “οὐκοῦν” ἔφη “καὶ ἡμεῖς τούτων κοινωνήσομεν οἱ μετὰ σοῦ στρατευόμενοι”».

ΠΕΡΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΣ

τις πράξεις καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ ὄχι τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὸ φαῖ. Ἄν πράγματι ἐπιθυμεῖ νὰ ἐνισχύσει τὸ κράτος του καὶ νὰ ὑποτάξει τοὺς ἐχθρούς του, πρέπει νὰ κοιμᾶται πάντα πλάι στοὺς στρατιῶτες του, σὲ σκηνὲς στὴν ὑπαιθρο καὶ ὄχι σὲ ζεστά, ὁμορφα καὶ καθαρὰ παλάτια.

13. Λόγος κατὰ τῶν σκωμμάρχων⁸⁷

Μολονότι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ ἀγανακτοῦν μαζί μου γιὰ ὅσα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ζῆλο ἔγραψα πρὶν ἀπὸ αὐτὴν τὴν σεμνὴ διδασχὴ ποὺ τὴν ἀποκαλοῦν μάταιη καὶ περιττή, ἐγὼ θὰ συνεχίσω νὰ ὑπακούω στὴν ἐντολὴ ποὺ προκαλεῖ δέος καὶ ξεκάθαρα ἀναφέρει: «ὅς γὰρ ἐὰν ἐπαισχυνηθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνηθήσεται»⁸⁸. Γι' αὐτό, δὲν θὰ πάψω νὰ γράφω καὶ νὰ διηγοῦμαι περὶ τῆς Θείας δόξης πρὸς σωτηρίαν τῶν ὀρθοδόξων ποὺ διαβάξουν τὶς διδασχές μου. Ἡ ἐλπίδα καὶ τὸ θάρρος μὲ ἐνισχύουν, ὥστε νὰ ἀκούσω τό: «εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ!»⁸⁹, καὶ ὅχι τό: «πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρέ!»⁹⁰, ποὺ ἔθαψες τὸ τάλαντο τοῦ κυρίου σου στὴν γῆ ἐπιστρέφοντάς το χωρὶς κέρδος.

Σὲ αὐτὰ σκοπεύοντας, δὲν μπορῶ παρὰ νὰ στηλιτεύω τὸ θεομίσητο καὶ ὀλέθριο γιὰ τὶς ψυχὲς κακὸ στὸ ὅποιο τολμοῦν τώρα νὰ παραδίδονται ἄφοβα κάποιοι ἄνομοι ποὺ ἀποκαλοῦνται σκωμμάρχοι, σαλτιμπάγκοι δηλαδή, ποὺ ἡ πλάνη τους εἶναι στ' ἀλήθεια

87. Στὸν «Λόγο κατὰ τῶν σκωμμάρχων» ὁ ὅσιος Μάξιμος παρουσιάζει ἔντονες εἰκόνες τῶν λαϊκῶν τελετουργικῶν ἐορτῶν, τὶς ὁποῖες κατακρίνει αὐστηρά. Θεωρεῖ ὅτι οἱ Ἀρχεῖς πρέπει νὰ βάλουν τέλος σὲ αὐτὲς τὶς τελετές, ἐπειδὴ στὸν χριστιανὸ ταιριάζει περισσότερο νὰ χύνει δάκρυα παρὰ νὰ γελά. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (Ржига, 1935-1936. σσ. 88-89). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ржига, 1935-1936. σσ. 105-108. — Ἰβάνωφ, 197. Ἡ παλαιορωσικὴ λέξι σκομορχъ (πρῶτη φορὰ συναντᾶται τὸ 1068) σημαίνει τοὺς λαϊκοὺς ἡθοποιοὺς ποὺ ἔδιναν αὐτοσχέδιες παραστάσεις στὴν παλαιὰ Ρωσία. Κατὰ τὸν 16^ο καὶ 17^ο αἰῶνα ἐνώθηκαν σὲ μεγάλες ομάδες ἀμφισβητώντας τὴν Ὄρθόδοξο Ἐκκλησίαν καὶ τὴν τσαρική ἐξουσία. Θὰ ἀποδίδαμε στὴν ἐλληνικὴ τοὺς σκωμμάρχους ὡς παλιάτσους.

88. *Λουκ.* 9:26.

89. *Ματθ.* 25:23.

90. *Ματθ.* 25:26.

δαιμονική. Αὐτοὶ οἱ παράνομοι ἀγνόησαν μὲ πλήρη συναίσθηση τὴν ἐντολὴ τοῦ Ἀποστόλου ποὺ λέγει: «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω. ἀκούομεν γάρ τινας περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους· τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλλομεν καὶ παρακαλοῦμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν»⁹¹. Ἀγνόησαν λοιπὸν οἱ ἄσωτοι σκώμμαρχοι αὐτὴν τὴν σωτήρια ἐντολὴ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀμέλεια καὶ τὴν ὀκνηρίᾳ τῶν πνευματικῶν ποιμένων ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς θεομάχους δαίμονες τὸ σατανικὸ σχέδιο. Γιὰ αὐτὸ τὸ σχέδιο, οἱ ἀνθρωποκτόνοι δαίμονες τοὺς δίνουν ἄφθονη τροφὴ καὶ ἐνδύματα, καὶ σὲ ὅσους εὐφραίνονται μὲ τὰ δαιμονικὰ παιχνίδια ἐτοιμάζουν τὸν ὄλεθρο τῆς ψυχῆς καὶ τὰ αἰώνια βάσανα. Αὐτοὶ οἱ ἄσωτοι πιάνουν τὴν ἀρκούδα, τὸ ἄγριο θηριό, καὶ μὲ τὴν βοήθεια τῶν δαιμόνων τὴν διδάσκουν ἐπὶ ὥρες νὰ χορεύει ὄρθια μὲ συνοδεία αὐλοῦ, σάλπιγγας, τυμπάνου καὶ χειροκροτημάτων. Τραγουδώντας ψυχοφθόρα τραγούδια, οἱ σκώμμαρχοι περιοδεύουν σὲ περιοχὲς καὶ χωριὰ παίζοντας μπροστὰ στὶς πόρτες ὅσων εὐφραίνονται μὲ αὐτὰ τὰ παιχνίδια. Καὶ ἐκεῖ, μὲ τὶς κραυγὲς τοὺς ὠθοῦν τὸ θηριό νὰ χορεύει μὲ συνοδεία αὐλοῦ, τυμπάνου, σάλπιγγας καὶ σατανικῶν τραγουδιῶν. Τί ἄλλο μπορεῖ νὰ δεῖ τότε ὁ εὐσεβὴς καὶ θεοφοβούμενος ἄνθρωπος διὰ τῆς νοητῆς του ὁράσεως ἂν ὄχι τὸν ἴδιον τὸν Σατανᾶ, νὰ χορεύει καὶ νὰ παίζει μὲ τὸ θηριό χαιρόμενος γιὰ τὸν ὄλεθρο τῶν παραπλανημένων χριστιανῶν; Καὶ πόσο κακὸ ἔκανε στοὺς εὐσεβεῖς αὐτὸ τὸ σατανικὸ σχέδιο, ποὺ φτιάχτηκε ἀπὸ τοὺς δαίμονες γιὰ νὰ διαφθείρουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς ἀπωθήσουν ἀπὸ τοὺς εὐαγγελικοὺς καὶ ἀποστολικοὺς νόμους καὶ νὰ σύρουν στὸν ὄλεθρο τὶς εὐσεβεῖς ψυχές! Γιὰ νὰ λησμονήσουν τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μνήμη τοῦ θανάτου καὶ

91. *Β' Θεσσ.* 3:10-12.

τῶν αἰωνίων βασάνων ποὺ τοὺς περιμένουν μετὰ ἀπὸ αὐτόν! Γιὰ νὰ στεγνώσουν οἱ πηγές τῶν καυτῶν δακρύων, γιὰ νὰ σβήσει ἡ ἄυλη φωτιὰ τοῦ νοῦ ποὺ ζεσταίνει τὴν καρδιά, ὥστε αὐτὴ νὰ πήξει σὰν τὸ γάλα ἀπὸ τὸ κρύο τῆς πολύχρονης ἀπουσίας τῶν αἰσθημάτων καὶ τοῦ πόνου. Γιὰ νὰ εἰσχωρήσουν στὴν καρδιά, ἀντὶ ὅλων αὐτῶν, τὸ ἀσταμάτητο γέλιο ποὺ ἀντιτίθεται στὴν εὐταξία καὶ ὁ κακὸς πόθος ποὺ ὠθεῖ συνεχῶς τὶς ψυχές τῶν ἀσταθῶν πιστῶν σὲ αἰσχυρές ἐπιθυμίες καὶ στὴν θεομίσητη πορνεία. Τόσο πολὺ οἱ σκέψεις τῶν εὐσεβῶν ἀπεστράφησαν ἀπὸ τὴν εὐσεβῇ σταθερότητα καὶ τάξει, ὥστε ἂν τύχει ἐκείνη τὴν ὥρα νὰ σαλπίζουν οἱ βοηθοὶ τοῦ Ἀντίχριστου, οἱ κακόβουλοι σκώμμαρχοι, καλώντας τοὺς πιστοὺς νὰ ἀγνοήσουν τὶς ψαλμωδίες τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ σπεύσουν στὰ ὀλέθρια γιὰ τὶς ψυχές παιχνίδια καὶ τραγούδια καὶ στοῦ θεριοῦ τὸν δαιμονικὸ χορό, οἱ πιστοὶ τῆς ἐνορίας, ποὺ διστάζουν νὰ προσφέρουν ἀκόμη καὶ τὰ ἀργύρια γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν τους στὸν ἱερέα, τὰ προσφέρουν μὲ χαρὰ στοὺς κακοὺς σκωμμάρχους προτρέποντάς τους νὰ τοὺς διασκεδάσουν μὲ τὰ σατανικὰ παιχνίδια τους. Ὑπάρχουν, ἄραγε, δάκρυα ποὺ νὰ μὴν ἀξίζει νὰ κυλήσουν γιὰ αὐτὸ τὸ σατανικὸ σχέδιο ποὺ ὀδηγεῖ στὸν ὀλεθρὸ τῶν ψυχῶν; Αὐτὴ τὴν ἀνομία ποὺ ὀλοένα καὶ ἐξαπλώνεται ἀνάμεσα στοὺς εὐσεβεῖς προέβλεψε ὁ προφήτης καὶ φώναξε λυπημένος στὸν Ὑψιστο: «εἶδον ἀσυνετοῦντας καὶ ἐξετηκόμην, ὅτι τὰ λόγια σου οὐκ ἐφυλάξαντο»⁹². Αὐτὸ εἶπε γιὰ ὅσους ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὶς ὅσιες καὶ σωτήριες ἐντολές καὶ ἀπολαμβάνουν τὰ παιχνίδια τὰ πλήρη παραφροσύνης καὶ αἰσχυρότητας. Καὶ ὁ ἴδιος φώναξε πάλι λυπημένος: «ἐξέτηξέ με ὁ ζῆλός σου, ὅτι ἐπελάθοντο τῶν λόγων σου οἱ ἐχθροί μου»⁹³.

Θὰ καταλάβουμε, λοιπόν, τίνος φίλοι εἶναι αὐτοὶ οἱ αἰσχυροὶ

92. *Ψαλμ.* 118:158.

93. *Ψαλμ.* 118:139.

σκώμμαρχοι, ἐφόσον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀποκαλεῖ ἐχθροὺς Του; Καὶ τίνος ἄλλου φίλοι καὶ βοηθοὶ μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτοί, ποὺ ἀποβλέπουν στὸν ὀλεθρο τῶν εὐσεβῶν, ἂν ὄχι τοῦ ἰδίου τοῦ ἄρχοντα τοῦ κακοῦ, τοῦ διαβόλου, ὁ ὁποῖος μάταια προσπαθεῖ ἀσταμάτητα νὰ καταβροχθίσει σὰν τὸ λιοντάρι τοὺς εὐσεβεῖς – ἄλλοτε ἓναν ἓναν καὶ ἄλλοτε ὅλους μαζί; Ὅπως κι ὁ διάβολος, ἔτσι καὶ αὐτοὶ οἱ βδελυροὶ ἄνθρωποι, μὲ τὰ σατανικὰ τραγούδια καὶ τοὺς χοροὺς τῶν ἀρκούδων τους διώχνουν ἀπὸ τὶς εὐσεβεῖς ψυχὰς τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, τὸν πνευματικὸ θρῆνο καὶ τὴν μνήμη τῶν ἀτελείωτων βασάνων, χωρὶς τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδύνατον νὰ δεχθεῖ κανεὶς τὴν σωτηρία του. Ὁ φοβερὸς καὶ ἀδωροδόκητος Κριτὴς συμπονᾷ ὅσους κλαῖνε, ἀλλὰ κατηγορεῖ καὶ ὅσους γελοῦν, καθὼς εἰπώθηκε: «Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε»⁹⁴. Ἐπίσης, ἓνας ἄλλος Εὐαγγελιστὴς εἶπε: «ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται»⁹⁵. Σὲ ὅσους γελοῦν καὶ ὑπερχορταίνονται πορνεύοντας σὲ αὐτὴν τὴν ζωὴ προφητεύτηκε ἡ δυστυχία, καθὼς στὴν μέλλουσα ζωὴ θὰ κλαῖνε ἀπαρηγόρητα καὶ θὰ πεινοῦν ἀτελείωτα.

Αὐτοὶ οἱ αἰσχροὶ σκώμμαρχοι, προκαλώντας τὰ ἀσεβῆ γέλια, τὴν συμμετοχὴ στὰ παιχνίδια καὶ τὸν καγχασμὸ στοὺς πιστοὺς μὲ τοὺς χοροὺς τῶν ἀρκούδων καὶ τὰ σατανικὰ παιχνίδια τους, μήπως δὲν ἀντιστέκονται φανερὰ στὶς εὐαγγελικὲς ἐντολές; Μήπως δὲν εἶναι αὐτοὶ ποὺ παραπλανοῦν καὶ ἀποπροσανατολίζουν τὸ ποίμνιο, δηλαδὴ τὰ λογικὰ πρόβατα ποὺ συγκεντρώθηκαν ἐξαιτίας τῶν παθῶν καὶ τῆς τριήμερης ταφῆς τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένου Χριστοῦ; Μποροῦν, λοιπόν, αὐτοὶ νὰ ἀποκληθοῦν ἐχθροὶ καὶ πολέμοι τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ εἰπώθηκε: «ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἔστι», δηλαδὴ εἶναι ὁ ἐχθρὸς Μου, ἢ ὅπως λέχθηκε παρακάτω: «ὁ μὴ συν-

94. *Λουκ.* 6:21.

95. *Ματθ.* 5:4.

άγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει»⁹⁶, δηλαδή ἐκεῖνος ποὺ δὲν μαζεύει κοντά Μου τὰ λογικὰ πρόβατα ποὺ ἀπέκτησα στὸ οὐράνιο ποιμνιό Μου, ἀλλὰ τὰ διασκορπίζει καὶ τὰ ἀποδιώχνει. Σὲ αὐτοὺς στρέφεται ἡ φοβερὴ κατάρα: «Ὅς δ' ἂν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης»⁹⁷. Καὶ αὐτοὶ οἱ αἰσχροὶ σκώμματαρχοι, ποὺ δὲν παραπλάνησαν ἀπλῶς ἓναν ἢ δύο, ἀλλὰ ὁλάκερες πόλεις καὶ περιοχὲς παρασέρνουν σὲ ἀνομίες καὶ αἰσχροτήτες, τίνος βασάνου καὶ καταποντισμοῦ εἶναι ἄξιοι; Ἐπειδὴ εἰπώθηκε: «οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται»⁹⁸.

Εἶναι τρομακτικὴ αὐτὴ ἡ ἀπειλὴ καὶ ὠθεῖ στὸ νὰ ἐνεργοῦν μὲ τὴ μέγιστη προσοχὴ ὅσοι θέλουν νὰ ἀποφύγουν τὸ «πῦρ τὸ ἄσβεστον», τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸν σκώληκα τὸν ἀκοίμητο, τὸν τρομερὸ βρυγμὸ τῶν ὁδόντων καὶ τὸν αἰώνιο ἀφορισμὸ ἀπὸ τὸν Θεό.

Τὴν κατάρα αὐτὴ πρέπει νὰ ὑποστοῦν ὄχι μόνον ὅσοι δελεάζουν ἔτσι τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ποὺ —ἐνῶ ἔχουν τὴν δύναμη νὰ ἐξολοθρεύσουν τὴν ἀνομία— δὲν τὴν ἐξολοθρεύουν, καὶ ἐπιπλέον ἐπικροτοῦν δελεαστὲς καὶ δελεαζομένους. Ὅσοι παραμένουν ἀναίσθητοι σὲ αὐτὸ τὸ ψυχοφθόρο δέλεαρ, θὰ ὑποστοῦν μεγάλη καταδίκη καθὼς εἰπώθηκε: «ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος, ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ καὶ μὴ ἐτοιμάσας μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλάς»⁹⁹. Ὑπάρχει μάλιστα ἓνας ἀκόμη λόγος τοῦ προφήτη γιὰ τὸ ἴδιο θέμα: «Υἱὲ ἀνθρώπου, σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἀκούσῃ ἐκ στόματός μου

96. *Ματθ.* 12:30.

97. *Ματθ.* 18:6.

98. *Ματθ.* 18:7.

99. *Λουκ.* 12:47.

λόγον καὶ διαπειλήσῃ αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ. ἐν τῷ λέγειν με τῷ ἀνόμῳ· θανάτῳ θανατωθήσῃ, καὶ οὐ διεστείλω αὐτῷ οὐδὲ ἐλάλησας τοῦ διαστείλασθαι τῷ ἀνόμῳ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ τοῦ ζῆσαι αὐτόν, ὁ ἄνομος ἐκεῖνος τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρός σου ἐκζητήσω»¹⁰⁰. «Φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος»¹⁰¹, πὺν ὀργίστηκε γιὰ τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν Του.

Πολὺ ἔμπειρος σὲ αὐτὲς τὶς ἐντολὲς ἦταν ὁ ἱερέας Ἡλεῖ, πὺν ὅταν γέρασε δὲν τιμώρησε τὸν Ὁφνὶ καὶ τὸν Φινέες, τοὺς γιούς του πὺν ἦσαν ἱερεῖς. Ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ πέθαναν ὅλοι τους, παρουσία τοῦ λαοῦ: ὁ ἴδιος ἔπεσε ἀπὸ τὸν θρόνο του καὶ ἔσπασε τὸν λαίμῳ του, ἐνῶ οἱ γιοὶ του σκοτώθηκαν στὴν μάχη¹⁰².

Καλὸ θὰ ἦταν νὰ μᾶς φοβίσει αὐτὴ ἡ παραβολή, σὲ περίπτωσι πὺν κατέχουμε τὴν ἐξουσία καὶ γνωρίζουμε τὶς θεόπνευστες γραφὲς καλύτερα ἀπὸ ἄλλους, ὅπως γράφηκε προηγουμένως. Ὁ θεῖος Ἀπόστολος εἶπε νουθετώντας μας, ὥστε νὰ μὴν ἀποσταθοῦμε ἀπὸ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ καὶ πεθάνουμε ὅπως ἐκεῖνοι: «Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον ... καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον Αὐτοῦ»¹⁰³. Μιμηθεῖτε στὴν εὐσέβεια τὸν μεγάλο ζηλωτὴ τοῦ Θεοῦ, τὸν Ἡλεῖ, πὺν ἔτρεφε πνευματικὰ τὶς καθολικὲς Ἐκκλησίες πὺν τοῦ ἐμπιστεύτηκαν, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐκαψε μὲ τὴν οὐράνια φωτιὰ δύο ἀποσπάσματα πενήντα πολεμιστῶν τὸ καθένα, πὺν ἔστειλε ἐναντίον του ὁ ἀσεβὴς Ἀχαάβ¹⁰⁴, καὶ μὲ τὰ

100. *Υεζ.* 3:17-18.

101. *Υβρ.* 10:31.

102. Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Ἡλεῖ, βλ. *Α' Βασ.* 2:12, 4:18.

103. *Υβρ.* 4:12.

104. *Α' Βασ.* 1:9-14.

δικά του χέρια θανάτωσε τοὺς αἰσχροὺς ἱερεῖς τοῦ Βαάλ¹⁰⁵. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο νὰ ἐξολοθρεύετε καὶ ἐσεῖς, μὲ τὴν καθαρτήρια φωτιά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὶς ψυχοφθόρες πράξεις τοῦ νοητοῦ Ἀχαάβ, ποὺ σπέρνει ἀσταμάτητα τὰ πονηρὰ ζιζάνια ἀνάμεσα στὶς καλὲς σπορὲς τοῦ Οὐρανίου Σπορέως. Πάρτε τὸ πνευματικὸ σπαθί, δηλαδὴ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ χτυπᾶτε μὲ αὐτὸ τοὺς φονιάδες τῶν ψυχῶν ποὺ στέλνει ὁ ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ διάβολος, τοὺς σκωμμάρχους, τοὺς μάγους καὶ τὶς μάγισσες, καθὼς καὶ τὶς ἀποκαλούμενες μάντισσες, ποὺ παραπλανοῦν καὶ σκοτώνουν τὶς ψυχὲς τῶν ἁκακῶν πνευματικῶν προβάτων τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Βοηθᾶτε αὐτὸν ποὺ «τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ»¹⁰⁶ ἡμῶν, γιὰ νὰ δεχθεῖτε ἀπὸ τὰ χέρια Του τὸν ἀμάραντο στέφανο τῆς θείας δόξης ὡς σύμμαχοι, βοηθοὶ καὶ φύλακες τῶν ἀγαπημένων προβάτων Του. Μὲ εὐγνωμοσύνη θὰ τὸ πράττουμε κάθε ἡμέρα, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ποῦμε ἐπαινώντας τὸν ἑαυτὸ μας μπροστὰ στὸν Θεό: «Οὐ κατῴκει ἐν μέσῳ τῆς οἰκίας μου ποιῶν ὑπερηφανίαν, λαλῶν ἄδικα οὐ κατεύθυνεν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μου. εἰς τὰς πρωίας ἀπέκτεινον πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἐκ πόλεως Κυρίου πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν»¹⁰⁷, διότι «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ»¹⁰⁸, ἐνῶ «χείμαρροι ἀνομίας»¹⁰⁹ προκαλοῦν θύελλα καὶ πνίγουν.

Ὁ Θεὸς Λόγος, ποὺ αἰωνίως ὑπάρχει μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχο Θεὸ Πατέρα κατὰ τὴν ἀνείπωτη ἀγαθοσύνη καὶ τὴν φιλανθρωπία Του, ἐπέτρεψε νὰ Τὸν σηκώσουν γυμνὸ πάνω στὸν Σταυρὸ γιὰ νὰ σώσει τὸν παραπλανημένο ἄνθρωπο. Καὶ ὁ θεομάχος διάβο-

105. *Γ' Βασ.* 18:40.

106. *Ίω.* 15:13.

107. *Ψαλμ.* 100:7-8.

108. *Ψαλμ.* 45:5.

109. *Β' Βασ.* 22:5.

λος, πὸν καυχήθηκε στὴν ἀρχαιότητα ὅτι θὰ στήσει τὸν θρόνο του στὰ σύννεφα τοῦ οὐρανοῦ γιὰ νὰ μιμηθεῖ τὸν Ὑψιστο, ἐξ αἰτίας τῆς ἀτελεύτητης μισανθρωπίας του ἐλάχιστα ἐκτιμᾷ τὴν ψευδῇ δόξα του καὶ δὲν ντρέπεται νὰ χορεύει ἀκόμη καὶ μὲ τὸ θεριό, γιὰ νὰ διαστρέψει τὶς φιλάνθρωπες σκέψεις τοῦ Σωτῆρος, μὰ καὶ νὰ ἀποτρέψει ἔστω καὶ ἓναν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν σεβασμὸ πρὸς τὶς σωτήριες ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ μας. Ὡς βοηθοὶ αὐτῶν τῶν ἀσεβῶν πράξεων τοῦ θεομάχου Σατανᾶ ἀποκαλύπτονται ὀλοφάνερα οἱ αἰσχροὶ σκώμμαρχοι. «Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς»¹¹⁰: ἂν διαθέτουμε τόση δύναμη ὥστε νὰ μπορούμε νὰ σταματήσουμε τὶς ἄθες προάξεις τους, καὶ παρ' ὅλ' αὐτὰ δὲν τὶς ἀπαγορεύουμε οὔτε τὶς ἐμποδίζουμε, θὰ πέσει καὶ ἐπάνω μας ἡ ὀργὴ τοῦ ἀδωροδόκητου Κριτῆ, πὸν εἶπε: «Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ, καὶ μετὰ μοιχοῦ τὴν μερίδα σου ἐτίθεις»¹¹¹.

110. *Πράξ.* 20:28.

111. *Ψαλμ.* 49:18.

14. Συμπλήρωμα στην Α' Ἐπιστολή πρὸς τὸν Θ. Ι. Κάρπωφ Κατὰ τῶν ἀστρολογικῶν προβλέψεων¹¹²

[Καὶ ἐπιπλέον, ἂν ὁ Θεὸς γνώριζε ὅτι τὰ ἄστρα ἔχουν τέτοια ἐξουσία ἐπιρροῆς, γιατί ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀμάρτησε στὴν Ἐδὲμ μὲ τὴν παρακίνηση τοῦ ὄφεως, Αὐτὸς ἐπέβαλε τιμωρία καὶ σὲ ἐκεῖνον ποὺ ἀμάρτησε καὶ σὲ αὐτὸν ποὺ τὸν ἐξαπάτησε; Γιατί δὲν ἔστρεψε τὴν δικαία ὀργή Του στὸν κύριο ἔνοχο τῆς ἀπάτης, τὸν πλανήτη Ἑρμῆ, ἀλλὰ στὸν ὄφι ποὺ ἐξαπάτησε τὸν Ἀδὰμ καὶ καταπάτησε τὴν ἐντολή τοῦ Δημιουργοῦ; Θὰ ἄρμοζε περισσότερο στὸν Δημιουργὸ νὰ προειδοποιήσει τὸν ἄνθρωπο περὶ τῆς δοθείσης στὰ ἄστρα ἐξουσίας ἐπάνω του, ὥστε νὰ προετοιμασθεῖ ὁ ἴδιος, ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερα, ἀποφεύγοντας νὰ ἐξοργίσει ἀπὸ

112. Τὸ κείμενο τῆς «Α' Ἐπιστολῆς...» δημοσιεύτηκε στὴν «Σύλλογὴ τῶν Ἔργων τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ» (Καζάν, 1859, τ. 1, σσ. 399-434), καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἔκδοσι ἐγινε ἡ ρωσικὴ μετάφρασις, βάσει τῆς ὁποίας τὸ κείμενο ἀποδόθηκε στὰ ἑλληνικά (Βλ. ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ, *Λόγοι*, τόμ. Β', Λόγος ΙΗ', ἐκδ. Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, Ἅγιον Ὄρος, 2012, σσ. 321-349). Στὶς προαναφερθεῖσες ἐκδόσεις ὁμως λείπει ἓνα μεγάλο καὶ σημαντικότατο ἀπόσπασμα ποὺ ἔχει ὡς θέματα φιλοσοφικὰ ζητήματα περὶ τῆς φύσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Τὸ κενὸ αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ἐλλιπὲς χειρόγραφο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐγινε ἡ ἔκδοσι τοῦ Καζάν. Γιὰ τὸ ἀπόσπασμα, βλ.: «Ὁσιος Μάξιμος ὁ Γκραικός», σ. 459· Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 9-91. Πηγὴ τοῦ κειμένου: «Ὁσιος Μάξιμος ὁ Γκραικός», σσ. 261-272. — Ἰβάνωφ, 152.

Ὁ παραλήπτης τῆς Ἐπιστολῆς Φ. Ι. Κάρπωφ (περ. 1475/80-περ. 1540/45) ὑπῆρξε σημαντικὴ μορφή τῆς πολιτικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς τῆς Ρωσίας τὸν 16^ο αἰῶνα, συγγραφέας καὶ διπλωμάτης. Ἐπαιξε διευθύνοντα ρόλο στὴν καθοδήγησι τῆς ἑξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ ρωσικοῦ κράτους κατὰ τὴν δεκαετία τοῦ 1530. Ἦταν ἄνδρας εὐρείας μορφώσεως, κατεῖχε τὴν λατινικὴ γλῶσσα καὶ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν ἀρχαία γραμματολογία, ὅπως καὶ γιὰ φιλοσοφικὰ καὶ κοσμοθεωρητικὰ θέματα. Σὲ αὐτὸν ἀπευθύνονται τὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Μαξίμου ποὺ δημοσιεύουμε ὑπὸ ἀριθμοὺς 15 καὶ 26.

ἄγνοια τὸν Κύριό του. Αὐτὸ ἄρμοξε στὴν ἀγαθοσύνη καὶ τὴν δικαιοσύνη τοῦ Δημιουργοῦ¹¹³.]

Στὴν πραγματικότητα, ὁ Δημιουργὸς δὲν προφήτευσε στὸν ἄνθρωπο τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά, καὶ δὲν θεωροῦσε τὸν Ἐαυτό Του δημιουργὸ τῶν κακούργων ἄστρον. Δὲν τιμώρησε αὐστηρὰ καὶ σκληρὰ μόνον τοὺς ἐξαπατημένους, ἀλλὰ καὶ τὸν ὄφι πού τοὺς ἐξαπάτησε. Καὶ οὕτε μέμφθηκε τὰ ἄστρα καὶ τοὺς πλανῆτες, οὐτε τὰ ἔριξε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ θεωρώντας τα φταῖχτες τῆς ἐξαπατήσεως καὶ τοῦ ὀλέθρου ὅσων δημιουργήθηκαν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσίν Του, ὡς ἀντιπάλους τῆς θεϊκῆς Προνοίας Του καὶ συκοφάντες Του.

Πῶς, ὅμως, ἐξηγοῦν αὐτὰ τὰ πράγματα οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας καὶ οἱ ὑπερασπιστὲς τοῦ ψεύδους; Λένε ὅτι αὐτὰ στέλλονται κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὥστε αὐτοὶ νὰ ἀξιωθοῦν τοῦ πιὸ ἐνδοξοῦ στεφάνου σὲ περίπτωση πού τὰ ὑπερνικήσουν. Ποιὸς ἀπὸ τοὺς προφῆτες ὅμως εἶπε κάτι τέτοιο, ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς διδασκάλους τὰ ἰσχυρίζεται; Πεῖτε το, ἂν ἔχετε τὴν ἀπόδειξη! Ἀλλὰ δὲν τὴν ἔχετε, δὲν τὴν ἔχετε! Ἐφευρέθηκε τούτη ἡ δαιμονικὴ διδασκαλία, τοῦτος ὁ δόλος τοῦ νοῦ πού καλλιεργήθηκε ἀπὸ τοὺς δαίμονες, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ τὴν καταστροφή τῆς ἱερῆς καὶ πάναγνης πίστεώς μας καὶ τὸν ὀλεθρὸ τῶν ἐξαπατημένων. Κι αὐτὸ διότι οἱ ἄνθρωποι πού παρακολουθοῦν τὶς κινήσεις καὶ τὴν διάταξη τῶν ἄστρον ἀπομακρύνονται σταδιακὰ ἀπὸ τὴν πίστι καὶ τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεό. Ἐξαρτοῦν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν σωτηρία τους ἀπὸ τοὺς πλανῆτες καὶ δὲν τηροῦν τὶς θεϊκὲς ἐντολὲς θεωρώντας τες κάτι περιττό, μολονότι μόνον χάρι στὴν σταθερὴ τήρησή τους μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσει κανεὶς τὴν σωτηρία του. Συνδέοντας ἀυθαίρετα μὲ τὴν θέση τῶν ἄστρον

113. Βλ. ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ, *Λόγοι*, τόμ. Β', ἔκδ. Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, Ἄγιον Ὅρος, 2012, σ. 326.

τις καθημερινές ἀμαρτίες μας, δὲν ἀσχολούμαστε διόλου μὲ τὴν θεραπεία μας ἀπὸ αὐτές. Θεωρώντας ἀμετάβλητο τὸν κλῆρο μας, μεμφόμεστε βαθιὰ μέσα μας τὸν Δημιουργὸ τῶν ζωδίων γιὰ τὸ ὅτι μᾶς ὑπέταξαν κακοὶ ἄρχοντες.

Ἔτυχε νὰ ἀκούσω μιὰ φορὰ τὴν στηλίτευση τῶν ὠροσκοπίων ποὺ ἔκανε κάποιος γνώστης τῆς ἐλληνικῆς σοφίας ποὺ ζεῖ στὴν Ἱταλία, καθότι ἀκόμη καὶ ἐκεῖ δὲν ἐπαινοῦνται αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἀνέφερε ὅτι ἓνας ἄνθρωπος, ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς καὶ πλουσίους, ἦταν τόσο πολὺ ἀφοσιωμένος στὶς δαιμονικὲς προβλέψεις τῆς μοίρας ἀπὸ τὰ ἄστρα, ὥστε ἰσχυριζόταν ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατήσει τὴν ροπὴ τοῦ πρὸς τὴν κλοπὴ, καὶ γι' αὐτὸ ἀναγκαζόταν ἀπὸ τοὺς πλανῆτες νὰ κλέβει. Πολλὲς φορὲς μάλιστα διέπραξε κλοπὲς μέσα σὲ πλῆθος ἀνδρῶν, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ δείξει τὴν βία ποὺ ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ ἄστρα καὶ ὀνομάζεται στὰ ἐλληνικά «εἰμαρμένη». Τί μπορεῖ νὰ εἶναι περισσότερο ἀνόητο καὶ βλακῶδες ἀπὸ αὐτὴν τὴν παραφροσύνη; Ὁ εὐγενὴς καὶ πλούσιος αὐτὸς δὲν ντράπηκε νὰ δείξει ἀνοικτὰ τὸν ἑαυτό του ὡς κλέπτη ποὺ ὑπάγεται στὸ καταστροφικὸ πάθος, γιὰ νὰ ἀποδείξει τάχα τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ ἀντισταθεῖ κανεὶς στὴν ἐπιρροὴ τῶν ἀστρῶν, δηλαδὴ στὴν ἴδια τὴν «εἰμαρμένη». Ντρόπιασε, συνεπῶς, ἀκόμη περισσότερο τὸν ἑαυτό του, ἀφοῦ ἐπιβεβαίωσε ὅτι ὑπηρετεῖ τὴν «εἰμαρμένη» κατὰ τὴν δική του θέληση, ὅπως ἓνας κακόβουλος δοῦλος μίᾱ κακόβουλη κυρία.

Στ' ἀλήθεια «ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά», δὲν κατάλαβαν καὶ δὲν κατανόησαν ὅτι πορεύονται μέσα στὸ σκοτάδι: «φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν»¹¹⁴. Καὶ δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιον. «Θεὸς μὲν ἐστὶ φῶς ... ἀπρόσιτον καὶ ἄρῳητον»¹¹⁵, καὶ ὅποιος Τὸν πλησιάζει μὲ τὴν πίστη γίνεται καὶ αὐτὸς νοερὸ

114. *Ρωμ.* 1:21-22.

115. *Πρβλ.* ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος μ'. Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα*, PG 36, 5: «Θεὸς μὲν ἐστὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, καὶ ἀπρόσιτον, καὶ ἄρῳητον».

φῶς¹¹⁶. Ὅποιος, μάλιστα, απομακρύνεται ἀπὸ Αὐτὸν κρατώντας ἀποστάσεις ἀπὸ τῆς θεϊκῆς ἐντολῆς, Αὐτὸς τὸν ἀπορρίπτει ἀπὸ τὸ φῶς Του καὶ τὸν βυθίζει στὸ σκοτάδι τῆς ἀγνωσίας. Ὅπως εἶπε ὁ προφήτης Δαυὶδ: «οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολούνται»¹¹⁷. Καὶ ἰδοὺ, ἓνας τέτοιου εἴδους ἄνθρωπος, ποὺ στερήθηκε τῆς θείας φωτίσεως, περιπλανιέται σὰν τυφλὸς πέρα-δῶθε. Δὲν ἰσχύει τὸ ἴδιο ὅμως γιὰ αὐτὸν ποὺ ἐλπίζει στὸν Θεὸ καὶ εἶναι ἄξι-ος νὰ παῖ: «Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτὴρ μου τίνα φοβηθήσομαι; ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου ἀπὸ τίνος δειλιάσω;»¹¹⁸

Αὐτὸς ποὺ τὸ λέει γεμάτος πίστιν δὲν συσχετίζει μὲ τὰ ἄστρα καὶ τὰ ζώδια τὴν γέννηση τῶν ἀνθρώπων, δὲν προσαρμόζεται στὴν «εἰμαρμένη», δὲν φοβᾶται τῆς «κακῆς μέρες», δὲν ἀξιολογεῖ τὰ χρόνια, τῆς ὥρας καὶ τῆς στιγμῆς ὡς εὐμενῇ ἢ δυσμενῇ. Ἐναποθέτει τῆς ἐλπίδες του σὲ Αὐτὸν ποὺ τὸν δημιουργήσε ἐξ ἀρχῆς, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, δηλαδὴ αὐτεξούσιο καὶ ἐλεύθερο, καὶ ποὺ τοῦ ἔδωσε «τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ»¹¹⁹. Αὐτὸς ποὺ ζεῖ ἔτσι πορεύεται χαρούμενος καὶ ἀγαλλόμενος ἐσωτερικά, ψάλλοντας μαζὶ μὲ τὸν προφήτη: «ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀγαλλιάσομαι, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτηρί μου. Κύριος ὁ Θεὸς δύναμὶς μου καὶ τάξει τοὺς πόδας μου εἰς συντέλειαν»¹²⁰.

Απὸ τὴν στιγμή ποὺ δεχθήκαμε τὰ πλούτη ποὺ μᾶς προσέφε-ρε ἡ θεία Γραφή ὑπὸ τὴν μορφὴ τῆς ἀψευδοῦς σοφίας, καὶ ἀφοῦ ἀξιωθήκαμε μεγάλων δώρων ἀπὸ τὸν Δημιουργό μας, οὕτως ὥστε

116. Πρβλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος μ'. Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα*, PG 36,5: «Φῶς γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζουσι ... καὶ ἡμῶν αὐτῶν πάλιν οἱ θεοειδέστε-ροι, καὶ μᾶλλον Θεῷ πλησιάζοντες».

117. *Ψαλμ.* 72:27.

118. *Ψαλμ.* 26:1.

119. *Λουκ.* 10:19.

120. *Αββακ.* 3:18-19.

νά μπορούμε νά ὀνομαζόμαστε τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι Χριστοῦ, ζώντας ὡς ἀντάξιοι Αὐτοῦ ποὺ μᾶς κάλεσε, πῶς μπορούμε νά ὑπακούουμε στὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου; Πῶς μπορούμε νά ἐπιτρέψουμε νά κυριαρχοῦν ἐπάνω μας τοποθετώντας πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ τὰ ἄστρα, τοὺς πλανῆτες καὶ τὰ ζώδια, τὴν ἄψυχη καὶ ἀναίσθητη οὐσία, ποὺ τέθηκε ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ μόνο γιὰ τὴν ἔνδειξη τῆς πορείας τοῦ χρόνου καὶ τῆς σειρᾶς τῶν ἐτῶν; «Τί ποιοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ταπεινοὺς, ὑψηλοὶ γεγονότες;»¹²¹ εἶπε ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. Ἀξιωθήκαμε νά γίνουμε εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἀποκτήσαμε ἐλευθερία βουλήσεως, καὶ δὲν διατηρήσαμε αὐτὴν τὴν εἰκόνα ἀβλαβῇ διὰ τῆς παραφροσύνης μας καὶ διὰ τῆς συμβουλῆς τοῦ Ὁφεισμένου, οὔτε διὰ τῆς διαταγῆς τῆς «εἰμαρμένης». Ὑποδουλώσαμε τὸν ἑαυτὸν μας ἐθελοντικὰ στὰ σαρκικὰ πάθη. Χωρὶς νά κατανοήσουμε τὴν τιμὴν ποὺ ἀξιωθήκαμε, «παρασυνεβλήθηκαμεν τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιωθήκαμεν αὐτοῖς», σύμφωνα μὲ τὸν μακάριο Προφήτη¹²², ἀλλὰ ὁ Δημιουργὸς μας μᾶς ἐλέησε. Μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὸ καθαρὸ νερὸ ξεπλύναμε τὴν ψυχικὴ καὶ σωματικὴ βεβήλωση καὶ ἐπιστρέψαμε στὴν πρωταρχικὴ ὁμορφιά. Καὶ δὲν τὰ κάναμε ὅλα αὐτὰ διὰ τοῦ Δία ἢ τοῦ Ἄρη, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ ἀσεβεῖς ἀστρολόγοι ποὺ σοφίζονται καὶ ἐρμηνεύουν κακόβουλα, λέγοντας ὅτι ὁ Δίας καὶ ὁ Ἄρης θὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἀρχικὴ εὐσέβεια καὶ θὰ παρὰσχουν καινούργιο νόμο.

Ἀντιθέτως, αὐτὸ ἔγινε διὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τοῦ ζῶντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἔπαθε τὸ σωτήριο πάθος, πάτησε τὸν θάνατον μὲ τὸν θάνατό του, καὶ βρῆκε ἡμᾶς ποὺ παραστρατήσαμε καὶ μᾶς ἔθεσε ξανά ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς Του. «πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ κα-

121. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ιθ'.* *Εἰς τοὺς λόγους, καὶ εἰς τὸν ἐξισωτήν Ἰουλιανόν*, PG 35, 1049CD.

122. *Ψαλμ.* 48:13, 21.

ταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων»¹²³, ἀπὸ τὴν Ἁγία Ὁμοούσια καὶ Ἀδιαίρετη Τριάδα δηλαδή, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν Δία, τὸν Ἄρη καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἄστρα. Εἶναι σημαντικό νὰ ἐνθυμούμαστε τὴν διευκρίνιση ποὺ κάνει ὁ Ἀπόστολος γιὰ νὰ μὴν πέφτουμε σὲ λάθος· συγκεκριμένα: «ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων». Ἄν δὲν προέβαινε σὲ αὐτὴν τὴν διευκρίνιση, οἱ κακόβουλοι ἐχθροί, οἱ ἀστρολόγοι δηλαδή, πιθανὸν νὰ ἔβγαζαν τὸ συμπέρασμα ὅτι αὐτὸ τὸ «ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον» μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ στὰ ζώδια διαστρεβλώνοντας ἔτσι τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ Παρακλήτου, ποὺ κυβεῖν ὅλους μας μὲ σοφία καὶ μὲ τὴν δύναμη τοῦ Πατέρα τῶν φώτων, φροντίζει ὥστε νὰ ἐκλείπουν οἱ ἀφορμὲς τῆς ἀσέβειας. Στούς εὐσεβεῖς χαρίζεται τὸ ὄπλο τοῦ νοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ἐμποδίζεται ὁ κάθε αἰρετικὸς χλευασμός. Ἄν ἀπὸ τὸν Πατέρα τῶν φώτων προέρχεται τὸ κάθε καλὸ, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας, τότε τὸ κακὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ ἂν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ, τὰ ἄστρα δὲν φταῖνε γι' αὐτό, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνα εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἀγαθοῦ Δημιουργοῦ. Ἄν ποῦμε ὅμως ὅτι ἄλλα ἄστρα εἶναι ἡ αἰτία τοῦ καλοῦ καὶ ἄλλα ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ κακόβουλοι ἀστρολόγοι, καθὼς καὶ ὅτι τὰ ἄστρα μᾶς ἐπιβλέπουν ἤδη ἀπὸ τὴν γέννησή μας, ἀλλάζοντας καὶ ὑποτάσσοντας τὴν ζωὴ μας κατὰ τὶς ιδιότητες καὶ τὴν θέση τους, ἂν ἀκολουθήσουμε τούτῃ τὴν διδασκαλία, τότε τί ἄλλο θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι πιὸ διαστρεβλωτικὸ γιὰ ὅσους θυμοῦνται τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα τὸ κάθε ἀγαθὸ δίδεται «ἄνωθέν ... ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων» καὶ ὅτι ἡ πηγὴ τοῦ κάθε ἀγαθοῦ εἶναι ὁ Θεός; Ἔτσι πρεσβεύει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ θύραθεν φιλόσοφοι. Ἔτσι ὅμως ἐμεῖς θὰ πιστεύουμε ὅτι ὁ Δημιουργὸς εἶναι ὁ αἴτιος τοῦ κακοῦ, διότι ἀπὸ Αὐτὸν τὰ ἄστρα ἔλαβαν τὴν δύναμη καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ

123. *Γαλ.* 1:17.

ρυθμίζουν τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ μας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μάλιστα, δὲν θὰ Τὸν θεωρήσουμε μόνο δημιουργὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς Ἐκεῖνον ποὺ δὲν κατάφερε νὰ προβλέψει τὸ μέλλον. Συνεπῶς, θὰ τὸν ἀποκαλέσουμε ἄδικον πρὸς τὰ ἴδια του τὰ δημιουργήματα καὶ αἴτιον τῆς μεμψιμοιρίας τους. Ἐφόσον Αὐτὸς δημιούργησε τὸ σύμπαν γιὰ τὸν ἄνθρωπο, μὲ σκοπὸ νὰ τὸν διδάξει –μέσα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀναρίθμητα ἀγαθὰ ποὺ τοῦ δώρισε– νὰ εἶναι εὐσεβὴς καὶ νὰ εὐχαριστεῖ τὸν Δημιουργό του, τότε Ἐκεῖνος δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐνθέσει τὴν κακὴ δύναμη στοὺς πλανῆτες γιὰ νὰ βλάψουν τὸ δημιούργημά Του, οὔτε ἐκμεταλλευόμενος τὴν δύναμή τους νὰ ἐπιβάλλει λοιμούς, πείνα, σεισμούς, κατακλυσμούς, ἀνθρωποκτονίες καὶ ἐπιδημίες στὰ ζῶα, ὅπως διαβεβαιώνουν ψευδῶς οἱ ἀστρολόγοι.

Τὸ κακὸ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό, διότι ἀπὸ Αὐτὸν προέρχεται μόνο τὸ καλόν. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀποτελοῦμε τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ, ὑπακούοντας στοὺς πόθους μας καὶ βλάπτοντας μὲ διάφορους τρόπους ὁ ἓνας τὸν ἄλλο δι' αὐτῶν τῶν πόθων – ὅχι ἐξ αἰτίας τῆς «βίας» ποὺ δῆθεν προέρχεται ἀπὸ τὰ ἄστρα. Τὸ κακὸ λοιπὸν δὲν τὸ δημιούργησε ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐμεῖς ποὺ ἐξ αἰτίας τῆς παραφροσύνης μας καὶ τῆς παρακοῆς μας στὶς ἐντολὰς τοῦ ἀγαθοῦ Κυρίου ὑποτασσόμαστε στὰ πάθη μας. «εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον»¹²⁴, λέει ὁ ἱερὸς κιθαρῳδός. Καθὼς ἐπίσης: «ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός, ὅτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοὺς ὀσίους αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ' αὐτόν»¹²⁵. Ποιοὶ εἶναι ὅμως αὐτοὶ τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὡς «τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοὺς ὀσίους αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ' αὐτόν»; Εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μὲ χαρὰ ἐκτελοῦν τὶς ἐντολὰς τοῦ

124. *Ψαλμ.* 118:165.

125. Πρβλ. *Ψαλμ.* 84:9.

Κυρίου καὶ ὑπηρετοῦν Αὐτόν. Ὁ προφήτης εἶπε «τοὺς ἐπιστρέφοντας» καὶ ὄχι «τοὺς ἐπιστρεφόμενους», φανερώνοντας σαφῶς τὴν παρουσία τῆς ἐλεύθερης βούλησης, διότι κατὰ τὴν βούλησίν του ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ στρέφεται ἢ καὶ νὰ μὴν στρέφεται σὲ καλὲς πράξεις. Ἐπομένως, ἂς μὴν θεωρήσει κανεὶς ὅτι ὁ προφήτης χρησιμοποίησε τὸ «τοὺς ἐπιστρέφοντας» προχείρως, ἀλλὰ τὸ ἔκανε ὕστερα ἀπὸ πολλὴ σκέψη. Ἐπειδὴ αὐτός, τὸ ὄργανο τῆς ἀνώτατης Σοφίας, ἤξερε ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ἐξαπατημένων ἀπὸ τὰ ἄστρα, ποὺ ὡς ἄλλη ἀσθένεια κυρίευσε ὅλη τὴν οἰκουμένη, ὑποτάσσει τὴν ἐλεύθερη ἀπόφαση τοῦ νοῦ στὴν ἐπιρροὴ τῶν ἄστρων. Παρεῖχε λοιπὸν τὴν ἔκφρασή Του γιὰ τὴν θεραπεία τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ νοῦ. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ δὲν μποροῦν μὲ τίποτε νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἐξαπατήσεως ποὺ τοὺς τυλίγει, ζοῦν ἄδικα καί, ὅπως καὶ προηγουμένως, αἰσχύρᾳ. Αὐτοὶ δὲν ὑποτάσσονται σὲ καμία θεραπεία καὶ «ὥσεί ἀσπίδος κωφῆς καὶ βουούσης τὰ ὦτα αὐτῆς»¹²⁶ ὁρμώντας πρὸς τὸ πνευματικὸ δέλεαρ. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς, νομίζω, μποροῦμε νὰ παύσουμε τὸν λόγο μας ἀναρωτώμενοι: θὰ θελήσουν νὰ μᾶς ἀκούσουν ὅσοι ζοῦν κατὰ τὸν διάφορο τρόπο, μολυσμένοι ἀπὸ τὸ περίττωμα τῆς ἁμαρτίας;

Ἄν ἀκόμη καὶ αὐτὸν τὸν θαυμάσιο προφήτη, ποὺ παρουσιάζει (νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι) τόσο ὑπέροχα ὁλόκληρη τὴν Ἀγία Γραφή, δὲν τὸν ἀκοῦν, ἀλλὰ ἀντιλέγοντας ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Δημιουργός, κατὰ τὴν ἀσύλληπτη ἀπόφασίν Του, ἐπιτρέπει νὰ φέρουν δυστυχίες στὸν ἄνθρωπο οἱ ἄνεμοι, τὰ σύννεφα, τὸ χαλάζι, οἱ ἀστραπὲς καὶ τὰ ἄλλα φαινόμενα τοῦ ἀέρος, καθὼς καὶ τὰ ἄστρα ποὺ χρησιμεύουν ἔτσι ὡς ἐργαλεῖα Του, τότε ὁ μάταιος νοῦς τους, ποὺ σκέπτεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, στηλιτεύεται ἀπὸ τὸν μακάριο ἀπόστολο Παῦλο ποὺ γράφει στὴν πρὸς Κολοσσαεῖς Ἐπιστολή

126. Πρβλ. *Ψαλμ.* 57:5: «θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως, ὥσεί ἀσπίδος κωφῆς καὶ βουούσης τὰ ὦτα αὐτῆς».

του: «Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν»¹²⁷. Νὰ φραγοῦν, λοιπόν, τὰ στόματά τους, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κυρίαρχος τοῦ σύμπαντος διὰ τοῦ θεαρέστου Μωυσῆ τιμώρησε τὴν πατρίδα τῶν ἀστρολόγων, τὴν γῆ τῆς Αἰγύπτου, στέλνοντας ἐναντίον της «καὶ πᾶσαν μαλακίαν καὶ πᾶσαν πληγὴν»¹²⁸. Μὲ αὐτὸ τὸ παράδειγμα, νομίζω, ὁ Δημιουργὸς ὀλοφάνερα συμβούλευσε τοὺς πάντες: «Μὴν ἐξαπατηθεῖτε, ὦ ἄνθρωποι, ἀπὸ τὰ ἄστρα καὶ τὰ ζώδια, διότι μόνο κατὰ τὴν ἀσύλληπτη Πρόνοιά Μου καὶ γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν σωτηρίά σας σᾶς φέρνω πίκρες, ἐπειδὴ παρὰ τὶς πάμπολλες δωρεές Μου δὲν ἐπιθυμεῖτε νὰ ἀκολουθήσετε τὶς ἐντολές Μου γιὰ νὰ σωθεῖτε. Κινούμενος ἀπὸ ἀγάπη πρὸς ἐσᾶς, μὲ τὶς πίκρες δὲν θέλω νὰ σᾶς στρέψω μέσῳ τῶν ιδιοτήτων τῶν ἄψυχων ἄστρων ἀλλὰ μέσῳ τῶν ἀγγέλων Μου, ποὺ εἶναι νοεροὶ καὶ σκεπτόμενοι καὶ σᾶς παρέχουν τὴν θεραπεία Μου, δίκαια μοιραζόμενη. Τὰ ἀσώματα πνεύματα, μάλιστα, ἐπιτρέπουν ἐνίοτε στοὺς ἐχθρούς σας νὰ σᾶς βλάπτουν, ὥστε ἀγωνιζόμενοι ἐσεῖς νὰ δεχθεῖτε τὸν ἄφθαρτο στέφανο τῆς νίκης». Ἔτσι λέει ὁ Δημιουργὸς καὶ Ἀρχοντας ὅλων καὶ μὲ αὐτὸ συμφωνοῦν ὅλοι ὅσοι ἀνατράφηκαν μὲ σωφροσύνη ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅμως, γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι ἐπιτιμῶ χωρὶς λόγο ὅσους ἐξαπατήθηκαν ἀπὸ τὶς ἀστρομαντεῖες καὶ γράφω περὶ αὐτῶν ἐχθρικά, σᾶς ἀναφέρω μὲ πᾶσα εἰλικρίνεια τὴν αἰτία καὶ τὴν ἀφορμὴ ποὺ μὲ ὀδήγησαν σὲ αὐτοὺς τοὺς συλλογισμοὺς, μολονότι ἤξερα ὅτι τὰ λόγια μου δὲν εἶναι ἀρκετὰ γιὰ ὅσους παρασύρθηκαν ἀπὸ τὴν πλάνη.

Ὅταν διέμενα στὴν Μόσχα, τὴν βασιλεύουσα πασῶν τῶν Ρω-

127. *Κολ.* 2:8.

128. *Λευτερ.* 28:61.

σιῶν, ἐπὶ βασιλείας τοῦ εὐσεβοῦς βασιλιᾶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν, τοῦ Μεγάλου Ἡγεμόνα Βασιλείου τοῦ Ἰωάννου, τὸ ἔτος 1523, ἔπεσε στὰ χέρια μου ἡ ἐπιστολὴ ἐνὸς Γερμανοῦ λατινικῆς πίστεως καὶ δόγματος, ποὺ παρασύρθηκε ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὴν ἀστρολογία καὶ τὰ ὠροσκοπία καὶ ἀσχολήθηκε μὲ αὐτὰ γιὰ νὰ εὐαρεστήσει τοὺς δαίμονες, ἐλπίζοντας νὰ ἀποκτήσει γνώση τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Γερμανοῦ, ποὺ ἀπευθυνόταν σὲ κάποιον φίλο του, μιλοῦσε γιὰ τὸ πῶς ξεκίνησε ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων, περὶ τοῦ πῶς καὶ ἀπὸ ποῦ ἦλθαν, καὶ ἐξαιτίας ποίου θελήματος τοῦ Θεοῦ ἰσχυροποιήθηκαν αὐτοὶ περισσότερο ἀπὸ ὅσο θὰ περίμενε κανεὶς. Μετὰ τὴν διήγηση περὶ αὐτῶν, ἀναφέρεται στὶς προβλέψεις περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Τούρκων, σχετικὰ μὲ τὸ πῶς, πότε, ποῦ καὶ ἀπὸ ποιὲς δυνάμεις θὰ συντελεστεῖ αὐτὴ ἡ καταστροφή. Καλύτερα ὅμως νὰ ἀναφέρω ἐπὶ λέξει τὰ λόγια του μεταφρασμένα: «Τότε, τὰ βασίλεια καὶ οἱ ἡγεμόνες θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν Ἐκκλησίαν, ὅταν τὰ τέκνα τοῦ Τοξότη θὰ ὑπερνικήσουν καὶ θὰ καταβάλουν τὴν κακία τοῦ Τοξότη, δηλαδὴ τοὺς Τούρκους. Αὐτὸ θὰ γίνῃ σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ἐπὶ βασιλείας τοῦ Μαξιμιλιανοῦ καὶ τῶν διαδόχων του. Τότε ἡ κακία θὰ παύσῃ, ὁ ἀγαθὸς Δίας θὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν χρόνον ποὺ θὰ λάμπῃ διὰ τῆς ἀγνότητος καὶ τῆς εὐσέβειας, ἀκόμη καὶ τὰ ἴχνη τοῦ κακοῦ θὰ σβήσουν, οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐξολοθρευθοῦν ἀπὸ παντοῦ, οἱ ἄνθρωποι θὰ πετοῦν σὰν μύγες πάνω ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Σοφίας θὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ μεγαλεῖο της». Προσθέτει ἐπίσης: «Θὰ ἐπιτελεστοῦν νέες μεταρρυθμίσεις, θὰ ἰσχύσῃ καινούργιος νόμος καὶ καινούργιο βασίλειο καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας θὰ ζοῦν ἐν ἀγνόητι, ὅπως καὶ ὁλος ὁ κόσμος». Τέλος, ἀναφέρει ὅτι: «Τότε ὁ Δίας μὲ τὸν Ἄρη θὰ ὀργισθοῦν, τιμωρώντας ὅσους ἀντιστέκονται στὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς πολεμιστὰς της. Ὅταν αὐτὰ τὰ ἄστρα μποῦν στὴν οὐρὰ τοῦ Ἰχθύος καὶ στὰ κέρατα τοῦ Κριοῦ, οἱ Τοῦρκοι θὰ τιμωρηθοῦν καὶ θὰ διαλυθοῦν ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ

ποίμνιο, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία θὰ ἀναπτυχθεῖ μέσα στὴν αἰώνια ἀγάπη, ἕως τὸ ἔτος τοῦ Κυρίου 1576».

Πῆρα στὰ χέρια μου καὶ διάβασα αὐτὴν τὴν διαβολικὴ ἐπιστολή, πὺ μοιάζει περισσότερο μὲ «ἀντίρρηση» παρὰ μὲ «πρόρρηση», καὶ βαθιὰ ἀναστέναξα μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μου, στενοχωρούμενος λόγῳ τῆς πλάνης στὴν ὁποία εἶχε ὑποπέσει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Δὲν στενοχωρήθηκα ὅμως γιὰ αὐτὰ πὺ προφήτευσε γιὰ τοὺς ἀσεβεῖς Τούρκους —γιὰ αὐτὰ δὲν θὰ στεναχωρηθῶ ποτέ μου!—, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι ἀπὸ τὰ ἄστρα προέρχονται ὅλα τὰ εὐμενῆ γιὰ τοὺς χριστιανοὺς συμβάντα. Ἀκόμα καὶ οἱ δυστυχίες, πὺ μὲ τὴν συγκατάθεση τοῦ Θεοῦ πέφτουν ἐπάνω σὲ μᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὥστε νὰ διδαχθοῦμε διὰ τῶν ἁδικῶν αὐτῶν τιμωριῶν γιὰ τὰ παραπτώματά μας, καὶ μὲ τὴν μετάνοιά μας νὰ ἀξιωθοῦμε τοῦ ἐλέους ἀπὸ τὸν φιλάνθρωπο Ἀρχοντα, ἀκόμα καὶ αὐτὲς οἱ δυστυχίες, ἰσχυρίζονται οἱ ἴδιοι, προέρχονται ἀπὸ τὰ ἄστρα. Ἀποφάσισα νὰ ἀποκαλύπτω, ὅσο μοῦ ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μου, τοῦτο τὸ ψεῦδος, γιὰ νὰ μὴν πλανηθοῦν ἀπὸ αὐτὸ οἱ ἀπλοῖκοι πὺ θὰ διαβάσουν τὸ σύγγραμμα τοῦ Γερμανοῦ. Θεώρησα ὅτι ἂν δὲν ἀποκαλυφθεῖ αὐτὸ τὸ ψεῦδος, ὁ Δίκαιος Κριτὴς θὰ μοῦ τὸ καταλογίσει ὅχι ὡς μικρὴ ἁμαρτία. Ἐπειδὴ ἀποτελεῖ ξεκάθαρη ἀπάτη τὸ σόφισμα σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο κάτι δίδουν στοὺς λαοὺς ἢ κάτι ἀφαιροῦν οἱ πλανῆτες, ἀλλὰ καὶ οἱ περιφορὲς τῶν ἁστρῶν καὶ τὰ ζώδια, ἢ ἐναλλαγὴ τῶν κακῶν καὶ καλῶν χρόνων καὶ ὅχι ἡ δίκαιη βούληση τοῦ Θεοῦ, πὺ μόνον Ἐκεῖνος κατέχει, καὶ διὰ τῆς ὁποίας, ὅπως ὁ κύριος τοὺς ἀνυπότακτους δούλους του, κατὰ τὸν πρέποντα τρόπο ὁδηγεῖ στὴν σωφροσύνη. Ὅλοι οἱ προφῆτες τοῦ Θεοῦ, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μεταγενέστεροι οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι, λένε ὁμόψυχα ὅτι σύντομα θὰ καταφθάσει ἡ τιμωρία σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ καὶ ὅχι διὰ τῆς διατάξεως τῶν ἁστρῶν.

Αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ ὅ,τι γίνεται συνεχῶς στὴν φύση: ἀμφότε-

ρα τὰ φαινόμενα συμβαίνουν πάντα κατὰ παρόμοιο τρόπο καὶ ὄχι ἐξ αἰτίας δῆθεν ἀναρίθμητων ἀλλαγῶν. Ἄν τὰ γεγονότα στὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τὰ κινοῦσε κάποια δύναμη τῶν ἀστρον, οἱ μοῖρες τῶν ἀνθρώπων θὰ ἦσαν μέχρι τέλους ἴδιες κι ἀπαράλλαχτες μετὰξὺ τους. Ἄν ὁ Θεὸς εἶχε χαρίσει στὰ ἄστρα τὴν δυνατότητα νὰ καθορίσουν σταθερὰ τὶς μοῖρες μας, τότε ὡς θεῖα δῶρα αὐτὲς θὰ ἦσαν ὁμοιόμορφες, ὅπως ἡ φωτιὰ πάντα καίει καὶ φωτίζει, τὸ νερὸ εἶναι κρύο καὶ ὑγρό, ἡ γῆ εἶναι ξερὴ καὶ σκληρή. Τὸ ἴδιο βλέπουμε καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ: ἡ οὐσία καὶ ἡ ιδιότητές τους καθορίστηκαν ἄνωθεν καὶ εἶναι ἀναλλοιώτες.

Γι' αὐτὸ τὰ ἄστρα, ἂν ἀξιῶθηκαν ἀπὸ τὸν Θεὸ τῆς δυνάμεως νὰ καθορίσουν τὴν μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν γέννησή του, ἔπρεπε νὰ τηροῦν αὐτὸν τὸν νόμο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ μέχρι τὸ τέλος. Τότε δὲν θὰ ἦταν δυνατόν, αὐτὸς ποὺ ἔζησε μέσα σὲ δυστυχία καὶ φτώχεια ἀπὸ τὴν στιγμή τῆς γεννήσεώς του μέχρι τὰ σαράντα καὶ πλέον ἔτη, νὰ ἀναδειχθεῖ σὲ βασιλιά, οὔτε ὁ χθεσινὸς σκαφτιάς ἢ γεωργὸς νὰ ἐνδυθεῖ σήμερα μὲ πορφύρα καὶ νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἀναρίθμητη ἔνοπλη φρουρά. Καὶ ἀντιθέτως, αὐτὸς ποὺ γεννήθηκε καὶ ἀνατράφηκε ὡς βασιλιάς, νὰ ἔχει ὑποστῇ φοβερὲς δυστυχίες καὶ νὰ χάνει σκληρὰ τὴν ζωὴ του. Τέτοιες περιπτώσεις ὑπάρχουν πάμπολλες στὴν ἱστορία τῶν ἀρχαίων καὶ νεώτερων βασιλέων, ὄχι μόνο τῶν εὐσεβῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσεβῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐξήγηση ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς θύραθεν σοφίας. Σὲ αὐτὸν ὅμως ποὺ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἕναν ἀπὸ ἐμᾶς, ἐνῶ σοφίζεται ἀντίθετα πρὸς τὴν διδασκαλία τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ ὀνομαστῇ κουτσὸς καὶ στὰ δύο πόδια του, σὲ αὐτὸν πρέπει νὰ ὑποδειχθοῦν τὰ τεκμήρια τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή, ὡς ἀπόδειξη τοῦ ὅτι δὲν εἶναι ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύση τῶν ἀστρον ποὺ δίνουν καὶ παίρνουν τὸ κακὸ καὶ τὸ καλὸ, ἀλλὰ ἡ κατάνευση τοῦ Κυρίου πρὸς διόρθωση καὶ σωτηρία μας. Νομίζω πὼς ἡ ἁμαρτία ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴν διάταξη τῶν ἀστρον δὲν μπορεῖ

νά αποκληθῇ πλήρως ὡς τὸ κακό. Ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, πρέπει νὰ κατανοήσουμε ὅτι αὐτὸ «τὸ ὄντως κακόν, ἡ ἁμαρτία ἧς τὸ τέλος ἀπώλεια. Τί δὲ τὸ δοκοῦν μὲν κακὸν διὰ τὸ τῆς αἰσθήσεως ἀλγεινόν, ἀγαθοῦ δὲ δύναμιν ἔχον, ὡς αἱ κακώσεις αἱ πρὸς ἐποχὴν τῆς ἁμαρτίας ἐπαγόμεναι, ὧν οἱ καρποὶ σωτηρία τῶν ψυχῶν»¹²⁹. Πρῶτος ἦδη ὁ μακάριος Μωυσῆς, προφητεύοντας στοὺς ἀνυπότακτους Ἰουδαίους τὶς μελλοντικὲς δυστυχίες τους, λέει στὸ *Δευτερονόμιο*: «καὶ εἶδε Κύριος καὶ ἐξήλωσε καὶ παρωξύνθη δι' ὀργὴν υἱῶν αὐτοῦ καὶ θυγατέρων»¹³⁰, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ θυσιάσουν στοὺς δαίμονες. «καὶ εἶπεν· ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν»¹³¹. Ὡς «πρόσωπο» τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ ἐννοοῦμε τὴν πατρικὴ φροντίδα, μὲ τὴν ὁποία μᾶς φροντίζει, ὅπως τὸ πουλὶ φροντίζει τοὺς νεοσσούς του. «αὐτοὶ παρεξήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῷ, παρώξυνάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καὶ γὰρ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνη, ἐπὶ ἔθνη ἀσυνέτω παροργιστῶ αὐτούς. ὅτι πῦρ ἐκκέκαυται ἐκ τοῦ θυμοῦ μου, καυθήσεται ἕως ἁδου κάτω, καταφάγεται γῆν καὶ τὰ γενήματα αὐτῆς, φλέξει θεμέλια ὀρέων. συνάξω εἰς αὐτοὺς κακὰ καὶ τὰ βέλη μου συντελέσω εἰς αὐτούς. τηρόμενοι λιμῷ καὶ βρώσει ὀρέων καὶ ὀπισθότονος ἀνίατος· ὀδόντας θηρίων ἐπαποστελῶ εἰς αὐτοὺς μετὰ θυμοῦ συρόντων ἐπὶ γῆν. ἔξωθεν ἀτεκνώσει αὐτοὺς μάχαιρα καὶ ἐκ τῶν ταμείων φόβος»¹³².

Ὑπάρχουν ἀρκετὲς ἀποδείξεις περὶ τοῦ ὅτι ἡ κλίση μας πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη βούληση καὶ ὅτι ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον μας εἶναι δίκαιη. Ἔτσι, σύμφωνα πρὸς τὴν κατάνευση καὶ τὴν ἀπόφαση τοῦ Κυρίου μᾶς συμβαίνει τὸ κακό, καὶ ὄχι διὰ τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως τῶν ἀστρῶν,

129. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ὀμιλία ὅτι οὐκ ἐστὶν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, PG 31, 341BC.

130. *Λευτ.* 32:19.

131. *Λευτ.* 32:20.

132. *Λευτ.* 32:21-25.

οὔτε διὰ τῆς διατάξεως τῶν ζωδίων. Εἶπε ὁ μακάριος Δαυίδ: «ἐξάπεστειλεν εἰς αὐτοὺς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ, θυμὸν καὶ ὀργὴν καὶ θλίψιν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν»¹³³, δηλαδή Αὐτὸς δὲν τιμωρεῖ διὰ τῶν ἄστρον καὶ ζωδίων, ἀλλὰ διὰ τῶν πονηρῶν ἀγγέλων Του. Οἱ ἄγγελοι δὲν εἶναι πονηροὶ κατὰ τὴν φύσιν ἢ κατὰ τὶς σκέψεις τους. Εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν τους φτιαγμένοι νὰ ὑπηρετοῦν τὸν Θεό. Ἑρμηνεύοντας αὐτὸ τὸ χωρίο τῶν *Ψαλμῶν*, ὁ μακάριος Ἡσύχιος εἶπε ὅτι αὐτοὶ ἀποκλήθηκαν ἔτσι, ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τὶς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ προξενοῦσαν ἀσθένειες καὶ δυστυχίες. Ἐξ ἴσου καὶ ἡ Ἡμέρα τῆς Κρίσεως ἀποκαλεῖται «πονηρά», ἐπειδὴ εἶναι πλήρης βασάνων καὶ πόνων γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Καθὼς εἰπώθηκε: «ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος»¹³⁴.

133. *Ψαλμ.* 77:49.

134. *Ψαλμ.* 40:2.

15. Λόγος κατὰ τῆς ἀστρολογίας¹³⁵

Ἡ ἐπὶ μέρους ἐρμηνεία τοῦ τρίτου ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἄννας¹³⁶

Καλὸ καὶ ἰδιαιτέρως ψυχωφελὲς εἶναι, ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς γενικῶς καὶ εἰδικότερα ὅσοι κατέχουν ἐξουσία νὰ κατανοήσουν τὴν Ἁγία καὶ θεόπνευστη Γραφή, νὰ ἀπολαμβάνουν τὸν κρυμμένο ἐντὸς τῆς θείου νοῦ καὶ νὰ μεριμνοῦν γιὰ τὴν σωτηρία τους ὅπως ἀρέσει στὸν Θεό. Ὁ θεῖος Ἀπόστολος λέγει: «πᾶσα γραφή θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος»¹³⁷.

135. Τὸ σύγγραμμα ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν κειμένων περὶ τῆς θείας Προνοίας, τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως καὶ κατὰ τῆς ἀστρολογίας, καὶ περιέχεται στὸ χειρόγραφο τῆς Συλλογῆς τοῦ Ρουμιάντσεφ, ἡ ὁποία συντάχθηκε ἐνὸς ζῶσε ὁ ὅσιος Μάξιμος. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ τοῦ κύκλου (ἀρ. 15, 16 καὶ 17 τῆς ἐκδόσεώς μας) περιέχουν ἐρμηνεῖες τοῦ εὐχαριστήριου ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἄννας, τῆς μητέρας τοῦ προφήτου Σαμουὴλ, στὸν Θεὸ γιὰ τὴν γέννηση τοῦ υἱοῦ τῆς (*Α' Βασ.* 2:1-10). Ὁ ψαλμὸς τῆς προφήτιδας Ἄννας ἐντάχθηκε στὴν ὀρθόδοξη Λειτουργία ὡς εἰρμός (παραδοσιακὴ ἔναρξη) τοῦ τρίτου ψαλμοῦ τῶν Κανόνων. Ἀναπτύσσοντας τὶς ιδέες τῆς ἐρμηνείας του, ὁ ὅσιος Μάξιμος παρουσιάζει τὴν θεολογικὴ διδασκαλίαν περὶ τῆς θείας Προνοίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ κύκλου τῶν συγγραμμάτων κατὰ τῆς ἀστρολογίας στὴν Συλλογὴ τοῦ Ρουμιάντσεφ, βλ. Σινίτσινα, σ. 55· Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 89-90. Ὁ Λόγος ΙΣΤ' ἐρμηνεύει τοὺς ἀρχικοὺς στίχους τοῦ ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἄννας καθὼς καὶ τὸ ἐξῆς χωρίο: «τόξον δυνατῶν ἡσθένησε, καὶ ἀσθενοῦντες περιεζώσαντο δύναμιν· πέντε πλήρεις ἄρτων ἡλαττώθησαν, καὶ οἱ πεινῶντες παρήκαν γῆν· ὅτι στεῖρα ἔτεκεν ἑπτά, καὶ ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἡσθένησε» (*Α' Βασ.* 2:4-5). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ρωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη, Συλλογὴ Ρουμιάντσεφ, ἀρ. 264, φ. 11 verso-14 verso. — Ἰβάνωφ, 154.

136. Ὁ τίτλος ποῦ ἔδωσε στὸ παρὸν κείμενο ὁ ὅσιος Μάξιμος.

137. *Β' Τιμ.* 3:16-17.

Ἐμαθα, εὐγενέστατε, ὅτι μὲ μεγάλο ζῆλο ἀσχολεῖσαι μὲ τὴν μελέτη τῶν θεόπνευστων Γραφῶν, καὶ σκέφτηκα ὅτι θὰ εἶναι σωστὸ νὰ σοῦ προτείνω μιὰ πνευματικὴ τροφή ποὺ εἶναι συνάμα καὶ ἀπόλαυση, λαμβάνοντάς τὴν ἀπὸ τὸν ψαλμὸ ποὺ ἔψελνε στὸν Κύριο ἢ θεόπνευστη προφήτιδα Ἄννα, ἡ μητέρα τοῦ θείου προφήτου Σαμουὴλ. Στὴν ἀρχὴ εὐχαρίστησε τὸν Ὑψιστο γεμάτη χαρὰ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ τῆς χάρισε. Ἀνακήρυξε Αὐτὸν ὡς μόνον ἅγιο καὶ δίκαιο, ἐνῶ ἀπαγόρευσε σὲ ὅσους ψεύδονταν κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τοῦ Ἀρχοντα τοῦ σύμπαντος (ὅπως εἶναι οἱ ψεῦτες ἀστρολόγοι) νὰ ἀπορρίπτουν τὴν πρόνοια καὶ τὴν διοίκηση τοῦ Προνοητῆ ὅλων, ἀποδίδοντας ἀσεβῶς τὴν διοίκηση ὅλων στὴν τύχη, δηλαδὴ ἐν προκειμένῳ στοὺς πλανῆτες καὶ στὰ ζώδια. Νουθέτησε αὐστηρῶς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴν καυχῶνται καὶ νὰ μὴν ἐκβάλλουν ἀπὸ τὰ στόματά τους περήφανα λόγια, βλασφημώντας ἔτσι κατὰ τοῦ Διοικητῆ ὅλων. Εἶπε προφητικά: «τόξον δυνατῶν ἡσθένησε, καὶ ἀσθενοῦντες περιεζώσαντο δύναμιν»¹³⁸, ἀποκαλώντας ὡς «τόξο» τὴν λατρεία καὶ τὴν προσκύνηση τῶν θεομίσητων εἰδώλων. Μὲ αὐτὴν τὴν λατρεία, χρησιμοποιώντας τὴν ὅπως τὸ τόξο καὶ τὰ βέλη, οἱ πονηροὶ δαίμονες, ποὺ ἦσαν δυνατοὶ πρὶν ἀπὸ τὴν Σταύρωση τοῦ Σωτῆρος καὶ Θεοῦ μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, σκότωναν τὶς ψυχὰς τῶν ζώντων τότε ἀνθρώπων καὶ τὶς ἔρριχναν στοὺς σκοτεινοὺς γκρεμοὺς τοῦ Ἄδη. Ὅταν ὅμως ὁ Σωτήρας ἦλθε στὸν κόσμος καὶ ἐθελουσίως θανατώθηκε γιὰ νὰ ἀναστηθεῖ ἐκ νεκρῶν, τὸ ἰσχυρὸ ἕως τότε τόξο τῆς εἰδωλολατρίας ἐξουδετερώθηκε παντελῶς μὲ τὴν θεία δύναμη τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν Ἑσταυρωμένου. Σὲ ὅλη τὴν ὑφήλιο ἔλαμψε τὸ θεόπεμπτο φῶς τῆς ἀληθινῆς χριστιανικῆς εὐσέβειας, διὰ τοῦ ὁποίου διδαχθήκαμε πῶς πρέπει νὰ ὁμολογοῦμε τὸν ἕναν σὲ τρεῖς ὑποστάσεις Θεό, τὸν Ὅποϊον πιστεύουμε καὶ δοξάζουμε καὶ προσκυνᾷ ὅλο τὸ δημιούργημα.

138. Α΄ Βασ. 2:4.

Μπορούμε νὰ τὸ ἐρμηνεύσουμε καὶ διαφορετικά. Οἱ «δυνατοὶ» εἶναι οἱ Ρωμαῖοι βασιλεῖς ποὺ ὑπῆρχαν μέχρι τότε, ἐνῶ τὸ «τόξο» εἶναι ἡ μανία τους μὲ τὴν ὁποία μαίνονταν αὐτοί, σὰν λυσσασμένα σκυλιά ποὺ λύσσαξαν ἐναντίον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ κυνηγοῦσαν τὸν λαὸ τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν ἐπὶ 318 ἔτη. Ἔτσι συνέβαινε μέχρι ποὺ δόθηκε ἐξ οὐρανοῦ τὸ σῆμα στὸν Μέγα Κωνσταντῖνο, τὸν πρῶτο χριστιανὸ βασιλιά, ὅταν οἱ ἀσεβεῖς διῶκτες ἐξολοθρεύτηκαν πλήρως ἀπὸ τὴν ἀνίκητη δύναμη τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν Ἑσταυρωμένου. Οἱ εὐσεβεῖς ὅμως, ποὺ μέχρι τότε ἦσαν ἀδύναμοι, ἐνδυναμώθηκαν, δηλαδὴ ἀπέκτησαν εὐσεβεῖς καὶ ἰσχυροὺς βασιλεῖς ποὺ προστάτευαν τὴν Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος μας καὶ τὴν ἀνύψωσαν δοξάζοντάς τιν ποικιλοτρόπως. Αὐτὰ μπορῶ νὰ πῶ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα.

Καὶ συνεχίζει ἡ μακαρία προφήτις: «πλήρεις ἄρτων ἡλαττώθησαν, καὶ οἱ πεινῶντες παρῆκαν γῆν»¹³⁹, προφητεύοντας τὴν ἄνθιθεν ἐξολόθρευση τῶν θεομάχων δαιμόνων καὶ διωκτῶν, τὴν ἀποδυνάμωση καὶ τὴν συντριβὴ τοῦ «τόξου» τους. Μὲ ἄλλα λόγια, προλέγει ὀλοφάνερα τὸν μεγάλο πλοῦτο τῶν ἀνεξάντλητων δώρων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰ ὁποῖα οἱ υἱοὶ τῶν Ἑβραίων, ποὺ ἀποκλήθηκαν «πλήρεις», στερήθηκαν ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ἀπανθρωπίας καὶ ἀχαριστίας τους πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστό. Οἱ λαοὶ ποὺ ἐπίστευσαν σὲ Αὐτὸν δέχθηκαν ἀπὸ τοὺς θεοὺς Ἀποστόλους τὸν θεῖο Παράκλητο, ποὺ ἦλθε καὶ τοὺς γέμισε μὲ σοφία καὶ θεῖο νοῦ. Αὐτοὶ ἀποκλήθηκαν «πεινῶντες», ἐπεὶ ἦσαν μέχρι τότε πένητες καὶ στερούμενοι τῆς εὐσέβειας καὶ τοῦ θείου νοῦ. Τὸ «παρῆκαν γῆν» σημαίνει ὅτι αὐτοὶ θὰ ἐμπλουτισθοῦν μὲ τὸν πλοῦτο τῆς σοφίας τοῦ ἀνωτάτου νοῦ, τόσο ὥστε νὰ μὴν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὶς ψεύτικες σοφίες τῶν πλανημένων μὴ χριστιανικῶν λαῶν. Αὐτὴν τὴν σοφία τὴν ἀποκαλοῦν «γῆν», ἐπεὶ δὲν

139. *Α' Βασ.* 2:5.

κατεβαίνει «ἄνωθεν», ἀπὸ ὅπου «πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον»¹⁴⁰, ἀλλὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ κάτω, ἀπὸ τὴν γῆ. Συνεπῶς, οἱ υἱοὶ τῶν Ἑβραίων ἀσθένησαν ὥς πρὸς τὴν σκέψη τους ἐξ αἰτίας τῆς ἀνυπακοῆς τους. Οἱ λαοὶ ὅμως ποὺ πίστευσαν στὸν Χριστὸ ἀποδέχθηκαν τὸν πνευματικὸ πλοῦτο τους. Ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρας τὸ ὑποσχέθηκε ξεκάθαρα, διηγούμενος στοὺς Γραμματεῖς καὶ τοὺς Φαρισαίους τὴν παραβολὴ μὲ τὸ φυτεμένο σταφύλι, δηλαδή για τὸ πῶς οἱ ἐργάτες τοῦ ἀμπελώνα σκότωσαν τοὺς δούλους ποὺ στάλθηκαν γιὰ νὰ πάρουν τοὺς καρπούς. Ὁ Σωτὴρας εἶπε τότε μὲ σαφήνεια: «διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρπούς αὐτῆς»¹⁴¹. Ὡς «βασιλεία τοῦ Θεοῦ» ὁ Σωτὴρας ἀποκαλεῖ τοὺς θησαυροὺς τοῦ νοῦ τῶν ἄρρητων μυστηρίων τοῦ Θεοῦ ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Ὑψιστος χάρισε σὲ αὐτοὺς διὰ τοῦ Μωυσῆ, ὁ ὁποῖος εἶδε τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ἄλλων θεόπνευστων προφητῶν στίς ἐντολές, παραβολὰς καὶ προφητεῖες τους. Τὶς προφητεῖες τους γιὰ τὸν Σωτὴρα δὲν κατανόησαν οἱ τρεῖς καταραμένοι Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι: τὸν Κύριο καὶ δωρητὴ τῆς ζωῆς τὸν κάρφωσαν στὸν Σταυρό, καὶ γι' αὐτὸ «ἐκ τῆς χειρὸς» τοῦ Ὑψίστου «ἀπώσθησαν»¹⁴². Ὁ μακάριος προφήτης Δαυὶδ εἶπε γι' αὐτούς: «κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν ἔξωσον αὐτούς». Γιατί, ὦ προφήτη; Ἀπαντᾷ ὁ Δαυὶδ: «ὅτι παρεπύκρυνάν σε, Κύριε»¹⁴³. Καὶ συνεχίζει: «καὶ εὐφρανθήσονται πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ σέ· εἰς αἰῶνα ἀγαλλιάσονται, καὶ κατασκηνώσεις ἐν αὐτοῖς»¹⁴⁴. Δηλαδή, ὅσους μὲν δὲν Σὲ δέχθηκαν καὶ Σὲ καταδίκασαν σὲ σταύρωση, ὦ πανάγαθε Ἄρχοντα,

140. *Ύακ.* 1:17.

141. *Ματθ.* 21:43.

142. *Ψαλμ.* 87:6.

143. *Ψαλμ.* 5:11.

144. *Ψαλμ.* 5:12.

διώξε τους από την αιώνια ζωή της βασιλείας τῶν οὐρανῶν σου ἐξ αἰτίας τῆς πολλῆς ἀσέβειας μὲ τὴν ὁποία ἐπαναστάτησαν ἐναντίον Ἐσοῦ τοῦ φιλάνθρωπου. Ὅσοι ὅμως Σὲ δέχτηκαν, πίστευσαν καὶ ἐλπίζουν σὲ Σένα, ἃς ἀγάλλονται καὶ ἃς βασιλεύουν μαζί Σου στὴν αἰώνια βασιλεία, δηλαδή γιὰ τὴν χάρη Σου ἃς διώκονται καὶ ἃς ἀδικοῦνται στὴν τωρινὴ ζωή καὶ ἃς ὑποφέρουν προσβολές καὶ ἀναρίθμητες δυστυχίες ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄθεους Σκύθες καὶ Ἰσμαηλίτες ποὺ Σὲ μισοῦν.

Μετὰ τὴν διευκρίνιση ὅλων αὐτῶν, ἡ μακαρία προφήτιδα Ἄννα ἐξηγεῖ καὶ τίς αἰτίες αὐτῆς τῆς θαυμάσιας ἀλλαγῆς καὶ τῶν λαῶν ἀναγγέλλοντας «ὅτι στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ, καὶ ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἡσθένησε»¹⁴⁵. Δὲν τὸ λέει γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, οὔτε γιὰ τὴν Φεννάνα, τὴν δεύτερη γυναῖκα τοῦ Ἐλκανά, ποὺ ἦταν «ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις». Ἀλλὰ «ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις» καὶ ὕστερα «στεῖρα» εἶναι ἡ ἀλληγορία ἡ ὁποία ἀφορᾷ τοὺς παλαιοὺς υἱοὺς τῶν Ἰουδαίων ποὺ ἦσαν πολύτεκνοι, ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ μέχρι καὶ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων εἶχε πολλοὺς δικαίους ποὺ ἔζησαν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους ποὺ δόθηκαν στὸν θεογνώστη Μωυσῆ – τοὺς πατριάρχες, τοὺς προφῆτες καὶ τοὺς δικαίους. Ὅταν ὅμως ἦλθε ὁ Σωτὴρας Χριστὸς καὶ φανέρωσε τὴν θεία δόξα Του στοὺς Ἰουδαίους διὰ ἐνδόξων σημείων καὶ τεράτων καὶ μέσῳ διαφορῶν διδασκαλιῶν, ἐκεῖνοι δὲν ὑποτάχθηκαν σὲ Αὐτόν, δὲν Τὸν προσκύνησαν ὡς Θεό, δὲν Τὸν τίμησαν καὶ «ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἡσθένησε». Δηλαδή, ἐνῶ πρὶν ἦσαν πλούσιοι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γεμάτοι δόξα, χάρη καὶ πνευματικὴ σοφία, ἐν συνεχείᾳ στερήθηκαν ἐντελῶς ὅλα αὐτὰ καὶ μετετράπησαν σὲ αἰσχροὺς θεομάχους. Ἐπίσης, λέγοντας «στεῖρα» ἡ προφήτιδα Ἄννα, δὲν ἐννοεῖ τὸν ἑαυτὸ της. Τὸ «στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ» εἰπώθηκε ἀλληγορικὰ γιὰ τὴν καθολικὴ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν ποὺ ἐπέλεξαν ὁ

145. *Α' Βασ.* 2:5.

Ἰησοῦς Χριστός, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ὁ Πατέρας Θεός. Ἐπειδὴ, πρὶν ἀπὸ τὴν κάθοδο τοῦ Σωτῆρος ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πρὸς ἡμᾶς, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων λάτρευε τὰ εἰδωλα, οἱ πράξεις τους δὲν ἀπέφεραν τὴν δίκαιη καρποφορία. Ἀντιθέτως, οἱ πονηροὶ δαίμονες προξενοῦσαν παντὸς εἶδους κακία καὶ θεομίσητη ἀσέβεια καὶ γι' αὐτὸ παρομοιάστηκαν μὲ στεῖρα γυναῖκα. Ὅταν ὅμως οἱ ἄνθρωποι ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ τὴν εἰδωλολατρία καὶ ἐστράφησαν στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Δημιουργό τους, τὸν Κύριο καὶ Θεὸ ὅλων, τότε «ὅτι στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ», δηλαδὴ γέννησαν καὶ ἔξακολουθοῦν νὰ γεννοῦν ἀναρίθμητους δικαίους, ποὺ ζοῦν μὲ τρόπο ἀρεστὸ στὸν παντογνώστη Προνοητὴ, στὸν Ὅποιον ἀρμόζει δόξα στὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

16. Λόγος κατὰ τῆς ἀστρολογίας¹⁴⁶

Β' μέρος τῆς ἐρμηνείας τοῦ τρίτου ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἴννας

Δὲν εἶναι ἀπλῶς καλὸ καὶ θεάρεστο, εἶναι καὶ σωτήριο γιὰ τὶς εὐσεβεῖς ψυχές (ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴν στιγμήν ποῦ ὁ λόγος αὐτὸς ἀπευθύνεται στοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν εὐσέβεια) τὸ νὰ μὴν λησμονοῦμε αὐτὰ ποῦ μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἐκφωνήσε ἡ μακαρία προφήτις περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀντιθέτως δὲ νὰ κατανοοῦμε καὶ νὰ ἐρμηνεύουμε τὴν δύναμιν τῆς ἀλήθειας τοῦ λόγου τῆς, ὥστε νὰ κατανοήσουμε δι' αὐτῆς τὴν ἀλήθειαν.

Ἄς ἀποφύγουμε τὸ δέλεαρ καὶ τὴν πλάνη τῶν Χαλδαίων, Ἀράβων καὶ Ἑλλήνων, δηλαδὴ τὸ ψέμα ποῦ ἐπιβάλλουν στίς σκέψεις μας οἱ κακόβουλοι ἀστρολόγοι, τοὺς ὁποίους ἐνίοτε ἀποκαλοῦν καὶ «διδάκτορες». Αὐτὸ ἰσχύει γιὰ τοὺς ἐρχόμενους σὲ μᾶς Γερμανοὺς ἢ Πολωνοὺς, «ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες!»¹⁴⁷ ὅπως εἶπε ὁ Ἀπόστολος. Δὲν σκέπτονται οὔτε ἀναφέρουν κάτι ποῦ νὰ εἶναι ἀληθὲς καὶ νὰ συμφωνεῖ μὲ

146. Ὁ Λόγος αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸ δεῦτερο μέρος τοῦ κύκλου κατὰ τῆς ἀστρολογίας, ποῦ συντάχθηκε ὑπὸ μορφὴ ἐρμηνειῶν τοῦ ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἴννας (*Α' Βασ.* 2:3-10), ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐλήφθη τὸ ἐξῆς χωρίο: «μὴ καυχᾶσθε, καὶ μὴ λαλεῖτε ὑψηλά, μὴ ἐξελθέτω μεγαλορρημοσύνη ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν, ὅτι Θεὸς γνώσεων Κύριος καὶ Θεὸς ἐτοιμάζων ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ... Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, κατάγει εἰς ᾄδου καὶ ἀνάγει· Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοῖ καὶ ἀνυψοῖ. ἀνιστᾷ ἀπὸ γῆς πένητα καὶ ἀπὸ κοπρίας ἐγείρει πτωχὸν καθίσαι μετὰ δυναστῶν λαοῦ καὶ θρόνον δόξης κατακληρονομῶν αὐτοῖς ... Κύριος ἀσθενῇ ποιήσει ἀντίδικον αὐτοῦ». Γιὰ ὁλόκληρον τὸν κύκλον, βλ. κριτικὸ ὑπόμνημα στὸ κείμενον 15 τῆς παρούσας ἐκδόσεως. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ρωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη, Συλλογὴ τοῦ Ρουμιάντσεφ, ἀρ. 264, φφ. 14 verso-18. — Ἰβάνωφ, 155.

147. *Φιλ.* 3:19.

τὴν θεόπνευστη Ἀγία Γραφή. Ψεύδονται σὲ ὅλα καὶ κάνουν πολὺ ἀσεβεῖς σκέψεις, ἀντίθετες στὴν Ἀγία Γραφή καὶ στοὺς οἰκουμενικοὺς διδασκάλους. Τὸ πόσο ψεύδονται αὐτοὶ οἱ παράφρονες, τὸ ἀποδεικνύει ὁ Ἕλληνας φιλόσοφος Λεωνίδας, ποὺ καὶ ὁ ἴδιος μέχρι κάποια στιγμή πίστευε σὲ αὐτὲς τὶς ψευδεῖς δοξασίες. Ὑστερα ὁμῶς κατάλαβε τὴν πλάνη, κατέκρινε τὸν ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἀκολουθούσους τῆς πλάνης, τὴν ἀρνήθηκε καὶ ἀφιερώθηκε στὴν ὀρθὴ καὶ ἀληθὴ φιλοσοφία γράφοντας τὸ ἑξῆς τετράστιχο:

*Μάντιες ἀστερόεσσαν ὅσοι ζητεῖτε κέλευθον,
ἔρροιστ', εἰκαίης ψευδολόγοι σοφίης,
ὑμέας ἀφροσύνη μαιώσατο, τόλμα δ' ἔτικτεν,
τλήμονας, οὐδ' ἰδίην εἰδότας ἀκλεῖην.¹⁴⁸*

Αὐτὸς ὁ Λεωνίδας, μολονότι ἦταν Ἕλληνας ποὺ κάποτε ἐντρυφήσε στὶς φιλοσοφίες τους, ἐν συνεχείᾳ τὶς καταδίκασε καὶ ἀπεκάλυψε τὴν πλάνη. Ἀκόμη καὶ ὁ Πλάτων, ὁ ἐνδοξος φιλόσοφος τῶν Ἑλλήνων, δὲν τοὺς ἀποδεχόταν. Ἀντίθετα, τοὺς ἐδιώξε ἀπὸ τὴν χώρα τῶν φιλοσόφων, τὴν ὁποία περιέγραψε ὁ ἴδιος, θεωρώντας τοὺς ψεῦτες ποὺ ἀπατοῦν τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν ἀκόμα καὶ οἱ θύραθεν σοφοὶ τοὺς κατακρίνουν τόσο πολὺ καὶ τοὺς ἀπορρίπτουν ὡς ἀγνοοῦντες τὴν ἀλήθεια καὶ μὴ διδάσκοντες τὴν σοφία, πόσω περισσότερο ἐμεῖς, οἱ εὐσεβεῖς ζηλωτὲς τῆς μίας καὶ μόνης θεϊκῆς οὐράνιας φιλοσοφίας, πρέπει νὰ τοὺς καταφρονοῦμε καὶ νὰ ἀποστρεφόμεσθε ὀλόψυχα τὸν θεομίσητο καὶ ψυχοφθόρο πειρασμό τους! Πρέπει νὰ κατανοήσουμε τί εἶναι αὐτὸ ποὺ μᾶς μαθαίνει ἡ μακαρία προφήτις –καὶ δι' αὐτῆς καὶ ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Παράκλητος– γιὰ τὴν μία καὶ μόνη Ἀγία Τριάδα.

148. *Παλατινὴ Ἀνθολογία*, Θ, 80. Ὁ λόγος γίνεται γιὰ τὸν Λεωνίδα τὸν Ταραντῖνο, τὸν ποιητὴ τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰῶνα. Ὑπάρχει ἐπίσης ἡ ὑπόθεση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία γίνεται λόγος γιὰ τὸν Λεωνίδα τῆς Ἀλεξάνδρειας τοῦ 1^{ου} μ.Χ. αἰῶνα. Ἡ ρωσικὴ μετάφραση τοῦ Μαξίμου βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὸ πρωτότυπο.

Ἐπειδὴ ἡ χώρα τῶν Ἰουδαίων βρίσκεται μεταξύ τῶν Χαλδαίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Σύρων καὶ τῶν Ἀράβων, ὅπου ἀναπτύχθηκε ἰδιαίτερος ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀστρολογίας ποὺ ἀπομάκρυνε τὸν εὐσεβῆ λαὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴν ἐλπίδα, ἡ προφήτης ἀπευθύνεται σὲ αὐτοὺς λέγοντας: «Μὴ λαλεῖτε ὑψηλά, μὴ ἐξελθέτω μεγαλορρημοσύνη ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν»¹⁴⁹. Γιατί ὁμως, ὦ μακάρια προφήτης Ἄννα; Ἐπειδὴ: «Θεὸς γνώσεων Κύριος καὶ Θεὸς ἐτοιμάζων ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ»¹⁵⁰. Δηλαδή, Αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος Δημιουργὸς καὶ Ἀρχοντας ὅλων, ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὸ κινεῖν αἶτιο καὶ τὴν τάξη τοῦ σύμπαντος. Εἶναι Αὐτὸς ποὺ καθοδηγεῖ καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα ὅπως Ἐκεῖνος θέλει – οὔτε τὰ ἄστρα, οὔτε ἡ θέση τους, οὔτε ὁ συσχετισμὸς πλανητῶν καὶ ζωδίων. Τὸ «ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ» σημαίνει ὅτι μὲ τὴν θεία κατάνευσή Του στέλνει στὴν γῆ τὴ βροχή, τὰ σύννεφα, τὸ χαλάζι καὶ τὸ χιόνι. Ἐξαπολύει τοὺς ἀνέμους ἀπὸ τοὺς κρυψῶνες Του καὶ τοὺς κάνει νὰ φυσοῦν σὲ ὅλη τὴν ὑφήλιο καὶ νὰ ἀναταράσσουν τὴν θάλασσα. Ἀπὸ τὴν θεία κατάνευσή Του γεννιοῦνται οἱ βροντὲς καὶ οἱ ἀστραπές, οἱ σεισμοί, οἱ ἐπιδημίες, οἱ λοιμοὶ καὶ οἱ κατακλυσμοί, πρὸς ἐμᾶς ποὺ ἁμαρτάνουμε ἐνώπιόν Του καὶ ζοῦμε ἀσεβῶς. Αὐτὸς εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ ἔλεος, ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ ἐλεήμων καὶ δίκαιος Θεός, ποὺ μᾶς δημιουργήσε. Μισεῖ καὶ σιχαίνεται ὁλόψυχα ἐκείνους ποὺ κερδοσκοποῦν καὶ ἐκμεταλλεύονται ὅσους ἀξίζουν τὸ ἔλεός Του.

Τὸ μαρτυρεῖ αὐτὸ ἡ θεόπνευστη Γραφή καὶ ἰδιαίτερα ὁ Παῦλος, ὁ πάνσοφος Ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος στὴν Πρὸς Ἐφησίους Ἐπιστολὴ του εἶπε: «Τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. Μη-

149. *Α΄ Βασ.* 2:3.

150. *Α΄ Βασ.* 2:3.

δεῖς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις· διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας»¹⁵¹. Μᾶς δίδαξαν ἐπαρκῶς οἱ σύντομοι λόγοι τοῦ Ἀποστόλου, γιὰ τὸ πόσο μεγάλες δυστυχίες προκαλεῖ ἡ ἀνυπακοὴ στὶς δίκαιες ἐντολές τοῦ Θεοῦ. Ὅσους τὶς τηροῦν προσεχτικὰ καὶ ζοῦν σύμφωνα μὲ αὐτές, ἡ ἀγαθὴ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ τοὺς φυλάττει ὥστε ζοῦν ἐν εἰρήνῃ, λαμβάνοντας δύναμη γιὰ τὴν ζωὴ τους. Ὅσοι ὅμως τὶς παραβαίνουν πράττοντας παράφρονα, θὰ προσελκύουν μόνον δυστυχίες στὸν ἑαυτό τους. Τὰ λόγια αὐτὰ τὰ ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ θεῖος προφητάναξ Δαυὶδ λέγοντας στὸν Ἀρχοντα ὄλων: «εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον»¹⁵². Ὡς ἐκ τούτου, γιὰ ὅσους δὲν ἀρέσει ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, εἰρήνη δὲν θὰ ὑπάρξει ποτέ. Καὶ τί μπορεῖ νὰ εἶναι χειρότερο ἀπὸ αὐτό; Αὐτὰ εἶναι ὅσα εἶχα νὰ πῶ ἐπὶ τοῦ θέματος.

Ἄς ἀκούσουμε ὅμως ἀκόμη μερικὰ ἱερὰ λόγια τῆς μακαρίας προφήτιδας: «Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, κατάγει εἰς ᾄδου καὶ ἀνάγει· Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοῖ καὶ ἀνυψοῖ. ἀνιστᾷ ἀπὸ γῆς πένητα καὶ ἀπὸ κοπρίας ἐγείρει πτωχὸν καθίσαι μετὰ δυναστῶν λαοῦ καὶ θρόνον δόξης κατακληρονομῶν αὐτοῖς»¹⁵³. Τὰ ἀξιοσέβαστα αὐτὰ λόγια τοῦ Ἁγίου Παρακλήτου εἶναι εὐκόλα κατανητὰ ἀπὸ ὅλους –τόσο τοὺς σοφοὺς ὅσο καὶ τοὺς ἀμόρφωτους– καὶ δὲν χρειάζεται κάποιος ἰδιαίτερα δεινὸς ἐρμηνευτής. Τί μποροῦν νὰ προσθέσουν σὲ αὐτὰ οἱ υἱοὶ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Γερμανῶν ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ δελεάσουν τὸν ὀρθόδοξο κόσμο; Λένε ὅτι ἡ θέση τῶν ἄστρον, τῶν ζωδίων καὶ τῶν πλανητῶν, ἥδη ἀπὸ τὴν στιγμή τῆς συλλήψεως, καθορίζουν τὸ ποιὸς θὰ εἶναι τίμιος καὶ ἔνδοξος, ποιὸς ἄτιμος καὶ ἄδοξος, καλὸς ἢ πονηρός, ἐνάρε-

151. *Ἐφρ.* 5:5-6.

152. *Ψαλμ.* 118:165.

153. *Α΄ Βασ.* 2:6-8.

τος ἢ πόρνος, πλούσιος ἢ φτωχός. Λένε ἐπίσης ὅτι ὁ τροχὸς τῆς τύχης εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀνεβάξει τοὺς ἀνθρώπους στὰ ἀξιώματα τοῦ βασιλιᾶ ἢ τοῦ κυβερνήτη, καὶ αὐτὸς πάλι ποὺ τοὺς ρίχνει στὴν ἀτιμία καὶ τὴν ἀνυποληψία.

Ἄν οἱ υἱοὶ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Γερμανῶν πιστεύουν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὅτι εἰπώθηκαν τὰ λόγια τῆς ἀγίας προφήτιδας Ἄννας, τότε πρέπει νὰ ἀπαρνηθοῦν τὸν δαιμονικὸ πειρασμὸ καὶ νὰ ποῦν μαζί της: «Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, κατὰγει εἰς ἄδου καὶ ἀνάγει» κ.λπ. Ἄν ὅμως μᾶς ποῦν ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἰπώθηκαν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τότε εἶναι σωστὸ νὰ τοὺς θεωροῦμε ἀπίστους, ἐπειδὴ ἀρνήθηκαν νὰ ἀποδώσουν τιμὲς στὰ θεῖα λόγια καὶ πιστεύουν στὴν σοφία τῶν δαιμόνων, δηλαδή στὴν ἀστρολογία τῶν Χαλδαίων, τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Μόνον ἀνορθόδοξοι ἄνθρωποι παραδέχονται αὐτοὺς τοὺς θεομάχους καὶ ἀκολουθοῦν τὴν διεστραμμένη πονηρολογία τους περὶ τοῦ ὅτι ἀκόμη κι ἂν ἡ διάταξη τῶν ἄστρον καὶ ζωδίων κάνει τὸν ἓνα ἐνάρετο καὶ τὸν ἄλλο ἁμαρτωλό, κακοποιό, ληστή καὶ δολοφόνο, τὸν ἓνα ἐνδοξο καὶ εὐτυχισμένο καὶ τὸν ἄλλο ἄδοξο καὶ δυστυχῆ, οὕτως ἢ ἄλλως τὰ ἄστρα καὶ οἱ πλανῆτες εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Συνεπῶς, ἂν τοὺς πιστεύσουμε, συμπεραίνουμε ὅτι ὁ Θεὸς φταίει γιὰ κάθε κακὸ καὶ ἄδικο, ὠθώντας στὸ κακὸ —διὰ τῆς διατάξεως τῶν ἄστρον— ἀκόμα καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν ροπὴ πρὸς αὐτό. Τί μπορεῖ νὰ εἶναι ἀσεβέστερο ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἰσχυρισμό! Ἄς πέσει αὐτὴ ἡ βλασφημία ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν θεομάχων αὐτῶν δαιμόνων, ποὺ δημιούργησαν αὐτὸ τὸ θεομίσητο δόγμα τὸ ὁποῖο ἀποκόπτει τὸν Δημιουργὸ ἀπὸ τὴν διακυβέρνηση τοῦ δημιουργήματός Του καὶ τὴν ἀποδίδει στὸν τροχὸ τῆς τύχης καὶ στὴν θέση τῶν ἄστρον.

Ἀπὸ ποῦ, λοιπόν, ρωτοῦν οἱ θεομάχοι, προέρχονται οἱ ἀναρίθμητες δυσκολίες καὶ συγχύσεις στίς ἐνέργειες καὶ τίς πράξεις τῶν ἀνθρώπων; Θὰ τοὺς ἀπαντήσω ἐν τάχει. Δυσκολίες καὶ συγχύσεις

συμβαίνουν ἐξαιτίας τῆς ἀμάθειας, τῆς παραφροσύνης, τῆς ἀδικίας καὶ τῆς δαιμονικῆς ὑπερηφάνειας, στὴν ὁποία ἀντιτίθεται ὁ ἴδιος ὁ Ὑψιστος. Οἱ περισσότερες ὁμως προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀνυπακοὴν στὸν Θεὸ καὶ τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν Του. Σύμφωνα μὲ τὴν εἰμαρμένη καὶ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς στροφῆς τοῦ τροχοῦ τῆς τύχης ἢ τῆς θέσεως τῶν ἄστρον, ἄλλοι λαμβάνουν τιμὲς καὶ δόξες καὶ ἄλλοι ὄχι. Τὰ γνωστότερα σὲ μᾶς παραδείγματα ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὁ μακάριος Μωυσῆς καὶ ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ. Καὶ τοὺς δύο τοὺς διάλεξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς βοσκοὺς τῶν προβάτων. Ὁ πρῶτος στάλθηκε στὴν Αἴγυπτο γιὰ νὰ ὀδηγήσει ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Κυρίου μὲ «τὴν χεῖρα τὴν κραταιὰν καὶ τὸν βραχίονα τὸν ὑψηλόν»¹⁵⁴, ἀφοῦ τιμώρησε τὴν Αἴγυπτο μὲ τὶς ἑπτὰ πληγές. Καὶ ὁ Δαυὶδ μὲ τὴν σειρά του, ἀφοῦ ὁ Σαῦλος, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, ἐξολοθρεύθηκε μαζὶ μὲ τοὺς γιούς του ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους ἐξ αἰτίας τῆς δίκαιης ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, ἐγίνε βασιλεὺς ἐξαιτίας τῆς εἰμαρμένης τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι ἐξαιτίας τοῦ τροχοῦ τῆς τύχης ἢ τῶν κινήσεων τῶν ἄστρον. Κι ὁ Ἰωσήφ, ὄντας νεαρός, ὀδηγήθηκε ἐξαιτίας τοῦ φθόνου τῶν ἀδερφῶν του ἀπὸ τοὺς Ἰσμηλίτες στὴν Αἴγυπτο, πωλήθηκε σκλάβος καὶ ἐν συνεχείᾳ φυλακίστηκε ἄδικα στὸ δεσμωτήριον. Ἐπειδὴ ὁμως εὐαρέστησε τὸν Θεὸ τῶν πατέρων του καὶ δὲν ὑπάκουσε σὲ τίς μοχθηρὰς παραφροσύνες τῆς φιλόπορνης γυναίκας, ὁ προστάτης τῶν δικαίων Θεὸς τὸν ἀνύψωσε καὶ τὸν δόξασε μπροστὰ στὸν Φαραώ, τὸν βασιλὴα τῆς Αἰγύπτου. Ἔτσι τοὺς ἔκανε ὁ Θεός, μὲ τὴν δίκαιη βούλησίν Του, ἰσότιμους μεταξύ τους ὡς πρὸς τὸ ἀξίωμα. Δὲν θὰ σπαταλήσω ἄλλον χρόνον ἀναφέροντας ὅλα ὅσα ἐρρῦθμισε ὁ Θεὸς στὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα πρὸς ἐσᾶς ποὺ πιστέψατε σὲ τίς μαντεῖες, δεδομένου ὅτι ἐκτελέστηκαν ἐξαιτίας τῆς εἰμαρμένης ἐκ Θεοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ζώδια, τοὺς

154. *Λευτ.* 7:19.

πλανήτες ἢ τὸν τροχὸ τῆς τύχης. Ἀλλὰ θὰ σταματήσω ἐδῶ τὸν λόγο μου.

Σὰς ἀνέφερα αὐτὰ τὰ ὀλίγα, γιὰ νὰ αἰσθανθεῖτε τὸ εὖρος τῆς δυσεξήγητης βούλησης τοῦ Θεοῦ. «ἄβυσσος πολλή»¹⁵⁵, ὅπως λέει ἡ Ἁγία Γραφή. Ἄς ποῦμε, λοιπόν, μαζὶ μὲ τὸν ἱεροκέρυκα τοῦ Θεοῦ: «ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;»¹⁵⁶ Δεδομένου ὅτι δὲν γνώρισε ἀκόμη κανεὶς τὸν νοῦ τοῦ Κυρίου καὶ ὅτι ὅλα κυβερνῶνται ἀπὸ τὴν ἄρρητη βούληση τοῦ Θεοῦ, τότε καὶ ἐσεῖς δὲν γνωρίζετε τίς σκέψεις Του καὶ σαφῶς ψεύδεστε ἐφ' ὅλων αὐτῶν τῶν θεμάτων. Καὶ ἂν δὲν ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ αὐτὸ τὸ ψεῦδος, θὰ ἐξολοθρευθεῖτε πλήρως ἀπὸ τὸν Θεό.

155. *Ψαλμ.* 35:7.

156. *Ρωμ.* 11:33-34.

17. Λόγος κατὰ τῆς ἀστρολογίας¹⁵⁷

Λόγος ἐπὶ μέρους τοῦ ἰδίου ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἄννας

Ὅταν βλέπουμε κάποιον ἀπὸ τοὺς δικούς μας ἀνθρώπους νὰ πάσχει ἀπὸ σωματικὴ ἀσθένεια, στεναχωριόμαστε καὶ προσπαθοῦμε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν βοηθήσουμε γιὰ νὰ τὸν σώσουμε ἀπὸ τὴν ἀσθένεια ποὺ τὸν ἐνοχλεῖ. Ὅμως, πολὺ μεγαλύτερη προσπάθεια πρέπει νὰ δείχνουμε πρὸς ὅσους ἀσθένησαν ψυχικὰ καὶ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ ἀποστολικὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀψευδῆ διδασκαλία, ἐξ αἰτίας τῆς μὴ κατανοήσεως τῶν ἱερῶν λόγων τῶν θεοπνεύστων προφητῶν, ἀποστόλων καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων. Δὲν πρέπει νὰ ἀποροῦμε ποὺ αὐτοὶ ὑποφέρουν τόσο πολὺ, ἐπειδὴ γι' αὐτοὺς γράφηκε ξεκάθαρα: «οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται»¹⁵⁸. Ὅταν οἱ ἀσθενεῖς βλέπουν συχνὰ τοὺς γιατροὺς τους καὶ ἀκολουθοῦν τὶς συμβουλές τους, τότε γιατρεύονται πιὸ εὐκολα ἀπὸ τὶς ἀσθενεῖές τους. Ἄν ὅμως ἀκούσουν μάγους ἢ γητευτὲς ἀντὶ γιὰ τοὺς γιατροὺς, δὲν θὰ γίνουν ποτὲ ὑγιεῖς. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, ὅσοι παρακοῦν τὶς προφητικὰ καὶ ἀποστολικὰ παραδόσεις καὶ βυθίζονται στὰ ξένα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν δόγματα, πεθαίνουν

157. Ὁ Λόγος ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν συγγραμμάτων τοῦ ὁσίου Μαξίμου ποὺ ἀφιερώνεται στὰ ζητήματα τῆς καθολικότητος τῆς θείας Πρόνοιας, τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως καθὼς καὶ στὴν πολεμικὴ κατὰ τῶν ἀστρολόγων (βλ. ἀρ. 15 καὶ 16 τῆς παρούσας ἐκδόσεως). Ὁ Λόγος δὲν περιέχει ἐρμηνεῖες τοῦ ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἄννας, ἐπομένως ἐκ τοῦ τίτλου συμπεραίνεται ὅτι τὸ σύγγραμμα πρέπει νὰ ἀνήκει στὸν ἴδιο κύκλο μὲ τὰ προηγούμενα κείμενα. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ρωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη, Συλλογὴ τοῦ Ρουμιάντσεφ, ἀρ. 264, φφ. 22-26 verso. — Ἰβάνωφ, 156.

158. *Ψαλμ.* 72:27.

ψυχικά καὶ πλανῶνται δίχως προορισμό. Ἔτσι συμβαίνει μὲ ὅσους ἀκολουθοῦν τοὺς πειρασμοὺς τῶν ἀστρολόγων, ποὺ διατείνονται ψευδῶς ὅτι τὰ πάντα ἐντὸς μας —τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ— ὀφείλονται στὴν θέση τῶν ἄστρον, στὰ ζώδια καὶ στὸν τροχὸ τῆς τύχης. Παλαιότερα ἔγραφα πολλὰ περὶ αὐτῆς τῆς ἀπάτης, προσπαθώντας νὰ πείσω τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴν παρασύρονται ἀπὸ αὐτήν. Ἐκεῖνοι, ὅμως, συνεχίζουν νὰ ἀντιδρῶν μὲ τρόπο παράφρονα, ἀκολουθώντας αὐτοβούλως αὐτὴν τὴν ἀπάτη καὶ παραμένοντας ἀναίσθητοι ἐμπρὸς στὰ ἀποστολικά, προφητικά καὶ θεῖα λόγια. Ἀποφάσισα λοιπὸν νὰ προσθέσω καὶ ἕναν ἀκόμη σύντομο λόγο, ὅπου θὰ ἀποκαλύπτω τὸ ψεῦδος καὶ θὰ μεταδίδω στοὺς εὐσεβεῖς Χριστιανοὺς τὴν ἀψευδῆ διδασκαλία.

Ἄς ἀρχίσω ὡς ἐξῆς: Πρέπει, ὦ φίλτατοι ἄνδρες, ἀκούγοντας τὰ ὀρθὰ ἐπιχειρήματα ποὺ θὰ σᾶς παραθέσω, νὰ ἀπορρίψετε τὴν κάθε ἀντίρρηση καὶ τὸ πολύχρονο ψυχοφθόρο δέλεαρ, νὰ ἀπομακρυνθεῖτε ὁλόψυχα ἀπὸ τὸν πειρασμὸ τῶν δαιμόνων: τὴν διδασκαλία τῶν ἀστρολόγων. Πρέπει νὰ ἀκολουθοῦμε χωρὶς δισταγμοὺς τὰ ὑγιῆ λόγια τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων, ὥστε νὰ γίνουμε στ' ἀλήθεια καὶ ἐξ ὁλοκλήρου εὐσεβεῖς Χριστιανοί. Μολονότι διὰ τῆς βαπτίσεως στὸ ὄνομα τῆς ἁγίας καὶ λατρεμένης Τριάδος καὶ τῆς ὁμολογίας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀποκαλούμαστε Χριστιανοί, ἐντούτοις παρασυρόμαστε ἐνίοτε ἀπὸ τὶς μαντεῖες καὶ τὶς ἀντίθετες πρὸς τοὺς θεόπνευστους διδασκάλους ιδέες, καὶ σοφίζομαστε περὶ τῆς ἀνωτάτης ἀλήθειας καὶ τῆς χάριτος τοῦ Δημιουργοῦ μας καὶ περὶ τῆς θείας Πρόνοιας. Δὲν ἀπέχουμε καὶ πολὺ ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες καὶ τοὺς Χαλδαίους, τοὺς πρῶτους εἰσηγητὲς τῶν θεομίσητων ὠροσκοπίων, ὅταν ὑπακοῦμε σὲ αὐτὸν τὸν πειρασμό, καὶ ἀπομακρυνόμαστε ξεκάθαρα ἀπὸ τὴν ἀνώτατη χάρη καὶ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, στερούμενοι μὲ τὰ ἔργα μας τῆς θείας φροντίδας Του.

Ἄς ἐξετάσουμε, λοιπόν, τὴν ψευδῆ αὐτὴ διδασκαλία. Κατὰ τὴν

στιγμή τῆς γέννησης τοῦ ἀνθρώπου οἱ πλανῆτες συνδυάζονται μετὰ γνωστὰ ἀπὸ τοὺς μύθους ζώδια. Σύμφωνα μετὰ αὐτό, ὁ ἄνθρωπος εἴτε θὰ εὐημερεῖ καὶ θὰ εἶναι πάντοτε ἔνδοξος, φρόνιμος καὶ εὐτυχὴς εἴτε, ἀντιθέτως, θὰ εἶναι πονηρός, κακὸς καὶ δυστυχὴς. Παρομοίως, ἄλλοι θὰ εἶναι ἐνάρετοι καὶ ἄγνοοι καὶ ἄλλοι πόρνοι καὶ αἰσχροί. Οἱ μὲν θὰ εἶναι ἄκακοι καὶ δίκαιοι, καὶ οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ ληστὲς καὶ δολοφόνοι. Ἄς ρωτήσουμε αὐτοὺς τοὺς κατὰ τὸ ἥμισυ πιστοὺς καὶ εὐσεβεῖς: ἀπὸ ποῦ παίρνουν αὐτὴν τὴν τόσο μεγάλη δύναμη τὰ ἄστρα καὶ ζώδια ὥστε νὰ κάνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ πράττουν ἔτσι ἢ ἄλλιως; Δροῦν ἀπὸ μόνα τοὺς ἢ ἀπέκτησαν αὐτὴν τὴν δύναμη ἀπὸ τὸν Δημιουργό τους; Καὶ ἂν —ἀπαντοῦν ἐκεῖνοι— δὲν τὴν ἔλαβαν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Δημιουργό τους, τότε ἀναμφισβήτητα οἱ θεομάχοι αὐτοὶ παρουσιάζουν τὸν μόνον καὶ δίκαιο Θεὸ ὡς ἀσεβῆ καὶ ἄδικο καὶ τὸν συκοφαντοῦν ἀσεβῶς. Καὶ γενικότερα, πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ γίνῃ ἢ νὰ ἀποκληθεῖ καλὸς καὶ δίκαιος, ἂν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς μᾶς κατέστησε τέτοιους διὰ τῆς δυνάμεως ποὺ ἐκχώρησε στὰ ἄστρα; Κι ἂν κανεὶς ἀναγκάζεται νὰ κάνει καλὰ ἢ κακὰ πράξεις ἀκόμα καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἂν δὲν τίς κάνει μετὰ τὴν δικὴν του θέληση, τότε δὲν ἐλπίζει σὲ ἀνταμοιβή καὶ δὲν σκέπτεται τίς μεταθανάτιες δοκιμασίες. Ἐπομένως, οὔτε οἱ ἐνάρετοι ἐξαιτίας τῆς ἐπίδρασης τῶν ἀστρῶν δὲν θὰ πάρουν ἐκδίκηση οὔτε ὅσοι πράττουν τὸ κακὸ θὰ πρέπει νὰ φοβοῦνται τὰ βάσανα, ἐπειδὴ καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ πράττουν τὸ καλὸ ἢ τὸ κακὸ χωρὶς τὴν δικὴν τους θέληση ἀλλὰ κατὰ τίς ἐπιταγὰς τῶν ἀστρῶν. Συνεπῶς, θὰ παύσουν οἱ ἐλπίδες τῶν εὐσεβῶν γιὰ τὴν Ἀνάσταση, τὴν Φοβερὴ Κρίση καὶ τὴν αἰώνια ἀνταμοιβή σὲ ὅσους διήγαγαν δίκαιη ζωή.

Καθὼς εἰπώθηκε: «καὶ ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε»¹⁵⁹. Πῶς μπορῶ ὅμως νὰ εἰσακούσω

159. *Ψαλ.* 1:19.

Ἐσένα τὸν δίκαιο Κριτὴ καὶ φιλόανθρωπο Ἄρχοντα, ἄν –σύμφω-
να μὲ τὰ ψεῦδη τῶν θεομίσητων ἀστρολόγων– ἀναγκάζομαι, δίχως
νὰ τὸ θέλω, νὰ πράττω κακὰς πράξεις ἐξαιτίας τῆς ἀπεριόριστης
δύναμης ποὺ ἐκχώρησες σὲ ἄστρα καὶ πλανῆτες; Ἐπὶ πλέον, εἶμαι
ἀσθενὴς καὶ ὑποταγμένος σὲ ἀναρίθμητες σωματικὰς ἀνάγκες;
Ποιὸς εἶναι τόσο δυνατός, ὃ Ἄρχοντα, γιὰ νὰ ἀντισταθεῖ στὴν
θεία δύναμή Σου; Καθὼς γράφηκε: «σὺ φοβερός εἶ, καὶ τίς ἀν-
τιστήσεται σοι;»¹⁶⁰ Εἶναι, ὄντως, δίκαιο νὰ μὲ βασανίζουν ὠθών-
τας με, παρὰ τὴν θέλησή μου, σὲ κακὰς πράξεις στίς ὁποῖες ἐξα-
ναγκάζομαι ἀπὸ τὴν δύναμη τῶν ἄστρον; Καθὼς γράφηκε: «δικαι-
ος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν, εὐθύτητας εἶδε τὸ πρόσω-
πον αὐτοῦ»¹⁶¹. Δηλαδή; Πῶς νὰ τὸ κατανοήσω αὐτό; Δημιουργήθη-
κα κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσίν Σου, δηλαδή τιμήθηκα μὲ τὸ
δῶρο τῆς ἐλευθέρης βούλησης, τὸ καλὸ καὶ τὸ δίκαιο ἐπιβλήθη-
κε μέσα μου «μὲ τὴν δύναμη καὶ τὴν ἐνέργεια», ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς
ἐπιβολῆς κάποιου κακοῦ ἄστρου ὠθοῦμαι στὸ νὰ πράττω τὸ κακὸ
σὰν νὰ ἤμουν ἄλογο ζῶο, ποὺ μὲ τὸ χαλινάρι σύρεται μακριὰ ἀπὸ
τὸν κύριό του; Δὲν θὰ δεχθῶ ποτέ, ὃ Ἄρχοντα, αὐτὴν τὴν θεομίση-
τη διδασκαλία τῶν παραφρόνων ἀστρολόγων, ποὺ μοῦ στεροῦν τὸ
δῶρο τῆς ἐλευθέρης βούλησης καὶ ὑποτάσσουν στὴν δύναμη τῶν
ἄστρον τὸν ἄνθρωπο ποὺ δημιουργήθηκε κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁ-
μοίωσίν Σου.

Γιὰ χάρι τοῦ ἀνθρώπου καταδέχθηκες νὰ ὑποτάξεις τὸν ἑαυτό
Σου, ἔλαβες τὴν μορφή τοῦ δούλου καὶ διάλεξες γιὰ τὸν ἑαυτό Σου
τὸν Σταυρό, τὸν θάνατο καὶ τὴν ταφή, προκειμένου νὰ τὸν σώσεις
ἀπὸ τὴν πολύχρονη σκλαβιὰ τοῦ διαβόλου. Τὸ ἔκανες γιὰ νὰ ἐπα-
ναφέρεις στὸν ἄνθρωπο τὴν παλαιὰ ἐλευθερία καὶ τὴν θεόμορφη
ὁμορφιά του, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκεῖνος ἀποκόπηκε –οὐαί, ὃ ἄνθρω-

160. *Ψαλμ.* 75:8.

161. *Ψαλμ.* 10:7.

πε!— ἐξαιτίας τοῦ φθόνου τοῦ κακοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀναρίθμητων πονηρῶν πειρασμῶν του. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς πειρασμοὺς εἶναι καὶ ἡ παράφρων διδασκαλία τῶν ἀστρολόγων, ποὺ μὲ ἀπομακρύνει ἀσυνείδητα ἀπὸ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν τέλεια πίστι μὲ σὲ Σένα. Μὲ ὠθεῖ στὸ νὰ φοβᾶμαι τὴν ἐπιβολὴ τῶν ἀστρων καὶ νὰ μὴν ἐλπίζω στὴν ἀναγκαία βοήθειά Σου, ἐπειδὴ τὴν ζωὴ μου προκαθόρισε ἡ θέσις τῶν πλανητῶν καὶ τῶν ζωδίων. Αὐτὲς οἱ βλασφημίες καὶ οἱ ἀσέβειες ἐναντίον Σου, ὦ Ἄρχοντα, ἃς πέσουν στὸ κεφάλι τοῦ αἰσχροτάτου σατανᾶ καὶ τῶν πονηρῶν ἀστρολόγων ποὺ τὸν ὑπακοῦν. Ἐμεῖς ὅμως, οἱ εὐσεβεῖς, γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν θεόπνευστη Ἀγία Γραφὴ ὅτι μόνον Ἐσὺ εἶσαι καλὸς καὶ δίκαιος, καὶ μόνον ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης χάριτός Σου κάθε τι τὸ ὁρατὸ καὶ ἀόρατο ἦλθε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὕπαρξη.

Παίρνοντας χῶμα ἀπὸ τὴν γῆ δημιούργησες τὸν ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσίν Σου, δηλαδὴ προικισμένον μὲ ἐλεύθερη βούλησι καὶ ἄφθαρτο, σὲ περίπτωσι ποὺ εἶχε συνεχίσει νὰ τηρεῖ ἀπαρέγκλιτα τὴν ἀγία ἐντολή Σου. Ἐκανες τὸν ἄνθρωπο ἄρχοντα «τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς»¹⁶², καθὼς γράφηκε. Ἀλλὰ ὁ ἀρχέκακος διάβολος δὲν ἄντεξε τὴν τόσο μεγάλη δόξα καὶ τιμὴ ποὺ δόθηκαν στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν χάρι Σου, καὶ φθονώντας αὐτόν, «θεότητος ἐλπίδι δελεάσας ἡμᾶς»¹⁶³, ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ὅλα τὰ θεῖα δῶρα ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὴν χάρι Σου: τὴν ἀφθαρσίαν, τὴν ἀπάθειαν, τὴν ἀθανασία καὶ τὴν θεόμορφον ζωὴν στὸν παράδεισον. Ἔτσι συντελέστηκε ὁ θεῖος λόγος ποὺ ἀπευθύνθηκε σὲ μᾶς τοὺς ἀσώτους. Ἀφοῦ δὲν μπορέσαμε νὰ ζήσουμε ἀνθρωπίνως, προσιδιάσαμε στὰ ἄλογα ζῶα καὶ ὁμοιωθήκαμε μὲ αὐτά.

Ἀπὸ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν αἰτία, παρ' ὅλη τὴν τόση ἀναρίθμη-

162. Πρβλ. *Γέν.* 1:26.

163. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος λθ'.* *Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα*, 13, PG 36,349B.

τη χάρι καὶ τὶς τόσες ἀποστολικὲς καὶ προφητικὲς διδασκαλίαι, ἡμεῖς εἰσακοῦμε ἀκόμα καὶ σήμερα τὰ παραμύθια καὶ τὶς σατανικὲς ἐπινοήσεις τῶν Χαλδαίων, τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἀράβων, τῶν ἄθεων δηλαδὴ λαῶν, ἀποδίδοντας στίς θέσεις τῶν ἄστρον καὶ στὸν τροχὸ τῆς τύχης τὴν αἰτία τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν μας πράξεων. Καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλη παραφροσύνη μας δὲν βλέπουμε ὅτι ὅλα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ ποὺ ἔχουμε μᾶς τὰ πρόσφερες Ἐσὺ, ὁ γενναιόδωρος Ἄρχοντα. Καὶ γιὰ τὸ κακὸ ποὺ μᾶς συμβαίνει φταῖμε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, καθὼς καὶ οἱ αἰσχροὶ δαίμονες, ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης παραφροσύνης μας. Οὐτε τὰ ἄστρα, ποὺ εἶναι δημιουργημά Σου θαυμαστό, οὐτε ὁ τροχὸς τῆς τύχης, τὰ ἀνυπόστατα αὐτὰ στὰ ὁποῖα πιστεύουν οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Ἰσραηλίτες καὶ οἱ Λατίνοι. Ἐσὺ μόνος, Ἄρχοντα, μᾶς κυβερνᾷς μὲ τὶς ἅγιες ἐντολές Σου – τὴν πίστιν, τὸν φόβον καὶ τὴν ἀλήθειαν. Μᾶς χαρίζεις σὲ ἀφθονία κάθε καλὸ, μᾶς προστατεύεις καὶ μᾶς σώζεις ἀπὸ ἐπιθέσεις ὁράτων καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν.

Καθὼς γράφηκε: «παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν καὶ ῥύσεται αὐτούς»¹⁶⁴. Ἐξ αἰτίας ὅσων παραβαίνουν παράφρονα τὶς ἐντολές Σου καὶ τὶς ποδοπατοῦν αἰσχροῖς, στέλνεις ἐναντίον μας τὴν δίκαιη εἰμαρμένη Σου μὲ δυστυχίες καὶ προσβολές, ποικίλες ἀσθένειες, ἀτιμία, φτώχεια καὶ ἀκαρπία τῆς γῆς. Προκειμένου νὰ μᾶς ἀπομακρύνεις ἀπὸ τὴν ἀδικία, ἔρχεται κατεπάνω μας ἡ δίκαιη θεϊκὴ ὀργή Σου.

Τί μποροῦν νὰ ἀντιπαραθέσουν σὲ αὐτὰ οἱ παράφρονες; «Μὰ καὶ ἡμεῖς», θὰ ποῦν, «ὁμολογοῦμε ὅτι τὸ κάθε τι μᾶς συμβαίνει μὲ τὴν κατάνευση τοῦ Ἄρχοντα ὅλων, ὅμως αὐτὸ γίνεται διὰ τῆς θέσεως τῶν ἄστρον καὶ τῶν ζωδίων, ἐπειδὴ αὐτὴν τὴν δύναμιν τοὺς ἔδωσε ὁ Δημιουργός». Ὡ, τί ἀνόητη καὶ θεομίσητη σκέψη καὶ ἀπάντησις! Ἀπὸ ποῦ ἄντλησαν τέτοια δοξασία οἱ παράφρονες;

164. *Ψαλμ.* 33:8.

Ἀπὸ ποιὰν ἀποστολικὴ ἢ προφητικὴ θεόπνευστη Γραφή; Ἄς μᾶς παρουσιάσουν ὡς ἀπόδειξη ἔστω καὶ ἓνα ρητὸ ἀπὸ τὴν Γραφή. Δὲν ἔχουν ὅμως νὰ παρουσιάσουν τίποτα. Ἀντιθέτως, θὰ ἀποκαλυφθεῖ ἡ ψευτιά τους μὲ τὴν βοήθεια τῶν θεόπνευστων Γραφῶν καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ἡσαΐα, τοῦ θείου προφήτη ποὺ μιλᾷ γιὰ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Βαβυλώνα, ἐκεῖ ὅπου αὐτὴ ἡ ἀπάτη εἶχε ἐξ ἀρχῆς τὴν μεγαλύτερη διάδοση. Ἐκ τοῦ ιδίου τοῦ Ὑψίστου εἰπώθηκε τὸ ἑξῆς: «καὶ ἦξει ἐπὶ σὲ ἐξ ἀπίνης ἀπώλεια, καὶ οὐ μὴ γνῶς. στήθι νῦν ἐν ταῖς ἐπαοιδαῖς σου καὶ ἐν τῇ πολλῇ φαρμακείᾳ σου, ἃ ἐμάνθανες ἐκ νεότητός σου, εἰ δυνήσῃ ὠφελῆθῃναι ... στήθωσαν δὴ καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ ὀρῶντες τοὺς ἀστέρας ἀναγγειλάτωσάν σοι τί μέλλει ἐπὶ σὲ ἐρχεσθαι. ἰδοὺ πάντες ὡς φρύγανα ἐπὶ πυρὶ κατακαυθήσονται καὶ οὐ μὴ ἐξέλωνται τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ φλογός· ὅτι ἔχεις ἄνθρακας πυρός, κάθισαι ἐπ' αὐτούς»¹⁶⁵. Μάθετε, ὦ παράφρονες, σὲ ποιὲς ἀπάτες τῶν θεομάχων ἀστρολόγων ἐμπίπτετε οἰκειοθελῶς. Μάθετε πῶς αὐτοὶ οἱ ἀστρολόγοι θὰ στηλιτευθοῦν καὶ θὰ ἐξολοθρευθοῦν ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ τί φοβερὰ βάσανα τοὺς περιμένουν. Ἀκοῦστε, φοβηθεῖτε, καὶ θαυμάσετε ὅσα θὰ γνωρίσετε, ὥστε νὰ τὰ ἀρνηθεῖτε ὁλόψυχα καὶ νὰ μὴν καίγεστε μαζὶ τους στὴν αἰώνια φωτιά. Καθὼς εἰπώθηκε: «ὡς φρύγανα ἐπὶ πυρὶ κατακαυθήσονται καὶ οὐ μὴ ἐξέλωνται τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ φλογός». Προσεῖξτε καλὰ ποιὸς τοὺς ἀπειλεῖ μὲ τόσα πικρὰ βάσανα. Μήπως δὲν εἶναι Αὐτὸς ποὺ θὰ κρίνει ὅλη τὴν οἰκουμένη λέγοντας μὲ μεγάλη ὀργή: «πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ»;¹⁶⁶

«Ἄγγελοι» τοῦ διαβόλου δὲν εἶναι μόνο οἱ ἀσώματοι δαίμονες ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν —καὶ εἶναι ἀναρίθμητοι—, ἀλλὰ καὶ οἱ ψυ-

165. *Ἠσ.* 47:11-14.

166. *Ματθ.* 25:41

χοφθόρες συμβουλές και διδασκαλίες με τις οποίες μᾶς δελεάζουν οἱ πονηροὶ καὶ οἱ πόρνοι. [Ἡ λέξις «ἄγγελος» ἀποδίδεται στὰ ἑλληνικὰ ὡς «ἀγγελιαφόρος».¹⁶⁷] Τὸ ἴδιο καὶ οἱ γητευτές, οἱ μάγοι, οἱ θαυματουργοὶ καὶ οἱ παράφρονες συντάκτες ὠροσκοπίων, ποὺ καυχιοῦνται ὅτι παρατηρώντας τὴν θέσιν τῶν ζωδίων καὶ τῶν πλανητῶν μποροῦν νὰ προβλέψουν τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ποὺ γεννήθηκαν κάτω ἀπὸ αὐτά. Ἰσχυρίζονται ἐπίσης ὅτι ἡ θέσις αὐτὴ μπορεῖ νὰ καθορίσει τὸ ἂν θὰ γίνουν ἐνάρετοι ἢ πονηροί, ἐντιμοὶ ἢ ἄτιμοι, σῶφρονες ἢ πόρνοι ἐκεῖνοι ποὺ γεννήθηκαν κάτω ἀπὸ τοὺς ἐκάστοτε πλανῆτες. Φύγετε, στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, φύγετε μετὰ ὅλην σας τὴν ψυχὴ καὶ μετὰ ὅλην σας τὴν καρδιά ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς θεομίσητους πειρασμούς, ἐφ' ὅσον πιστεύετε εἰλικρινὰ καὶ ὄχι ὑποκριτικὰ στὸν Χριστὸ καὶ ἐλπίζετε σὲ Αὐτόν. Ἄς ἐλπίζετε στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Ἀειπάρθενον Μητέρα Του ἐκτελώντας τὶς ἅγιες ἐντολές Του μετὰ λόγια καὶ ἔργα. Ἀπὸ Αὐτὸν νὰ προσμένετε ὁλόψυχα κάθε τι καλὸ καὶ ὠφέλιμο γιὰ τὴν ψυχὴ σας, καὶ Αὐτὸς θὰ σᾶς προσφέρει ὅσα ἐπιθυμεῖτε, καθὼς εἶπε ὁ προφητὰναξ Δαυὶδ: «ἐγγὺς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν, πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν ἐν ἀληθείᾳ»¹⁶⁸, δηλαδή μετὰ τὴν στέρεη πίστιν καὶ τηρώντας τὶς ἅγιες ἐντολές Του. Παρακάτω, ὁ προφήτης εἶπε: «θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτόν ποιήσει καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται καὶ σώσει αὐτούς»¹⁶⁹.

Ὅσοι μάλιστα παραβαίνουν τὶς ἱερὰς ἐντολές Του, ποὺ διακρίνονται γιὰ τὴν ἀλήθεια, τὸ ἔλεος καὶ τὴν δίκαιη καὶ ἄδολη κρίσις, ἃς μὴν ἀποκαλοῦνται ἄνθρωποι Του. Αὐτοὶ δὲν θὰ εἰσακουστοῦν, ἀλλὰ ἀντίθετα θὰ καταδικαστοῦν ἀπὸ Αὐτόν ὡς ἱερόσυλοι καὶ ἐγκληματίες. «οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ

167. Σημείωση τοῦ ἁγίου Μαξίμου, στὸ περιθώριο τοῦ χειρογράφου.

168. *Ψαλμ.* 144:18.

169. *Ψαλμ.* 144:19.

Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται»¹⁷⁰, λέει ὁ θεῖος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφότης. Ἄς ἀρνηθοῦμε ἀπὸ ἐδῶ καὶ στὸ ἐξῆς κάθε ἀνυπακοή καὶ παράβαση τῶν ἀγίων ἐντολῶν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἃς δείξουμε φιланθρωπία καὶ γενναιοδωρία πρὸς τὰ ἀδέλφια μας, τοὺς φτωχοὺς καὶ ἀπόρους. Ἄς κρίνουμε δίκαια καὶ ἄδολα τὸν κάθε ἀδικημένο, καὶ ἃς ἐλπίζουμε στὸν ἴδιο τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό. Θὰ μᾶς προσφέρει ὅλα ὅσα Τὸν παρακαλοῦμε, γιὰ τὴν σωτηρία μας καὶ τὴν αἰώνια ζωή, καὶ θὰ μᾶς σώσει ἀπὸ ὁρατοὺς καὶ ἀόρατους ἐχθρούς. Ἄν ὅμως δὲν δείξουμε στὸν Θεό μας τὰ καλὰ μας ἔργα, τότε ὅχι μόνο δὲν θὰ ξεφύγουμε ἀπὸ τὴν ἐπερχόμενη καὶ δίκαιη ὀργή τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ στὸν παρόντα βίον μας δὲν θὰ πάψουμε νὰ προσελκύουμε ἐπάνω μας ἀναρίθμητες δυστυχίες. Οἱ θεόπνευστοι ψαλμοὶ μιλοῦν γιὰ ὅσους παραβαίνουν καὶ ποδοπατοῦν τὶς ἅγιες ἐντολές τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ὑψιστο διατάχθηκε ξεκάθαρα: «ἐὰν ἐγκαταλίπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὸν νόμον μου καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν, ἐὰν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν καὶ ἐν μάστιγι τὰς ἀδικίας αὐτῶν»¹⁷¹. [«ῥάβδος» καὶ «μάστιγες» ἀποκαλοῦνται ἐδῶ οἱ συχνὲς ἐπιθέσεις τῶν ἄθεων Ἰσραηλιτῶν, οἱ πόλεμοι, οἱ αἰχμαλωσίες, οἱ λοιμοί, ἡ πείνα, οἱ σεισμοί, οἱ κατακλυσμοὶ καὶ οἱ αἰφνίδιες πυρκαγιές¹⁷².] «τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν»¹⁷³, συνεχίζει ὁ προφήτης. «οἱ υἱοὶ αὐτοῦ» ἀποκαλεῖ ὁ Θεὸς Πατέρας ὅλους ἐμᾶς ποὺ πιστεύουμε στὸν Χριστό καὶ βαπτιστήκαμε χριστιανοί. Αὐτὸς εἶναι ὁ πνευματικὸς πατέρας ὅλων μας, ποὺ μᾶς γέννησε «διὰ λουτροῦ παλιγ-

170. *Ρωμ.* 2:13. Πρβλ. *Γαλ.* 1:22.

171. *Ψαλμ.* 88:31-33.

172. Σημείωση τοῦ ἁγίου Μαξίμου, στὸ περιθώριο τοῦ χειρογράφου.

173. *Ψαλμ.* 88:34.

γενεσίας»¹⁷⁴, δηλαδή τῆς θείας βαπτίσεως, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπεκλήθη ἀπὸ μᾶς «πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος»¹⁷⁵, ἐπειδὴ Αὐτὸς θὰ γίνῃ ἡ πηγὴ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν γιὰ ὅσους πίστευσαν καὶ ἐλπίζουν σὲ Αὐτόν. Ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος Του θὰ ὑπάρχουν εἰς τοὺς αἰῶνας.

174. *Τίτ.* 3:5.

175. *Ἠσ.* 9:6.

**18. Ἐπιστολή πρὸς ἄγνωστο, πὺ συνοδεύει
ἓνα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Μαξίμου κατὰ τῆς ἀστρολογίας¹⁷⁶**

Μαθαίνοντας ἀπὸ πολλοὺς γιὰ τὴν εὐσέβεια, τὴν εὐγένεια, τὴν γενναιοψυχία, τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ τὴν πραότητά σου, γιὰ τὸ πῶς με χαρὰ καὶ ἀξιοθαύμαστη ἐπιμονὴ ζητᾷς διαρκῶς αὐτὸ πὺ μπορεῖ νὰ εἰσφέρει στὴν φιλόθεη ψυχὴ σου πνευματικὴ χαρὰ καὶ ὄφελος, ἀποφάσισα ὅτι θὰ εἶναι σωστὸ νὰ ἀποστείλω στὴν εὐγένειά σου ἓνα μικρὸ σύγγραμμα πὺ συνέταξα στὰ μέτρα τοῦ φτωχοῦ νοῦ μου. Σὲ αὐτὸ ἀποκαλύπτω τὶς πλάνες τῶν ἀστρολόγων καθὼς καὶ κάθε μαγεία, δηλαδὴ τὴν παραφροσύνη αὐτὴ πὺ ἐπινοήθηκε ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Ἐπίσης, ἐξηγῶ τὶς ὀφειλόμενες ἀψευδεῖς πατρικὲς παραδόσεις καὶ τὴν σοφία πὺ ἀρμόζουν σὲ ὅσους εἶναι στ' ἀλήθεια ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ καὶ τὶς ὁποῖες πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ ἀπαρέγκλιτες ὁποιοσδήποτε ἐπιθυμεῖ τὴν σωτηρία του. Δέξου το με τὴν συνηθισμένη πραότητά σου. Τὸ δῶρο αὐτὸ δὲν ὀφείλει τὴν ἀξία του στὸ χαρτὶ καὶ τὸ μελάνι, ἀλλὰ στὴν δύναμη τῆς σκέψεως. Ἀπόλαυσέ το στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ πρόσφερε το καὶ σὲ ἄλλους πρὸς θεραπεία, ὥστε νὰ δεχθεῖς καὶ ἐσὺ ὁ ἴδιος τὴν ἀνταμοιβὴ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Σωτῆρος γιὰ τὴν φροντίδα σου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

176. Ἡ ἐπιστολὴ συνόδευε ἓνα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ ὁσίου Μαξίμου κατὰ τῆς ἀστρολογίας, πιθανὸν τὸ «Περὶ τοῦ ὅτι ἡ θεία Πρόνοια καὶ ὄχι τὰ ἄστρα ἢ ὁ τροχὸς τῆς Τύχης ὀρίζουν τὴν μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου» (ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ, *Λόγοι*, τόμ. Β', ἐκδ. Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, Ἁγιον Ὅρος, 2012, σσ. 303-319). Ἡ ἀπόδοση τῆς ἐπιστολῆς στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Α. Ρζίγκα (βλ. Ρζίγκα, 1935-1936. σ. 91). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Μπουλάνιν, 1984, σ. 204. — Ἰβάνωφ, 159.

19. Λόγος πρὸς ὅσους ἐκφωνοῦν τὸ «ἀλληλούια» τρεῖς φορές¹⁷⁷

Σύντομος λόγος τοῦ μοναχοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ πρὸς ὅσους τολμοῦν
νὰ ἐκφωνοῦν τὸ «ἀλληλούια» τρεῖς φορές καὶ τὴν τέταρτη φορά τὸ
«Δόξα Σοι, ὁ Θεός», σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση.

Τὴν παράδοση τῶν Ἀποστόλων καὶ ἁγίων πατέρων τὴν κληρονομήσαμε ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Λάβαμε ἐντολὴ νὰ τὴν τηροῦμε ἀπαράλλακτη ὅπως τὰ γραπτὰ δόγματα ποὺ ἀποτυπώθηκαν στὰ συγγράμματα, ὡς ἀληθὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση. «μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου»¹⁷⁸, λέει ὁ σοφὸς Σολομών. Τὸ ἴδιο λέει καὶ ὁ μακάριος Παῦλος: «Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι πάντα μου μέμνησθε καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε»¹⁷⁹, καθὼς καὶ «Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν»¹⁸⁰.

177. Στὸν «Μικρὸ λόγος» του, ὁ ὁσος Μάξιμος ὑπερασπίζεται τὴν παράδοση τὴν ὁποία ἀργότερα θὰ ὑπερασπιστοῦν μὲ φανατισμὸ οἱ παλαιόπιστοι ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὴν ἐπίσημη Ρωσικὴ Ἐκκλησία, ποὺ καθιέρωσε μεταρρυθμίσεις μὲ τὴν Σύνοδο τῆς Μόσχας, τὸ 1666-67. Ἡ τύχη τοῦ συγγράμματος τοῦ ὁσίου Μαξίμου ἀκολουθεῖ πλήρως αὐτὴν τοῦ «Λόγου περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ κάνουμε τὸν σταυρό μας» (βλ. ἀρ. 19 τῆς παρούσας ἐκδόσεως). Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ «Μικρὸς λόγος» γράφτηκε ἀπὸ τὸν ὁσιο Μάξιμο. Βλ. σχετικὰ Λ. Ι. Ζούροβα, «Λόγος περὶ τοῦ σήματος τοῦ σταυροῦ τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ: Λογοτεχνικὴ καὶ χειρόγραφη ἱστορία, οἱ ἰδιαιτερότητες τῆς ἀφομοιώσεως τοῦ κειμένου σὲ νέες πολιτιστικὲς συνθῆκες», *Μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ βιβλίου τῆς πατρίδας μας: Νέα κείμενα, νέες ἐρμηνεῖες*, Νοβοσιμπίρσκ, 2007, σσ. 3-33. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ρωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη, φ. 173, Συλλογὴ τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας, ἀρ. 42 («Συλλογὴ Ἰωασάφ»), φφ. 292 verso 297. — Ἰβάνωφ, 316.

178. *Παραβ.* 22:28.

179. *Α' Κορ.* 11:2.

180. *Β' Θεσσ.* 2:15.

Ἐκκλησιαστικὲς παραδόσεις ὑπάρχουν πολλές. Ἀνάμεσά τους ὑπάρχει καὶ ἡ παλαιὰ παράδοση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνουμε δύο φορές τὸ «ἀλληλούια» καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ ἐκφωνοῦμε τὸ «Δόξα Σοι, ὁ Θεὸς» κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν ψαλμῶν.

Αὐτὸν τὸν ἐκκλησιαστικὸ τρόπο τὸν ἔμαθε πρῶτος ὁ μακάριος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς ἀσώματες δυνάμεις τῶν ἀγγέλων, ὅταν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐμφανίστηκαν σὲ αὐτὸν χωρισμένες σὲ δύο χορωδίες ποὺ ἔψελναν θείους ψαλμούς¹⁸¹. Πῶς τολμοῦν, λοιπόν, καὶ τροποποιοῦν οἱ ἄλλοι τὴν παλαιὰ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση ποὺ ἐγκαινίασαν οἱ ἄγγελοι, ἐπαναλαμβάνοντας τρεῖς φορές τὸ «ἀλληλούια» καὶ τὴν τέταρτη φορὰ τὸ «Δόξα Σοι, ὁ Θεός»; Νὰ τὸ ἐκφωνοῦν, ἄραγε, ἔτσι διότι τὸ ἔγραψε ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστὴς στὴν θεϊκὴ *Ἀποκάλυψη*;¹⁸² Σὲ αὐτὸν τὸν ἰσχυρισμό τους θὰ ἀπαντήσω ὡς ἑξῆς. Μήπως οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ποὺ ἐμφανίστηκαν στὸν μακάριο Ἰγνάτιο δὲν γνώριζαν τὸ ὅτι ἡ *Ἀποκάλυψη* περιέχει τέσσερις, ὅπως ἰσχυρίζεστε, καὶ ὄχι τρεῖς φορές τὸ «ἀλληλούια»; Βεβαίως τὸ γνώριζαν, ἀφοῦ τὸ ἔψελναν στοὺς οὐρανοὺς στὸν Θεὸ ποὺ καθόταν στὸν θρόνο Του. Γιατί τότε τὸ μετέδωσαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο στὸν μακάριο Ἰγνάτιο καὶ ὄχι ὅπως τὸ ἀναφέρει ἡ *Ἀποκάλυψη*; Αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ἀπαιτεῖ ὅπωςδήποτε ἀπάντηση, καὶ σκοπεύω νὰ λύσω αὐτὴν τὴν ἀπορία.

Δεῖτε προσεχτικά: Ἡ θεία *Ἀποκάλυψη* ψάλλει τέσσερις φορές τὸ «ἀλληλούια», ἐπεὶδὴ περιέχει τρεῖς τάξεις ποὺ ἀπευθύνουν ἔπαινο στὸν Ὑψιστο γιὰ τὸ ὅτι Αὐτὸς ἔκαψε μὲ φωτιά καὶ κατέστρεψε ὅλοσχερῶς τὴν μεγάλη Βαβυλώνα, τὴν πόλη τῶν ἀσεβῶν. Ἡ

181. Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, στὶς ἀρχὲς τοῦ 2^{ου} αἰῶνα, καθιέρωσε στὴν Ἀντιόχεια τὴν ἀντιφωνικὴ ψαλμωδία ὕστερα ἀπὸ τὸ ὄραμά του (διὰ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων). Βλ. ΣΩΚΡΑΤΗΣ Ο ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* ΣΤ', 8:3.

182. Βλ. *Ἀποκ.* 19:1-6.

πρώτη τάξη πού ψάλλει, περιγράφεται ως ἑξῆς: «ὡς φωνὴν μεγάλην ὄχλου πολλοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ λεγόντων ἄλληλούια!»¹⁸³ Ὅπως ἀρχίζει ἡ ψαλμωδία ἔτσι καὶ τελειώνει, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερο «ἄλληλούια» μέσα στὴν *Ἀποκάλυψι*. Τὸ τρίτο «ἄλληλούια» τὸ ἐκφωνεῖ ἡ δεύτερη τάξη τῶν ψαλτῶν, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ εἴκοσι τέσσερεις γέροντες καὶ τέσσερα ζῶα ἀπὸ τέσσερα εἶδη, δίπλα στὸν θρόνο τοῦ Κυρίου. Τὸ τέταρτο «ἄλληλούια» ἐκφωνεῖται ἀπὸ τὴν τρίτη τάξη τῶν ψαλτῶν, πού ἀποκαλεῖται «φωνὴ ὄχλου πολλοῦ καὶ ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν». Ἡ πρώτη τάξη δοξάζει τὸν Ὑψιστο πού πῆρε ἐκδίκηση γιὰ τοὺς δούλους Του οἱ ὅποιοι σκοτώθηκαν γιὰ Αὐτὸν καὶ ἐξολόθρευσε πλήρως τὴν πόλη τῶν ἀσεβῶν. Ἡ δεύτερη τάξη, πού προσκυνᾷ τὸν Καθήμενο στὸν θρόνο Του, ἐπισφραγίζει τὰ ψαλθέντα ἀπὸ τὴν πρώτη τάξη: «Ἀμήν, ἄλληλούια». Ἡ τρίτη τάξη ἐκφωνεῖ τὸ τέταρτο «ἄλληλούια», γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἀσεβεῖς ἐξολοθρεύτηκαν καὶ ἄρχισε νὰ βασιλεύει ὁ Κύριος Θεὸς καὶ Παντοκράτωρ. Ἄς προσεχθεῖ πολὺ τὸ ὅτι ἐκεῖ ἡ κάθε τάξη ἐκφωνεῖ τὸ «ἄλληλούια» μόνο μία φορά —καὶ ὄχι δύο ἢ τρεῖς φορές—, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς καὶ ἡ Ἁγία Τριάδα εἶναι ἓνα καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ Τὴν προσκυνοῦμε μὲ ἓνα καὶ μόνο προσκύνημα καὶ νὰ Τὴν δοξάζουμε μὲ ἓνα καὶ μόνο «ἄλληλούια». Τότε, ὅμως, ἐκεῖνοι πού φέρουν ἀντίρρηση, μᾶς λένε: «Γιατί δὲν ἐκφωνεῖτε τὸ “ἄλληλούια” στὸν Ὑψιστο μία φορά, ἀλλὰ τὸ λέτε δύο φορές, καὶ μάλιστα λέτε ἀκόμα καὶ τὸ τρίτο “Δόξα Σοι, ὁ Θεός”;» Σὲ αὐτὴ τὴν ἐρώτηση ἀπαντᾷμε ὡς ἑξῆς:

Ὅπως στὴν θεία *Ἀποκάλυψι* οἱ τρεῖς τάξεις δοξολογοῦν τοὺς οὐρανοὺς ἢ καθεμίᾳ μὲ τὸ «ἄλληλούια» ἀπὸ μία φορά, ἔτσι καὶ στὴν ἐπίγεια ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ὑπάρχουν τρεῖς τάξεις. Ἡ πρώτη τάξη εἶναι οἱ ἱερεῖς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἤχεῖ τὸ πρῶτο «ἄλληλούια». Ἡ δεύτερη τάξη εἶναι οἱ ὅσοι μοναχοὶ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκολουθεῖ τὸ

183. Βλ. *Ἀποκ.* 19:1-6.

δεύτερο «άλληλούια». Ἡ τρίτη τάξη περιέχει τοὺς ὀρθοδόξους κοσμικούς πιστοὺς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ψάλλεται τὸ «Δόξα Σοι, ὁ Θεός», διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «άλληλούια». Στὴν γλώσσα μας λέμε «Δόξα Σοι, ὁ Θεός», ἐνῶ οἱ Ἑβραῖοι λένε «άλληλούια». Θὰ προσθέσω ἐπίσης ὅτι λέγοντας ἔτσι τηροῦμε ἐπιμελῶς τὴν παράδοση ποὺ παραδόθηκε στὸν μακάριο Ἰγνάτιο ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, ὅταν αὐτοὶ ἐμφανίστηκαν σὲ αὐτὸν ψάλλοντας τοὺς θείους ψαλμούς. Ἄς μὴν μᾶς κατακρίνουν, λοιπόν, πέρα ἀπὸ τίς ἄλλες ἁμαρτίες μας, καὶ γιὰ παραμέληση ἢ ἑλλειψη εὐσεβείας πρὸς τὴν πατρικὴ παράδοση! Ἐσεῖς, ὅμως, τί ἀντίρρηση μπορεῖτε νὰ φέρετε, καὶ ποιά δίκαια ἐπιχειρήματα μπορεῖτε νὰ παραθέσετε; Ὅσο θεάρεστα καὶ βάσιμα νὰ φρονεῖτε καὶ νὰ σοφίζεστε, ξέρουμε ὅτι μάχεστε σίγουρα ἐναντίον τῶν παραδόσεων τῶν πατέρων, ἐναντίον ἀκόμα καὶ τῆς ἰδίας τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἔτσι ψεύδεστε πρὸς τὸν ἑαυτὸ σας καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἡ μήπως μπορεῖτε νὰ πεῖτε ὅτι ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, στὴν ἀρχαία Ρώμη, τηροῦσε αὐτὴν τὴν παράδοση καὶ ἔψαλλε ἔτσι; Ἄν τὸ ἰσχυρίζεστε, τότε παραδέχεστε καὶ οἱ ἴδιοι ὅτι μετέχετε περισσότερο τοῦ λατινικοῦ δόγματος παρὰ τῆς γνησίας ἀντιλήψεως περὶ Θεοῦ, ποὺ παραδόθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους. Κρίνετε, λοιπόν, οἱ ἴδιοι τί σᾶς εἶναι περισσότερο ὠφέλιμο καὶ σωτήριο: τὸ νὰ ψάλλετε πρὸς τὴν Ἀγία Τριάδα μαζί μὲ τοὺς κακόπιστους Λατίνους, ἢ μαζί μὲ τοὺς τέσσερεις ὀρθοδόξους πατριάρχες ποὺ εὐσεβῶς κηρύττουν τὴν ἀλήθεια τῶν λόγων τοῦ Εὐαγγελίου; Ἄν ὅμως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐκφωνεῖτε τὸ «άλληλούια» καὶ ἔτσι τιμᾶτε τὸ ἀξίωμα τοῦ πάπα τῆς Ρώμης, τότε ἦρθε ἡ ὥρα, καλοὶ μου, νὰ ἀκολουθήσετε καὶ τοὺς ὑπόλοιπους παπικούς ἐκκλησιαστικούς τρόπους. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Τεσσαρακοστῆς, μέχρι καὶ τὸ Μεγάλο Σάββατο, νὰ μὴν ἐκφωνεῖτε τὸ «άλληλούια», ἐπειδὴ καὶ ὁ πάπας δὲν τὸ ἐκφωνεῖ. Ἐπίσης, τὴν ζωογόνο Ἀνάσταση τοῦ Σωτῆρος πρέπει νὰ τὴν ἐορτάζετε μαζί μὲ τὸν πάπα κατὰ τὴν τρίτη ὥρα τοῦ Μεγάλου

Σαββάτου καὶ ἔτσι νὰ μὴν ἐκφωνεῖτε ὅπως ἐμεῖς —ἀλλὰ ὅπως αὐτός— «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν», «ἀλληλούια» τρεῖς φορές. Νὰ μὴν τελεῖτε τὴν θεία Λειτουργία μὲ ζυμωτὸ πρόσφορο, ἀλλὰ μὲ ἄζυμο, ὅπως καὶ ὁ πάπας. Οὔτε νὰ θεωρεῖτε ἀπαραίτητη τὴν προσκομιδὴ, ὅπως δὲν τὴν θεωρεῖ ἀπαραίτητη καὶ ὁ πάπας. Δὲν σὰς χρειάζονται οὔτε ἐκτενεῖς, οὔτε προσευχητικὲς ἱκεσίες, οὔτε ἡ ἔξοδος μὲ τὸ Εὐαγγέλιο, οὔτε ἡ μεταφορὰ τῶν θείων δώρων ἀπὸ τὸν βομὸ στὴν Ἁγία Τράπεζα. Ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ ἐγκαταλείψετε ὡς περιττὰ καὶ ἄχρηστα, σύμφωνα μὲ τὸν πάπα. Οὔτε τὸ ζέον πρέπει νὰ χύνετε στὸ ἅγιο Ποτήριο, ἐπειδὴ κι αὐτὸς δὲν τὸ χύνει, ἀλλὰ νὰ εἰσπνέετε τρεῖς φορές στὸ Ποτήριο, ὅπως ἐκεῖνος. Οὔτε πρέπει νὰ ἐκφωνεῖτε στὴν ἀρχὴ τῆς θείας Λειτουργίας τὸ «Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἀντίθετα, πρέπει νὰ λέτε μαζὶ μὲ τὸν πάπα: «Στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀμήν». Ἀκόμη, τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν δὲν πρέπει νὰ τὴν τελεῖτε ὅπως ἐπιτάσσει ἡ παράδοση ποὺ δεχτήκαμε ἀπὸ τοὺς θεῖους πατέρες, ὅπου ὁ ἱερέας λέει στὸ ποίμνιο: «Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς μας». Ἀντίθετα, νὰ τελεῖτε τὴν ἄφεση ὅπως ὁ πάπας, ποὺ ἀπευθυνόμενος στοὺς ἀνθρώπους λέει: «Πηγαίνετε, τελέστηκε». Τὰ μηναιᾶ, ἡ ὀκτώηχος, οἱ κανόνες, τὰ στιχηρά, τὰ αὐτόφωνα, τὰ δογματικά, τὰ τροπάρια καὶ τὰ κοντάκια, ποὺ εἶναι κοσμήματα αἰώνων καὶ πνευματικὴ ἀπόλαυση τῆς ἁγίας ἀποστολικῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, νὰ τὰ ἀπορρίψετε καὶ αὐτά, νὰ τὰ θεωρήσετε ἄχρηστα, ἐπειδὴ οὔτε αὐτὰ τὰ παραδέχεται ὁ πάπας.

Ἐπειδὴ ὅλα αὐτὰ ἀκούγονται παράλογα, ἄτοπα καὶ δυσάρεστα, ἃς τηροῦμε σταθερὰ τὴν ἱερὴ παράδοση τῶν μακαρίων ἀποστόλων καὶ τῶν θεοπνευστῶν πατέρων μας, ποὺ ἔλαμψαν σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη ὑπακούοντας στὸν θεῖο Ἀπόστολο Παῦλο ποὺ λέει: «Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδι-

δάχθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν»¹⁸⁴. Ἐπίσης, λέει ὁ ἴδιος: «διδασκαίς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε»¹⁸⁵. Ἄς μὴν δελεαστοῦμε, λοιπόν, ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ ἀξίωμα τοῦ πάπα τῆς Ρώμης καὶ ἃς μὴν ἀκοῦμε τίς ἐπιτήδειες πονηρολογίες τῶν λεγόμενων διδασκτόρων. Ἄς μὴν αἰσχρολογοῦμε μαζί τους ἀναφορικά μὲ τὰ ἱερὰ δόγματα τῆς ἀμόλυντης χριστιανικῆς πίστεως!

Μήπως δὲν μᾶς φαίνεται ἀρκετὴ ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ ἐπακόλουθη καταδίκη, ὥστε, παρὰ τὸν κανόνα καὶ τίς φοβερὲς ἀπαγορεύσεις τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, νὰ τολμᾶμε νὰ διαστρεβλώνουμε μαζί μὲ τὸν πάπα τὴν Ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ νὰ παραδεχόμαστε ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δὲν ἐξέρχεται μόνο ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Υἱό; Κατὰ τὴν γνώμη τῶν οὕτως φιλοσοφούντων, καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι πηγὴ τῆς θείας φύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀντίθετα πρὸς τὴν εὐαγγελικὴ θεολογία ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ-Λόγο καὶ ἀντίθετα πρὸς ὅλες τίς οἰκουμενικὲς συνόδους καὶ διδασκαλίες τῆς θεολογίας μας.

Μήπως δὲν κατακρίνουν ἀρκετὰ ὅσους –ὁμόφωνα πρὸς τὸν πάπα– σοφίζονται σχετικὰ μὲ τὴν κάθαρση τῶν ἁμαρτωλῶν ποὺ ἔζησαν ἄνομα καὶ θεομίσητα, διὰ τοῦ πυρὸς τοῦ καθαρτήριου, καὶ σχετικὰ μὲ τὴν μετάβασή τους στὴν αἰώνια ζωὴ; Καὶ αὐτό, μολονότι ὁ ἀνηλεὴς Κριτὴς λέγει ξεκάθαρα στὸ ἅγιο Εὐαγγέλιο: «καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς», δηλαδή, στὴν αἰώνια ζωὴ καὶ στὸ ἀκλόνητο βασίλειο, «οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες». Ὅσοι στὴν ζωὴ τους ἔπραξαν ἀνομίες καὶ δὲν μετανόησαν πραγματικά, θὰ πορευθοῦν «εἰς ἀνάστασιν κρίσεως», δηλαδή, θὰ καταδικαστοῦν σὲ ἀτελείωτα βάσανα¹⁸⁶. Ὅπως λέει ἡ θεία φωνή: «πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώ-

184. *Β' Θεσσ.* 2:15.

185. *Εβρ.* 13:9.

186. *Ἰω.* 5:29.

νιον»¹⁸⁷. Καὶ παρακάτω: «καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον»¹⁸⁸, καὶ ὅχι στὴν φωτιὰ ποὺ καθαρίζει ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες. Τὸ καλύτερο γιὰ μᾶς εἶναι νὰ ἐνθυμούμαστε, σὲ κάθε περίπτωση, τὴν παραβολὴ τοῦ Σωτῆρος γιὰ τὸν πλούσιο καὶ τὸν φτωχό, καὶ μαζὶ μὲ τὸν πατριάρχη Ἀβραάμ νὰ συλλογιζόμαστε καὶ νὰ λέμε μὲ θάρρος: «τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ· νῦν δὲ ὧδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι· καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται»¹⁸⁹, ὅπως καὶ ὅσα παρακάτω ἀναφέρει, δυστυχῶς, ἡ πικρὴ ἀπάντησι.

Ἀφοῦ, λοιπόν, πληροφορηθήκατε μὲ αὐτὰ τὰ σύντομα σημειώματα λίγα πράγματα γιὰ τὰ παράξενα καὶ παράλογα δόγματα καὶ τὶς τελετὲς τοῦ πάπα, ἃς φυλάξετε τὸν ἑαυτό σας ἀπὸ τὴν αἵρεσι τοῦ πάπα τῆς Ρώμης καὶ ἀπὸ τὶς πονηρολογίες τῶν ὁμοϊδεατῶν του, τῶν λεγομένων διδασκάλων, ποὺ δελεάζουν πολλοὺς φτωχοὺς στὸν νοῦ ἀνθρώπων, ἀκόμα καὶ τὶς διαφορὲς θύραθεν ἐπιστῆμες. Μὴν ἀκοῦτε τὰ πονηρὰ λόγια τους, ἀλλὰ τηρεῖτε τὴν πατροπαράδοτη ὀρθόδοξη πίστι μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀκακία τῆς καρδιᾶς σας. Νὰ πίνετε τὸ ἀληθινὸ γάλα τῆς ἀμόλυντης νύμφης τοῦ οὐράνιου γαμβροῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, στὸν Ὅποϊον ἀρμόζει δόξα καὶ κράτος στὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

187. *Ματθ.* 25:41.

188. *Ματθ.* 25:46.

189. *Λουκ.* 16:25-26.

20. Λόγος περὶ τοῦ σήματος τοῦ Σταυροῦ¹⁹⁰

*Λόγος τοῦ μοναχοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ
περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ κάνουμε τὸν σταυρό μας.*

Μοῦ ζήτησες προηγουμένως νὰ σοῦ ἐξηγήσω τὴν δύναμη τῆς ἀπόκρυφης ἀποστολικῆς παραδόσεως, δηλαδὴ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ἐμεῖς οἱ πιστοὶ σημαίνουμε τὸν ἑαυτὸ μας κάθε φορὰ προτοῦ ἀρχίσουμε τὴν προσευχή μας στὸν Θεό. Περὶ αὐτοῦ λέγει καὶ ὁ θεῖος λόγος: «ἔδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημεί-

190. Ὁ ὁσιος Μάξιμος γράφει περὶ τῆς ὀρθότητος τοῦ σταυροκοπήματος μὲ δύο δάχτυλα, ποὺ δὲν εἶναι κάτι τὸ πρωτοφανές: κατὰ τὴν ζωὴ του, τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὴν Ρωσία, οἱ ὀρθόδοξοι ἔκαναν τὸν σταυρό τους μὲ δύο ἀλλὰ καὶ μὲ τρία δάχτυλα. Στὴν Σύνοδο τῶν Ἑκατὸ Κεφαλαίων τῆς Μόσχας, τὸ 1551, καθιερώθηκε ὁρισμὸς περὶ τῆς ὀρθότητος τοῦ σταυροκοπήματος μὲ δύο δάχτυλα, πιθανὸν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ προκειμένου Λόγου. Ὅμως ἡ Σύνοδος τῆς Μόσχας, τὸ 1666-1667, καθιέρωσε ὀριστικὰ τὸ σταυροκόπημα μὲ τρία δάχτυλα ὡς τὸ μόνον ἐπιτρεπτό, ἐνῶ τὸ σταυροκόπημα μὲ δύο δάχτυλα τὸ καταράστηκε. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐπισφράγισε τὸ σχίσμα (ρασκόλ) τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ὑφίσταται μέχρι καὶ σήμερα. Οἱ παλαιόδοξοι, δηλαδὴ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ σταυροκοπήματος μὲ δύο δάχτυλα, σέβονταν πολὺ τὸν προκειμένο Λόγο, ἐνῶ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ σταυροκοπήματος μὲ τρία δάχτυλα, ποὺ καθιερώθηκε ἀπὸ τὴν ἐπίσημη Ἐκκλησία, ἐξέφρασαν τὴν ἀποψη ὅτι τὸ σύγγραμμα αὐτὸ δὲν εἶναι γνήσιο, δηλαδὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Μάξιμο. Πρὸς τὸ παρόν, οἱ μελετητὲς δὲν ἀμφιβάλλουν περὶ τοῦ ὅτι ὁ Λόγος γράφτηκε ἀπὸ τὸν ὁσιο Μάξιμο. Μάλιστα, ὑπάρχει καὶ στὴν συλλογὴ μὲ ἔργα του ποὺ ἐκδόθηκαν ἐνόσω ζοῦσε, ὅπως καὶ ὁ προηγούμενος (ἀρ. 19) «Μικρὸς λόγος σὲ ὅσους τολμοῦν νὰ ξεστομίσουν τὸ “ἀλληλοῦία” τρεῖς φορές». Βλ. σχετικὰ Λ. Ι. Ζούροβα, «Λόγος περὶ τοῦ σήματος τοῦ σταυροῦ τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ: Λογοτεχνικὴ καὶ χειρόγραφ-ῆ ἱστορία, οἱ ἰδιαιτερότητες τῆς ἀφομοιώσεως τοῦ κειμένου σὲ νέες πολιτιστικὲς συνθήκες», *Μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ βιβλίου τῆς πατρίδας μας: Νέα κείμενα, νέες ἐρμηνεῖες*, Νοβοσιμπίρσκ, 2007, σσ. 3-33. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ζούροβα, *ibid.*, σσ. 28-32. — Ἰβάνωφ, 315.

ωσιν». Γιατί; «τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου»¹⁹¹. Ἐπομένως, περὶ αὐτοῦ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ, ποὺ φοβίζει τὶς ἀντιμαχόμενες δυνάμεις, εἰπώθηκε: «ἔδωκας» «ὅπως ἂν ῥυσθῶσιν οἱ ἀγαπητοί σου»¹⁹², δηλαδή ὅσοι Σὲ πιστεύουν, Σὲ ἀγαποῦν καὶ ἐκτελοῦν τὶς ἅγιες ἐντολές Σου διὰ λόγου καὶ ἔργου. Δι' αὐτοῦ τοῦ σήματος σώζονται «ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας»¹⁹³, δηλαδή ἀπὸ κάθε ψεῦδος καὶ διαβολικῆς μηχανορραφίας, μὲ τὶς ὁποῖες τὰ πονηρὰ πνεύματα πληγώνουν συνεχῶς τὶς καρδιές τῶν πιστῶν ἐμποδίζοντας ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ ζήσουν ἀγνὰ καὶ θεάρεστα. Περὶ αὐτῶν θὰ συζητήσω δι' ὀλίγον μαζί σου.

Νὰ ξέρεις, λοιπόν, ὅτι στὸ θεῖο Βάπτισμα, διὰ τῶν τριῶν βυθισμάτων στὸ νερὸ ἢ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ἀναπαριστᾷ τὴν ταφή καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Σωτῆρος μας Χριστοῦ, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο λόγο εἶπε: «ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον»¹⁹⁴. Καὶ παρακάτω, γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὸ πῶς αὐτὸ τὸ Βάπτισμα φέρνει «εἰς τὸν θάνατον», ὁ Ἀπόστολος λέγει: «ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν»¹⁹⁵. Ἡ ἀνακαινισμένη ζωὴ εἶναι πλήρης ἀληθείας, δικαιοσύνης καὶ ἀγιοσύνης, καὶ ζητᾷ τὸ «ἀποθέσθαι ... τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον»¹⁹⁶. Πρέπει, δηλαδή, νὰ ἀρνηθοῦμε τὶς πονηρὰς καὶ θεομίσητες ὁρμὰς καὶ πράξεις τῆς σάρκα καὶ τοῦ πνεύματος.

191. *Ψαλμ.* 59:6.

192. *Ψαλμ.* 59:7.

193. *Ψαλμ.* 90:5.

194. *Ρωμ.* 6:3-4.

195. *Ρωμ.* 6:3-4.

196. *Ἐφεσ.* 4:22.

Ὅπως τὸ Βάπτισμα μᾶς παραδίδει μυστικῶς τὴν ἀποστολική παράδοση, ἔτσι καὶ τὸ σῆμα τοῦ τιμίου Σταυροῦ μᾶς διδάσκει μυστικῶς νὰ ὁμολογοῦμε τὰ παραδεδογμένα εὐσεβῇ μυστήρια. Συγκριμένα, πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ἁγία καὶ λατρεμένη Τριάδα, γιὰ τὴν κάθοδο ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴν γῆ τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ τὴν Σταύρωση Αὐτοῦ, καθὼς καὶ γιὰ τὴν Δευτέρα Παρουσία, κατὰ τὴν ὁποία Αὐτὸς θὰ κρίνει ζῶντες καὶ νεκρούς, δηλαδὴ διακαίους καὶ ἁμαρτωλούς.

Ἡ ἔνωση τῶν τριῶν δακτύλων, δηλαδὴ τοῦ μεγάλου, τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ παράμεσου, σημαίνει ὅτι ὁμολογοῦμε τὸ μυστήριο τῶν τριῶν ἀρχικῶν θεῶν ὑποστάσεων –τοῦ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος– τοῦ Μόνου Θεοῦ στὰ τρία πρόσωπα. Τὰ τεντωμένα δάκτυλα, ὁ δείκτης καὶ ὁ μέσος, σημαίνουν ὅτι ὁμολογοῦμε τὴν σύνδεση τῶν δύο φύσεων στὸν Χριστό, δηλαδὴ τοῦ ἰδίου τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ποὺ εἶναι τέλειος κατὰ τὴν φύση τοῦ Θεοῦ καὶ τέλειος ἄνθρωπος, δηλαδὴ εἶναι διπλῆς φύσεως καὶ οὐσίας, ἄξιος τῆς πίστεως καὶ τῆς γνώσεως.

Ἀγγίζοντας μὲ τοὺς δακτύλους μας τὸ μέτωπό μας ὁμολογοῦμε δύο πράγματα: ὅτι Αὐτὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα (ὅπως καὶ ὁ λόγος μας προέρχεται ἀπὸ τὸν νοῦ), καθὼς καὶ ὅτι κατῆλθε ἄνωθεν, ὅπως λέει ἡ Ἁγία Γραφή: «καὶ ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη»¹⁹⁷. Καὶ ὅταν ἀκουμπᾶμε τοὺς δακτύλους μας στὸν ὀμφалό μας, δηλώνουμε τὴν κάθοδο Αὐτοῦ στὴν γῆ, τὴν ἄσπερμη σύλληψη καὶ τὴν ἐννεάμηνη διαμονὴ στὴν πάναγνο κοιλία τῆς Θεοτόκου. Καὶ μὲ τὴν κίνηση τοῦ χεριοῦ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πρὸς τ' ἀριστερὰ συμβολίζουμε τὴν πικρὴ ἀπάντησιν¹⁹⁸ τῶν διακαίων, ποὺ βρίσκονται ἐκ δεξιῶν τοῦ Κριτῆ, πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλούς, ποὺ βρίσκονται ἐξ ἀριστερῶν Του. Τοῦτο συμφω-

197. Β' Βασ. 17:10.

198. Κατὰ τὴν Λ. Ζούροβα, «πικρὴ ἀπάντησις» σημαίνει ἐδῶ «σκληρὴ κρίσις».

νεῖ με τὸν θεῖο λόγο τοῦ Σωτῆρος πρὸς τοὺς ἀνυπότακτους Ἰουδαίους: «διὰ τοῦτο αὐτοὶ κριταὶ ὑμῶν ἔσονται»¹⁹⁹. Σημαίνει δέ, ὅτι οἱ δώδεκα θεῖοι μαθητὲς Αὐτοῦ καὶ ἀπόστολοι, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο γένος, θὰ κρίνουν τὰ δώδεκα γόνата τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ θεῖος Ἀπόστολος μᾶς διδάσκει ἐπίσης πολὺ ξεκάθαρα, μεμφόμενος τοὺς Κορινθίους ποὺ τελοῦν δίκες ἀναμεταξύ τους ἐνώπιον ἁδικῶν κριτῶν, δηλαδὴ μπροστὰ σὲ αὐτοὺς ποὺ δὲν φωτίστηκαν διὰ τῆς πίστεως: «τολμᾷ τις ὑμῶν, πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδικῶν καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; οὐκ οἶδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινούσι ... οὐκ οἶδατε ὅτι ἀγγέλους κρινούμεν; μήτι γε βιωτικά;»²⁰⁰ Δηλαδή, ὄχι μόνον τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δὲν σέβονται τὸν Θεὸ θὰ κρίνουν οἱ δίκαιοι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγέλους ποὺ δὲν τήρησαν τὸ ἀξίωμα τους καὶ τόλμησαν νὰ ἀντισταθοῦν στὸν Δημιουργὸ καὶ Ἀρχοντα. Εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἱ ὑπερήφανοι ἄγγελοι τοὺς ὁποίους –ὅπως καὶ τὸν Ἑωσφόρο, δηλαδὴ τὴν Αὐγὴ– ἀποκαλοῦμε τώρα πονηρὰ δαιμόνια.

Αὐτὴ εἶναι ἡ δύναμη, ἐφ' ὅσον μπορῶ νὰ καταλάβω, τοῦ σήματος τοῦ τιμίου Σταυροῦ, με τὸν ὁποῖον ἐμεῖς οἱ πιστοὶ σημαίνουμε τὸν ἑαυτὸ μας προσευχόμενοι, ὁμολογώντας τὴν μυστικὴ ἔνωση μας με τὴν σάρκα τοῦ Σωτῆρος. Ἐννοοῦμε τὴν Γέννησή Του ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα πρὶν ἀπὸ κάθε κτίση, τὴν κάθοδό Του στὴν γῆ, τὴν Σταύρωση, τὴν Δευτέρα Παρουσία – δηλαδή, ὅλη τὴν φιλάνθρωπη φροντίδα Του πρὸς ἐμᾶς.

Αὐτὸ τὸ θεῖο σῆμα, ποὺ προκαλεῖ δέος, τὸ προμάντεψε ὁ πατριάρχης Ἰακώβ σταυρώνοντας τὰ γεροντικὰ χέρια του ὅταν εὐλόγησε τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰωσήφ, τὰ ἐγγόνια τοῦ Ἑφραὶμ καὶ τοῦ Μανασσῆ²⁰¹.

199. Λουκ. 11:19.

200. Α' Κορ. 6:1-3.

201. Βλ. Γέν. 48:8-14.

Καὶ ὁ Μωυσῆς ἐπίσης προεῖδε τὸ σχῆμα, ὅταν διέταξε τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ ποὺ βρίσκονταν ἐν αἰχμαλωσίᾳ στὴν Αἴγυπτο νὰ σημαδέψουν τὶς πόρτες τοὺς σὲ τέσσερα σημεῖα: Τὶς δύο πλευρὲς, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, τὸ ὑπέρθυρο ἐπάνω καὶ τὸ κατώφλι κάτω, γιὰ νὰ μὴν μπορέσει νὰ μπεῖ ἐκεῖνος ποὺ θανάτωσε τοὺς πρωτότοκους υἱοὺς στὴν Αἴγυπτο²⁰². Αὐτὸ τὸ σημάδι προμάντεψε ἐπίσης ὁ Μωυσῆς, ὅταν διέσχισε μὲ τὴν ράβδο του τὴν Ἑρυθρὰ θάλασσα. Τὰ νερὰ παραμέρισαν τότε στὶς δύο πλευρὲς, ἐμφανίστηκε ξηρὸς δρόμος μέσα στὴν θάλασσα καὶ ἔτσι οἱ ἀναρίθμητοι υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ πέρασαν στὴν ἄλλη ὄχθη ἀβρόχως ποσίν. Μὲ τὸ πέρασ τῆς διάβασης στὴν ἄλλη ὄχθη ὁ Μωυσῆς χτύπησε μὲ τὴν ἴδια ράβδο τὴν Ἑρυθρὰ θάλασσα, τὰ νερὰ γύρισαν πίσω καὶ ἔπνιξαν τοὺς διώκτες καὶ βασανιστὲς ποὺ τὸν κυνηγοῦσαν, καὶ βρέθηκαν στὴν μέση τῆς θάλασσας.

Ἐνα ἀκόμη ξεκάθαρο πρότυπο τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ παρουσίασε ὁ ἴδιος ὁ Μωυσῆς ὅταν στὴν μέση τῆς ἐρήμου ἔδεσε τὸ χάλκινο φίδι «ἐπὶ σημείου», οὕτως ὥστε ὅσοι δαγκώθηκαν ἀπὸ τὸ φίδι βλέποντάς το νὰ θεραπεύονται. Τοῦτο τὸ ἐπιθυμητὸ καὶ σωτήριο σημεῖο προφήτευσε πρὸ πολλοῦ ὁ γνωστὸς δίκαιος, ὅταν προσευχόμενος θεορμὰ γιὰ νὰ συντελεστῇ τὸ ζητούμενο ἔλεγε: «ποίησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθόν, καὶ ιδέτωσαν οἱ μισοῦντές με καὶ αἰσχυνθήτωσαν»²⁰³.

Ἄς ἀντιληφθοῦμε καὶ ἐμεῖς τὴν δύναμη τοῦ ἀνίκητου σημείου καὶ ἃς σφραγίσουμε μὲ αὐτὸ οἱ ἴδιοι τὴν νοερὴ θύρα μας, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχεται ὁ νοερὸς καταστροφῆς καὶ σκοτώνει τοὺς πρωτοτόκους μας, ἐκριζώνει δηλαδὴ τὶς εὐσεβεῖς σκέψεις μας καὶ ἀντ' αὐτῶν φυτεύει τὰ πολύμορφα ἐμφυτεύματα τῆς κακίας του, δηλαδὴ θεομίσητους καὶ ψυχοφθόρους συλλογισμούς.

202. Βλ. Ἑξ. 12:21-28.

203. Ψαλμ. 85:17.

ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

Μὲ τὸ ἀνίκητο αὐτὸ ὄπλο θὰ ἐκδιώξουμε τὸν νοερὸ Φαραὼ ποὺ
μᾶς καταδιώκει αἰώνια καὶ μὲ τὴν ἰσχυρὴ καὶ θερμὴ πίστιν μας
στὸν Χριστὸ θὰ τὸν πνίξουμε στὴν ἐρυθρὰ ἄσβεστη φωτιὰ τῆς
Γέεννας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἃς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς σώσει ὁ Κύριός
μας Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ
Σταυροῦ Του. Ἀμήν.

**21. Ἐπιστολὴ στὸν αὐτοκράτορα βασιλιὰ Ἰωάννη,
υἱὸ τοῦ Βασιλείου, κατὰ τῆς ἀποκοπῆς τῆς γενειάδας²⁰⁴**

*Στὸν εὐσεβῆ βασιλιὰ καὶ αὐτοκράτορα πασῶν τῶν Ρωσιῶν,
τὸν ἄρχοντα καὶ μεγάλο ἡγεμόνα Ἰωάννη, υἱὸ τοῦ Βασιλείου,
πλειστάκις προσκυνῶ.*

«Καμία ἀπὸ τὶς πράξεις τῆς θείας Σοφίας δὲν εἶναι μάταιη», καθὼς εἶπε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους θεόσοφους ἄνδρες. Ὁ θεόπνευστος προφητὰν Ἀνατὼλ, θαυμάζοντας τὴν ἰδιαίτερη ὁμορφιὰ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Ὑψίστου, ἀνέκραξε: «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!»²⁰⁵ Πολλὰ μέλη ἀποτελοῦν τὸ σῶμα μας, καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ σχεδιάστηκε ἀπὸ τὸν πάνσοφο Δημιουργὸ μὲ κάποια σοβαρὴ σκοποθεσία. Ἔτσι, τὰ πόδια χρειάζονται γιὰ τὸ περπάτημα ὅποτε χρειάζεται νὰ μετακινηθοῦμε, καὶ τὰ χέρια γιὰ τὴν ἐργασία. Τὰ μάτια ὑπάρχουν γιὰ νὰ ἀντιλαμβανόμαστε ὅσα

204. Στὸν ὅσιο Μάξιμο ἀνήκουν μερικὰ κείμενα ποὺ τοῦ ἐξασφάλισαν μεγάλη ἐκτίμηση ἀνάμεσα στοὺς κύκλους τῶν Ρώσων παλαιοδόξων. Ἡ Ἐπιστολὴ περὶ Γενειάδας εἶναι ἓνα ἀπὸ αὐτά. Ὁ ἀγιολόγος ζητοῦσε, ἡ μορφή τῶν ὁρθόδοξων Χριστιανῶν νὰ ἀνταποκρίνεται στὴν «βιβλική» παράδοση, ἀντιτιθέμενος στὴν ἐμφάνιση τῶν Λατίνων ποὺ ξυρρίζουν τὶς γενειάδες τους. Νὰ σημειώσουμε, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ὅτι κύριο γνώρισμα τοῦ ὁσίου Μαξίμου στὶς εἰκόνες ὅπου ἀπεικονίζεται ἡ μορφή του εἶναι ἡ τεράστια καὶ περιποιημένη γενειάδα του. Εἰσήχθη στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα научный оборот στό: Жмакин В. Митрополит Даниил и его сочинения // Чтения в императорском Обществе истории и древностей Российских при Московском университете. М., 1881. Кн. 2. Приложение. σσ. 81-84. Στὸ σύνολο τῶν ἔργων τοῦ ὁσίου Μαξίμου τὸ παρὸν κείμενο εἰσήχθη ἀργετὰ ἀργά, τὸν 17^ο αἰῶνα (βλ., π.χ., РГБ, собр. Троице-Сергиевой лавры, № 200, фф. 354 об.-356). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Щеглова. σσ. 31-34. Τὰ λάθη διορθώθηκαν βάσει τοῦ ἀναφερομένου κειμένου τῆς Λαύρας τῆς Ἀγίας Τριάδος. — Ἰβάνωφ, 313.

205. *Ψαλμ.* 103:24.

ἀντικρίζουμε γύρω μας καὶ γιὰ νὰ παρατηροῦμε τὴν μορφὴ ὅσων ὑποπίπτουν στὴν ἀντίληψή μας. Ἡ μύτη καὶ τὰ ρουθούνια χρειάζονται γιὰ νὰ ξεχωρίζουμε τὶς διάφορες μυρωδιὰς καθὼς καὶ γιὰ νὰ εἰσπνέουμε καὶ νὰ ἐκπνέουμε τὸν ζωογόνο ἀέρα. Μερικὰ ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ προσώπου μας δὲν ἐπινοήθηκαν ἀπὸ τὸν πάνσοφο Δημιουργὸ ἀπλῶς γιὰ διακοσμητικούς καὶ αἰσθητικούς λόγους, ἀλλὰ καὶ μὲ σκοπὸ τὸ ὄφελος. Ἔτσι, τὰ φρύδια δὲν χρειάζονται μόνο γιὰ λόγους αἰσθητικῆς τοῦ προσώπου, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ προστατεύουν τὰ μάτια ἀπὸ τὸν ἰδρώτα ποὺ τρέχει ἀπὸ τὸ μέτωπο. Οἱ βλεφαρίδες, ἓνα ἐλάχιστα ἀξιοπρόσεκτο μέρος τοῦ ἀνθρώπου ὡς δημιουργήματος, προστατεύουν ἐπίσης τὰ μάτια ἀπὸ τὴν ψιλὴ σκόνῃ καὶ τὰ χνούδια ποὺ σὲ μεγάλες ποσότητες μεταφέρονται ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ μπαίνουν μέσα τους. Τὰ μουστάκια καὶ ἡ γενειάδα εἶναι μία ἀκόμη πολὺ χρήσιμη ἐπινόησις τοῦ πάνσοφου τεχνίτη Θεοῦ. Δὲν χρειάζονται ἀπλῶς γιὰ νὰ ξεχωρίζει τὸ ἀνδρικό ἀπὸ τὸ γυναικεῖο φύλο, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ προσδίδουν εὐπρέπεια στὰ πρόσωπά μας. Ποιὸς ἀπ' ὅσους διαθέτουν ὑγιὴ σκέψῃ καὶ θέλουν νὰ ἀρέσουν στὸν Θεὸ μπορεῖ νὰ ἀπαξιώσει τὸ ἰδιαίτερο αὐτὸ κόσμημα ποὺ τοῦ χάρισε ὁ Θεός, τόσο πολὺ ὥστε νὰ τὸ ἐξαλείψει ξυρίζοντάς το; Πόσω μᾶλλον ἂν ἀκούσει τὰ λόγια τοῦ Ὑψίστου, ποὺ διὰ τοῦ Μωυσέως ἔδωσε αὐστηρὴ διαταγὴ στὸν λαὸ τοῦ Ἰσραήλ: «οὐδὲ φθερεῖτε τὴν ὄψιν τοῦ πώγωνος ὑμῶν», δηλαδὴ μὴν ξυρίζεστε, καί: «οὐ ποιήσετε σισόην ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν»²⁰⁶, σὰν τοὺς λαοὺς ποὺ εἶναι «ἐπικατάρατοι οἱ ἐκκλίνοντες ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου»²⁰⁷, ὅπως ἀκοῦμε στὸν ἱερὸ ψαλμό. Στὴν ἴδια κατάρα ὑπάγονται καὶ ὅσοι ἀφαιροῦν μὲ ξύρισμα τὴν γενειάδα τους ἀντιτιθέμενοι ἀφρόνως στὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ.

Τί λένε ὁμως ἐπ' αὐτοῦ οἱ ἀνυπότακτοι καὶ ἄνομοι Λατίνοι;

206. Πρβλ. *Λευ.* 19:27.

207. Πρβλ. *Ψαλμ.* 118:21.

Σύμφωνα με τούς Καθολικούς κανόνες, ό ιερεὺς στὴν ἀρχαία Ρώμη ἀφορίζεται, ὅπως λένε, τούς ὁμοθρήσκους τοῦ ποὺ δὲν ξυρίζουν τὴν γενειάδα τους. Ἄν εἶναι ἔτσι, τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ πάπας καὶ ὅλη ἡ Ἐκκλησία τοῦ ὑφίστανται τὴν εὐαγγελικὴ ἀπαγόρευση ποὺ λέει ξεκάθαρα: «ὅς ἐάν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων καὶ διδάξῃ οὕτω τούς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν»²⁰⁸. Καὶ κατὰ τὴν φοβερὴ Δευτέρα Παρουσία θὰ καταδικαστεῖ ἀπὸ τὸν ἀδωροδόκητο Κριτὴ ὡς ἀντιστεκόμενος στὶς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς. Καὶ αὐτό, διότι ὑπάρχει ἡ ἀρχαία καὶ θεοσεβὴς παράδοση ποὺ ἀπαγορεύει τὸ ξύρισμα τῆς γενειάδας καθὼς καὶ ἐμφανῆ σημεῖα σχετικῆς ἀναφορᾶς στὶς Γραφές. Τὸ σημαντικότερο ἀπὸ αὐτὰ βρίσκεται στὸ Β΄ βιβλίον τῶν *Βασιλειῶν*, ὅπου ἀναφέρεται ὅ,τι ἐγίνε ἐπὶ βασιλείας Δαυὶδ. Ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ ἔστειλε τούς τίμους ἄνδρες τοῦ ὡς πρεσβεία γιὰ παρηγορίαν στὸν Ἀννὼν τοῦ Ναάξ, τὸν βασιλὴν τῶν υἱῶν Ἀμμών, ποὺ πενθοῦσε τὸν θάνατο τοῦ πατέρα του. Ὅταν αὐτοὶ ἐφθασαν, ὁ Ἀννὼν τοὺς ἀτίμασε: «ἐξύρῃσε τούς πώγωνας αὐτῶν καὶ ἀπέκοψε τούς μανδύας αὐτῶν ἐν τῷ ἡμίσει ἕως τῶν ἰσχίων αὐτῶν»²⁰⁹. Καὶ αὐτό, ἐπειδὴ ἄκουσε τούς συμβούλους τοῦ ποὺ τοῦ εἶπαν ὅτι ὁ Δαυὶδ δὲν ἔστειλε τούς ἄνδρες αὐτοὺς ἀπὸ ἀγάπῃ καὶ σὲ ἔνδειξη φιλίας, ἀλλὰ μὲ πονηρὸ σκοπὸ, ὥστε δῆθεν νὰ κατασκοπεύσουν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ὑπερασπιστὰς της. Ὁ Δαυὶδ, ἀφοῦ πληροφορήθηκε τὴν θρασύτατη αὐτὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴν προσβολὴ καὶ ἀτιμία πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους του, τοὺς διέταξε νὰ παραμείνουν στὰ χωριά τους μέχρις ὅτου ξαναβγοῦν οἱ γενειάδες τους, ἐπειδὴ ἔκρινε ὅτι θὰ ὑποπέσει σὲ ἱεροσυλία ἔτσι καὶ μιλήσει μὲ ἀνθρώπους ποὺ θὰ ἔχουν ὑποστῇ τέτοια ἀλλοίωση στὸ παρουσιαστικὸ τους. Τοῦτο ἀποδεικνύει πόσο αἰσχρὸ θεωροῦσαν οἱ

208. *Ματθ.* 5:19.

209. *Β΄ Βασ.* 10:4.

ἀρχαῖοι δίκαιοι τὸ νὰ ξυρίσει κανεῖς τὴν γενειάδα του, δεδομένου ὅτι τηροῦσαν τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ποὺ λέει: «Μὴν κόψετε τὴν γενειάδα σας». Ἄν, ὅμως, ρωτήσουμε τοὺς Λατίνους γιατί ξυρίζονται, θὰ ἀπαντήσουν ὅτι τὸ νὰ ἀφήσει κανεῖς τὴν γενειάδα νὰ μεγαλώσει ἰσοδυναμεῖ μὲ κενὴ ματαιοδοξία. Ἔτσι, προκειμένου νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία τῆς ματαιοδοξίας ξυρίζουν τὶς γενειάδες τους. Τότε, ὅμως, ἐξίσου δικαιολογημένα θὰ ἔπρεπε νὰ κόψουν τὰ γεννητικά τους ὄργανα καὶ νὰ γίνουν εὐνοῦχοι, ἐπειδὴ τὰ μέλη αὐτὰ τοῦ σώματός τους τοὺς ὠθοῦν στὴν αἰσχυρὴ μοιχεία καὶ τὴν θεομίσητη πορνεία. Πρέπει ἐπίσης νὰ βγάλουν τὰ μάτια τους καὶ νὰ ἀποκόψουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια τους, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου²¹⁰, διότι ὅλα αὐτὰ μᾶς παρασέρνουν σὲ πονηρὲς πράξεις καὶ στὴν πορνεία. Ὁ Σωτὴρας μας ὅμως δὲν μᾶς διατάζει νὰ ἀποκόψουμε τὰ μέλη τοῦ σώματός μας, ἀλλὰ τὶς πονηρὲς σκέψεις τῆς ψυχῆς, ποὺ δροῦν δι' αὐτῶν τῶν ὀργάνων.

Συνεπῶς, πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε τὴν ἁμαρτία τῆς ματαιοδοξίας ἀντιστεκόμενοι σὲ αὐτὴν μὲ τὰ ταπεινόφρονα ἀθλήματά μας, καὶ ὄχι νὰ ξυρίζουμε τὴν γενειάδα μας ποὺ εἶναι τεκμήριο σεβαστῆς εὐπρέπειας. Ἀρκεῖ νὰ δοῦμε τοὺς ἀνθρώπους ποὺ χωρὶς γενειάδα ὑποτάχτηκαν παράφρονα στὴν ματαιοδοξία. Οἱ μὲν καυχιοῦνται ματαιόδοξα γιὰ τοὺς εὐγενεῖς γονεῖς τους, οἱ δὲ γιὰ τὸν νοῦ καὶ τὴν σοφία τους. Ὁ ἴδιος ὁ πάπας τους, ποὺ στολίζεται μὲ πυροκόκκινη ἐνδυμασία, χρυσὸ καὶ ἀσήμι καὶ μὲ ὑψηλὴ τριπλὴ τιάρα ποὺ λάμπει ἀπὸ τὶς πολύτιμες πέτρες, καυχίεται ἀσυγκράτητος. Ποῦ εἶναι ἡ ταπεινὴ σοφία τοῦ ἀνώτατου Ἀποστόλου, ὁ ὁποῖος δὲν δέχθηκε οὔτε τὴν συνήθη χαιρετιστήρια ὑπόκλιση τοῦ Κορνηλίου,

210. Πρβλ. *Ματθ.* 5:29-30: «εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν. καὶ εἰ ἡ δεξιὰ σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὴν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν».

ἀλλὰ τὸν σήκωσε καὶ τοῦ εἶπε: «ἀνάστηθι· καὶ γὰρ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι»²¹¹; Τὴν ἴδια στιγμή, ὁ τόσο ἀξιοθαύμαστος πάπας, κατὰ τὶς περιηγήσεις του στὴν Ρώμη συνοδεύεται ἀπὸ ροπαλοφόρους ποὺ χτυποῦν μὲ ρόπαλο ὅποιον δὲν τὸν προσκυνᾷ καὶ δὲν τοῦ ἀρέσει. Ἐπίσης, δὲν ἐπιτρέπει σὲ ἄρχοντες, ἡγεμόνες καὶ ἀξιωματούχους ποὺ τὸν ἐπισκέπτονται νὰ τὸν φιλήσουν στὸ στόμα ἢ στὸ μάγουλο, ἀλλὰ προσφέρει γιὰ φίλημα στοὺς μὲν τὸ γόνατο καὶ στοὺς δὲ τὸ πόδι του. Ποιὰ ἀκραία ἀλαζονεία, ποιὰ περηφάνια καὶ ποιὰ ὑψηλοφροσύνη ὑπάρχει ποὺ νὰ μὴν ἔχει ξεπεράσει! Θὰ ἦταν καλὸ ἂν ἀκουγε περισσότερο τὸν Ἀρχοντα Χριστό, ὁ ὁποῖος μέμφθηκε τὸν Σίμωνα γιὰ τὸ ὅτι δὲν τὸν φίλησε εἰς ἐνδειξὴν ἀγάπης, ἐνῶ ἐπαίνεσε τὴν πόρνη ποὺ ἀσπάστηκε τὰ ἀγνὰ πόδια του. Μάταιη καὶ παρὰφρων εἶναι ἡ συκοφαντία τῶν Λατίνων πού, ὅπως βλέπουμε, ματαιοδοξοῦν ἀσυγκράτητα μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχουν γενειάδες. Προκύπτει, λοιπόν, ξεκάθαρα ὅτι ἐπειδὴ σιχαίνονται τὸ τιμητικὸ αὐτὸ κόσμημα ποὺ χάρισε ὁ Δημιουργὸς σὲ κάθε ἄνδρα ξυρίζουν τὶς γενειάδες τους.

Ὅμως, ἡ εὐπρεπὴς μορφὴ δὲν δωρήθηκε μόνο στὰ λογικὰ ὄντα ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλογα. Ἀκοῦστε τί μοῦ εἶπαν μιὰ φορὰ, μολονότι ὁ ἴδιος δὲν ἤμουν αὐτόπτης μάρτυς. Κάποιοι ἄνθρωποι ἔκοψαν ἀστελευόμενοι τὴν γενειάδα ἐνὸς τράγου, ἡ ὁποία ἦταν πολὺ μακριά. Ὁ τράγος δὲν ἄντεξε τὴν τόση προσβολὴ καὶ «αὐτοκτόνησε» κτυπώντας ἀλύπητα τὸ κεφάλι του στὴν γῆ. Ἄς κατανοήσουμε, λοιπόν, τὸ πόσο σεβαστὴ καὶ ἀγαπημένη εἶναι ἡ γενειάδα ἀκόμα καὶ σὲ ἓνα ἄλογο ζῶο. Ὅποτε ἐγώ, ποὺ ἔχω τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, γιατί νὰ τὴν σιχαίνομαι; Ὡ, τί αἶσχος καὶ παραφροσύνη!

Ἀκοῦστε ἓνα ἀκόμη ἀξιοθαύμαστο περιστατικὸ. Ἕνας ἐνδοξος Ἑλληνας στρατηγὸς ὀνόματι Μίνως πορευόταν μὲ τὸν στρατὸ του στὴν ὁχθὴ τοῦ Νείλου. Ξάφνου ἐμφανίστηκαν μπροστά του,

211. *Πράξ.* 10:25-26. Ἀναφορὰ στὸν ἀπόστολο Πέτρο.

στην μέση τοῦ Νείλου, δύο ἀνθρωπόμορφα ζῶα ποῦ στέκονταν τὸ ἓνα δίπλα στὸ ἄλλο καὶ εἶχαν ὁμορφη ἐμφάνιση. Τὸ ἓνα ἦταν στολισμένο μὲ μεγάλη γενειάδα κι ἦταν ἄνδρας. Τὸ ἄλλο ἦταν στολισμένο μὲ τὴ γυναικεία ὁμορφιά. Ὁ Μίνως θαύμασε ἐπὶ πολλὴ ὥρα τὴν ὁμορφιά τους καὶ τοὺς ἀπαγόρευσε νὰ βυθιστοῦν στὰ νερὰ προτοῦ τὰ δεῖ ὁλόκληρο τὸ στράτευμα. Ἄς κατανοήσουμε, λοιπόν, κι ἐμεῖς οἱ ἀνόητοι πόσο ἀπέραντη εἶναι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μας, ποῦ ὄχι μόνο μὲ τὴν ἐντολή του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῶν ἁλोगων ζώων μᾶς δείχνει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ζεῖ κανεὶς ἀξιότιμα, ὄντας εὐσεβὴς καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὶς συνήθειες τῶν ἁπιστων λαῶν. Ἄς διορθωθοῦμε λοιπόν καὶ ἐμεῖς ἀκούγοντας τὰ λόγια αὐτοῦ ποῦ μυήθηκε στὰ μυστήρια: «Εἰ ζῶμεν Πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν»²¹². Ἄς στολίσουμε, δηλαδή, τὴν ζωὴ μας μὲ τὶς συνήθειες καὶ τὶς παραδόσεις ποῦ ἀρμόζουν σὲ Χριστιανούς.

Στὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Κύριό μας, δόξα στὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

212. Γαλ. 5:25.

22. Λόγος περὶ τοῦ προσκυνήματος τῶν ἁγίων εἰκόνων κατὰ τοῦ Λούθηρου²¹³

*Λόγος περὶ τοῦ προσκυνήματος τῶν ἁγίων εἰκόνων κατὰ
τοῦ ἐμφανισθέντος ἀνάμεσα στοὺς Γερμανοὺς εἰκονομάχου
Λούθηρου*

«Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ»²¹⁴, λέγει ὁ θεῖος προφήτης Ἀββακούμ προαγγέλλοντας ξεκάθαρα μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τὴν ἐνδοξη ἐμφάνιση τοῦ ἐνσαρκωμένου Σωτῆρος ὅλων καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς ὁποίας Αὐτὸς δοξάστηκε «ἀπ' ἁκρων οὐρανῶν ἕως ἁκρων αὐτῶν»²¹⁵, ὅπως λέει ἡ Ἁγία Γραφή. Καθὼς καί: «ἀπ' ἁκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἁκρου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀποκρυβήσεται τῆς θέρμης αὐτοῦ»²¹⁶, δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγελικὸ κήρυγμα ποὺ διδάσκει σὲ ὅλους τοὺς πιστοὺς τὴν μεγάλη ἀγάπη τοῦ Σωτήρα Χριστοῦ ποὺ εἶπε: «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη!»²¹⁷

213. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο πολεμικὰ συγγράμματα τοῦ ὁσίου Μαξίμου κατὰ τῶν Λουθηρανῶν καὶ τῶν θέσεών τους γιὰ τὶς εἰκόνες. Τὸ δεύτερο σύγγραμμά εἶναι τὸ «Κατὰ Λουθηρανῶν. Περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων». Βλ. ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ, *Λόγοι*, τόμ. Β', ἔκδ. Ι. Μ. Μ. Βατοπαίδιου, Ἅγιον Ὅρος, 2012, σσ. 393-400. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὁσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ. Β. Φ. Ρζίγκα, 1935-1936, σ. 92). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Β. Σ. Γκολισένκο, «Ἀνέκδοτο πολεμικὸ σύγγραμμα τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ», *Μνημεῖα τῆς Ρωσικῆς γλώσσας: Μελέτες καὶ δημοσιεύσεις*, Μόσχα, 1979, σσ. 244-253. — Ἰβάνωφ, 148.

214. *Αββ.* 3:3.

215. *Ματθ.* 24:31.

216. *Ψαλμ.* 18:7.

217. *Λουκ.* 12:49.

Από τὴν θέρμη τῆς θεϊκῆς αὐτῆς φωτιᾶς ἀνεφλέγησαν –μεταφορικά μιλώντας– οἱ ἀστραπὲς τῶν θείων ἀποστόλων, ποὺ φώτισαν ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἐνῶ ἡ ἀχτίδα τοῦ σοφοῦ ἡλίου τῆς ἀληθείας ἔλαμψε πρὸς ὅλους, νουθετώντας τοὺς ἄξιους σωτηρίας γιὰ νὰ λάβουν τὸν ἀληθινὸ δρόμο τῆς ἀγαθῆς πίστεως. Μεγάλον μέρος αὐτῆς τῆς πίστεως, ἰδιαίτερα σωτήριο καὶ θεάρεστο, ἀποτελεῖ ἡ λατρεία καὶ προσκύνηση τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅπως θὰ ἀναφέρω παρακάτω μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Ἁγίου Παρακλήτου.

Γιὰ τὸ πόσο μεγάλα καὶ θεσπέσια θαύματα ἐγίναν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὴν ἀπανταχοῦ λατρευόμενες εἰκόνες τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας Θεοτόκου, τὸ πόσα λόγια ἔγραψαν οἱ θεόπνευστοι πατέρες περὶ τῆς λατρείας τῶν ἁγίων εἰκόνων τόσον ἀτομικὰ ὅσο καὶ στίς Συνόδους, θεωρῶ περιττὸ νὰ τὸ ἀναφέρω πρὸς τοὺς ὀρθόδοξους πιστοὺς. Γι' αὐτοὺς, ἡ σωτήρια δύναμις καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς λατρείας καὶ τοῦ προσκυνηματος τῶν ἁγίων εἰκόνων δὲν ἀποτελοῦν μυστικόν. Δὲν σκοπεύω λοιπὸν νὰ ἀναφερθῶ σὲ ὅσους εἶναι ὀρθόδοξοι καὶ ὑγιεῖς στὴν πίστιν τους, ἀλλὰ στὸν νεοφανῇ ἀπατεώνα ἀπὸ τὴν Γερμανία ὀνόματι Λούθηρος, ποὺ ἐξαπάτησε ἤδη τόσο πολλοὺς καὶ συνεχίζει νὰ ἐξαπατᾷ καὶ ἄλλους, ὁ ἄσωτος! Εἶναι γνωστὸ ὅτι κηρύσσει νὰ μὴν προσκυνοῦν οἱ πιστοὶ ἄλλες εἰκόνες ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνες μὲ τὴν μορφὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς Παναγίας Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ, δηλαδὴ νὰ ἀγνοοῦν τὴν μορφὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τῶν προφητῶν, τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ὁσίων. Ὡ, πόσο αἰσχρὸς καὶ καταραμένος εἶναι ἡ ψυχὴ, ἡ γλώσσα καὶ οἱ σκέψεις του! Ἄς ἀπαντήσῃ, ὅμως, ὁ ἄσωτος, γιὰ ποιὸν λόγον ἀπαγορεύει τὴν προσκύνηση τῶν ἄλλων ἁγίων μορφῶν, διατάζοντας νὰ προσκυνοῦνται μόνον οἱ μορφὲς τοῦ Κυρίου, τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου. Θὰ ἀπαντήσῃ, βέβαια, ὅτι τὸ κάνει ἐξ αἰτίας τῆς ἀψευδοῦς καὶ μεγάλῃς ἀγιοσύνης τους. Τί γνώμη ἔχεις, ὅμως, γιὰ τὸν μακάριο ἀπόστολον Πέτρο, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ κρατᾷ τὸ κλειδί

τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν; Ἦ γὰρ τὸν Παῦλο, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ ὀνομαστεῖ «σκεῦος ἐκλογῆς»²¹⁸, γὰρ τὸν «ἀρπαγέντα ... ἕως τρίτου οὐρανοῦ ... εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ρήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι»²¹⁹; Ἦ γὰρ τοὺς ἄλλους ἁγίους ἀποστόλους, στοὺς ὁποίους λέγει ὁ Κύριος: «ὕμᾱς δὲ εἵρηκα φίλους ... οὐκ ἐπι ὑμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιῇ αὐτοῦ ὁ κύριος»²²⁰; Ἄν Αὐτὸς τοὺς ὀνομάζει φίλους καὶ μετέχοντες τῶν ἀρρήτων διδασκαλιῶν Του, ποιὸς εἶσαι, ὦ τρις ἄσωτε, ποὺ βλαστημᾶς κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τίς διώχνεις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ;

Ποιὸς σοῦ ἔδωσε τὴν ἐξουσία νὰ κρίνεις τὸν Θεὸ καὶ τοὺς πιστοὺς φίλους Του, γὰρ τοὺς ὁποίους ὁ ἐμπνευσμένος ψαλμωδὸς λέγει: «ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός, λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν»;²²¹ Ὁ θεόπνευστος προφήτης ἀποκαλεῖ τοὺς φίλους τοῦ Θεοῦ λατρεμένους, ἐνῶ τὴν ἀρχὴν τοὺς τὴν ἀποκαλεῖ ἐγκατεστημένη, ἐσὺ ὅμως ἔρχεσαι καὶ ἀφαιρεῖς ἀπὸ τῆς ἁγίας εἰκόνες τοὺς τὴν ἀξία τοὺς. Μήπως δὲν γνωρίζεις, ἀνόητε, ὅτι τόσο ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων ὅσο καὶ ἡ ἀσέβεια πρὸς αὐτὰς μεταφέρονται καὶ στὰ θεῖα πρότυπά τοὺς;²²² Μήπως δὲν γνωρίζεις ὅτι αὐτὸς ποὺ ἀτιμάζει τοὺς πιστοὺς καὶ τίμιους φίλους τοῦ βασιλιᾶ ἀτιμάζει καὶ τὸν ἴδιο τὸν βασιλιά; Καταλαβαίνεις ὅτι αὐτὸς ποὺ ἔχει φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλιᾶ γίνεται καὶ ὁ ἴδιος ἐχθρὸς του; Ἐσὺ ποὺ σοφίζεσαι, ὅπως οἱ θεομίση-

218. *Πράξ.* 9:15.

219. *Β' Κορ.* 12:2, 4.

220. *Ἰω.* 15:15.

221. *Ψαλμ.* 138:17.

222. Πρβλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου*, SC, IH', 45c: «ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Ὁ οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα μμητικῶς ἢ εἰκῶν, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ Υἱός».

τοι δαίμονες, ἐναντίον τῶν τίμιων εἰκόνων μὲ τις μορφὲς τῶν πιστῶν φίλων τοῦ Ὑψίστου, γίνεσαι καὶ ὁ ἴδιος ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ φίλος τῶν δαιμόνων. Μὰ πῶς δὲν τρέμεις ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ προσκύνηση τῶν ἁγίων εἰκόνων εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ἀρχαία εἰδωλολατρία; ὦ, τί ἀνόητο ἦθος καὶ πόση θεομίσητη βλασφημία! Πῶς τολμᾷς νὰ παρομοιάξεις τὴν ἁγία καὶ σωτήριο προσκύνηση μὲ τὴν ἀσεβῆ καὶ θεομίσητη εἰδωλολατρία! ὦ, ἀνόητε! Μὰ εἶναι δυνατόν; Οὔτε ὁ ἴδιος ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος δὲν μπορεῖ νὰ σὲ πείσει νὰ ἀποβάλεις ὅλην αὐτὴ τὴν κακοπιστία, ὅταν γράφει πρὸς τοὺς Κορινθίους: «τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνη καὶ ἀνομία; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαλ; ἢ τίς μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων;»²²³ Καταλαβαίνεις πόσο εὐσεβῶς ὁ θεῖος Ἀπόστολος ξεχωρίζει τὸ ἅγιο ἀπὸ τὸ αἰσχρὸ καὶ τὸ θεομίσητο! Ἐσύ, ὅμως, ὦ τρεῖς ἄσωτε, ταυτίζεις μὲ τὴν εἰδωλολατρία τὴν λατρεία καὶ τὴ θεάρεστη προσκύνηση τῶν ἁγίων εἰκόνων. Οὐαί, τί ἀσύγκριτη ξεδιαντροπιὰ καὶ παραφροσύνη!

Ἄν δὲν καταδέχσαι νὰ δεῖξεις τὸν μέγιστο σεβασμὸ στὶς τίμιες εἰκόνες τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων καὶ ἱερομαρτύρων, ἀπόδωσε τουλάχιστον σὲ αὐτοὺς τίς ἴδιες τιμὲς μὲ αὐτὲς ποὺ ἀποδίδεις στὸν πάπα καὶ τοὺς καρδινάλιους του! Ὅταν ἐμφανίζεσαι μπροστὰ στὸν πάπα, γονατίζεις τρεῖς φορὲς μὲ δέος καὶ σκυμμένος φιλᾷς τὸ πόδι του, μολονότι αὐτὸς φορᾷ «τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα»²²⁴. Σὲ ἐρωτῶ, λοιπόν, καὶ ἀπάντησέ μας: Γιὰ ποιὸν λόγο γονατίζεις μὲ πίστη καὶ σεβασμὸ μπροστὰ του καὶ φιλᾷς τρεῖς φορὲς τὸ πόδι του; Σίγουρα, θὰ μοῦ ἀπαντήσεις: «Γιατὶ αὐτὸς κατέχει τὴν ἀποστολικὴ ἐξουσία τὴν ὁποία παρέλαβε ἀπὸ

223. *B' Κορ.* 6:14-16.

224. *Ἰονδ.* 1:22-23.

τὸν κορυφαῖο ἀπόστολο Πέτρο». Ὡραία ἀπάντησι! Ἀπονέμεις στὸν πάπα τόση τιμὴ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀποστολικοῦ τοῦ ἀξιώματος καὶ τοῦ ἀνωτάτου θρόνου, τὴν ἀγία εἰκόνα ὅμως τοῦ Ἀποστόλου, ποὺ ζωγραφίστηκε μὲ χρώματα, γιατί τὴν καταστρέφεις καὶ ταυτίζεις τὸ προσκύνημά της μὲ τὴν εἰδωλολατρία; Πές μου τί εἶναι ἀνώτερο καὶ ἐνδοξότερο: ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνωτάτου Ἀποστόλου καὶ οἱ ἐπιγραφὰς πάνω σὲ αὐτήν, ἢ ἡ μορφή ἐνὸς βασιλιᾶ μὲ ἐγκάρακτο τὸ ὄνομά του σὲ ἓνα μικρὸ νόμισμα; Ξέρω τί θὰ μοῦ ἀπαντήσεις: «Ἡ μορφή τοῦ Πέτρου». Ἄν, ὅμως, συμβεῖ καὶ κάποιος ἀπὸ παραφροσύνη ἢ ἀπὸ ἐχθρικές προθέσεις καταστρέψει ἢ ἀτιμάσει τὴν χαραγμένη στὸ νόμισμα μορφή τοῦ θνητοῦ βασιλιᾶ, θὰ ὑποστῇ μεγάλα καὶ φρικτὰ βασανιστήρια. Ἐνῶ αὐτὸς ποὺ θὰ ἀτιμάσει τὶς ἅγιες εἰκόνες τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, τῶν προφητῶν, τῶν θεοφόρων πατέρων καὶ τῶν νικηφόρων μαρτύρων ταυτίζοντάς τους μὲ τὰ εἰδωλα, πῶς θὰ μπορέσει νὰ ἀποφύγει τὰ αἰώνια βάσανα; Ὁ ἴδιος ὁ Δημιουργὸς μας θεώρησε ἄξιο νὰ ἀποκαλέσει τὸν ἄνθρωπο εἰκόνα Του λέγοντας: «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»²²⁵. Ἐπίσης, τὸν ἀποκαλεῖ ἀκόμη καὶ θεός, λέγοντας στὸν Μωσῆ: «ἰδοὺ δέδωκά σε θεὸν Φαραώ»²²⁶, καὶ ἀλλοῦ: «Ὁ Θεὸς ἔστι ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοῦ διακρινεῖ»²²⁷. «Θεοὺς» ἀποκαλεῖ ὅσους τὸν εὐαρέστησαν καὶ ἔζησαν τὴν ζωὴν τοὺς ὅλη ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀρετῇ. Τὸ ἴδιο λέει Αὐτὸς καὶ σὲ ὅσους ζοῦν ἄνομα σὰν τὰ κτήνη: «θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε»²²⁸ κ.λπ.

Βλέπεις, λοιπόν, πῶς ὁ Δημιουργὸς ἐπαινεῖ ὁ ἴδιος τὸ δημιουργημα τῶν χειρῶν Του – ἓναν ἀπλὸ ἄνθρωπο; Ἐσὺ ὅμως, ὦ

225. Γέν. 1:26.

226. Ἔξ. 7:1.

227. Ψαλμ. 81:1.

228. Ψαλμ. 81:6-7.

άνοητε, ἀτιμάζεις τὶς εἰκόνες αὐτῶν ποὺ ἔζησαν στὴν ἀγιοσύνη καὶ πέρασαν ἀπὸ μαρτύρια, μὲ τὸ νὰ ἀπαγορεύεις τὴν ζωγράφιση καὶ προσκύνησή τους. Ἔτσι, περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο προσβάλλεις τὸν Θεό, ποὺ δόξασε τὶς εἰκόνες σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου δίδοντάς τους διάφορες ἀσυνήθιστες ιδιότητες καὶ ἐπιτρέποντας νὰ ἐπιτελέσουν ἐκπληκτικὰ θαύματα καὶ ἀναρίθμητες ἰάσεις. Τί μπορεῖς νὰ πεῖς γιὰ τὴν πανάρχαια κιβωτὸ στὴν ὁποία τοποθετήθηκαν ἡ χρυσὴ στάμνα μὲ τὸ μάννα, ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρὼν καὶ οἱ πλάκες τῆς Διαθήκης; Οἱ ἄνθρωποι τὶς προσκυνοῦν μακρόθεν, λόγῳ τῆς θείας δόξης Αὐτοῦ ποὺ ἐμφανίστηκε στὸν Μωυσῆ στὸ ἀντίσκηνο καὶ συνομίλησε πολλὰς φορὲς μαζί του. Πρέπει νὰ καταλάβεις ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν προσκύνησαν οὔτε τὸν χρυσό, οὔτε τὸ δένδρο, οὔτε τὴν πέτρα, ἀλλὰ τὴν θεία δόξα Αὐτοῦ, ὁ Ὅποιος ἐμφανίστηκε ὑπὸ μορφὴν ἀνεμοστρόβιλου καὶ συνομίλησε μὲ τὸν Μωυσῆ, τὸν ἐκλεκτὸ τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι κι ἐμεῖς, προσκυνώντας τὶς ἅγιες εἰκόνες δὲν προσκυνοῦμε τὸ ξύλο καὶ τὰ χρώματα, ἀλλὰ —διὰ τῶν ζωγραφισμένων τιμίων μορφῶν— ἀπονέμουμε νοερῶς τὴν δέουσα τιμὴ στὸ πρωτότυπο αὐτοῦ ποὺ ἀποτυπώθηκε ἐκεῖ.

Ἐσύ, ὅμως, ἀγανακτεῖς μὲ ὅσα εἶπαμε καὶ φέρνεις ἄλλα ἐπιχειρήματα. Λές, π.χ., ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μωυσέως ἀπαγόρευσε αὐστηρῶς στοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ, ὅταν ἐκεῖνοι πλησίασαν τὴν γῆ τοῦ Χαναάν: «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, ... οὐ προσκυνήσεις»²²⁹ ἄλλους θεοὺς, καὶ πάλι: «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς»²³⁰. Καὶ τώρα, ὅπως εἶπαμε, βλαστημεῖς, ὧ ἄσωτε, διὰ μεγάλων βλαστημιῶν, παρομοιάζοντας μὲ βδελυρὰ καὶ αἰσχυρὰ εἰδωλα τὶς τίμιες καὶ ἅγιες εἰκόνες τῶν

229. Ἔξ. 20:4-5.

230. Ἔξ. 20:4.

ἀληθινῶν φίλων τοῦ Ὑψίστου: τῶν Ἀποστόλων, τῶν νικηφόρων ἱερομαρτύρων καὶ τῶν θεοφόρων πατέρων. Τὸ εἶδωλο, ὃ ἀνόητε, εἶναι σιχαμένο καὶ ἀσεβὲς τόσο γιὰ τὸν Ὑψιστο ὅσο καὶ γιὰ ἐμᾶς τοὺς εὐσεβεῖς διότι ἀποτελεῖ ὁμοίωμα τοῦ ἀποστάτη καὶ θεομάχου, τοῦ αἰσχροτέρου ἀπὸ τοὺς αἰσχροὺς δαίμονα, ποὺ συκοφάντησε μπροστὰ στοὺς προπάτορές μας τὸν Δημιουργό μας καὶ ἐξαπάτησε ἐμᾶς τοὺς ἴδιους μὲ τὴν ἀπάτη τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ ἀθεϊσμοῦ. Τὰ δαιμονικὰ εἶδωλα εἶναι τυφλά, κωφά, μουγκὰ καὶ ἀκίνητα. Ἀντιθέτως, οἱ τίμιες μορφὲς τῶν πιστῶν καὶ ἀγαπημένων φίλων τοῦ Ὑψίστου, ὅσους προσέρχονται σὲ αὐτοὺς μὲ πίστη καὶ προσευχὴ τοὺς ἐπιβραβεύουν χαρίζοντας τὴν ὄραση σὲ τυφλοὺς, τὴν ἀκοὴ σὲ κωφοὺς, τὴν ὁμιλία σὲ μουγκοὺς, τὸ περπάτημα σὲ ἀναπήρους. Μὲ ἄλλα λόγια, θεραπεύουν τοὺς εὐσεβεῖς ἀπὸ κάθε ἀρρώστια καὶ κάθε ἀσθένεια.

Ὅσο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἄνθρωποι προσκυνοῦσαν τὰ θεομίσητα εἶδωλα τελώντας τελετὰς καὶ παρέδιδαν τὸν ἑαυτό τους σὰν δαιμονισμένοι σὲ αἰσchrές πράξεις μοιχείας καὶ παραφροσύνης τοῦ νοῦ, φλεγόμενοι γιὰ ἄθες πράξεις, τόσο ἐμεῖς ἤμασταν ἀφοσιωμένοι σὲ τίς ἅγιες εἰκόνες τῶν πιστῶν καὶ ἀγαπημένων φίλων τοῦ Ὑψίστου. Κοιτάζοντάς τους μὲ θεία ἀγάπη καὶ πίστη ἀντιλαμβανόμαστε τὴν θεία ἀγάπη καὶ πίστη πρὸς τὸν Ὑψιστο ὅσων ζωγραφίστηκαν σὲ τίς εἰκόνες. Θαυμάζουμε τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν σταθερότητα ποὺ ἐπέδειξαν περνώντας πικρότατα βάσανα. Καὶ γινόμαστε μέτοχοι τῆς θείας ἀγαλλιάσεως, λάμπουμε μὲ τὴν αἴγλη τῆς θείας ἀγάπης καὶ γεμίζουμε μὲ ἀκόμα μεγαλύτερη πίστη καὶ ἀγάπη γιὰ τὸν Θεό. Ποιός, λοιπόν, θὰ παραμείνει γιὰ πάντα σκληρὸς καὶ ἀνήλεος μέσα του βλέποντας τίς τοιχογραφίες καὶ τοὺς πίνακες μὲ τίς ζωγραφισμένες μορφὲς αὐτῶν ποὺ δέχτηκαν πικρότατα βασανιστήρια γιὰ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὸν Ὑψιστο; Ποιὸς δὲν θαυμάζει τὴν ὑπομονή, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν πίστη τους στὸν Σωτῆρα Χριστό; Καὶ ποιὸς

δὲν δοξάζει ἀκόμα περισσότερο τὸν Ὑψιστο λέγοντας μαζὶ μὲ τὸν προφήτη: «θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ· ὁ Θεὸς Ἰσραήλ, αὐτὸς δώσει δύναμιν καὶ κραταίωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ»,²³¹

Ἀπάντησε ὁμοῦ καὶ σὲ αὐτὴν τὴν ἐρώτηση: Ἄν κάποιος σέβεται τὸν βασιλιά, τὸν προσκυνᾷ μὲ δέος καὶ τοῦ προσφέρει δῶρα, ἀλλὰ δὲν ἀπονέμει τὴν ἴδια τιμὴ καὶ δόξα στὸν γιὸ τοῦ βασιλιᾶ, τὸν καταφρονεῖ καὶ πείθει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ μὴν τὸν προσκυνοῦν καὶ νὰ μὴν τὸν ὑπακοῦν – θὰ ἀρέσει κάτι τέτοιο στὸν βασιλιά; Θὰ τὸν ἀφήσει ὁ βασιλιάς ἀτιμώρητο; Δὲν θὰ τοῦ κόψει τὸ κεφάλι καὶ δὲν θὰ πεθάνει μὲ φρικτὰ βασανιστήρια αὐτὸς ποὺ ἀτιμάζει τὸν γιὸ τοῦ θνητοῦ βασιλιᾶ; Αὐτός, λοιπόν, ποὺ προτρέπει νὰ μὴν σέβονται τοὺς πιστοὺς δούλους, τίμιους φίλους καὶ ἀγαπημένους υἱοὺς τοῦ Βασιλιᾶ ὅλων μας, νὰ ἀπορρίπτουν τὶς εἰκόνες τους, νὰ μὴν τὶς προσκυνοῦν καὶ νὰ μὴν τὶς ζωγραφίζουν, σὲ ποιά πικρότατα βασανιστήρια θὰ παραδοθεῖ ὡς ἐχθρὸς ποὺ δυσaráστησε τοὺς πιστοὺς φίλους τοῦ Θεοῦ;

Στὴν ἴδια τὴν προσκυνημένη εἰκόνα τοῦ Μονογενοῦς μεταφέρονται ἡ ἀπάρνηση καὶ ἡ ἀτιμία τῶν τίμιων μορφῶν τῶν υἱῶν τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, καθὼς εἰπώθηκε: «ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ»²³².

Ὅμως, τί ἄλλο θὰ μᾶς πεῖ ὁ ἀντίπαλός μας; Ὅτι προσκυνώντας τὰ χρώματα καὶ τὸ ξύλο στὸ ὁποῖο φτιάχτηκε ἡ εἰκόνα προσκυνοῦμε ἄθελά μας τὸ δημιούργημα καὶ ὄχι τὸν Δημιουργό. Ἄν ὁμοῦς ἀπαρνιέσαι γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο τὴν προσκύνηση τῶν ἁγίων εἰκόνων, τότε δὲν πρέπει νὰ προσκυνᾷς οὔτε τὶς ἅγιες μορφές τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς Παναγίας Θεομήτορος καὶ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἐπειδὴ καὶ αὐτὲς ζωγραφίστηκαν μὲ χρώματα σὲ ξύλο. Καταλαβαίνεις, λοιπόν, ὦ ἄσωτε, σὲ τί ὀλέθρια ἄβυσσο σπρώχνεις τὸν ἑαυτό σου καὶ ὅσους σὲ ἀκολούθησαν; Δὲν προσκυνοῦμε τὸν

231. *Ψαλμ.* 67:36.

232. *Λουκ.* 10:16.

πίνακα καὶ τὰ χρώματα, δὲν τὰ λατρεύουμε προσκυνώντας τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ Πρωτότυπό της, ποὺ νοερὰ καὶ κατὰ τὴν θεία θέληση παρουσιάζεται ἐκεῖ καὶ γι' αὐτὸ γεμίζουμε μυστικῶς μεθεὶς ἀγαλλίαση. Ἐπειδὴ ὅμως καμία ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ κανένα σύγγραμμα τῶν ἀγίων πατέρων δὲν σὲ πείθουν γιὰ τὸ δίκαιο τῆς λατρείας τῶν ἀγίων εἰκόνων καὶ γιὰ τὸ ὅτι αὐτὸ ἀρέσει στὸν Θεό μας καὶ Σωτῆρα Χριστό, τότε καλύτερα νὰ σὲ πείσει ὁ πατριάρχης Ἰάκωβος. Αὐτὸς ποὺ προσκύνησε οἰκειοθελῶς τὸ ἄκρο τῆς ράβδου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωσήφ. Αὐτὸ τὸ ἄκρο εἶχε τὴν μορφὴ τοῦ Σταυροῦ²³³. Δὲν προσκύνησε ἀπονέμοντας τιμὲς σὲ ἓνα κομμάτι ξύλου, ἀλλὰ στὴν ἀπόκρυφη θεία δύναμη τοῦ Σταυροῦ, ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν καρφωμένο ἀργότερα ἐπάνω στὸν σταυρὸ Ἰησοῦ Χριστό. Ὁ ἴδιος ὁ πατριάρχης ἔστησε καὶ τὴν πέτρινη στήλη, δίπλα στὴν ὁποία κοιμήθηκε προηγουμένως, καὶ περιέχυνε μεθεὶς ἔλαιον τὴν κορυφὴν τῆς ἀποκαλώντας τὴν οἶκον τοῦ Θεοῦ²³⁴. Δὲν τίμησε τὸν λίθον, ἀλλὰ τὸν Θεὸ Λόγον, ποὺ ἐμφανίστηκε στὸν ὕπνον του καὶ ἀποκαλεῖται στὴν Ἀγία Γραφή «ἀκρογωνιαίος λίθος»²³⁵.

Ἐπειδὴ αὐτὸ ἄρεσε στὸν Κύριον, εἶπε στὸν Ἰάκωβον στὸν ὕπνον του: «ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς [ὁ ὀφθεῖς σοι] ἐν τόπῳ Θεοῦ, οὗ ἡλειψάς μοι ἐκεῖ στήλην καὶ ἠῤῥξω μοι ἐκεῖ εὐχὴν»²³⁶. Βλέπεις, λοιπόν, ὅτι ὁ Κύριός μας δὲν ἀπορρίπτει ἀλλὰ ἀντίθετα ἐπαινεῖ τὸν πατριάρχη ποὺ ἔστησε τὴν στήλην πρὸς τιμὴν Του καὶ τὴν ἅλειψε μεθεὶς ἔλαιον. Ἡ πέτρινη στήλη, μεθεὶς ἔλαιον ποὺ χύθηκε ἐπάνω της, ἔγινε τὸ ἀπτόπρωτο τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ποὺ συντελέστηκε μελλοντικὰ κατὰ τὴν μεγάλη χάριν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν στὸν Κύριον ὅλων ἄρεσε ὁ πατριάρχης ποὺ Τοῦ προσέφερε τὴν ἀλειμμένη μεθεὶς

233. Πρβλ. Γέν. 47:30-31.

234. Γέν. 28.

235. Πρβλ. Ἠσαΐας, 28,16.

236. Γέν. 31:13.

έλαιο στήλη, τότε πῶς νὰ μὴν ἐπικροτήσουμε εὐσεβῶς ὅσους Τοῦ προσφέρουν ὄχι τὴν ψυχρὴ καὶ ἀναίσθητη πέτρα, ὅπως ὁ πατριάρχης, ἀλλὰ ζωγραφισμένο στὴν εἰκόνα τὸ ἴδιο τὸ πάναγνο ὁμοίωμα Αὐτοῦ, τῆς Παναγίας Θεοτόκου καὶ ὅλων τῶν ἁγίων καὶ θεάρεστων πιστῶν Του; Αὐτὲς οἱ εἰκόνες εἶναι ἱκανὲς νὰ θερμάνουν μὲ τὴν νοερὴ φωτιὰ τῆς θείας ἀγάπης τὶς καρδιὲς ὅσων τὶς προσκυνοῦν μὲ πίστη καὶ θεία ἀγάπη.

Πάψε, λοιπόν, νὰ μαίνεσαι καὶ νὰ ἐνοχλεῖς μὲ τὴν ἄνομη βλασφημία σου τὶς ἅγιες εἰκόνες καὶ ὅσους θεόπνευστους πατέρες ἐξ ἀρχῆς νομοθέτησαν τὴν λατρεῖά τους. Σκέψου τὸν ἑαυτό σου καὶ τὸ ποιὸς εἶσαι, ὦ συκοφαντικὴ γλῶσσα! Εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι μαζὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν θεομάχο δαίμονα, τὸν παλαιόθεν καταδιώκτη τῆς εὐσέβειας, πολεμᾷς κι ἐσὺ αὐτὴν τὴν εὐσέβεια! Γι' αὐτὸ καὶ θὰ συντριβεῖς μαζὶ του ἀπὸ τὸν Λίθο τὸν Ἀδάμαντα, ἐναντίον τοῦ ὁποίου μάχεσαι παράφρονα, καθὼς εἰπώθηκε: «καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν»²³⁷.

Στὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Κύριό μας, δόξα καὶ κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις!

237. *Ματθ.* 21:44.

23. Ἐπιστολή πρὸς τὸν μητροπολίτη Μακάριο²³⁸

Στὸν παναγιώτατο μητροπολίτη Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν Μακάριο (τὸν κύριο ... ἄρχοντά μου καὶ τιμιώτατο δεσπότη)²³⁹, στὸν ὁποῖο μέχρι τὸ πρόσωπο τῆς γῆς ὑποκλίνομαι ἐν Κυρίῳ καὶ φιλῶ τὰ ἱερὰ πόδια του. Δὲν τολμῶ ὅμως νὰ πῶ «καὶ τὰ ὅσια χέρια του», ὅσον καιρὸ παραμένουν ἀκάθαρτα τὰ χεῖλη μου χωρὶς τὴν μετάληψη τῶν θείων Μυστηρίων, καθὼς θεωρῶ τὸν ἑαυτὸ μου ἀνάξιο συγχωρήσεως. Μοῦ ἔδωσε νὰ τὸ καταλάβω ἐκεῖνος ὁ σύντομος ἔπαινος ποὺ συνέταξε ἡ ὁσιότητά σου, καὶ τὸν ὁποῖον δὲν ἀξίζω: «Φιλοῦμε τὰ δεσμά σου ὡς ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ἀγίους, νὰ σὲ βοηθήσουμε ὅμως δὲν μποροῦμε». Εὐλογημένος ἅς εἶναι ὁ Θεός, παναγιώτατε δέσποτα, ὁ ὁποῖος τακτοποιεῖ διὰ τῶν δικαίων θελημάτων του τὰ πάντα πρὸς τὸ ὄφελός τους: οἱ ἀνομίες μου εἶναι πάμπολλες καὶ ἀσυγχώρητες καὶ ἐξ αἰτίας τους δὲν μπορῶ νὰ

238. Αὕτῃ εἶναι ἡ δεύτερη ἐπιστολὴ τοῦ ὁσίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ πρὸς τὸν Μακάριο, μητροπολίτη Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν (1542-1563). Στὴν πρώτη ἐπιστολὴ (βλ. Α΄ Ἐπιστολὴ 29) ὁ Μάξιμος παρακαλεῖ νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ ἡ μετάληψη τῶν θείων δώρων ὕστερα ἀπὸ τὴν δεκαεπτάχρονη ἀπαγόρευση ποὺ τοῦ ἐπέβαλε ὁ πρῶην μητροπολίτης Δανιὴλ (πέθανε τὸ 1547). Τὸ πρόβλημα συνίστατο στὸ ὅτι, σύμφωνα μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνες, τὴν ἀφαίρεση τοῦ ἐπιτίμιου μποροῦσε νὰ κάνει μόνον αὐτὸς ποὺ τὸ ἐπέβαλε. Τουτέστιν, ὅσο ζοῦσε ὁ Δανιὴλ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ πράξει κανεὶς ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο. Ὁ Δανιὴλ ἔχασε τὴν ἐπιρροή του ὅταν τοῦ ἀφαίρεσαν τὸ ἀξίωμα τὸ 1539, ὡς συνέπεια πολιτικῶν μηχανορραφιῶν, ἀλλὰ τὸ ἐπιτίμιο ποὺ ἐπέβαλε παρέμεινε ἐν ἰσχύι. Αὕτῃ ἦταν ἡ ἀποψη τοῦ Μακαρίου, διαδόχου τοῦ Δανιὴλ στὴν μητροπολιτικὴ ἔδρα. Ἡ ἐπιστολὴ παραδόθηκε γιὰ ἐπιστημονικὴ χρῆση καὶ δημοσιεύθηκε πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Φιλάρετο (Γκουμιλέφσκι) (βλ. Φιλάρετος Γκουμιλέφσκι, «Ὁ Μάξιμος ὁ Γραικός», *Московитянин (Μοσχοβίτης)*, Μόσχα 1842, Μέρος 6^ο, Ἀρ. 11, σσ. 91-96). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ρωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη, Συλλογὴ τοῦ Ρουμιάντσεφ, ἀρ. 264, φφ. 37-40. — Ἰβάνωφ, 250.

239. Γράφτηκε πάνω στὴν σβησμένη λέξη.

δεχθῶ βοήθεια ἀπὸ κανέναν. Ποιὸς μπορεῖ νὰ δώσει βοήθεια σὲ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἐχθρεύεται ὁ Θεός; Καθὼς εἰπώθηκε: «φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος»²⁴⁰.

Ἔλαβα τὴν τίμια καὶ ἀξιόλογη ἐπιστολή σου, ποὺ εἶναι πλήρης σοφίας, πνευματικότητας καὶ ἀγνῆς ἀγάπης, καθὼς καὶ τὴν χρηματικὴ εὐλογία ποὺ μοῦ ἔστειλες. Ἀντιπροσφέρω τὴν ἄξια εὐγνωμοσύνη μου στὸν Δημιουργὸ καὶ Προνοητὴ. Στὸ μέλλον θὰ προσεύχομαι στὸν Θεὸ ὑπὲρ τῆς ὁσιότητάς σου, γιὰ νὰ σὲ φυλάττει κατὰ τὴν χάρη Του ὥστε νὰ εἶσαι πλήρης σοφίας, γεμάτος πνευματικότητα καὶ ὑπομονή. Νὰ μείνεις ἔτσι παρὰ τὶς ὀχλήσεις ἀπὸ τοὺς παράφρονες, ποὺ δὲν ὑπακοῦν στὶς ἱερὲς διαταγές σου ποὺ ἐμφοροῦνται ἀπὸ τὸν θεῖο ζῆλο σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ θεοῦ ἱεροκήρυκα: «τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;»²⁴¹ Παρόμοιους ἀγῶνες πρέπει νὰ τελέσεις καὶ ἐσύ, ὅπως καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια, στὴν μάχη κατὰ τῶν ἀνυπάκουων, καὶ μὲ τὸν ζῆλο σου νὰ ἐνδυναμώσεις τὴν δόξα τοῦ πανάγαθου Ἰησοῦ γιὰ τὴν σωτηρία τῶν πολλῶν. Καὶ θὰ ἀξιωθείς παρόμοιον μὲ αὐτοῦ φωτεινὸ στέφανο ἀπὸ τὴν ζωοδόχο δέξια τοῦ Σωτῆρος, ἂν μέχρι τέλος ἀντέξεις στοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀλήθεια, ὅπως καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶπε ξεκάθαρα: «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής, οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ»²⁴². Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀγάπησαν, ἀνάμεσα στὸ νῦν ἁμαρτωλὸ γένος, εἶναι ἡ ὁσιότητά σου. Ὅσα, ὅμως, ἀνέφερα εἶναι ἀρκετὰ.

240. *Ἐβρ.* 10:31.

241. *Β΄ Κορ.* 11:29.

242. *Β΄ Τιμ.* 4:7-8.

Τί νὰ ἀπαντήσω ὅμως καὶ μὲ τί τρόπο; Συκοφαντήθηκα ἄδικα, καθὼς πληροφορήθηκα ἀπὸ τὴν σεβαστὴ ἐπιστολὴ τοῦ ὁσίου μοναχοῦ Ἀλεξίου, τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πρωτοσύγγελου καὶ σκευοφύλακά σου. Ἐξεπλάγην γεμάτος ἀπορία καὶ φόβο.

Ἀπὸ τὴν ἀπορία ἐξεπλάγην ἀφενός, ἐπειδὴ ὅσοι μὲ συκοφάντησαν ἀπέρριψαν Αὐτὸν ποὺ εἶπε: «καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδαλον»²⁴³. Καὶ ἐπίσης: «τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίδωκον»²⁴⁴. Ὁμοίως: «χείλη δόλια ἐν καρδίᾳ, καὶ ἐν καρδίᾳ ἐλάλησε κακὰ. ἐξολοθρεῦσαι Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια»²⁴⁵, κ.λπ.

Καὶ ἀπὸ τὸν φόβο ἐξεπλάγην ἀφετέρου, γιὰ τὸν ἐξῆς λόγος: σὲ περίπτωση ποὺ θελήσω νὰ ἀποκαλύψω τοὺς συκοφάντες καὶ νὰ ἀποδείξω τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ δίκαιό μου, θὰ στερηθῶ τῆς ἀμοιβῆς ποὺ μοῦ πρέπει ἀπὸ τὸν δίκαιο Κριτὴ γιὰ τὴν πολυετὴ ὑπομονή μου. Ἐπειδὴ θὰ φανεῖ ὅτι παράκουσα τὴν ἐντολὴ τοῦ θείου Πνεύματος ποὺ διδάσκει: «φυλάξω τὰς ὁδοὺς μου τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσσει μου ἐθέμην τῷ στόματί μου φυλακὴν ἐν τῷ συστήναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου»²⁴⁶. Γι' αὐτό, χωρὶς ἀμφιβολία, εἶναι καλύτερο ποὺ «ἐκωφώθην καὶ ἐταπεινώθην καὶ ἐσίγησα»²⁴⁷. Γιὰ ποιὸν λόγο, ἄραγε; Καθὼς εἰπώθηκε: «ἐξ ἀγαθῶν», δηλαδή, γιὰ νὰ λάβουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, πρέπει νὰ ὑποστοῦμε πολλὰς πίκρες καὶ δυστυχίες. «τὸ ἄλγημά μου ἀνεκαινίσθη»²⁴⁸, δηλαδή, ἡ θεία πίκρα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δὲν σταματᾷ

243. *Ψαλμ.* 49:20.

244. *Ψαλμ.* 100:5.

245. *Ψαλμ.* 11:3-4.

246. *Ψαλμ.* 38:2.

247. *Ψαλμ.* 38:3.

248. *Ψαλμ.* 38:3.

στά απόκρυφα ἐνδόμυχα τῆς καρδιάς. Ἡ πίκρα ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ὁ σαρκοφόρος ἄνθρωπος μὲ τὶς ἁμαρτίες του προκαλέσει τὴν ὀργὴ τοῦ Δημιουργοῦ του. «Θερμανθήσεται ἡ καρδιά μου ἐντός μου», ἡ καλυμμένη μὲ θεῖο πνεῦμα στὸν νοῦ καὶ στὴν σκέψη, «καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ»²⁴⁹, δηλαδή ἡ θεία φροντίδα καὶ ἀγάπη ποὺ δέχθηκα ἐντός μου θὰ καθαρίσουν τὸν ἐσωτερικὸ ἐαυτό μου ἀπὸ τὸ μίasma τῆς σάρκας καὶ τοῦ πνεύματος.

Μόνο μία ἀπάντηση θὰ δώσω στοὺς πικροὺς συκοφάντες μου, ὅποιοι κι ἂν εἶναι. Δὲν ἀξίζω καθόλου τὴν καταδίκη τους ὡς κάποιος ποὺ δέχθηκε κρυφὰ τὴν θεία Μετάληψη ἢ προσποιεῖται ψεύτικη ἢ ἀκόμη καὶ πραγματικὴ ἀσθένεια. Γιατί μοῦ ἀπαγόρευσαν νὰ μεταλαμβάνω φανερὰ καὶ ἐνώπιον ὅλων τῶν ἀνθρώπων; Τὸ νὰ μεταλαμβάνω τῶν θείων μυστηρίων κρυφά, δὲν εἶναι κάτι ποὺ μοῦ τὸ ἔμαθαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ οἱ ὅσοι πατέρες μας. «Μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως» προσκαλεῖ ὁ ἱερέας κάθε μέρα τοὺς πιστοὺς, «προσέλθετε», τείνοντας πρὸς αὐτοὺς ἀνοιχτὰ τὸ σκεπασμένο ἱερὸ δισκοπότηρο. Καὶ ὁ θεῖος ψαλμωδὸς εἶπε: «τὰς εὐχὰς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐν αὐλαῖς οἴκου Κυρίου ἐν μέσῳ σου, Ἱερουσαλήμ»²⁵⁰. Δὲν τὸ εἶπε στὰ κρυφά, ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι καὶ προσποιούμενος ψεύτικη ἀσθένεια, ὅπως μὲ συμβουλεύουν μερικοὶ νὰ κάνω. Δὲν ζητῶ ὅμως οὔτε τὴν δίκην ἐνώπιον τῆς ὀλομέλειας τῆς συνόδου οὔτε ἀρνοῦμαι τὴν μετάληψη σὲ περίπτωσι ποὺ δὲν γίνεῖ ἡ δίκη. Δὲν τὰ χρειάζομαι αὐτά, ἅγιε δέσποτα!

Σὲ ἱκετεύω νὰ μὴν δίνεις καθόλου σημασίαν σὲ αὐτὲς τὶς ἄδικες ἐπιβουλὲς διὰ τῶν ὁποίων μὲ συκοφαντοῦν. Τοὺς εἶπα πολλὰς φορὲς προκειμένου νὰ λάβω τὴν θεία Μετάληψη: «Ἄν ἀμφιβάλλετε γιὰ τὴν ἀγνότητα τῆς ὁρθόδοξης πίστεώς μου καὶ δὲν εἴστε

249. *Ψαλμ.* 38:4.

250. *Ψαλμ.* 115:9-10.

σίγουροι για μένα, διαβάστε τὸ μικρὸ βιβλίό μου²⁵¹, ὅπου ἐκεῖ μέσα ἔγραψα ὅλη τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴν πίστι πὺν ζεῖ ἐντός μου. Καὶ ἂν εἶμαι ἄξιος τοῦ ἐλέους καὶ τῆς συγχωρήσεως, δόξα στὸν πανάγαθο Θεό! Ἄν ὅμως ἀμάρτησα σὲ κάτι ἔναντι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, διορθῶστε με διὰ τοῦ πνεύματος τῆς πραότητος πὺν εἶναι ἴδιον τῶν Ἀποστόλων. Μὲ χαρὰ θὰ δεχθῶ τὶς νουθεσίες σας καὶ θὰ σᾶς εἶμαι πάντα εὐγνώμων». Αὐτὴν τὴν ἀπάντηση τοῦς ἔδωσα, ὡ δέσποτα, καὶ ὁ Θεὸς εἶναι μάρτυράς μου.

Καὶ δὲν εἶπα ποτέ —ὅπως μὲ συκοφαντοῦν ἄδικα— ὅτι ἂν δὲν περάσω ἀπὸ δίκη δὲν θὰ δεχθῶ τὴν θεία Μετάληψη. Ὅχι, ἅγιε δέσποτα, ὄχι! Μάρτυράς μου ἄς εἶναι ὁ ἀδωροδόκητος Κριτής. Δὲν εἶπα ποτέ κάτι παρόμοιο καὶ οὔτε τώρα τὸ λέω. Γιὰ ὄνομα τοῦ Κυρίου, μὴν πιστέψεις αὐτὸ τὸ ψέμα. Μόνο γιὰ ἔλεος παρακαλοῦσα συνεχῶς, δέσποτα, καὶ τώρα γιὰ αὐτὸ παρακαλῶ τὸν Θεὸ καὶ τὴν ὁσιότητά σου. Οὔτε γιὰ δίκη οὔτε γιὰ ἐξέταση ἀπὸ τὴν Σύνοδο. Ἀρκετὰ ὅμως εἶπα ἐπ’ αὐτοῦ.

Ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης πραότητος καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης σου, ἐπαινεῖς τὰ ἄθλια συγγράμματά μου καὶ μὲ μεγάλο πνευματικὸ ἐνθουσιασμὸ μὲ διατάσσεις νὰ σοῦ τὰ στέλνω. Γι’ αὐτὸ δὲν τολμῶ νὰ σὲ στηρίξω ἀπὸ τὸ ζητούμενο, ἀλλὰ μὲ μεγάλο ζῆλο θὰ τὸ πράξω. Νὰ ξέρει ἡ ὁσιότητά σου, ὅτι εἶμαι γενναιόδωρος μὲ ὅσους μὲ παρακαλοῦν γιὰ ψυχωφελεῖς λόγους καὶ πιστὸς φύλακας τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς ἀγνῆς πίστεως τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν. Καὶ ὄχι μόνο φύλακας, ἀλλὰ καὶ καλὸς ἀγωνιστής, πὺν πολεμᾷ ὁλόψυχα ὅσους τολμοῦν ἀπὸ τὴν μεγάλη παραφροσύνη

251. Ἀντὶ τῆς ρωσικῆς λέξης πὺν σημαίνει «βιβλίον», ὁ ὅσιος Μάξιμος χρησιμοποιεῖ τὴν λατινικὴ λέξη «λιβέλ» («libellum»). Οἱ μελετητὲς ὑποθέτουν ὅτι παραπέμπει ἐδῶ στὴν *Ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* (Ἰβάνωφ, 242), πιθανὸν μαζί μὲ τοὺς δικούς του, ἀπολογητικοῦ περιεχομένου, λόγους πὺν σχετίζονται μὲ τὴν *Ὁμολογία* του. Βλ. ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ, *Λόγοι*, τ. Β΄, ἐκδ. Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, Ἅγιον Ὁρος, 2012, σσ. 23-34.

τους νὰ διαστρέφουν αὐτὰ τὰ δόγματα. Μολονότι εἶμαι ὁ πιὸ ἁμαρτωλὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἁμαρτωλοὺς, δὲν μπορῶ νὰ ἀντέξω ὅσους διαστρέφουν καὶ ἀντικαθιστοῦν ἔστω καὶ τὸ παραμικρὸ ἀπὸ τὶς παραδόσεις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Στέλνω στὴν ὁσιότητά σου, μὲ τὸν σεμνὸ καὶ πιστὸ ὑπηρέτη τῆς ἀνοσιότητάς μου Ἀνδρέα, δέκα τετράδια μὲ διάφορους Λόγους, ποὺ περιέχουν τὶς ἀπαραίτητες ἐρμηνεῖς τῶν δογμάτων καὶ τὶς ψυχοφελεῖς διδαχὲς ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἀκοῦν μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον, μεγάλη πίστη καὶ σφριγηλὴ σύνεση. Νὰ τὰ δεχθεῖς μὲ ἀγάπη καὶ πνευματικὴ ἀνοιχτοσύνη, νὰ τὰ διαβάζεις συχνά. Καὶ νὰ τὰ χαίρεσαι ὡς θησαυρὸ, σύμφωνα μὲ τὰ ἐνάρετα λόγια: «ἀγαλλιᾶσμαι ἐγὼ ἐπὶ τὰ λόγια σου ὡς ὁ εὐρίσκων σκῦλα πολλὰ»²⁵² κ.λπ.

Κι ἂν βρεῖς μέσα τους κάτι ποὺ νὰ εἰπώθηκε σωστὰ καὶ εἶναι ἄξιο τοῦ θείου Παρακλήτου, μὴν ἐπαινεῖς καὶ μὴν θαυμάζεις ἐμένα, γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπόκλιση νὰ εὐχαρίστεῖς τὸν ἴδιο τὸν θεῖο Παράκλητο. Διότι ἂν εἰπώθηκε κάτι καλὸ, αὐτὸ ἔγινε διὰ τῆς χάριτός Του καὶ ὄχι διὰ τῆς σοφίας καὶ τοῦ νοῦ μου. Ἄν, ὅμως, ἀνακαλύψεις ὅτι κάπου λοξοδρομήσα ἀπὸ τὴν ὀρθὴ κατανόηση, νὰ μὴν τὸ ἀποσιωπήσεις, γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὡς πατέρας καὶ ἱερέας νὰ διορθώσεις ἐμένα τὸ τέκνο σου ἐν Χριστῷ, καὶ θὰ δεχθῶ μὲ ἀγάπη τὴν διόρθωσή.

Μὲ διατάσσεις νὰ σοῦ πῶ ἀπὸ ποῦ ἦλθαν οἱ δυστυχίαι ποὺ ἔπασαν ἐπάνω μας καὶ τί φταίει γι' αὐτό. Στὸν δεῦτερο Λόγο κατὰ τοῦ Μωάμεθ, πρὸς τὸ τέλος του, θὰ βρεῖς ὅσα σωστὰ γράφθηκαν περὶ αὐτῶν²⁵³. Γι' αὐτὸ καὶ θεώρησα πὼς θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ γράψω περὶ αὐτῶν καὶ ἐδῶ.

252. *Ψαλμ.* 118:162.

253. Βλ. «Λόγος δεῦτερος ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανούς κατὰ τοῦ θεομάχου καὶ κυνὸς Μωάμεθ. Ἐδῶ ἐν μέρει γίνεται καὶ ἀναφορά στὴν συντέλεια τοῦ αἰῶνος τούτου»· ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ, *Λόγοι*, τόμ. Β', ἔκδ. Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, Ἅγιον Ὄρος, 2012, σσ. 109-123.

Ὅσιε δέσποτα! Ὁ καθολικὸς καὶ ἀδωροδόκητος Κριτὴς μᾶς ἔδωσε μίαν ἰσχυρὴ ἐντολή, διδάσκοντας διὰ τοῦ Μωυσῆ: «μὴν ἐκδικηθεῖς δύο φόρες γιὰ τὸ ἴδιο»²⁵⁴. Ἐγὼ ὅμως, ὁ ἄσωτος, δὲν ἔπραξα κανένα ἔγκλημα, καὶ μάρτυράς μου εἶναι ὁ Γνώστης τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν. Δὲν ψεύδομαι στοὺς κυρίους μου, ἀλλὰ ἤδη ὑπέστην ἀπὸ σᾶς τρεῖς τιμωρίες: στέρηση τῶν θείων Μυστηρίων, ἀπαγόρευση ἐπιστροφῆς στὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ στέρηση ὅλων τῶν βιβλίων μου καὶ ὀρισμένων ἄλλων χρησίων πραγμάτων μου. Γιατί, ὅσιε δέσποτα, ἐπιτρέπεις νὰ γίνεται αὐτὴ ἡ ἀδικία χωρὶς νὰ τὴν ἀποκαθιστᾷς; Ποιὸς εἶναι ἀνώτερός σου κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξη στὴν χώρα τῆς Ρωσίας; Ποιὸς εἶναι σοφότερος καὶ πιὸ εὐσπλαγχνικὸς πρὸς τοὺς ἀδικημένους; Γιατί γράφεις: «Νὰ σὲ βοηθήσουμε, ὅμως δὲν μπορούμε»; Ποιὸς μπορεῖ νὰ σοῦ ἀντισταθεῖ, ὦ πανοσιώτατε; Πόσους ἀδικημένους ἔχεις ἤδη βγάλει ἀπὸ φυλακὰς καὶ δεσμοτήρια, πόσους φυλακισμένους ἀπελευθέρωσες, πόσους ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πέθαιναν ἐπανέφερες πάλι στὴν ζωὴ; Μόνο γιὰ μένα, ποὺ δὲν ἔκανα τίποτε ποὺ νὰ ἀξίζει τὸν θάνατο, ὅπως γνωρίζει καὶ ὁ Κύριος, χάθηκε ὁ ζῆλος σου περὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀποστολικὴ ἐξουσία καὶ ἡ δύναμή σου; Ὅσιε δέσποτα, ἄς γίνει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου Θεοῦ καὶ τὸ δικό σου! Δὲν σὲ ἐνοχλῶ σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιστροφή μου στὴν Μόσχα οὔτε σχετικὰ μὲ τὴν καθημερινή μου ζωὴ, ἀλλὰ σὲ ἱκετεύω μόνο γιὰ τὴν θεία μετάληψη ποὺ δίδεται σὲ ὅλους, χωρὶς ἰδιαίτερες διακρίσεις! Δὲν παρακαλῶ οὔτε γιὰ δίκη οὔτε γιὰ σύγκληση τῆς Συνόδου, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὴν χάρη καὶ τὸ φιλάνθρωπο ἔλεός σου. Ἐξέτασε καὶ δές, πόσες ἀποδείξεις σχετικὰ μὲ τὴν σταθερότητα καὶ τὴν δύναμη τῆς πίστεώς μου καὶ τὸν ζῆλο της πρὸς τὸν Θεὸ ἔχεις. «κρίνατε ὀρφανῶ καὶ πτωχῶ, ταπεινὸν καὶ πένητα δικαιώσατε»²⁵⁵, λέει ἡ Ἁγία Γραφή –

254. *Ναοὺμ* 1:9: «οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτό».

255. Πρβλ. *Ψαλμ.* 81:3.

δὲν λέει: «κατακρίνετε». Καθὼς ἐπίσης: «Μακάριος ὁ συνιῶν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα· ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος»²⁵⁶.

Σὲ περιπτώσῃ πὺν κάποιος πεῖ ἀντιλέγοντας: «Ἄς τὸν λύσει ὅποιος τὸν ἔδεσε»²⁵⁷, ἃς ξέρει ὅτι, ὅποιος «δέθηκε» κατὰ τὸν Θεὸ καὶ τὴν ἀλήθεια, δὲν μπορεῖ νὰ «λυθεῖ» ἀπὸ κανέναν ἄλλον ὅσο ζεῖ αὐτὸς πὺν τὸν «ἔδεσε». Ἄν ὅμως δὲν «δέθηκε» κατὰ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ κατὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀσυγκράτητη ὀργή, τότε ὅχι μόνο μπορεῖ νὰ «λυθεῖ», ἀλλὰ καὶ τὰ δεσμὰ του δὲν ἰσχύουν καθόλου. Τὸ ἐκκλησιαστικὸ καταστατικὸ, λένε οἱ κανόνες, δὲν ὑπάγεται στὴν παράνομη βούληση τοῦ ἱερέα. Ὁ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας ὀργισμένος σφόδρα ἄσκησε ἄδικη δίωξη κατὰ τῶν εὐσεβῶν μοναχῶν πὺν ἀποκαλοῦνταν «Μακροί»²⁵⁸. Ὅμως, χάρις στὸ ἔλεος τῆς ψυχῆς του, ὁ θεῖος πατέρας Ἰωάννης Χρυσόστομος τοὺς ὑποδέχθηκε φιλικὰ καὶ τοὺς παρηγόρησε. Κάλεσε μάλιστα τὸν Θεόφιλο μὲ ἐπιστολή του νὰ δείξει συγκατάβαση, μολοντὶ ἐκεῖνος μαινόμενος καὶ ἀσυγκράτητος ὀργίστηκε κατὰ τῶν ἀθῶων. Ἔτσι ἔπαθα καὶ ἐγώ, ἀφοῦ ἔπεσα θύμα τῆς ἄδικης ὀργῆς τοῦ Δανιήλ²⁵⁹. Ἄς μὴν τοῦ τὸ καταλογίσει ὁ Θεὸς γιὰ ἁμαρτία! Δὲν ἀποστράφη-

256. *Ψαλμ.* 40:2.

257. Βλ. ἐρμηνεία τοῦ Ἀλεξίου Ἀριστηνοῦ στὸν ΣΤ΄ Κανὸνα τῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας: «Ὁ δῆσας καὶ λύειν δύναται. Διὰ τοῦτο γοῦν τὸν ἐπιτιμηθέντα παρ' ἐπισκόπου κληρικόν, καὶ ἀφορισθέντα, οὐ δεῖ παρ' ἐτέρου δεχθῆναι ὡς ἀνεπιτίμητον, εἰ μὴ παρ' αὐτοῦ λυθῇ τοῦ δεσμήσαντος». Ἐπειδὴ τὸν Μάξιμο τὸν «ἔδεσε» (δηλαδὴ ἀφόρισε ἀπὸ τὴν μετάληψη) ὁ μητροπολίτης Δανιήλ, σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία μπορεῖ νὰ τὸν «λύσει» μόνο ὁ ἴδιος ὁ Δανιήλ.

258. Κατὰ τὴν περίοδο ἐπισκοπείας τοῦ Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας (385-412) τὸ θεολογικὸ πλαίσιο ἀποτελοῦν οἱ λεγόμενες «Ὡριγενιστικὲς Ἐριδες». Στους Ὡριγενιστὲς ἀνῆκαν οἱ μοναχοὶ στὴν περιοχὴ τῆς Νιτρίας, μὲ ἡγέτες τέσσερεις εὐσεβεῖς ἀδελφούς, τοὺς Διόσκορο, Ἀμμώνιο, Εὐσέβιο καὶ Εὐθύμιο, πὺν λόγῳ τοῦ ἀναστήματός τους ὀνομάζονταν «Μακροὶ ἀδελφοί»· ὁ Διόσκορος, μάλιστα, ἦταν ἐπίσκοπος Ἐρμουπόλεως.

259. Πρβλ. ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ, *Λόγοι*, τόμ. Α΄, ἐκδ. Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, Ἄγιον Ὄρος, 2011, σσ. 465-471.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΜΑΚΑΡΙΟ

κε ὁ μέγας ἀρχιερέας τοῦ Χριστοῦ Νικόλαος ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τοὺς ὁποίους ἤθελαν νὰ ἀποκεφαλίσουν ἄδικα. Δὲν φοβήθηκε ὁ μακάριος Βαβύλας τίς θηριωδίες τοῦ διώκτη τῶν χριστιανῶν Νουμεριανοῦ, ποὺ θέλησε νὰ βεβηλώσει τὸν τίμιον ναὸ τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν. Δὲν συγχύσθηκε ὁ μέγας Ἀμβρόσιος ἀπὸ τὴν μεγάλη ἐξουσία τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μέγα, ἀλλά, ὅπως ἀρμόζει σὲ ἱερέα, χωρὶς δισταγμὸ τοῦ ἀπαγόρευσε νὰ εἰσέλθῃ στὸν ναὸ ἕως ὅτου ὁ βασιλιάς μὲ ὑπακοή καὶ ταπεινοφροσύνη συμφιλιωθεῖ μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἀρχιερέα του. Αὐτοὺς πρέπει νὰ μιμηθεῖτε κι ἐσεῖς, καὶ θὰ ἀξιωθεῖτε ἀνάλογες τιμὲς ἀπὸ τὴν δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου, στὸν Ὅποιον προσήκει δόξα στὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

24. Ἀπάντηση στὴν ἱερὰ Σύνοδο²⁶⁰

*Σύντομη ἀπάντηση στὴν ἱερὰ Σύνοδο
σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν εἰς βάρος μου συκοφαντιῶν*

Ἰκετεύω κάθε θεοφίλητο ἀρχιερέα καὶ κάθε εὐσεβῆ ἡγεμόνα νὰ μὲ ἀκούσει μὲ τὴν πρέπουσα στοὺς εὐσεβεῖς πραότητα καὶ δικαιοσύνη. Ἀπολογοῦμαι ἀναφορικὰ μὲ τὶς συκοφαντίες ἐναντίον μου ἀπὸ κάποιους ἀνθρώπους, ποὺ ἄδικα μοῦ ἀπαγόρευσαν νὰ γράφω διδασκτικoὺς καὶ πολεμικοὺς λόγους κατὰ τῶν αἱρέσεων καὶ τῶν ἐπιβλαβῶν συγγραμμάτων. Ὑποφέρω ἐξίσου μὲ τὸν μακάριο Ἀμώσ, ποὺ ὁ ἱερέας Ἀμασίας τοῦ ἀπαγόρευσε νὰ προφητεύει στὸ Βαιθήλ, ἐκεῖνος ὅμως κήρυττε τὸν λόγο περὶ εὐσέβειας. Τὰ λόγια αὐτοῦ τοῦ μακαρίου θὰ ἐπαναλάβω κι ἐγώ: «οὐκ ἤμην προφήτης ἐγὼ οὐδὲ υἱὸς προφήτου, ἀλλ' ἦ αἰπὸλος ἤμην καὶ κνίζων συνκάμινα· καὶ ἀνέλαβέ με Κύριος ἐκ τῶν προβάτων, καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· βάδιζε προφήτευσον ἐπὶ τὸν λαὸν μου Ἰσραήλ»²⁶¹. Κάτι παρόμοιο θὰ πῶ κι ἐγώ: Δὲν εἶμαι οὔτε ἱερέας, οὔτε υἱὸς ἱερέα, ἀλλὰ ἓνας ἀπλὸς μοναχὸς ποὺ γνωρίζει ἐν μέρει τὴν θεόπνευστη Γραφή.

260. Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι σχέδιο ἀπάντησης τοῦ ὁσίου Μαξίμου σὲ ἐνδεχόμενες κατηγορίες ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ τοῦ παρουσιάσουν στὴν ἱερὰ Σύνοδο τοῦ 1549. Ὅμως, δι' αὐτοῦ ὁ ὁσιος Μάξιμος δὲν ἀπευθύνεται μόνο στὴν Σύνοδο, ἀλλὰ ὑπολογίζει ὅτι τὸ κείμενό του θὰ τὸ διαβάσει καὶ ὁ βασιλιάς. Ἀργότερα, ὅμως, τὸ κείμενο αὐτὸ δὲν χρειάστηκε στὸν ὁσιο Μάξιμο καὶ ἔτσι ἔμεινε στὸ ἀρχεῖο τῶν συγγραμμάτων του. Τὸ κείμενο δημοσιεύθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Φιλάρετο (Γκουμιλέφσκι) (βλ. Φιλάρετος Γκουμιλέφσκι, «Ὁ Μάξιμος ὁ Γραικός» [Московитянин (Μοσχοβίτης, Μόσχα 1842, Μέρος 6°, Ἀρ. 11, σσ. 84-91)]. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ρωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη, Συλλογὴ τοῦ Ρουμιάντσεφ, ἀρ. 264, φφ. 288-292. — Ἰβάνωφ, 244.

261. Ἀμ. 7:14-15.

Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ποὺ «φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον»²⁶² εὐδόκησε καὶ μεῖς ἔστειλε ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος στὴν εὐσεβῆ χώρα σας, τὴν Μεγάλη Ρωσία.

Ὅλο τὸ Ἅγιον Ὅρος μεῖς εὐλόγησε νὰ φύγω σύμφωνα μετὰ τὴν διαταγὴ τοῦ ἀείμνηστου αὐτοκράτορα πασῶν τῶν Ρωσιῶν, τοῦ Μέγα Ἡγεμόνα Βασιλείου τοῦ Ἰωάννη. Ὅταν ἦλθα ἐδῶ, δὲν καθόμουν ἄπραγος καὶ ὀκνηρός, ἀλλὰ ἐργαζόμουν γιὰ τὴν εὐσέβειά σας. Διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν εὐχῶν σας ἐνδυναμώθηκα καὶ μετέφρασα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ στὴν ρωσικὴ γλῶσσα τὴν συλλογὴ τῶν ἐρμηνειῶν διαφόρων ἁγίων πατέρων γιὰ τοὺς 120 ψαλμούς, ἔργο θαυμάσιο καὶ πλήρες πνευματικῆς τροφῆς. Καὶ ἄλλα θεόπνευστα βιβλία μετέφρασα ἢ διόρθωσα, ἐπειδὴ τὰ εἶχαν ἀλλοιώσει μετὰ λάθη οἱ ἀντιγραφεῖς τους. Ἐπειδὴ ὅταν ἦλθα ἐδῶ βρῆκα ἕναν θεομπαίχτη γερμανικῆς καταγωγῆς, ὁ ὁποῖος ὁμολογοῦσε τὴν λατινικὴ σοφία καὶ ἔγραφε πονηρὰ συγγράμματα ποὺ ἐφθειραν τὴν ὀρθόδοξο πίστιν μας, ἐγὼ, ὡς φωτισμένος καὶ ἐνδυναμωμένος διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Παρακλητοῦ, τὸν ἀποκάλυψα καὶ τὸν ἔκανα ἐντελῶς ρεζίλι. Ὑψωσα τὸ κράτος τῆς εὐσεβείας καὶ διέδωσα τὸ φῶς τῆς στίς σκέψεις τῶν ὀρθοδόξων, ὅπως τὸ μαρτυροῦν τὰ συγγράμματά μου κατὰ τῆς λατινικῆς κακοπιστίας. Ἐνδυναμωμένος καὶ κινούμενος μετὰ τὴν χάρις τοῦ Θεοῦ, πολέμησα μετὰ δύναμιν ἐναντίον τῶν δαιμονικῶν πειρασμῶν τῶν Ἰσλαμικῶν καθὼς καὶ ἐναντίον τοῦ πολυθεϊσμοῦ τῶν Ἑλλήνων, ποὺ στὴν πραγματικότητά εἶναι ἕνας ἐνισχυμένος μετὰ θεομίσητα παραμύθια ἀθεϊσμός. Καὶ τὴν κακὴ πίστιν τῶν Ἑβραίων δὲν ἄφησα χωρὶς νὰ τὴν στηλιτεύσω, ἀλλὰ τὴν πολέμησα μετὰ θάρρους, καὶ ἀπέδειξα ὅτι ἀνοήτως καὶ ἐξ αἰτίας τῆς πλάνης ἀπέρριψαν Αὐτὸν ποὺ στάλθηκε γιὰ νὰ τοὺς σώσει, λέγοντας: «οὐκ ἔχομεν βασι-

262. Πρβλ. Ἰω. 1:9: «Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον».

λέα εἰ μὴ Καίσαρα»²⁶³. Οὐτε περὶ τῆς θεομίσητης ἀρμενικῆς αἵρεσης ἄφησα στήν ἄγνοια τοὺς εὐσεβεῖς, ἀλλὰ τὴν ἀποκάλυψα μὲ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα ὡς ψευδῇ. Οὐτε ὅσους βλασφημοῦν κατὰ τῆς Παναγίας Θεοτόκου ἀποσιώπησα οὔτε ὅσους πολεμοῦν ὑπὲρ τῆς εὐσέβειας καὶ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἄφησα ἄοπλους – ἀντίθετα, τοὺς προμήθευσα μὲ ὅπλα ἀνίκητα, ὥστε νὰ μπορέσουν νὰ σφραγίσουν τὰ αἰσχυρὰ στόματα. Ἐγραψα ἐπίσης πολλὰ ἀκόμη: περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, περὶ τῆς ἀλήθειας καὶ κατὰ τοῦ ψεύδους, περὶ τῆς σωφροσύνης καὶ κατὰ τῆς ἀκαθαρσίας, περὶ τῆς μετάνοιας καὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου, περὶ τῆς ἀκτημοσύνης καὶ τοῦ πλούτου καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων πραγμάτων.

Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ διήγησή μου σχετικὰ μὲ τὴν πυρκαγιά στὸ Τβέρ, καὶ πῶς ὁ Κύριος, διὰ τῆς βούλησής Του ρυθμίζει τὰ πάντα πρὸς ὄφελός μας. Γιὰ ὅλα αὐτά, καὶ σχεδὸν ἐκπροσωπώντας τὸν ἴδιο τὸν φοβερὸ Κριτὴ, διηγοῦμαι περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς τόσο τρομερῆς πυρκαγιᾶς, ἀφοῦ διδάχθηκα ἀπὸ τὸν προφήτη ποὺ εἶπε: «διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν ἔθου αὐτοῖς κακά, κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ ἐπαρθῆναι»²⁶⁴. Πῶς ἔφτασαν στήν καταστροφή; Ἐξολοθρεύτηκαν αἰφνιδίως καὶ πέθαναν ἐξ αἰτίας τῶν ἀνομιῶν τους. Ἐπειδὴ ἁμαρτάνουμε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ Αὐτὸς στέλνει σὲ μᾶς διαφορὰς κακουχίες καὶ δυστυχίες, ἀπὸ ποιὸν ἄλλον πρέπει νὰ ἀναμένουμε ἑμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ τὴν φιλανθρωπικὴ καὶ σωτήρια ἀποκάλυψη; Μόνον ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ ἴδιου τοῦ φιλάνθρωπου Κυρίου, ποὺ εἶπε ξεκάθαρα: «ἐγὼ ὅσους ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω καὶ παιδεύω»²⁶⁵. Καὶ ἐπίσης: «ὑπέλαβες ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος· ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου»²⁶⁶. Αὐτὸν τὸν

263. Ἰω. 19:15.

264. Ψαλμ. 72:18.

265. Ἀποκ. 3:19.

266. Ψαλμ. 49:21.

τρόπο έκφρασεως, τρόπον τινὰ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ, δὲν τὸν εἰσήγαγα ἐγὼ πρῶτος στοὺς τρόπους τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι ἔκαναν ἀπὸ παλιὰ καὶ οἱ ἄλλοι θεόπνευστοι πατέρες, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν καὶ ὁ πολὺ σοφὸς πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἅγιος Σωφρόνιος, πὺν ἐποίησε δώδεκα στιχηρὰ ἰδιόμελα τῶν Ὁρῶν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς²⁶⁷. Ἐκεῖ, παρουσιάζει τὸν Σωτήρα νὰ καλεῖ στοὺς σταυρωτές Του: «Τοῖς συλλαβοῦσί σε παρανόμοις, ἀνεχόμενος οὕτως ἐβόας, Κύριε. Εἰ καὶ ἐπατάξατε τὸν ποιμένα, καὶ διεσκορπίσατε τὰ δώδεκα πρόβατα τοὺς Μαθητάς μου, ἡδυνάμην πλείους, ἢ δώδεκα λεγεῶνας, παραστήσαι Ἀγγέλων;» Ἐπίσης: «Ἐλκόμενος ἐπὶ σταυροῦ, οὕτως ἐβόας Κύριε. Διὰ ποῖον ἔργον, θέλετέ με σταυρῶσαι Ἰουδαῖοι». Ὁμοίως: «Τάδε λέγει Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις, Λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί σοι παρηνώχλησα;»

Ποιὰ καταδίκη πρέπει νὰ ὑποστῶ τὴν στιγμή πού –ὅπως καὶ ὁ ἅγιος Σωφρόνιος– παρουσιάζω τὸν Σωτήρα πού μιλά με μεγάλη πραότητα τὰ λόγια τῆς ἀληθείας, ἐνῶ προσβάλλεται διαρκῶς ἐξαιτίας τῶν παραβάσεών μας στὶς σωτήριες ἐντολές Του; Ἄν σᾶς Τὸν παρουσιάζω νὰ μᾶς μιλά ἢ νὰ μᾶς παρακαλεῖ γιὰ κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ πού ἀναφέρεται στὰ ἅγια Εὐαγγέλια Του καὶ στὶς ὑπόλοιπες θεόπνευστες Γραφές καὶ δὲν δεχθῶ ἀπὸ σᾶς καμία διόρθωση, τότε εἶμαι ἄξιος καταδίκης καὶ μεγάλης τιμωρίας. Ἄν ὅμως παρουσιάζω τὸ πρέπον καὶ ἄξιο τοῦ ἀσύλληπτου θείου ἡθους Του ὡς τὰ λόγια Του πρὸς ἐμένα τὸν ἄσωτο, πού προκαλεῖ τὴν ὀργή Του πράττοντας τὸ κακὸ καὶ ὑποπίπτοντας σὲ διάφορες παραβάσεις, τότε γιατί με κατηγοροῦν ὡς βλάσφημο καὶ ψεύτη; Ἄς μὴν τοὺς καταδικάσει ὁ Κύριος γιὰ τὸ ψεῦδος τοὺς αὐτό. Ἀρκετά, ὅμως, περὶ αὐτοῦ.

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα τὸ πῶς, σύμφωνα με τοὺς θεόπνευ-

267. Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (370-444) εἶναι αὐτὸς πού συνέθεσε τὸν ἰδιαίτερον τύπο τῶν Ὁρῶν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, τὸν ὁποῖο ἀναθεώρησε ὁ Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος (560-638).

στους προφήτες Ἡσαΐα καὶ Ἀμώ, ὁ Σωτήρας ἀπορρίπτει προνοητικά αὐτὰ ποὺ Τοῦ προσφέρουμε μὲ τὴν πνευματικὴ θέλησή μας —ψαλμωδίες, πολύτιμα σκεύη, εὐηχες καμπάνες—, ἀκόμα καὶ ἂν ἐμεῖς οἱ εὐσεβεῖς τὸ πράττουμε καλοπροαίρετα καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐνδυναμώσουμε τὴν δόξα Του. Νὰ ξέρετε ὅτι καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τότε εὐσεβεῖς βασιλεῖς καὶ ἅγιους προφήτες προσδοκοῦσαν μεγάλες τιμὲς καὶ ἐπαίνους ἀπὸ τὸν Ὑψίστο γιὰ τὰ μουσικὰ ὄργανα, τὶς ψαλμωδίες, τὶς ἐορτὲς καὶ τὶς πανηγύρεις. Μέχρι τὴν στιγμὴ ποὺ οἱ Ἰουδαῖοι τηροῦσαν ἐμπράκτως τὶς ἐντολὲς τοῦ Ὑψίστου, ὁ Φιλάνθρωπος τὰ δεχόταν ὅλα αὐτὰ εὐχαριστημένος καὶ τοὺς κρατοῦσε σὲ εὐημερία καὶ εἰρήνῃ. Ὅμως, ὅπως λέει ὁ προφήτης, «τὸ πόδι τους παραπάτησε»²⁶⁸, δηλαδὴ αὐτοὶ λησμόνησαν τὶς εὐσεβεῖς σκέψεις τους σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιμελὴ τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Ὑψίστου, καὶ θεωρήσαν ὅτι μόνο μὲ τοὺς ψαλμούς, τὶς μουσικὲς, τὶς θυσίες καὶ τὰ ὀλοκαυτώματα θὰ δείχνουν εὐσεβεῖς καὶ ἀρεστοὶ στὸν Θεό. Νὰ ξέρετε ὅμως ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπολογίζονται καὶ δὲν ἀναγνωρίζονται καθόλου.

Ἰδοὺ τί λέει ὁ θεῖος προφήτης Ἡσαΐας μιλώντας ἐξ ὀνόματος τοῦ Ὑψίστου: «τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος· πλήρης εἰμὶ ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι, οὐδὲ ἂν ἐρξησθε ὀφθῆναι μοι. τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθαι· ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα, βδέλυγμά μοι ἐστὶ· τὰς νουμηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι· νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς νουμηνίας ὑμῶν καὶ τὰς ἐορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου· ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονήν, οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. ὅταν ἐκτείνητε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν,

268. Πρβλ. *Ψαλμ.* 93:18: «σεσάλευται ὁ πούς μου».

καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν»²⁶⁹. Τὰ ἴδια λέει καὶ ὁ θεῖος προφήτης Ἀμὼς ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ Ὑψίστου: «μεμίσηκα, ἀπῶσμαι ἐορτὰς ὑμῶν καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ θυσίας ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν· διότι ἐὰν ἐνέγκητέ μοι ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίας ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι αὐτά, καὶ σωτηρίου ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι. μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ψῶδων σου, καὶ ψαλμὸν ὁργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι»²⁷⁰. Ἔτσι, ὁ Δημιουργὸς καὶ Κύριος διὰ τῶν προφητῶν Του ἀπαγόρευσε νὰ παραβαίνονται οἱ σωτήριες ἐντολές Του ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ ἤλπιζαν ὅτι θὰ Τὸν εὐχαριστοῦσαν μόνο μὲ θυσίες, νηστείες καὶ τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου.

Τί τὸ παράξενο ἢ ἀντίθετο πρὸς τοὺς ἅγιους προφῆτες κάνω ἐγώ, ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ ὅπως καὶ ἐκεῖνοι παρουσιάζω τὸν Σωτῆρα νὰ ἀποκαλύπτει ἐμένα τὸν ἄσωτο ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι προκαλῶ τὴν ὁργή Του παραβαίνοντας τὶς σωτήριες ἐντολές Του; Καὶ ὄχι μόνον μὲ ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ καὶ μὲ νουθετεῖ πατρικὰ ὥστε νὰ γλυτώσω ἀπὸ τὴν ἀνόητη ἀνυπακοή καὶ τὶς παραβάσεις καὶ νὰ μὴν ματαιοδοξῶ εὐχαριστώντας Τον μὲ γλυκειὰς ψαλμωδίες, εὐηχεῖς καμπάνες, χρυσὰ κοσμήματα καὶ πολύχρωμες πέτρες. Ζητᾶ νὰ φροντίσω νὰ Τὸν εὐχαριστήσω διαφορετικά: μὲ τὴν ἐπιμελῆ τήρηση τῶν σωτήριων ἐντολῶν, γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ ἴδιος ὁ πανάγαθος φιλόανθρωπος Θεὸς καὶ Κύριος διὰ τῆς ἐξουσίας Του μὲ κατακρίνει λέγοντας: «Τί δέ με καλεῖτε Κύριε Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;»²⁷¹ Μὲ ἄλλα λόγια, δὲν μᾶς ἀπαγορεύει νὰ προσευχόμαστε καὶ νὰ Τὸν ἀποκαλοῦμε Κύριο, ἀλλὰ μᾶς δίνει τὴν ἐντολή ὥστε κάθε προσευχή καὶ θυσία ποὺ Τοῦ προσφέρουμε μὲ πνευματικὴ θέληση νὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἐπιμελῆ τήρηση τῶν ἀγίων ἐν-

269. Ἱερ. 1:11-15.

270. Ἀμ. 5:21-23.

271. Λουκ. 6:46.

τολῶν Του. Ὅπως εἰπώθηκε καὶ ἄλλοῦ: «ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὀλοκαυτώματα»²⁷². Δηλαδή, Αὐτὸς δὲν μᾶς ἀπαγορεύει θυσίες καὶ ὀλοκαυτώματα – τουναντίον. Θέλει, ὅμως, νὰ μᾶς βλέπει ἰλαροὺς καὶ γενναιόδωρους, ζηλωτὲς τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ καλοῦ, ὥστε οἱ προσφορὲς μᾶς ποὺ ἀπευθύνονται στὴν μεγαλειότητά Του νὰ εἶναι εὐχάριστες καὶ εὐάρεστες. Ἐγώ, λοιπόν, ἀντιλαμβανόμενος τὴν φιλάνθρωπη καὶ σωτήρια σύλληψη τοῦ Ἀρχοντα, ἀφοῦ διδάχθηκα ἀπὸ τοὺς θεόπνευστους προφῆτες Ἀμὼ καὶ Ἡσαΐα καὶ θεώρησα ὅτι ἐξαιτίας τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν μᾶς καὶ μόνο ἔστειλε ὁ δίκαιος Κριτὴς ἐναντίον μᾶς τὴν τόσο φοβερὴ πυρκαγιά, σᾶς παρουσιάζω κατὰ τὸ πρότυπο τῶν ἁγίων προφητῶν τὸν ἅγιον Φιλάνθρωπο Σωτήρα, ποὺ μᾶς λέγει τὰ λόγια τῆς ἀληθείας καὶ μᾶς νουθετεῖ μὲ τὴν ἀνθρώπινη ὁμιλία γιὰ τὸ πῶς πρέπει νὰ Τὸν εὐχαριστοῦμε.

Γι' αὐτὸ καὶ Τὸν ἱκετεύω: ἂν ἐξαιτίας τῆς μεγάλης φιλανθρωπίας καὶ χάρις Του μᾶς νουθετεῖ γιὰ τὴν σωτηρία μᾶς διὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων Του, ἐνίστε ὅμως προβαίνει σὲ αὐστηρὲς ἀπαγορεύσεις, τότε ἐμεῖς ὡς ἔνοχοι καὶ φρόνιμοι δοῦλοι πρέπει νὰ δεχτοῦμε μὲ ὑποταγὴ τὶς δίκαιες αὐτὲς ἀπαγορεύσεις Του. Δὲν μᾶς τὶς γνωστοποιεῖ μόνο διὰ σοφῶν καὶ μορφωμένων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ δι' ἀγραμμάτων καὶ ἁμαθῶν, ὑπενθυμίζοντάς μᾶς ὅ,τι εἶναι θεάρεστο. Ἄς τὸ δεχθοῦμε μὲ σωφροσύνη καὶ ἅς ὑπακοῦμε μὲ καλὴ θέληση, μιμούμενοι τοὺς Νινευῖτες ποὺ δέχθηκαν ὑποτακτικὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰωνᾶ. Καὶ αὐτοί, μολονότι ἦσαν βαρβαρικὸς λαός, ξένος πρὸς τὶς εὐσεβεῖς ἐβραϊκὲς νομοθεσίες καὶ δὲν ζοῦσαν στὸ ἀγαπημένο Ἰσραήλ, δὲν ἀπεστράφησαν τὸν προφήτη ὡς ἀλλόφυλο Ἰουδαῖο. Πράττοντας ἄνευ διαταγῆς τοῦ βασιλιᾶ, οὔτε συνέλαβαν οὔτε θανάτωσαν αὐτὸν ποὺ τοὺς προφήτευσεν τὸ κακό. Ἀλλὰ ὅταν ἄκουσαν ὅτι σὲ τρεῖς μέρες θὰ

272. Ψα. 6:6.

ἐπέλθει ὀλίκος ὀλεθρος, οἱ Νινευῖτες μετανόησαν γιὰ τὶς κακὲς τοὺς πράξεις καὶ ρακένδυτοι μέσα στὶς στάχτες ἰκέτευαν μὲ παλλαϊκὴ νηστεία τὸν Πανεύσπλαγχο.

Ξέρω ὅτι μερικοὶ ἀγανακτοῦν μὲ τὰ συγγράμματά μου, στὰ ὁποῖα ὁμιλῶ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὀργίζονται φοβερὰ μαζί μου. Φοβᾶμαι, ὅμως, περισσότερο Αὐτὸν ποὺ εἶπε: «ὅς γὰρ ἐὰν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτὸν ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων»²⁷³. Φοβᾶμαι αὐτὴν τὴν τρομερὴ ἐντολὴ καὶ χωρὶς δισταγμὸ ἀπευθύνομαι σὲ ὅλους καὶ ἀναγγέλλω τὴν ἐπερχόμενη σὲ μᾶς δίκαιη ὀργὴ τοῦ Παντοκράτορος, ἐξαιτίας τοῦ ὅτι ζοῦμε μέσα στὸ κακὸ παραβαίνοντας τὶς σωτήριες ἐντολές Του. Ἄν ὅμως κάποιος, νικημένος ἀπὸ τὴν φιλαργυρία ποὺ φωλιάζει μέσα του, ἀγανακτεῖ μαζί μου γιατί ἐλπίζοντας στὸ ἔλεος τοῦ Ὑψίστου γράφω χωρὶς δισταγμὸ περὶ φιλαργυρίας, αὐτὸς συνειδητοποιεῖ ἄριστα ὅτι ὀφείλει νὰ ἀπολογηθεῖ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του σὲ Ἐκεῖνον, ποὺ θὰ κρίνει κατὰ τὶς δικές Του ἐντολές καὶ ὄχι κατὰ τὶς ἐπίγειες συνήθειες.

Τὸ ὅτι ἡ φιλαργυρία εἶναι ἡ πιὸ ὀλέθρια ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες, τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς Ἁγίες Γραφές, ἀλλὰ πρωτίστως ἀπὸ τὰ ἐξῆς λόγια: «Ἔως πότε δὲν θὰ χορταίνετε, ὦ φιλάργυροι, ποὺ μαζεύετε τὴν φωτιὰ πάνω στὰ κεφάλια σας; Αὐτὸ ποὺ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἀρνήθηκαν στὰ κείμενα, οἱ φιλάργυροι τὸ πράττουν καὶ καυχιοῦνται. Παραβίασαν τὰ ὅρια, ἄρπαξαν τὰ βόδια τῶν χρηθῶν γιὰ ἐνέχυρο. Ἀλίμονό σας, ἐὰν μαζεύετε τὸ κακό: θὰ ἀρρωστήσετε ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ὀργῆς Του. Θὰ χαθεῖτε δίχως νὰ μείνει ἀνάμνηση δική σας, καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει μέρος γιὰ νὰ κρυφθοῦν ὅσοι πράττουν ἀνομίες. Μάταια καὶ ἄσκοπα ἐργάζονται ὅσοι μαζεύουν

273. *Μάρκ.* 8:38.

για λογαριασμό τους τὸν ἄτιμο θησαυρό: οὔτε ὄφελος θὰ ἔχουν ἀπὸ αὐτὸν οὔτε θὰ σωθοῦν δι' αὐτοῦ τοῦ πλούτου. Καὶ ἐνῶ ἐπιθυμοῦν νὰ ζήσουν, θὰ τοὺς βρεῖ αἰφνίδια τελευτή. Θὰ δυστυχήσουν καὶ θὰ λάβουν τιμωρία γιὰ τὰ ἔργα τους»²⁷⁴. Αὐτὰ εἶναι τὰ λόγια τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Εἶναι δυνατόν νὰ προσβάλω κάποιον, τὴν στιγμή πού κι ἐγὼ ὅπως ὁ ἅγιος δὲν ἐπαινῶ τὴν φιλαργυρία, τὴν ὁποία ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀποκαλεῖ εἰδωλολατρία λέγοντας τὰ ἑξῆς: «τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις· διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. μὴ οὖν γίνεσθε συμμετοχοὶ αὐτῶν. ἦτε γὰρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε»;²⁷⁵ Τί νὰ προσθέσουμε σὲ αὐτὸ ἐμεῖς οἱ ἁμαρτωλοί; Θὰ μᾶς πείσει ὁ Ἀπόστολος γιὰ τὸ ὅτι ἡ φιλαργυρία εἶναι ξένη πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἢ θὰ ἀμφιβάλλουμε;

Καὶ κάτι ἀκόμη. Θὰ ἀναφέρω τρεῖς κυβερνήτες πού κυβερνοῦσαν μεγάλους λαοὺς καὶ δοξάστηκαν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον στὴν ἀρχαιότητα: τὸν Ἰωσία, βασιλιὰ τῶν Ἱεροσολύμων, τὸν Ἰωάσαφ, γιὸ τοῦ Ἀβενὶρ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰνδίας, καὶ τὸν Μέγα Ἡγεμόνα πασῶν τῶν Ρωσιῶν, τὸν ἀείμνηστο Βλαδίμηρο, προπάτορα τῆς εὐσέβειάς σου. Ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου ζήλου τους γιὰ τὴν πίστη προσπαθοῦσαν ὁλόψυχα νὰ παρουσιάσουν στὸν Αἰώνιο Βασιλιὰ τὰ βασίλειά τους καθαρὰ ἀπὸ κάθε μιερὸ εἶδωλο καὶ

274. Πιθανόν, ὁ Μάξιμος νὰ ἄντλησε αὐτὸ τὸ κείμενο ἀπὸ τὸν χειρόγραφο ρωσικὸ Πρόλογο στίς 27 Μαΐου. Βλ. См.: Иоанн Златоуст в древнерусской и южнославянской письменности XI-XVI веков: Каталог гомилий / Отв. ред. О. В. Творогов. СПб., 1998. № 124; Вспомогательный указатель: Инципиты дидактических чтений Пролога (по спискам XIII-XIV вв.) / Сост. С. А. Давыдова. // Каталог σ. 889. № 240.

275. *Εφ.* 5:5-8.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟ

θεομίσητη άπιστία. Τώρα πλέον, ή δική μας πολύπαθος γενεά πρόσθεσε σέ αυτούς και τέταρτον. Μè ζήλο ίδιο με τόν δικό τους φλέγεται, ὃ εὐσεβέστατε Βασιλεῦ καὶ Μέγα Ἡγεμόνα πασῶν τῶν Ρωσιῶν.

Προσπαθεῖς ὁλόψυχα νὰ παρουσιάσεις τὸ βασίλειό σου στὸν Αἰώνιο Βασιλιὰ καθαρὸ ἀπὸ τυχὸν παραβιάσεις τῶν σωτήριων ἐντολῶν Του. Θὰ συπεριληφθεῖς, λοιπόν, καὶ ἐσὺ σὲ αὐτοὺς καὶ θὰ λάμπεις μετὴν ἴδια δόξα ὡς θεῖος συναγωνιστὴς τους.

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησέ μας καὶ ὁδήγησέ μας στὸν ἀληθινὸ δρόμο τῶν ἐντολῶν Σου. Ἀμήν.

25. Ἀλληλογραφία μετὸν Θ. Ι. Κάρπωφ²⁷⁶

Ἐπιστολὴ τοῦ Μάξιμου στὸν Θ. Ι. Κάρπωφ

Ἔμαθα ἀπὸ κάποιους ἀνθρώπους ὅτι καὶ ἡ λαμπρότητά σου ἔπese σὲ σύγχυση ἐξ αἰτίας τῆς ἀμαθείας τοῦ Νικολάου καὶ τοῦ Βλασίου²⁷⁷ καὶ ἀπορεῖ με ὅσα ἔγραψα στὸν Νικόλαο γιὰ τὸν ἀναρχο καὶ ἀναίτιο Θεὸ Πατέρα, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀναρχος καὶ ἀναίτιος ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ ὑπαρξὴ Του δὲν προέρχεται ἀπὸ κανένα ἄλλον, οὔτε ἀπὸ τὸν Ἴδιον τὸν ἑαυτό Του. Ἐπίσης, μοῦ παρπονιέσαι ὅτι τάχα σοφίζομαι ἀπρεπῶς καὶ δὲν συμφωνῶ μετὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση. Ἐγὼ ὅμως ἀπορῶ, ὅχι λιγότερο ἀπὸ σᾶς, μετὸ ὅτι ἂν καὶ φτάσατε σὲ αὐτὴν τὴν ἡλικία καὶ εἴστε τόσο ἔμπειροι σὺς Ἅγιες Γραφές, παρ' ὅλ' αὐτὰ τὸ δόγμα αὐτὸ σᾶς ξέφυγε καί, ὅπως λέει ἡ παραβολή, «περπατᾶτε στὸ σκοτάδι τῆς

276. Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ὁσίου Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ μετὸν Θεόδωρο Ἰβάνοβιτς Κάρπωφ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1518-1519. Περιέχει δύο ἐπιστολὰς τοῦ ὁσίου Μάξιμου καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ Θεόδωρου Ἰβάνοβιτς Κάρπωφ καὶ ξεκίνησε με ἀφορμὴ τὴν πολεμικὴ μεταξὺ τοῦ ὁσίου Μάξιμου καὶ τοῦ Νικολάου Μποῦλεφ, ποὺ ἦλθε ἀπὸ τὸ Λίμπεκ καὶ ἦταν γιατρὸς στὴν αὐλὴ τοῦ Βασιλείου τοῦ Γ'. Περισσότερα γιὰ τὸν Θεόδωρο Κάρπωφ βλ. στὰ σχόλια στὸ κείμενο μετὰ ἀρ. 14 καθὼς καὶ στὸ: Буланин Д. М. Карпов Федор Иванович // Словарь книжников. Вып. 2. Ч. 1. σσ. 459-461 Ἡ μετάφραση ἔγινε ἀπὸ τὸ δημοσίευμα στὸ: Библиотека литературы Древней Руси («Βιβλιοθήκη Ἀρχαίας Ρωσικῆς Λογοτεχνίας»), Ἀγία Πετρούπολη 2000, τόμος 9, σσ. 338-343. Πηγὴ τῶν κειμένων: Никольский Н. К. Материалы для истории древнерусской духовной письменности // Христианское чтение. 1909. № 8-9, σσ. 1122-1125. — Ἰβάνωφ, 139, 140 (γιὰ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ).

277. Ὁ λόγος γίνεται γιὰ τὸν Νικόλαο Μποῦλεφ (βλ. σχόλια στὴν Ἀλληλογραφία) καὶ τὸν Βλάσιο Ἰγνάτωφ, διερμηνεᾶ καὶ διπλωμάτη, ποὺ μαζί μετὸν Δημήτριο Γεράσιμωφ βοήθησε τὸν Μάξιμο τὸν Γραικὸ στὴν μετάφραση τοῦ *Εὐαγγελίου τοῦ Παύλου*.

νύχτας τὸν τοῖχο ψηλαφώντας»²⁷⁸. Πῶς μπορείτε νὰ συζητᾶτε καὶ νὰ μελετᾶτε ἄλλες βαθύτερες λεπτομέρειες τῆς ἀπόκρυφης καὶ ἀπροσπέλαστης αὐτῆς θεολογίας, ἂν ἀκόμη καὶ αὐτὸ τὸ βασικὸ δόγμα, ποὺ κηρύττουν καὶ ὁμολογοῦν ὅλοι οἱ ἅγιοι πατέρες, δὲν τὸ κατανοεῖτε;

Καὶ γιὰ νὰ καταλάβετε ὅτι τὸ δόγμα αὐτὸ δὲν εἶναι τοῦ Μαξίμου ἀλλὰ τῶν ἀληθινῶν ἁγίων πατέρων, ἀκοῦστε προσεκτικὰ τὸν μεγάλου καὶ ἀληθινὰ σοφότατο διδάσκαλο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, ποὺ τὸ ὁμολογεῖ καθαρὰ σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς Λόγους του. Ἐκεῖ περιγράφει πῶς πρέπει νὰ εἶναι ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ θεολογεῖ σωστά. Ἐπίσης, ἐξηγεῖ ὅτι κάθε ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὴν ἴδια δύναμη νὰ τὸ πράττει πάντοτε, γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα. Τὸ μπορεῖ μόνο αὐτὸς ποὺ ἔφθασε στὴν μέγιστη ἀγνότητα καὶ τὴν τελειότητα τῶν ἀρετῶν ἀκολουθώντας τις ἐντολές. Ἴδου τί λέγει τὸ ἱερὸ ρητό του: «Ἄναρχος οὖν ὁ Πατήρ· οὐ γὰρ ἐτέρωθεν αὐτῷ, οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι»²⁷⁹. Ἐσεῖς, πῶς καταλαβαίνετε τὸ ἱερὸ αὐτὸ ρητό; Ἀντιλαμβάνεστε πῶς ὁ ἅγιος αὐτὸς πατέρας κατανοεῖ τὸν ἄναρχο Θεὸ Πατέρα ὅταν λέγει: «οὐ γὰρ ἐτέρωθεν αὐτῷ, οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι»; Ἐπειδὴ, ἂν ποῦμε «παρ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι», ὁμολογοῦμε ἤδη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὅτι ὁ Ἰδιος ὑπῆρξε ἡ αἰτία καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἰδιοῦ τοῦ Ἑαυτοῦ Του. Ἄν τὸ ποῦμε, ὅμως, τότε πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ἄναρχος Αὐτὸς ὁ Ὅποῖος δὲν ἔχει ἀρχή; Ἄν ὅμως ἐπιμείνεις καὶ μοῦ πεῖς: «Πῶς εἶναι Πατέρας, ἀφοῦ οὔτε ἀπὸ τὸν Ἑαυτό του δὲν προέρχεται ἡ ὑπαρξὴ Του;», θὰ σοῦ ἀπαντήσω: ὅπως ἄρρητες παραμένουν ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ προσέλευσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀναρχία καὶ τὸ αἷτιον τοῦ Πατρὸς. Ἄν εἴστε ὀρθόδοξοι πρέπει νὰ γνωρίζετε, μαζὶ

278. Πρβλ. *Ἠσ.* 59:10: «ψηλαφήσουσιν ὡς τυφλοὶ τοῖχον καὶ ὡς οὐχ ὑπαρχόντων ὀφθαλμῶν ψηλαφήσουσι».

279. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Λόγος κ': Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων*, 7, PG 35, 1073BC.

μέ ὅλους τοὺς ἁγίους πατέρες, ὅτι ὁ Θεὸς Πατέρας εἶναι ἀναρχος διότι δὲν προέρχεται οὔτε ἀπὸ τὸν Ἴδιον τὸν ἑαυτοῦ Του οὔτε ἀπὸ κανέναν ἄλλον. Τὸ πῶς συμβαίνει αὐτὸ δὲν θὰ μπορέσεις νὰ τὸ κατανοήσεις ποτέ, ὅσο καὶ νὰ προσπαθήσεις, ἀκόμα καὶ ἂν ἦσουν Σεραφεῖμ.

Πάψτε, λοιπόν, νὰ βλασφημεῖτε ἐναντίον τοῦ Θεοῦ μιλώντας γιὰ ὅσα δὲν γνωρίζετε καὶ νὰ μᾶς κατηγορεῖτε ἄδικα. Ἐπιπλέον, νὰ τὸ γνωστοποιήσετε καὶ στοὺς ἄλλους γιὰ νὰ μὴν αἰσχρολογοῦν, διότι ὅσα λέχθηκαν γιὰ ἐμᾶς, ἀπὸ ἐσᾶς διαδόθηκαν.

**Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Θεοδώρου Κάρπωφ
στὸν γέροντα Μάξιμο τὸν Ἀγιορείτη**

Στὸν κύριο Μάξιμο τὸν μοναχό, ὁ Θεόδωρος, γιὸς τοῦ Ἰβάν, ὁ Κάρπωφ, ὑποκλίνεται σεμνά.

Δὲν ἀρμόζει σὲ σένα, ποὺ εἶσαι φιλόσοφος, πρὶν κριθοῦμε νὰ μᾶς κατακρίνεις καὶ νὰ μᾶς κατηγορεῖς προτοῦ ἀκούσεις τί θὰ σοῦ πῶ, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν ὅ,τι λέει ὁ Σωτήρας μας στὸ Εὐαγγέλιο: «καθὼς ἀκούω κρίνω, καὶ ἢ κρίσις ἢ ἐμὴ δικαία ἐστίν»²⁸⁰. Δὲν κρίνω ἐκ τῶν προτέρων, λέει, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀκούσω. Ἡ μήπως τὸ νὰ κρίνει κανεὶς σημαίνει νὰ ἀναγγέλλει τὴν καταδίκη ἀθώων; Καὶ σὲ μένα, πρὶν ἀρχίσω νὰ μιλῶ, μοῦ λές: «Πάψε νὰ μᾶς κατακρίνεις». Θὰ σοῦ ἀπαντήσω, λοιπόν, ἄφοβα, χωρὶς νὰ πιστεύω στὶς φῆμες, ἀλλὰ ὑπακούοντας στὴν ἀλήθεια: ὅπως εἶμαι, ἔτσι θέλω καὶ νὰ φαίνομαι, καὶ δὲν θὰ κρυφτῶ πίσω ἀπὸ τὴν μάσκα τῆς ὑποκρισίας.

Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, καθὼς στεκόμουν στὸν Ναὸ τοῦ Ἀγίου

280. *Ιω.* 5:30.

Νικολάου στην συνηθισμένη θέση μου, με πλησίασε αίφνιδίως ό ιερέας του ναού και μου είπε: «Ξέρεις τί έπιστολή έστειλε ό Μάξιμος στον Νικόλαο;» Καί έγώ απήντησα: «Όχι». Καί μου έδωσε τό χαρτί, στο όποιο ήταν γραμμένο: «Πίστευε απλά, δίχως νά αναρωτιέσαι, στον Μόνον Θεό πού αναγνωρίζεται σέ τρείς ύποστάσεις ή πρόσωπα, δηλαδή στον Πατέρα, ό Όποιος είναι άγέννητος και άναρχος και δέν προέρχεται ούτε από τον Ίδιον τον έαυτό Του ούτε από κάποιον άλλον πού δέν έχει ύπαρξη». Έγώ όμως τότε έρώτησα: «Τί σημαίνει αυτό και τί σε προβληματίζει;» Εκείνος απήντησε: «Μά πώς γίνεται αυτό πού γράφει: ούτε από τον Ίδιον τον έαυτό Του ούτε από κάποιον άλλον πού δέν έχει ύπαρξη;» Τοϋ είπα: «Πάψε, Στέφανε (έτσι είναι τό όνομά του). Δέν μπορείς νά τον καταβάλεις στον λόγο. Γνωρίζω τον Μάξιμο: ποτέ δέν γράφει τίποτα τό άβάσιμο. Άντλει τά λόγια του από την Αγία Γραφή και μάς τά μοιράζει». Με αυτά τά λόγια, αναχαίτισα την περηφάνια του. Ύστερα, κρατώντας στο χέρι αυτό τό χαρτί, πήγα στην αύλή του μεγάλου ήγεμόνα. Εκεί συνάντησα τυχαία τον μεταφραστή Βλάσιο και του τό έδειξα. Κι εκείνος μου είπε: «Πήγαινε ό ίδιος και συζήτησέ το μαζί του, και δείξε του τό χαρτί πού κρατάς. Νομίζω ότι μιλά περί της άπόλυτης άγνωσίας του Θεου». Άντιμίλησα: «Γιατί νά τον ένοχλώ έξ αιτίας του ιερέα πού μου έδωσε αυτό τό χαρτί; Άστειευόμουν όταν σου είπα για τον ιερέα πού θέλει νά λογομαχήσει με τον Μάξιμο περί θεολογίας». Έν συνεχεία δέν είπα τίποτα άλλο.

Και τώρα, καλῶ τον Θεό ως μάρτυρα περί της ψυχής μου: ούτε κατά τό παρελθόν ούτε τώρα είπα τίποτα κακό και δέν έτρεφα καμία άμφιβολία για σένα. Άν αυτό σου φαίνεται πειστικό ή όχι, άς τό κρίνεις έσύ. Όπως, όμως, γνωρίζεις καλύτερα από μάς, τό φιλοσοφικό σύγγραμμα διδάσκει τό έξής: «Δέν κάνουμε όλα όσα μπορούμε, δέν πιστεύουμε όλα όσα ακούμε, δέν λέμε όλα όσα μαθαίνουμε» – τά υπόλοιπα σου είναι γνωστά.

Ὑγίαине για τήν σωτηρία σου, μολονότι στὴν ἐπιστολή σου δὲν μᾶς εὐχήθηκες νὰ ὑγιαίνουμε καὶ ἐμεῖς.

Ἐπιστολή τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ στὸν Θεόδωρο Κάρπωφ

Στὸν κύριο Θεόδωρο Ἰβάνοβιτς Κάρπωφ, ὁ Μάξιμος ὁ μοναχὸς εὐχεται νὰ χαίρεται ἐν Χριστῷ.

Γιὰ τὴν ἀγάπη σου καὶ τὴν καλὴ διάθεση ποὺ ἔδειξες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ συνεχίζεις νὰ δείχνεις πρὸς ἐμᾶς, ὅπως ἰσχυρίζεσαι στὶς τίμιες ἐπιστολές σου, εἶθε νὰ ἀνταποδώσει ἑκατὸ φορὲς περισσότερο ἢ πηγὴ τῆς ἀγάπης, ὁ Πατέρας τῶν γενναιοδωριῶν καὶ κάθε παρηγοριᾶς, στὴν λαμπρότητά σου καὶ σὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά σου, στὴν παρούσα ζωὴ καὶ στὴν μέλλουσα. Νὰ σὲ προστατεύει μὲ ὑγεία στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα σου ὥστε νὰ εὐημερήσεις στὸν παρόντα βίο!

Ὅσο γιὰ τὴν τόλμη τοῦ νὰ ἀποστείλεις ἐπιστολὴ πρὸς ἐμᾶς, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἀπαντᾷς χωρὶς δισταγμὸ, σὲ ἐπαινῶ, σὲ θαυμάζω καὶ δέχομαι τὴν εἰλικρινῆ πρόθεσή σου στὸ ὄνομα τοῦ καλοῦ, ἐπειδὴ καὶ ὁ λόγος τῆς Ἀγίας Γραφῆς λέγει: «δίκαιος δὲ ὥσπερ λέων πέποιθε»²⁸¹. Μὲ τὰ ἴδια τὰ ἔργα σου ἀπέδειξες τὴν ἀλήθεια αὐτοῦ τοῦ λόγου. Ἐγώ, ὅμως, ὄχι μόνο δὲν παρεξηγήθηκα μὲ τίς ἀποκαλύψεις ποὺ ἐμπεριέχονται στὴν ἀπάντηση τοῦ σοφοῦ νοός σου, ἀλλὰ ἀντιθέτως σὲ εὐχαριστῶ γιὰ τὴν καλὴ συμβουλὴ σου. Μολονότι δὲν τὰ ἀγνοοῦσα καὶ πρωτύτερα ὁ ἴδιος, ὡστόσο ἐμπιστεύθηκα στὴν τιμιότητα αὐτοῦ ποὺ μοῦ μίλησε γιὰ σένα. Ὅπως κάθε ἄνθρωπος, πάσχω ἀπὸ ἀγνωσία καὶ λησμονιά, ποὺ εἶναι κοινὸ καὶ καθόλου ἀσυνήθιστο ἐλάττωμα τῶν ἀνθρώπων. Δὲν εἶναι

281. *Παρ.* 28:1.

καθόλου παράξενο πού σε μένα –πού είμαι ένας απλός άνθρωπος και μάλιστα υποδουλωμένος συχνά σε αναρίθμητα πάθη– έχει συμβεί παρόμοιο κακό. Γνωρίζουμε, άλλωστε, τί συνέβη εξ αιτίας της έμπιστοσύνης στις φήμες, σε ανθρώπους πού έζησαν με κάθε άγιοςύνη: έννοῶ τὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο καὶ τὸν θαυμαστὸ Ἐπιφάνειο: τίς ἐπιστολές τους ἐκατέρωθεν τίς γνωρίζεις καὶ ἐσύ. Συγχώρησέ με φιλικὰ ἐπειδὴ ἀμάρτησα ὡς ἄνθρωπος, καὶ νὰ μοῦ ζητᾶς στὸ μέλλον εὐθέως ὅ,τι χρειάζεσαι. Θὰ σε ὑπακούσω σὲ ὅλα.

Ἐγίαινε ἐν Κυρίῳ καὶ νὰ μᾶς θυμᾶσαι χωρὶς πίκρα καὶ χωρὶς κανέναν λογισμό.

Καὶ μὴ διστάσεις νὰ βάλεις στὸν σωστὸ δρόμο ἐκεῖνον τὸν ἱερέα, οὕτως ὥστε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ὅποια λογομαχία καὶ νὰ ἐμπιστεύεται ἀπλὰ καὶ χωρὶς πολλὰ συζητήσεις ὅσα λένε γιὰ τὸν Κύριο οἱ ἅγιοι πατέρες: κανένας καὶ ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὰ περὶ τῆς Θεότητος, γιατί ἀποκαλεῖται ἄναρχος, ἀκατανόητος καὶ ἄρρητος ὁ δοξαζόμενος στὰ τρία πρόσωπα Θεός, πού ἡ δόξα Του εἶναι εἰς τὸν αἰῶνα! Ἀμήν.

Καὶ μὴ μὲ ἀποκαλεῖς φιλόσοφο, γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἕνας μοναχὸς εἶμαι, περισσότερο ἀμαθὴς ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους.

26. Εὐχαριστήρια ἐπιστολή πρὸς τὸν Β. Μ. Τουτσκώφ-Μορόζωφ²⁸²

Ἐφ' ὅσον, ὦ λαμπρότατε εὐγενῇ, ἐξ αἰτίας τοῦ καλοῦ ἤθους καὶ τῆς δικῆς σου βουλήσεως (δὲν τολμῶ νὰ πῶ ἐξ αἰτίας κάποιας προηγούμενης ὑπηρεσίας μου) συχνὰ καὶ ἄφθονα μοῦ παρέχεις τὶς τροφές, ἀποφάσισα ὅτι εἶναι καλὸ καὶ σωστὸ νὰ σὲ ἀνταμείψω, ἔστω καὶ μὲ αὐτὴ τὴν μικρὴ ἐπιστολή μου γιὰ τὶς ἄφθονες εὐεργεσίες σου. Ὅλοι θὰ μὲ θεωρήσουν ἀχάριστο καὶ πολὺ κακό, ἂν καλύψω ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν σιωπὴ μου. Ἐπιθυμώντας, λοιπόν, νὰ σὲ εὐχαριστήσω, μὲ τί ἄλλο πρέπει ν' ἀρχίσω ἂν ὄχι μὲ τὰ λόγια τοῦ θεόπνευστου προφητάνεκτος Δαυὶδ ποὺ εἶπε: «Μακάριος ὁ συνιῶν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα!» Τί εἶναι ὅμως, ὦ θεῖε προφήτη, ἡ μακαριότητα γιὰ τὸν συνιόντα ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα; «ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾶ», λέει αὐτός, «ῥύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος»²⁸³. Δηλαδή, δὲν θὰ τὸν σώσει ὁ Κύριος ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὴν διαβολὴ ὁρατῶν καὶ ἀόρατων ἐχθρῶν μόνον ὅσο διαρκεῖ αὐτός ὁ ὀλιγόχρονος καὶ γεμάτος πολλὰς ἀσθένειες βίος, ἀλλὰ τὸ ἴδιο θὰ πράξει καὶ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἔνδοξης καὶ φοβερῆς Δευτέρας Παρουσίας Αὐτοῦ, ἡμέρα τὴν ὁποία ὁ θεῖος προφήτης ἀποκαλεῖ «πονηρά». Δὲν εἶναι, βεβαίως, πονηρὴ γιὰ ὅσους ἔζησαν τὸν παρόντα βίον εὐσεβῶς καὶ μὲ δικαιοσύνη εὐχαριστώντας τὸν Θεό, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ποὺ δὲν μετανόησαν καὶ δὲν ἀπέβαλαν τὴν πολύτροπη ἀδικία καὶ κακία τους.

Θὰ εἶναι πονηρὴ, φοβερὴ καὶ πλήρης πόνου γιὰ τοὺς ἁμαρ-

282. Περὶ τοῦ παραλήπτη τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῆς χρονολόγησής της, βλ. σχόλια στὸ κείμενο μὲ ἀρ. 6. Δημοσιεύθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στό: Μπουλάνιν, 1984, σσ. 200-202. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ὁ ὅσιος Μάξιμος ὁ Γραικός, σσ. 351-353. — Ἰβάνωφ, 195.

283. *Ψαλμ.* 40:2.

τωλούς αὐτὴ ἡ μέρα, ὅταν ὁ φοβερὸς καὶ ἀδωροδόκητος Κριτὴς θὰ καθήσῃ στὸν θρόνο τῆς θείας δόξης Αὐτοῦ καὶ ἔμπρὸς Του θὰ σταθοῦν μὲ φόβο καὶ δέος ὅλες οἱ οὐράνιες δυνάμεις. Θὰ θέσῃ τοὺς δικαίους ἐκ δεξιῶν Του ἐν δόξῃ καὶ θεία λαμπρότητι, ἐνῶ τοὺς ἁμαρτωλούς καὶ ἀσεβεῖς θὰ τοὺς βάλῃ ἐξ εὐωνύμων Του καὶ θὰ στέκουν αὐτοὶ γυμνοί, ντροπιασμένοι καὶ καταδικασμένοι, δίχως νὰ ξέρουν τί ν' ἀπαντήσουν. Τοὺς δικαίους θὰ τοὺς κοιτάξῃ ὁ βασιλιάς μὲ πραότητα καὶ χάρη καὶ θὰ τοὺς πεῖ: «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου».²⁸⁴ Μὲ εὐχαριστήσατε κατὰ τὴν ζωὴ σας μὲ τὸ ἔλεός σας πρὸς τοὺς πένιτες, μὲ τὴν προστασία ποὺ παρείχατε σὲ χῆρες καὶ ὀρφανά, μὲ τὴν δίκαιη κρίση σας καὶ μὲ τὸ ὅτι μισήσατε ὀλόψυχα κάθε ἀδικία, φιλαργυρία καὶ σκληρότητα. Γι' αὐτό, σᾶς χαρίζω τὴν βασιλεία τὴν δική Μου καὶ τοῦ Πατέρα Μου καὶ τὴν ἀπόλαυση τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, «ἃ ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη».²⁸⁵ Αὐτὸν τὸν ἐπιθυμητὸ καὶ μακάριο Κριτὴ νὰ ἀξιώθεῖς νὰ ἀκούσεις καὶ ἐσύ, ὃ εὐγενέστατε ἡγεμόνα Βασίλειε Μιχαίλοβιτς, εὐρισκόμενος ἐκ δεξιῶν στὸ φῶς καὶ τὴν δόξα Του, μαζί μὲ ὅλους τοὺς εὐσεβεῖς καὶ θεάρεστους δικαίους Του. Νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ ἀγάλλεσαι μαζί τους στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὅσοι βρεθοῦν ἐκ δεξιῶν τοῦ βασιλιᾶ θὰ εἶναι εὐπρόσδεκτοι καὶ εὐλογημένοι, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄσωτους ἁμαρτωλούς, ποὺ θὰ βρεθοῦν ἐξ εὐωνύμων Του, θὰ ἀκουστεῖ ξεκάθαρα καὶ θὰ φοβηθοῦμε τὴν πικρότατη καὶ ἀβάσταχτη καταδίκη τους: «πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ δια-

284. *Ματθ.* 25:34.

285. *Α' Κορ.* 2:9.

βόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ».²⁸⁶ Οὐαί, οὐαί, μήπως δὲν εἶναι πονηρὴ καὶ πικρὴ ἡ μέρα ποὺ θὰ τὸ ἀκούσουν καὶ θὰ προαισθανθοῦν τὰ βάσανά τους οἱ ἁμαρτωλοὶ σὰν ἐμένα, ποὺ ἐπιδιώκοντας τὶς ἀπολαύσεις τῆς ἐφήμερης δόξας καὶ εὐχαρίστησης δὲν ἔπαψαν νὰ προκαλοῦν τὴν ὀργὴν τοῦ φοβεροῦ Κριτῆ μὲ τὶς διάφορες ἀνομίες τους; Ἀδικοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους κερδοσκοπώντας εἰς βάρος τους καὶ κατάσχοντας ὅ,τι ἀνῆκε στὶς δύστυχες χῆρες καὶ τὰ ὀρφανά, καὶ ἐπίσης ἐκτελοῦσαν αἰσχρὰ τὴν κάθε θεομίσητη σαρκικὴ ἀκαθαρσία μπροστὰ στὰ πάναγνα μάτια Του χωρὶς νὰ Τὸν φοβηθοῦν καθόλου. Καὶ Αὐτὸς θὰ πεῖ πρὸς ἐκείνους: «ὑπέλαβες ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος;» Μήπως ἐλπίζεις, δηλαδή, ὅτι ὅπως ἐσὺ περιφρόνησες τὶς καλὰς ἐντολὰς καὶ τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν φρόντισες γιὰ αὐτές, ἔτσι κι Ἐγὼ θὰ τὶς περιφρονήσω καὶ δὲν θὰ ἐλέγξω τὶς παράνομες πράξεις σου; Ὁχι! Μὲ τίποτα! Δὲν εἶμαι τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια γιὰ νὰ λησμονήσω τὶς παράνομες καὶ ἄδικες πράξεις, ἀλλὰ «ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου».²⁸⁷ Γι' αὐτὸ μᾶς ἐπιβάλλει τὸν φόβο Του, ὥστε νὰ μὴν περάσουμε τὴν φοβερὴ δίκη καὶ νὰ μὴν καταδικαστοῦμε. Μᾶς διατάσσει: «σύνετε δὴ ταῦτα, οἱ ἐπιλανθανόμενοι τοῦ Θεοῦ, μήποτε ἀρπάσῃ, καὶ οὐ μὴ ᾗ ὁ ῥυόμενος».²⁸⁸ Ὡ, πόση χάρις καὶ πόση φιλανθρωπία περιέχει αὐτὴ ἡ ἐντολὴ Του σὲ αὐτοὺς ποὺ προκάλεσαν τὴν ὀργὴν Του! Εἶναι γενναιόδωρος καὶ φιλάνθρωπος, ὑπομένει πολὺ χρόνον καὶ δὲν τιμωρεῖ ἄμεσα. Ἀντίθετα, παρέχει ἀρκετὸ χρόνον, οὕτως ὥστε οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἀφοῦ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν παραφροσύνη τους, νὰ τὶς ἀρνηθοῦν καὶ νὰ ὑπακούσουν σὲ Αὐτὸν καὶ ἔτσι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν αἰώνια σωτηρία, στὸ ὄνομα τῆς ὁποίας ἀπδέχθησαν οἰκειο-

286. *Ματθ.* 25:41.287. *Ψαλμ.* 49:19.288. *Ψαλμ.* 49:22.

θελῶς τὰ πικρὰ βάσανα καὶ τὸν θάνατο τόσον οἱ ἁμαθεῖς καὶ ἀγενεῖς ὅσο καὶ πολλοὶ ἔνδοξοι καὶ εὐγενεῖς, περιφρονώντας τὶς ὁμορφιές τῆς μάταιης αὐτῆς ζωῆς, δηλαδή τὸν πλοῦτο, τὴν δόξα, τὴν γλυκιὰ τροφή, τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τους. Ἀπαρνούμενοι τὴν χαρὰ στὴν ζωή τους, παρέδωσαν τὸν ἑαυτό τους σὲ ποικίλα βασανιστήρια. Ἦτσι ἦταν ὁ Μέγας Δημήτριος, ὁ εὐγενὴς νεαρὸς Θεόδωρος, ὁ ἔνδοξος Γεώργιος, ὁ Προκόπιος, ὁ θαυμαστὸς Παντελέμων, οἱ Σέργιος καὶ Βάκχος, ἡ πάνσοφη ἔνδοξη Αἰκατερίνη, ἡ ἀξιεπαινη ἀπὸ ὅλους Εὐθυμία, ἡ Βαρβάρα, καθὼς καὶ ἡ πρωτομάρτυς Θέκλα, ἀλλὰ καὶ ἀναρίθμητοι ἄλλοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κάποιοι μαρτύρησαν γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ κάποιοι ἄλλοι ἐτελεύτησαν τὴν ἐφήμερη ζωή τους τηρώντας τοὺς κανόνες τῆς νηστείας.

Ἄς ἀξιώσει ὁ δίκαιος Κριτὴς καὶ τὴν εὐγένειά σου, νὰ γνωρίσεις τὴν δόξα καὶ τὴν αἰώνια ζωή τῶν προαναφερομένων, ἐπειδὴ ἀγαπᾷ τοὺς δικαίους, ἐλεεῖ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ καλεῖ τοὺς πάντες στὴν σωτηρία ὑποσχόμενος τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ. Τέλος, ἃς ἀξιωθείς νὰ Τοῦ ἀπευθύνεις ἐσὺ ὁ ἴδιος τὰ παρακάτω λόγια χωρὶς νὰ φοβᾶσαι τὴν καταδίκη: «Ἐποίησα κρῖμα καὶ δικαιοσύνην· μὴ παρὰδῶς με τοῖς ἀδικοῦσί με. ἔκδεξαι τὸν δοῦλόν σου εἰς ἀγαθόν»²⁸⁹. «δίκαιος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν, εὐθύτητας εἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ»²⁹⁰ καὶ «σὺ ἀποδώσεις ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ»²⁹¹. Ἀρμόζουν σὲ Αὐτὸν δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

289. *Ψαλμ.* 118:121-122.

290. *Ψαλμ.* 10:7.

291. *Ψαλμ.* 61:13.

27. Παρηγορητική ἐπιστολή πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο²⁹²

Στὸν Κωνσταντῖνο, τὸν ἀγαπημένο ἀδελφὸ καὶ φίλο, ὁ ἁμαρτωλὸς Μάξιμος, νὰ χαίρεται ἐν Κυρίῳ.

Στὴν ἐπιστολή σου ἀπὸ τὶς 6 Αὐγούστου ἀναφερόσουν στὴν μεγάλη πίκρα ἀπὸ τὴν ὁποία διακατεχόσουν, παρὰ τὶς προγενέστερες ἐλπίδες. Αἰσθάνεσαι ἀπελπισία καὶ ἀμηχανία, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς πίκρας σου μοῦ ζητᾷς νὰ σὲ θεραπεύσω ἐγὼ ὁ ἁμαθὴς καὶ ἀκαλλιέργητος. Δὲν βλέπω ὅμως, ἀγαπημένε Κωνσταντῖνε, καμία ἄλλη θεραπεία γιὰ σένα ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου: «Πᾶσαν χαρὰν ἠγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν· ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω»²⁹³. Ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Ἀπόστολος λέγει παρακάτω: «Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμόν». Γιατί; «ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»²⁹⁴. Πρέπει νὰ κατανοήσεις, ἐπειδὴ εἶσαι στ' ἀλήθεια ἔξυπνος, τί ἀνταμοιβὴ θὰ ἔχουμε ἀπὸ τὸν Ὑψιστο ἂν βαστάξουμε τὶς δυστυχίες καὶ τὶς κακουχίες νιώθοντας εὐγνωμοσύνη. Ακούσαμε καὶ πιστεύουμε «ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»²⁹⁵, γιὰ τὴν ὁποίαν ἐλπίζουν ὅσοι τρέφουν εὐσέβεια καὶ εὐκρινὴ ἀγάπη γιὰ τὸν Σωτῆρα Χριστό. Πρὸς χάριν Αὐτοῦ, οἱ θεο-

292. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ. Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 95-99). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Μπουλάνιν, 1984, σσ. 202-204. — Ἰβάνωφ, 192.

293. *Ίακ.* 1:2-4.

294. *Ίακ.* 1:12.

295. *Πράξ.* 14:22.

φόροι μάρτυρες δὲν ὑπέμειναν μὲ χαρὰ μόνον τὴν ἀρπαγὴ τῆς περιουσίας καὶ τοῦ πλούτου τους ἀπὸ τοὺς διώκτες τῆς εὐσέβειας πὺν μάχονταν ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ τὴν ἴδια τους τὴν σάρκα παρέδωσαν μὲ χαρὰ σὲ τρομερὰ βασανιστήρια, ἀντέχοντάς τα καὶ φυλάσσοντας ἀνδρείως τὴν ἐλπίδα τῆς μελλοντικῆς ἀμοιβῆς.

Πρέπει νὰ δεχθοῦμε καὶ νὰ κρατήσουμε βαθιὰ στὴν μνήμη μας τὶς ἄδικες καὶ φοβερὲς δυστυχίες πὺν ἔστειλε παλαιὰ ὁ θεομάχος καὶ ἀνθρωποκτόνος διάβολος ἐναντίον τοῦ ἀκλόνητου στύλου τῆς ὑπομονῆς. Ἐννοῶ τὸν αἰμίνηστο καὶ πολύπαθο μακάριο Ἰώβ. Σὲ μιὰ μέρα ἔχασε ὅ,τι εἶχε: κτήματα, πλοῦτο, δόξα καὶ τιμὲς ἀπὸ τὸν βασιλιά, ὑπακοὴ καὶ ὑπηρεσίες ἀπὸ τοὺς δούλους του, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους γιουὺς του. Ἐπιπλέον, ὁ ἴδιος ὑπέστη φοβερὲς πληγὲς σὲ ὁλόκληρο τὸ πολύπαθο σῶμα του. Καθόταν πάνω στὴν κοπριά καὶ τὰ περιττώματα ἐπὶ ἑπτὰ χρόνια, ἀλλὰ οὐδέποτε ραθύμησε ἢ ἔκλαψε γιὰ τὸν ὀλεθρο τῆς περιουσίας του. Δὲν ἠττήθηκε ἡ γενναία καὶ ἀνίκητη σοφία τῆς θεοφιλέστατης ψυχῆς του. Ἀντίθετα, ἐνώπιον ὅλων αὐτῶν τῶν φοβερότατων δεινῶν στάθηκε ὡς σκόπελος²⁹⁶ μέσα στὴν θάλασσα, πάνω ἀπὸ τὸν ὁποῖον μαίνεται ὁ ἄνεμος, ἐνῶ τὸν βρέχουν τὰ κύματα. Τελικά, ἐπειδὴ ἦταν γερός, ἔφτασε στὴν τελειότητα καὶ δοκιμάστηκε στὴν πίστι καὶ στὴν τέλεια ἀγάπη του γιὰ τὸν Ὑψιστο, λέγοντας τοῦτα τὰ ἀξιομνημόνευτα λόγια: «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον! αὐτὸς γυμνὸς ἐξηλθὼν ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι ἐκεῖ»²⁹⁷. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ὦ ἀγαπημένε, ἅς μὴν πενθοῦμε τὴν ἀπώλεια τῶν φθαρτῶν καὶ ἅς μὴν πέφτουμε στὴν ἀπελπισία, γιὰ νὰ μὴν χαροῦν ἔτσι οἱ συκοφάντες μας, οἱ

296. Ἑλληνικά στο πρόωτότυπο.

297. Ἰώβ 1:21.

πονηροὶ δαίμονες. Ἀλλὰ ἄς όπλιστοῦμε «διὰ τῶν όπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν»²⁹⁸, όπως εἶπε ό θεός Ἀπόστολος.

Θά σοῦ ἀποκαλύψω μιάν ἀξιοθαύμαστη ἱστορία, ὡς ὑπόδειγμα τῆς ἀρετῆς πού ἐπέδειξε ἓνας ἑλληνας φιλόσοφος. Δέν θυμᾶμαι τό όνομά του: Χρύσιππος ἢ Ἀρίστιππος²⁹⁹. Ταξίδευε στήν θάλασσα μέ μεγάλο πλοίο μαζί μέ πολλοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ ἔμαθε ότι, ἐξ αἰτίας μεγάλης ποσότητος χρυσοῦ πού εἶχε μαζί του, οἱ ναῦτες ἐπιβουλεύτηκαν τό κακό ἐναντίον του. Τότε αὐτός πέταξε τόν χρυσό του στήν θάλασσα καὶ εἶπε: «Ό όλεθρός του εἶναι ἡ σωτηρία μου». Ἐφόσον ἀκόμα καὶ αὐτός ό Ἕλληνας, προκειμένου νά σώσει τήν ἐφήμερη ζωή του, δέν λυπήθηκε τόν χρυσό του καὶ τόν ἐξαφάνισε θαρραλέα, πόσω μᾶλλον ἐμεῖς οἱ εὐσεβεῖς, πού προκειμένου νά ἀποκτήσουμε τήν αἰώνιο ζωή καὶ τήν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν πρέπει νά καταφρονοῦμε όχι μόνον τήν ἀπόκτηση μεγάλου πλούτου, ἀλλά καὶ τόν ἴδιο τόν ὀλιγόχρονο βίο μας πρέπει νά καταφρονήσουμε ἐνόψει τῆς ἀπόκτησης μεγαλύτερων ἀγαθῶν. Καὶ όλα γενικῶς πρέπει νά τὰ ἀπορρίψουμε μέ ἀνδρεία, γιά τήν ἀπόλαυση τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν.

Ἄκουσε ἐπίσης καὶ τήν ἱστορία σχετικὰ μέ τήν μεγαλοψυχία πού ἐπέδειξε ἓνας Ἕλληνας ὀνόματι Ἀρχιάδης, γιά νά παρηγορηθεῖς μέ αὐτήν. Όταν τό κτῆμα του λεηλατήθηκε, αὐτός ἔμαθε ότι

298. *Β΄ Κορ.* 6:7.

299. Ό Ἀρίστιππος ό Κυρηναῖος (435-355 π.Χ.) ἦταν φιλόσοφος ἀπό τήν Κυρήνη, ἰδρυτής τῆς Κυρηναϊκῆς (ἢ ἡδονιστικῆς) σχολῆς, καὶ μαθητής τοῦ Σωκράτη. Βλ. ΔΙΟΓΕΝΗ ΛΑΕΡΤΙΟΥ, *Βίοι*, Β΄, 77: «ὥς φασιν οἱ περὶ τὸν Βίωνα ἐν ταῖς Διατριβαῖς, “ἀπόχεε”, ἔφη, “τὸ πλέον καὶ ὅσον δύνασαι βάσταζε”. Πλέον ποτὲ ἐπεὶ τὸ σκάφος ἔγνω πειρατικόν, λαβὼν τὸ χρυσίον ἠρίθμει· ἔπειτα εἰς θάλατταν ὥς μὴ θέλων παρακατέβαλε καὶ δῆθεν ἀνώμωξεν. Οἱ δὲ καὶ ἐπειπεῖν φασιν αὐτὸν ὡς ἄμεινον ταῦτα δι’ Ἀρίστιππον ἢ διὰ ταῦτα Ἀρίστιππον ἀπολέσθαι». Πιθανότερη ἐνδιάμεση πηγὴ γιά τὸν Μάξιμο ὑπῆρξε τὸ *Λεξικό τῆς Σούδας* (*Suidae lexicon*, pars 1, σ. 355) (βλ. Μπουλάνιν, 1984, σσ. 178-179).

ὁ γιός του Θεαγένης, πού ἦταν ἀκόμα πολὺ νέος, πενθοῦσε τὴν ἀπώλεια καὶ τὴν λειλασία τῆς περιουσίας. «ὦ, Θεαγένη», τοῦ εἶπε, «πρέπει νὰ μὴν χάσεις τὴν ἐλπίδα στοὺς θεοὺς καὶ νὰ τοὺς εὐχαριστήσεις γιὰ τὴν σωτηρία μας. Ἄς μὴν στεναχωριέσαι γιὰ τὴν περιουσία. Ἄν ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ προστάτιδα τῆς πόλεως, μᾶς διέτασσε νὰ τὴν ξοδέψουμε γιὰ τὴν γιορτὴ της, τὰ Παναθήναια, πῶς θὰ τὴν ξαναποκτούσαμε ὕστερα ἀπὸ τέτοια δαπάνη; Τὴν τωρινὴ δοκιμασία μας πρέπει νὰ τὴν θεωροῦμε σημαντικότερη καὶ ἀπὸ τὰ Παναθήναια καὶ ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο»³⁰⁰.

Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, δὲν πρέπει νὰ πενθοῦμε ὑπερβολικὰ γιὰ τὴν ἀπώλεια ἢ τὴν λειλασία τῆς περιουσίας καὶ τοῦ φθαρτοῦ πλούτου. Ἄς θυμόμαστε ὅμως πάντα τὴν μελλοντικὴ ἀνταμοιβὴ ἀπὸ τὸν δίκαιο Κριτὴ καὶ ἃς ὑποφέρουμε θαρραλέα καὶ μὲ ἐλπίδα ὅλες τὶς δυστυχίες καὶ τὶς ἀδικίες. Ἄς εἴμαστε εὐγνώμονες γιὰ ὅλα καὶ μεγάλψυχοι, καὶ ἃς μὴν ἀνταποδώσουμε ὅσους μᾶς ἀδικοῦν μὲ ἔχθρα, ἀλλὰ μὲ πραότητα ψυχῆς, ἀκούοντας τὸν ἀπόστολο Παῦλο ποὺ μᾶς τὸ διέταξε λέγοντας: «μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν»³⁰¹. Ἄς ἀξιωθοῦμε καὶ ἐμεῖς, ὡς εὐσεβεῖς καὶ ἀληθινοὶ χριστιανοί, νὰ σταθοῦμε ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν Ὅποῖον δόξα καὶ κράτος ἀρμόζουν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀμήν.

300. *Suidae lexicon*, pars 1, σ. 375 (βλ. Μπουλάνιν, 1984, σσ. 178-179).

301. *Ρωμ.* 12:21.

28. Ἐπιστολή σὲ κάποιον ἡγεμόνα περὶ τῆς νηστείας τῆς Δευτέρας³⁰²

Ἐπιστολή τοῦ μοναχοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ σὲ ἡγεμόνα ποὺ τὸν ρώτησε ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ συνήθεια νὰ μὴν τρῶμε ἀρτύσιμα τὴν Δευτέρα.

Ἄκουσα ὅτι ἡ εὐγένειά σου προσπαθεῖ ἐπιμόνως νὰ βρεῖ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα: «Ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ συνήθεια νὰ μὴν τρῶμε ἀρτύσιμα τὴν Δευτέρα;» Ἀποφάσισα ὅτι θὰ εἶναι σωστό, δι' αὐτῆς τῆς σύντομης ἐπιστολῆς, νὰ σοῦ ἐξηγήσω αὐτὴ τὴν ἀκατανόητη γιὰ σένα παράδοση.

Ἄς ξέρει, λοιπόν, ἡ εὐγένειά σου, ὅτι οἱ πρῶτοι ἅγιοι πατέρες, οἱ ἰδρυτὲς τοῦ μοναχισμοῦ, οἱ ὅποιοι ἀγάπησαν ὁλόψυχα τὸν Σωτῆρα Χριστό, προσπάθησαν νὰ τὸν εὐαρεστήσουν τηρώντας ὅλες τὶς ἅγιες ἐντολές του. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς σωτήριους κανόνες τῆς μοναχικῆς ζωῆς, δηλαδὴ τῆς πλήρους ἀπομακρύνσεως ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο —ἀπὸ κάθε σαρκικὴ ἀκαθαρσία, κερδοσκοπία, εἰδωλολατρικὸ ψέμα, πολυφαγία καὶ οἰνοποσία, μὲ λίγα λόγια ἀπὸ κάθε φιλαργυρία καὶ ὑποκρισία τῶν Φαρισαίων— ἄκουσαν ὅτι ὁ Κύριος εἶπε: «ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»³⁰³. Ἐμαθάν γιὰ τὸν Φαρισαῖο, ποὺ καυχιόταν γιὰ τὸν δικό του νόμο καὶ γιὰ τὸ ὅτι νηστεύουν δύο φορὲς τὴν ἐβδομάδα. Ἀποφάσισαν τότε αὐτοὶ οἱ ἅγιοι πατέρες, οἱ ἀρεστοὶ στὸν Χριστό, ὅτι ὅπως καὶ μὲ τὶς ἄλλες καλὲς πράξεις θὰ γίνουν

302. Ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς ἦταν κατὰ πᾶσα πιθανότητα ὁ Γιούρι Ἰβάνοβιτς Δμιτρόφσκι, στὸν ὅποιον ἀπευθύνεται καὶ ἡ ἐπιστολή τοῦ μητροπολίτη Δανιὴλ μὲ παρόμοιο θέμα (βλ. Μπουλάνιν Ντ. Μ. Μ. Даниил, митрополит // Словарь книжников. Вып. 2. Ч. 1, σ. 184). Στὴν χειρόγραφη παράδοση τὸ κείμενο ἀντιγράφηκε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Λοπαριώφ Χρ. Описание рукописей императорского общества любителей древней письменности, Ἀγία Πετρούπολη, 1899. Ч 3, σσ. 194-195. — Ἰβάνωφ, 311.

303. *Ματθ.* 5:20.

ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους. Θὰ τοὺς ὑπερβοῦν ἀκόμη καὶ στὴν νηστεία, γιὰ νὰ ἀκολουθοῦν στὰ πάντα τὸν Θεό. Γι' αὐτό, ἃς γνωρίζει κάθε σοφὸς μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἀκολουθεῖ θερμὰ τοὺς ἐν οὐρανοῖς, ὅτι ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς ἐπιθυμήσει νὰ τηρεῖ αὐτὴν τὴν νηστεία, δηλαδὴ τῆς Δευτέρας, καλὸ θὰ εἶναι νὰ προσθέσει σὲ αὐτὸ καὶ ἄλλες καλὲς πράξεις. Νὰ μὴ μοιάσει δηλαδὴ στὸν περήφανο νηστευτὴ ποὺ καυχιέται ἄφρονα καὶ προσεύχεται: «ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι ὅτι οὐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης»³⁰⁴, δηλαδὴ ὁ κερδοσκοπός. Τὸ ἐλάττωμα αὐτοῦ τοῦ Φαρισαίου πρέπει νὰ τὸ μισήσουμε μὲ ὅλη μας τὴν καρδιά: ἐννοῶ τὴν παράλογη ὑπερηφάνειά του. Ἐξ αἰτίας τῆς ὅχι μόνον δὲν ἀπέκτησε κανένα ὄφελος, ἀλλὰ καὶ καταδικάστηκε γι' αὐτήν. Γι' αὐτό, λοιπόν, ἐμεῖς οἱ μοναχοὶ καθιερώσαμε τὴν νηστεία τῆς Δευτέρας, ὥστε σὲ αὐτὲς τὶς τρεῖς μέρες μὲ νηφάλιο νοῦ καὶ καθαρὴ σκέψη νὰ δοξολογοῦμε τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τὴν ὁμοούσιο καὶ ἀδιαίρετη Τριάδα, τὴν Ὅποία προσκυνοῦμε μὲ ὑγεία καὶ ἀγαλλίαση, ὦ Κύριε, μαζὶ μὲ ὅλους ποὺ ἀγάπησες. Ἀμήν.

304. *Λουκ.* 18:11.

**29. Ἐπιστολή πρὸς ὅποιον βρίσκεται
στήν ταραγμένη θάλασσα τῆς ζωῆς³⁰⁵**

*Σύντομη ἐπιστολή πρὸς κάθε ἄνθρωπο
ποὺ βρίσκεται στήν ταραγμένη θάλασσα τῆς ζωῆς*

Περιμένεις ἀπὸ ἐμένα τὸν ἁμαρτωλό, ὃ δοῦλε τοῦ Θεοῦ [...] ³⁰⁶, φίλε μου ἀγαπημένε, μιὰν ἐπιστολή γιὰ τὴν θεραπεία τῆς ψυχῆς ποὺ ἀναστατώνεται ἀπὸ τὴν ταραχὴ τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν. Ἡ ἐπιθυμία σου εἶναι λίαν ἀξιέπαινη καὶ θεάρεστη, ιδιαίτερα ἂν ἐκτελέσεις στὴν πράξι ὅ,τι θὰ ἀκούσεις ἀπὸ αὐτὸν ποὺ γνωρίζει περὶ τὰ θεῖα. Ἐγώ, ὅμως, δὲν μπορῶ νὰ σοῦ προσφέρω κανένα ψυχοφελὲς φάρμακο, πέραν ὅσων ἔλαβα ἀπὸ τὰ θεόπνευστα Εὐαγγέλια τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σὲ αὐτά, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων σωτήριων ἐντολῶν καὶ διδαχῶν, ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς ἱστορία:³⁰⁷

Ἕνας νέος προσῆλθε στὸν Ἰησοῦ, τοῦ ὑποκλίθηκε καὶ εἶπε: «Δάσκαλε ἀγαθέ! Τί καλὸ πρέπει νὰ κάνω γιὰ νὰ δεχθῶ τὴν αἰώνια ζωή;» Καὶ ὁ Κύριος τοῦ ἀπήντησε: «Ἄν θέλεις νὰ εἰσέλθεις στὴν αἰώνιο ζωὴ, πρέπει νὰ τηρήσεις τὶς ἐντολές». Τότε ἐκεῖνος ρώτησε τὸν Κύριο: «Ποιὲς εἶναι αὐτές;» Ὁ Κύριος ἀπήντησε: «οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν»³⁰⁸. Αὐτὴν τὴν ἀπάντηση ἔδωσε ὁ Κυριὸς μας Ἰησοῦς Χριστὸς σὲ ἐκεῖνον τὸν νέο – ἀπάντηση ψυχοφελέστατη

305. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ.: Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 95-99). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Μπουλάνιν, 1984, σσ. 208-211. — Ἰβάνωφ, 202.

306. Λεῖπει τὸ ὄνομα στὸ πρωτότυπο.

307. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀφήγησις τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας: *Ματθ.* 19:16-30.

308. *Ματθ.* 19:16-19.

καὶ σωτήρια γιὰ ὅσους στήν πράξη τηροῦν αὐτὲς τὶς προαναφερθεῖσες σωτήριες ἐντολές Του. Καὶ ἐγὼ λοιπὸν ἐλπίζω στήν γενναιοδωρία τοῦ Κυρίου, γιὰτὶ δὲν παρέβηκες καμία ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐντολὲς ἀκολουθώντας τες ἤδη ἀπὸ τὴν νεότητά σου. Ἄκουσε, λοιπὸν, τί ἔγινε στήν συνέχεια καὶ πρόσεχε τὰ λόγια μου!

Τότε ὁ νέος εἶπε στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό: «Ὅλα αὐτὰ τὰ τηρῶ ἐκ νεότητός μου, τί ἄλλο μοῦ λείπει;» Καὶ ὁ Κύριος ἀπαντώντας τοῦ εἶπε: «Ἄν θέλεις νὰ εἶσαι τέλειος», δηλαδὴ νὰ δεχθεῖς τὸ μεγάλο ἀξίωμα ἀπὸ τὸν Ὑψιστο, «πήγαινε, πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ μοίρασε [τὸ χρῆμα] στοὺς φτωχοὺς καὶ θὰ ἔχεις τὸν θησαυρὸ στοὺς οὐρανοὺς. Ἔλα τότε καὶ ἀκολούθησέ Με!»³⁰⁹

Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνώτατος βαθμὸς τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ζωῆς ποὺ βρίσκεται σὲ ἀρμονία μὲ τὸν Θεό. Εἶναι στενὸς καὶ γεμάτος πίκρες δρόμος, ποὺ ὁδηγεῖ ὅμως στήν αἰώνια ζωὴ ὅσους τὸν ἀκολουθοῦν. Στὶς μέρες μας θὰ βροῦμε πολὺ λίγους ποὺ ἀκολουθοῦν εὐθέως αὐτὸν τὸν δρόμο, ἐπειδὴ συμβαίνει νὰ ἔχουμε νικηθεῖ ἀπὸ τὸν ἄσωτο ἐγωισμό, τὴν φιλαρχία, τὴν φιλοκέρδεια καὶ τὸ πιὸ ὀλέθριο ἀπὸ ὅλα τὰ κακά: τὴν φιλοδοξία. Ὅταν αὐτὸ τὸ τελευταῖο μᾶς ὑπερνικᾷ, προσπαθοῦμε μὲ ὅλη τὴν δύναμη καὶ ὅλο τὸν ζῆλο μας νὰ ἐξουσιάζουμε καὶ νὰ ἄρχουμε λησιμονώντας ἀπερίσκεπτα τὴν ἐντολὴ ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ Κύριος καὶ ἡ ὁποία λέγει: «καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δοῦλος»³¹⁰. Καὶ ἐπίσης: «ὅστις οὖν ταπεινώσει ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν»³¹¹. Φωτισμένοι μὲ αὐτὲς τὶς θεόπνευστες ἐντολὲς τοῦ Κυρίου μας καὶ δεχόμενοι τὴν διδασκαλία Του ἂς ἐπιλέξουμε μὲ ὅλη μας τὴν ψυχὴ καὶ γεμάτοι ζῆλο τὴν ζωὴ καὶ τὴν ὑπαρξὴ ποὺ ἀνταποκρίνονται στὶς δυνάμεις μας.

309. Πρβλ. *Ματθ.* 19:20-21.

310. *Ματθ.* 20:27.

311. *Ματθ.* 18:4.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὑπάρχουν δύο δρόμοι πὺ μᾶς ὁδηγοῦν στὴν αἰώνια ἄφθαρτη ζωή. Ὁ πρῶτος ἀπὸ αὐτοὺς, σύμφωνα μὲ τις ἐντολὲς τοῦ Μωυσῆ, εἶναι αὐτὸς πὺ ἀκολούθησε ὁ [προαναφερόμενος] νέος ἀπὸ τὰ πρῶτα νεανικά του χρόνια: νὰ συζοῦμε νόμιμα μὲ τὴν γυναῖκα μας, νὰ κάνουμε τὰ παιδιά μας, νὰ ἀποκτᾶμε περιουσία καὶ πλοῦτο μὲ δίκαια ἔργα καὶ νὰ πράττουμε κάθε τι χρήσιμο καὶ ὠφέλιμο στὴν ἀνθρώπινη ζωή. Τὴν ἄλλη ζωή, τὴν ὑψηλὴ καὶ ὅμοια μὲ τὴν ζωὴ τῶν ἀγγέλων, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν φτάσει μὲ πολλοὺς κόπους, βάσανα καὶ τεράστια ὑπομονή. Ἔτσι εἶναι ἡ ζωὴ τῶν ὁσίων καὶ ἀληθινῶν μοναχῶν. Ἐδραιώνεται μὲ τὴν περιφρόνηση τῶν χρημάτων καὶ μὲ τὴν ἐθελοσύνη φτώχεια, λάμπει διὰ τῆς ἀγνότητος καὶ τῆς ἀγιοσύνης πὺ κάνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ μοιάζουν μὲ ἀγγέλους, θωρακίζεται μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, τὴν πραότητα, τὴν ἐγκράτεια, ἐξαγνίζεται μὲ δάκρυα καὶ στεναγμούς, πάντοτε μισεῖ κάθε τι τὸ γλυκὸ καὶ ἐκλεπτυσμένο, τὴν ἀχόρταγὴ ἀδηφαγία, τὰ ἀναίτια γέλια, τὴν κενὴ πολυλογία καί, τέλος, ἐπιβάλλει νὰ θυμόμαστε πάντα τὴν ὥρα τοῦ θανάτου. Ὅσους διάλεξαν τοὺς ἄθλους αὐτοὺς τῶν ἀσκητῶν, ὁ δρόμος τοὺς ἀναγκάζει νὰ νοιώθουν συνεχῶς τὴν θλίψη καὶ τὸν φόβο τῆς δοκιμασίας ἀπὸ τὸν φοβερὸ καὶ ἀδωροδόκητο Κριτή.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο δρόμους οὔτε κάποιος τρίτος δρόμος τῆς ζωῆς οὔτε κάτι ἄλλο ὑπάρχει, πὺ νὰ ἀκούσαμε ἢ νὰ διδαχθῆκαμε ἀπὸ τὸν Σωτήρα μας. Ἀντιθέτως, Τὸν ἀκοῦμε νὰ μᾶς προοστᾷ λέγοντάς μας ξεκάθαρα: «Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν» καὶ παρακάτω: «οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ»³¹². Μὲ ἄλλα λόγια, ὅποιον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο δρόμους διαλέξατε αὐτὸν πρέπει καὶ νὰ ἀκολουθήσετε, φέροντας στὸν Θεὸ τοὺς ἀρεστοὺς σὲ Αὐτὸν καρπούς. Ἄν ἀγαπήσατε τὴν συνηθισμένη ἀνθρώπινη ζωὴ, νὰ μείνετε ἐντὸς τῆς, νὰ πράττετε στὸ ὄνομα τοῦ

312. *Ματθ.* 6:24· *Λουκ.* 16:13.

Θεοῦ καλὰ ἔργα. Νὰ διακρίνεστε, δηλαδή, ἀπὸ τὴν ἀμοιβαία ἀγάπη, τὴν ἀλήθεια, τὴν ὀρθότητα, τὴν φιλοξενία, τὴν καλοσύνη πρὸς τοὺς φτωχοὺς καὶ ἀπόρους, τὴν χάρη, τὴν εὐσπλαγχνία, τὴν προστασία τῶν χρηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, τὴν βοήθεια πρὸς τοὺς ἀδικουμένους. Ἄν τὰ καλὰ αὐτὰ ἔργα εἶναι οἱ καρποὶ ποὺ προσφέρετε στὸν Θεό, τότε θὰ λάβετε τὴν αἰώνια ζωή.

Ἄν, ὅμως, ἀγαπήσετε τὴν ἀνώτερη ζωή, προσπαθήστε μὲ ὅλη σας τὴν ψυχὴ καὶ μὲ ὅλες σας τὶς σκέψεις νὰ ἀπολαύσετε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ διὰ τοῦ στενοῦ καὶ γεμάτου πίκρες δρόμου, ἀπορρίπτοντας τὶς ὀλέθριες θλίψεις τοῦ παρόντος μάταιου βίου, ἐπειδὴ αὐτὲς ἀπομακρύνουν τὸν νοῦ μας ἀπὸ τὴν σοφὴ ὄραση καὶ τὴν κατανόηση τῶν ἄρρητων αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ τὸν καθιλώνουν στοὺς σαρκικοὺς πόθους καὶ στὰ πάθη. Ἐπιδιώκουμε δίχως σταματημὸ νὰ ἔχουμε ἄφθονη τὴν εὐχαρίστηση γιὰ τὸ λαρύγγι καὶ τὸ στομάχι μας, ὅπως εἶπε στὴν ψυχὴ του ἕνας παράφρων ἄνθρωπος στὰ Εὐαγγέλια: «Ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλὰ· ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου». Ὡς ἀπάντηση, ὅμως, στίς ἀνόητες σκέψεις του, ἄκουσε ἀπὸ τὸν φοβερὸ Κριτὴ τὰ ἑξῆς λόγια: «ἄφρον, ταύτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἠτοίμασας τίνι ἔσται;»³¹³

Νὰ ἀπαλλαγοῦμε, λοιπόν, ἀδελφοὶ ἀπὸ αὐτὲς τὶς παράφρονες σκέψεις γιὰ σαρκικὲς ἀπολαύσεις, ποὺ μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀπὸ τοὺς θεοφόρους πατέρες ποὺ ἔλαμψαν μὲ τὴν ἀσκησὴ τους: τὸν Ἀντώνιο, τὸν Παχώμιο, τὸν Εὐθύμιο, τὸν Σάββα τὸν Ἁγιασμένο, τὸν Θεοδόσιο τὸν Κοινοβιάρχῃ καὶ ὅλους τοὺς ὁσious ἀσκητές, ποὺ μὲ πολὺ κόπο καὶ ἀδιάκοπα βάσανα, χύνοντας τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου τους, ἔτρωγαν τὸ ψωμί τους. Τήρησαν αὐστηρῶς τὴν ἐντολὴ τὴν ὁποία ἔδωσε ἀγανακτισμένος ὁ ἴδιος ὁ δίκαιος Κριτής, καὶ ὁ προπάτορας Ἀδὰμ παρενέβη ποδοπατώντας

313. Λουκ. 12:19-20.

τὴν διαταγὴ τοῦ Ἀρχοντα καὶ Δημιουργοῦ του. Διότι γνωρίζουμε ὅτι «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν»³¹⁴. Σύμφωνα με τὸν Προφήτη: «καὶ ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ζήσεται εἰς τέλος»³¹⁵. Διδάσκει ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος: «Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»³¹⁶, ἀλλὰ ὅχι διὰ τῆς συνεχοῦς σωματικῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἀφθονίας τῶν ὑπαρχόντων περιουσιῶν. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀρνούμαστε οἰκειοθελῶς ὅταν δεχόμεστε τὴν κουρά μας. Διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ λάβει κανεὶς τὴν εὐνοια ἐνὸς ἐπίγειου βασιλέως καὶ νὰ ἀποκτήσει ἀπὸ αὐτὸν τιμὲς καὶ ἀξιώματα, ἂν δὲν ἐκτελεῖ πειθαρχημένα τὶς διαταγές του καὶ δὲν δείχνει εἰλικρινῆ ἀφοσίωση καὶ προθυμία στὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐντολῶν του. Ἐτσι ὀφείλουμε νὰ ἐνεργοῦμε καὶ ἑμεῖς οἱ εὐσεβεῖς, ἂν θέλουμε νὰ ἀξιωθοῦμε κάτι ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Σωτῆρα μας Ἰησοῦ Χριστό. Ἄν ὅμως δὲν τακτοποιήσουμε τὴν ζωὴ μας κατὰ τὶς σωτήριες ἐντολές Του, θὰ μοιάζουμε τότε με ἐκεῖνον τὸν ἀνόητο ἄνδρα ποὺ ἔκτισε τὸ σπίτι του ἐπάνω στὴν ἄμμο, ἀλλὰ οἱ ἰσχυροὶ ἄνεμοι, οἱ βροχὲς καὶ οἱ χεῖμαρροι τὸ κατέστρεψαν καὶ τὸ γκρέμισαν³¹⁷.

Ἐσὺ ὅμως, ὦ ἀγαπημένε, προσπάθησε νὰ κτίσεις τὸ σπίτι τῆς ψυχῆς σου ἐπάνω στὴν τραχιὰ πέτρα τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ σου. Ἄς σὲ κάνει Αὐτὸς ὅμοιον με σοφὸ ἄνδρα καὶ ἄς σὲ ἀξιώσει νὰ μπεῖς ὡς λαμπαδηφόρος μαζί με τὶς φρόνιμες παρθένες στὸ οὐράνιο μέλαθρό Του³¹⁸, ἐκεῖ ὅπου ἡγεῖ ἀσταμάτητα ὁ ἀχὸς τῆς γιορτῆς καὶ ἀκούγεται ἡ φωνὴ τῆς ἄρρητης χαρᾶς. Ἀμήν.

Ἐγίαινε!

314. *Ματθ.* 11:12.

315. *Ψαλμ.* 48,9-10.

316. *Πράξ.* 14:22.

317. Πρβλ. *Ματθ.* 7:24-27.

318. Πρβλ. *Ματθ.* 25:1-13.

30. Α' παρηγορητική ἐπιστολή πρὸς πριγκίπισσα³¹⁹

Στὴν εὐγενῇ ἀρχόντισσά μας, τὴν πριγκίπισσα ..., Μάξιμος ὁ Ἀγιορείτης, φτωχὸς πρὸς Θεὸν εὐχέτης σας, τὶς μετάνοιές μου.

Ἄς δώσει, ἀρχόντισσά μου, ὁ Θεὸς νὰ ἔχεις πάντοτε ὑγεία καὶ χαρά, καὶ νὰ λάβεις ἀσφάλεια καὶ παρηγοριὰ ἀπὸ τὴν χάρη καὶ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ποὺ σοῦ ἀπευθύνει τὰ ἑξῆς λόγια: «Γιατί, ὦ τέκνον μου ..., πενθεῖς ἀπαρηγόρητα τὸν θάνατο τοῦ ἀγαπημένου υἱοῦ σου; Μήπως δὲν ἄκουσες τί εἶπα στὸ Εὐαγγέλιό μου στὴν Μάρθα ποὺ πενθοῦσε τὸν ἀδερφό της Λάζαρο; “ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. ὁ πιστευὼν εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται”³²⁰. Κι ἀφοῦ ὅσοι πεθαίνουν ἀπὸ θάνατο κα-
νονικὸ ζοῦν μαζί Μου καὶ μετὰ τὸν θάνατό τους, τότε ἀκόμη πε-
ρισσότερο θὰ ἀξιωθοῦν μεγάλης δόξας ὅσοι διὰ τοῦ ἁδικου καὶ βίαιου θανάτου τους πέρασαν στὴν αἰώνιο ζωὴ δίπλα Μου. Κατὰ συνέπεια, ὦ τέκνον μου, μὴν πενθεῖς διόλου! Ὁ ἀγαπημένος γιός σου εἶναι δίπλα Μου, πλάι στὸν βασιλέα ὅλων, καὶ ἀπολαμβάνει τὴν τιμὴ καὶ τὴν αἰώνια δόξα. Δὲν φοβᾶται πλέον κανέναν – οὔτε φθο-
νερό, οὔτε κακοποιό, οὔτε συκοφάντη, οὔτε μηχανορράφο, οὔτε κανένα ἄλλο κακό, οὔτε βαρεῖες δυστυχίες. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ξέφυ-
γε ἤδη, καὶ ζεῖ δίπλα Μου χωρὶς θλίψεις καὶ ἐν ἡσυχία, χαιρόμε-
νος καὶ εὐφραινόμενος μαζί μὲ ὅσους βρίσκονται δίπλα στὸν
θρόνο τῆς θείας δόξας Μου. Γιὰ τὴν χάρη τοῦ ἔχυσα τὸ αἷμα Μου
στὸν Σταυρό – γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀπολαύσει τὰ αἰώνια ἀγαθὰ
Μου. Εἶμαι δημιουργὸς καὶ πατέρα του, ἐνῶ φροντίζω καὶ προσ-

319. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ.: Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 95-99). Ὁ Μπουλάνιν ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπι-
στολὴ γράφηκε πρὶν τὸ 1537 (βλ. Μπουλάνιν, 1984, σ. 194). Πηγὴ τοῦ κειμένου:
Μπουλάνιν, σσ. 204-205. — Ἰβάνωφ, 198.

320. *Ιω.* 11:25.

τατεύω τις χῆρες. Πῆρα τὸν γιό σου καὶ τὸν ἔβαλα δίπλα Μου. Καὶ δὲν ξεχνῶ οὔτε ἐσένα οὔτε τις ἀνάγκες σου: εἶμαι πατέρας τῶν ὀρφανῶν, κριτῆς καὶ ὑπερασπιστῆς τῶν χηρῶν. Ἄν μὲ εὐγνωμοσύνη καὶ καλὴ θέληση ἀντέξεις τις δυστυχίες ποὺ σοῦ συνέβησαν, θὰ εἶσαι πολύχρονη στὴν ἐπίγεια ζωὴ, ἐνῶ μετὰ τὸν θάνατό σου θὰ λάβεις ἀπὸ Μένα μεγάλη δόξα καὶ θὰ εἶσαι πλήρης ἀδιαπέραστης χαρᾶς. Ἄν ὅμως δὲν μὲ ὑπακούσεις καὶ βασανίζεις τὸν ἑαυτό σου μὲ τὴν ἀπρεπῆ θλίψη, θὰ σὲ πάρω σύντομα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴ διὰ τῆς χάριτός μου, καθότι εἶμαι εὐσπλαγχνος, καὶ θὰ ἐκτελέσω τὴν ἐπιθυμία σου νὰ δεῖς τὸ τέκνο σου ἐν δόξῃ δίπλα Μου. Ἀλλὰ τὴν δόξα, γιὰ τὴν ὁποία σοῦ μίλησα ἤδη, δὲν θὰ τὴν ἀποκτήσεις πλέον, ἐπειδὴ εἶμαι δίκαιος Κριτῆς καὶ ἀποδίδω στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τις πράξεις του καὶ τὰ κατορθώματα τῆς ἀρετῆς του».

Ὅποτε, ἀρχόντισσα πριγκίπισσα ..., γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἄκου τὰ λόγια τοῦ Σωτῆρος, ποὺ σοῦ μεταφέρονται διὰ τῆς ταπεινῆς ἐπιστολῆς μου. Εἶναι Αὐτὸς ποὺ μοῦ δίδαξε διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς Του αὐτὸν τὸν τρόπο παρηγοριᾶς – μὲ τὸ νὰ σοῦ γράψω ἐπιστολή. Εἶθε νὰ ὑποφέρεις μὲ σταθερότητα, εὐγνωμοσύνη καὶ καλὴ θέληση, γιὰ νὰ μακροημερεύσεις ἐδῶ καὶ νὰ ἀποκτήσεις δόξα καὶ αἰῶνια χαρὰ ἐκεῖ, ἐξαιτίας τῆς εὐσέβειάς σου καὶ ἐπειδὴ ὑπάκουσες στὰ λόγια τοῦ Σωτῆρος, στὸν ὁποῖον ἀρμόζει δόξα εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀμήν.

Καὶ ἐγώ, ἀρχόντισσα, σοῦ ὑποκλίνομαι πολλές φορές. Κατόπιν παρακλήσεώς σου ἔγραψα, καθὼς ὁ Σωτὴρας μὲ νουθέτησε.

31. Β' Παρηγορητική ἐπιστολή πρὸς πριγκίπισσα, μὲ ἀφορμὴ τὸν θάνατο τοῦ γιοῦ της³²¹

Στὴν εὐγενῇ πριγκίπισσα ..., πολυμαρτωλὸς καλόγερος ... τὶς μετάνοιές μου.

Εἶθε νὰ σοῦ δίνει, ἀρχόντισσα, ὁ Θεὸς ὑγεία, γιὰ νὰ ζήσεις καὶ νὰ δέχεσαι παρηγοριὰ ἀπὸ τὴν ἀγαθοσύνη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπέραντη χάρη Του. Εἶθε νὰ ἀποβάλει ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ψυχὴ σου ὅλες τὶς πίκρες καὶ τὶς θλίψεις καὶ νὰ σὲ καταστήσει πλήρη πίστεως, ἀγάπης καὶ ἐλπίδας, ὥστε νὰ μπορεῖς νὰ διώξεις ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου κάθε ἀμφιβολία καὶ ἀβεβαιότητα. Ἡ ψυχὴ ἡ γεμάτη μὲ τὶς τρεῖς αὐτὲς ἀρετὲς εἶναι ἀκλόνητη σὰν τὸ βουνὸ καὶ ἀνίκητη, ἀκόμα κι ἂν οἱ θυελλώδεις ἄνεμοι φέρουν θλίψεις, βάνανυσες ἀσθένειες καὶ δυστυχίες, ἐπειδὴ εἶναι θεμελιωμένη καὶ ἐδραιωμένη πάνω στὴν τραχιὰ πέτρα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς ἁμωμῆς ἐλπίδας. Ἄν ὅμως ἡ ψυχὴ δὲν διαθέτει τὶς τρεῖς αὐτὲς δυνάμεις τῆς ἀρετῆς, τότε μοιάζει μὲ ἀδύναμο καὶ φοβισμένο πουλὶ ποὺ δὲν ἀντέχει νὰ χάσει οὔτ' ἓνα φτερὸ πετώντας στὸν ἀέρα.

Νὰ διαβάξεις ξανὰ καὶ ξανὰ τὴν ἐπιστολὴ ποὺ ἀπηύθυνα προηγουμένως στὴν εὐγένειά σου καὶ νὰ λαμβάνεις ἀπὸ κεῖ παρηγοριὰ. Ἄν ὅμως ἡ ἀνάγνωση αὐτὴ δὲν φέρει ἀποτέλεσμα στὴν ψυχὴ σου, τότε δέξου ὡς παρηγοριὰ τὸ πρότυπο τῆς εὐγενοῦς πριγκίπισ-

321. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ.: Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 95-99). Ἐπειδὴ ὁ συγγραφέας τῆς παραπέμπει στὴν πρώτη ἐπιστολή (βλ. ἀρ. 30), ὑπάρχουν βάσιμοι λόγοι νὰ ὑποθέσουμε ὅτι καὶ αὐτὴ, ὅπως καὶ ἡ πρώτη, χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ 1537 (βλ. Μπουλάνιν, σ. 194). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Μπουλάνιν, 1984, σσ. 205-206. — Ἰβάνωφ, 199.

σας Κλεοπάτρας. Εἶχε κυριεύσει καὶ ἐκείνην μεγάλη θλίψη λόγῳ τοῦ αἰφνίδιου θανάτου τοῦ μοναχογιοῦ της. Παραπονιόταν κατὰ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Οὐάρου, ὅτι ἀνήγειρε καὶ διακόσμησε πρὸς τιμὴν του ναό, ἀλλὰ ὁ ἅγιος δὲν ἔσωσε τὸν γιό της, πὺν ἔφυγε νωρὶς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴ τὴν ὀλιγόχρονη καὶ γεμάτη ἀρρώστειες. Ὅταν ὁμως ἐκοιμήθη δίπλα στὸν τάφο τοῦ πεθαμένου, ὁ ἅγιος μάρτυς Οὐάρος ἔδειξε στὴν πριγκίπισσα τὸν γιό της πὺν ζοῦσε μὲ μεγάλες δόξεις καὶ τιμὲς στὸ ἄρρητο φῶς. «ῶ, ἀγαθὴ γυνή, γιατί κλαῖς ἀναίτια καὶ μοῦ παραπονιέσαι; Ἴδου ὁ γιός σου, στέκεται μπροστὰ σου, δές τον καὶ παρηγορήσου». Ὅταν ὁμως ἐκείνη προσπάθησε νὰ πάρει τὸν γιό της, αὐτὸς δὲν θέλησε νὰ χωρίσει ἀπὸ τὸν ἅγιο μάρτυρα καὶ κρατήθηκε μὲ δύναμη πάνω του.

Ὅταν ξύπνησε ἡ σοφὴ Κλεοπάτρα, κατανόησε ὅτι ὅλο αὐτὸ τὸ θαυμάσιο θέαμα ἦταν ἐκ Θεοῦ, καὶ βεβαιώθηκε χωρὶς ἀμφιβολίες ὅτι ἡ μετὰ θάνατον ζωὴ καὶ δόξα εἶναι πολὺ καλύτερες ἀπὸ ὅλες τὶς ὁμορφιὲς τοῦ ἀπατηλοῦ αὐτοῦ κόσμου. Μοίρασε τότε ὅλη τὴν περιουσία της σὲ ὀρφανὰ, χῆρες καὶ φτωχοὺς, ἀπελευθέρωσε ὅλους τοὺς δούλους της καὶ ἔγινε μοναχὴ. Ἐκτίσε ἓνα μικρὸ κελλὶ δίπλα στὸ μνήμα τοῦ ἁγίου καὶ ἔζησε σ' αὐτὸ μέχρι τὸν θάνατό της μέσα σὲ ταπεινοφροσύνη, προσευχή, νηστεία καὶ ἀκτημοσύνη, ἐξασφαλίζοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια.

Ἄν ὁμως καὶ αὐτὴ ἡ θαυμάσια διήγηση δὲν ἐξάλειψε τὴν θλίψη σου, ἄκουσε μιὰν ἀκόμη ἱστορία, ἐξ ἴσου θαυμάσια, καὶ ἀγάπησέ την. Ὑπῆρχε, λοιπόν, ἡ εὐσεβὴς, εὐγενὴς καὶ πάνσοφη παρθένος ὀνόματι Κασσία, πὺν ἦταν στολισμένη μὲ ὅλες τὶς ἀρετές. Μιὰ μέρα, κατὰ διαταγὴ τοῦ βασιλιᾶ Θεόφιλου, μαζεύτηκε πλῆθος ἀπὸ εὐγενεῖς νεαρὲς διαφόρων χωρῶν, ἐπειδὴ ὁ βασιλιάς ἐπεθύμησε νὰ παντρευτεῖ. Πέρασε μπροστὰ ἀπὸ τὶς νεαρὲς καὶ τὶς ἐξέτασε μία μία. Ὅταν, ὁμως, πλησίασε τὴν Κασσία ἐθαύμασε τὴν ὁμορφιά της. Δοκιμάζοντας τὴν σοφία της καὶ θέλοντας νὰ δεῖ ἂν εἶναι ἀνώτερη τῶν ὑπολοίπων στὸν νοῦ καὶ στὴν ὁμορφιά, τῆς εἶπε:

«Ἀπὸ τὴν γυναῖκα προῆλθε τὸ κάθε κακό». Αὐτὴ τοῦ ἀποκρίθηκε σοφὰ εὐθύς ἀμέσως: «Ἀλλὰ καὶ τὸ καλὸ προῆλθε ἐπίσης ἀπὸ τὴν γυναῖκα, ὦ βασιλιά». Ὁ βασιλιάς δὲν πείσθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντησίν της, πιθανὸν ἐπειδὴ ὁ Θεὸς θέλησε νὰ τὴν ἀξιώσει τῆς οὐρανίας βασιλείας Του. Καὶ αὐτὴ, ἀπορριφθεῖσα ἀπὸ τὸν ἐπίγειο βασιλιά δὲν λυπήθηκε, ἀλλὰ γεμάτη εὐγνωμοσύνη καὶ μεγάλη θέρμη ἵδρυσε στὴν βασιλεύουσα πόλιν μονή, ὅπου συγκέντρωσε ἄλλες παρθένες καὶ ἐμόνασε μαζί τους. Ἔτσι, ἀντὶ γιὰ τὸν βασιλιά καὶ γαμβρὸ στὸν ἐφήμερο καὶ θνητὸ βίον, ἔγινε νύμφη τοῦ οὐράνιου βασιλιά καὶ γαμβροῦ.

Αὐτὰ εἶναι, κυρία πριγκίπισσα ..., δύο θαυμάσια παραδείγματα γιὰ σένα. Διάλεξε γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου αὐτὸ ποὺ σοῦ ἄρεσε περισσότερο καὶ πάψε νὰ πενθεῖς διαρκῶς. Νὰ θυμᾶσαι τὰ ἔργα μου καὶ νὰ μὴ μὲ λησμονεῖς ἐμένα τὸν φτωχό, ὅπως ἐγὼ δὲν σᾶς λησμονῶ στίς ταπεινὲς προσευχές μου.

Ὑγιαίνετε πάντα!

32. Ἐπιστολή σὲ μοναχὴ περὶ τῆς ὥρας τοῦ θανάτου³²²

Ὁ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις μοναχός ... τὶς μετάνοιές μου στὴν ὁσία μοναχή, τὴν κυρία μας

Μιὰ φορὰ, ἓνας γέροντας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἦταν ξαπλωμένος στὴν σκῆπη του κατὰ τὴν ὥρα τῆς τελευταίας του ἀναπνοῆς. Τότε, ἄλλοι ὅσοι γέροντες ἀποφάσισαν νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν καὶ ἦλθαν σὲ αὐτόν. Ἐκεῖνος, βλέποντας πῶς θρηνοῦν ἐπειδὴ χάνουν ἓναν τόσο πολὺ μεγάλο γέροντα, τοὺς χαμογέλασε ἥρεμα τρεῖς φορές. Ὅταν τὸν ρώτησαν γιὰ τὴν αἰτία τοῦ χαμόγελούς του, τοὺς ἀπήντησε: «Τὴν πρώτη φορὰ χαμογέλασα γιὰτὶ φοβάστε τὸν θάνατο, ποὺ φέρνει μεγάλο ὄφελος στὶς ψυχές σας καὶ στὴν δική μου ψυχή. Τὴν δεύτερη φορὰ χαμογέλασα γιὰτὶ ἀπὸ πνευματικὴ ἀγάπη πενθεῖτε τὸν ἀποχωρισμὸ μας. Καὶ τὴν τρίτη φορὰ χαμογέλασα γιὰτὶ ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτῆς τῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι γεμάτη ἀπὸ πίκρες, μετέρχομαι στὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀλύπητη ζωή». Ἀφοῦ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ μακάριος γέροντας ἀπεβίωσε³²³.

Ἔτσι κι ἐγὼ ὁ ἁμαρτωλός, ἀφοῦ ἄκουσα ἀπὸ τὸν προσκυνητή σου καὶ φίλο μου ... ὅτι σκέφτεσαι κατὰ τὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ καὶ φροντίζεις γιὰ τὴν σωτηρία σου, ἀναλογιζόμενος τὴν φοβερὴ ὥρα τοῦ θανάτου νιώθω χαρὰ στὴν ψυχὴ μου καὶ ἰκετεύω τὸν Θεὸ καὶ Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστὸ νὰ σὲ λυπηθεῖ καὶ νὰ σὲ φρον-

322. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ.: Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 95-99). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Μπουλάνιν, 1984, σσ. 207-208. — Ἰβάνωφ, 200.

323. Αὐτὴ ἡ διήγηση ἀνήκει τελικὰ στὸ *Πατερικὸ τῆς Σκήτης* (*Скитский патерик*): ὁ ὅσιος Μάξιμος τὴν δανείστηκε πιθανὸν ἀπὸ τὸν «Πρόλογο». Ἐκεῖ, μὲ ἡμερομηνία 30 Ἀπριλίου, βρίσκεται ὁ «Λόγος τοῦ Πατερικοῦ περὶ ἐνὸς γέροντος ποὺ πεθαίνοντας εἶπε στοὺς ἀδελφοὺς ὅτι ἀναχωρεῖ γιὰ ἀνάπαυση». Βλ.: *Инципиты дидактических чтений Пролога (по спискам XIII-XIV вв.)* / Сост. С. А. Давыдова // Каталог, σ. 887, ἀρ. 199.

τίσει κατὰ τὸ θεῖο θέλημά Του. Δὲν ὑπάρχει γιὰ μᾶς κάτι χρησιμότερο, ὅσον ἀφορᾷ τὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μνήμη τοῦ θανάτου: «μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα»³²⁴. Φοβᾶται στ' ἀλήθεια τὸν Θεὸ ἐκεῖνος μόνο ποὺ τηρεῖ πάντοτε τὶς ἅγιες ἐντολές Του, δηλαδὴ ρυθμίζει τὴν ζωὴ του σύμφωνα μὲ τὴν ἀλήθεια, τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ τὴν ἀγνότητα: οὔτε προσβάλλει, οὔτε ἀδικεῖ, οὔτε περιφρονεῖ κανέναν. Εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπισκέπτεται ὅσους εἶναι λυπημένοι καὶ δυστυχεῖς, τοὺς παρηγορεῖ καὶ τοὺς βοηθᾷ λόγῳ καὶ ἔργῳ. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος πραγματικὰ φοβᾶται τὸν Θεὸ καὶ δὲν αἰσθάνεται τὸν φόβο τοῦ θανάτου. Ἀναχωρεῖ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴ μὲ τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ συνειδήσή του εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ ἀκαθαρσίες καὶ ἀδικίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὀρισμένοι δὲν φροντίζουν καθόλου τὸν ἑαυτό τους. Ἐτοῦτοι ἐλπίζουν ἄσκοπα στὸ νὰ ἀποκτήσουν τὴν σωτηρία, χάρη στὴν μοναχικὴ ἐνδυμασία καὶ τὸ σχῆμα λίγο πρὶν τὸ τέλος, κατὰ τὴν τελευταία ἀναπνοή τους. Ἀλλὰ ἡ ἐνδυμασία καὶ τὸ σχῆμα ἀπὸ μόνονα τους δὲν θὰ μὲ σώσουν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιδείξω ταυτόχρονα καὶ καλὰς πράξεις, ἀντάξιες τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Αὐτὲς οἱ πράξεις συνίστανται στὴν μοιρασιά τῶν περιουσιῶν καὶ κτημάτων ποὺ ἀπέκτησα μὲ ἀδικίες καὶ κερδοσκοπίες. Πρέπει νὰ ἀφήσω τὰ χρεὴ στοὺς χρεώστες μου, νὰ σχίσω τὶς συμφωνίες ποὺ εἶναι γεμάτες ἀδικία καὶ σκληρότητα, νὰ ἀφήσω ἐλεύθερους καὶ μὲ μισθὸ τοὺς ὀφειλέτες μου, ὥστε νὰ μὲ εὐλογοῦν μετὰ τὸν θάνατό μου καὶ νὰ μὴ μὲ καταριοῦνται. Κι ἂν ἔχω ἀδικήσει κάποιον μὲ βίαιο τρόπο, πρέπει νὰ μετανοήσω ἐνώπιόν του καί, εἰ δυνατόν, νὰ τοῦ ἐπιστρέψω ὅ,τι τοῦ πῆρα διὰ τῆς βίας καὶ ἀδικίας.

Ἄν κάνουμε ὅλα αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή μας ἀπὸ τὸν παρόντα κόσμον ἔχοντας καλοὺς καὶ θεάρεστους σκοποὺς, τότε

324. *Ψαλμ.* 111:1.

θὰ ἀποκτήσουμε τὴν σωτηρία μας καὶ χωρὶς νὰ ἔχουμε ἐνδυθεῖ τὸ σχῆμα. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀψευδῇ υπόσχεση τοῦ Δίκαιου Κριτῆ, ποὺ λέγει ξεκάθαρα στὸ ἅγιο Εὐαγγέλιό Του: «μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται»³²⁵. Ἄς ἀκούσουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἀπὸ Αὐτόν, ὅπως καὶ ὁ Ζακχαῖος, τὰ κάτωθι: «σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο»· «ἰδοὺ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου δίδωμι τοῖς πτωχοῖς, καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν»³²⁶. Ἄν, ὅμως, δὲν θὰ ρυθμίσουμε τὴν ζωὴ μας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τότε θὰ φοβᾶμαι πολὺ τὰ ἱερὰ λόγια ποὺ λένε: «Δοῦλε πονηρέ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με. οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγὼ σε ἠλέησα; καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς ἕως οὗ ἀποδῶ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ».³²⁷

Γιατί συνέβη ἔτσι; Ἐπειδὴ «ἢ γὰρ κρίσις ἀνέλεος τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος»³²⁸.

Αὐτὰ ἔγραψα στὴν ὁσιότητά σου ἐμφορούμενος ἀπὸ πνευματικὴ ἀγάπη. Καὶ ἐσύ, ὡς ἄλλη φρόνιμη παρθένος, σκέψου αὐτὰ τὰ πνευματικὰ λόγια ὥστε νὰ ἀξιωθεῖς νὰ εἰσέλθεις μαζί μὲ τὸν οὐράνιο Νυμφίό σου στὸ οὐράνιο μέλαθρό Του. Καὶ ἐμένα νὰ μὲ ἀνταμείψεις μὲ τὶς προσευχές σου.

325. *Ματθ.* 5:7.

326. *Λουκ.* 19:9, 8.

327. *Ματθ.* 18:32-34.

328. *Ιακ.* 2:13.

33. Παρηγορητική ἐπιστολή περὶ τῆς θείας Πρόνοιας³²⁹

Ἄκουσα, πατέρα, ὅτι στενοχωρήθηκε ἡ εὐγένειά σου ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ποὺ συνέβη ἀπὸ τὴν Πρόνοια τοῦ Κτίστη. Κι ἐγὼ ἐπίσης, ὡς ὀλιγόπιστος ἄνθρωπος στενοχωρήθηκα κάπως. Θυμήθηκα ὅμως τὸν διδάσκαλο ποὺ εἶπε: «μὴ ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; ... μὴ γένοιτο»³³⁰ καὶ μέμφθηκα τὸν ἑαυτό μου, διότι σκεπτόμουν λάθος ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἀνέκφραστες βουλήσεις τοῦ Θεοῦ, ποὺ ρυθμίζει τὰ πάντα πρὸς τὸ ὄφελός μας. Ὁ Θεὸς θὰ φροντίσει τὴν ζωὴ μας καλύτερα ἀπ' ὅ,τι θὰ κάναμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, διότι ἐμεῖς ἀνήκουμε στὰ ἐπίγεια ὄντα μὲ σκέψεις ἐπίγειες. Τὴν ἀφθονία τῶν ἐπίγειων κτίσεων καὶ τῶν διαφορῶν περιουσιῶν τὴν θεωροῦμε ὡς κάτι τὸ ἀληθινὸ καὶ καλὸ, ποὺ θὰ ὑπάρχει αἰῶνια. Αὐτός, ὅμως, ὡς εὐσπλαγχνός πατέρας ποὺ μᾶς λυπᾶται καὶ θέλει νὰ μᾶς κάνει κληρονόμους τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν Του, θέλει καὶ ἡ σκέψη μας νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἔγνοια γιὰ τὶς ἐπίγειες καὶ μάταιες φροντίδες. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν κατευθύνει πρὸς τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀγαθῶν ποὺ παραμένουν εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Στέλνει διάφορες ἀρρώστειες καὶ δυστυχίες, σὲ μᾶς προσωπικὰ ἢ στὶς ἀγαπημένες μας κτίσεις καὶ περιουσίες, ὥστε νὰ μπορέσουμε νὰ κατανοήσουμε τὴν εὐτέλεια τῶν μάταιων ἐπίγειων ἐπιθυμιῶν μας καὶ νὰ μᾶς κατευθύνει πρὸς τὴν κατανόηση τῶν ἄρρητων οὐρανίων ἀγαθῶν. Εἶναι τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὁ Κύριος ὑποσχέθηκε σὲ ὅσους ἀγαποῦν τὸν νόμο Του μὲ ὅλη τὴν καρδιά τους, καὶ διάγουν τὴν ζωὴ τους σύμφωνα μὲ αὐτόν, ἐν ἀληθείᾳ

329. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ.: Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 95-99). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Μπουλάνιν, 1984, σ. 211. — Ἰβάνωφ, 201.

330. *Ρωμ.* 3:5-6.

καὶ ταπεινοφροσύνη, ξεπερνώντας ὑπομονετικὰ τὶς θλίψεις τοὺς. Καθὼς εἰπώθηκε: «μακάριος ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἂν παιδεύσης, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξης αὐτόν»³³¹, κ.λπ. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὅταν γεμάτοι εὐγνωμοσύνη καὶ ἰσχυρὴ πίστη ξεπερνᾶμε τὶς δυστυχίες ποὺ συμβαίνουν σύμφωνα μὲ τὸ ἄγνωστο σὲ μᾶς δίκαιο σχέδιο τοῦ Θεοῦ, Ἐκεῖνος μᾶς ἀφαιρεῖ ὅλα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ στὴν θέση τοὺς μᾶς προσφέρει τὰ αἰώνια. Ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος λέγει σχετικὰ: «οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα»³³².

Ἀπόβαλε, λοιπόν, τὴν ἀπρεπῆ θλίψη καὶ πὲς μὲ εὐγνωμοσύνη καὶ ἐσὺ ὅσα εἶπε ὁ ἀείμνηστος δίκαιος μάρτυς: «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον! αὐτὸς γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι στὴν γῆ»³³³, ἀπὸ τὴν ὁποία δημιουργήθηκα κατ' εἰκόνα τοῦ Δημιουργοῦ μου. Αὐτὸς φυλάσσει γιὰ λογαριασμὸ μου τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη»³³⁴.

Ὑγίαινε, φίλε, ἐσὺ καὶ τὸ εὐλογημένο σπίτι σου, ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ!

331. *Ψαλμ.* 93:12.

332. *Α΄ Τιμ.* 6:7.

333. *Ψαλμ.* 1:21.

334. *Α΄ Κορ.* 2:9.

34. Διδαχή κατὰ τῶν κακῶν σκέψεων³³⁵

Τὸ πρῶτο καὶ δυνατότερο ὄπλο κατὰ τῶν θεομίσητων κακῶν σκέψεων ποὺ δοκιμάζουν τὴν ταπεινοφροσύνη τῆς ψυχῆς μας, ὦ ἀγαπητέ, εἶναι ἡ ἐξομολόγηση τῶν κρυφῶν σκέψεών σου στὸν πνευματικὸ πατέρα σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ δίχως ψεύτικη ντροπή. Δεύτερον, πρέπει νὰ ἀποβάλεις καὶ νὰ ξεριζώσεις ἀπὸ τὴν καρδιά καὶ τίς σκέψεις σου τὴν ὑπερηφάνεια, τὴν αὐτοπεποίθηση, τὴν ἀλαζονεία, τὴν χαιρεκακία καὶ τὸν αὐτοέπαινό σου. Δηλαδή, μὴ τολμήσεις ποτὲ νὰ ἐπαινέσεις τὸν ἑαυτό σου μὲ λόγια, πράξεις καὶ σκέψεις. Πρέπει, ἀντιθέτως, νὰ θεωρεῖς τὸν ἑαυτό σου ἀνόητο καὶ ἄχρηστο, καὶ στὴν προσευχή σου πρὸς τὸν Σωτῆρα νὰ λές μὲ ραγισμένη καρδιά καὶ μὲ καντὰ δάκρυα: «Ἐλέησόν με, πανάγαθε Κύριε, φιλάνθρωπε Ἰησοῦ Χριστέ! Ἐλέησόν με, τὸν κακὸ σκύλο, τὸν ἀνάξιο νὰ ἀποκαλεῖται ἄνθρωπος ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν καὶ παρανομιῶν μου! Μὴν παραδώσεις, Κύριε, στὰ νοητὰ θηρία τὴν ψυχὴ ποὺ σὲ ὁμολογεῖ!³³⁶ Κύριέ μου, Ἰησοῦ Χριστέ, γλύκα καὶ χαρά, ἐλπίδα τῆς ἁσωτης ψυχῆς μου! ἐπιλαβοῦ ὄπλου καὶ θυρεοῦ καὶ ἀνάστηθι εἰς τὴν βοήθειάν μου, ἔκχεον ῥομφαίαν καὶ σύγκλεισον ἐξ ἐναντίας τῶν καταδιωκόντων με ... Ἄς μὴν αἰσχυνηθῶ, Κύριε, ἐγὼ ποὺ ἐλπίζω σὲ Σένα, ἀλλὰ νὰ αἰσχυνηθοῦν καὶ νὰ ἐντραπήσουν οἱ ζητοῦντες τὸ κακό μου!³³⁷ Κύριε, ἰκετεύω

335. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ.: Ρζίγκα, 1935-1936, σ. 93). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ρωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη, Συλλογὴ τοῦ Ρουμιάντσεφ, ἀρ. 264, φφ. 202 verso-203. Τὴν δεύτερη φορὰ, τὸ ἴδιο κείμενο ἀντιγράφηκε στὰ φφ. 273-273 verso. — Ἰβάνωφ, 193.

336. Πρβλ. *Ψαλμ.* 73:19: «μὴ παραδῶς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι, τῶν ψυχῶν τῶν πενήτων σου μὴ ἐπιλάβῃ εἰς τέλος».

337. Πρβλ. *Ψαλμ.* 2-4.

τὴν ἀγαθοσύνη σου γιὰ νὰ δείξεις ἔλεος σὲ μένα τὸν ἄσωτο. Μὴ μὲ παραδώσεις στὰ χέρια ὅσων μὲ μισοῦν. Μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὴ ἡ ἁμαρτία μου προέρχεται ἀπὸ ἔχθρα πρὸς Ἑσένα!»

Ἄν κάνουμε τὴν προσευχὴ αὐτὴ χύνοντας δάκρυα μπροστὰ στὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος, σωριασμένοι στὴν γῆ καὶ μὲ καθαρὴ σκέψη, τότε δὲν θὰ εἶναι μακριὰ ἡ βοήθεια τοῦ Σωτῆρα. Κι ὅταν φύγει, ἐπὶ τέλους, ὁ πειρασμὸς ποὺ μᾶς βασάνιζε, ἐκεῖνη τὴν στιγμὴ πρέπει νὰ σηκωθοῦμε ἀπὸ τὴν γῆ. Καὶ ὕστερα μὲ ὁρμὴ καὶ δίκαιη ὀργὴ νὰ ποῦμε στὸν διάβολο, ἀφοῦ προηγουμένως τὸν φτύσουμε: «Νὰ εἶσαι καταραμένος ἀπὸ τὸν Θεό, διάβوله. “ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται”³³⁸. Ἐγὼ, ἀντίθετα, “Κύριον τὸν Θεό μου φοβηθήσῃ καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσω καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ”³³⁹ ζητώντας τὴν βοήθειά Του ἐναντίον τοῦ κακοῦ σκύλου, καὶ μὲ τὴν ἀνίκητη δύναμή Του θὰ πέσεις στὴν αἰώνια φωτιά».

338. Πρβλ. *Ψαλμ.* 7:17.

339. Πρβλ. *Λευτ.* 6:13.

35. Εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἡγουμένη Εὐνίκη καὶ τὶς μοναχὲς Ἑλένη, Ἀναστασία καὶ Θεοφανία³⁴⁰

Στὴν ὁσία, χριστόφιλο καὶ μὲ πᾶσα ἀρετὴ κεκοσμημένη κυρία Εὐνίκη, ἡγουμένη τῆς τιμίας Μονῆς τῆς Παναγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, πού ἐξουσιάζει κάθε ὁράτο καὶ ἀόρατο δημιουργημα, καθὼς καὶ στίς τίμιες καὶ θεάρεστες δοῦλες τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μας, Ἑλένη, Ἀναστασία καὶ Θεοφανία, ὁ πολυμαρτωλὸς μοναχὸς Μάξιμος, τέως ἀγιορεΐτης, προσκυνητῆς καὶ εὐσεβῆς ὑπὴκοος τοῦ Μέγα Ἡγεμόνος Πασῶν τῶν Ρωσιῶν Ἰωάννη τοῦ Βασιλείου, ἐνθυμούμενος τὶς φροντίδες σας γιὰ μένα, τολμῶ ἐγὼ ὁ πολυμαρτωλὸς νὰ ὑποκλιθῶ μπροστά σας. Προσεύχομαι στὸν Σωτῆρα Χριστὸ καὶ θὰ προσεύχομαι καὶ στὸ μέλλον γιὰ τὴν ὁσιότητά σας, ὥστε νὰ σᾶς σώζει πάντα ἀπὸ κάθε ἐχθρική πράξη τοῦ πονηροῦ, νὰ ἐνδυναμώνει τὶς καρδιές σας στὸν φόβο καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, νὰ φωτίζει τὶς σκέψεις σας μὲ τὴν φώτιση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ νὰ κατευθύνει τὰ βήματα, τὶς πράξεις καὶ τὰ λόγια σας κατὰ τὶς σωτήριες ἐντολές Του. Νὰ εἴστε κεκοσμημένες μὲ κάθε ἀρετὴ, καὶ νὰ εἶναι ἄφθονο τὸ λάδι στὰ δοχεῖά σας ὥστε νὰ εἴστε σὲ θέση νὰ ἀνάψετε τὰ λυχνάρια σας. Καὶ νὰ ἀξιωθεῖτε μαζὶ μὲ τὶς φρόνιμες καὶ ἀξιέπαινες παρθένους νὰ ὑποδεχθεῖτε τὸν οὐράνιο Νυμφίο, τὸν Ἰησοῦ

340. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἐγινε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ.: Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 95-99). Μία ἀπὸ τὶς παραλήπτριες εἶναι πιθανὸν ἡ Εὐνίκη, ἡγουμένη τῆς Μονῆς τῶν Παρθένων στὴν Μόσχα (βλ. Μπουλάνιν, 1984, σσ. 195-196). Ἄν ἡ ταύτιση αὐτὴ εἶναι σωστή, ἡ ἐπιστολὴ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ χρονικὰ στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ ὁσίου Μαξίμου. Διατηρήθηκε σὲ ἓνα ἐλλιπὲς ἀντίγραφο καὶ μόνο, τὸ τέλος τοῦ ὁποῖου χάθηκε. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Μπουλάνιν, 1984, σ. 212. — Ἰβάνωφ, 205.

Χριστό, καὶ νὰ μπεῖτε μαζί Του στὸ οὐράνιο μέλαθρό Του³⁴¹. Δεχθεῖτε, μὲ ἄλλα λόγια, τὴν ἀπόλαυση τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ Ἀπόστολος λέγει: «ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν».³⁴²

[Περὶ αὐτῶν ποῦ] ἐγκατέλειψαν καὶ περιφρόνησαν κάθε τι ὥραϊο καὶ γλυκὺ σὲ αὐτὴν τὴν ἄσωτη καὶ νοσηρὴ ζωή, ποῦ μὲ φλογερὸ ζῆλο, μεγάλη προσπάθεια, ἀσταμάτητη ἐπιθυμία, δάκρυα, νηστεία καὶ ἀγνή ὁλονύκτια προσευχή, μὲ πνευματικὰ ἔργα καὶ ἀνδραγαθήματα σήκωσαν τὸν σταυρό τους, νέκρωσαν δηλαδὴ κάθε ἐπιθυμία καὶ πόθο τῆς ἀνθρώπινης σάρκα καὶ ἀκολούθησαν τὸν Χριστό, περὶ αὐτῶν ὁ προφητὰνὰξ Δαυὶδ εἶπε: «πορευόμενοι ἐπορεύοντο καὶ ἔκλαιον βάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν ἐρχόμενοι δὲ ἤξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει αἶροντες τὰ δράγματα αὐτῶν»³⁴³. Τὰ «σπέρματα» ἐδῶ εἶναι τὰ καλὰ ἔργα καὶ ἀνδραγαθήματα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Σωτῆρος, ὅταν αὐτοὶ ποῦ ἔπραξαν τίς καλὲς πράξεις θὰ ἀναστηθοῦν μὲ νέα ἄφθαρτα, πάμφωτα καὶ ἀθάνατα σώματα, τότε θὰ δεχθοῦν ἀπὸ τὸν δίκαιο Κριτὴ, τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ποῦ ἀποδίδει δίκαια τὸν ἄφθαρτο στέφανο, τὴν ἀθανασία καὶ τὴν αἰώνια καὶ ἀγέραστη ζωή, ἢ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν αἰώνια Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Ἀμήν.

Ἔλαβα τὰ ὥραϊα δῶρα ποῦ μοῦ στείλατε: τὸ ράσο, τὸ πανωφόρι, τὰ κεριά, τὰ ψαράκια καὶ τὸ μυρωδάτο ψωμί σας – τὰ παρέλαβα ὅλα ἀπὸ τὸν ὑπηρέτη σας Θεόδωρο [...].

341. Πρβλ. *Ματθ.* 25:1-13.

342. *Α΄ Κορ.* 2:9.

343. *Ψαλμ.* 125:6.

36. Ἐπιστολή περὶ Δομινικανῶν καὶ Φραγκισκανῶν³⁴⁴

Γνωρίζω καλὰ τὴν φιλομάθεια τῆς ἀγίας ψυχῆς σου: πάντα ζητᾷς νὰ σοῦ πεῖ κανεὶς κάτι ψυχωφελὲς καὶ εὐχάριστο. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποφάσισα, ὃ παναγιώτατε δέσποτα, νὰ εὐφράνω τὶς πανόσιες σκέψεις σου μὲ καινούργιες εὐχάριστες διηγήσεις γιὰ ὅσα ἔχω δεῖ μὲ τὰ ἴδια μου τὰ μάτια καὶ ἔχω ἀκούσει μὲ τὰ ἀφτιά μου στὰ νεανικά μου χρόνια, ὅταν ἔζησα πολὺ καιρὸ στὴν χώρα τῆς Ἰταλίας ἐπιθυμώντας νὰ ἀποκτήσω τὴν γνώση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Τώρα τόλμησα νὰ γράψω μιμούμενος τὸν μακάριο καὶ πάνσοφο ἀπόστολο Παῦλο, ποὺ δὲν δίδαξε στοὺς πάνσοφους Ἀρεοπαγίτες τὸ μεγάλο καὶ εὐσεβὲς μυστήριον διὰ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ βωμοῦ τοῦ λατρευομένου ἀπὸ αὐτοὺς Ἀγνώστου Θεοῦ. Πείθοντας καὶ κατευθύνοντας αὐτοὺς πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, δὲν ἐδόξασε τὸν βωμό, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐγκράακτου ἐπάνω του ἐπιγραφῆς τοὺς ἀνῆγγειλε τὸν ἄγνωστο γιὰ αὐτοὺς Θεό. Ἄς μὴν μοῦ παραπονεθεῖ κανεὶς γιὰ τὴν διήγηση αὐτή, οὔτε γιὰ τὰ πασίγνωστα ἥθη καὶ πράξεις τῶν χριστιανῶν ποὺ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὴν ὀρθοδοξία. Δὲν θαυμάζω τὰ ψευδῆ δόγματα, ἀλλὰ μόνον τὶς ἀξιέπαινες πράξεις – αὐτὲς διηγοῦμαι ἀγαπώντας τὴν ἀλήθεια.

Ἔχω ὡς βοήθεια τὴν θεόπνευστη προφητεία, ἡ ὁποία κατακρίνει τοὺς ἀχάριστους Ἰουδαίους ποὺ πρόδωσαν πολλὰς φορὰς τὸν Θεὸ καὶ ἄρχισαν νὰ προσκυνοῦν τὰ εἰδῶλα: «διέλθετε εἰς νήσους Χεττιεὶμ καὶ ... νοήσατε σφόδρα ... εἰ ἀλλάζωνται ἔθνη θε-

344. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἐγίνε ἀπὸ τὸν Β. Φ. Ρζίγκα (βλ. Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 85-87). Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 99-101. — Ἰβάνωφ, 230.

οὺς αὐτῶν· καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοί»³⁴⁵. Ἐφ' ὅσον ὁ προφητικὸς αὐτὸς λόγος διατάσσει τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ ἀμάρτησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, νὰ διδαχθοῦν ἀπὸ τὸν λαὸ ποὺ ἦταν εἰδωλολάτρης, γιατί τότε νὰ εἶμαι ἐγὼ ἄξιος μομφῆς, ὅταν διηγοῦμαι περὶ τῶν ἀξιέπαινων ἡθῶν τῶν ἀνθρώπων ποὺ βαπτίσθηκαν στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ὁμολογοῦν τὸν Χριστὸ ὡς ἀληθινὸ Θεό; Ἄλλοτε διηγοῦμαι πρὸς ὅλους τὶς καλὰς πράξεις τους, καὶ ἄλλοτε ἀποκαλύπτω καὶ μέφομαι τὶς αἱρέσεις τους μέσα ἀπὸ πολλὰ ἄλλα συγγράμματα. Ἐκτὸς αὐτοῦ, γνωρίζω ὅτι ἐπαινεῖται καὶ δὲν κατακρίνεται ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς ἀνθρώπους ὁ συγγραφέας ποὺ ἔγραψε περὶ τοῦ ἐνάρετου βίου τῶν Βραχμάνων καὶ περὶ τῶν ἁθλῶν τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ποὺ ζοῦσαν μὲ σωφροσύνη καὶ λάτρευαν τὸν Θεὸ κατὰ τὸν φυσικὸ τρόπο, σύμφωνα μὲ τὸν νοῦ καὶ τὴν βούλησίν τους, καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὸν νόμο ποὺ δόθηκε στὸν προφήτη Μωυσῆ, ὁ ὁποῖος γνώρισε κατὰ πρόσωπο τὸν Θεὸ στὸ ὄρος Σινά.

Αὐτὸ ἀρκεῖ ὡς ἀπολογία μου ἐνώπιον ὅσων σκέπτονται μὲ σωφροσύνη. Ἄς εἶναι μάρτυράς μου ὁ Θεὸς γιὰ τὸ ὅτι ἀπὸ θεῖο ζῆλο καὶ μόνον διηγοῦμαι τὰ τόσο θαυμαστὰ αὐτὰ πράγματα στοὺς ὀρθοδόξους, ὥστε νὰ μάθουν τὸ πῶς ἐκτελεῖται ἡ ἰσάγγελη καὶ ὑπερφυσικὴ νομοθεσία ἀπὸ ὅσους τὴν δέχονται μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ τους. Δὲν ἔχει τίποτα τὸ κακὸ οὔτε τίποτα τὸ ὑπερβολικὰ δύσκολο, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει: «ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν»³⁴⁶. Ὑπάρχουν πολλὰς ἀληθινὰς μαρτυρίες περὶ πάμπολλων ὁσίων ὀρθοδόξων μοναχῶν, ποὺ ἔλαμψαν σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη. Ἐζήσαν σὲ ἀπόμακρες ἐρήμους μέσα σὲ ἀκτημοσύνη καὶ οἰκειοθελῇ φτώχεια, δούλεψαν χειρωνακτικὰ καὶ ἔτρωγαν τὸ ψωμὶ ποὺ κέρδιζαν μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ μετώπου τους.

345. *Τερ.* 2:10-11.

346. *Ματθ.* 11:30.

Σὲ ὅλα τὰ λατινικὰ βασίλεια ὑπάρχουν ἐπίσης πλήθη μοναχῶν ποὺ καθοδηγοῦνται ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς κοινοβιακῆς ζωῆς καὶ –ὅπως οἱ παλαιοί– διάγουν μὲ χαρὰ τὴν ἀκτῆμονα καὶ ἀτάραχη ζωὴ ἀποδεικνύοντάς το στὴν πράξη. Μόνο ἔργο ποὺ ἐκτελοῦν ἐπιμελῶς καὶ μόνος σκοπὸς τους εἶναι ἡ ἀδιάκοπη μελέτη τῆς θεόπνευστης Γραφῆς καὶ ἡ ἀκούραστη διδασκαλία τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους μέσα στοὺς ναοὺς. Πρῶτα ἀπ’ ὅλα, εἶναι οἱ μοναχοὶ ποὺ ἀνήκουν στὴν τάξη καὶ τὸ Τυπικὸ τοῦ λατρευόμενου ἀπὸ αὐτοὺς ἀγίου Δομένικου, καθὼς καὶ αὐτοὶ ποὺ ὑπάγονται στὴν τάξη καὶ τὸ Τυπικὸ τοῦ ἀγίου Φραγκίσκου. Εἶναι τιμιότατοι καὶ ταπεινότατοι κατὰ τὸ ἦθος καὶ διάγουν ἀγνότατη ζωή, ὅπως τοὺς ἐπιβάλλει τὸ Τυπικὸ τοῦ πατέρα καὶ ἰδρυτῆ τους Δομένικου. Τοὺς ἀποκαλοῦν καὶ *praedicatores*, δηλαδὴ ἱεροκήρυκες καὶ δασκάλους στὰ ρωσικά, ἐπειδὴ ἦσαν πλήρεις σοφίας καὶ φρονήσεως. Ἐφ’ ὅσον ὅμως δὲν ἀναγνωρίζουν τὰ ὀρθόδοξα δόγματα, τί ὄφελος μποροῦν νὰ τοὺς μεταδώσουν ἢ πολλὴ σοφία καὶ ἡ φρόνηση; Ἐννοεῖται κανένα, ἐπειδὴ ἀψευδῶς λέγει ὁ Κύριος: «ὁ μὴ ὦν μετ’ ἐμοῦ κατ’ ἐμοῦ ἐστι, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ’ ἐμοῦ σκορπίζει»³⁴⁷.

Νὰ σὲ ἔχει καλὰ ὁ φιλάνθρωπος Κύριος, παναγιώτατε δέσποτα, γιὰ πολλὰ χρόνια ἀκόμα. Ἄς σώζει καὶ ἐμᾶς διὰ τῶν ἀγίων προσευχῶν σου ἐν ὀρθοδοξίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ. Ἀμήν.

Ντρεπόμενος ἀλλὰ συνάμα λαμβάνοντας τὸ θάρρος σου ἔγραψα ὅλα αὐτὰ ἐγώ, ὁ ἄχρηστος δοῦλος καὶ φτωχὸς προσκυνητῆς, κάνοντας πολλὰς ὑποκλίσεις μπροστὰ στὰ ἁγιασμένα πόδια σου.

347. *Ματθ.* 12:30.

37. Ἐπιστολή περὶ τῶν ἱστοριῶν τῆς ἀρχαίας μυθολογίας³⁴⁸

Σχεδὸν σαράντα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε ποὺ ἀρνήθηκα τοὺς σα-
θροὺς μύθους καὶ τὰ δόγματα τῶν προπατόρων μου Ἑλλήνων³⁴⁹.
Κι οὔτε θέλω νὰ τὰ ἐπαναφέρω στὴν μνήμη ξεστομίζοντας τὰ
ὀνόματά τους. Ἀκολουθῶ τὸν διδάσκαλο ποὺ γνώρισε τὰ μυστήρια
καὶ εἶπε: «Ματαιολογίες μοῦ πρόσφεραν οἱ παραβάτες τοῦ Νόμου
καὶ ὄχι τὸν Νόμο Σου, Κύριε»³⁵⁰. Γι' αὐτό, ἀκόμα καὶ τώρα, δὲν
θὰ ἔκανα λόγο περὶ αὐτῶν, ἂν δὲν μὲ εἶχες ὠθήσει διὰ τῆς πνευ-
ματικῆς ἀγάπης σου, παρακαλώντας με νὰ διηγηθῶ αὐτὰ ποὺ ὁ
μεγάλος γνώστης τῶν μυστηρίων Γρηγόριος ἀναφέρει στὸν Λόγο
του Περὶ τῆς Βαπτίσεως³⁵¹, στηλιτεύοντας καὶ συνάμα κατακρίνον-

348. Ἡ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὸν ὅσιο Μάξιμο ἔγινε ἀπὸ τὸν Β. Α. Ρζίγκα (βλ. Ρζίγκα, 1935-1936. σσ. 87-88). Ὁ Μάξιμος ἐννοεῖ τὰ οὐμανιστικὰ ἐνδιαφέροντα τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, τὰ ὁποῖα ἐγκατέλειψε ἐρχόμενος στὸ Ἅγιον Ὅρος τὸ 1505. Ἐπομένως, ἡ Ἐπιστολὴ γράφηκε γύρω στὸ 1545. Βλ. Буланин Д.М. Комментарий Максима Грека к словам Григория Богослова // Труды отдела древнерусской литературы. Л., 1977. σσ. 275-289. Ὁ Ντ. Μ. Μπουλάνιν ἀπο-
δεικνύει ὅτι ἡ Ἐπιστολὴ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ περίπου ἀπὸ τὸ 1548. Ὁ ἴδιος ἀνακάλυψε ὅτι συνέχεια τῆς Ἐπιστολῆς ἀποτελεῖ ἓνα ἄλλο σύγγραμμα τοῦ Μαξίμου, τὸ ὁποῖο ὁ Ἰβάνωφ ἀναφέρει ὑπὸ τὸν ἀρ. 260 (βλ. λεπτομερῶς: Μπουλάνιν, σσ. 30-52) καὶ στὴν ἐκδόσή μας: ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ, *Λόγοι*, τόμ. Γ', ἔκδ. Ι. Μ. Μ. Βατοπαδίου, Ἅγιον Ὅρος, 2014, Λόγος 7: «Ἐρμηνεία μερικῶν ἐν μέρει δυσνόητων ρητῶν στὸν λόγο τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου», σσ. 73-79. Πηγὴ τοῦ κειμένου: Ρζίγκα, 1935-1936, σσ. 101-105. — Ἰβάνωφ, 331.

349. Ὁ Β. Φ. Ρζίγκα θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς Ἐπιστολῆς χάθηκε. Ἀρκετὰ πειστικὰ ὅμως ἐπιχειρήματα γιὰ τὸ συμπέρασμα αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν.

350. Πρβλ. *Α' Τιμ.* 1:6-7: «ὧν τινες ἀστοχῆσαντες ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογί-
αν, θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι μήτε τί-
νων διαβεβαιοῦνται».

351. Δὲν πρόκειται γιὰ τὸν Λόγο «Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα», ἀλλὰ γιὰ τὸν «Εἰς
τὰ ἅγια Φῶτα» τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ὁ Μάξιμος σχολιάζει τὸ ἐξῆς

τας την παραφροσύνη τους. Θὰ ἀναφέρω περὶ αὐτῶν ὅσα ἐλάχιστα ἀκόμα θυμᾶμαι – τὰ περισσότερα τὰ λησιμόνησα, ἐπειδὴ ἐδῶ καὶ πολὺ καιρὸ δὲν διαβάζω ἐλληνικὰ βιβλία [...]³⁵².

Ἄς ἀρχίσω, λοιπόν. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, μολονότι ἦσαν προικισμένοι μὲ ἀνθρώπινη σοφία, δὲν μετεῖχαν ὥστόσο τῆς ὑψίστης

ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Λόγο «Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα» τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (39, 4-5): «Οὐ Διὸς ταῦτα γοναὶ καὶ κλοπαί, τοῦ Κρητῶν τυράννου, κἂν Ἕλληνες ἀπαρέσκωνται· οὐδὲ Κουρήτων ἦχοι, καὶ κρότοι, καὶ ὀρχήσεις ἔνοπλοι, Θεοῦ κλαίοντος ἠχὴν συγκαλύπτουσαι, ἵνα πατέρα λάθῃ μισότεκνον· δεινὸν γὰρ ἦν ὡς παιδίον κλαυθμυρίζεσθαι, τὸν ὡς λίθον καταποθέντα· οὐδὲ Φρυγῶν ἐκτομαί, καὶ αὐλοί, καὶ Κορύβαντες, καὶ ὅσα περὶ τὴν Ῥέαν ἄνθρωποι μαίνονται, τελούντες τῇ μητρὶ τῶν Θεῶν, καὶ τελούμενοι, ὅσα τῇ μητρὶ τῶν τοιούτων εἰκός· οὐδὲ κόρη τις ἡμῖν ἀρπάζεται, καὶ Δημήτηρ πλανᾶται, καὶ Κελεὺς τινας ἐπεισάγει, καὶ Τριπτολέμους, καὶ δράκοντας, καὶ τὰ μὲν ποιεῖ, τὰ δὲ πάσχει. Αἰσχύνομαι γὰρ ἡμέρα δοῦναι τὴν νυκτὸς τελετὴν, καὶ ποιεῖν τὴν ἀσχημοσύνην μυστήριον. Οἶδεν Ἐλευσίς ταῦτα, καὶ οἱ τῶν σιωπῶμένων, καὶ σιωπῆς ὄντως ἀξίων ἐπόπται. Οὐδὲ Διόνυσος ταῦτα, καὶ μηρός, ὠδίνων ἀτελὲς κῆμα, ὥσπερ ἄλλο τι κεφαλὴ πρότερον· καὶ Θεὸς ἀνδρόγυνος, καὶ χορὸς μεθυόντων, καὶ στρατὸς ἐκλυτός, καὶ Θηβαίων ἄνοια τοῦτον τιμῶσα, καὶ Σεμέλης κεραινὸς προσκυνούμενος. Οὐδὲ Ἀφροδίτης πορνικὰ μυστήρια, τῆς αἰσχρῶς, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, καὶ γεννωμένης καὶ τιμωμένης. Οὐδὲ Φαλλοὶ τινες καὶ Ἰθύφαλλοι, αἰσχροὶ καὶ τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς πράγμασιν· οὐδὲ Ταύρων ξενοκτονίαι, καὶ Λακωνικῶν ἐφήβων ἐπιβώμιον αἶμα, ξαινομένων ταῖς μαστίξι, καὶ τοῦτο μόνον κακῶς ἀνδριζομένων οἷς τιμᾶται θεά, καὶ ταῦτα παρθένος. Οἱ γὰρ αὐτοί, καὶ μαλακίαν ἐτίμησαν, καὶ θρασύτητα ἐσεβάσθησαν. Ποῦ δὲ θήσεις τὴν Πέλοπος κρεουργίαν, πεινῶντας θεοὺς ἐσιῶσαν, καὶ φιλοξενίαν πικρὰν καὶ ἀπάνθρωπον; ποῦ δὲ Ἑκάτης τὰ φοβερὰ καὶ σκοτεινὰ φάσματα, καὶ Τροφονίου κατὰ γῆς παίγνια καὶ μαντεύματα, ἢ Δωδωναίᾳς δρυὸς ληρήματα, ἢ τρίποδος Δελφικοῦ σοφίσματα, ἢ Κασταλίας μαντικὸν πόμα; Τοῦτο μόνον οὐ μαντευσάμενα, τὴν ἑαυτῶν σιωπὴν. Οὐδὲ Μάγων θυτική, καὶ πρόγνωσις ἔντομος· καὶ Χαλδαίων ἀστρονομία καὶ γενεθλιαλογία, τῇ τῶν οὐρανίων κινήσει συμφέρουσα τὰ ἡμέτερα, τῶν μηδὲ ἑαυτοὺς ὃ τί ποτε εἰσὶν, ἢ ἔσονται, γινῶναι δυναμένων· οὐδὲ Θρακῶν ὄργια ταῦτα, παρ' ὧν καὶ τὸ θρησκεύειν, ὡς λόγος· οὐδὲ Ὀρφεὺς τελεταὶ καὶ μυστήρια, ὃν τοσοῦτον Ἕλληνες ἐπὶ σοφία ἐθαύμασαν, ὥστε καὶ λύραν αὐτῷ ποιοῦσι, πάντα τοῖς κρούμασιν ἔλκουσαν».

352. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ πέρα, ἡ μετάφραση τῶν χωρίων στὶς ἀγκύλες εἶναι ὑποθετικὴ λόγῳ ἐλλείψεων τοῦ χειρογράφου. Οἱ τελείες σημαίνουν ὅτι τὸ κείμενο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκατασταθεῖ.

χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Πλανήθηκαν πνευματικά καὶ δελεάστηκαν ἀπὸ ποικίλες δαιμονικὲς ἀπάτες. Γι' αὐτό, ὄχι μόνο ἀπέδωσαν στοὺς δαίμονες τὸν σεβασμὸ πὸν ἀρμόζει στὸν μόνο ἀληθινὸ Θεό, τὸν Δημιουργὸ κάθε ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου, ἀλλὰ λάτρευσαν ἐπίσης τὰ σαρκικὰ ἐκεῖνα πάθη τὰ ὁποῖα θεοποίησαν πλάθοντας περὶ αὐτῶν διάφορους μύθους, πὸν εἶναι ἐνδιαφέροντες καὶ διασκεδαστικοὶ γιὰ ὅσους ἀρέσκονται στὸ νὰ διαβάξουν τέτοιους μύθους. Τὴν ὀργὴν τὴν ὀνόμασαν Ἄρη, τὸν πόθο Ἀφροδίτη, τὴν οἰνοποσία Βάκχο ἢ Διόνυσο καὶ τὸ ἀνδρικό ἀπόκρυφο μόριο Πρίαπο ἢ Φαλλὸ ἢ Ἰθύφαλλο. Πρὸς τιμὴν τους ἔστησαν πέτρινα ἢ ξύλινα εἰδῶλα, τὰ ὁποῖα προσκυνοῦσαν καὶ λάτρευσαν μὲ θυσίαις σὰν θεοὺς. Καθιέρωσαν, μάλιστα, καὶ ἐπίσημες ἐορτές, πὸν συνοδεύονταν ἀπὸ ἀπρέπειες, οἰνοποσία, ἀστεῖσμοὺς καὶ διάφορα παίγνια.

Ὁ τρισμακάριος Γρηγόριος, πὸν φλεγόταν ἀπὸ ἀγάπη καὶ ζῆλο γιὰ τὸν Θεό, ἀποκαλύπτει αὐτοὺς τοὺς μύθους καὶ τὰ ἔθιμα καὶ στηλιτεύει παντελῶς ὅσους ἐξακολουθοῦν νὰ τὰ τηροῦν, ἀκόμα καὶ νὰ τὰ σέβονται.

Μάλιστα, συγκρίνοντας τὶς ἐλληνικὲς φαντασιώσεις μὲ τὸ μυστήριό τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ, λέει τὰ ἑξῆς: «Δὲν εἶναι οὔτε Διοβασία, οὔτε ἡ γέννηση αὐτοῦ πὸν ἦταν δικαστὴς καὶ τύραννος τῶν Κρητῶν»³⁵³, κ.λπ. Οἱ Ἕλληνες ἔχουν τὴν ἑξῆς διήγηση περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Δία. Ὁ Ἰαπετός³⁵⁴, ὁ πιὸ ἀρχαῖος θεὸς τους, γέννησε τὸν Κρόνο πὸν ἐπαναστάτησε ἐναντίον τοῦ πατέρα του. Τὸν νίκησε καὶ κατόπιν τὸν εὐνούχισε μὲ δρεπάνι καὶ ἐδραΐωσε τὴν κυριαρχία του στὸν Ὀλυμπο, δηλαδὴ στὸν οὐρανό (ἔτσι

353. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ', Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*: «Οὐ Διὸς ταῦτα γοῶναι καὶ κλοπαί, τοῦ Κρητῶν τυράννου», PG 36. 337BC.

354. Σύμφωνα μὲ τὴν πιὸ διαδεδομένη ἐκδοχή, ὁ πατέρας τοῦ Κρόνου ἦταν ὁ Οὐρανός, ἐνῶ ὁ Ἰαπετός ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Κρόνου. Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Μαξίμου μπορεῖ νὰ βασίζεται σὲ μία ἀπὸ τὶς ἐρμηνεῖες τῆς ὑστερης ἀρχαιότητος: βλ. *Σιβυλλικοὶ χορημοί*, Γ, 110· ΤΕΡΤΥΛΛΙΑΝΟΣ, *Πρὸς τὰ ἔθνη* Β, 12.

φαντάζονται οἱ Ἕλληνες τὸν οὐρανὸ στοὺς μύθους καὶ τὶς δοξασίαις τους). Ὁ Κρόνος φοβήθηκε μὴν πέσει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο θύμα τῶν δικῶν του παιδιῶν. Γι' αὐτό, ὅταν ἡ γυναίκα του Ρέα γεννοῦσε ἕναν γιό, ἐρχόταν κρυφὰ καὶ τὸν ἔτρωγε. Ἡ Ρέα, ποὺ ἦταν πολὺ στενοχωρημένη γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ὅταν γέννησε τὸν Δία διέταξε τοὺς Κορύβαντες νὰ τὸν μεταφέρουν στὴν νῆσο Κρήτη γιὰ νὰ τὸν κρύψουν καὶ νὰ τὸν φυλάττουν ἐκεῖ μὲ ἀσφάλεια. Ἀντὶ τοῦ βρέφους τύλιξε στὰ σπάργανα μιὰ πέτρα καὶ τὴν ἔβαλε στὸ λίκνο. Ὁ Κρόνος, ποὺ ἦλθε γιὰ νὰ πάρει τὸ νεογέννητο, κατάπιε τὴν πέτρα. Οἱ Κορύβαντες, ἐν τῷ μεταξύ, φύλασσαν καὶ μεγάλωναν τὸ παιδί στὸ ἄντρο τῆς Κρήτης. Ὅποτε τὸ παιδί ἐκλαιγε, ἐπιαναν τὰ ὄπλα τους, στέκονταν γύρω του καὶ ἔκαναν θόρυβο χτυπώντας μὲ τὰ σπαθιά τὶς ἀσπίδες καὶ φωνάζοντας ὥστε νὰ μὴν ἀκούσει τὸ κλάμα τοῦ μωροῦ ὁ πατέρας του Κρόνος. Αὐτὴν τὴν διήγησι ἀκριβῶς ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὅταν λέει: «ἦχοι, καὶ κρότοι, καὶ ὀρχήσεις τῶν Κορυβάντων, Θεοῦ κλαίοντος, βρέφους Διὸς ἡχὴν συγκαλύπτουσαι, ἵνα πατέρα λάθῃ μισότεκνον», δηλαδή τὸν Κρόνο. Ἀρκετὰ εἴπαμε, ὅμως, περὶ αὐτῶν³⁵⁵.

Ὅσο γιὰ αὐτὰ ποὺ λέγει ὁ Θεολόγος παρακάτω, δηλαδή: «οὐδὲ Φρυγῶν ἐκτομαί, καὶ αὐλοί», οἱ Ἕλληνες ἔχουν τὴν ἐξῆς ἱστορία: Στὴν χώρα τῆς Φρυγίας ὅπου βρισκόταν ἡ Τροία, ἡ δοξασμένη πολιτεία καὶ βασιλείο τοῦ Πριάμου, ὑπῆρχε ἡ ἐξῆς ψευδὴς δοξασία. Τὴν Ρέα, τὴν ὁποία ὀνομάζουν καὶ Κυβέλη, οἱ Ἕλληνες τὴν θεωροῦσαν μητέρα ὅλων τῶν θεῶν. Κατὰ τὴν ἐορτὴ τῆς ὁ κόσμος μαζευτόταν πλῆι στὸν ναό τῆς, μεθοῦσαν, ἔπαιζαν τοὺς αὐλοὺς καὶ χόρευαν σὰν δαιμονισμένοι. Ὅρισμένοι δὲ ἀπὸ αὐτοὺς εὐνούχιζαν τὸν ἑαυτὸ τους ἐκείνη τὴν στιγμή πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς.

Παρακάτω, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀναφέρεται στὴν ἀρπαγὴ

355. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ'. Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*: «οὐδὲ Κουρήτων ἦχοι, καὶ κρότοι, καὶ ὀρχήσεις ἑνοπλοι, Θεοῦ κλαίοντος ἡχὴν συγκαλύπτουσαι, ἵνα πατέρα λάθῃ μισότεκνον», PG 36, 337BC.

μιας νεαρᾶς. Ἡ ἱστορία ἔχει ὥς ἐξῆς. Οἱ Ἕλληνες λάτρευαν τὴν θεὰ Δήμητρα, δηλαδή τὴν Μητέρα Γῆ. Ἡ Δήμητρα εἶχε μιὰ ὁμορφὴ κόρη, τὴν ὁποία ἐρωτεύτηκε ὁ θεὸς τοῦ κάτω Κόσμου, ὁ Πλούτωνας ἢ Ἄδης, πὺν ὅμως δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ἀποκτήσει ἐπειδὴ ἡ μητέρα της τὴν φύλασσε προσεχτικὰ καὶ δὲν ἤθελε νὰ τοῦ τὴν παραδώσει. Τότε ἐκεῖνος ἤλθε τὰ μεσάνυχτα, κάλεσε μὲ φοβερὲς μαγεῖες κάτι ἀνδρικὰ φαντάσματα μὲ φίδια ἀντὶ γιὰ μαλλιά στὸ κεφάλι, πὺν τὰ λένε Κελεοὺς καὶ Τριπτόλεμους³⁵⁶. Μὲ τὴν βοήθεια αὐτῶν τῶν φοβερῶν φαντασμάτων ἀπήγαγε τὴν κοπέλα. Ἡ κοπέλα λεγόταν Περσεφόνη ἢ Περσεπάτα³⁵⁷. Ἡ μητέρα της, ἡ Δήμητρα, μὲ κλάματα καὶ ὀδυρμοὺς ἔσπευσε νὰ βρεῖ τὴν κόρη της. Γι' αὐτὸ καὶ λέει ὁ Θεολόγος: «καὶ Δημήτηρ πλανᾶται».

Καὶ συνεχίζει ὥς ἐξῆς: «Αἰσχύνομαι γὰρ ἡμέρα δοῦναι τὴν νυκτὸς τελετήν», δηλαδή γιὰ τὶς σκοτεινὲς θυσίες καὶ τὶς αἰσχροτήτες πὺν τελοῦνται στὴν Ἑλευσίνα. «Ἡμέρα» ἐδῶ ἐννοεῖται ὁ ἅγιος καὶ λαμπρὸς ἑορτασμός τῶν Θεοφανείων [κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκφωνήθηκε ὁ λόγος «Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα τῶν Θεοφανείων τοῦ Κυρίου»], ἐνῶ ἡ Ἑλευσίνα εἶναι, ἀπ' ὅσο θυμᾶμαι, μιὰ πόλη κοντὰ στὴν Ἀθήνα, ὅπου γίνονταν τὰ ἀπόκρυφα καὶ δαιμονικὰ μυστήρια, τὰ ὁποῖα ἦσαν γνωστὰ μόνον στοὺς εἰδικὰ μυημένους, πὺν κατεῖχαν μεγάλο ἀξίωμα καὶ σύνεση³⁵⁸.

356. Ὁ Κελεὸς ἦταν γιὸς τοῦ Ἑλευσίνα καὶ βασιλιάς τῆς Ἑλευσίνας. Ὁ Τριπτόλεμος ἦταν ὁ κατεξοχὴν ἥρωας πὺν συνδέεται μὲ τὸν μῦθο τῆς Δήμητρας. Γιὸς τοῦ Κελεοῦ καὶ τῆς Μετανείρας, ἦταν ἐλευσινιακὴ θεότητα πὺν διέδωσε τὴν καλλιέργεια τοῦ σίτου. Ἀπεικονίζεται συχνὰ σὲ ἄρμα πὺν σέρνουν φτερωτὰ φίδια, τὸ ὁποῖο τοῦ εἶχε δώσει ἡ Δήμητρα γιὰ νὰ μεταφέρει σιτάρι γιὰ τὴν σπορά.

357. Ὡς ἐκδοχὲς τοῦ ὀνόματος Περσεφόνη εἶναι γνωστὲς οἱ ἐξῆς: Περσεφόνηα, Φερσεφάσσα, Περσεφάσσα, Φερ(ρ)εφάττα.

358. Ὁ Ὀμηρικὸς Ὑμνος στὴν Δήμητρα ἀνάγει τὴ θέσπιση τῶν Ἑλευσινίων Μυστηρίων στὴν ἰδία τὴ θεά, ὅταν ἀποκάλυψε στοὺς ἄρχοντες τῆς Ἑλευσίνας τὰ ἱερά της Μυστήρια καθὼς καὶ τὸν τρόπο τέλεσης αὐτῶν. Μάλιστα, ὅπως διαβάζουμε στὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ὑμνου, ἡ Δήμητρα, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν

Καὶ τώρα λίγα λόγια περὶ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ μηροῦ τῶν ὠδινῶν. Ὁ θεὸς τῶν Ἑλλήνων Δίας ἐρωτεύτηκε τὴν γυναῖκα ἐνὸς Θηβαίου ἀξιωματοῦχου, τὴν Σεμέλη, καὶ πολλὰς φορὰς κατέβαινε στὴν κλίνη της κατὰ τὴν νύχτα. Ἡ Σεμέλη τὸν παρακαλοῦσε λέγοντας: «Κάτελθε ἐπ’ ἐμὲ μὲ ὅλη τὴν θεία δόξα σου γιὰ νὰ σὲ δῶ». Ἐκεῖνος τῆς ἀπαντοῦσε: «Δὲν θὰ τὴν ἀντέξεις καὶ θὰ πεθάνεις». Αὐτὴ ὅμως συνέχισε νὰ τὸν παρακαλεῖ, ὥσπου ἐκεῖνος κατῆλθε ἐπ’ αὐτῆς μὲ ἀστραπὲς καὶ βροντὲς καὶ αὐτὴ κάηκε. Μαζὶ καταστράφηκε καὶ ὅλη ἡ αὐλή της. Τότε ὁ Δίας ἄνοιξε τὴν κοιλία της, ἔβγαλε γρήγορα ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ἀτελὲς βρέφος, διάτμησε τὸν μηρό του, ἔβαλε ἐκεῖ τὸ βρέφος καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸν συνέρραψε. Ὅταν ὁλοκληρώθηκε καὶ ὁ ἔνατος μῆνας, ὁ μηρός του πόνεσε ὅπως συμβαίνει στίς γυναῖκες κατὰ τὸν τοκετό. Ἔτσι γεννήθηκε τὸ παιδί, ποὺ τὸ ὀνόμασαν Διόνυσο καὶ τὸ παρέδωσαν στίς Νύμφες γιὰ νὰ τὸ ἀναθρέψουν. Σύμφωνα μὲ τὶς ἐλληνικὰς παραδόσεις, ὁ Διόνυσος εἶναι θεὸς καὶ προστάτης τῆς οἰνοποσίας.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀναφέρει ὅτι κάτι παρόμοιο εἶχε συμβεῖ παλαιότερα καὶ μὲ τὸ κεφάλι τοῦ Δία, τοῦ ἀνδρόγυνου θεοῦ. Ὁ Δίας συνέλαβε ἀφ’ ἑαυτοῦ, μέσα στὸ κεφάλι του, τὴν κόρη ποὺ ὀνομάστηκε Ἀθηνᾶ Παλλάδα. Ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα τοῦ τοκετοῦ, τὸ κεφάλι τοῦ Δία πόνεσε καὶ τότε αὐτὸς διέταξε τὸν Ἥφαιστο, τὸν προστάτη τῶν σιδεράδων, νὰ τὸν χτυπήσει μὲ πέλεκυ. Ἀπὸ τὸ χτύπημα ὤρμησε ἔξω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Δία ἡ ὁμορφὴ κοπέλα, ποὺ πέταξε στὸν ἀέρα κουνώντας τὸ κοντάρι της. Ἀνδρόγυνον ἀποκαλεῖ ὁ ἱεροκῆρυξ καὶ τὸν θεὸ Διόνυσο, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸν τὸν εἶχαν γιὰ πόρνη καὶ ὁ ἴδιος πορνευόταν αἰσχρῶς. «Πλῆθος οἱ μεθυσμένοι

καρποφορία τῆς γῆς, στὴν συνέχεια δίδαξε στοὺς βασιλεῖς Τριπτόλεμο, Διοκλῆ, Εὐμόλπο, Κελεὸ καθὼς καὶ τὸν Πολύξενο τὰ ἱερὰ Μυστήριά της, τὰ ὁποῖα, ὅμως, ἔπρεπε νὰ παραμένουν ἀπόρρητα.

καὶ ὁλόκληρος στρατὸς οἱ ἔκφυλοι ἄνδρες»³⁵⁹, λέγει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος περιγράφοντας τὴν συνοδίαν τῶν ἀνδρῶν ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὸν Διόνυσον καὶ ἀσελγοῦσαν μαζί του ποικιλοτρόπως.

Περὶ δὲ τῶν «πορνικῶν μυστηρίων τῆς Ἀφροδίτης»³⁶⁰, ἡ ὁποία, ὅπως λένε περὶ αὐτῆς οἱ μῦθοι τῶν Ἑλλήνων, γεννήθηκε ἀλλὰ καὶ λατρεύεται μὲ αἰσχροὺς τρόπους ποὺ δὲν ἀρμόζει οὔτε ἐγὼ νὰ διηγηθῶ σὲ σᾶς, τοὺς ζηλωτὲς τῆς ἀγνότητος, οὔτε ἐσεῖς νὰ τὰ ἀκοῦτε καὶ νὰ ρωτᾶτε.

Οἱ Φαλλοὶ καὶ οἱ Ἰθύφαλλοι εἶναι ἐπίσης πολὺ αἰσχροὶ κατὰ τὸ σχῆμα τους. Τὸ ἴδιο αἰσχροὶ εἶναι καὶ οἱ μῦθοι ποὺ σχετίζονται μὲ αὐτούς³⁶¹. Πρέπει ὅμως νὰ ἀναφερθοῦμε λίγο καὶ σὲ αὐτούς, ἐπειδὴ ἡ Ἁγία Γραφή λέει: «οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται»³⁶² καθὼς καί: «ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός»· καὶ παρακάτω: «διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν»³⁶³. Ἔτσι συνέβη καὶ στοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλους λαοὺς, ποὺ δὲν γνώρισαν τὸν ἀληθινὸ Θεό. Ἀφοῦ νικήθηκαν ἀπὸ τὴν αἰσχροῦ σαρκικῆς πράξεως τους, ἐκτὸς ὅλων τῶν ἄλλων δημιούργησαν καὶ κάτι ἀκόμα περισσότερο πορνικόν. Ἐφτιαξαν εἰδῶλα σὲ σχῆμα τεράστιου ὀρθωμένου μορίου, τὰ τοποθέτησαν σὲ διασταυρώσεις δρόμων καὶ προσκυνοῦσαν τὸ μόνον. Αὐτὸ ὀνομάστηκε Φαλλὸς ἢ Ἰθύφαλλος, ἐνῶ τὸ εἶδωλον τὸ ὀνόμασαν Πρίαπον.

Τὶς ἱστορίες περὶ ξενοκτονιῶν στὴν Ταυροσκυθία καὶ περὶ

359. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ΄. Εἰς τὰ Ἁγία Φῶτα*: «καὶ χορὸς μεθύοντων, καὶ στρατὸς ἔκλυτος», PG 36. 337C.

360. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ΄. Εἰς τὰ Ἁγία Φῶτα*: «Οὐδὲ Ἀφροδίτης πορνικὰ μυστήρια, τῆς αἰσχροῦς, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, καὶ γεννωμένης καὶ τιμωμένης», PG 36. 337CD.

361. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ΄. Εἰς τὰ Ἁγία Φῶτα*: «Οὐδὲ Φαλλοὶ τινες καὶ Ἰθύφαλλοι, αἰσχροὶ καὶ τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς πράγμασιν», PG 36. 337CD.

362. *Ψαλμ.* 72:27.

363. *Ψαλμ.* 13:1.

τῶν Λακώνων ἐφήβων πὺν μαστίγωναν τὸν ἑαυτὸ τους μέχρι νὰ αἰμορραγήσουν μπροστὰ στὸ εἶδωλο τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος³⁶⁴ δὲν τὶς θυμᾶμαι καλά, ἐπειδὴ ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια δὲν διαβάζω τὰ βιβλία τῶν Ἑλλήνων. Θυμᾶμαι μόνο ὅτι ἡ παρθένα Ἰφιγένεια, ἡ κόρη τοῦ βασιλιᾶ Ἀγαμέμνονα, ἔφυγε ἀπὸ κάποιον ἢ διωκόταν ἀπὸ κάποιον —δὲν θυμᾶμαι τί ἀπὸ τὰ δύο—, ὥσπου ἔφτασε στὴν χώρα τῶν Τανροσκυθῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολὺ ἄγριοι καὶ ἀπάνθρωποι. Οἱ Τανροσκύθες, πὺν σήμερα λέγονται στὰ ρωσικὰ Τάταροι τῆς Κριμαίας, ἔβαλαν τὴν Ἰφιγένεια λόγῳ τῆς ὁμορφιάς της νὰ ὑπηρετεῖ τὴν θεὰ τους καὶ κατὰ τὶς ἐορτὲς νὰ θυσιάζει σὲ αὐτὴν κάθε φορὰ ἀπὸ ἓναν ξένο.

Ὅσο γιὰ τοὺς Λάκωνες ἐφήβους, δὲν θυμᾶμαι γιὰ ποιὸν λόγο ξεγυμνώνονταν καὶ αὐτομαστιγώνονταν μέχρι νὰ αἰμορραγήσουν, μπροστὰ στὸ εἶδωλο τῆς Ἀρτέμιδος.

Ὅσο γιὰ τὸν φόνο τοῦ Πέλοπα³⁶⁵, θὰ πῶ ἐν συντομίᾳ ὅ,τι θυμᾶμαι. Οἱ πεινασμένοι θεοὶ ἐπισκέφθηκαν τὸν πατέρα του (δὲν θυμᾶμαι τὸ ὄνομά του). Ἐκεῖνος, μὴ ἔχοντας τίποτα νὰ τοὺς κερᾶσει, πῆρε τὸν γιὸ τοῦ Πέλοπα, τὸν ἔκοψε κρυφὰ σὲ κομμάτια τὰ ὁποῖα ἔβρασε καὶ τὰ παρουσίασε μπροστὰ τους στὸ τραπέζι. Ἐκεῖνοι ἔφαγαν καὶ χόρτασαν, χωρὶς νὰ ξέρουν ὅτι ἔφαγαν ἀνθρώπινο κρέας. Ὅταν ὅμως τὸ κατάλαβαν, ἀφοῦ θαύμασαν τὴν φιλοξενία τοῦ πατέρα του, λυπήθηκαν τὸν Πέλοπα καὶ τὸν ἀνέστησαν.

Οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐπίσης τὴν θεὰ Ἑκάτη, πὺν ἦταν σκοτεινὴ, καταχθόνια καὶ τὴν νύχτα ἔστελνε ἀπὸ τὸν κάτω Κόσμο στοὺς

364. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ'. Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*: «οὐδὲ Ταύρων ξενόκτονίαι, καὶ Λακωνικῶν ἐφήβων ἐπιβώμιον αἷμα, ξαινομένων ταῖς μαστίξι, καὶ τοῦτο μόνον κακῶς ἀνδριζομένων οἷς τιμᾶται θεά, καὶ ταῦτα παρθένης», PG 36, 337CD - 340A.

365. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ'. Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*: «Ποῦ δὲ θήσεις τὴν Πέλοπος κρεουργίαν, πεινῶντας θεοὺς ἐστιῶσαν, καὶ φιλοξενίαν πικρὰν καὶ ἀπάνθρωπον», PG 36, 340AB.

άνθρώπους φοβερὰ ὄνειρα, ἐνῶ αὐτοὶ τὴν λάτρευαν κυριευόμενοι ἀπὸ μεγάλο φόβο³⁶⁶. Ἄς ἀναφερθοῦμε ἐπίσης στὸν γκρεμὸ καὶ τὸ ἀπόκρυφο ἄντρο τοῦ Τροφωνίου, ποὺ ζοῦσε κάτω ἀπὸ τὴν γῆ καὶ ἔδιδε μαντεῖες στοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν, ὅμως, οἱ ἄνθρωποι γύριζαν πίσω στὸν κόσμο, δὲν ἐνιωθάν πλέον χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση, ἀλλὰ θλίψη ἀδιάκοπη, καὶ τὰ πρόσωπά τους γέμιζαν μὲ ρυτίδες. Τόσο τρομακτικὰ ἦσαν τὰ δαιμονικά φαντάσματα ποὺ τοὺς ἐμφανίζονταν ἐκεῖ³⁶⁷. Ὅσο γιὰ τὴν Δωδώνη, ἦταν ἓνα πολὺ ὠραῖο ὄρεινὸ δάσος στὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ζοῦσαν οἱ δαίμονες ποὺ ἔδιδαν προφητεῖες στοὺς Ἕλληνες καὶ ἀπαντοῦσαν στίς ἐρωτήσεις τους στεκόμενοι στίς κορυφές τῶν δρυῶν³⁶⁸.

Ἐπίσης, μὲ τὸ νερὸ τῆς Κασταλίας πηγῆς οἱ δαίμονες προφήτευαν στοὺς ἀφελεῖς ἀνθρώπους: ὅταν ἔπιναν τὸ νερό, αὐτὸ ἔβραζε στὸν λαϊμὸ τους καὶ προφήτεψε κάτι ἀλλόκοτο³⁶⁹. Ὁ Δελφικὸς τρίποδας μὲ τὸ πολύτιμο χρυσήλατο εἶδωλο τοῦ Ἀπόλλωνα ἐπάνω του ἦταν φτιαγμένος κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο:³⁷⁰ Πάνω στὸ βάθρο στεκόταν τὸ στολισμένο εἶδωλο τοῦ Ἀπόλλωνα, ποὺ μὲ τὸ δεξιὸ χεῖρ κρατιόταν ἀπὸ τὸ λεγόμενο δένδρο τῆς Δάφνης, τὸ ὁποῖο φυτεύτηκε δίπλα του. Ὅταν ἦταν νὰ ἀπαντήσῃ στοὺς ἱερεῖς σχετικὰ μὲ ὁτιδήποτε τὸν ρωτοῦσαν, κουνοῦσε πρῶτα τὸ δένδρο καὶ μετὰ ἀπαντοῦσε³⁷¹.

366. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ'. Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*: «ποῦ δὲ Ἑκάτης τὰ φοβερὰ καὶ σκοτεινὰ φάσματα», PG 36, 340AB.

367. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ'. Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*: «Τροφωνίου κατὰ γῆς παίγνια καὶ μαντεύματα», PG 36, 340AB.

368. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ'. Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*: «ἡ Δωδωναίας δρυὸς ληρήματα», PG 36, 340AB.

369. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ'. Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*: «ἡ Κασταλίας μαντικὸν πόμα», PG 36, 340AB.

370. Στὸ σημεῖο αὐτὸ στὸ χειρόγραφο ὑπάρχει σχέδιο ἀπὸ δύο συγκεντρικoὺς κύκλους ποὺ ἐνώνονται μεταξὺ τους σὲ μερικὰ σημεῖα.

371. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΑΘ'. Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα*: «ἡ τρίποδος Δελφικοῦ σοφίσματα», PG 36, 340AB.

Θὰ σοῦ ἀναφέρω ἀκόμα μία ἱστορία, μὲ τὴν ὁποία καὶ θὰ τελειώσω. [...] Ὑπάρχει στὴν Ἑλλάδα γῆ ποὺ λέγεται Θράκη. Ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ βουνὸ ὀνόματι Αἶμος (ποὺ τώρα λέγεται Θεοβούνι καὶ σημαίνει «τὸ βουνὸ τοῦ Θεοῦ») μέχρι τὸ Βυζάντιο, δηλαδὴ τὴν Κωνσταντινούπολη. Αὐτὴ ἡ περιοχὴ ἐκτείνεται τόσο πρὸς βορρᾶ ὅσο καὶ πρὸς νότο, καὶ καλλιεργεῖται [ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια...]. Εἶναι πολὺ πλούσια καὶ μὲ ἀφθονία παντὸς ἀγαθοῦ. Ἐκεῖ ζοῦσε ὁ περίφημος σοφὸς Ὁρφέας, τὰ συγγράμματα τοῦ ὁποίου εἶναι ἀκόμα σημαντικὰ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Δὲν περιέχουν μόνον καλὰ, ἀλλὰ ὁ ἀσκημένος ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ ἀντλήσει ἀπὸ αὐτὰ πολὺ χρήσιμα πράγματα. Ὁ Ὁρφέας, λοιπόν, δημιούργησε γιὰ τοὺς Θράκες τοὺς πρῶτους νόμους ἀναφορικὰ μὲ τὸ πῶς πρέπει νὰ λατρεύει κανεὶς τὸν Θεό. Ἐπίσης, εἰσηγήθηκε τὸ πῶς πρέπει νὰ τελοῦνται τὰ μυστήρια. Οἱ Ἕλληνες θαύμαζαν τὴν σοφία του. Ἐλεγαν μάλιστα ὅτι ἦταν τόσο γλυκεῖα ἡ φωνὴ του ὅταν τραγουδοῦσε παίζοντας τὴν κιθάρα, ὥστε ὅλοι τὸν ἄκουαν. Ἀκόμα καὶ τὶς ἄψυχες πέτρες προσήλκυε μὲ τὴν γλυκύτητα τοῦ τραγουδιοῦ του. Εἶναι ὁ ἴδιος Ὁρφέας ποὺ τὸ λείψανό του βρέθηκε σὲ σιδερένια λειψανοθήκη στὴν Θράκη ἐπὶ βασιλείας τῶν ὀρθοδόξων βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης. Ἐκεῖ μάλιστα ἔγραψαν καὶ αὐτὴν τὴν φράση: «Ὁ Χριστὸς θὰ γεννηθεῖ ἀπὸ τὴν Παρθένο, καὶ πιστεύω σὲ Αὐτόν. Ἐπὶ βασιλείας Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης θὰ μὲ ξαναδεῖ ὁ ἥλιος»³⁷².

Αὐτὰ νομίζω πῶς εἶναι ὅσα ἀναφέρει σχετικὰ ὁ Θεολόγος. Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, δὲν μπορῶ νὰ σᾶς μιλήσω χωρὶς τὴν συνδρομὴ ἐλλήνικοῦ βιβλίου.

372. Γιὰ τὴν διάδοση αὐτοῦ τοῦ θρύλου στὴν μοσχοβίτικη Ρωσία τοῦ 16^{ου} αἰώνα, βλ.: LENHOFF G., *How the Bones of Plato and Two Kievan Princes Were Baptized: Notes on the Political Theology of the «Stepennaja kniga»* // *Die Welt der Slaven*, 2001, Jhrg 46. H. 2. σσ. 313-330.

**38. Ἐπιστολή πρὸς τὸν Β. Μ. Τουτσκῶφ-Μορόζωφ περὶ τοῦ
τυπογραφικοῦ σήματος τοῦ Ἄλδου Μανούτιου³⁷³**

Μοῦ ζήτησες, κύριε καὶ ἡγεμόνα μου Βασίλειε, υἱὲ τοῦ Μιχαήλ, νὰ σοῦ ἐξηγήσω πῶς ἐρμηνεύεται τὸ σῆμα ποὺ εἶδες στὸ τυπωμένο βιβλίο. Ἄκουσε, λοιπόν, προσεχτικά.

Ὑπῆρχε στὴν Βενετία ἓνας πολὺ ἔμπειρος φιλόσοφος ὀνόματι Ἄλδος καὶ στὸ ἐπίθετο Μανούτιος, ἀπόγονος ἀρχαίων Ρωμαίων, ποὺ ἔμαθε εἰς βάθος τὴν λατινικὴ καὶ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὸν γνώρισα στὴν Βενετία, ὅπου τὸν ἐπισκέφθηκα πολλὰ φορὲς γιὰ τὰ βιβλία του. Ἦμουν τότε ἀκόμα νέος καὶ φοροῦσα κοσμικὴ ἐνδυμασία. Ὁ Ἄλδος Μανούτιος, ποὺ θυμίζει στὴν σοφία τοὺς ἀρχαίους Ρωμαίους, δημιούργησε γιὰ λογαριασμό του αὐτὸ τὸ σοφὸ σῆμα, ὥστε νὰ ὑπενθυμίζει σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, σὲ ἄρχοντες ἀλλὰ καὶ ἀμαθεῖς, πῶς μποροῦν νὰ ἀποκτήσουν τὴν αἰώνια ζωή, ἂν ὄντως τὸ ἐπιθυμοῦν. Ἡ ἄγκυρα ἐδῶ συμβολίζει τὴν

373. Τὸ τυπογραφικὸ σύμβολο τοῦ γνωστοῦ βενετοῦ ἐκδότη Ἄλδου Μανούτιου (τὸ δελφίνι γύρω ἀπὸ τὴν ἄγκυρα) συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή: «Festina Lente» (δηλαδή: «Σπεῦδε βραδέως»). Ὁρισμένοι ἐρευνητὲς ὑποθέτουν ὅτι ἡ ἰδιαιτέρη ἐρμηνεία τοῦ σήματος ἀπὸ τὸν Μάξιμο ὀφείλεται στὴν φαντασία του. Ὁ Μάξιμος σταμάτησε νὰ ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν ἐκδότη πρὶν ἀπὸ τὴν δημιουργία τοῦ σήματος (τὸ 1502) καὶ γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ γνωρίζει τὴν πραγματικὴ σημασία του (ἐκδοχὴ τοῦ Ι. Ντενίσωφ· βλ. Ἰβάνωφ, σσ. 207-208· Μπουλάνιν, σ. 193). Ἀπὸ τὴν ἐπιστολή, ὅμως, συμπεραίνεται ὅτι ὁ Μάξιμος εἶχε δεῖ νωρίτερα τὸ ἐν λόγω σῆμα καὶ εἶχε σαφὴ ἄποψη περὶ αὐτοῦ. Κατὰ συνέπεια, τὸ περιστατικὸ αὐτὸ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἐν λόγω ἐρμηνεία. Δὲν ἀποκλείεται, στὸν κύκλο τῶν Ἰταλῶν γνώριμων τοῦ Μαξίμου νὰ κυκλοφοροῦσε μιὰ ἰδιαίτερη ἐξήγηση τῆς ἀλληγορίας ποὺ μᾶς παρουσιάζει ἐδῶ ὁ συγγραφέας. Περὶ τοῦ παραλήπτη τῆς ἐπιστολῆς, βλ. σχόλια στὸ κείμενο ἀρ. 6. Ἡ ἐπιστολή σώζεται σὲ δύο ἐκδοχάς (βλ. Μπουλάνιν, 1984, σσ. 192-193), ἀπὸ τίς ὁποῖες γιὰ τὴν μετάφραση προτιμήθηκε ἡ παλαιότερη. Πηγὴ τοῦ κειμένου: «Ὁ ὅσιος Μάξιμος ὁ Γραικός», σσ. 345-346. — Ἰβάνωφ, 362.

ἀκλόνητη καὶ ἰσχυρὴ πίστις, ἐνῶ τὸ ψάρι τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴν. Τὰ σοφὰ αὐτὰ σύμβολα μᾶς διδάσκουν τὰ ἑξῆς: Ὅπως ἡ σιδερένια ἄγκυρα κρατᾷ τὸ πλοῖο σταθερὸ στὴν θάλασσα καὶ τὸ σώζει ἀπὸ κινδύνους —θύελλες καὶ τρικυμίες—, ἔτσι καὶ ὁ εἰλικρινὴς φόβος τοῦ Θεοῦ, πὺν βασίζεται στὴν ἀλήθεια καὶ τὴν δικαιοσύνη τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, σώζει τὶς ἀνθρώπινες ψυχὰς ἀπὸ τὴν δυστυχία καὶ τὶς δολοπλοκίαις ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν. Καὶ ὅπως τὸ πλοῖο χωρὶς ἄγκυρα δὲν μπορεῖ νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὴν τρικυμία ἀλλὰ ναυαγεῖ καὶ βουλιάζει στὸν βυθὸ καὶ χάνεται, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου πὺν ἀπέρριψε τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὴν ζωὴ σύμφωνα μὲ τὴν ἀλήθεια, τυγχάνει νὰ ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὸν ἀόρατο ἐχθρὸ καὶ τελικὰ καταστρέφεται δίχως νὰ εἶναι ἀγκυροβολημένη μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

Σοῦ τὰ ἐξηγῶ ἔτσι ὅπως τὰ κατάλαβε ὁ ταπεινὸς νοῦς μου. Ὅποιος γνωρίζει περισσότερα, ἂς μᾶς διαφωτίσει. Ὑποκλίνομαι πολλὰς φορὰς ἐνώπιόν σου, κύριέ μου.

39.
ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΙΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΝ
ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Τοῦ Ἀρχιμανδρίτου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Χρυσοστόμου Παπαδάκη τοῦ Κρητός

Τὸν Παρακλητικὸ αὐτὸν Κανόνα πρὸς τὸ Πανάγιο Πνεῦμα, τὸν συνέταξε ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικὸς μέσα στὴ φυλακὴ, μετὰ ἀπὸ ἄδικες συνοδικὲς καταδίκες ἀπὸ τὴ Ρωσικὴ Ἐκκλησία, τῇ συνεργίᾳ τοῦ πονηροῦ, ἡ ὁποία ὅμως Ἐκκλησία ἀναγνώρισε τὸ λάθος της, τὸν τιμᾷ ὡς Ἅγιο καὶ τὸν ἀναγνωρίζει ὡς φωτιστὴ της. Φυλακισμένος στὴ Μονὴ Βολοκολάμσκ, περὶ τὸ 1529-30 καὶ στεροῦμενος τῶν ὑλικῶν γραφῆς, τὸν ἔγραψε στὴν ἐκκλησιαστικὴ σλαβονικὴ γλῶσσα μὲ κάρβουνο στὸν τοῖχο, λίγο πρὶν τὴν ἀπελευθέρωσή του ἀπὸ αὐτὴ τὴ φυλάκιση, διότι καὶ πάλι φυλακίσθηκε τὸ 1531 στὴ Μονὴ Τβέρ.

Ὅταν, λοιπόν, ἀφέθηκε ἐλεύθερος, ἔγινε ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ὕμνογραφήματος. Στὸν κώδικα ἀριθ. 42 τοῦ 16^{ου} αἰῶνος ποὺ βρίσκεται στὴν Ρωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη (RGB, MDA, κώδ. 42, φφ. 408v-416), προερχόμενος ἀπὸ τὴ Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σεργίου, ὑπάρχει τὸ κείμενο πάνω στὸ ὁποῖο διακρίνονται ιδιόχειρες διορθώσεις τοῦ Ἁγίου καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ σφραγίδα γνησιότητος. Κυκλοφόρησε ἐξ ἀντιγραφῆς ὁ Κανόνας αὐτὸς καὶ σὲ ἄλλα μεταγενέστερα χειρόγραφα, μέσα στὰ ὁποῖα —ὅπως πάντα γινόταν— ὑπῆρξαν ἐπεμβάσεις λαθροχειρίας. Ὁ κώδικας ὅμως τοῦτος φέρει τὸ πρῶτο κείμενο, τὸ γνήσιο, ὅπως ἐγράφη μέσα στὶς σκληρὲς συνθῆκες τῆς εἰρκτῆς καὶ ποὺ ὑπῆρξε γιὰ τὸν ἴδιο παράκληση τοῦ Παρακλητή.

Τοῦ συγκεκριμένου γνησίου κειμένου ἔγιναν δύο μεταφράσεις. Ἡ πρώτη ἀπὸ τοὺς δρ. φιλόλογους Εἰρήνη Μ. Γκριτσέβσκαγια (ἀπὸ τὰ σλαβονικὰ στὰ ρωσικά) καὶ Μάξιμο-Ὁλεγκ Τσυμπένκο (ἀπὸ τὰ ρωσικὰ στὰ ἑλληνικά), καὶ ἡ δεύτερη ἀπὸ τὸν ἑλληνομαθῆ

Ρῶσο Ἱερομόναχο Πρόχορο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βαλαάμ. Ἡ δυσκολία ἦταν ἀσφαλῶς μεγάλη, διότι ἔπρεπε νὰ ἀποδοθοῦν ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερο μὲ ἀκρίβεια λέξεις καὶ νοήματα ἀπὸ τὴν παλαιοσλαβονικὴ γλῶσσα στὴν ὁποία συνέταξε τὸ ὑμνογράφημα ὁ Ἅγιος, στὴ νέα ἐλληνικὴ. Τὸ ἐπόμενο βῆμα ἦταν τολμηρὸ ἐγχείρημα. Νὰ γίνει μεταγραφὴ σὲ ἔμμετρο λόγο, δηλαδὴ κανονικὴ ὑμνογραφία γιὰ χρῆση, ἀφοῦ ὁ ἱερὸς ὑμνογράφος τὸν εἶχε μὲν γράψει στὰ τότε ἐκκλησιαστικὰ σλαβονικά, ἀλλὰ πάνω στὸ μέτρο τοῦ γνωστοῦ ἐλληνικοῦ Μικροῦ Παρακλητικοῦ Κανόνα πρὸς τὴν Παναγία.

Ὅταν μᾶς ζητήθηκε ἀπὸ τὴν I. M. M. Βατοπαιδίου νὰ προβοῦμε σ' αὐτὸ τὸ ἐργῶδες ἐγχείρημα, δὲν πιστεύαμε ὅτι μπορούσαμε νὰ ἀνταποκριθοῦμε. Ἐπρεπε, λέξεις καὶ νοήματα τῆς ἀγίας γραφίδος τοῦ θείου Μαξίμου νὰ μεταγραφοῦν ὅσο τὸ δυνατόν πιστότερα στὴ γλῶσσα τῆς ὑμνογραφίας καὶ συγχρόνως στὸ ἀκριβὲς μέτρο. Ἄν τὸ μέτρο ἀποτελεῖ πάντοτε μιὰ τροχοπέδη γι' αὐτὰ ποὺ θέλει νὰ γράψει ὁ ὑμνογράφος, καὶ ἰδιαίτερα ὅταν ἔχει καταιγιστικὴ ἐνέργεια τοῦ χαρίσματος, πόσω μᾶλλον γιὰ ἓνα τέτοιο κείμενο μὲ τὴν ἰδιομορφία του, τὴν προέλευσή του. Ἐπρόκειτο γιὰ κείμενο τοῦ ὁποίου τὸ πρωτότυπο ἦταν γραμμένο ἀπὸ ἓναν μεγάλο Ἅγιο καὶ φωτιστὴ ἑνὸς μεγάλου ἔθνους, ὁ δὲ τολμητὴς αὐτοῦ τοῦ ἔργου θὰ ἔφερε μεγάλη εὐθύνη.

Λόγω αὐτῆς τῆς μεγάλης δυσκολίας, κάποιες λέξεις —εὐτυχῶς λίγες— δὲν στάθηκε δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθοῦν, ὅμως ἀντ' αὐτῶν χρησιμοποιήθηκαν συνώνυμες, χωρὶς ἔτσι νὰ ἀλλάξει τὸ νόημα. Σὲ κάποια σημεῖα πάλι, ἡ μετάφραση ἦταν ἀνεπαρκὴς ἢ καὶ κάπως ἀσαφὴς ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβεια τοῦ νοήματος καὶ ἀπαιτοῦσε γιὰ τὸν ἴδιο λόγο «συγγενικὸ» συμπλήρωμα, τὸ ὁποῖο βοηθοῦσε στὴ σαφήνεια τοῦ λόγου. Σὲ κάποια ἐπίσης Τροπάρια χρειάστηκε ἡ τοποθέτηση κλητικῶν προσφωνήσεων πρὸς τὰ ὑμνολογούμενα Πρόσωπα (Ἁγία Τριάδα, Χριστό, Ἅγιο Πνεῦμα καὶ Θεοτόκο) ἢ ἀντικατάσταση μὲ ἄλλες, χάριν τοῦ μέτρου.

Τὴν προσπάθεια συνόδευσεν ἡ ἐναγώνιος προσευχή πρὸς τὸ Παν-
άγιο Πνεῦμα καὶ τὸν Ἅγιο Μάξιμο, ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν
ἦταν τουλάχιστον ἀρνητικό.

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΥΜΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΟΣ

Ἐνῶ ὁ κύριος κορμὸς εἶναι σύμφωνα μὲ τὸν Μικρὸ Παρακλητικὸ
Κανὸνα πρὸς τὴν Παναγία, παρουσιάζει τὶς ἐξῆς ιδιομορφίες:

α) Ἀπουσιάζουν τελείως οἱ ἱερατικὲς ἐκφωνήσεις. Ὁ Ἅγιος Μάξι-
μος ἦταν ἀπλὸς Μοναχὸς καὶ τὸν Κανὸνα τὸν συνέταξε μάλιστα
κάτω ἀπὸ τὶς συνθηκὲς ποὺ ἀναφέραμε, γιὰ προσωπικὴ προσ-
ευχητικὴ χρῆση. Αὐτὸ βέβαια θὰ βοηθοῦσε ἀργότερα τὸ γεγονὸς
μῆς εὐρείας διαδόσεώς του, ἀφοῦ θὰ ἐξυπηρετοῦσε καὶ Μονα-
χοὺς καὶ λαϊκοὺς πιστοὺς. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος γράφει προτροπὲς
κατὰ τὴν τέλεση ποὺ ἀπευθύνονται σὲ δεῦτερο πρόσωπο. Πολλὰ δὲ
Τροπάρια εἶναι σὲ πρῶτο πληθυντικὸ πρόσωπο.

β) Μετὰ τὸ «Δι' εὐχῶν...», ἀντὶ νὰ ἀρχίζει ἀμέσως μὲ τὸ «Κύριε
εἰσάκουσον...» *Ψαλμ.* ρμβ' (142), ὑπάρχει τὸ Τρισάγιο, τὸ «Κύριε
ἐλέησον» ἰβ' φορὲς καὶ τὰ «Δεῦτε προσκυνήσωμεν...» καὶ κατόπιν
ἀκολουθεῖ ὁ παραπάνω *Ψαλμός*.

γ) Μετὰ τὸ «Θεὸς Κύριος...», ψάλλεται ἓνα Ἰδιόμελο πρὸς
τὴν Ἁγία Τριάδα ἀντὶ τοῦ καθιερωμένου Προσομοίου κατὰ τὸ «Ὁ
ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ...». Αὐτὸ θέλει νὰ ψάλλεται δὶς. Ἀκολου-
θεῖ καὶ δεῦτερο Ἰδιόμελο ἀπευθυνόμενον καὶ αὐτὸ στὴν Ἁγία Τριά-
δα, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προτάσσεται «Δόξα Πατρί...», ἃν καὶ τὸ Προ-
σόμοιο ποὺ ἀκολουθεῖ εἶναι Θεοτοκίον καὶ θὰ τοῦ ἄρμοζε τὸ «Καὶ
νῦν...». Ἄλλωστε τὸ ἐπέλεξε ἀπὸ τὰ ἐν χρήσει πολὺ γνωστά, γιὰ νὰ
συμφωνεῖ μὲ τὸν ἦχο τοῦ Ἰδιομέλου.

δ) Μετὰ τὸν Ν' *Ψαλμό*, ζητεῖ νὰ ψάλλονται καὶ οἱ Εἱρμοί, ἀνα-
φέρει δὲ τοὺς Στίχους οἱ ὁποῖοι θέλει νὰ προτάσσονται τῶν Τρο-

παρίων βάσει τοῦ περιεχομένου τους. Τὸ πρῶτο εἶναι πρὸς τὸν Χριστό, τὸ δεύτερο πρὸς τὴν Ἁγία Τριάδα, τὰ ἐπόμενα πρὸς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὰ δύο τελευταῖα πρὸς τὴν Παναγία. Αὐτὸ ὅμως δὲν τηρεῖται μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια στὸ κείμενο. Διότι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Τροπαρίων τῶν Ὡδῶν δὲν εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος καὶ ἡ σειρὰ ἐνίοτε ἀλλάζει. Ὅχι μόνο τὸ «Καὶ νῦν...» κατὰ τὴν τάξη προτάσσεται τοῦ Θεοτοκίου, ἀλλὰ καὶ τὸ «Δόξα...», στὴ δὲ δ' Ὡδὴ τὰ Θεοτοκία εἶναι τρία συνεχόμενα.

ε) Ἀκροστιχίδα στὴ σλαβονικὴ δὲν ὑπάρχει, κάτι ποὺ μέχρι καὶ σήμερα θεωρεῖται ὡς ἡ χαρακτηριστικὴ —κάθε φορὰ καὶ ἄλλη— ὕμνογραφικὴ ὑπογραφή τοῦ ὕμνογράφου. Ἐπομένως, οὔτε καὶ στὸ παρὸν ὕμνογράφημα θὰ μπορούσε νὰ μπεῖ.

στ) Τὰ δύο Τροπάρια, τὰ κατὰ τὸ «Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων...» καὶ «Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ...», δὲν τοποθετοῦνται μόνο στὸ τέλος τῶν Ὡδῶν γ' καὶ στ', ἀλλὰ καὶ στίς η' καὶ θ'. Ὡς πρὸς τοῦτο ἀκολουθεῖ τὸν Μεγάλον Παρακλητικὸ Κανόνα πρὸς τὴ Θεοτόκο, ὁ ὁποῖος τὰ τοποθετεῖ στὸ τέλος κάθε Ὡδῆς, ἀλλὰ ποὺ ὅμως στὴν πράξη δὲν ἐπεκράτησαν (βλ. *Μέγα Ὠρολόγιον*).

ζ) Κάθισμα καὶ Κοντάκιο εἶναι καὶ τὰ δύο Προσόμοια σὲ ἦχο β' «Τὰ ἄνω ζητῶν...», ἐνῶ τὸ Κοντάκιο μετὰ τὴν στ' Ὡδὴ συνήθως συντάσσεται κατὰ τὸ «Προστασία τῶν Χριστιανῶν...» ἢ «Τοῖς τῶν αἱμάτων σου...».

η) Ἀφοῦ παραλείπεται τὸ Εὐαγγέλιο ὡς ἱερατικὴ ἐκφώνηση, παραλείπονται καὶ τὰ πρὸ αὐτοῦ ψαλλόμενα, δηλαδὴ τὸ α' Ἀντίφωνο τῶν Ἀναβαθμῶν τοῦ δ' ἤχου «Ἐκ νεότητός μου...», τὸ Προκείμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιο Προσόμοιο σὲ ἦχο πλ. β' «Ὅλην ἀποθέμενοι...».

θ) Στὴ θέση τῶν Μεγαλυναρίων τοποθετοῦνται δύο ἀπὸ τὰ Τριαδικὰ Μεγαλυνάρια τοῦ Μεσονυκτικοῦ τῆς Κυριακῆς, ἐναλλάξ μὲ δύο δικά του. Καὶ ἐδῶ ἀκολουθεῖται ἡ σειρὰ τῶν Τροπαρίων, δηλαδὴ τὸ πρῶτο τοῦ Χριστοῦ (ἀπὸ τὸ Μεσονυκτικόν), τὸ δεύτερο

τῆς Ἁγίας Τριάδος (δικό του), τὸ τρίτο τῆς Ἁγίας Τριάδος (ἀπὸ τὸ Μεσονυκτικό), τὸ τέταρτο τῆς Παναγίας (δικό του), τελευταῖο δὲ τὸ γνωστὸ πρὸς τὴν Παναγία «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς...» πού σὲ ὅλους τοὺς Παρακλητικοὺς Κανόνες λέγεται πρῶτο.

ι) Ἀντὶ Ἀπολυτικίου μετὰ τὸ Τρισάγιο, ὁ Ἅγιος τοποθετεῖ ἓνα γνωστὸ κατανυκτικὸ Προσόμοιο πρὸς τὴν Παναγία. Ἀλλ' οὕτε καὶ πρὸ τοῦ «Δι' εὐχῶν...» τοῦ τέλους τῆς Παρακλήσεως τοποθετεῖ τὸ καθιερωμένο Προσόμοιο κατὰ τὸ «Ὅτε ἐκ τοῦ Ξύλου σε νεκρόν...». Ἀντ' αὐτοῦ, συνέταξε μία ωραία καὶ κατανυκτικὴ Εὐχὴ πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ μία μικρότερη πρὸς τὴν Παναγία, μετὶς ὁποῖες καὶ τελειώνει τὸ Παρακλητικὸν τοῦ αὐτοῦ ὑμνογράφημα, ἀφοῦ πρῶτα ζητεῖ νὰ πεῖ ὁ προσευχόμενος τὸ «Κύριε ἐλέησον» τριάντα φορὲς «ἔχων νοῦν νηπτικόν».

ια) Κάτι πού ἀποτελεῖ ἰδιάζουσα προσωπικὴ σφραγίδα τοῦ Ἁγίου εἶναι οἱ προτροπὲς ὡς τυπικό, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ στάση τοῦ σώματος. Ζητεῖ πρηνὴ στάση κατὰ τοὺς πρώτους ὕμνους τῆς Ἀκολουθίας αὐτῆς· «με δέος ὥσάν νὰ βρίσκεσαι ἐνώπιον τῆς Ἁγίας Τριάδος».

Μετὰ τὸ Κάθισμα, τὸ μετὰ τὴν γ' Ὠδὴ, ζητεῖ τὴν ἴδια στάση λέγοντας μία χωρὶς μέτρο παρακλητικὴ δέηση πρὸς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Τὸ ἴδιο ζητεῖ στὰ μέσα τῆς ζ' Ὠδῆς, πρὶν ἀπὸ τὸ Τροπάριο πρὸς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Μάλιστα θέλει αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο Τροπάριο νὰ ψαλλεῖ τρεῖς φορὲς σὲ πρηνὴ στάση. Τὸ ἴδιο θέλει καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ β' Τροπάριο τῆς θ' Ὠδῆς. Στὴ μέση μάλιστα αὐτοῦ τοῦ Τροπαρίου, ζητεῖ τὴν ἴδια στάση μέχρι τὸ τέλος τοῦ Τροπαρίου. Ὅσα ἀναφέρει ὁ Ἅγιος, μεταφέρθηκαν ἀκριβῶς στὸν Παρακλητικὸ Κανόνα, ὁ ὁποῖος συνετάγη μετὰ τὴ συγκατάβασί του.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Θὰ περίμενε ἴσως κανεῖς, ὅτι ὁ Ἅγιος μέσα στὴ φυλακὴ θὰ ὕμνο-
γραφοῦσε –ἔστω μὲ τὰ μέσα ποὺ διέθετε– γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή
του ἀπὸ τὸν ἀδικο ἐγκλεισμό του. Ἐκεῖνον ὅμως ἄλλη ἐλευθερία
τὸν ἀπασχολοῦσε, αὐτὴ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίᾳ τῶν παθῶν καὶ τῶν
σατανικῶν παγίδων. Καὶ τὸ ὅτι ἀπευθύνεται στὸ Πανάγιο Πνεῦμα,
τὸν Παράκλητο, φανερῶνει ὅτι ἀπὸ Ἐκεῖνον ζητοῦσε παράκλη-
ση-παρηγορία, ζώντας τὴν ἄκρα αὐτομεμφία, τὴ βαθειὰ συναίσθη-
ση τῆς ἁμαρτωλότητός του καὶ τὸν ἀσίγαστο πόθο τῆς σωτηρί-
ας. Ὡστόσο δὲν παραλείπει νὰ ἀπευθύνεται καὶ στὸν Χριστό, στὸ
πρῶτο μάλιστα Τροπᾶριο κάθε Ὡδῆς, στὴν Ἁγία Τριάδα καὶ φυ-
σικὰ στὴν Παναγία τὴν προστάτιδα τῶν Μοναχῶν καὶ μάλιστα
τῶν ἀγιορειτῶν. Ὡς Βατοπαιδινὸς ποὺ ἦταν, δὲν μποροῦσε παρὰ ἡ
σκέψη του συχνὰ νὰ βρισκόταν στὸ Παναγιωσκέπαστο Μοναστήρι
του μὲ τὶς θαυματουργές Εἰκόνες της.

Ὁ Ἅγιος Μάξιμος δὲν ἦταν βέβαια κατάφορτος ἀπὸ ἁμαρτίες
καὶ πάθη, ὅπως αὐτοπαρουσιάζεται στὸν Παρακλητικὸ του Κανό-
να. Ὅλοι οἱ Ἅγιοι δὲν ἔβλεπαν ποτὲ τὰ ὅποια καλὰ τους, ἐπεὶδὴ
εἶχαν τὴ γνήσια ταπείνωση. Θεωροῦσαν τὸν ἑαυτὸ τους ὡς τὸν
πλέον ἁμαρτωλό, γι' αὐτὸ καὶ ἄξιο κολασμοῦ, ἀλλὰ παράλληλα
εἶχαν τὴν ἀκαταίσχυντη ἐλπίδα τους στὸ θεῖο ἔλεος. Ζοῦσαν αὐτὸ
ποὺ ὁ Κύριος εἶπε ἀποκαλυπτικὰ στὸν Ὅσιο Σιλουανὸ τὸν Ἀθωνί-
τη: «κράτα τὸν νοῦ σου στὸν Ἄδη καὶ μὴν ἀπελπίζεσαι».

Ὁ Ἅγιος Μάξιμος, ὁ τόσο χαρισματοῦχος, ὁ τόσο ἀσκητικός,
ὁ τόσο βασανισμένος ἀπὸ τὴν ἀδικη στάση τῆς Ρωσικῆς Ἱεραρχί-
ας, ὁ φωτιστὴς τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ζοῦσε αὐτὰ τὰ δύο· τὸν
Ἄδη καὶ τὴν ἐλπίδα. Ζοῦσε τὴν ἀληθινὴ, ἔμπονη μετάνοια καὶ τὴν
ἐλπίδα τῆς σωτηρίας. Ἐπιζητοῦσε τὸν φωτισμὸ καὶ τὴν ἐνίσχυση
τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διότι ἤθελε νὰ βαδίζει μὲ ἀσφάλεια αὐτὴ
τὴ σωτήρια ὁδὸ. Ὅσο συνειδητοποιοῦσε τὶς ὑποσχέσεις του («ἐπί-

ορκος ἐδείχθην, Πανάμωμε, ἀθετήσας τὰς ἐμὰς ὑποσχέσεις πρὸς τὸν Υἱόν σου...»· Τροπάριο στ', τῆς στ' Ὡδῆς) τόσο αὔξανε ἐντὸς τοῦ τοῦ πνευματικοῦ πένθος καὶ ἡ θέληση γιὰ περισσότερο ἀγῶνα καθάρσεως ψυχῆς καὶ σώματος.

Κάθε Τροπάριο ἀποτελεῖ γιὰ τὸν καθένα ποὺ ποθεῖ τὴ σωτηρία του, προσευχητικὸ ὑπόδειγμα «καρδίας συντετριμμένης καὶ τεταπεινωμένης» (Ψαλμ. Ν'). Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν Εὐχή. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπαναλαμβανόμενη προηγὴς στάση τοῦ σώματος εἶναι ἀπόδειξη πύρινης προσευχῆς, ἡ ὁποία ἔβγαινε ἀπὸ τὰ σπλάγχνα ἐνὸς ἀνθρώπου μὲ βαθειὰ καὶ ἀταλάντευτη πίστι, μὲ ὁλοκάρδια πρὸς τὸν Θεὸ ἀγάπῃ καὶ εἰλικρινῇ μετάνοια.

Ὁ θειότατος, λοιπόν, Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ Βατοπαιδινός, ὁ Ἀγιορείτης, δὲν ὑπῆρξε μόνον φωτιστὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας μὲ τὸ τεράστιο ἔργο τῆς ἀποκαθάρσεως τῶν λειτουργικῶν βιβλίων κάνοντας ἀναγκαῖες καὶ σημαντικὲς διορθώσεις ἢ τῆς μεταφράσεως Πατερικῶν καὶ ἄλλων ἔργων ποὺ δὲν ὑπῆρχαν στὰ ρωσικά – ὑπῆρξε καὶ μεγάλος διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας μὲ δικά του ἔργα, ὅπως καὶ ὑποδειγματικὸς διδάσκαλος θερμουργοῦ προσευχῆς διὰ τῆς ὕμνογραφίας. Ἄλλωστε καὶ πρὶν πάει στὴ Ρωσία τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ καὶ εἶχε συντάξει Παρακλητικὸ Κανόνα πρὸς τὸν Τίμιον Πρόδρομο, στὸ τέλος τοῦ ὁποίου ἐπίσης εἶχε Εὐχή, καθὼς καὶ πλήρη Ἀκολουθία στὸν Ἅγιο Ἑρασμο Ἀχρίδος κατόπιν παρακλήσεως τοῦ λογίου Ἱερομονάχου Γαβριήλ, Πρώτου τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΙΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΝ

Ποίημα

Μαξίμου Μοναχοῦ τοῦ Γραικοῦ τοῦ Ἀγιορείτου

Τὸν Παρακλητικὸν τοῦτον Κανόνα ψάλλομεν κατὰ τὴν τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας (9^η πρωϊνὴ) ἔχοντες νοῦν νηπτικὸν καὶ οὐχὶ ἐσκοτισμένον ἐκ πολυφαγίας καὶ οἰνοποσίας.

Πρὸ τοῦ Κανόνος λέγομεν·

Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν..., τὸ Τρισάγιον, τὸ Κύριε ἐλέησον (ιβ'), Δόξα... Καὶ νῦν..., Δεῦτε προσκυνήσωμεν... (γ'), Κύριε εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου.... Εἶτα τὸ Θεὸς Κύριος... καὶ τὰ παρόντα Τροπάρια ἀργῶς καὶ πρᾶεῖα τῇ φωνῇ.

Ἦχος α'. Ἰδιόμελον

Εἰς σὲ τὸν ἄναρχον Θεόν,* σὺν τῷ ἐκ σοῦ ἀχρόνως γεννηθέντι συνθρόνῳ Υἱῷ* καὶ τῷ θείῳ καὶ δικαίῳ Πνεύματι,* θαρρόυντες ἡμεῖς οἱ γηγενεῖς ὑμνοῦμεν καὶ δουλικῶς προσκυνοῦντες,* μετὰ δέους κραυγάζομεν· Δόξα σοι, προαιώνιε Πάτερ,* δόξα σοι, συνάναρχε Υἱέ,* δόξα σοι, συμβασιλεῦ,* Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. (Δίς)

Ἦχος πλ. α'. Ἰδιόμελον ἕτερον, ἅπαξ ψαλλόμενον

Τὸ ἀνάρχως ἐκλάμψαν σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ* Πνεῦμα τὸ Πανάγιον τῆς ἀληθείας,* δοξάσωμεν οἱ πιστοὶ καὶ προσκυνήσωμεν· ὅτι τῇ δυνάμει αὐτοῦ,* ἐλυτρώθημεν ἐκ τῆς ἀπάτης τοῦ ἐχθροῦ* καὶ γεγόναμεν κληρονόμοι τοῦ ἀδύτου φωτός,* δόξης ἀλήκτου καὶ ζωῆς αἰωνίου.

Προσόμοιον Θεοτοκίον

Ἦχος ὁ αὐτός. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Χαῖρε πύλη Κυρίου ἡ ἀδιόδευτος·* χαῖρε τεῖχος καὶ σκέπη τῶν προστρεχόντων εἰς σέ*· χαῖρε ἀχείμαστε λιμὴν καὶ Ἀπειρόγαμε*· ἡ τεκοῦσα ἐν σαρκὶ* τὸν ποιητὴν σου καὶ Θεόν,* πρεσβεύουσα μὴ ἐλλείπης,* ὑπὲρ τῶν ἀνυμνούντων* καὶ προσκυνούντων τὸν Τόκον σου.

Ταῦτα λάλει μετὰ δέους μεγάλου πεσὼν πρηνῆς, ὡς κατενώπιον τῆς Ἀγίας Τριάδος εὕρισκόμενος. Ὁ Ν΄ Ψαλμός, μεθ' ὃν λέγομεν τοὺς στίχους· Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν. Δόξα σοι, Ἀγία Τριάς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι. Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν. **Εἶτα** ἀρχόμεθα ψάλλειν τοὺς Εἱρμούς καὶ τὰ Τροπάρια τοῦ Κανόνος ὡς κάτωθι: Μετὰ τὸν Εἱρμόν, πρὸ τοῦ πρώτου Τροπαρίου ὁ στίχος πρὸς τὸν Χριστόν. Πρὸ τοῦ δευτέρου, ὁ στίχος πρὸς τὴν Ἀγίαν Τριάδα, πρὸ τοῦ τρίτου, τετάρτου καὶ πέμπτου ὁ στίχος πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, πρὸ δὲ ἕκτου καὶ ἑβδόμου οἱ στίχοι πρὸς τὴν Θεοτόκον.

Ὡδὴ α΄. Ἦχος πλ. δ΄. Ὁ Εἱρμός.

Υγρὰν διοδεύσας ὡσεὶ ξηράν,* καὶ τὴν αἰγυπτίαν μοχθηρίαν διαφυγών,* ὁ Ἰσραηλίτης ἀνεβόα·* Τῷ Λυτρωτῇ καὶ Θεῷ ἡμῶν ἄσωμεν.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ὁ θρέψας λαόν σου τὸν Ἰσραήλ,* ἐν ἐρήμῳ μάννα,* πλήρωσόν μου, ὦ Βασιλεῦ,* Πνεύματι Ἁγίῳ τὴν ψυχὴν μου*, ὅπως αἰεὶ πρᾶττω θεῖόν σου θέλημα.

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.

Τρισάγιον ὕμνον μέλπω κἀγὼ* σὺν τοῖς ἀσωμάτοις*, ὁ τῇ φύσει
γῇ καὶ σποδός*, δοξάζων πανάγαθον Τριάδα,* τὴν ὑπερύμνητον
μίαν Θεότητα.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Δειναῖς ἐπιθέσει τῶν παθῶν* καὶ πνευμάτων σκότους* ἐκταράτ-
τεται μου ψυχή·* διὸ καὶ Παράκλητε, σοὶ σπεύδω,* τὴν σωτηρίαν
μου σοὶ ἀναθέμενος.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἐκ πλάνης ἀτάκτων μου λογισμῶν,* ὅλος ἐσκοτίσθην,* ὦ Παρά-
κλητε ἀγαθέ·* ὅθεν ἐκ ταύτης με τῆς νόσου* τῆς ὀλεθρίου, ἀπάλ-
λαξον δέομαι.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Εἰς βάθι ἀγνοίας περιπεσὼν* καὶ τῆς ἀμελείας* νυσταγμῷ μου
παραδοθεὶς*, ὁ τάλας, Παράκλητε, βοῶ σοι·* Φθορᾶς τοιαύτης
ψυχὴν μου διάσωσον.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Γαστρὶ συνελήφθῃ παρθενικῇ* Πατρὸς ἐξ ἀνάρχου* πρὸ αἰώνων ὁ
γεννηθεὶς·* γαστρὶ μου ἐμέ τὸν δουλωθέντα,* τῇ σῇ δυνάμει βοῶ,
ἐλευθέρωσον.

Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
Υπάρχεις ἁγία γῆ ἀληθῶς,* Ζωὴν τῶν ἀπάντων* ἡ γεννήσασα
Ἰησοῦν*, καρποφόρον γῆν, ὦ Θεοτόκε,* τῷ σῶ Υἱῷ τὴν ψυχὴν μου
παράστησον.

Ὡδὴ γ'. Ὁ Εἰσμός.
Οὐρανίας ἀψῖδος* ὁροφουργὲ Κύριε,* καὶ τῆς Ἐκκλησίας
δομῆτορ*, σύ με στερέωσον*, ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ σῇ,* τῶν ἐφετῶν ἡ
ἀκρότης,* τῶν πιστῶν τὸ στήριγμα,* μόνε φιλάνθρωπε.

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.
Ω Τριάς Παναγία,* γένος ἡμῶν βρότειον* παρὰ σοῦ πλασθὲν
κατ' εἰκόνα* καὶ καθ' ὁμοίωσιν,* σὺ ἀνεκαίνισας* παναγαθότητι
ἄκρα,* διὰ θείου Λόγου σου* τῆς ἐνσαρκώσεως.

Ελεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.
Δωρεῶν δι' ἐνθέων,* ὦ Βασιλεῦ ἅγιε*, καὶ δι' εὐσεβείας τὸν νοῦν
μου* σὺ κατεκόσμησας.* Ὅθεν ὕμνῳ μυστικῶς* ἐν ἱερᾷ κατανύ-
ξει* καὶ πιστῶς δοξάζω σε*, θεῖε Παράκλητε.

Ελεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεὸς
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.
Τῆς σαρκός μου κινήσεις* τὰς ἐν κρυπτῷ, Δέσποτα*, ἃς ἐντός
μου τίκει τὸ πάθος* τὸ τῆς οἰήσεως* καὶ μολυσμὸν βδελυρὸν*
ἐπιφερούσας ψυχῇ μου,* πάντῃ ἐλευθέρωσον* καθικετεύω σε.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Χαλινῷ τοῦ σοῦ φόβου* παρακαλῶ, Δέσποτα,* ὅπως καταστείλῃς
ψυχῆς μου ψεκτὰ ὀρμήματα*, ἵνα πραότητι* καὶ ἐν πολλῇ εὐλα-
βείᾳ, μέλπω καὶ δοξάζω σε*, θεῖε Παράκλητε.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἀκαθάρτοις μου ἔργοις* καταφθορᾷ πέπτωκα* οὕτως ὢν προσ-
έρχομαι πίστει* πρὸς σέ, Παράκλητε,* πάμφωτε ἥλιε,* ὅπως βουλῇ
σου σὺ θεῖω* φωτὶ διανοίξης μου* ψυχῆς τὰ ὅμματα.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Τῆς ζωῆς πάντων πέλεις* τροφὸς ἀεὶ, Ἄνασσα* ὅθεν δυσωπῶ ὁ
παντλήμων*. Σπεῦσον, ἀνάστησον* τὴν ἐκ παθῶν τῶν αἰσχῶν* νε-
νεκρωμένην ψυχὴν μου,* Παναγία, χάριτι* σῆς ἐπισκέψεως.

Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ

καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐντολῶν ζωηφόρων* τοῦ σοῦ Υἱοῦ πρόθυμον* ποιητὴν ἐν τῇ
ἀκριβείᾳ* σύ με ἀνάδειξον*, τὸν νυσταγμὸν δὲ ψυχῆς* βαθὺν καὶ
τὴν ἀκηδίαν* ὀλικῶς ἐκδίωξον*, Παρθένε ἄχραντε.

Μετὰ ταῦτα, λέγε·

Παράκλητε*, ῥῦσαι τὸν δοῦλόν σου θλίψεως καὶ ἀνάγκης,* ὅτι αἰσχροῖς
λογισμοῖς πολεμοῦσι με δαίμονες* πάντοτε καὶ πονηραῖς φαντασίαις.

Ἐπίβλεπον*, ἐν εὐμενίᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε,* ἐπὶ τὴν λιθίνην σκλη-
ρότητα τῆς καρδίας μου* καὶ φώτισον τῆς ψυχῆς μου τὸ σκότος.

Τὸ Κάθισμα

Ἦχος β΄. Τὰ ἄνω ζητῶν.

Τὴν πάντων ζωὴν καὶ πηγὴν τὴν ἀέναον* θείων δωρεῶν*, τὸ Πνεῦμα τὸ Πανάγιον*, τὸ ὁμοούσιον καὶ συνάναρχον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ,* μεγαλύνωμεν ὕμνοις εὐσεβῶς* καὶ ὡς Θεὸν* πιστῶς προσκυνήσωμεν.

Προηγὴς πεσὼν, λέγε μετὰ δέους·

Προσκυνοῦμεν σε, Δέσποτα, Παράκλητε, Θεέ. Ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς τοὺς προσκυνοῦντας σε καὶ ὡς Θεὸν ὁμολογοῦντας σε.

Ὡδὴ δ΄. Ὁ Εἰσμός.

Εἰσακήκοα, Κύριε, τῆς οἰκονομίας σου τὸ μυστήριον· κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐδόξασά σου τὴν Θεότητα.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεὸς
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Καταξίωσον, Κύριε,* ὅπως ποθεινὴν μοι κλῆσιν ἀκούσω σου,* συγκαλοῦσαν τοὺς ὁσίους σου* πάντας, εἰς νυμφῶνα τὸν οὐράνιον.

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.

Ἐκ τῆς πλάνης ὀλλύμενον* τῇ ἀπάτῃ ὄφρω, ἐπεζήτησεν*, ἡ Τριάς Ἁγία βρότειον* γένος, ὃ καὶ σῶσασα ἐδόξασεν.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἡ ἰσχὺς ἡ οὐράνιος,* τὴν διάνοιάν μου ἐξ ὕπνου ἔγειρον* καὶ ἐκ θλίψεως καρδίαν μου* καταπονηθεῖσαν σὺ στερέωσον.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Φόβῳ θείῳ καθήλωσον,* σαρκός μου ἀθλίας γεῶδες φρόνημα* καὶ
ψυχῇ μου δὸς ἐπίγνωσιν* τῶν φρικτῶν βασάνων τῆς κολάσεως.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Τόλμην θείαν μοι δώρησαι*, ἐμπαθὲς παγὲν δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ μου*,
ἀποδιώξον, Παράκλητε,* καὶ φωτός σου ποιήσόν με μέτοχον.

Ὑπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς.

Θεοτόκε πανύμνητε*, πλούτισον ψυχὴν μου θείῳ δωρηματι* σωτη-
ρίου ταπεινώσεως,* καθελοῦσα ὕψος γαυριάματος.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Τὴν ψυχὴν μου μετέβαλλε* εἰς Υἱοῦ σου θεῖον κατοικητήριον,*
Θεοτόκε παντευλόγητε,* ρύπου με παντὸς ἀποκαθαίρουσα.

Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἡ ψυχὴ μου τετάρακται*, Πάνσεμνε, ὁδεύουσα εἰς ἀπώλειαν*,
ἀλλ' ἀγάπη σὺ στερέωσον* καὶ ἐνθέῳ φόβῳ ταῖς πρεσβείαις σου.

Ὡδὴ ε΄. Ὁ Εἰρμός.

Φώτισον ἡμᾶς,* τοῖς προστάγμασί σου, Κύριε,* καὶ τῷ βραχίονί
σου τῷ ὑψηλῷ, τὴν σὴν εἰρήνην, παράσχου ἡμῖν φιλάνθρωπε.

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.

Τὴν ἐμὴν ζωὴν,* πρὸς τὰς τρίβους σωτηριῶν σου* ἐντολῶν
σεπτῶν, κατεύθυνον βοῶ* καὶ ψυχὴν μου, ὦ Τριάς Ἁγία φώτισον.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεὸς
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἐκ δεσμῶν δεινῶν* ἁμαρτίας, ἐλευθέρωσον* διὰ πλήθους
οἰκτιρμῶν σου, Ἀγαθέ,* εἰς σωφροσύνην δὲ ἀγάπη σου με ὕψω-
σον.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε, Θεέ,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Σκότος τὸ βαθύ* ἀγνωσίας μου ἐξάλειψον* καὶ ψυχὴν ἐσκοτισμέ-
νην ἐκ παθῶν,* καταφώτισον σὴ χάριτι, Παράκλητε.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε, Θεέ,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Θράσει παντελεῖ,* καθ' ἡμέραν, Ὑπεράγαθε,* παροργίζω σε ἐν
πράξεσιν αἰσχροῖς,* ἐξ ἀσεβείας οὖν με ταύτης διαφύλαξον.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Θείας ἐντολὰς* ἀσεβῶς καταφρονήσασαν,* σόφισόν μου τὴν μω-
ραίνουσαν ψυχὴν,* ὦ Παντευλόγητε, Σοφίαν ἢ γεννήσασα.

Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ

καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Νέφη λογισμῶν* τῶν κακῶν παρενοχλούντων με,* καταδίωξον,
Παρθένε, ἐκ ψυχῆς*, ἣν διδάγμασιν ἁγίοις, Μῆτερ, πλήρωσον.

Ὡδὴ στ'. Ὁ Εἰσμός.

Τὴν δέησιν ἐκχεῶ πρὸς Κύριον, καὶ αὐτῷ ἀπαγγελῶ μου τὰς θλίψεις· ὅτι κακῶν, ἡ ψυχὴ μου ἐπλήσθη, καὶ ἡ ζωὴ μου τῷ ἄδι προσηγγισε· καὶ δέομαι ὡς Ἰωνᾶς· Ἐκ φθορᾶς ὁ Θεός με ἀνάγαγε.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεὸς
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἀκόλαστος* ἡ ψυχὴ μου γέγονε*, ἡδυπαθεία σαρκὸς δουλωθεῖσα* καὶ εἰς ἀβύσσου ἐσχάτῳ τῷ βάθει*, κατακλυζόμενος, Σῶτερ, κραυγάζω σοι*. Νέαν παρὰσχου μοι ζωὴν*, ζωοδόχου πηγῆς σου τοῖς ῥεύμασι.

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.

Μυστήρια* τὰ σὰ ὄντως ἄξια* τῆς σιγῆς εἰσί, Ὑπέρθεε, πάντα!* Μία οὐσία τρισὶν ἐν προσώποις*, θεία ἐνότης ἐστὶ καὶ ἀσύγχυτος*. Ἀλλά, ὦ ἄναρχε Τριάς*, ὑπὸ σοῦ τὸν πλασθέντα διάσωσον.

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.

Πιστεύομεν* ὡς ὅλως ὑπάρχουσιν* ὁ Υἱός τε καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα* ἐν τῷ Πατρὶ τῆς Θεότητος μόνη* ἀρχῇ τῇ θείᾳ, συνόντες δὲ λάμπουσιν*, αἰὶ ἐν ταῖς ζωαρχικαῖς* καὶ ἰδίαις αὐτῶν ὑποστάσεσι.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Παμμίαρος* ὁ Σατὰν τοῖς βέλεσι* πειρασμῶν τῶν τῆς νεότητος ἔχων* ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ καὶ τοξεύων*, ἐν ὅλῳ βίῳ ψυχὴν μου ἐμόλυνε*. ταύτην θεράπευσον καρποῖς* μετανοίας, Παράκλητε, δέομαι.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἐρείπομαι* τῷ νοῖ ὁ δύστηνος,* ἐν ταῖς βίου συμφορῶν καταγί-
σι* καὶ πληρωθεὶς λογισμῶν ἀμφιβόλων,* εἰμὶ ὡς πλοῖον δεινῶς
χειμαζόμενον*. διό, Παράκλητε, βοῶ*. Κλυδωνίου με τάχει ἐξάρ-
πασον.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Ἐπίορκος* ἐδείχθην, Πανάμωμε,* ἀθετήσας τὰς ἐμὰς ὑποσχέ-
σεις* πρὸς τὸν Υἱόν σου καὶ ὧν ἐν τῇ πτώσει,* σῶσόν με δέομαι,
θείαις πρεσβείαις σου*. σὺ εἶ πηγὴ γὰρ οἰκτιρμῶν* καὶ ἐλέους τὸ
ἄμετρον πέλαγος.

Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ

καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δυνάμει σου* ἀνικῆτῳ, μάκρυνον* ἐκ ψυχῆς μου ἀοράτων ἐχθρῶν
μου* ἐπιβουλὰς ὀλεθρίους, Παρθένε,* καὶ κατ' αὐτῶν πανοπλία
ἐπένδυσον* ὅπλων καὶ πνευματικῶν, ἀρετῶν τε μεγίστην διάκρι-
σιν.

Καὶ πάλιν τὰ Τροπάρια·

Παράκλητε,* ῥῦσαι τὸν δοῦλόν σου θλίψεως καὶ ἀνάγκης*, ὅτι
αἰσχροῖς λογισμοῖς πολεμοῦσι με δαίμονες* πάντοτε καὶ πονηραῖς
φαντασίαις.

Ἐπίβλεψον,* ἐν εὐμενείᾳ πανύμνητε Θεοτόκε,* ἐπὶ τὴν λιθίνην
σκληρότητα τῆς καρδίας μου* καὶ φώτισον τῆς ψυχῆς μου τὸ
σκότος.

Τὸ Κοντάκιον

Ἦχος β'. Τὰ ἄνω ζητῶν.

Πάντων ἀνθρώπων ὑπάρχεις ἡ παράκλησις* καὶ πάντων τὸ φῶς*,
ἐλπίς τε καὶ ἀπόλαυσις,* ὃ Πανάγιον Πνεῦμα. Τοὺς γινώσκον-
τάς σε ὡς Θεόν,* σύνθρονον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ,* δὸς ἡμῖν*
σὺν δώροις καὶ τὴν ἄφεσιν.

Ὡδὴ ζ'. Ὁ Εἰσμός.

Οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαίας, καταντήσαντες παῖδες ἐν Βαβυλῶνι ποτέ, τῇ
πίστει τῆς Τριάδος, τὴν φλόγα τῆς καμίνου, κατεπάτησαν ψάλλον-
τες· Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν, Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἀπὸ πάσης κακίας* καὶ σαπρᾶς συνηθείας με ἐλευθέρωσον*
καὶ θείου Παρακλητήτου* τοῖς δωρήμασι, Σῶτερ,* πλούτισόν με τὸν
ψάλλοντα*. Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν,* Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Περισσότερον λίθου* καὶ σιδήρου μοι οὔσης σκληρᾶς καρδίας
μου,* βοῶ ἐν κατανύξει,* δεῖξον εὐπλαστον, ἵνα* μεγαλύνω σφζό-
μενος*. Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν,* Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.

Σὺν Υἱῷ θεῖον Πνεῦμα*, τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ ἀεὶ συνυπάρχουσι.*
Τριάδα τοῖς προσώποις,* Μονάδα τῇ οὐσίᾳ,* θείοις λόγοις δοξα-
ζομεν*. Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν,* Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

Πεσών προηνής, λέγε τρίς·

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Συνηθείας ἐκ φαύλης* τῆς ἐξ ἁμαρτίας νικῶμαι πάντοτε* δου-
λοπρεπῶς ὁ τάλας·* διὸ σοὶ τῷ Δεσπότη* καταφεύγω δεόμενος·*
Ἐλεεινῆς με αὐτῆς* ἀπάλλαξον δουλείας.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Παράκλητε,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἐπευδόκησον ὅπως* στερεώσης ψυχὴν μου ἐν τῇ ἰσχυί σου,* τὴν
ἐκ τῆς ἁμαρτίας* ὅλως ἀδυνατοῦσαν,* ἵνα κρᾶζω σφζόμενος·* Ὁ
τῶν πατέρων ἡμῶν,* Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Δυσσωπῶ σε ὁ τλήμων·* ὅπως μετανοίᾳ, Θεοχαρίτωτε,* νοῦν καὶ
ψυχὴν ἐκ σκοτόους* τοῦ ἐκ τῆς ἁμαρτίας,* ἀπαλλάξης φωτίζου-
σα,* ἄνασσα, ἵνα λαλῶ* σὺν Ἀρχαγγέλῳ, Χαῖρε.

Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ

καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐμπαθεῖς τῆς σαρκός μου* καὶ ὁρμᾶς παρὰ νόμους, ταχύ μου νέ-
κρωσον* καὶ χάριν Παρακλήτου* ἐμφύτευσον ψυχῇ μου,* ἵνα,
Μῆτερ, δοξάζω σε,* ὡς κόσμῳ ἁγιασμοῦ* παντὸς ἐστολισμένην.

Ὡδὴ η΄. Ὁ Εἰρμός.

Τὸν Βασιλέα τῶν οὐρανῶν, δν ὑμνοῦσι, στρατιαὶ τῶν Ἀγγέλων,
ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἐκ πάσης βλάβης* πυρώσεως λογισμῶν μου* ἀπελεύθερον, Σω-
τήρ, ἀνάδειξόν με,* ἵνα σε δοξάζω* ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ.

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.

Σὺν ἁσωμάτοις,* δημιουργόν σε ὡς πάντων* ἀνυμνοῦμεν σε,
Τριάς ἡ Παναγία*, καὶ ὑπερυψοῦμεν* οἱ χοῖκοί σου δοῦλοι.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Περιτειχίζω* ψυχὴν μου ἐκ τῶν βιαιῶν* ἐπιθέσεων ἐχθρῶν μου
ἀοράτων,* Πανάγιον Πνεῦμα* ἔμπλησον χάριτός σου.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Προσεύχομαί σοι* ἀγάπη ἅμα καὶ δέει,* ἱκετεύων σε ὅπως παρά-
κλησίν μου* ταύτην τὴν πρὸς σέ μου* ταχέως ἐπακούσης.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ὑπερηφάνων* ἐκ λογισμῶν μαινομένην,* ὦ Παράκλητε, θεράπευ-
σον ψυχὴν μου,* σὲ καθικετεύω* ὡς θέλεις καὶ ὡς οἶδας.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Παρανομίαν* Ἡσαῦ καὶ πόρνης ζηλώσας,* τοῖς οἰκτιρμοῖς σου,
Παράκλητε, προστρέχω,* ἀπ' ἐμοῦ σὴν χάριν,* βοῶν, μὴ ἀπο-
στήσης.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Ὁ ὑπὲρ πάντας* ἀνθρώπους φιλαμαρτήμων* ὡς ὑπάρχων, ὁ σὸς
δοῦλος προσφεύγω* σοὶ τῇ Πανυμνήτῳ,* διάσωσόν με κράζων.

Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
Φιλοσοφίας* ἀγγελικῆς πολιτείας,* ἐραστὴν δεῖξον θερμόν με,
Θεοτόκε,* καὶ ὀρθοτομοῦντα* ταύτην ἀξιώσόν με.

Καὶ πάλιν τὰ Τροπάρια·
Παράκλητε,* ρῦσαι τὸν δοῦλόν σου θλίψεως καὶ ἀνάγκης,* ὅτι
αἰσχροῖς λογισμοῖς πολεμοῦσι με δαίμονες* πάντοτε καὶ πονηραῖς
φαντασίαις.

Ἐπίβλεψον,* ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε, Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν λιθίνην
σκληρότητα τῆς καρδίας μου* καὶ φώτισον τῆς ψυχῆς μου τὸ
σκότος.

Ὡδὴ θ'. Ὁ Εἰσμός.
Κυρίως Θεοτόκον, σὲ ὁμολογοῦμεν, οἱ διὰ σοῦ σεσωσμένοι, Παρ-
θένε, Ἀγνή, σὺν ἁσωματοῖς χορεΐαις, σὲ μεγαλύνοντες.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.
Σωτὴρ μου καὶ φωστὴρ μου,* σκέπη μου ἁγία,* χαρὰς με θείας
μὴ δεΐξης ἀμέτοχον,* ταῖς παναχράντου Μητρὸς σου* σεπταῖς δε-
ήσεσι.

Πεσὼν πρηνής, λέγε μετὰ δέους·

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.

Σὺν τάξεσιν Ἀγγέλων* πρηνής προσκυνῶ σε,* ὁ ἐκ χοῶς δοῦλος
σὸς καὶ κραυγάζω σοι.* Δόξα σοι, ἡ Παναγία* Τριάς, δόξα σοι.

Εἰς τὴν αὐτὴν στάσιν εὐρισκόμενος, λέγε·

Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς,
ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι.

Πάτερ, Υἱὲ καὶ Πνεῦμα,* Τριάς ἡ Ἁγία,* σῶσον τὸν δοῦλόν σου
τὸν μεγαλύνοντα* καὶ προσκυνοῦντα ἀπρόσιτον* κράτος δόξης
σου.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἡθῶν τὴν εὐκοσμίαν* καὶ προστάγμασί σου* ὑπακοὴν καὶ δογμά-
των ἐπίγνωσιν*, θεῖε Παράκλητε, δίδαξον* ἵνα μέλπω σε.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Δέξαι μου τὰς δεήσεις*, ὅπως ἀξιώσης* καὶ με χαρᾶς ἀπ' αἰῶνος
δικαίων σου,* ἵνα αἰεὶ σὺν αὐτοῖς σε* ὑμνῶ, Παράκλητε.

Ἐλεῆμον, Δέσποτα, Χριστέ, ὁ Θεός,
ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν.

Ἐκ φόβου ἀπαλλάττων* καὶ πάσης κακίας* καὶ πονηρίας ψυχὴν
μου λυτρούμενος,* τῶν ἁρετῶν, Παρακλητορ,* στεφάνῳ κόσμη-
σον.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Πανάχραντε, Παρθένε,* ταῖς σαῖς ἱκεσίαις* πρὸς τὸν Υἱόν σου
ψυχὴν μου θεράπευσον*, φθορᾶς ἐκ πλάνης καὶ ῥύπου* τῆς ἀκρα-
σίας μου.

Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
Ὡ ἀχραντε ἱκέτις* τοῦ βροτείου γένους* πρὸς τὸν Θεὸν δυσωπῶ
σε· Προσάγαγε* τῷ Παρακλήτῳ πτωχὴν μου,* Δέσποινα, δέησιν.

Καὶ πάλιν τὰ Τροπάρια·

Παράκλητε*, ῥῦσαι τὸν δοῦλόν σου θλίψεως καὶ ἀνάγκης*, ὅτι
αἰσχροῖς λογισμοῖς πολεμοῦσι με δαίμονες* πάντοτε* καὶ πονη-
ραῖς φαντασίαις.

Ἐπίβλεπον* ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε, Θεοτόκε,* ἐπὶ τὴν λιθίνην
σκληρότητα τῆς καρδίας μου* καὶ φώτισον* τῆς ψυχῆς μου τὸ
σκότος.

Εἶτα τὰ Τριαδικὰ Μεγαλυνάρια·

Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς,* τοῦ δοξάζειν σε τὸν Θεὸν Λόγον* ὃν
φρίττει καὶ τρέμει τὰ Χερουβεὶμ* καὶ δοξολογοῦσιν αἱ δυνάμεις
τῶν οὐρανῶν*, τὸν ἐξαναστάντα* τριήμερον ἐκ τάφου,* Χριστὸν
τὸν ζωοδότην,* φόβῳ δοξάσωμεν.

Ἄξιόν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς,* σὲ Πανάγαθον δοξάζειν Πνεῦμα*, ἄοκνον φρουρὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν,* συγκαθέδρον ὄντα τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ,* ἐκ Πατρὸς δὲ μόνου* ἐκπόρευσιν τὸ ἔχον.* Σὲ ὡς Θεὸν τὸν μέγαν* φόβῳ δοξάζομεν.

Ὑμνήσωμεν πάντες θεοπρεπῶς, ἄσμασιν ἐνθέοις, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, καὶ Πνεῦμα τὸ θεῖον, τρισυπόστατον κράτος, τὴν μίαν βασιλείαν καὶ κυριότητα.

Τῆς Θεοτόκου·

Δέσποινα καὶ **Μήτηρ** τοῦ Ἀντρωτοῦ, δέξαι παρακλήσεις ἀναξίων σῶν ἱκετῶν, ὅπως θεαρέστου ζωῆς ἀξιωθῶμεν καὶ λύσεως πταισμάτων θείαις πρεσβείαις σου.

Ἄξιόν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴν τιμωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφείμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, σὲ μεγαλύνομεν.

Τὸ Τρισάγιον καὶ τὰ Τροπάρια τὰ μετὰ τὸ Θεὸς Κύριος καὶ εἶτα τὸ Θεοτοκίον·

Ἦχος πλ. α΄. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Τὴν ταχεϊάν σου σκέπην καὶ τὴν βοήθειαν* καὶ τὸ ἔλεος δεῖξον ἐπὶ τοὺς δούλους σου,* καὶ τὰ κύματα ἀγνὴ καταπράυνον,* τῶν ματαίων λογισμῶν,* καὶ τὴν πεσοῦσάν μου ψυχὴν ἀνάστησον Θεοτόκε,* οἶδα γὰρ οἶδα, Παρθένε,* ὅτι ἰσχύεις ὅσα καὶ βούλεσαι.

Τὸ Κύριε ἐλέησον **Α΄ καὶ τὴν εὐχὴν** ἔχοντες νοῦν νηπτικόν.

ΕΥΧΗ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Βασιλεῦ, Πανάγαθε, Δέσποτα, Παράκλητε, ὁ εἷς τῆς Ἀγίας καὶ προσκυνουμένης ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, δέξαι μου ταύτην τὴν πενιχρὰν παρακλητικὴν δέησιν, ἣν ἠυδόκησας προσε-
 εχθῆναί σοι ὑπ' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ καταδίκου. Συγχώρη-
 σόν μου τὰ ἐκούσια καὶ ἀκούσια ἁμαρτήματα. Ἐκ τῶν κρυφίων
 μου καθάρισόν με, Δέσποτα, καὶ ἀπὸ ἐπιφορῶν τῶν ἀλλοτρίων φύ-
 λαξόν με τὸν δοῦλόν σου. Ἐπίβλεπον ἐπ' ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ
 ἀχρεῖον καὶ ἐπισκεψάμενος τὴν ἀσθενοῦσάν μου ψυχὴν, θεράπευ-
 σον αὐτήν, δωροῦμένος τὸ εὐτονον αὐτῇ καὶ ἀνιστῶν ἐκ τῶν συν-
 τριμμάτων αὐτῆς. Ἐλέησόν με, Δέσποτα, Παράκλητε, Θεέ, ἐλέησόν
 με καὶ ἀγιάσόν μου τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Φώτισόν μου τὴν διάνοιαν.
 Καθάρισόν μου τὸ συνειδὸς ἀπὸ πάσης βδελυρίας, ἀπὸ λο-
 γισμῶν ἀκαθάρτων, ἀπὸ πονηρῶν νοημάτων καὶ ἀσεβοῦς βλασφη-
 μίας, ἀπὸ πάσης περπερείας καὶ ὑψηλοφροσύνης, θρασύτητος
 καὶ σατανικοῦ φρυάγματος, ἀπὸ πάσης φαρισαϊκῆς ὑποκρισίας
 καὶ καταφρονήσεως καὶ ἀπὸ πάσης πονηρᾶς ἔξεως. Ἀπὸ πάντων
 τούτων λύτρωσόν με εἰς τέλος, ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός σου. Δώρησαί
 μοι ἀληθὴ κατάνυξιν, μετάνοιαν ἐν συντριβῇ καρδίας, ταπεινο-
 φροσύνην τε καὶ πραότητα, ἰλαρότητα καὶ σύνεσιν, τέχνην πνευ-
 ματικὴν μετὰ πάσης σωφροσύνης, εὐγνωμοσύνης καὶ ὑπομονῆς
 τελείας. ὦ Παράκλητε, ἔνεκεν τῆς δόξης τοῦ ὀνόματός σου, ἐπά-
 κουσόν μου τοῦ ἁμαρτωλοῦ δεομένου σου καὶ ἀξιώσόν με ἕως
 ἐσχάτης μου ἀναπνοῆς μετανοεῖν διὰ τὰς ἀνομίας μου ἐν ταπει-
 νώσει, σωφροσύνῃ, ἀληθῇ ἐγκρατεῖα, ἀπιστάμενος πάσης ἀμφιβο-
 λίας, ψεύδους τε καὶ ἀναισθησίας. Διατήρησόν με, Δέσποτα, Βα-
 σιλεῦ, ἐν τῇ εὐσεβεῖ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὁμολογίᾳ, ἵνα πάσας
 τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου ἀκατακρίτως δοξολογῶ, ὕμνῶ, εὐλογῶ
 καὶ λέγῃ· Ἅγιος ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ ὁ ἄναρχος, Ἅγιος Ἰσχυρός, ὁ
 Υἱὸς ὁ συνάναρχος, Ἅγιος Ἀθάνατος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ

ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΙΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΝ

ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον, Τριάς Ἁγία, δόξα σοι. Δόξα σοι, Ἁγία Τριάς ὁμοούσιε, ζωοποιε καὶ ἀδιαίρετε. Πάντων ἔνεκεν δόξα σοι.

ΕΥΧΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ

Δόξα σοι, Μήτηρ τοῦ Θεοῦ, τῶν πιστῶν καταφυγή, λύτρωσις τῶν ἐν πειρασμοῖς συνεχομένων καὶ τῆς ψυχῆς μου θεία παράκλησις. Σύ, Θεοκεχαριτωμένη, ἐγγύησις γενοῦ τῆς παναθλίας μου ψυχῆς, τῆς τιτρωσκομένης ὑπὸ τῶν τοξευμάτων τοῦ ἀλάστορος. Φύλαξον αὐτήν ὑπὸ τὴν σκέπην σου. Τῇ παντοδυνάμῳ προστασίᾳ σου διαφύλαξον αὐτήν ἄτρωτον ἐκ πάσης τῶν δαιμόνων μεθοδείας, ἵνα κράζω σοι· Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε.

Τὸ Δι' εὐχῶν...

ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ
ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

1

29 Μαρτίου [1498]

Μιραντούλη

Venerabili in Christo presbytero colendissimo domino Nicolao Taresso (?) canonico Vercellensi, Vercellis. Cito, cito.

Αἰδεσιμώτατέ μοι πάτερ, εἴης ὑγιαίνων· ὑγιαίνω καὶ αὐτός. Πολλὰς οἶδά σοι χάριτας ὅτι φροντίζεις ἡμῶν καὶ ἀπόντων, καὶ οὐ παύη εὖ πράττων ἡμᾶς· τούτων δὲ πάντων ἀνταμοιβὴν ἀξίαν ὁ πάντων βασιλεὺς ἀνταποδῶη σοι· ἀξίως γὰρ ἀνταποτίσαι σοι οὐχ ἡμῶν ἐστίν. Ἐμὲ δὲ ἴσθι παρὰ τὸν ἄρχοντα τῆς Μιραντούλης ἤδη ἀφικέσθαι ἐπὶ μισθῷ, ὃν προέγραψά σοι· πρὸς οὗ καὶ ἀγαπῶμαι, καὶ τιμῶμαι ἐφ' ἱκανόν· διὸ οὐκ ἂν εἴη τοῦτον ἀπολιπόντα ἄλλοις ἐλθεῖν ὑπηρετήσῃν, ἅπαξ ἐκείνῳ πίστιν καὶ δεξιὰς ἐπιδεδωκότα. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἄρχων τῆς Δεκκιανῆς ἐστὶν οὕτως φιλέλλην, ὥς οἶδαμεν, χαριζόμενος αὐτῷ πέμψω ἄλλον τινὰ νέον οὐχ ἡττον ἐμοῦ πεπαιδευμένον, Κρηῖτα, λόγοις τε καὶ ἥθεσιν ὑπέρευγε κεκοσμημένον, καὶ τῆς τῶν Λατίνων κοινῆς ἄριστα φωνῆς ἐξησκημένον καὶ τῆς εὐλόγου ἅλις ἔμπειρον· τοῦτον ἀντ' ἐμοῦ εἰ δοκεῖ ἐπὶ τῷ αὐτῷ μισθῷ ὃν καὶ ἔμοιγε προὔτεινε, μείονα γὰρ οὐκ ἂν δέξαιτο, ὥς ὑμᾶς πέμψω· σὺ δὲ ἐμοὶ χαριζόμενος μέμνησο τὴν αὐτὴν ἐκείνην σπουδὴν καὶ ὑπὲρ τούτου καταβαλεῖν, ἐμοὶ γὰρ χαρὶς ὅτι ἂν ὑπὲρ τούτου κατεργάσῃ· φιλῶ γὰρ αὐτὸν μάλιστα διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ – οὕτως ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ σώφρων ὁ νέος. Sed de iis satis dictum, ἐμὲ δὲ φίλει ὥσπερ ἐφίλεις, καὶ χρῶ μοι θαρόων καὶ ἀφειδῶς ὥς καὶ πρότερον· καὶ τούτοις ἀποκρίσιν ταχέως ἐπιστεῖλαι φρόντισον, εἴτε καὶ οὐχί.

Ἐρρωσο, θεοφιλέστατε ἄνερ.

Ἀπὸ Μιραντούλης Μαρτίου 29.

Ὁ σὸς κατὰ πάντα Μιχαήλ.

Σοὶ καὶ αὕτη.

Ἀγωνιζόμενόν με καθ' ἡμέραν, ἑταῖρέ μοι, προσειπεῖν σε, προϋφθακάς με πρότερος προσαγορευσάμενος. Ὅσον δὲ καὶ ἠϋφρανάν με τὰ σὰ ἐγχειρισθέντα μοι γράμματα τί χρὴ καὶ λέγειν; Αὐτῷ γάρ σοι συνομιλεῖν αὐτόπτως ἐδόκουν καὶ σοῦ τῆς χειρὸς ἐπιλαβόμενος, ὥς εἰώθαμεν, εὐτραπελίζειν ὥοιμην. Ἀλλὰ σὺ μὲν καλῶς ἐποίησας ἡμῖν χαρὰν ἐπιστείλας οὐκ ὀλίγην καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰ ὅμοια ποιοίης· ἐγὼ δὲ ὅπερ μοι κεκέλευκας ἐξετέλεσα, καὶ οἷως μὲν γράψω, αὐτὸς ὅφει καθ' ἕκαστα τὴν ἐπιστολὴν ἐξελίξας, ἀσφράγιστον γὰρ αὐτὴν διὰ τοῦτο στέλλω σοι. Ἐπεὶ δ' ἀναγνώης, ἐπιπτύξας καὶ σφραγίσας ἐγχείρισον ἐκείνῳ τῷ ἄρχοντι τῷ τὸ κιβώτιόν μου παραδεδωκότι μοι. Καὶ ἵνα δὲ γνώης εὐχειρῶς τὸν ἄνδρα, ἅπιθι εἰς τὸ λεγόμενον Ῥεάλτον in Panaria, τουτέστιν εἰς τὰ λινόπωλα ἐργαστήρια, εἰς τὸ ἐργαστήριον τὸ ἐπιγεγραμμένον μίμημα βοὸς καὶ ἐρώτησον ἐκεῖ περὶ αὐτοῦ, ἐκεῖ γὰρ εἴωθε συχνὰ διατρίβειν· καλεῖται δ' ὁ ἀνὴρ miser Ieronymo di Pichi, κάκεῖνοι δεῖξουσί σοι τὸν ἄνδρα ἢ ἐνθα κατοικεῖ, καὶ ἐγχειρίζων αὐτῷ τὴν ἐπιστολὴν, προσφώνησον αὐτὸν ὥς ἀπ' ἐμοῦ καὶ εἴπον αὐτῷ ὥς ἀπ' ἐμοῦ ὅπως διαστείλῃ ταύτην εἰς Βερκέλλας· καὶ εἴπον αὐτῷ ὅπως ἐγχειρίζοι σοι αὐτῷ πάσας τὰς Βερκελλῶν ὥς ἐμὲ ἐρχομένας ἐπιστολάς.

Ἔτι γίνωσκε ὥς ἐξ ὑπογύου καὶ ἐκ Βονωνίας ἦκέ μοι ἄλλη τις κατάστασις· ὅθεν ἐμοῦ δεόμεναι ἀπιέναι παρὰ τοὺς ἐκεῖ ἐπιστολαὶ ἐγχειρίσθησαν, ὑπισχνούμεναί τε ἡμῖν πολλὰ τινα, οὐ μέντοι τὸν μισθὸν ἀποφαίνοντες κεφαλαιωδῶς. Ταῦτα δὲ δηλώσω σοι ἵνα ἰδῇς ἐλέσθαι ὁπότερον μᾶλλον σοι ἀρέσκει, ἐκάτερον γὰρ καλὸν ἐστὶ κατὰ τὸ παρόν. Φρόντισον δ' ὅμως ὥς ἀποσταλῇ εἰς Βερκέλλας ἥν γέγραφα ἐπιστολήν.

Ἔρρωσο, καὶ ἀπόκριναί μοι ταχέως ὅτι πεποίηκας, ἅμα δὲ τού-

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

τοῖς καὶ εἴ τι ἀληθὲς καὶ ἀξιόλογον ἔχεις νέον· οἶσθα γὰρ ὅτι φιλομαχῶ ὅταν καθεύδω.

Ἐρωσο αὖθις.

Μαρτίου κθ'.

Ὁ σὸς Μιχαήλ.

3

26 ... [1499]

Μιραντούλη

Carissimo uti fratri Joanni Cretensi Grigoropylo, in domo domini Aldi Venetiis.

Ἀδελφέ μου γλυκύτατε, εἴης ὑγιαίνων ὑγιαίνουντι καὶ αὐτῷ. Μὴ θαύμαζε εἰ οὐ συνεχέστερόν σοι ἐπιστέλλω· γινώσκω γὰρ ὡς ὁ θεσμός τῆς φιλίας οὐκ ἐν τῷ συνεχῶς ἐπιστέλλειν συνίσταται· καὶ τούτῳ μέντοι τρόπῳ τινὶ τὸ πλεῖστον συνίσταται ἐν τῷ παρέχειν σφᾶς αὐτοὺς προθύμους ὅταν του δέῃ, ἄλλως τε οὐκ εὐποροῦμεν τῶν γραμματοφόρων, καὶ τρίτον ὅτι οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων νῦν πιέζει. Μὴ δυσανασχέτει τὸ λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς εἰ οὐ συνεχῶς κομίσαιο παρ' ἐμοῦ γε γράμματα διὰ τὰς προῤῥηθείσας αἰτίας· σοῦ δὲ δέομαι, εἴ με φιλεῖς, ἀντεπίστειλόν μοι διὰ τούτου τοῦ διακομιστοῦ καὶ μὴ ὀλιγωρία παραδῶης τὸ πρᾶγμα· προσμένω γὰρ κεχηγνῶς δίκην τῶν νεοσσῶν ἐκδεχομένων τὴν ἐαυτῶν μητέρα εἴ τι ἥκοι φέρουσα αὐτοῖς ἐδώδιμον. Ὡν δὲ δέομαί σου δηλῶσαί μοι, ἄκουε· δηλοῦ μοι ὡς ἐν βραχεὶ εἰ τοῦτο τὸ θέρος ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης βούλεται ἐκπέμπειν στόλον διὰ θαλάσσης ἢ οὐ, καὶ εἰ ὁ Ἀδρίας ἐστὶν ὀχυρὸς ἐς καταπλοῦν ἢ οὐ· ἔστι γὰρ τις τῶν ἐνταῦθα φίλων, ὅς, βουλόμενος ἕως ἐς Κέρκυραν καταπλεῦσαι, βούλοιο εἰδέναι εἰ ὀχυρὰ εἶη αὐτῷ τὰ τῆς ὁδοῦ ἢ οὐ· — ταῦτά ἐστιν

ἃ θέλω σε δηλώσειν μοι μὴ ἀμελήσης, δέομαι σου, φίλτατε. Δὸς χάριν ἀντομένῳ, αἰδεσο δ' ἱκέτην. Ἔρρωσο. Πάντας τοὺς φίλους ἀσπάζομαι καὶ μάλιστα τὸν κύριον Γεώργιον τὸν Μόσχον, καὶ πολλὰ τὰ ἔτη σου. Πλείονα οὐ γράφω σοι διὰ τὸ καιροῦ μὴ εὐπορεῖν, ὁ γὰρ γραμματοφόρος ἐπὶ νώτοις μου ἐπικείται ἐκδεχόμενος καὶ ταῦτα τὰ ὀλίγα. Μιραντύληθεν.

Ὁ σὸς Μιχαὴλ ὁ Τριβώλης.

Κς τοῦ ἐνεστῶτος.

4

Μάρτιος [1500]

[Μιραντούλη]

Τῷ ἐπιεικεῖ καὶ πεπαιδευμένῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Γρηγοροπούλῳ, ἐταίρῳ προσφιλεστάτῳ. Ἐνετίησιν.

Ἰσθι, προσφιλέστατέ μοι Ἰωάννῃ, ὅτι ὑγιεινῶς εἰς Μιραντούλην κατήλθον, καὶ ὅτι τὸν ἄρχοντα οὐδὲν ἦττον πρὸς ἐμὲ ἢ πρότερον εὖ διατεθειμένον κατέλαβον· ἄσμενος γὰρ ὡς ἦν τεκμήρασθαι ἐκ πολλῶν προφανῶν σημείων προσήκατό με. Ἐλπίζω δ' ὅτι καὶ εἰς τὸν ἐξῆς εὐμενεστέρῳ τῷ ἀνδρὶ χρήσομαι· ἔστι γὰρ ἐλληνομανῆς καὶ φιλοτιμότητος. Ἀλλ' οὕτως ἴδοιμι καὶ σὲ ἐπ' ἔρωτι καὶ φιλοτιμία χρηστοῦ τινος τοιοῦτου ἄρχοντος κομῶντα καὶ καυχώμενον, τότε γὰρ τελείως εὐδαιμονεῖν νομίσαιμι· ἀλλὰ «ταῦτα μὲν, φασί, θεῶν ἐν γούνασι κεῖται». Σὺ δ', ὦ ἐταῖρε, εὐθύμει καὶ τοῦ καιροῦ μέμνησο ἀπολαύειν, μεμνημένος τοῦ σοφοῦ λέγοντος «τῆς ὥρας ἀπόλαυε, παρακμάζει ταχὺ πάντα». Ἔρρωσο, καὶ τὸν λογιώτατον Ἄλδον ὡς ἀπ' ἐμοῦ προσεῖπον. Περὶ τοῦ Κρητικοῦ τρίμματος οὐδὲν ἔχω σοι, κατὰ τὸ παρόν, λέγειν· οὐπω γὰρ αὐτὸν διεσεισάμην γράμμασι, μὴ ταῦτα τῷ τὸν ἀνάγυρον κινοῦντι πείσεσθαι φοβούμενος. Πάντας τοὺς φίλους ὡς ἀπ' ἐμοῦ προσφώνησον, καὶ μάλιστα τὸν δερματοπώλην, οἶσθα ὃν λέγω· μάλιστα δὲ μέμνησο ἀντεπιστεῖλαι

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

μοι. Εἶπον τῷ Ζαχαρίᾳ ὅπως φροντίσοι ἐκτελέσαι μοι ὅπερ ἀπερχο-
μένῳ μοι ὑπέστη ποιῆσαι. Ἐρρωσο αὐθις. Μηνὸς μαρτίου οὐκ οἶδα
πόσαις. Τὸν Μαῖιστροφραγκίσκον ὡς ἀπ' ἐμοῦ προσφώνησον.

Ὁ σὸς Δωρίλεως ὁ Τριβώλης ὁ ἐκ Σπάρτης Λακεδαιμόνιος.

Ἡ πολε: Γράφω τῷ Ἄλδῳ ὅπως πέμψοι μοί τινα βιβλία, ἐν οἷς
ἐδεόμην καὶ Διοσκουρίδου, τὸν ὁποῖον ἂν τὸν ἔχῃς, κέρδεσε κάλλι-
ον σὺ τὰ στάμενα παρὰ κάνεις ἄλλος, μάλιστα δὲ ποιῆσαί μοι χά-
ριν καὶ πέμψε μοι τὸν τοῦ Παύλου, ὃν ἐκεῖνος ἔχει εἰς τὴν Πάδου-
αν δεδεμένον, καὶ τὰ στάμενα τοῦ τὰ θέλω στείλῃ, ὅταν στείλῳ τῷ
Ἄλδῳ καὶ περὶ τῶν ἄλλων βιβλίων.

5

21 Ἀπριλίου [1503/1504]

Φλωρεντία

Τῷ πεπαιδευμένῳ καὶ λογίῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Σκιπίωνι τῷ Καρτερομάχῳ.

Εἷης ὑγιαίνων προσφιλέστατέ μοι ἐταῖρε Σκιπίων, Θεοῦ δὲ
σώζοντος ὑγιαίνω καὶ αὐτός. Εὐντυχὼν ἐγὼ τῷ ἡμετέρῳ προσφι-
λεστάτῳ καὶ αἰδεσίμῳ ἀνδρὶ Πέτρῳ τῷ Λευχείμονι, ἀκήκοα παρ'
αὐτοῦ τὴν τε σὴν εὐεξίαν καὶ τὴν πρὸς ἐμέ σου καλλίστην καὶ φι-
λάνθρωπον διάθεσιν, ἐφ' οἷς τῷ τε Θεῷ χάριν ὡμολόγησα τῷ πάν-
των τῶν ἀγαθῶν αἰτίῳ καὶ σοὶ τὰ κάλλιστα ἠϋξάμην οὕτω γεν-
ναίῳ καὶ φιλανθρώπῳ πρὸς ἐμὲ τὸν οὕπῳ ὑπὲρ σοῦ τι πεπονη-
κότα γεγονότι καὶ τῶν ἐμῶν κηδομένῳ ὡς ἀδελφῷ ὁμογαστερίῳ
ἀλλ' εὐτυχοίης καὶ ἀμεινόνων ἀεὶ τύχοις, τάμια δὲ οἶον ἔσχηκε τέ-
λος ἀκήκοας δήπου, ἀκριβῶς τοῦ χρηστοῦ Πέτρου ταῦτα δηλω-
σαμένου σου, διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος περιττόν μοι ἔδοξε ταῦτα
δηλῶσαί σοι. Ἄλλως τε καὶ χρόνου σπανίζω καὶ ἡρεμίας ψυχῆς
καὶ διανοίας τῷ μήπω μόνον παρὰ τινι τῶν ἐνταῦθα εὐρηκέναι
με, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω ὡς ὑπὸ ποικίλων ἀνέμων ἐν μέσῳ θαλάσ-
σης σαλευομένη ναὺς περιπλανᾶσθαι με, διὰ τοι τοῦτο πλατύτερον

οὐ γράφω σοι ἐπὶ τοῦ παρόντος, τοῦτο δὲ μόνον ὡς ἀπεταξάμην τῷ μονήρει βίῳ διὰ τὰς ἐπιγιγνομένας μοι πολλὰς ἀσθενείας καὶ οὐδ' ἄλλην τινὰ αἰτίαν. Δέομαι δὴ σου πρὸ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ἀντιλαβοῦ τῶν ἐμῶν ὥσπερ ἤρξω καὶ ἐξελοῦ με τῆς παρούσης θλίψεως καὶ οἰωδήποτε τρόπῳ δύναιο ἔλκυσόν με παρ' ὑμῖν, ἰδοὺ γὰρ δίδομί σοι διαθεῖναι περὶ τῶν ἐμῶν ὡς σοὶ αὐτῷ δόξοι ἐμοί τε χρήσιμον ἐλομένῳ ἔσεσθαι καὶ σοὶ φερέτιμον. Τοῦτο ἴσθι ὡς ἐπὶ τοῦ παρόντος πάντα μοι εὐπρόσδεκτα κατὰ τὴν ἐπικειμένην ἀνάγκην. Ἔρρωσο καὶ ξύνστησόν με τῷ χρηστῷ Ἄλδῳ καὶ προσφώνησον ὡς ἀπ' ἐμοῦ Ἰωάννην καὶ Νικόλεον τὸν Κρητέα καὶ πάντας τοὺς φίλους. Αποκρίθητί μοι ταχέως πρὸς ταῦτα εἴ, γε δυνατόν.

Ὁ σὸς κατὰ πάντα Μιχαὴλ ὁ Τριβώλης.

Ἀπὸ Φλωρεντίας, Ἀπριλίου κα'.

24 Ἀπριλίου [1503/1504]

Φλωρεντία

Utriusque linguae peritissimo viro domino Scipioni Carteromacho civi Pistoriensi, ami[co] carissimo, Venetiis, [a la stampa] de miser Aldo Manutio Romano.

Πέτρος ὁ Κανδίδας ὑπέδειξέ μοι πρότρυτα γράμματα σά, ἐν οἷς μνήμην ἐποίου περὶ ἐμοῦ πάνυ φιλάνθρωπον καὶ φιλικὴν τῷ ὄντι· εἰ γὰρ ἐν ἀνάγκαις οἱ φίλοι γνωρίζονται καὶ τῶν δοκίμων οἱ τοιοῦτοι ὑπάρχουσιν, σὺ ταῖς ἀληθείαις δοκιμώτατος ἂν λέγοιο μόνος καὶ χρησιμώτατος τῶν πάντων ὃς ἄκλητος, ἀπείραστος, ὑπὸ μόνῃς τῆς καλῆς καὶ τῷ ὄντι γενναίας σου φύσεως παρακληθεὶς τοιούτως κήδη τῶν ἐμῶν οἷως οὐδὲ πολλοὶ τινες τῶν πατέρων ἡμῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ σὲ μετὰ ταύτης τῆς φιλανθρωπίας ἢ πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτία ἀμείψαιτο θεῖα πρόνοια, ἐγὼ δὲ πρὸς ἃ περὶ ἐμοῦ ἔγραψας, οὐδὲν ἄλλο γράφω σοι εἰ μὴ ὅπερ καὶ πρώην ἐν τῇ πρὸ ταύτης μου γέγραφέ σοι, ἔχειν σε δηλονότι διοικεῖν τὰ ἐμὰ ἢ περ ἂν σοι δοκοῖ καὶ ὡς βούλοιο· ὥρα οὖν σοι ἐξουσιάζειν ἐν τοῖς ἐμοῖς καὶ τοιούτῳ χρῆσθαι μοι ἢ σοι δοκοῖ. Ἔρρωσο προσφιλέστατέ μοι πάντων ἐταίρων. Ξυνχαίρω πάνυ τῷ λογίῳ κύρῳ Μάρκῳ ἐφ' οἷς τετίμηται καὶ ξυνήδομαι σφόδρα, εἴη τε αὐτὸ ἐπὶ τὸ μείζον ἐφ' ἡμέραν, καὶ τιμαλφέστερον ἐπαυξάνειν εὖχομαι τῷ πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίῳ Θεῷ· ὃν καὶ προσφώνησον ὡς ἀπ' ἐμοῦ, ὁμοίως καὶ τὸν χρηστὸν Ἄλδον καὶ κοινὸν εὐεργέτην, τόν τε Ἰωάννην καὶ Νικόλεον τῷ Κρητέ. Ἔρρωσθε πάντες προσφιλέστατοι καὶ ἐπεικέστατοι ἄνδρες. Ἀπὸ Φλωρεντίας, Ἀπριλίου κδ'.

Μιχαὴλ ὁ Τριβώλης.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

7

Μιχαήλου:

Δις δέκα καὶ δις τέσσαρ' ἐν ἡμασι τοῦτο τὸ ἔργον Λασκάρει
Μιχαὴλ γράψα γεηπονίης.

8

Ὁ γλυκὺς Ἰωακεῖμ καὶ
μείλιχος ἡδ' ἐλεήμων,
πατράρχης γεγαῶς Βυζαντίδος εὐρυαγυίας,
ὀγδοάτῃ μαΐου ἐφ' ἑόρτια Βροντογένιοι
τῇ ιδ' ἐτέθῃ, Παδόλοιο τυχὼν κτερέων βοεβόντα.

9

Μανουὴλ τῷ Μεγάλῳ Ῥήτορι καὶ φιλοσόφῳ Μάξιμος ὁ μοναχὸς
Ῥητῆρος Μεγάλου τὰ μυρίπνοα ἄσματα ταῦτα,
Μουσῶν καὶ Χαρίτων ἔκγονα καὶ Σοφίης·
Μοῖσαι ἐμμελίην γάρ, ἀτὰρ Χάριτες πολύολβοι
εὐεπίην, πειθῶ τῷδ' ἔπορε Σοφίῃ.
Μὴ μῆκος δ' ὦνερ ἐπιδίξω, ἀλλ' ἐνὶ τυτθοῖς
γράμμασι τὰν αὐτοῦ θαύμασον ἠνορέην.
Εἰ δ' ὀπόθεν καὶ ὅπως κικλήσκετο, τῷδε Μανουὴλ
οὔνοιμ' ἀτὰρ πάτρη Ἰσθμιάς ἐστὶ πόλις.

10

Κυροῦ Μαξίμου τοῦ Τριβόλη
ἀρχιερεὺς ὁ μέγας Βυζαντίδος ἐνθάδε Νήφων
κεῖται, ἀποστολικάῃς λαμπόμενος χάρισιν

ὃς δίφρω ἐπιβάς ἀρετῶν ὧν, οἷα τις ἄλλος
Ἥλίας, αὐλάς ἔφθασεν οὐρανίους.

11

Ἐπίγραμμα εἰς τὴν πολυτελεστάτην ἀργυρόχρυσον λάρνακα
τῶν ἱερῶν

λειψάνων τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Νήφωνος, κυρίου Μα-
ξίμου Τριβόλη

Ἀργυρίου χρυσίου τε φαάντερον ἢδ' ἐριτίμων συλλήβδην λιθά-
κων τὸν λάμψαντ' ἀρχιερῆα

Νήφων', ὃν θεράποντα, θεὸς μέγας ἔνθεν ἄραντα θήκη τῇδ'
ἐκύδην' ἐριτίμω, Νάγγοε θεῖον Μυσῶν εὐπτολέμων μέγαν ὄρχαμον
ἐς τόδε θήξας

ἔργον, ἐῷ θεράποντι ὅπως κλέος ἄφθιτον εἶη.

Ἀλλά, πάτερ μέγα, χαῖρε, μονήν τ' ἐπιμνώεο τήνδε λιταῖς σαῖς
πρὸς ἄνακτα διαμπερὲς ἔμπεδα τηρεῖν,

αὐτῷ θ' ἡγεμόνι κράτος ἀρῶαγές ἢδ' ὑγείαν

ζῶντι, μάκαρ, παρέχειν· ἀτὰρ μετὰ γαῖαν ἀφέντα αὐτὰ ἐνιδρῶσαι
ἀνάκτορα θεῖα Ὀλύμπου.

12

Ἅτερον εἰς τὴν αὐτήν

Ἄ χρυσᾶ τὸν χρυσοῦ τιμαλφέστερον ἔνδοθι κεύθω

Νήφωνα λάρναξ Βυζαντίδος ἀρχιερῆα.

13

Στίχοι στὸν Ἅγιο Μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν Μυροβλύτη

Στίχοι εἰς τὸν λογχευθέντα μέγα Δημήτριον,
ὥς ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν σταυρωθέντα Χριστὸν
πληγὴν μὲν οὐκ αὐχῶν ἐγὼ δείκνυμί σοι
ὥς δὴ παθὼν τι ὑπὲρ σοῦ, σῶτερ, μέγα,
ἀλλ' ὥς μικρὸν μίμημα σῆς πλευρᾶς πάθους
ὃ δὴ με κατέστησεν χαίρειν, δεικνύω.

14

Στίχοι στὸν *Ψαλτήρα*

Ἐγράφη τὸ παρὸν Ψαλτήριον ἐν πόλει Τβέρη
χειρὶ καὶ πόνῳ μοναχοῦ τινὸς Ἀγιορείτου
Βατοπαιδικοῦ Μαξίμου τοῦ νομα

15. Ἐπη ἡρωελεγειακὰ προτρεπτικὰ εἰς μετάνοιαν

Μὴ ἀμελῶς, ψυχὴ, διακείμεθα μὴδ' ἀμερίμνως
μὴδ' ἅτ' ἄπειρα φρενῶν νήπια παιζώμεθα,
ἀρκοῦντ' ἐς φυλακὴν τελέθειν δοκέοντες ἑαυτῶν
τὸνδ' ἄβατον χῶρον ποσσὶν ἐρασιγάμων.
οὐδὲ γὰρ Αἴγυπτον φαραώ τε φυγοῦσι τὸ πρὶν
δήνεσιν ὑψίστου Μωσεί τ' ἡγεμόνι
ἦρκεσ' ἐς εὐσεβίην τὸ ἀοικήτω ἐνὶ χώρῳ
οἰκῆσαι δεκάδας τέτταρας εἰς ἐτέων
πίστιν ἐπεὶ Θεῷ οὐκ εὐγνώμονα τῷ ἀνιερῶν
τήρησαν κείνους ῥυσαμένῳ μυρίων
οὐχὶ τόπων, ψυχὴ, ὁ ἀναξ θεραπεύετ' ἀμοιβαῖς
οὔτε μεταμφιάσει εὐτελέων ῥακίων·
ὦν τὸ μὲν ἡσυχίης μαστεύεται εἵνεκα πολλῆς
εὐτελίας δὲ τὸ δ' αὖ οὔνεκεν ἐκλέγεται.
εἰ δέ τις ἐν τοῖσδ' ὦν περιπίρεται αὖθι θορύβοις,
αὐτοκύνων ὥφθη, οὗ ἐμέτοιο ἐρῶν·
πένθους γάρ, ψυχὴ, νεκροῦ τε βίου ὑπόδειγμα
τοῦξωθεν τελέθει τοῦτο ῥάκος τὸ μέλαν,
εἰδέναι ὄντας ἀεὶ νεκροὺς ἀναπείθον ἑαυτοὺς
τῷδ' ἐν ἑκοντὶ βίῳ τοῦτ' ἐπιλεξαμένους,
ἦτοι ὀλοψύχως στυγέειν ἀεὶ ἡδυπάθειαν
παντοῖαν σαρκὸς καὶ βίотου θορύβους.
ἀκτεάνως δ' ὁσίως τε βιοῦν σφετέροις καμάτοισι,
ἄσπετον οἰομένους τὴν πενίην ἄφενον.
εἰ δὲ πάλιν κτεάνοις δόξη τε μέθη τε γέλωσιν,
οἷσι συνέξενκται πᾶς ἀθέμιτος ἔρως,
σφᾶς αὐτοὺς ἀφρόνως περιπείρομεν, οὔτοι ἀπεικὸς
εἰπέμεν, ὥς διπλῶν τευξόμεθα βασάνων,
ὥς ἐθελοντὶ καὶ ἐν γνώσει ξυνθήκας ἑαυτῶν

15. Λόγος προτρεπτικός εἰς μετάνοιαν

Ψυχὴ μου, ἃς μὴ ζοῦμε μὲ ἀμέλεια μῆτε ἀμέριμνα,
κι ἃς μὴν παίζουμε σὰ νήπια χωρὶς μυαλό,
νομίζοντας ὅτι ὁ ἄβροτος αὐτὸς χώρος εἶναι ἐπαρκὴς ἀσφάλεια,
γιὰ κείνους ποὺ τοὺς μπαίνει ἡ ἐπιθυμία τοῦ γάμου,
διότι οὔτε καὶ γιὰ κείνους, ποὺ μὲ τὴ συμβουλή τοῦ Ὑψίστου
καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Μωϋσέως διέφυγαν κατ' ἀρχὴν τὴν Αἴγυπτο καὶ τὸ φαραώ,
ἦταν ἐπαρκὲς καταφύγιο γιὰ τὴν εὐσέβειά τους
τὸ ὅτι κατοίκησαν τέσσερες δεκαετίες σ' ἓναν ἀκατοίκητο χώρο·
γιατὶ δὲν τήρησαν εὐγνώμονα πίστη στὸν Θεὸ
ποὺ τοὺς ἔσωσε ἀπὸ ἀμέτρητα κακά.
Ψυχὴ μου, ὁ βασιλεὺς δὲν λατρεύεται μὲ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ τόπου κατοικίας
οὔτε μὲ τὸ νὰ ντύνεται μὲ ροῦχα εὐτελεῖ.
Ἀπ' αὐτὰ τὸ πρῶτο τὸ ἀναζητοῦν γιὰ τὴν πολλὴ ἡσυχία,
καὶ τὸ δεύτερο γιὰ τὴν φτήνεια του.
Ἄν ὅμως κάποιος καὶ μέσα σ' αὐτὰ μπλέκεται μὲ φασαρίες,
ἀποδεικνύεται σκέτος σκύλος ποὺ ὀρεξεύεται καὶ τρώει τὸ ξερατό του·
διότι, ψυχὴ μου, αὐτὸ τὸ μαῦρο ἐξωτερικὸ ροῦχο
εἶναι μόνο ὑπόμνηση πένθους καὶ ζωῆς μὲ νέκρωση παθῶν,
εἶναι γιὰ νὰ μᾶς πείθει ὅτι πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι εἴμαστε γιὰ πάντα νεκροί
μὴ πὺν ἐπιλέξαμε σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ ἐθελοντικὰ αὐτό,
πρέπει πάντα ν' ἀποφεύγουμε μὲ τρόμο καὶ ὀλόψυχα τὴν ὅποιαδήποτε ἡδυσπάθεια
τῆς σαρκὸς καὶ τοὺς βιοτικὸς θορύβους
καὶ νὰ ζοῦμε μιὰ ζωὴ ὅσια, ἀκτήμονες καὶ μόνο ἀπὸ τὸν προσωπικὸ μας κόπο,
θεωρώντας τὴν πενία μας ἀμέτρητο πλοῦτο.
Ἄν ὅμως καρφώνουμε ἀνόητα τὸν ἑαυτὸ μας μὲ κτήματα, δόξες, μεθύσια καὶ γέλια,
μὲ τὰ ὅποια συνδέεται ὁ ἀθέμιτος ἔρωτας,
δὲν εἶναι παράλογο νὰ ποῦμε στοὺς ἑαυτοὺς μας
ὅτι μᾶς περιμένουν διπλὰ βασανιστήρια·
διότι ἐν γνώσει μας καὶ μὲ τὴν θέλησή μας ἀθετήσαμε

ψευσάμενοι Χριστῷ· οὐ τί χειριότερον;
 κρεῖσσον γάρ, φησί, μὴ εὐξάμενον ἀποτίσαι
 ἥπερ ψεύσασθαι τῷ Θεῷ εὐξάμενον
 «Τοὺς τὸ ψεῦδος ἅπαντας ὀλοθρεύσεις λαλέοντας»,
 ὡσαύτως κρᾶζει θεῖος ὁ τοῦδε πατήρ.
 οὐχὶ τόπων τοίνυν οὐθ' ἱματίων μεταμείψει,
 ὥς προέφην, χαίρει Χριστὸς ὁ παμμεδέων,
 ἀλλὰ βίου σεμνοῦ ἀρετῆς θ' ἀπάσης ἀναλήψει,
 πίστει ἐπ' εἰλικρινεῖ ἔμπεδ' ἐνιδρυμένων
 θεί' ἐπεὶ οὖν χάριτι ξυνεργηθεῖσα πέφευγας
 τὰς τῆς αἰσθητῆς ἄρκυας Ἡμαθίης,
 σπεῦσον ὅλη δυνάμει καὶ τὸν ταύτης κρατέοντα
 καὶ σοὶ αἰεὶ μανικῶς σφόδρ' ἐπιτιθέμενον
 ἐκφυγέμεν, πίστει εὐγνώμονι τῇ πρὸς ἄνακτα
 τῷ θείῳ τε φόβῳ εὖ καταφραττομένη
 μηδ' ἀπόμακνε διδράσκουσ' αὐτόν, μέχρ' ἡ κραταιᾷ
 τῇ τοῦ ὑψίστου δεξιᾷ ἐν βαράθρῳ
 αὐτὸν ἰδοὺς φλογερῷ ποντούμενον οἷς ἅμα πᾶσι
 ἄρμασι καὶ κρατεροῖς ἀγχεμάχοις θ' ὀπλίταις,
 σαυτὴν γνῶς νεφέλῃ δὲ καλυπτομένην Παρακλητόν,
 τὸν κατὰ σοῦ σφοδρῶς πάντοτ' ἐγειρόμενον
 καύσων αἰστώσῃ σφετέρων ἐχθρῶν ὑπ' ἀσάρκων
 ἐννοίαις φλογεραῖς αἰσχροτάτων ἡμέρων,
 καὶ στύλῳ οὐ πυρός, αἰδίῳς ἀλλ' ἀνγάζοντος
 φωτὸς ἰθυνομένην γῆν πρὸς ἐπαγγελίης.
 οὐχ' ἦν Ἀβραμίδιασιν ὁ Ναυὴ δάσσαι· Ἰησοῦς
 ἀλλ' ἦν ὁ κτίσιος πρωτότοκος ἀπάσης
 κάλλει ὁ ὠραῖος μερόπων υἱὸς παρὰ πάντας
 ἐκτεχθεὶς ὁ κόρης παρθενικῆς ἀγίας·
 ἀψευδὴς Θεὸς ἅμιν ὑπέσχετο Χριστὸς Ἰησοῦς,
 ἦν εἰσηλθὶ αὐτὸς πρῶτος ἐλὼν θάνατον.

τὸ συμβόλαιό μας μετὸν Χριστό· τί χειρότερο ἀπ' αὐτό;
 διότι εἶναι, λέει, καλύτερα νὰ μὴν ἔχεις τάξει κάτι στὸν Θεό, καὶ νὰ τὸ κάνεις,
 παρὰ νὰ τὸ τάξεις καὶ ὕστερα νὰ τὸ ἀθετήσεις,
 «Θὰ ἐξολοθρεύεις ὅλους αὐτοὺς ποὺ λένε ψέματα»,
 κράζει ἐπίσης ὁ θεῖος προπάτοράς τους, ὁ πάνσοφος λοιπὸν
 καὶ παντοκράτωρ Χριστὸς δὲν χαίρεται,
 ὅπως προεῖπα, μετὴν ἀλλαγὴ τόπου κι ἐνδυμασίας,
 ἀλλὰ μετὸ νὰ υἱοθετήσεις τὸν σεμνὸ βίο καὶ κάθε ἀρετή,
 ποὺ ριζώνουν γερά μόνον στὴν εἰλικρινῇ πίστη.
 Ἀφοῦ λοιπὸν μετὴν βοήθεια τῆς θείας χάριτος ξέφυγες
 τίς παγίδες τοῦ αἰσθητοῦ χρωμάτινου κόσμου,
 σπεῦσε μ' ὅλη σου τὴ δύναμη, καὶ ἐκεῖνον, ποὺ κυβερνάει αὐτὸν τὸν κόσμον
 καὶ σοῦ ἐπιτίθεται μετὰ μανία σφοδρῶς καὶ συνεχῶς,
 ξέφυγέ του, θωρακίζομενη γερά μετὴν εὐγνώμονα πίστη
 πρὸς τὸν βασιλέα καὶ μετὸν φόβο τοῦ Θεοῦ.
 Καὶ μὴν ἀποκάμεις νὰ τοῦ ξεφεύγεις, μέχρι νὰ τὸν δεῖς
 νὰ καταποντίζεται μετὴν κραταιὰ δύναμη τοῦ Ὑψίστου
 στὸ γεμάτο φλόγες βάραθρο μαζί με ὅλα τ' ἄρματά του
 καὶ τοὺς σκληροὺς ἀγχεμάτους ὀπλίτες του, καὶ μέχρι νὰ καταλάβεις τὸν ἑαυτό σου
 ὅτι καλύπτεσαι ἀπὸ τὴν νεφέλη τοῦ Παρακλήτου καὶ μέχρι (ἢ νεφέλη αὐτὴ)
 νὰ ἐξαφανίσει τὸν καύσωνα ποὺ ξεσηκώνεται ἀπὸ παντοῦ ἐναντίον σου σφοδρὰ
 ἐκ μέρους τῶν ἀσάρκων ἐχθρῶν σου μετὰ πολὺ καυστικούς λογισμοὺς
 αἰσχροτάτων ἐπιθυμιῶν, καὶ μέχρι νὰ δεῖς τὸν ἑαυτό σου
 νὰ κατευθύνεται καὶ νὰ ὀδηγεῖται ἀπὸ ἓνα σῦλο, ὅχι πυρὸς ἀλλὰ φωτὸς
 ποὺ λάμπει αἰώνια, καὶ νὰ ὀδηγεῖται πρὸς τὴν γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὅχι ἐκεῖνη
 πρὸς τὴν ὁποία ὀδηγοῦσε τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ,
 ἀλλ' ἐκεῖνη ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως,
 ὁ «ῥαῖος κάλλει παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»,
 ὁ γεννημένος ἀπὸ ἀγία καὶ παρθένα κόρη,
 ὁ «ἄψευδης Θεός», ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ποὺ ὅπως ὑποσχέθηκε,
 στὴ γῆ στὴν ὁποία μπήκε πρῶτος ὁ ἴδιος, ἀφοῦ πρῶτα νίκησε τὸν θάνατο.

νῆφ' ἄρ' ἀεὶ ψυχὴ, ὁ διώκων γάρ σε νοητὸς
 οὐ λήγει κακὰ σοι βυσσοδομῶν φαραώ·
 μηδ' ἔλπιζε, φίλη, ἀνακωχὴν τῶν παρ' ἐκείνου
 σοῦ κατά τευχομένων παντοδαπῶν ἐνέδρων·
 βάσκανός ἐστι φύσει γὰρ ἡδ' ἰταμός, οὐδὲ κότοιο
 λήγει, πρὶν ῥίψῃ σ' εἰς φλογεράς βασάνους·
 μηδ' ἀναδυομένῳ πίστευε, τὸ τηνίκα γάρ σοι
 μᾶλλον ἐνεδρεύει σφόδρα κακεντρεχέως·
 τῇ τοιῇσ' ἐνεδρεύει σφόδρα πείσαι σ' ὁ ἀλάστωρ
 ἐνδοῦναι πολλῆς σῆς ἱερᾶς φυλακῆς,
 τόφρα σ' ἀνωίστως πλήξῃ, ῥαθυμοῦσαν ἐφευρών,
 ὧν πολλῶν ἐνὶ τῷ ψυχολέθρων βελέων,
 ἢ τῷ τῆς ὀλοῆς οἰήσιος ἄμματι εἴρξῃ
 τῆς ἐπὶ τὰς κρείττους τῶν ἀρετῶν προκοπῆς.
 νοῦς γὰρ ἐὼν σφόδρ' εὐφυῆς κακὰ ἐς τὸ τυρεῦναι,
 οἶδεν ὄνειαρ ὅσον, νήφομεν εὖτ' ἀκριβῶς,
 ὧν ἡμῖν ἐπάγει ἐκ πειρασμῶν δρεπόμεσθα
 τῇ θεῇ ἐξ ὕψους ῥωννύμενοι χάριτι·
 εἰ γὰρ νήφομεν, ἢ τῶν πειρασμῶν ἐπαγωγὴ
 πρόξενος ἔσθ' ἡμῖν λαμπροτάτων στεφάνων
 ὥς καὶ ἀεθλεύοντι καλῶς τὸ πρὸς ἀντιπαλαιστάς
 ἀντικαθίστασθαι εἰδότας εὖ ἀθλέειν.
 εἰ οὖν ξυμμαχίῃ τοῦ σοῦ, ψυχὴ, σωτῆρος
 τὸ χεῖρ' ἐκφύγῃς τοῦ ὀλοοῦ φαραώ
 τοῦτ' Ἑρμῆδ' ἐν βυθὸν φλογερῶν οἴστρων διαβᾶσα
 ξηρᾶς, ἢ οὐ δι' ὑγρᾶς, ὥς τὸ θεοπρόπιον
 μυεῖ συμβολικῶς ἄμμ', εὐτελέος τε διαίτης,
 πεζῇ τ', οὐχὶ θρασεὶ πώλῃ ἐφεζομένη,
 ἥτοι ἀεὶ φαύλην καὶ μηδνὸς οὔσαν ἑαυτὴν
 ἀξίαν οἰομένη ἐν φρεσὶν οὐ στόματι,
 σκηνώσεις παρὰ πρῶνα ὄρους Σιναίου ἐν ἐρήμῳ,

Νά 'σαι λοιπόν, ψυχή μου, πάντα νηφάλια, διότι ὁ νοητὸς Φαραώ,
 ποὺ σὲ καταδιώκει, δὲν σταματᾷ νὰ σοῦ μαγειρεύει κακά.
 Καὶ μὴ ἐλπίζεις, ἀγαπητή μου, σὲ καμμιά ἀνακωχή
 τῶν ποικίλων ἐνεδρῶν ποὺ στήνει ἐναντίον σου ἐκεῖνος.
 Διότι εἶναι ἐκ φύσεως φθονερὸς καὶ ἰταμός, καὶ δὲν βάζει τέλος στὸ μῖσος του,
 μέχρι νὰ σὲ ρίξει στὰ βασανιστήρια μὲ τίς φλόγες.
 Καὶ μὴν ξεθαρρεύεις, ὅταν φαίνεται νὰ καλμάρει,
 διότι τότε ἀκριβῶς σοῦ στήνει χειρότερες ἐνέδρες μὲ περισσὴ κακεντρέχεια.
 Ἐνεδρεύει κυρίως μὲ τέτοιο τρόπο, γιὰ νὰ σὲ καταφέρει ὁ ἀλητήριος
 νὰ χαλαρώσεις τὴν πολλή σου ἱερὰ ἐπαγρύπνηση,
 καὶ τότε νὰ σὲ πλήξει ἀπροσδόκητα, καθὼς θὰ σὲ βρεῖ σὲ ραθυμία,
 μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ψυχοφθόρα βέλη του,
 ἢ γιὰ νὰ ἐμποδίσαι τὴν προκοπή σου πρὸς τίς ἀνώτερες ἀρετὲς
 μὲ τὸ νὰ ἀνάψει μέσα σου τὴν ὀλέθρια οἴηση·
 διότι, καθὼς εἶναι ἓνας νοῦς πολὺ εὐφυὲς στὸ νὰ μαγειρεύει κακά,
 ξέρει καλὰ πόσο ὠφελούμαστε ἀπὸ τοὺς πειρασμούς του,
 ὅταν γρηγοροῦμε μὲ πολλή ὑπευθυνότητα
 κι ἐνδυναμωνόμαστε ἀπὸ ψηλὰ μὲ τὴ θεία χάρη.
 Γιατί, ὅταν γρηγοροῦμε, ἡ προσβολὴ τῶν περισμῶν
 γίνεται γιὰ μᾶς πρόξενος λαμπροτάτων στεφάνων.
 Ἀθλησὴ ἐπιτυχημένη γιὰ κεῖνον ποὺ ἀθλῆται σωστὰ
 εἶναι τὸ ν' ἀντιμετωπίζει ἀντιπάλους πεπειραμένους.
 Ἄν λοιπόν, ψυχή μου, μὲ τὴ συμμαχία τοῦ Σωτῆρος σου
 ξεφύγεις ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ὀλέθριου φαραώ,
 διαπερνώντας αὐτὸ τὸν Ἐρυθρὸ βυθὸ τῶν φλογερῶν σαρκικῶν ὁρμῶν,
 τῆς ξηρᾶς καὶ ὄχι τῆς θαλάσσης, ὅπως μᾶς ἐνημερώνει
 ἀλληγορικὰ ἡ Ἁγία Γραφή, πεζοπορώντας μὲ τὴ λιτὴ δίαιτα
 κι ὄχι ἰππεύοντας πάνω σὲ περήφανο ἄλογο,
 δηλαδή πάντοτε ταπεινὴ καὶ φρονώντας μέσα στὴν καρδιά σου
 κι ὄχι νὰ τὸ λὲς μόνο μὲ τὸ στόμα, ὅτι δὲν ἀξίζεις τίποτε,
 κι ἂν κατασκοπώσεις στὸν κῶνο τοῦ ὄρους Σινὰ στὴν ἔρημο,

ἦτοι ἐνορμισθῆς τῷ ἱερῷ λιμένι
 τῆς πολυμνήτου καὶ μυριπνόου ἀπαθείης
 ἥς τὰ μάλιστα ἐρᾷ Πνεῦμα τὸ πανάγιον·
 φράζειο μὴ ἐπίσης λαῶ τῷ ἀγνώμονι κείνῳ
 καὶ σύ, τάλαινα, κόρῳ καὶ μέθῃ οὐλομένη
 ὀρχηθμοῖς ἐκδῶς ἐκβακχευθεῖσα σεαυτήν·
 μὴ σὺ τὰ τιμαλφῇ σεμνά τε πάντα τὰ σὰ
 γαστρὶ σῆς ἐγχωνεύσης, ἴσα θεῶ τε λατρεύσης
 τῇδε καὶ ὡς κείνοι μοσχαρίῳ τὸ πάλα·
 μὴ σὺ γε τῶν μετέπειτ' ἀγαθῶν θείων ἀποτύχης,
 ὡς κἀκεῖνοι γῆς τῆς ἐν ἐπαγγελίαις,
 ἐς βασάνους τε ῥιφῆς αἰκίζούσας ἀπεράντως
 τῶν πρὸ νόμου πάντων χείρονα δυσσεβέων·
 ἀλλ' εἰ ἀληθεῖ Χριστὸν φιλέεις σὸν ἄνακτα,
 τὸν διὰ σ' ἐν σταυρῷ γευσάμενον θανάτου,
 σπεῦσον ὅλη δυνάμει τὸν ἐκείνου θεῖον ἔρωτα
 ἐγκρύψαι τῇ σῇ ἐνδυκέως κραδίῳ·
 τοῦδ' ἐτέρως σε τυχεῖν γε ἀμήχανον, ἢν μὴ ἀπάσας
 στυγῆσης τέλεον σαρκὸς ἐῆς ἐφέσεις·
 τὰς δ' αὖτε μισῆσαι ἀμήχανον, ἢν μὴ ἐρείσης
 τὸν θεῖον ταῖς σαῖς ἐν πραπίδεσσι φόβον·
 τόνδε δ' αὖ οὐ κτήση, ἢν μὴ ξύμπαντ' ἀφ' ἑαυτοῦ
 ῥίψῃς δισταγμὸν καὶ τὸ δοκεῖν φρονεῖν,
 ὡς ἀπλοῦν δὲ βρέφος τοῦ σοῦ κατόπιν βασιλῆος
 βαίνης, τοῖς αὐτοῦ νεύμασι πειθομένη·
 ὡς ἀγάπη πλήρωμα νόμου πέφυκε ξύμπαντος,
 τὼς πίστις κρηπὶς τῶν ἀρετῶν ἀπασῶν·
 πίστις τάρβος ἔτικτε, τὸ δ' ἐργασίην αὐτῶν ἐφετμῶν,
 ἥς δι' ἐνοῦται νοῦς τῇ θεϊκῇ ἀγάπῃ·
 ἥς ἐπιβᾶσα ταπεινὰ φρόνει, κόνιν ἴσθι σεαυτήν,
 ὥς κεν ἀεὶ τέρπη τοῖς θεϊκοῖς ὁάροις.

δηλαδή ἀγκυροβολήσεις στὸν ἱερὸ λιμένα
 τῆς ἀκριβῆς κι εὐωδιαστῆς ἀπαθείας,
 τὴν ὁποία τὸ πανάγιο Πνεῦμα ἀγαπάει ιδιαίτερα,
 τότε νὰ μὴν σκέφτεσαι καὶ σύ, ταλαίπωρη, σὰν ἐκείνον τὸν ἀχάριστο λαό,
 καὶ μὴν ξαμοληθεῖς στοὺς χοροὺς φθαρμένη ἀπὸ τὸν κόρο καὶ τὴν μέθη
 καὶ μαστουρωμένη ἀπὸ τὸ ὄργιο, καὶ μὴ χωνεύσεις μέσα στὸ στομάχι σου
 τὰ τιμαλφῇ σου κι ὅλα τὰ σεβάσματά σου
 καὶ τὸ λατρεύσεις (τὸ στομάχι σου)
 ἔτσι ὅπως λάτρευσαν ἐκεῖνοι τότε παλιὰ τὸ (χρυσὸ) μοσχάρι.
 Κοίτα μὴν ἀποτύχεις νὰ κερδίσεις τὰ θεῖα ἀγαθὰ,
 ὅπως κι ἐκεῖνοι ἀπέτυχαν νὰ κερδίσουν τὴν γῆ τῶν ἐπαγγελιῶν,
 καὶ μὴ ριχτεῖς στὰ βασανιστήρια ποὺ βασανίζουν χωρὶς τέλος
 καὶ εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὰ βασανιστήρια ὅλων τῶν πρὸ τοῦ νόμου δυσσεβῶν.
 Ἀλλ' ἂν ἀγαπᾷς πραγματικὰ τὸν βασιλέα σου Χριστό,
 ποὺ γιὰ σένα γεύτηκε τὸν θάνατο πάνω στὸν σταυρό,
 σπεῦσε μ' ὅλη σου τὴν δύναμη νὰ κρύψεις
 βαθιὰ μὲς στὴν καρδιά σου τὸν θεῖο ἔρωτα ἐκείνου.
 Αὐτὸν εἶναι βέβαια ἀδύνατο νὰ τὸν κερδίσεις ἀλλιῶς,
 ἂν δὲν μισήσεις ὁλόψυχα ὅλες τὶς ἐπιθυμίες τῆς σαρκός σου,
 κι αὐτὲς πάλι εἶναι ἀδύνατο νὰ τὶς μισήσεις,
 ἂν δὲν στερεώσεις τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ μέσα στὸ μυαλό σου.
 Κι αὐτὸν (τὸν φόβο) πάλι δὲν μπορεῖς νὰ τὸν ἀποκτήσεις, ἂν δὲν πετάξεις
 ἀπὸ πάνω σου κάθε δισταγμὸ καὶ τὴν ἰδέα ποὺ ἔχεις γιὰ τὸν ἑαυτό σου.
 Ν' ἀκολουθεῖς πίσω ἀπὸ τὸν βασιλέα σου σὰν ἀπλοϊκὸ βρέφος,
 πειθαρχώντας στὰ νεύματά Του.
 Ὅπως ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα ὅλου τοῦ (θείου) νόμου,
 ἔτσι ἡ πίστη εἶναι ἡ βάση ὅλων τῶν ἀρετῶν. Ἡ πίστη γεννᾷ
 τὸν φόβο (τοῦ Θεοῦ), ὁ δὲ φόβος γεννᾷ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν,
 μὲ τὴν ὁποία ὁ νοῦς ἐνώνεται μὲ τὴν θεϊκὴ ἀγάπη.
 Ὅταν ἀποκτήσεις αὐτὴ τὴν ἀγάπη, νὰ ταπεινοφρονεῖς, νὰ θυμᾷσαι ὅτι εἶσαι χῶμα·
 ἔτσι θὰ χαίρεσαι πάντα τῇ γλυκειᾷ συντορφίᾳ τοῦ Θεοῦ.

16. Λόγος ἐπικριτικὸς κατὰ τῆς ἐλληνικῆς πλάνης

Αὐτὰρ ἐπεὶ θεῖη ἠλέγξαμεν ἤδη ἀρωγῇ τὴν κατὰ τοῦ Χριστοῦ λύσαν Ἰουδαϊκὴν, δεῦρο πρὸς Ἑλλήνων λοιπὸν τρέψωμεν ἑαυτούς, θυμέ, κακοφροσύνην καὶ ἀθυροστομίην· οὐχ ἦπτον κείνων γὰρ ἐπεσβολαίαις τὸ καθ' ἡμᾶς τοξεύουσι σέβας Χριστιανούς τὸ μέγα. οὗς «τεῦ ἔκητι τὸ πάνσεπτον σέβας» εἴ τις ἔροιτο «τῶς ἐχθαίρετ' ἄγαν καὶ διαπαίζετ' αἰεῖ;» τοὺς ἐμπτυσμούς, τοὺς αἰκισμούς, τὴν κατὰ κόρης ὕβριν, τὸν σταυρὸν τὸν τ' ἀκλεᾶ θάνατον ἄμμιν ὀνειδίζουσ' ἐμπαίζοντες, ἅτε πλείστην δεικνύντ' ἀδρανίην ἡμετέροιο Θεοῦ. δαίλαιοι τῷ ὄντι καὶ ἄφρονες· οὐ γὰρ ἴσασιν οἷς οὗ τὸ κλέος παμμεδέον τε κράτος σπεύδουσι κρύψαι, τούτοις μᾶλλον καὶ ἄκοντες δείκνυνται τοῦτον παμμεδέοντα Θεόν, παναλκῇ, φρικτὸν καὶ πάνσοφον, εἶπερ ὑποστάς τοι' αἰσχιστα πάθη καὶ ἀκλεᾶ θάνατον τῶν, ὡς αὐτοὶ φασι θεῶν, σφετέρων μεγαδόξων τὴν ὀφρῇν, τὰ θράση τὴν τ' ἀνὰ γαῖαν ὅλην λατρείην χρηστήριά τ' ἐς τέλος ἴσχυς ὀλέσαι· οὐ πλήθει στρατιᾶς ἀγχεμάχοις θ' ὀπλίταις μήτ' ἀπατηλοῖς φάσμασι δείμασί τ' ἐκστατικοῖσι μήτε κεραυνοβόλοις οὐρανόθεν βέλεσιν, ἀλλ' ἄγανοῖς ἐπέεσσι καὶ ἀπλανέσι διδαχαῖσι καὶ φρικτῶν τεράτων ἐργασίαις μυρίων, πάντα ἀπὸ ξοάνων ζοφερᾶς ἀπάτης μετατιθεῖς φῶς ἐπὶ τῆς σφετέρης ἀπλανὲς εὐσεβίης. μὴ δόξαν ἐπὶ γῆς μήτε τρυφῆς ἀπόλαυσιν μήτε γε τῶν τερπνῶν τοῦδ' ἕτερόν τι βίου τοῖσιν ὑφιστάμενος, τοῦναντίον, αὐτὸν ἂν εὖροις θλίψιν καὶ δεινῶν παντοδαπῶν νιφάδας τοῖσι προαγγέλλοντα, γέρας δ' ἐπὶ τοῖς καὶ ἀμοιβὴν τὴν τοῦ ὑψίστου θεῖαν ἀνακτορίαν. ἥς ἔνεκα πλήθη πανάπειρ' ἀνὰ γαῖαν ἅπασαν ζητῶν εὐρήσεις παντοδαπῶν μερόπων, πάντων ἐκστάντας ὧν κέκτηντ', ἥ ἐν ἐρήμοις τοῦδε βίου ὁσίως τὸ στάδιον τελέσαι, ἥ ὑπὲρ εὐσεβίης αἰκισθέντας πολυειδῶς παντοδαπαῖς βασάνοις τοῦτο λιπεῖν τὸ

φάος· τίς δ' ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ὑμῶν θεός, ἡὲ κραταῖος κοίρανος ἢ ῥήτωρ θεσμοθέτης τε σοφὸς τοῖα κατορθῶσαι κἂν ξυμφυλέταις παρ' ἐοῖσιν ἴσχυσε καὶ πείσαι τούσδε καταφρονέειν πάντων τῶν τερπνῶν, θανάτου τ' αὐτοῦ κατατολμᾶν, τέρπεσθαι τ' ὀδύναις ταῖς ὑπὲρ εὐσεβείης; οὐδένα πολλὰ καμῶν εὗροις· πάντη ἀνέφικτα καὶ βροτῇ σοφίῃ ταῦτα καὶ ἡγορέῃ. τῷ δὲ σταυρωθέντι, θοῶς ἀνδρῶν διὰ παύρων καὶ ἀδαῶν ἀνὰ γῆν ταῦτ' ἐτελέσθη ὅλην· καὶ τὸ μεγίστου θάμβους ἄξιον, ὅτι διώκταις πάντοθεν ὠμοτάτοις αἰνὰ διωκομένη, αἰρέσεων θ' ὡσαύτως τρικυμίαις μυρίαισι κλυδωνιζόμενῃ ἡδ' ἐνεδρευομένη, πίστις ἢ ἡμετέρα μίμνει ἀσάλευτος, ἐπίσης ἡλιβάτῳ πέτρῃ καὶ ἀκινήτῳ ὄρει, τῶν ταύτην ἔχθιστα διωξάντων θεομισῶν ἐξολοθρευθέντων τοῦδε κάκιστα βίου. εἰ δὴ ἀτρεκίῃ σοφίης ἱεραῖς εἰ ἐραστῆς καὶ πέπνυσαι στερεῶ νηφαλέῳ τε νοῷ, κἂν μηδὲν σ' ἕτερον πείθῃ ῥῆμα θεόπνευστον ἐκστῆν' ἧς νοσέεις δυσσεβέος ἔριδος, κἂν ἐκ τῆς ἥττης καὶ ἀπωλείης πανωλέθρου τῶν παρὰ σοὶ μεγάλων ψευδομένων ἀθέων τῆς τ' ἀθρόας ἐξ εἰδώλων μετακλίσιος ἐθνῶν τῆς κατὰ τὸν Χριστὸν φῶς ἐπὶ εὐσεβείης. τὴν τοῦ σταυρωθέντος ἀήτητον ἐπίγνωθι ἰσχὺν καὶ κατάθου ἄφρονα πᾶσαν ἔριν. σῶφρονα νοῦν δ' ἀναδεξάμενος, μὴ οἴου ὄνειδος Χριστοῦ ἡδ' αἰσχύνῃν τάτιμα κεῖνα πάθη, πάνσοφον ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ παναγάθου ἐπίνοιαν, πάνθ' ὑπεριπταμένην νοῦν μερόπων καὶ ἔπος. πρὸς τοῖσδ' εὐξυνέτως κάκεινο σοφῶς τε λογίζου ὥς εἰ τῶς αἰσχροῖς οἷς κατεδέξαθ' ἐκὼν πότμῳ καὶ πάθεσι τοῖ ἀξιάγαστ' ἀνὰ πᾶσαν γαῖαν ἔρεξεν ἄφαρ θαύματ' ἀριπρεπέα, δῆλος ἄρ' ὥς δυνατὸς καὶ οἶψ νεύματι θείῳ ταῦτα κατορθῶσαι ῥᾶστ' ἀνὰ γαῖαν ὅλην. εἰ γὰρ ἐπὶ σταυροῦ πάσχων χθόν' ὅλην ἐσάλευσεν φῶς τε τοῦ ἡελίου ἥματι ἐν μεσάτῳ ἐς σκότος ἔτρεψε βαθὺ καὶ πέτρας ἔρρηξε καὶ ἡγειρε νεκροὺς ἐκπαλαι ἐνταφίους, πολλῷ μᾶλλον ἂν ἴσχυσεν, ὥς θεὸν ὦν πανακμής, τῷ θεϊκῷ αὐτοῦ νεύματι τὴν δνοφερὰν ἀχλὺν ἀθεΐης ξοάνων νεύματι τὴν δνοφερὰν ἀχλὺν ἀθεΐης ξοάνων ὁλοῶν μετατρέψαι παμφαῆς εὐσεβείης ἐς φάος ἀπλανέ-

ος· καὶ ψυχὰς μερόπων νενεκρωμένας ἰὼ ἀδευκεῖ ἀρχεκάκου ὀλοοῦ, τοῦ σκολιοῦ ὄφεος, πνεύματι τῷ σφετέρῳ ζῶσαι, ὡς ἀπὸ τύμβου ταύτας ἀναστάσας δυσσεβίης ξοάνων. ἐξ ὧν οὖν ἂν ὅλην διεπράξατο γῆν διὰ παύρων καὶ ἀδαῶν ἀνδρῶν σφόδρα θειοπρεπέως ἀψευδῇ γνόντες καὶ παναλκῇ Θεὸν αὐτόν, μὴ σκηπτοῖς μαλεροῖς μήθ' ὀπλιτῶν δυνάμει μήτ' ἀπατηλοῖς φάσμασι δείμασί τ' ἐκστατικοῖσιν ἐκπλήττοντα βροτοὺς μήτε βιαζόμενον, ἀλλ' ἱερᾷ πραότητι καὶ ἰλαρότητι ἅπαντας κικλήσκοντα ἕως πρὸς φάος εὐσεβίης, εὐπειθῶς ἀκάκως τε πάθη σωτήρια τ' αὐτοῦ δέξασθ' ὡς νοσέων φάρμακ' ἀκεστορίης· ὅς, κἂν φαῦλα δοκῇ ταῦτ' οὐ σκοπέει περιέργως μήτ' αὖ ἀπωθεῖται, ῥῶσιν ἐὴν ποθέων. δεῖξατε δὴ καὶ αὐτοὶ πρὸς θεὸν εὐπεΐθειαν ὡς κἀκεῖνος ὅσιν πρὸς φθιτὸν ἰάτορα, καὶ τόθ' ὅσον γνώσεσθε πέλει σταυροῦ τὸ ὄνειαρ, ὡς τέρπει σφοδρῶς καὶ ἀγιάζει ἅμα ψυχὰς τῶν πιστευόντων καὶ δείκνυσιν αὐτοὺς τοῦ πανηγεμόνος υἱας ἀριπρεπέας, δόξῃ ἀριζήλῳ καταλαμπομένους διὰ παντός, τῶν τ' αἰὲ ἐστώτων πιμπλαμένους ἀγαθῶν.

ἰσχὺς ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ θεία χάρις ἐτέθησαν τῇ μὲν ἴν' εὐφραίνει καὶ ἀγιάζει ἅμα εὐσεβέων ψυχὰς, τῇ δ' αὖ πρὸς δῆριν ἅπανστον θαρσαλέας τελέη δυσμενέων ἀφανῶν. ᾧ καθοπλισάμενοι δῆμοι ὁσίῳν φιλερήμων καὶ παναπειράριθμα στίφεια μαρτυρικά οἱ μὲν σαρκὸς ὁμοῦ σκιρτήματα καὶ κακοτέχνους τελχίνων ἐνέδρας ῥᾶστα διεξέφυγον —οἱ νῦν συνδιάγουσιν ἐπουρανίησιν ἐν αὐλαῖς πνεύμασιν ὧν ἐπὶ γῆς ἡρετίσαντο βίον— οἱ δὲ διωκομένης ὑπὲρ εὐσεβίης ἀθλέοντες καὶ πυρὶ καὶ ξίφει καὶ μυρίαις βασάνοις σάρκας τὰς σφετέρας δαπανώμενοι, οὗτοι ἔδεισαν, ἀλλὰ κατέπτυσαν θυμὸν ἅπαντ' ἀσεβῶν, αἵματι τῷ σφετέρῳ πείθοντες ἅπαντας ἐπίσης ὕψιστόν τε Θεὸν καὶ βροτὸν αὐτοτελῇ γινῶναι τὸν σταυρωθέντ', εἰ καὶ πότμον ἀεικῇ ἔτλη ἐπὶ σταυροῦ σαρκὶ βροτοπρεπέως. οὐκ ἄρ' ἀναλκείης τεκμήριον, ἀλλ' ἀπόδειξις ἰσχύος ὁ σταυρὸς τῆς θεϊκῆς τελέθει· ὡς καὶ τάλθαίνειν φαύλαις βοτάναις κακοήγη ἔλκε, ὑπερφανοῦς τέκμαρ ἀκεστορίης. εἰς δ' οὐ πείθη τοῖσδε,

μένεις δ' ἔτι ἐξ ἀμετροῦ αὐφροσύνης παίζων σεμνὰ τὰ ἡμέτερα, οὐ ξένον· «οὐ δέχεται διδαχὴν μεγάλην ἀδαῆς γὰρ» φησὶ «κλύων» σοφίῃ ἢ καθ' ἡμᾶς Δαναούς, μήτε μάθοι ἂν καρκῖνος ποτὲ ὀρθὰ βαδίζειν, μήτ' ἂν λευκανθεῖ σμηγόμενος μελάνωψ· τὼς ἂν μηδὲ φρὴν εἰδωλομανοῦς καὶ ἀθέσμου. πρήξῃσι καὶ βδελυροῖς τερπομέ-
νου ἱμέροις. ῥᾶσ' ἂν ποτ' εὐσεβέσι ξυνθήσεται ἡδ' ὁσίοισι δόγμα-
σι καὶ θεσμοῖς ἐνθέου εὐσεβείας. Χριστιανῶν τὸ σέβας τοίνων ἐπί-
γνωτε, ὧ οὗτοι, καὶ τὰ καθ' ὑψιστον δόγματα πανάγια σῶφρονι
καὶ σεμνῇ σπεύσατε φρενὶ διερευνᾶν, μυκτῆρ' ἐκ κραδίας πάντα
παρῳσάμενοι· οὐδὲν ἐν αὐτοῖς γὰρ δύσφημον ὅλως ἢ ἄσεμνον μήτε
γελοιασμοῦ ἄξιον ἢ ἐμίσους. οὗτοι ἐρωμανέων κεῖς κύκνον Ζεὺς
μεταμειφθεὶς ὑψιπετῇ τ' ἀετὸν καὶ χλοερὸν χρυσίον, τόφρα λαθὼν
φθείρη ἢ ἀλλοτρίαν παράκοιτιν ἀρπάσῃ ἢ ἐρατὸν μείρακα οἰνοχό-
ον μήτε κόρην γλαυκῶπιν ἔης κεφαλῆς ἀποτίκτων, ἀμφήκει πλη-
γεῖς τὴν κεφαλὴν πελέκει· μήτε μετὰ στεροπῶν κατιῶν Σεμέλῃν τ'
ἀποτεφρῶν καὶ μηρῷ ῥάπτων ἐν σφετέρῳ τὸ βρέφος· μήτε κόρῳ
συμπαίζων καὶ τὸν ἐρώμενον αὐτοῦ δίσκῳ ἄκων κτεῖνας Φοῖβος
ἀκερσεκόμης· μήτ' αὐτὸν ἐρίζουσαι χρυσοῦ θεαὶ εἵνεκα μήλου καὶ μοι-
χευομένη Ἄρεϊ Ἀφροδίτῃ μήτε Θεοὶ χάρμην πρὸς σφᾶς αὐτοῦς
κροτέοντες αἰχμαῖς τ' ἀλλήλους ἀντιδοκευόμενοι· μήθ' ἕτερόν τι
ὅλως τοῖον θεομισὲς ἂν εὖροις ἐν τοῖς πανάγνοις δόγμασι Χρι-
στιανῶν. ἀλλ' εἷς μὲν Θεὸς ὑμνεῖται τρισυπόστατος αὐτοῖς, μήτε
ὅλως ἀρχὴν μήτε πέρας ποτ' ἔχων, παντοκράτωρ Κύριος, συνέ-
χων πάντα προνοῶν τε πασῶν ὧν κτίσεων φαινομένων τ' ἀφανῶν,
πάνσοφος, οἰκτίρμων, πανάχραντος πανάγαθός τε, φῶς, ἔφεσις,
ζωὴ καὶ ἀκόρεστος ἔρως· μισῶν σφόδρ' ἀσεβεῖς, ἀνόμους, ἀδίκους
πλεονέκτας, αἰσχροβίους, πόρνους, πάντας ὑπερφιάλους. οὗς καὶ
ἀεὶ δαπανῶντι κατακρίνει σκώληκι καὶ μὴ σβεννυμένῳ πυρὶ κα-
ταχθονίῳ. αἰνεῖ δ' εὐσεβέας ἀρετῆς θ' ἀπάσης φιλεραστάς, τοὺς
τ' ἐπικαμπτομένους δάκρυσι τῶν ἀπόρων. οὗς καὶ ἀμοιβόμενος
ἀρετῆς χάριν ἥς, μετὰ πότμον δείκνυσι σφετέρους οὐρανίους να-

έτας, φωτὶ αἰεὶ θείῳ καταλαμπομένους μεγαδόξως, τῶν ἀφάτων αὐτοῦ πιμπλαμένους ἀγαθῶν, οὐκ ἴδ' ἄπερ ποτὲ ὄμμα ἀκήκοε μήτε τοι οὔας, μήτ' αὖ ἐφαντάσθη νοῦς μερόποιο ὅλως· ἔνθεος ἦχι χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καὶ ἀγήρως ζωὴ καὶ σοφίης γυνῶσις ἀειθαλέως. τοιάδε οὐχ ἡμεῖς, ἄνδρες, μόνοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πάρ' ὑμῖν πρῶτοι τῆς καθ' ὑμᾶς σοφίης τοῦ τε πανηγεμόνου αὐτοῦ πέρι τῆς τε δικαίας φρικτῆς τε κρίσεως, τῶν ἐν Ἄδου βασάνων, καὶ φρονέουσιν ἄγαν καὶ δέλτοις ἐγκατέταξαν, εἰ καὶ μὴ τέλεον τῶν στοχάσαντο πέρι· μήτε Θεὸς κεν ἔοι γὰρ ἀμοιρῶν τῶν ὁμοφυῶν Πνεύματος ἡδὲ Λόγου, οἷσι τὰ πάντ' ἐπάγη, ὥς μηδ' ἡέλος θέρμης τ' ἀκτίνος ἀμοιρῶν καὶ βροτέῃ ψυχῇ νοῦ τε λόγου τε ἄτερ. ὥς γὰρ ἔν' αὐτὸν δεῖ πιστεύειν τῇ οὐσίῃ τὼς κηρύττειν χρὴ τριττὸν ὑποστάσεσιν, ταῖσι μεριζόμενον μὲν ὑποστάσεσιν ἀμερίστως, τῇ δ' αὖ ἀσυγχύτως οὐσί' ἐνιζόμενον· τῆς τε διαιρέσιος καὶ ἐνώσιος ἀμφοτέρων τε πάνθ' ὑπεριπταμένων νοῦν μερόπων καὶ ἔπος. τὴν τ' ἐλπιζομένην εὐδαιμονίην μετὰ πότμον μὴ γυμναῖς ψυχαῖς τήνδε χρεὼν φρονέειν· μήτ' αὖ μὴν ὑπὸ γῆν κατὰ τ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα, ὥς ἡ μυθολόγος Καλλιόπη θροέει· ἀλλ' ὥς αὐτὸς ὁ παμμεδέων διετάξατ' ἐν αὐτοῖς οὐρανίοις δαπέδοις τῇ τ' ἐρατῇ Ἐδέμῃ, τῶν ψυχῶν αὐθὶς γε συναπτομένων παραδόξως νεύματι θειοτέρῳ σώματι τοῖς σφετέροις· αὐθὶς ἀνισταμένοις παιδροῖς ἀφθάρτοις, εὖτ' ἂν οὐρανόθεν καταβάς κρινεῖ ἅπαντα βροτὸν Χριστὸς ὁ παμμεδέων, τὰ κατ' ἀξίαν ὧνπερ ἕκαστος φαύλων ἢ ἀγαθῶν ἔδρασε πᾶσι νέμων. πρὸς τοῖσδ' ἰφθίμως πιστεύειν δεῖ κραδίηφι αὐτὰρ κηρύττειν χεῖλεσι θαρσαλέως· ὥς ὁ πανοικτίρμων Κύριος καὶ πᾶσιν ἀνάσσων—ὅς γε διὰ σφετέραν ἀγαθότητα μόνην ἐς τὸ ἔμμεν ξύμπαντα παρήγαγεν ἐκ μὴ ἐόντων συντηρεῖ τ' ἰδίῃ καὶ συνέχει δυνάμει—οἰκτεῖρας μερόπων οἰκτρὸν γένος, οὐ κατὰ κόσμον ὀλλύμενον μυρίαις δαιμονικαῖς ἀπάταις προήξεσιν τ' ἐκθέσμοις συμφθειρόμενον καὶ ἀσέμνοις λαγνεῖαις, κτηνῶν ὥς ἀγέλη ἀλόγων, οἰογενῇ ἐὼν Υἱὰ Θεὸν Λόγον, ἴσον ἑαυτῷ φύτλῃ τῇ θεϊκῇ καὶ ἀπλέτῳ δυνάμει.

εἰς μερόπων ἐλεεινοῦ ἦλε γένους ἐπαρωγὴν, τόφρ' αὐτοὺς ἀπάσης δυσσεβίης ἐναγοῦς εἰδώλων ὀλοῶν ἐκστησάμενος, διϋθύνη γνῶσιν ἐπ' ἀτρεκίης καὶ φάος εὐσεβίης. σφόδρα προσῆκον ἦν γὰρ ἀπολλυμένην ἐλεεινῶς τελχίνων ὀλοῶν παντοδαπαῖς ἀπάταις, εἰκόνα τὴν ἦν μὴ παροδεῦσαι, ἀλλ' ἐπαρῆξαι· τοῦτ' ἔργον θεϊκῆς ἀγαθότητος ἄκρας. εἴ τι γὰρ ἐν τοῖς οὖσιν ἀγκαλεῖς ἡδ' ἐπιβάλλον εἰς γεῦσιν τέρψιν κόσμον ἀκεστορίην ἐν χθονὶ ἐν πελάγει ἐν λίμναις ἐν ποταμοῖσιν ἡέλιον μήνην ἀστέρας οὐρανίους εὐκρασίην ἀέρων καὶ γῆς ὑετοὺς πλῆθη, πάντα φιλανθρωπῶς τεῦξεν ὁ πανάγαθος εἰκὼν· ἦν τιμῶν ἡδ' εὐμεθόδως διὰ πάντων, τῶνδ' ἀνάγων αὐτὴν γνῶσιν ἐφ' ἣν καὶ ἔρον. δῆλον ἄρ' ἔνθεν σφόδρ' ὥς τίμιόν ἐστι παρ' αὐτῷ κτῆμα ὁ ἐκ ψυχῆς ξύνθετος ἡδὲ χοός· τῷ καὶ βασκανίῃ ἀπατηθέντα κακοτέχνως δαίμονος οὐλομένου καὶ μυρίαισι πλάναις ἐς πυμάτην αὐτὸν κατολισθήσαντ' ἀσέβειαν οὐκ ἔφερ' αὐτὸν ὁρῶν οἰκτρότατ' ὀλλύμενον σπλάγχνοις δ' οἰκτιρῶν σφετέρων ἐλέους τ' ἀμυθήτου καμπτόμενος πατρικῶς, —ὦ θεϊκῆς ἀγάπης!— κτίσματος αὐτὸς ἐπὶ σφετέρου ὥρμησεν ἔρευναν μορφὴν τὴν ἡμέων αὐτοτελὴ φορέσας.

ἧ ἐν ἀμωμήτως ἱεροπρεπῶς τε βιώσας, τοῦ τε κατ' ἀρχεκάκου δυσμενέος ὀλοοῦ τριττὸν ἄρας νῆκος, τρεῖς πειρασθεὶς ὑπ' ἐκείνου λευγαλέων πρώτοις τρισὶ παθῶν γενέταις μαργοσύνη γαστρος, δόξης καὶ πλούτου ἔρωτι, οἷς τὰ μάλιστα βροτοὶ πάντες ἀλισκόμεθα, φοιτηταῖς τ' ἰδίῳ παραδοὺς μυστήρια σεπτὰ εὐσεβίης ἀπλανοῦς καὶ γε θεηγορίας, τεθμὰ τε σεμνοτάτου ἀγιοπρεπέος σε βίοιο αὐτοῖς δεσποτικῶς θεσμοθετησάμενος —οἷς καθοπλιζόμενοι ἀπονητὶ καταρράξουσι τὸν πολεμοῦντ' αὐτοὺς αἰὲν ὄφιν σκολιόν— γευσάμενος τ' ἐθελοντὶ βροτοπρεπέως θανάτοιο τοὺς τε καθειργνυμένους εὐσεβέας ἐν Ἄδου ἐκ νεκύων ἀλκῇ θεϊκῇ ἅμ' ἑαυτῷ ἐγείρας, τοῦσδε μὲν εἰς ἐρατὴν ἡγάγε τὴν Ἑδέμην, αὐτὸς δ' οὐρανὸν εἰσαναβάς ἅμα σαρκὶ τῇ αὐτοῦ, νικητὴς θανάτου καὶ προνομεὺς αἵδου, δεξιτεροῖς θώκοισιν ἐοῦ Γενέταο κάθηται καὶ κριτὴς κεῖθεν

προσδόκιμος τελέθει· τοῖα μὲν, ὧ ἄνδρες, τὰ καθ' ἡμᾶς καίρια μᾶλλον ὥς ξυνελόντ' εἰπεῖν δόγματα Χριστιανούς λέξεσι κοινοτέραις μὲν ἢδ' εὐτελέσσι γραφέντα, αὐτὰρ ἐτυτυμῖη λαμπρότερ' ἡελίου. πηγὴ ἐὼν ἐλέους καὶ εὐνοίης ὁ ἄναξ γὰρ καὶ πάντας ἐπίσης εὐσυνθέτως ἐθέλων ἀξυνέτους συνετοὺς κατὰ νοῦν καρποῦσθαι ὄνειαρ, τὼς ξυγγεγράφθαι ταῦτ' ἐπένευσ' ἀφελῶς. μὴ τοίνυν τὸ ἀπλοῦν αὐτῶν χλευάζετε εἰκῇ

ὥς μὴ Κεκροπίδι ξυγγραφὲν εὐφραδίῃ τὸ στερεὸν δ' αὐτῶν σεμνόν τε καὶ ἀξιάγαστον τάψευδές τὸ σοφὸν καὶ τὸ δικαιοτάτον εὐξυνέτως γνόντες, δοξάσατε τὸν πρὸς ὄνειαρ πάντα φιλανθρῶπως οἰκονομοῦντα βροτοῖς. οὐ τὸ βρῦειν γλαφυραῖς καὶ λέξεσιν ἐμμελέεσσι καὶ προχέειν γλώττης τερπνὸν ἐῆς κέλαδον, ἢ τὸ ἀπαγγέλλειν πινυτὰς ῥήσεις ἀγακλυτῶν Ὠγυγίων ἀνδρῶν τοῦτο σοφῶ τὸ τέλος· —ταῦθ' ἅμα τῷδε βίῳ γὰρ συγκαταλύεται ἅμφω, τοῖς λοιποῖς τερπνοῖς ὠκυμόροις ἐπίσης— ἀλλὰ τὸ τοῖσδ' ἅμα πλουτεῖν καὶ σέβας ἐς τέλος ὀρθὸν σεμνὸν τ' ἦθος ἔχειν καὶ βίον εὐκλεέα, ἥτοι εὐνομίῃ τε κοσμούμενον, σωφροσύνη καὶ πραότητ' ἱερᾷ καὶ χθαμαλοφροσύνη· τοῦτ' εὐδομονίῃ ἄκρα, τοῦτο τέλος μακαριστόν, τοῦτο ἐνοῦν ἡμᾶς οἶδ' ἐφετῶν τῷ ἄκρῳ. οὐ ἄλλως ἐπιβῆναι ἀμήχανον, ἀλλ' ἢ ἔρωτι παφλάζοντι ἀεὶ ἐνθέου εὐσεβίης, σεμνοτάτου τε βίου κτήσῃ ἀρετῆς τε ἀπάσης, πίστει ἐπ' εἰλικρινεῖ ἔμπεδ' ἐνιδρυμένων. ταύτην, ὧ ἄνδρες, κτήσασθαι σπεύσαθ' ἅπαντα ῥίψαντες τῦφον τὸν φρεσὶν ὑμετέραις προστριβέντ' ἐκ παιδείης σφετέρης Δαναΐδος, ἧς τὸ τέλος πότμος νερτέριόν τ' Ἑρεβος. εἰ γὰρ καὶ δοκέει διοριζομένη περὶ πάσης εὐτέχνως ἀρετῆς εὐρυθμίας τε τρόπων, ἀλλ' αὖ αἰσχροέργοισι θεῶν σφετέρων ἀναπεῖθει ἀσπάξεσθ' ἀνέδην πᾶσαν ἀπλῶς κακίην· καὶ γὰρ μειρακίοισι καὶ ἄλλοτρίαις γαμεταῖσι δείκνυσιν, ὥς προέφην, τούσδ' ἐπιμαινομένους, καὶ πτολέμοισι μάχαις τε μαιφονίαις τε δόλοις τε καὶ οἰνοφλυγίαις τούσδ' ἐπιτερομένους. ἢ οὐ τοιούτων αἰσχροαγγελίων ἀνάμεστοι αἱ παρ' ὑμῖν, ἄνδρες, δέλτοι ἀγακλῆες;

ὧν εἰ τὸ γλαφυρὸν τῆς λέξις ἡδ' ἐπαγωγὸν ῥίψη τις πόρρω, τῶν δ' ἀπαλειψάμενος, βόρβορος ἄντικρυς αἱ ἀγακλυτοὶ ὀφθήσονται δέλοι τῶν παρ' ὑμῖν μουσοπόλων ἀνέρων. τοιάδ' ἔχων κακίης ἀπάσης ὑποδείγματα, πῶς τις σώφρον' ἔλοιτό ποτ' ἂν σεμνοπρεπῇ τε βίον; τὸν γὰρ ἐτάζοντ' αὐτὸν ἐφ' οἷς ἐβίωσεν ἀσέμνως οὔτοι ἔολπεν ὄλως· ταῦτά γὰρ οἱ μεγάλοι πράξαντες θεοὶ αὐτοῦ, ἀνυμνοῦνται παρὰ πάντων τῶν παρ' ὑμῖν πρώτων μουσοπόλων ἀνέρων. τῦφον ἄρ' ἢ καθ' ὑμᾶς σοφίη μόνον οἶδε περιττὸν ἐντίκτειν ψυχᾷς ἀκροατῶν σφετέρων, τὴν τ' ἐξ ἀνθρώπων κενεὴν δόξαν ἀναπείθει τοῦτο τέλος δοκέειν τρισμακάριστον ἔμεν, σπεύδειν τ' εὐφραίνεισθαι πᾶσι τρόποις διὰ παντός. Χρύσιππος βοάτω, σὸς τ' Ἐπίκουρος ἅμα· καὶ πάντες σχεδὸν οἱ παρ' ὑμῖν μεγαλῶνυμοὶ ἄνδρες· εὐεπίηφι μόνῃ τὰς ἱερὰς ἀρετὰς ὑμνήσαντες δείκνυνται σφετέραισι γραφαῖσιν, αἷσιν ἐνέσπαρται πᾶν ἀθέμιτον ἄγος.

τοῦ μὲν ἄρ' αὐτοὶ ἐμμανέες γεγαῶτες ἐρασταί, ὥς ἐνίους αὐτῶν, τοῦτ' ἐπιμαιομένους, βρωθῆναι κυσί, τοῦ δὲ διηγηταὶ γεγενῆσθαι σπεύσαντες σφετέραις τοῖς μετέπειτα γραφαῖς. δαίλαιοι τῷ ὄντι καὶ ἄφρονες, οὐνεκεν ἰσχὺν τῆς ἐριθρυλλήτου εὐμαθίης σφετέρης τοῖς μετέπειτ' ἔλιπον κακίης ἀπάσης ὑπόδειγμα· λώιον ἦν αὐτοῖς, εἰ ἀδαεῖς τέλεον— τοῦδ' ἐκδημῆσαι βίου, ἥπερ πολλὰ μαθόντας παιδευτὰς δόξαι παντοδαποῖο ἄγους. τοῖς σφετέροις γὰρ αἰεὶ ξυγγραμμάσιν εἰς τὸ βάραθρον ὠθοῦσι μυρίους τῶν ὑπὸ γῆς βασάνων. καλόν, σφόδρα καλόν, τὸ ἐπιστήμη σεσοφίσθαι πάσῃ τε γνώσει τῆς ἱερᾶς σοφίης, ἀλλὰ χρεὼν πρὸς τούτοις πλουτεῖν καὶ σέβας ὀρθὸν καὶ κατακοσμεῖσθαι σεμνοπρεπέσσι τρόποις· μὴ μερόπων πρὸς ἀρέσκειαν, μήτε πρὸς ἔπαινον καὶ κενεὴν δόξαν καὶ χρυσίου ἔφεσιν— οἱ ἐπιτηδεύουσί τινες φαῦλοι καὶ ἀγύρται, δοῦλοι ἐῆς γαστρὸς δοξαρίου τε κενοῦ— ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν ὄντως οὔσαν ἀπέραντον δόξαν καὶ κτῆσιν τῶν μετέπειτ' ἀγαθῶν. τοῦτο τέλος ἀτρεκῶς σοφίης ἱερᾶς τῷ ἐραστῇ, αὐτῷ ἐνωθῆναι τῶν ἐφετῶν τῷ ἄκρῳ· οὐχὶ γραωδῶν καὶ σαπτῶν διαγνώσις ὕθλων καὶ Ἀκαδημαϊ-

κῆς στωμύλου εὐφραδίας, ἀλλ' ἀκριβεῖ φυλακῇ τῶν τοῦ Ὑψίστου ἐφετμῶν ψυχῆς τ' ἀκακίῃ καὶ χθαμαλοφροσύνῃ, σωφροσύνῃ θ' ἱερᾷ καὶ μακροθύμῳ πραότητι, καὶ ἀδόλῳ πάντας πρὸς μέρος ἀγάπῃ. οἷς ὁ κατ' εἰκόνα χειρὶ Θεοῦ πλασθεὶς ἐπάνεισι δόξαν ἐπὶ πρώτην αἶψα πάλιν σφετέραν, οἷσπερ ἀμοιβὴ οὗτοι ὁ ἐκ μερόπων βραχυτερπῆς, ἀλλ' ὁ ὑφ' ὑψίστου μὴ πέρας αἶνος ἔχων καὶ τέλος, αὐτοῦ τοῦ θείου κάλλους κατατρυφᾷ αὐτοῖς ἐν δαπέδοις τοῖς ὑπερουρανίοις. μὴ τῷ τῆς κενῆς καλλιφραδίας Κεκροπίδος κηληθμῷ λοιπὸν θελγόμενοι κενεῶς τῇ τῆς δυσσεβείας ἀπολειφθῶμεν ἐν ὁμίχλῃ, τὴν δ' ἐν τῇδ' ἄθεον κευθομένην ἀπάτην ἐκ ψυχῆς μισήσαντες, ἐπιμαστεύσωμεν τὴν εὐαγγελικὴν ἀπλανεῖ ἀτρεκίην ἧς δι' ἐπιγνόντες ἔν' ἀναρχον ἀεὶ τε ἐόντα πανάγαθον Κύριον παμμεδέοντα Θεόν, πρηνεῖς δεῦτε πεσόντες ἐνώπιον αὐτοῦ ἐς αἶαν, κράξωμεν· «Δούλων φεῖσαι, ἄναξ, σφετέρων».

Μακροβίῳ τῷ πολυθρυλήτῳ ἐραστῇ πάσης σοφίας ἱερᾶς ὁ μίνιμος μᾶλλον ἢ Μάξιμος, ὁ ποτὲ Ἑλλάδδιος, νῦν δὲ Ὑπερβόρειος, χαίρειν ἐν Κυρίῳ.

Τὸ βραχὺ φιλοπρόνημα τοῦτο δεξάμενος, ἐπιδιώρθωσον αὐτὸ ἐν οἷσπερ δόξει ἐσφάλλθαι· καὶ ἐπιδιωρθωθὲν σοι, μὴ βυθοῖς λήθης. ἀξιώ σε, παραδοθήτω, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις φιλαρέτοις ἐπιγνωσθήτω· καὶ εἰ μὴ πάντας, ἀλλ' ἴσως τινὸς ἐκσπάσει τῆς ὑπερβαλλούσης ἐρωμανίης αὐτῶν, ἧς νοσοῦσιν ἀκρατῶς περὶ τὰ ἐλληνικὰ στωμύλματα.

Ἐρρωσο ἀγαπητὲ ἐταῖρε καὶ ἀδελφὲ ἐν Κυρίῳ.

ῥξϥ· ἐκ πόλεως Μοσχοβίου, τῆς βασιλευούσης πάσης τῆς ἀνωτάτῳ Ῥωσίας.

16. Λόγος κατὰ τῆς ἀρχαιο-ελληνικῆς (θρησκευτικῆς) πλάνης

Ἀφοῦ μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἐλέγξαμε στὰ προηγούμενα τὴν ἰουδαϊκὴ λύσσα κατὰ τοῦ Χριστοῦ, ἔλα τώρα νὰ στραφοῦμε, ψυχή μου, πρὸς τὴν καταφροσύνη καὶ τὴν ἀθυροστομία τῶν Ἑλλήνων· διότι βάλλουν ἐναντίον τῆς μεγάλης πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ὅχι λιγότερο ἀπὸ κείνου αὐτοί, ἂν κανεῖς τοὺς ρωτήσῃ «Γιὰ ποῖον λόγο μισεῖτε ἀκατάπαυστα καὶ εἰρωνεύεστε τόσο πολὺ τὴν πάνσεπτη πίστι;», μᾶς πετοῦν σὰ ρετσινιά τὰ φτυσίματα, τοὺς μολωπισμούς, τὸ ἐξευτελιστικὸ ράπισμα στὸ μάγουλο, τὸν σταυρὸ καὶ τὸν ἄδοξο θάνατο, ἐμπαίζοντας τὴν πολὺ μεγάλη ἀδράνεια τοῦ Θεοῦ μας. Πραγματικὰ εἶναι δυστυχησμένοι καὶ ἀνόητοι, διότι αὐτοὶ ποὺ προσπαθοῦν ν' ἀποκρύψουν τὴν δόξα του καὶ τὴν παντοκρατορικὴ του ἐξουσία δὲν καταλαβαίνουν ὅτι μ' αὐτά, χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ἀποδεικνύουν λαμπρότερα ὅτι αὐτὸς εἶναι Θεὸς παντοκράτορας, παντοδύναμος, φοβερὸς καὶ πάνσοφος, ἀφοῦ ὑπέστη τόσα προσβλητικὰ παθήματα καὶ ταπεινωτικὸ θάνατο, κι ὅμως μπόρεσε νὰ καταστρέψῃ ὀλοσχερῶς τὰ μαντεῖα, κι ὅλη τὴν πάνω στὴν γῆ λατρεία καὶ τὸ θράσος καὶ τὴν ἔπαρση τῶν μεγαλοδόξων θεῶν τους, ὅπως τοὺς λέν οἱ ἴδιοι, ὅχι μὲ πλῆθος στρατιᾶς οὔτε μὲ κεραυνοὺς ριγμένους σὰ βέλη ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἀλλὰ μὲ λόγια ἀπαλὰ καὶ μὲ διδαχὲς ἀλάθητες καὶ μὲ πραγματοποίησι ἀμέτρητων καὶ φοβερῶν θαυμάτων, πείθοντας τοὺς πάντες νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν σκοτεινὴ ἀπάτη τῶν ξοάνων καὶ νὰ προσέλθουν στὸ ἀληθινὸ φῶς τῆς δικῆς εὐσεβείας· κι αὐτὸ χωρὶς νὰ τοὺς ὑπόσχεται ἐπίγεια δόξα οὔτε ἀπόλαυση ἡδονῆς οὔτε ἀσφαλῶς κανένα ἄλλο εὐχάριστο σ' αὐτὴ τὴν ζωὴ ἀντίθετα, θὰ τὸν βρεῖς νὰ προαναγγέλλει θλίψη καὶ νιφάδες διαφόρων δεινοπαθειῶν, ἀλλὰ καὶ ἀμοιβὴ καὶ βραβεῖο γι' αὐτὰ τὴ βασιλεία τοῦ

Θεοῦ τοῦ ὑψίστου. Γι' αὐτὴ (τὴν βασιλεία), ἂν ψάξεις, θὰ βρεῖς σ' ὅλη τὴν γῆ ἄπειρα πλήθη κάθε εἶδους ἀνθρώπων νὰ ἐγκαταλείπουν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ ἢ νὰ διανύουν τὸ στάδιο αὐτῆς τῆς ζωῆς ὅσιακὰ σὲ ἐρήμους ἢ νὰ βασανίζονται ὑπὲρ τῆς πίστεως μὲ ποικίλα βασανιστήρια ἐγκαταλείποντας ἔτσι τὴν παροῦσα ζωή. Ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχουμε σὰν ἀνθρωπότης, ποῖος θεὸς ἢ ποῖος κραταιὸς ἡγεμόνας ἢ ρήτορας καὶ σοφὸς νομοθέτης μπόρεσε νὰ κατορθώσει τέτοια πράγματα ἔστω καὶ στοὺς ὁμοεθνεῖς του ἢ νὰ πείσει τοὺς πάντες νὰ περιφρονοῦν ὅλα τὰ τερπνὰ καὶ νὰ τὰ βά-ζουν ἀκόμη καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν θάνατο καὶ νὰ εὐφραίνονται μὲ τὰ ὑπὲρ τῆς πίστεως βασανιστήρια; Ὅσο κι ἂν κουρασθεῖς, δὲν θὰ βρεῖς κανέναν· αὐτὰ εἶναι τελείως ἀνέφικτα τόσο στὴν σοφία ὅσο καὶ στὴν ἀνδρεία τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸς ὅμως, ὅταν σταυρώθηκε, τὰ κατόρθωσε αὐτὰ σ' ὅλη τὴν γῆ πολὺ γρήγορα καὶ μὲ λίγους καὶ ἀγράμματους ἄντρες.

Καὶ τὸ πιὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι ἡ πίστις μας αὐτὴ, ἐνῶ δι-ωκόταν φοβερὰ κι ἀπὸ παντοῦ, ἀπὸ διώκτες πολὺ ὠμούς, κι ἐνῶ κλυδωνιζόταν ἀπὸ ἀμέτρητες τρικυμίες αἰρέσεων κι ἔπεφτε συν-εχῶς στίς ἐνέδρες τους, παραμένει ἀσάλευτη σὰν ἀπόκρημνος βράχος τῆς ἀκτῆς καὶ σὰς ὄρος ἀμετακίνητο, οἱ δὲ θεομίσητοι ἐκεῖνοι, ποὺ τὴν δῖωκαν τόσο ἄγρια, ξεπαστρεύτηκαν ἀπὸ τὴν ζωὴ αὐτὴ μὲ τὸν πιὸ κακὸ τρόπο. Ἄν εἶσαι λοιπὸν ἀληθινὰ ἐραστὴς τῆς ἱερᾶς σοφίας κι ἂν ἐμπνέσαι ἀπὸ ἰσορροπημένο καὶ νηφά-λιο νοῦ, τότε ἀκόμη κι ἂν κανένας ἄλλος θεόπνευστος λόγος δὲν σὲ πείθει ν' ἀποτραβηχεῖς ἀπὸ τὴν ἐριστικὴ δυσσέβεια ποὺ ἔχεις σὰν ἀρρώστια, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἥττα τῶν μεγάλων, ὅπως τοὺς νομίζεις, ψευδομένων ἀθέων καὶ τὴν καταστρεπτικὴ ἀπώλεια ποὺ τοὺς πιέζει, κι ἀπὸ τὴν ἀθρόα μεταστροφή τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τὰ εἰδῶλα πρὸς τὸ φῶς τῆς πίστεως στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ παραδέξου τὴν ἀήττητη δύναμι τοῦ Ἑσταυρωμένου καὶ παρὰ ταῦτα κάθε ἀνόητη ἀντίρρηση. Κι ἀφοῦ βάλεις μυαλὸ καὶ γίνεις σῶφρων, μὴ θεωρεῖς

ὄνειδος καὶ ντροπὴ τοῦ Χριστοῦ τ' ἀτιμωτικά ἐκεῖνα παθήματά του, ἀλλὰ (δέξου τα σάν) πάνσοφο σχέδιο τοῦ πανάγαθου Θεοῦ τὸ ὁποῖο ξεπερνάει κάθε ἀνθρώπινο νοῦ καὶ λόγο. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ σκέψου σοφὰ καὶ συνετὰ κι ἐκεῖνο, ὅτι, ἂν μὲ τόσο ἐπονείδιστα πάθη καὶ τόσο ἐπονείδιστο θάνατο, ποὺ καταδέχτηκε ἐθελοντικά, κατόρθωσε τόσο ἀξιοθαύμαστα καὶ ἄκρως μεγαλοπρεπῇ θαύματα σὲ κάθε χώρα, εἶναι φανερό ὅτι ἔχει τὴν δύναμη καὶ μόνο μὲ τὸ θεϊκό του νεῦμα νὰ τὰ κατορθώσει πολὺ εὐκόλα σ' ὅλη τὴν γῆ.

Διότι, ἂν πάσχοντας πάνω στὸν Σταυρὸ συγκλόνισε ὅλη τὴν γῆ καὶ μέρα μεσημέρι ἔτρεψε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου σὲ βαθὺ σκοτάδι καὶ ράγισε τοὺς βράχους κι ἀνέστησε νεκροὺς θαμμένους ἀπὸ παλιά, πολὺ περισσότερο θὰ μπορούσε, σάν Θεὸς καὶ παντοδύναμος ποὺ εἶναι, νὰ μετατρέψει μὲ τὸ θεϊκό του νεῦμα τὸ μαῦρο σκοτάδι τῆς ἀθεΐας τῶν ὀλεθρίων ξοάνων σὲ ἀστραποβόλο φῶς τῆς ἀλάθητης πίστεως· καὶ ψυχὲς ἀνθρώπων νεκρωμένες ἀπὸ τὸ τρομερὸ δηλητήριο τοῦ ὀλέθριου καὶ διεστραμμένου ἀρχέκακου ὄφεως νὰ τὶς ζωογονήσει μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνασταίνοντάς τις ἀπὸ τὸ μνήμα τῆς δυσσεβείας τῶν ξοάνων.

Βλέποντας λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἔπραξε πολὺ θεοπρεπῶς σ' ὅλη τὴν γῆ μὲ λίγους κι ἀγράμματους ἀνθρώπους καὶ καταλαβαίνοντας ὅτι εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοδύναμος, ποὺ δὲν τρομοκρατεῖ καὶ δὲν βιάζει τοὺς θνητοὺς οὔτε μὲ καταστρεπτικούς κεραινοὺς οὔτε μὲ δύναμη ὀπλιτῶν οὔτε μὲ ἀπατηλὰ φαντάσματα καὶ μὲ φόβητρα ποὺ τρελλαίνουν, ἀλλὰ μὲ μιὰ ἱερὴ πραότητα καὶ ἰλαρότητα τοὺς καλεῖ ὅλους στὸ φῶς τῆς πίστεώς του, δεχθεῖτε εὐπειθῶς καὶ ἀκάκως τὰ σωτήρια πάθη τοῦ σὰ φάρμακα ποὺ γιατρεύουν τὶς ἀρρώστιες. Αὐτός, παρ' ὅλο ποὺ αὐτὰ τὰ θεωρεῖ τιποτένια δὲν ματαιοφρονεῖ καὶ δὲν τ' ἀπωθεῖ μακριὰ του ἐπεὶδὴ λαχταράει τὴν ὑγεία του. Δεῖξατε λοιπὸν καὶ σεῖς εὐπείθεια πρὸς τὸν Θεό, ὅπως κι ἐκεῖνος ὅση πρὸς τὸν θνητὸ γιατρό, καὶ τότε θὰ καταλάβετε πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ὠφέλεια τοῦ Σταυροῦ· πόσο δυ-

νατὰ εὐφραίνει καὶ συνάμα ἀγιάζει τὶς ψυχὰς ἐκείνων ποὺ πιστεύουν καὶ τοὺς ἀναδεικνύει ἐνδόξως γιουὺς τοῦ παμβασιλέως ποὺ ἀστραποβολοῦν παντοτεινὰ ἀπὸ δόξα ἀξιοζήλευτη καὶ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ αἰώνια ἀγαθὰ διότι μέσα σ' αὐτὸν τοποθετήθηκε δύναμη καὶ θεία χάρις, ἀφ' ἐνὸς μὲν γιὰ νὰ εὐφραίνει καὶ συνάμα ν' ἀγιάζει τὶς ψυχὰς τῶν εὐσεβῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ γιὰ νὰ τὶς ἐνθαρρύνει νὰ μάχονται ἀκατάπαυστα τοὺς ἀοράτους ἐχθροὺς.

Μ' αὐτὸν ἐξοπλίστηκαν δῆμοι φιλερῆμων ὁσίων κι ἀναρίθμητα στίφη μαρτύρων, οἱ ὅποιοι διέφυγαν πολὺ εὐκόλα τόσο τὰ σκιρτήματα τῆς σάρκας ὅσο καὶ τὶς κακότεχνες ἐνέδρες τῶν δαιμόνων αὐτοὶ τώρα οἱ μὲν ζοῦν στίς οὐράνιες αὐλὲς μαζί μὲ τὰ πνεύματα ἐκείνων ποὺ διάλεξαν πάνω στὴν γῆ τὸν ἴδιο βίον, οἱ δὲ ἀθλοῦμενοι ὑπὲρ τῆς διωκόμενης πίστεως καὶ δεχόμενοι νὰ κατακομματιαστοῦν καὶ νὰ λιώσουν οἱ σάρκες τους μὲ φωτιά καὶ ξίφος κι ἀναρίθμητα ἄλλα βασανιστήρια, δὲν φοβήθηκαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ψυχὴ τους κατέπτυσαν ὅλες τὶς φοβέρες τῶν ἀσεβῶν, πείθοντας μὲ τὸ αἷμα τους τοὺς πάντες νὰ παραδεχτοῦν ὅτι ὁ Ἑσταυρωμένος, παρ' ὅλο ποὺ κατὰ σάρκα ὑπέμεινε πάνω στὸν Σταυρὸ ἕναν ἀτιμωτικὸ θάνατο σὰν ἄνθρωπος, εἶναι ἐξ ἴσου Θεὸς ὕψιστος καὶ ἄνθρωπος τέλειος.

Συνεπῶς, ὁ Σταυρὸς δὲν εἶναι τεκμήριο ἀδυναμίας, ἀλλ' ἀπόδειξη δυνάμεως θεϊκῆς, ὅπως καὶ τὸ νὰ γιατρεύει κανεὶς κακοήγη ἔλκη μὲ ταπεινὰ βότανα εἶναι τεκμήριο ὑπερφυοῦς θεραπευτικῆς δυνάμεως. Ἄν ὅμως λόγῳ ὑπερβολικῆς ἀφροσύνης δὲν πείθεσαι καὶ παραμένεις ἀκόμη στὰ ἴδια, ἐμπαίζοντας τὰ σεβάσματά μας, δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ παρὰξενον· ἡ ἀμαθὴς ἐγκόσμια σοφία ὑμῶν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐπιδέχεται, λέει, τὴν ὑψηλὴν διδαχὴν, οὔτε ὁ κάβουρας θὰ μάθει ποτὲ νὰ περπατάει ἴσια, οὔτε ὁ ἀράκης θ' ἀσπρίσει ποτὲ μὲ τὸ σαπούνισμα· ἔτσι καὶ τὸ μυαλὸ τοῦ εἰδωλομανοῦς καὶ παρανόμου, τοῦ μαθημένου νὰ ἡδονίζεται μὲ βδελυρὲς πράξεις καὶ βδελυροὺς πόθους, δὲν θὰ συγκατατεθεῖ ποτὲ εὐκο-

λα στα εὐσεβῇ καὶ ὅσια δόγματα καὶ στοὺς θεσμοὺς τῆς ἔνθεης πίστεως. Νιῶστε λοιπὸν καλὰ, ἀγαπητοί, τὴν χριστιανικὴ πίστι καὶ σπεῦστε νὰ διερευνήσετε τὰ κατὰ Θεὸν πανάγια δόγματα με λογισμὸ σεμνὸ καὶ σῶφρονα, πετώντας μέσ' ἀπὸ τὴν καρδιά σας κάθε εἰρωνικὴ διάθεση. Τίποτε τὸ ἄσεμνο καὶ δύσφημο δὲν ὑπάρχει σ' αὐτά, τίποτε τὸ γελοῖο ἢ σιχαμερό. Σ' αὐτὰ (τὰ χριστιανικὰ δόγματα) δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἐρωτομανὴς Ζεὺς ποὺ νὰ μεταμφιέστηκε σὲ κύκνο, ἢ σὲ ὑψιπέτη ἀετό, ἢ σὲ κίτρινο χρυσάφι, γιὰ νὰ πάει κρυφὰ νὰ φθείρει τὴν ξένη σύζυγο, ἢ γιὰ ν' ἀρπάξει «γιὰ οἰνοχόο» τὸν ἔφηβο μετὸν ὅποιο ἦταν ἐρεωτευμένος, ἢ ποὺ νὰ γεννάει γαλανομάτα κόρη ἀπὸ τὸ κεφάλι του, ποὺ τοῦ τὸ χτύπησαν με διπλὸ πέλεκυ, ἢ ποὺ νὰ κατεβαίνει με ἀστραπὲς καὶ ν' ἀποτεφρώνει τὴν Σεμέλη καὶ νὰ ράβει τὸ βρέφος μέσα στὸν μηρό του δὲν ὑπάρχει κανεὶς μακρυμάλλης Φοῖβος ποὺ νὰ παίζει μετὸν ἔφηβό του, τοῦ ὁποίου εἶναι ἐραστής, καὶ νὰ τὸν σκοτώνει μετὸν δίσκο ἄθελά του δὲν ὑπάρχουν θεὲς ποὺ νὰ μαλλώνουν γιὰ ἓνα χρυσὸ μῆλο, οὔτε Ἀφροδίτη ποὺ νὰ μοιχεύεται μετὸν Ἄρη δὲν ὑπάρχουν θεοὶ νὰ μισοῦνται μεταξύ τους καὶ νὰ μάχονται βροντερὰ ἐναντίον ἀλλήλων με δόρατα καὶ μαχαίρια. Γενικὰ τίποτε ἄλλο τέτοιο θεομίσητο δὲν θὰ βρεῖς στα πανάγια δόγματα τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' ἓνας μὲν Θεὸς ὑμνεῖται σ' αὐτὰ τρισυπόστατος, ποὺ δὲν ἔχει καμμιά ἀρχὴ καὶ κανένα ἀπολύτως τέλος, Κύριος παντοκράτορας ποὺ ἐλέγχει τὰ πάντα καὶ προνοεῖ γιὰ ὅλα τὰ ὁρατὰ καὶ ἀόρατα κτίσματά του πάνσοφος, οἰκτίρμων, πανάχραντος καὶ πανάγαθος, φῶς, γλυκεῖα λαχτάρα, ζωὴ, καὶ ἔρωτας χωρὶς κόρο ἀπεχθάνεται σφοδρὰ τοὺς ἀσεβεῖς, ἀνόμους, ἀδίκους, πλεονέκτες, αἰσχροβίους, πόρνους, καὶ ὅλους τοὺς ὑπερηφάνους, τοὺς ὁποίους καὶ καταδικάζει νὰ τοὺς κατατρώει αἰώνιο σκουλήκι καὶ καταχθόνια φωτιά ποὺ δὲν σβήνει· ἐπαινεῖ δὲ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ τοὺς ἐραστὲς κάθε ἀρετῆς καὶ ἐκείνους ποὺ, ὅταν βρίσκονται σὲ ἀδιέξοδα, λυγίζουν καὶ δακρύνουν. Αὐτοὺς τοὺς ἀμείβει γιὰ τὴν ἀρετὴ τους

καὶ μετὰ τὸν θάνατό τους τοὺς ἀναδεικνύει οὐρανίους συμβιωῦτες του, ποὺ λάμπουν αἰώνια ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς ποὺ τοὺς περιβάλλει, γεμάτοι ἄπειρη δόξα καὶ ζοῦν μέσα στὴν ἀφθονία τῶν ἀπερίγραπτων ἀγαθῶν του, τὰ ὁποῖα δὲν εἶδε ποτὲ μάτι κι αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ γενικὰ σκέψη ἀνθρώπου δὲν συνέλαβε, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἡ ἔνθετη χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καὶ ἡ ἀγέραςτη ζωὴ καὶ ἡ ἀειθαλὴς σοφία καὶ γνώση.

Αὐτὰ τὰ πράγματα ὄχι μόνο ἐμεῖς, ἀλλὰ κι αὐτοὶ οἱ πρῶτοι τῆς δικῆς σας σοφίας, τόσο γιὰ τὸν παμβασιλέα Θεὸ ὅσο καὶ γιὰ τὴν φοβερὴ καὶ δίκαιη τιμωρία τῶν βασανιστηρίων τοῦ ἄδου, καὶ τὰ φρονοῦν μὲ πεποίθηση καὶ τὰ ἔγραψαν καὶ σὲ βιβλία, παρ' ὅλο ποὺ δὲν ἔπιασαν τὴν τέλεια ἀλήθεια, δὲν θὰ ἦταν Θεός, ἂν δὲν εἶχε τὰ ὁμοφυῆ του, τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Λόγον, μαζὶ μὲ τοὺς ὁποίους δημιουργήθηκαν τὰ πάντα, ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχει ἥλιος χωρὶς θέρμη καὶ φῶς, ἡ θνητὴ ψυχὴ χωρὶς νοῦ καὶ λόγο.

Διότι, ὅπως πρέπει νὰ τὸν πιστεύουμε στὴν οὐσία του ἕναν, ἔτσι πρέπει νὰ τὸν κηρύττουμε τριπλὸ στίς ὑποστάσεις· στίς μὲν ὑποστάσεις μεριζόμενον ἀμερίστως στὴν δὲ οὐσία ἐνιζόμενον ἀσυγχύτως· κι ὅτι τόσο ἡ διαίρεσή του ὅσο καὶ ἡ ἐνότητά του ὑπερβαίνουν καὶ οἱ δύο κάθε ἔννοια καὶ ἔκφραση τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν μεταθανάτια εὐδαιμονία, ποὺ ἐλπίζουμε, πρέπει νὰ τὴν δεχόμαστε ὅτι θὰ τὴν ἀπολαύσουμε ὄχι μόνο μὲ τὶς ψυχές (καὶ χωρὶς τὰ σώματα)· κι ὅτι δὲν θὰ τὴν λάβουμε κάτω ἀπὸ τὴν γῆ στὸν «ἀσφοδελὸν λειμῶνα», ὅπως λέει ἡ μυθολόγος Καλλιόπη, ἀλλὰ στοὺς ἴδιους τοὺς οὐρανοὺς καὶ στὴν λαχταριστὴ Ἑδέμ, ὅπως ὑποσχέθηκε ὁ ἴδιος ὁ Παντοκράτορας, ἐνῶ οἱ ψυχές μὲ θεῖο νεῦμα θὰ ξαναενωθοῦν παραδόξως μὲ τὰ σώματά τους. Πάλι θ' ἀναστηθοῦμε ἄφθαρτοι καὶ τρισευτυχισμένοι, ὅταν θὰ κατεβεῖ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ θὰ κρίνει ὅλους τοὺς θνητοὺς ὁ Παντοκράτορας Χριστός, ἀποδίδοντας στὸν καθένα ὅ,τι τοῦ ἀξίζει, ἀνάλογα μὲ τὰ καλὰ ἢ φαῦλα ποὺ ἔπραξε. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ

πιστεύουμε δυνατά κι από τὰ βάθη τῆς καρδιάς μας, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ κηρύττουμε θαρραλέα μὲ τὰ χεῖλη μας, ὅτι ὁ πανοικτίρμων Κύριος καὶ βασιλεὺς τῶν πάντων, ποὺ μόνο λόγω τῆς ἀγαθότητός Του ἔφερε τὰ πάντα ἐκ τοῦ μηδενὸς στὸ εἶναι καὶ μὲ τὴν δύναμή Του τὰ συγκρατεῖ ὡς συντηρητῆς, ἐπειδὴ ἐλέησε τὸ ἄξιο οἴκτου γένος τῶν ἀνθρώπων, τὸ ὁποῖο μὲ τὶς ἀπάτες τῶν δαιμόνων καταστρεφόταν πολὺ ἄσχημα καὶ φθειρόταν ὁλόκληρο μὲ ἀθέμιτες πράξεις καὶ ἄσεμνες λαγνεῖες σὰν ἀγέλη ἀλόγων κτηνῶν, ἔστειλε τὸν μονογενῆ του Υἱὸ καὶ Θεὸ Λόγο, ἴσο Του καὶ Θεὸ στὴν οὐσία Του καὶ ἄπειρο στὴν δύναμη, Τὸν ἔστειλε νὰ σώσει τὸ ἀξιολύπητο γένος τῶν ἀνθρώπων, νὰ τοὺς ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν ἀκάθαρτη δυσσέβεια τῶν ὀλεθρίων εἰδώλων καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσει στὴν ἐπίγνωση τῆς ἀληθείας καὶ στὸ φῶς τῆς εὐσεβείας. Καὶ τοῦ ἔπρεπε πολὺ ὡς Θεοῦ, νὰ μὴν παραβλέψει τὴν εἰκόνα Του, ὅταν καταστρεφόταν ἀπὸ τὶς ποικίλες ἀπάτες τῶν ὀλεθρίων δαιμόνων καὶ ἦταν ἀξιολύπητη, ἀλλὰ νὰ τὴν βοηθήσει· κι αὐτὸ ἦταν ἔργο τῆς ἄκρας ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Πανάγαθος (Θεὸς) ἀνάμεσα στὰ δημιουργήματα, σὰν κάτι τὸ ὥραϊο καὶ ὑπέροχο γιὰ γεύση, τέρψη, ἐξωραϊσμό καὶ θεραπεία, πάνω ἀπὸ τὴν γῆ καὶ τὸ πέλαγος καὶ τὶς λίμνες καὶ τοὺς ποταμοὺς ἔκανε τὸν ἥλιο, τὴν σελήνη, τοὺς ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ, τὸ καλὸ κλίμα τῆς ἀτμόσφαιρας, τὶς βροχὲς καὶ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς, τὰ πάντα μὲ πολλὴ ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπο, διότι ἔτσι τιμοῦσε τὴν εἰκόνα Του καὶ μ' ὅλα αὐτὰ τὴν ὀδηγοῦσε στὴν γνώση τοῦ προσώπου Του καὶ στὴν ἀγάπη πρὸς τὸ πρόσωπό Του. Εἶναι λοιπὸν ἀπ' ὅλ' αὐτὰ φανερὸ ὅτι γι' Αὐτὸν ὁ σύνθετος ἀπὸ ψυχὴ καὶ χῶμα ἄνθρωπος εἶναι ἓνα πολύτιμο κτῆμα· γι' αὐτὸ κι ὅταν αὐτὸς ἀπατήθηκε ἀπὸ τὸν φθόνου τοῦ διαβόλου μὲ πολὺ ἄσχημη μηχανορραφία κι ὀδηγοῦνταν στὴν καταστροφή καὶ μὲ ἀμέτρητες πλάνες κατολίσθησε στὴν ἐσχάτη ἀσέβεια, δὲν ἄντεχε νὰ τὸν βλέπει νὰ χάνεται τόσο θλιβερά· λυγίζοντας πατρικὰ ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνία Του κι ἀπὸ τὸ ἄπειρο ἔλεός Του καὶ τοὺς οἰκτιρί-

μούς Του –ὦ ἀγάπη θεϊκή!–, ἀνέλαβε ὁ ἴδιος νὰ ψάξει καὶ νὰ βρεῖ τὸ κτίσμα του καὶ φόρεσε γι’ αὐτὸ ὁλόκληρη τὴν φύση μας, στὴν φύση μας αὐτὴ ἔζησε ἀναμαρτήτως καὶ ἱεροπρεπῶς. Ἔπειτα, ὅταν δοκιμάστηκε ἀπὸ τὸν ὀλέθριο ἀρχέκακο ἐχθρὸ μας τρεῖς φορὲς στὰ τρία πρῶτα φοβερὰ πάθη, ποὺ εἶναι ἀφετηρίες ὅλων τῶν παθῶν, στὴ λαιμαργία δηλαδὴ τῆς κοιλιᾶς καὶ στὸν ἔρωτα τῆς δόξας καὶ τοῦ πλούτου στὰ ὁποῖα κυρίως πέφτουμε ὅλοι οἱ θνητοί, τὸν νίκησε ἐπίσης τρεῖς φορὲς. Ἔπειτα παρέδωσε στοὺς μαθητὲς του τὰ σεπτὰ μυστήρια τῆς ἀληθινῆς πίστεως καὶ τῆς θείας διδασκαλίας, καὶ νομοθέτησε σ’ αὐτοὺς σὰν Κύριος τοὺς θεσμοὺς τοῦ σεμνοῦ καὶ ἀγίου βίου, ἕναν ἐξοπλισμὸ μὲ τὸν ὁποῖο ἔμελλαν νὰ συντρίψουν χωρὶς κόπο τὸν πονηρὸ ὄφι ποὺ τοὺς πολεμοῦσε πάντοτε. Ἔπειτα σὰν ἄνθρωπος γεύτηκε τὸν θάνατο μὲ τὴν θέλησή Του καὶ στὴν συνέχεια ἀναστήθηκε μὲ τὴν θεία δύναμή Του, ἀνασταίνοντας μαζί Του ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς εὐσεβεῖς ποὺ ἦταν ἐγκλεισμένοι στὸν ἅδη κι ἐκείνους μὲν τοὺς ὁδήγησε στὴν λαχταριστὴ Ἑδέμ, ὁ Ἰδιος δὲ ἀνέβηκε μαζί μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση Του στὸν οὐρανὸ, νικητὴς τοῦ θανάτου καὶ λαφυραγωγὸς τοῦ ἁδου, καὶ κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τοῦ Πατέρα Του, καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ Κριτὴς, τὸν Ὅποιο καὶ περιμένουμε. Αὐτὰ λοιπόν, ὦ ἄντρες, εἶναι συνοπτικὰ τὰ κυριότερα δόγματα ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν, ποὺ εἶναι γραμμένα μὲ λέξεις εὐτελεῖς καὶ κοινότατες, ἀλλὰ στὴν εἰλικρίνεια εἶναι λαμπρότερα κι ἀπὸ τὸν ἥλιο. Διότι ὁ βασιλεὺς, καθὼς εἶναι πηγὴ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἀγάπης καὶ θέλει ὅλοι, σοφοὶ καὶ ἄσοφοι, νὰ καταλαβαίνουν ἐξ ἴσου καὶ νὰ καρπώνονται τὴν ὠφέλεια τῶν γραφομένων, ἐνέπνευσε νὰ γραφοῦν αὐτὰ ἔτσι ἀπλοϊκὰ. Μὴ χλευάζετε λοιπὸν καὶ μὴν εἰρωνεύεστε τὴν ἀπλοϊκότητά τους, ἐπειδὴ δὲν εἶναι γραμμένα στὴν ὠραία ἀττικὴ γλῶσσα, ἀλλ’ ἀναγνωρίζοντας μὲ σοφία καὶ σύνεση τὴν νοηματικὴ τους βαρύτητα, καὶ τὸ πόσο σεμνὰ κι ἁξι-αγάπητα εἶναι καὶ πόσο εἰλικρινὰ καὶ σοφὰ καὶ δίκαια, δοξάστε

Ἐκεῖνον ποὺ οἰκονομεῖ τὰ πάντα φιλανθρωπῶς γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν θνητῶν.

Ὁ σκοπὸς τοῦ σοφοῦ δὲν εἶναι ν' ἀναβλύζει λέξεις γλαφυρὲς καὶ εὐήχες ἢ νὰ ξεχύνει ἀπὸ τὴν γλῶσσα του ἓνα εὐχάριστο κε-
λάδημα, ἢ τὸ ν' ἀπαγγέλλει σοφὰ ἀποφθέγματα ἐνδόξων Ἀττικῶν ἀνδρῶν.

Διότι αὐτὰ καὶ τὰ δύο διαλύονται μαζὶ μὲ τὴν παροῦσα ζωὴ, ὅπως καὶ ὅλες οἱ ὑπόλοιπες ἐφήμερες ἡδονές, ἀλλὰ τὸ νὰ ἔχει μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ προσήλωση σ' ἓναν ὑψηλὸ σκοπὸ καὶ σεμνὸ ἦθος καὶ εὐφημο βίον, τὸ νὰ κοσμεῖται δηλαδὴ μὲ εὐνομία καὶ σωφροσύνη καὶ ἱερὴ πραότητα καὶ ταπεινοφροσύνη, αὐτὸ εἶναι ἄκρα εὐδαιμονία, εἶναι σκοπὸς ἀξιωμακάριστος, αὐτὸ ξέρω νὰ μᾶς ἐνώνει μὲ τὸ ἀκρότατο τῶν ἐφετῶν. Τοῦτο ὅμως εἶναι φύσει ἀδύνατο νὰ τὸ ἐπιτύχει κανεὶς ἀλλιῶς·

Ἐπιτυγχάνεται μόνον μὲ τὸν ἔνθεο ἔρωτα τῆς πίστεως, ὁ ὁποῖος κοχλάζει ἀσταμάτητα, καὶ μὲ τὸ νὰ ἔχει βίον σεμνὸ καὶ κάθε ἀρετὴ θεμελιωμένα πάνω στὴν εἰλικρινῇ πίστι. Αὐτὴν τὴν πίστι, κύριοι, σπεύσετε ν' ἀποκτήσετε, πετώντας ὅλη τὴν μαύρη καπνιά ποὺ συσσωρεύεστε μὲς στὰ μυαλά σας ἢ ἐλληνικὴ παιδεία σας, σκοπὸς καὶ τέλος τῆς ὁποίας εἶναι ὁ θάνατος καὶ τὸ καταχθόνιο ἔρεβος (ἢ κόλαση) διότι (ἢ ἐλληνικὴ παιδεία) παρ' ὅλο ποὺ φαίνεται νὰ προσδιορίζει εὐτέχνως κάθε ἀρετὴ καὶ κάθε εὐρυθμία συμπεριφορᾶς, ἐν τούτοις μὲ τὰ αἰσχυρὰ ἔργα τῶν θεῶν τῆς πεύθει τοὺς ἀνθρώπους νὰ υἱοθετοῦν ἀνεξέταστα καὶ πρόθυμα κάθε κακία. Διότι, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, δείχνει τοὺς θεοὺς τῆς νὰ κάνουν σὰν τρελλοὶ γιὰ τὶς ξένες συζύγους καὶ γι' ἀγόρια, καὶ νὰ ἡδονίζονται μὲ μάχες καὶ πολέμους καὶ σιχαμερὲς δολοφονίες καὶ δόλους καὶ μέθες. Ἡ μήπως τὰ ἐνδοξα βιβλία σας, κύριοι, δὲν εἶναι κατάμεστα ἀπὸ τέτοιες αἰσχυρὲς περιγραφές; Ἀπ' αὐτὰ ἂν πετάξει κανεὶς κι ἐξαλείψει τὴν λεκτικὴ γλαφυρότητα καὶ πειστικότητα, τὰ ἐνδοξα βιβλία τῶν ἐμπνευσμένων ἀπὸ τὶς μοῦσες

άντρων σας θὰ μείνουν σκέτος βόρβορος. Ὅταν κανεῖς ἔχει τέτοια παραδείγματα φαυλότητος, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ υἱοθετήσῃ σεμνή καὶ σώφρονα ζωή; Δὲν προσφέρει καμμιά ἀπολύτως ἐλπίδα σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀσκώντας αὐτοέλεγχον βλέπει τὰ ἄσεμνα πεπραγμένα του, διότι τὰ ἴδια βλέπει νὰ ἔχουν διαπραῖξει καὶ οἱ μεγάλοι θεοὶ του, ποὺ τοὺς ἐξυμνοῦν ὅλοι οἱ κορυφαῖοι ποιηταὶ καὶ λόγιοί σας. Συνεπῶς, τὸ μόνο ποὺ ξέρει ἡ σοφία σας εἶναι νὰ δημιουργεῖ ἄφθονη μαύρη καπνιά μὲς στὶς ψυχὰς τῶν δικῶν τῆς ἀκροατῶν καὶ νὰ τοὺς πείθῃ ὅτι τρισμακάριστος σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ κούφια ἀνθρωπαρέσκεια καὶ τὸ νὰ ἡδονίζεται ἀχόρταγα συνεχῶς καὶ μ' ὅλους τοὺς τρόπους. Αὐτὸ λέει ὁ Χρυσίππος αὐτὸ καὶ ὁ Ἐπίκουρος· καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ μεγαλῶνυμοι ἄντρες σας ἀποδεικνύεται ὅτι μὲ ὠραῖα λόγια μόνο ἐξύμνησαν τὶς ἱερὰς ἀρετὰς στὰ κείμενά τους, μέσα στὰ ὁποῖα εἶναι κατάσπαρτη κάθε ἀθέμιτη βρομιά.

Μὲ αἰτία μὲν τὸ ἓνα (= τὸν ἔρωτα μὲ ἀγόρια) οἱ ἴδιοι ἔγιναν μανιακοὶ ἐραστές σὲ τέτοιο σημεῖο, ποὺ γιὰ τὴν μανία τους αὐτὴ φαγώθηκαν ἀπὸ σκύλες, μὲ αἰτία δὲ τὸ ἄλλο (= τὴν κενοδοξία) ἔσπευσαν νὰ τὴν ἀναπτύξουν στὰ κείμενά τους γιὰ τοὺς μετέπειτα, ἄθλιοι πράγματι καὶ ἄφρονες, καὶ ἄφησαν στοὺς μεταγενέστερους τὴν δύναμη τῆς πολυθρύλητης εὐμάθειάς τους ὡς ὑπόδειγμα κάθε φαυλότητος. Ἦταν καλύτερο γι' αὐτοὺς νὰ πέθαιναν τελείως ἀμαθεῖς, παρὰ τὸ ὅτι ἔμαθαν πολλὰ καὶ ἀποδείχτηκαν διδάσκαλοι κάθε ἀκαθαρσίας. Διότι μὲ τὰ συγγράμματά τους ἐξωθοῦν πάντοτε ἀμέτρητους ἀνθρώπους στὸ ὑπόγειο βάραθρο τῶν βασανιστηρίων. Εἶναι καλὸ, πάρα πολὺ καλὸ, νὰ κατέχει κανεῖς τὴν ἐπιστήμη καὶ κάθε γνώση τῆς ἱερᾶς σοφίας. Πρέπει ὅμως ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ νὰ ἔχει καὶ ὀρθὴ πίστη, καὶ νὰ κοσμεῖται μὲ τρόπους σεμνοῦς, ὅχι γιὰ ἀνθρωπαρέσκεια οὔτε γιὰ ἔπαινο καὶ γιὰ κούφια δόξα καὶ γιὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ χρυσίου· τέτοια σοφίζονται μερικοὶ φαῦλοι καὶ ἀγύρτες, δοῦλοι τῆς κοιλιᾶς τους καὶ μιᾶς κούφιας

δόξας. Ἄλλ' ἢ ὄντως ἀτελείωτη δόξα καὶ ἡ ἀπόκτηση τῶν «μελλόντων ἀγαθῶν» εἶναι ὁ ἀληθινὸς σκοπὸς τοῦ ἐραστοῦ τῆς ἱερᾶς σοφίας· τὸ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸν ἀκρότατο τῶν ἐφετῶν (= μὲ τὸν Θεό), αὐτὸ ἀνήκει στὴν γνώση γραωδῶν καὶ σάπιων μύθων ἢ τῆς φλύαρης πλατωνικῆς εὐγλωττίας. Ἀλλὰ στὴν ἀκριβῆ τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Ὑψίστου, στὴν ἀκακία τῆς ψυχῆς, στὴν ταπεινοφροσύνη, στὴν ἱερὰ σωφροσύνη, στὴ μακρόθυμη προύτητα καὶ στὴν ἄδολη ἀγάπη πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, μ' αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος ὁ πλασμένος ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ «κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ» ἐπανέρχεται γρήγορα στὴν πρώτη του δόξα. Ἀμοιβή του γι' αὐτὰ δὲν εἶναι βέβαια ὁ ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων ἐφήμερος ἔπαινος ἀλλ' ὁ ἐκ μέρους τοῦ Ὑψίστου ἀτελεύτητος ἔπαινος· καὶ τελικὸς σκοπὸς (ἐνὸς τέτοιου ἀνθρώπου) εἶναι ν' ἀπολαμβάνει τὸ θεῖο κάλλος πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἐπουράνια. Ἄς μὴ θελγώμαστε λοιπὸν ματαιῶς ἀπὸ τὴ γλυκύτητα τῆς κούφιας ἀττικῆς καλλιέπειας, καὶ ἄς μείνουμε ἔτσι στὴν ὁμίχλη τῆς δυσσεβείας, ἀλλ' ἄς μισήσουμε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας τὴν ἄθεη κρυμμένη ἀπάτη ποὺ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτήν, κι ἄς ἀναζητήσουμε τὴν χωρὶς ἀπάτη εὐαγγελικὴ ἀλήθεια, καὶ μέσῳ αὐτῆς ἄς ἀναγνωρίσουμε ἕναν Θεὸ ἄναρχο κι αἰώνιο, πανάγαθο Κύριο καὶ Παντοκράτορα. Ἐλᾶτε νὰ προσπέσουμε ἐνώπιόν του πρηνεῖς κάτω στὴν γῆ καὶ νὰ κρᾶξουμε· Βασιλιά, λυπήσου τοὺς δούλους σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Στὸν πολυθρύλητο ἐραστὴ κάθε ἱερῆς σοφίας Μακρόβιο ὁ μίνιμος μᾶλλον παρὰ Μάξιμος, ὁ κάποτε Ἑλλαδικὸς καὶ τώρα Ὑπερβόρειος, χαῖρε ἐν Κυρίῳ.

Δέξου αὐτὸ τὸ σύντομο φιλοπόνημα καὶ διόρθωσέ το ὅπου φαίνεται νὰ ἔχει σφάλματα. Κι ὅταν τὸ διορθώσεις, σὲ παρακαλῶ, μὴν τὸ παραδώσεις στὰ βάθη τῆς λήθης, ἀλλὰ κάνε το γνωστὸ

καὶ σ' ἄλλους φιλαρέτους, κι ἂν ὄχι ὅλους, ὅπωςδὴποτε μερικὸνς
θὰ τοὺς ἀποτραβήξει ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἐρωτομανία τους γιὰ
τις ἐλληνικὲς (= εἰδωλολατρικὲς) φλυαρίες, ἀπὸ τὴν ὁποία πά-
σχουν.

Ὑγίαινε, ἀγαπητὲ φίλε καὶ ἀδελφὲ ἐν Κυρίῳ.

Κατὰ τὸ 7060ὸ ἔτος (= 1552-53) ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Μοσχοβίου ποὺ
εἶναι πρωτεύουσα ὅλης τῆς Ἄνω Ρωσίας.

17. ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΕΡΑΣΜΟΥ³⁷⁴

ΜΗΝΙ ΙΟΥΝΙΩ Β΄

[Μνήμην ἐπιτελοῦμεν] τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἑράσμου
(τοῦ ἐν τῇ Ἀχρίδι).

Ἐσπέρα μετὰ τὸν προοιμικόν, τὸ Μακάριος ἀνὴρ.
Εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα, ἰστώμεν στίχ[ους] ς΄.

Ἦχος α΄. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Τῶν ἀρετῶν τὸ δοχεῖον, ἢ τῶν θαυμάτων πηγή, ἀρχιερέων κλέος,
ἀθλητῶν ἢ τερπνότης. Ἑρασμος ὁ θεῖος, πάντας ἡμᾶς, τοὺς πι-
στοὺς συνεκάλεσεν, χαρμονικῶς συνελθόντες τὴν παμφαῖ τούτου
μνήμην ἐκτελέσωμεν.

Ἀθλητικῇ καρτερίᾳ, τὸν πολυμήχανον, καταβαλὼν τοῖς ὄμβροις,
τῶν αἱμάτων ἀρδεύεις, Χ(ριστ)ῶν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ θεαῖς πλο-
καῖς τῶν πανσόφων δογμάτων σου, τοὺς τῶν αἰρέσεων θήρας
ἀποσοβεῖς ἐν εὐσεβείᾳ συντηρῶν τοὺς πιστοὺς.

Ἀρχιερέων τερπνότης, τῶν ἀθλητῶν καλλονή, τῶν εὐσεβῶν δο-
γμάτων, ἀκριβέστατος φύλαξ, βρύσις ἱαμάτων, Χ(ριστ)οῦ μιμη-
τά, ἱερώτατε Ἑρασμε, τὴν ἀξιέπαινον μνήμην σου τοὺς πιστῶς
ἐκτελοῦντας περιφύλαττε.

(Ἔτερα στιχηρὰ ὅμοια)

Ἑρασμιώτατος ὥφθης, Χ(ριστ)οῦ πανάριστε, τὴν τοῦ Θ(ε)οῦ σο-
φίαν, ἐχρημάτισας ὄντως διὸ καὶ ἀνεβόας Χ(ριστ)ῷ τῷ Θ(ε)ῷ

374. Ἀκριβὴς μεταγραφή τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου Ἑράσμου ἀπὸ τὰ
αὐτόγραφα τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Κώδ. 198, φφ. 579-588, Ἱερά Μονὴ
Δοχειαρίου Ἁγίου Ὁρους.

καὶ εὐαγγελίοις ὠμίλεις σαφῶς καὶ ἐκ κοράκων ἐπέμπετο ἡ τροφή σου, παμμάκαρ ἀξιόγαστε.

Ἐρασμιώτατος ὦφθης, Θ(ε)ῶ, πανόλβιε, ὥς τῆς αὐτοῦ ὑπάρχων, Ἐκκλησίας δομήτωρ, μέχρι τῶν ἐσχάτων, τερμάτων τῆς γῆς, τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον ἀνακηρύττων καὶ φαίνων καὶ πρὸς τὸ φῶς ἐπανάγων ἀληθέστατα.

Ποιμαντικῶς διαπρέψας, ἱερομάρτυς Χ(ριστ)οῦ, ἀθλητικοὺς ἀγῶνας ὑπομείνας γενναίως, καὶ δι' ἀμφοτέρων, στέφος λαβών, ἐν ἑκατέροις κοσμούμενος, δικαιοσύνη καὶ πόνοις ἀθλητικοῖς διὸ πρέσβευε σωθῆναι ἡμᾶς.

Δόξα. Ἦχος πλ. β'.

Ὡς τὴν χάριν τῶν θαυμάτων οὐρανόθεν κομισάμενος καὶ τὴν πλάνην τῶν εἰδώλων στηλιτεύσας ἐν τοῖς δόγμασιν, ἀρχιερέων ὑπάρχεις δόξα τε καὶ καύχημα, ἱερομάρτυς Ἐρασμε, καὶ πάντων τῶν π(ατέ)ρων διδασκαλίας ὑπόδειγμα, παρρησίαν ἔχων πρὸς Θ(εό)ν, αὐτὸν ἰκέτευε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Θ(εοτό)κε σὺ εἰ ἡ ἄμπελος.

Ἀπόστιχα στιχηρά. Ἦχος δ'. Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν.

Ἰατῆρα σοφώτατον, τοῖς νοσοῦσιν ἀνέδειξεν, ὁ Χ(ριστὸ)ς σὲ μάκαρ τῇ θείᾳ χάριτι, πᾶς γὰρ προστρέχων τῇ σκέπῃ σου, θεόληπτε Ἐρασμε, τὰς ἰάσεις τῶν παθῶν, ἀοράτως κομίζεται, ὅθεν ἅπαντες εὐφημοῦμεν τοὺς γενναίους ἀγῶνας καὶ τὰ παλαίσματα ἔνδοξε.

Στίχ[ος], Στόμα δικαίου μελετήσῃ.

Οὐ λιμὸς οὐδὲ κίνδυνος, οὐ ζῶῃ οὐδὲ θάνατος, τῆς ἀγάπης ἴσχυσε τοῦ χωρῖσαι σε, τοῦ σοῦ δεσπότη πανεύφημε σαρκὸς γὰρ ἡλογήσας, ξεομένης καὶ πυρός, καταφλέγοντος Ἐρασμε. Ἡ γὰρ ἄνωθεν, περιέψυχε δρόσος ἐναθλοῦντι, ἀμοιβὰς τῶν σῶν καμμάτων, καὶ τοὺς στεφάνους παρέχουσα.

Στίχ[ος], Τίμιος ἐναντίον Κυρίου.

Ἰεράτευμα τίμιον, σεαυτὸν προσενήνοχας, τῷ Χ(ριστ)ῷ πανόλβιε, οὗ τὰ στίγματα, στέργων σοφὲ οὐκ ἀπέπτηξας, βασάνων ὁμότητα, οὐ τυράννων ἀπειλὰς, ἀλλὰ χαίρων ἐκραύγαζες, τῷ Κ(υρί)ῳ σου, καὶ Θ(ε)ῷ τῶν ἀπάντων σὲ γινώσκω καὶ δοξάζω Θ(ε)οῦ Λόγε, σὺν τῷ Π(ατ)ρί καὶ τῷ Πν(εύμα)τι.

Δόξα. **Ἦχος πλ. β΄.**

Ἀστὴρ ἀνέτειλεν εὐσεβείας, ἀπὸ δυσμῶν ἡλίου τοῦ φαινομένου, ὁ μέγας ἐν ἱεράρχαις Ἦρασμος καὶ τὴν ἀχλὺν διατμήξας τῶν κακοδόξων, κατέπαυσεν εἰς τὴν ὄντως ἀνατολήν τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου Χ(ριστ)οῦ τοῦ Θ(ε)οῦ ἡμῶν, κάκεισε ταῖς ἀσωμάτοις συναυλιζόμενος χορεΐαις, καὶ πρὸς τῷ θρόνῳ παρεστὼς τῆς Τριάδος, ὡς ὁσιος, ὡς μάρτυς, ὡς ἱερεὺς τῆς ἀληθείας πράξει καὶ θεωρία ἡμῖν αἰτεῖται τοῖς ἐν πίστει τελούσι τὴν ἱερὰν αὐτοῦ μνήμην τὸ μέγα ἔλεος.

Ἀπολυτίκιον: Καὶ τρόπον μέτοχος καὶ θρόνων.

Κανὼν ψαλλόμενος εἰς τὴν παννυχίδα.

Ὠδὴ α΄. Ἦχος δ΄. Ὁ εἰρμός. Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον.

Ἰεράσμου ἡ παμφαιῆς πανήγυρις, ἐξανατείλασα, τοὺς φιλεόρτους πάντας συγκαλεῖ, εἰς ἐστίασιν ἔνθεον, ἀθλοπρεπῶς γὰρ εἴληφε τῶν ἱαμάτων τὰ χαρίσματα.

Ρανίσιν ἀθλητικῶν αἱμάτων σου, εὐφραίνεις κόσμον Ἄγιε, τῇ ρωστικῇ τοῦ Πν(εύματος) πηγῇ, συγκραθεῖς μυστικώτατα, ἱεροφάντορ Ἦρασμε, διόπερ πάντες γεραίρομεν.

Σπινθήρσι πν(ευματ)ικοῖς πυρούμενος, ἔνδοξε Ἦρασμε, τῶν σαρκικῶν ὀρέξεων ἐκτός, γεγονῶς καὶ ὑπήκοος, Θ(ε)οῦ φωνὴ παν-ἱερε, πρὸς τὸν ἀγῶνα εὐθυδρομήσας.

(Θεοτοκίον)

Ἡ μόνη ὑπερφυῶς κυήσασα, Χ(ριστὸ)ν τὸν Κ(ύριο)ν, τοὺς τὴν σεπτὴν εἰκόνα σου σεμνή, προσκυνοῦντας περισῶζε, καὶ ἐκ παντοίας λύτρωσαι διαφθορᾶς ταῖς ἱκεσίαις σου.

Ὠδὴ γ΄. Εὐφραίνεται ἐπὶ σοί.

Μωσέα συμβολικῶς, ταῖς πρακτικαῖς σου ἀρεταῖς νέον σέ, πᾶσι Χ(ριστὸ)ς ἔδειξεν, ἱεροπρεπέστατε Ἑρασμε.

Σὺ θείαν πά(τε)ρ στολήν, ὡς Ἀαρὼν παρὰ Θ(ε)οῦ κίδαριν, καὶ τὸν ποδὴρην δέδεξαι ὠραιομορφώτατε Ἑρασμε.

Σὺ ὥσπερ Μελχισεδέκ, κατὰ τὴν τάξιν ἱερεὺς γέγονας, ἀγιασμοῦ χάριτι, ἀγγελιομορφώτατε Ἑρασμε.

Π(ατέ)ρα σέ μυστικόν, λαῶ εὐγνώμονι Χ(ριστὸ)ς ἔδειξεν, ὡς Ἀβραάμ ἔθνεσιν, ἀξιομακάριστε Ἑρασμε.

(Θεοτοκίον)

Σὺ μόνη τοῖς ἐπὶ γῆς, τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀγαθῶν πρόξενος, μ(ή)τηρ Θ(ε)οῦ γέγονας, ὅθεν σοὶ τὸ χαῖρε κραυγάζομεν.

Ὠδὴ δ΄. (Ἐπαρθέντα σέ ἰδοῦσα).

Ἰατῆρα σέ σοφώτατον τοῖς νοσοῦσιν, ὁ Ἰ(ησοῦς) παρέσχεν, καὶ μέγαν προστάτην, τοῖς ἀνευφημοῦσι σε, θεόληπτε Ἑρασμε, διὰ τὴν στερορὰν καρτερίαν σου.

Συμπαθέστατον σωτῆρα σέ ἐν ἀνάγκαις, καὶ κραταιὸν ὑπέρμαχον, πά(τε)ρ θλιβομένων. Κ(ύριο)ς ἀνέδειξεν, θεόσοφε Ἑρασμε, διὰ τὰ φαιδρά σου παλαίσματα.

Τῶν ἀγγέλων σέ συνόμιλον ἐν ὑψίστοις, καὶ τῆς οἰκείας βασιλείας, φαιδρὸν κληρονόμον, δείκνυσιν ὁ Κ(ύριο)ς, θεόκλητε Ἑρασμε, διὰ τὴν τιμίαν σου ἄθλησιν.

Ὀλβιώτατον λαμπτήρα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ φαινὸν σέ ἥλιον Χ(ριστὸ)ς ἐπαξίως τῷ κόσμῳ ἀνέδειξε, θεάρεστε Ἑρασμε, ὅθεν γηθοσύνης ὑμνοῦμεν σε.

(Θεοτοκίον)

Ὡς δεσπόζουσα Παρθένε τῶν ποιημάτων, καὶ τοὺς πιστοὺς φυλάττουσα τὸ θρέμμα τῆς Ἄγαρ, ἄνελε πρεσβείαις σου, ὑπάρχεις γὰρ ἄχραντε, τεῖχος καὶ λιμὴν τοῖς ὑμνοῦσι σε.

Ὡδὴ ε΄. Σὺ Κ(ύρι)έ μου φῶς.

Ἰταμῶς δικαστὴν ἀνομοῦντα κατήσχυντας σὺ Ἔρασμε μυστηπόλε, χεόμενος μολύβδῳ τὰ φαιδρά σου μετάφρενα.

Σοῦ βλύσασα ἡ σάρξ, ταῖς τῶν βάκλων αἰκίσεις, φῶς Ἔρασμε μυστολέκτα, ἀμαυροῦται ὁ πλάνος, σὺν τοῖς αὐτοῦ ὁμόφροσιν.

Ἐννομος λειτουργός, τοῦ Θ(εο)ῦ γιγνωσκόμενος, σὺ Ἔρασμε μυστηπόλε σελασφόρῳ σιδηροῖς τοῖς ὄνυξι γεγηθῶς κατετέ(τ)μησο.

Ρήγνυται ὁ ἐχθρός, ἐπὶ σοὶ οἷς εἰργάσατο, ὦ Ἔρασμε μυστηπόλε, ὥς τῇ κάρῃ ἐδέξω, τὸ πυρφόρον περίχυμα.

(Θεοτοκίον)

Ὑπερθεν σαῖς λιταῖς, ἀοράτως τοὺς Ἀραβας, πῦρ ἔδεται Θ(εοτό). κε, ἐπὶ σοὶ γὰρ πεποίθαμεν, πάντοθεν πολεμούμενοι.

Ὡδὴ ς΄. Θύσω σοι (μετὰ φωνῆς).

Ἀτρωτον ἐκ τῆς φθορᾶς Χ(ριστο)ς διεσώσατο, καθάπερ Πέτρον τηρῶν σε, εἰς πολλῶν ἀνόρθωσιν πεπτωκότων, παραδόξως καθοδηγῶν σε τίμιε Ἔρασμε.

Σύντρομος, τῷ παραδόξῳ γέγονε τέρατι, ὁ σοβαρὸς δικολόγος τὰς γὰρ εἰς κόνιν ἐναλλαγῆσας καὶ τὰ κλοῖα τῶν πειρασμῶν ἐώρα σοι Ἔρασμε.

Μέγιστον, χρηματισθεὶς ὑπὸ Θ(ε)οῦ τετέλεκας, θαῦμα θανέντα γὰρ παῖδα τοῦ Ἀναστασίου ἡγείρας ὄνπερ, σὺν γονεῦσι, καὶ πανοικεῖ ἐφώτισας Ἔρασμε.

(Θεοτοκίον)

Ὡλεσον τὸν Ἰσμαὴλ μετ' ἡχοῦ θεόνυμφε, τὴν κληρουχίαν σου ταύτην, ἀνελεῖν βουλόμενον ἐν μαχαίρᾳ ἵνα πάντες χαρμονικῶς τὸ χαῖρε σοι κρᾶζωμεν.

Τὸ κ(οντάκι)ον, Ἦχος β΄. Τὴν ἐν πρεσβείαις.

Τὸν ἐν κινδύνῳις θερμώτατον ἀντιλήπτορα, καὶ τοῖς αἰτοῦσιν εὐεπήκοον προστάτην, Ἑρασμον πάντες ὕμνοις τιμήσωμεν, τούτου γὰρ (ἡ) φωσφόρος, καὶ πανυπέρολαμπρος μνήμη, ἐγείρει κρᾶζειν Κ(ύρι)ε δόξα σοι.

Ὁ οἶκος, Πρὸς τὸ Τράνωσόν μου.

Πῶς ἱκανῶς τὸν θεῖον ἐπαίνους καταστέψω Ἑρασμον, ἀμαθέστατος ὢν καὶ ρύπου πλήρης τὰς φρένας, ὅμως ὥς ἔχω λόγων ἰσχύος, λέγων ὅτι ἐφ' ὅσον τὴν οἰκουμένην ζωογονεῖ ταῖς φαιναῖς ἀκτίσιν ὁ ἥλιος, τοσοῦτον ὁ θεοφόρος ταῖς ἀπείροις αὐτὸν περιέλαμψε θαυματουργίαις, μαρτύριον ἡνυκῶς ὃς καὶ κρᾶζειν προτρέπεται, Κ(ύρι)ε δόξα σοι.

Ὡδὴ ζ΄. (Ἐν τῇ καμίνῳ)

Ἀλκιμος ὥφθης, τοῖς παγκλέεσι κόποις καὶ προσηνής, μάρτυς, ὥς τῆς θείας χάριτος μετασχών, τοῖς λαοῖς γὰρ ψάλλων ἔφασκες εὐλογημένος εἶ (ἐν τῷ ναῷ τῆς δόξης σου Κύριε).

Ὁ ἐξ ἀνοίας, τῶν δυσσεβῶν χαλκὸς τιμώμενος, ὥφθη διὰ σοῦ αἰσχύνῃ τῷ δικαστῇ, ἀνεκήρυττες γὰρ Ἑρασμε, εὐ(λογημέν)ος (εἶ ἐν τῷ ναῷ τῆς δόξης σου Κύριε).

Σὺ τὸν φανέντα, ἐκ τοῦ ἀψύχου ἔμπνουν δράκοντα, μάρτυς ἐκβοῶν ἐλαύνεις προστακτικῶς ἀνελόντα τοὺς κραυγάζοντας, εὐλογημένος εἶ ἐν τῷ ναῷ τῆς δόξης σου Κ(ύρι)ε.

(Θεοτοκίον)

Πυρίπνουν χλαῖναν, ἀμφιεσθεῖς γυμνὸς χαλκότευκτον, μάρ-
τυς δροσοβόλον ἐδείξας παρευθύς, καὶ ἐβόας ἀγαλλόμενος,
εὐ(λογημέν)ος εἶ (ἐν τῷ ναῷ τῆς δόξης σου Κύριε).

Ὡδὴ η΄. Χεῖρας ἐκπετάσας.

Ροιζοῦντι προσάγεται πυρί, τῷ ἐν τῷ λέβητι, ὁ θεῖος Ἑρασμος,
ἐπὶ τοῦ ὕδατος ὥσπερ δέ, ἀναπαύσεως ψυχούμενος, δείκνυσιν
ἔκκαυμα ἐχθρῶν, τῶν μὴ κραζόντων Χ(ριστ)ῷ, εὐ(λογεῖ)τε (πάν-
τα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον).

Στέφανον χαρίτων ἐκ Θ(ε)οῦ, σοφὴ ἀπείλφ(ας), διὰ ἀθλήσε-
ως, καὶ στεφανίτης ἀνέδραμες, τὴν φθορὰν ἀποσεισάμενος πρὸς
ὃν ἐπόθησας αἰεὶ, Χ(ριστὸ)ν καὶ ἔκραζες, εὐ(λογεῖ)τε (πάντα τὰ
ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον).

Τέτρωται παράνομος ἐχθρὸς, Χ(ριστ)ῷ τὸν Ἑρασμὸν, ὡς ἐθε-
άσατο, δι' αἰκισμῶν τίμιον σφάγιον, προσαχθέντα καὶ κραυγάζον-
τα, μετὰ μαρτύρων ἱερῶν, ὑμνεῖτε τὸν Κ(ύριο)ν πᾶσα κτίσις καὶ
ὑπερυ(ψοῦ)τε εἰς τοὺς αἰῶνας.

(Θεοτοκίον)

Λύτρωσαι ἡμᾶς τῶν δυσχερῶν, ἀγνή μητρόθεε, καὶ ἀπειρόγα-
με, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν ὤλεσον, καὶ εἰς τέλος ἐξαφάνισον,
ἵνα βοῶμεν ἐν χαρᾷ, πόθῳ κραυγάζοντες, εὐ(λογεῖ)τε πάντ(α) τὰ
ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

Ὡδὴ θ΄. Λίθος ἀχειρότητος.

Ἀνθραξ παμφαέστατος φλέγων, τοὺς ἀπειθεῖς εἰδωλολάτραις, ὑπ'
αὐτοῦ τοῦ Λόγου αὐγασθεῖς, ἱερομύστα πέφηναις Ἑρασμε, φωτα-
γωγός τε μέγιστος, τοῖς ἐπαξίως ἀνυμνοῦσί σε.

Τέτιξ μελωδὸς τῶν ἀρρήτων λαῷ εὐγνώμονι καὶ θείῳ, πίστει

διὰ πράξεως δειχθεῖς, θεογνωσίαν πᾶσιν ἐτράνωσας ἱερομύστα
ἤΕρασμε, διὸ σὲ πάντες μεγαλύνομεν.

Σέλας ζωηφόρου παράσχου, τοῖς ἐκτελοῦσι σου τὴν μνήμην,
σοῖς ὑμνηταῖς ἁμαρτωλοῖς, τὴν Ἐκκλησίαν φρούρει ἀκράδαντον,
ἱεροφάντορ ἤΕρασμε, ἵνα σὲ πάντες μεγαλύνωμεν.

(Θεοτοκίον)

Ἦνπερ ἐστερέωσας πόλιν, πρεσβευτικῶς πρὸς πολεμίους, τήρη-
σον ἀλώβητον αἰεί, παρθενομῆτορ τοῦ βασιλέως Χ(ριστο)ῦ, χαρμο-
νικῶς ὧ δέσποινα ὅπως σὲ πάντες μεγαλύνωμεν.

ἤΕρασμον τὸν σὸν ἀθλητὴν δέξαι Σῶτερ,
ἤΕρασίως τρέχοντα πρὸς σὲ τὸν κτίστην.
Δευτερίῃ βιοτῆς ἀπὸ (γαίης) ἔπτατο θεῖος ἤΕρασμος.

Συναξάριον τοῦ ἁγίου Ἑράσμου
 συμφώνως πρὸς τὸ αὐτόγραφο τοῦ ἁγίου Μαξίμου Γραικοῦ

Οὗτος ὁ ἱερὸς καὶ αἰδίδιμος ἐν ἱερομάρτυσιν Ἑράσμος οὗ τὴν μνήμην σήμερον πανηγυρίζομεν ἀδελφοὶ οἷας μὲν ἔτυχεν ἀνατροφῆς καὶ παιδείας καὶ οἶων γονέων παῖς ἐχρημάτισεν καὶ ὅπως ἀνέβη εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν καθέδραν καὶ ποίας ἄρα πόλεως προέστη, οὐκ ἔχω εἰπεῖν ὑμῖν κατ' ἀκρίβειαν. Τὸ γὰρ ἀρχέτυπον ἐξ οὗ ἡμεῖς τὸν εἰς αὐτὸν κανόνα μεταγραφάμεθα, τὰ πλέω διέφθαρτο ἃ δὲ καὶ εἰς τὸ παντελὲς ἐξηλλοίωτο τὰ ἤδη ἐκλελοιπότα οἰκοθεν. Καὶ ἴσασι τοῦ κόπου τὸ μέγεθος οἱ ἀλλοτρίους καμιάτους γεγηρακότας ἀνακαινίσαι ἐπιχειροῦντες. Ὅσα δὲ καταμαθεῖν ἴσχυσα ἐκ τοῦ διεφθαρμένου ἐκείνου λειψάνου, ταῦτα ἐκθήσομαι ὑμῖν ἀνεπιφθόνως κατ' ἐπιτομήν.

Οὗτος τοίνυν ὁ θαυμαστὸς ἱερομάρτυς Ἑράσμος γέγονεν ἐκ πόλεως Ἀντιοχείας ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ δυσσεβοῦς καὶ χριστιανομάχου βασιλέως, ὡς ἔχω μαθεῖν παρὰ τοῦ ἀναγγέλαντος ἀνδρὸς τῷ Μαξιμιανῷ τὰ κατὰ τὸν ἅγιον ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ τότε διατρέβοντος. Τὰ δὲ ἀναγγελλόμενα τῷ βασιλεῖ ἦσαν ὡς ἐν πόλει τινὶ Λυχνηδῶν καλουμένη, οἱ θεοὶ αὐτῶν συνετετρίφατο καὶ εἰς κόνιν μετεβέβληντο παρὰ τινος χριστιανοῦ Ἀντιοχέως Χριστόν τινα Ἰησοῦν ἐσταυρωμένον κηρύττοντος.

Ὅσον λοιπὸν ἐκ τούτων τῶν ἀγγελιῶν συνάγομεν ὅτι ὁ ἀνὴρ τὸ μὲν γένος ἦν Ἀντιοχεύς, τὸν ζῆλον ἀποστολικὸς καὶ τὸν τρόπον. Τοῦ βασιλέως δὲ ἐκπλαγέντος τῷ παραδόξῳ τούτῳ ἀκούσματος. Καὶ δεδοικὸς μὴ καὶ ἄλλας πόλεις ὁ ἅγιος εἰς θεοσέβειαν ἀπιστάσαιτο, πέμπονται στρατιῶται ὅπως τὸν ἅγιον ἄξωσιν ὅτι τάχιστα πρὸς αὐτὸν καὶ ἔργον ὁ λόγος ἦν. Ἀχθέντα δὲ τὸν ἅγιον καὶ παραστάντα τῷ τυράννῳ, ἠρώτησεν αὐτὸν τίς τε εἷη καὶ ποῖον θεὸν προσκυνοίη. Μηδὲν δὲ πρὸς ταῦτα ἀποκριναμένου τοῦ ἁγίου,

θυμωθεὶς ὁ τύραννος, τυφθῆναι αὐτὸν εἰς πρόσωπον προστάττει, περισκεψαμένου δὲ τοῦ ἁγίου τὴν τοῦ τυράννου ὠμότητα, καὶ ὅτου χάριν τύπται μετ' ἐπιτημήσεως φιλοπευστοῦντος, καὶ ὅτι τοῖς θεοῖς αὐτοῦ οὐ προσκυνοίη. Τοῦ βασιλέως ἀνθυπενεγκόντος, ποίοις θεοῖς ἔφη ὁ ἅγιος κελεύεις με προσκυνεῖν. Ἐγὼ γὰρ τέως τῷ Κ(υρί)ῳ μου Ἰ(ησοῦ) Χ(ριστῷ) λατρεύω, πλὴν εἶπον μοι ποῖω Θεῷ θέλεις με προσκυνῆσαι. Καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ προσκυνήσεις ᾧ ἂν ἐγὼ δείξω σοι. Καὶ ὁ ἅγιος. Ὅπερ ἂν εἴη πρέπον καὶ ἄξιον, τοῦτο δὴ καὶ ποιήσω.

Περιχαρῆς γίνεται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τούτοις καὶ τὸν ἅγιον μετὰ τιμῆς ὅτι πλείστης καὶ προπομπῆς βασιλικῆς ἐπὶ τὸν τοῦ Διὸς ναὸν πορεύεσθαι παρεσκεύασεν δὲ αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδὸν ὁ ἅγιος τοὺς νοεροὺς τῆς καρδίας ὀφθαλμοὺς ἅμα τοῖς αἰσθητοῖς πρὸς τὸν φιλόανθρωπον ἀνατείνας καὶ τὴν ἐκεῖθεν δύναμιν ἑαυτῷ ἐπευξάμενος καὶ ἄγγελον πιστὸν φύλακα καὶ σύμμαχον ἀκαταμάχητον πρὸς τὸν προκείμενον αὐτῷ ἀγῶνα ἐξαίτησάμενος καὶ ὅλος ἔνθους γεγονώς, τὴν ἄνωθεν ἑαυτῷ φιλόανθρωπον περιφέρων θεῖαν ἅμαχον ἀλκὴν, λέγει τῷ βασιλεῖ παρηγορία βασιλέως, τίς ἐστὶν ὁ Θεός σου, ὃν φῆς με προσκυνεῖν δείξον μοι τοῦτον. Τοῦ βασιλέως δὲ δείξαντος αὐτῷ τὸ τοῦ Διὸς εἶδωλον χαλκοῦν ὑπάρχον δωδεκάπηχυ τὸ ὕψος ἐξάπηχυ δὲ τὸ πλάτος πέπλω χρυσῷ ὅλον περιενδεδυμένον. Καὶ ὡς ἠτένισεν αὐτῷ ὁ ἅγιος, καὶ ἐμβριθῶς ἀπέβλεψεν εἰς αὐτό, παραχρῆμα ὡς ὑπὸ δύο πρηστήρων τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἁγίου συντριβέν, εἰς κόνιν διελέλυτο. Καὶ δράκων ἐξ αὐτοῦ παμμεγέθης ἐξεπήδησε φοβερός, ὃς καὶ πολὺ τι πλῆθος ἀνθρώπων ἠφάνισεν.

Ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς αἰσχυνθεὶς ἀνέξευξεν εἰς τὰ βασίλεια, ὁ δὲ λαὸς ἔμφοβος γεγονώς τῇ τοῦ δράκοντος ἐπιθέσει, προσπίπτουσιν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου καὶ συγγνώμην αἰτοῦντα ἑαυτοῖς ἐφ' οἷς ἀγνοοῦντες ἡμάρτανον εἰς τὸ θεῖον. Καὶ σωτηρίαν ἑαυτοῖς ψυχῶν τε καὶ σωμάτων χορηγηθῆναι ἰκετεύουσιν, ὧν τὴν

θερμὴν πρὸς Θ(εὸ)ν μεταβολὴν ὁ ἅγιος ἀποδεξάμενος καὶ πλῆθος τι ἄπειρον τῷ θείῳ λουτρῷ ἀναγεννήσας καὶ τούτοις λόγοις παραινετικοῖς ὑποστηρίξας καὶ τῷ Θεῷ παραθέμενος, τὸν τε δράκοντα δυνάμει τοῦ παναγίου Πν(εύματος) ἀνελὼν συλλαμβάνεται πάλιν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ βασιλέως τοῦτο κελεύσαντος καὶ διαφόρως αἰκίζεται, ἀπέκτεινε δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τὸν πιστεύσαντα ἅπαντα λαόν, καὶ μάρτυρας αὐτοὺς νεολέκτους ἀπειργάσατο.

Τὸν δὲ ἅγιον χαλκοῦν ἱμάτιον ἐκπυρωθὲν ἀμφιέννυσιν, ὅπερ εἰς ψυχρότητα κρυστάλλου θεία χάριτι μεταβληθὲν, πλείστης χαρᾶς τὸν ἅγιον ἐμπύμπλησιν, καὶ ὡς θαρσαλεώτερον πρὸς τὸν τύραννον καὶ ἀποτομώτερον παρεσκεύασε παρρησιάζεσθαι, ὑπ' ἀμηχανίας δὲ ὁ ἄφρων βασιλεὺς φρουρᾷ ἐγκατακλεισθῆναι τὸν ἅγιον διακελεύεται, σκοπὸς δὲ ἦν τῷ δυσσεβεῖ, ὅπως μαλακώτερον διάθῃται τὸν ἅγιον πρὸς τὰς βασάνους, ἀλλ' ὁ δρασσόμενος Κ(ύριος) τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, ὁ δι' ἀγγέλου ἐπιστασίας ἐκ χειρῶν Ἡρώδου τὸν Πέτρον, λυτρωσάμενος παραδόξως, αὐτὸς καὶ δι' ἐπιστασίας τοῦ παμμεγίστου ταξιάρχου τῶν ἄνω δυνάμεων παραδόξως ἐκ τῆς εἰς Καμπανίαν ἐν πόλει Φυρμῷ καλουμένη ἐπὶ τῷ κηρύξαι κάκει τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ πολλοὺς πρὸς Κ(ύριον) ν Σαββαώθ, ὃ δὴ καὶ εἰς πέρας ἐξήγαγε παραγεγονῶς γὰρ ἐκεῖσε καὶ εἰς Χερμελίαν πόλιν κατοικήσας καὶ πολλοὺς τῷ θείῳ λουτρῷ τελειώσας.

Ἐν αὐτῇ καὶ τὸ τέλος τοῦ βίου ἐδόξατο χερσὶν ἀγαθῶν ἀγγέλων τὸ ἱερὸν ὄντως αὐτοῦ πνεῦμα παραθέμενος. Τοσαῦτα ἐκ τοῦ ἀμυδροῦ ἐκείνου λειψάνου συναγαγεῖν δεδύνημαι ἃ δὴ καὶ ἀόκνως ὑμῖν προὔθεικα καὶ εἰ μὲν καλῶς καὶ ἱκανῶς, τῷ Θεῷ χάρις, εἰ δὲ ἐλλειπῶς, ὅπερ ἀνάγκη πᾶσα παθεῖν, καὶ οὕτω χάρις τῷ Θεῷ τῷ κρείττονας λόγων καὶ ἐγκωμίων ἀνθρωπίνων τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ἀποδεικνύοντι. Ὑμεῖς, δέ, ὧ τιμώτατοί μου πατέρες καὶ ἀδελφοὶ εὐχαῖς ἡμᾶς ἀνταμεῖψαι μὴ ἀποκνήσητε ὅπως ἐπιτύχωμεν τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἀκηράτου ζωῆς καὶ ἀθανάτου διαγωγῆς ἧς γένοιτο

πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.

Ἐξεδόξη δι' ἐμοῦ τοῦ Μαξίμου ἁμαρτωλοῦ μοναχοῦ τοῦ Βατοπεδινοῦ μηνὶ Φεβρουαρίῳ κη' ἔτει ζιζ' (7017-5508 = 1509)³⁷⁵.

375. Ὅρισμένα δυσανάγνωστα χωρία τοῦ Συναξαρίου μετέγραψε εὐγενέστατα ὁ παλαιογράφος κ. Ἀγαμέμνων Τσελίκας, τὸν ὁποῖον ἐν προκειμένῳ θερμῶς εὐχαριστοῦμε.

18. ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΚΑΝΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΙΜΙΟΝ ΠΡΟΔΡΟΜΟΝ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΤΗΝ ΙΩΑΝΝΗΝ

Ποιηθείς παρὰ τοῦ Ἀγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ³⁷⁶

Εὐλόγησαντος τοῦ Ἱερέως, τό· Κύριε εἰσάκουσον
τῆς προσευχῆς μου, ψαλμὸς PMB' (142), καὶ εὐθύς
εἰς ἦχον δ' τό· Θεὸς Κύριος (δ'). Μεθ' ὃ τὰ παρόντα τροπάρια.

Ἦχος δ'. Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ.

Τῆς μετανοίας γεγονὼς θεῖος Κῆρυξ, μετανοεῖν με ἐκ ψυχῆς καθ'
ἐκάστην, ἐκδυσσωπῶ σε Πρόδρομε ἐνίσχυσον, ὅπως ἀποθέμενος
ἁμαρτίας τὸ βάρος, χαίρων ἐποφθήσομαι τῷ κριτῇ τῶν ἀπάντων,
καὶ διὰ σοῦ γεέννης τοῦ πυρός, καὶ αἰωνίου ῥυσθῶ κατακρίσεως.

Δόξα, Ἦχος β'

Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων· σοὶ δὲ ἀρκέσει ἡ μαρτυρία, τοῦ Κυ-
ρίου Πρόδρομε· ἀνεδείχθης γὰρ ὄντως καὶ Προφητῶν σεβασμιώτε-
ρος, ὅτι καὶ ἐν ῥείθροις βαπτίσαι κατηξιώθης τὸν κηρυττόμενον.
Ὅθεν τῆς ἀληθείας ὑπεραθλήσας χαίρων, εὐηγγελίσω καὶ τοῖς ἐν
Ἄδι, Θεὸν φανερωθέντα ἐν σαρκί, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ
κόσμου καὶ παρέχοντα ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Καὶ νῦν. Ἦχος δ'

Οὐ σιωπήσομέν ποτε Θεοτόκε, τὰς δυναστείας σου λαλεῖν οἱ ἀνάξιοι.
Εἰ μὴ γὰρ σὺ προΐστατο πρεσβεύουσα, τίς ἡμᾶς ἐρρύσατο ἐκ τοσού-
των κινδύνων, τίς δὲ διεφύλαξεν ἕως νῦν ἐλευθέρους; Οὐκ ἀποστῶμεν
Δέσποινα ἐκ σοῦ· σοὺς γὰρ δούλους σφάζεις ἀεὶ ἐκ παντοίων δεινῶν.

376. Κώδ. 1016, φφ. 32r-35v, I. M. M. Βατοπαιδίου.

Ὁ Ν΄ Ψαλμός.

Εἶτα ὁ Κανὼν τοῦ Προδρόμου, μεταποιηθεὶς ἐκ τοῦ
«Πολλοῖς συνεχόμενος πειρασμοῖς» Παρακλητικοῦ Κανόνος
τῆς Θεοτόκου, παρὰ κυρ Μαξίμου τοῦ Τριβόλη.

Ὠδὴ α΄.

Ἦχος πλ. δ΄. Ὑγρὰν διοδεύσας.

Δεινῶς χειμαζόμενος ὑπ’ ἐχθροῦ, πρὸς σὲ καταφεύγω, συμμαχίαν
ἐπιζητῶν, Προφῆτα καὶ Πρόδρομε Κυρίου, τοῦ πονηροῦ τῶν παγί-
δων με λύτρωσαι.

Παθῶν με ταράττουσι προσβολαί, καὶ τῶν πεπραγμένων ἐγκλημά-
των μοι ἡ πληθύς, ποιεῖ μοι κατώδυνον τὸν βίον, ταῖς πρὸς Θεόν
σου προσβείαις με φρονήσον.

Δόξα.

Τὸν γῆς καὶ θαλάσσης καὶ οὐρανοῦ, ποιητὴν ἀπάντων ἀορά-
των καὶ ὁρατῶν, ὡς αὐτὸν βαπτίσας ἐκδυσώπει, τῶν χαλεπῶν ἐξ
ἐχθρῶν μου ῥυσθῆναί με.

Καὶ νῦν.

Νοσοῦντα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἐπισκοπῆς θείας καὶ προνοί-
ας τῆς παρὰ σοῦ, ἀξιώσον μόνη Θεομητορ, ὡς ἀγαθὴ ἀγαθοῦ τε
λοχεύτρια.

Ὠδὴ γ΄. Οὐρανίας ἀψίδος.

Προστασίαν καὶ σκέπην τὴν σὴν αἰεὶ δίδου μοι, ἐπικαλουμένῳ
Προφῆτα σύ με κυβέρνησον, ταῖς ἰκεσίαις σου, τὸν ἀσφαλῆ πρὸς
λιμένα, τῶν δεσμῶν ἐξαίρων με τοῦ πολεμήτορος.

Ἴκετεύω Προφῆτα τὸν ψυχικὸν τάραχον, καὶ τὰς προσβολὰς τῶν
δαιμόνων παντοίας πάντοτε, ἐπερχομένας μοι, τῆς ταπεινῆς ἐκ
ψυχῆς μου, ταῖς λιταῖς σου Πρόδρομε, μακρὰν ἐκδίωξον.

Δόξα.

Χαλεπαῖς ἁμαρτίαις καὶ ζοφεροῖς πάθεσι, περικλυζομένῳ Προφῆτα, σύ μοι βοήθησον, ὑπὸ τὴν σκέπην σου, ὀλοτελῶς προσφυγόντι, καὶ θερμῶς κραυγάζοντι, σῶσόν με Πρόδρομε.

Καὶ νῦν.

Εὐεργέτην τεκοῦσα τὸν τῶν καλῶν αἵτιον, τῆς εὐεργεσίας τὸν πλοῦτον πᾶσιν ἀνάβλυσον, πάντα γὰρ δύνασαι, ὥς δυνατὸν ἐν ἰσχύϊ, τὸν Χριστὸν κυήσασα, Θεομακάριστε.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Βαπτιστὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι πάντες μετὰ Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν, ὥς ἄρδρηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ Πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

Αἴτησις, καὶ εὐθὺς τὸ Κάθισμα.

Ἦχος β΄. Τὰ ἄνω ζητῶν.

Πρεσβεῖαν θερμὴν κεκτήμεθά σε ἅγιε, προστάτην θερμὸν καὶ μέγαν ἀντιλήπτορα, ἐκτενῶς βοῶμέν σοι, Βαπτιστὰ καὶ Πρόδρομε, πρόφθασον καὶ νοσημάτων λύτρωσαι ἡμᾶς, τοὺς πίστει καὶ πόθῳ ἀνυμνοῦντάς σε.

Ὠδὴ δ΄. Εἰσακήκοα Κύριε.

Τῶν παθῶν μου τὸν τάραχον, ὁ τὸν εἰρηνάρχην βαπτίσας Κύριον, ταῖς πρεσβεΐαις σου κατεύνασον, καὶ εἰς γῆν πραέων με ἐνόρμησον.

Εὐσπλαγχνίας τὸ πέλαγος, ὁ ἀνυποστόλως κηρύξας ἅπασι, καθικέτευσε σοῦ δέομαι τῶν βασάνων, ὅπως λυτρωθείημεν.

Δόξα.

Ἀπολαύοντες Πρόδρομε, τῶν σῶν δωρημάτων σοὶ χαριστήριον, ἀναμέλπομεν ἐφύμνιον, οἱ τῶν σῶν τρυφῶντες ἀντιλήψεων.

Καὶ νῦν.

Οἱ ἐλπίδα καὶ στήριγμα, καὶ τῆς σωτηρίας τεῖχος ἀκράδαντον, κεκτημένοι σε Πανύμνητε, δυσχερείας πάσης ἐκλυτρούμεθα.

Ὡδὴ ε΄. Φώτισον ἡμᾶς.

Πλήρωσον ἡμῶν, τὰς αἰτήσεις τῶν τιμώντων σε, ὁ τοῦ ἀδύτου τὴν ὑφήλιον, φωτὸς πληρώσας, τῷ κηρύγματί σου, Πρόδρομε.

Λύτρωσαι ἡμᾶς, ἐκ κινδύνων Βαπτιστὰ τοῦ Χριστοῦ, ὁ αἰωνίαν κηρύξας λύτρωσιν, καὶ τὴν εἰρήνην τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν.

Δόξα.

Λῦσον τῶν δεινῶν, καταιγίδας καὶ τὸν κλύδωνα, τῶν πρεσβειῶν τῶν σῶν τῇ θερμότητι, ὁ τὸν Σωτῆρα βαπτίσει φανεῖς ἐπάξιος.

Καὶ νῦν.

Ἵασαι ἀγνή, τῶν παθῶν μου τὴν ἀσθένειαν, ἐπισκοπῆς σου ἀξιόσασσα, καὶ τὴν ὑγίαν ταῖς πρεσβείαις σου παράσχου μοι.

Ὡδὴ ς΄. Τὴν δέησιν ἐκχεῶ.

Θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς ἐξάρπασον, ἀφθαρσίαν μοι διδοὺς ἀπολαύειν, ἐκ πειρασμῶν καὶ κινδύνων παντοίων, καὶ ἐναντίων ἐφόδων ἐξαίρων με, δεήσεσι σαῖς Βαπτιστά, τοῦ Κυρίου καὶ σῶσόν με δέομαι.

Προστάτην σε τῆς ζωῆς ἀκοίμητον, καὶ θερμὸν ἐν περιστάσεσι πρέσβυν, καὶ πειρασμῶν διαλύοντα νέφος, καταπλουτήσαιμι εἴθε Πανάγιε, καὶ ἴδοιμι τὸν δυσμενῆ, ὑπὸ σοῦ κραταιῶς διωκόμενον.

Δόξα.

Ἐν λάκκῳ ἁμαρτιῶν ἐμπέπτωκα, καὶ αὐτοῦ ἀναδραμεῖν οὐκ ἰσχύω, ἀλλ' ὁ Θεὸν τὸν ἐκ λάκκου λεόντων, βαπτίσας πάλαι προφήτην ῥυσάμενον, λιτάνευε ἵν' ἐξ αὐτοῦ, ἀναγάγῃ με Τίμιε Πρόδρομε.

Καὶ νῦν.

Ὡς τεῖχος καταφυγῆς κεκτῆμεθα, καὶ ψυχῶν σε παντελῇ σωτηρίαν, καὶ πλατυσμὸν ἐν ταῖς θλίψεσι Κόρη, καὶ τῷ φωτί σου ἀεὶ ἀγαλλόμεθα, ὦ Δέσποινα καὶ νῦν ἡμᾶς, τῶν παθῶν καὶ κινδύνων διάσωσον.

Διάσωσον, ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Βαπτιστὰ τοῦ Σωτῆρος, ὅτι πάντες εἰλικρινῶς εἰς σὲ καταφεύγομεν, ὡς ἄρῳγκτον τεῖχος καὶ πρὸς Θεὸν πρέσβυν.

Ἀχραντε, ἡ διὰ λόγου τὸν Λόγον ἀνερμηνεύτως, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τεκοῦσα δυσώπησον, ὡς ἔχουσα μητρικὴν παρῳρίαν.

Αἴτησις, καὶ εὐθὺς τὸ Κοντάκιον.

Ἦχος β'. Προστασία τῶν χριστιανῶν.

Ἀντιλήπτωρ τῶν χριστιανῶν ὁ στερεότατος, παρακλήτωρ τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ θερμότατος, μὴ παρίδης σὼν ὑμνητῶν δεήσεων φωνάς, ἀλλὰ πρόφθασον, ὦ Βαπτιστά, εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν, τῶν θερμῶς ἐκβοώντων σοι, τάχυνον, ὦ Προφήτα, καὶ σπεῦσον, ὦ θεοκῆρυξ, εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν, Ἰωάννη τῶν τιμώντων σε.

Προκείμενον. **Ἦχος δ'.**

Καὶ σὺ παιδίον Προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου, ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ.

Στίχ. Ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν,
διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν.

Ὁ Ἱερεύς· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἐν ἁγίοις ἐπαναπαύει. **Τό,** Πᾶσα πνοή. Καὶ ὑπὲρ τοῦ καταξιωθῆναι ἡμᾶς.

Εὐαγγέλιον.

Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον.

Τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ, ἀκούσας ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ τὰ ἔργα τοῦ Ἰησοῦ, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι καὶ χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται καὶ κωφοὶ ἀκούουσι, νεκροὶ ἐγείρονται καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται. Καὶ μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. Τούτων δὲ πορευομένων, ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ Ἰωάννου· τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κἀλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἡμφιεσμένον; Ἴδου οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν. Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; Ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου. Οὗτος γάρ ἐστιν, περὶ οὗ γέγραπται· Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν· Οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστιν. Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσι αὐτήν. Πάντες γὰρ οἱ Προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν. Καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Δόξα. Ταῖς τοῦ σοῦ Προδρόμου.

Καὶ νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου.

Στίχ. Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου, ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου.

Ἦχος β΄. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου.

Φίλε παθημάτων κοινωνέ, Πρόδρομε Προφῆτα καὶ Μῦστα καὶ Βαπτιστὰ τοῦ Χριστοῦ, πάντων ἡμῶν μνήσθητι τῶν σὲ τιμώντων

πιστῶς, Ἰωάννη πανεύφημε, καὶ ῥῦσαι κινδύνων, πάσης περιστά-
σεως ἐκ τῶν βελῶν τοῦ ἐχθροῦ, σώους καὶ ἀτρώτους φυλάττων,
πάντας ταῖς πρεσβείαις σου ὅπως σὲ χρεωστικῶς ἀεὶ δοξάζωμεν.

Εἰθ' οὕτω· Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου. **Τό,** Κύριε ἐλέησον, **ιβ'.**

Ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς.

Ὡδὴ ζ'. Οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαίας.

Τῆς Ἀδὰμ ἀμαρτίας, τὸν χειρόγραφον Λόγον τὸν διασπάσαντα,
ἐν ῥείθροις Ἰορδάνου, κραυγάζων ὑπεδέξω, Ἰωάννη πανεύφημε, ὁ
τῶν Πατέρων ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

Θελητὴν τοῦ ἐλέους, τὸν φιλόανθρωπον μάκαρ ὑπὲρ τῶν δούλων
σου, δυσώπει ἐκ πταισμάτων, αἰσχυρῶν τε μολυσμάτων, λυτρωθῆναι
τοὺς ψάλλοντας, ὁ τῶν Πατέρων ἡμῶν, Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

Δόξα.

Θησαυρὸν σωτηρίας, καὶ γαλήνιον ὄρμον, καὶ ἐν κινδύνοις τα-
χύν, προστάτην τοῖς καλοῦσιν, εἰδότες σε βοῶμεν, τὸ κλυδώνιον
στόρεσον, τῶν πειρασμῶν Βαπτιστά, ταῖς ἰκεσίαις σου.

Καὶ νῦν.

Σωμάτων μαλακίας, καὶ ψυχῶν ἀρρώστιας Θεογεννήτρια, τῶν
πόθῳ προσιόντων, τῇ σκέπῃ σου τῇ θεία, θεραπεύειν ἀξιώσον, ἡ
τὸν Σωτῆρα Χριστόν, ἡμῖν ἀποτεκοῦσα.

Ὡδὴ η'. Τὸν Βασιλέα τῶν οὐρανῶν.

Τοὺς βοηθείας, τῆς παρὰ σοῦ δεομένους, μὴ παρίδης, Προφῆτα,
βοῶντας, καὶ ἐξαιτουμένους, τὴν σὴν ἐπιστασίαν.

Τῶν ἱαμάτων τὸ δαψιλὲς ἐπιχέεις, τοῖς πιστῶς ὑμνοῦσί σε,
Προφῆτα, καὶ ἀνευφημοῦσι, παμμάκαρ Ἰωάννη.

Δόξα.

Τῆς σωτηρίας, τὸν ἀρχηγὸν ἰκετεύων, τὸν Χριστόν, Προφῆτα, μὴ
ἐλλίπης, ὅπως ἐκ βασάνων, ῥυσθῶμεν αἰωνίων.

Καὶ νῦν.

Τῶν πειρασμῶν σύ, τὰς προσβολὰς ἐκδιώκεις, καὶ ποθῶν τὰς ἐφόδους, Παρθένε, ὅθεν σε ὑμνοῦμεν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὡδὴ θ΄. Κυρίως Θεοτόκον.

Ροὴν μου τῶν δακρύων, μὴ ἀποποιήσης, ὁ ἐν ῥοαῖς Ἰορδάνου τὸν πάντων Θεόν, συγκαταβάντα βαπτίσας ὃν μεγαλύνομεν.

Κακώσεως δαιμόνων, τῆς ἀδιαλείπτως ἐκπιεξούσης Προφῆτά με λύτρωσαι, καὶ ἐπηρείας τῆς τούτων δεῖξον ἀνώτερον.

Δόξα.

Ισχὺς καὶ θεραπεία, τῇ ἐξ ἀκρασίας, καὶ χαλεπῆς ἀμαρτίας Προφῆτα γενοῦ, κεκακωμένη ψυχῇ μου, ἵνα γεραίρω σε.

Καὶ νῦν.

Χαρὰς μου τὴν καρδίαν, Προδόρομε Κυρίου, σὺν Μαριάμ τῇ Παρθένῳ πληρώσασθαι, τὸν τῶν ἀπάντων Δεσπότην νῦν καθικέτευε.

Τό· Ἄξιόν ἐστι.

Καὶ τὰ ἐξῆς Μεγαλυνάρια.

Ἄγονον καὶ ἄκαρπον τὴν ψυχὴν κέκτημαι Παμμάκαρ, φύλλα μόνον ἄνευ καρπῶν, ἔρημον ἀπάσης ἀγαθῆς ἐργασίας, Προφῆτα ἀρετῶν με δεῖξον καρπούμενον.

Τὸν τοῦ Ζαχαρίου θεῖον βλαστόν, καὶ τῆς Ἑλισάβετ τὴν παγκόσμιον χαρμονήν, τὴν φωνὴν τοῦ Λόγου, τὸν λύχνον τοῦ Ἥλιου, τὸν Προδόρομον Κυρίου ὕμνοις τιμήσωμεν.

Τὸν τῆς μετανοίας καθηγητήν, καὶ τῶν μοναζόντων ἀντιλήπτορα καὶ φρουρόν, τὸν ἀπὸ κοιλίας μητρὸς ἡγιασμένον, τὸν Προδόρομον Κυρίου ὕμνοις τιμήσωμεν.

Ἀγίων ὑπέρτερε Βαπτιστά, θεόπτα Προφῆτα, μάρτυς ἄγγελε ἀσκητά, μῆστα θεολόγε, Προδόρομε φωνὴ λύχνε, Χριστοῦ φίλε καὶ κηρῶς ἡμᾶς περισώζε.

Δέομαι Προφῆτα καὶ Βαπτιστά, μὴ μὲ ὑπερίδῃς, τὸν ἀνάξιον πρεσβευτήν, καταβαπτισθέντα τοῖς πάθεσι τοῦ βίου, καὶ ἐν βορβόρῳ ὄντα σὺ μ' ἐξανάστησον.

Μεῖζονα κριθέντα τῶν Προφητῶν, σὲ τὸν τῆς ἐρήμου μέγαν ὄντως καθηγητήν, κήρυκα τὸν θεῖον, καὶ Βαπτιστὴν Κυρίου, τὸν Πρόδρομον τὸν Μέγα ὕμνοις δοξάζομεν.

Βαπτιστὰ καὶ Πρόδρομε τοῦ Χριστοῦ, λύχνε φαεσφόρε ἰκετεύω σε ἐκτενῶς, λύχνον ἀναψὲ μοι, ψυχῆς τῆς ταλαιπώρου, ἐσκοτισμένης οὔσης καὶ καταλάμπρυνον.

Πρέσβευε Προφῆτα πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ σου καὶ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν, τῶν καταφευγόντων, τῇ σκέπῃ σου τῇ θεῖα, καὶ ῥῦσαι πάσης νόσου καὶ περιστάσεως.

Πρόδρομε Κυρίου καὶ Βαπτιστά, λύχνε τοῦ ἡλίου ἑωσφόρε φωταγωγέ, τὴν ἐσκοτισμένην τοῖς πάθεσι τοῦ βίου, ψυχὴν μου τὴν ἀθλίαν σὺ φωταγώγησον.

Πᾶσαι τῶν Ἀγγέλων αἱ στρατιαί, Πρόδρομε Κυρίου, Ἀποστόλων ἡ δωδεκάς, οἱ Ἅγιοι Πάντες, μετὰ τῆς Θεοτόκου, ποιήσατε πρεσβεῖαν εἰς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς.

Εἵτα· τό, Τρισάγιον καὶ τὰ τροπάρια· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, **κατὰ τὸ σύννηθες· Ἐκτενής·** Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεός· Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι· Κύριε ἐλέησον, **μ'·** Ἐπάκουσον ἡμῶν ὁ Θεός. **Καί, Απόλυσις.**

Κατὰ τὸν ἀσπασμὸν ψάλλομεν τὰ παρόντα τροπάρια.

Ἦχος β΄.

Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε νεκρόν.

Στείρας ὁ Πανάγιος βλαστός, βλάστημα τερπνὸν τῆς ἐρήμου, ἡ χελιδὼν ἡ τερπνή, ἀηδὼν ἡ εὐλαλὸς, περιστερὰ ἡ χρυσεῖα, τὴν στεριεύουσαν πάντοτε, ἀθλίαν ψυχὴν μου, εὐκαρπον ἀνάδειξον ἀγαθῶν πράξεων, ὅπως ἐκβλαστάνουσα στάχυν, τὸν ἐκατοστεύοντα μάκαρ, ἔνθεον προσάξῃ σοι τὴν αἴνεσιν.

Ἦχος πλ. δ΄.

Δέσποινα πρόσδεξαι, τὰς δεήσεις τῶν δούλων σου, καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνάγκης καὶ θλίψεως.

Ἦχος β΄.

Τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου εἰς σὲ ἀνατίθην, Μῆτερ τοῦ Θεοῦ, φύλαξόν με ὑπὸ τὴν σκέπην σου.

Ἐν τῷ τέλει δὲ ὁ Ἰερεὺς

ποιεῖ τελείαν Ἀπόλυσιν διὰ τοῦ Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων.

ΕΥΧΗ

Εἰς τὸν Τίμιον Πρόδρομον.

Λεγομένη μετὰ τό· Ἐπάκουσον ἡμῶν.

Πρόσδεξαι, ὦ μετανοίας Κῆρυξ καὶ λύχνε τοῦ ἡλίου τῆς δόξης φαινέστατε, τὴν παρ' ἐμοῦ σοι προσφερομένην παράκλησιν, ὃ καὶ μείζων ἐν γεννητοῖς παρὰ τοῦ Σωτῆρος μαρτυρηθεὶς, ὃ τὰ στειρωτικά δεσμὰ διαλύσας καὶ τὴν πατρικὴν ἀφωνίαν εἰς εὐφωνίαν μετατρεψάμενος. Ὁ πᾶσι τὸν σωτήριοιον προκηρύξας νόμον καὶ τὸν ἕνα τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου ὑπεραγίας Τριάδος Θεὸν Λόγον χειρὶ κρατῆσαι καὶ βαπτίσει ἀξιωθεὶς, ὁ Πρόδρομός τε καὶ Προφητῶν ἀπάντων ὑπέρτερος, Ἰωάννη ἐνδοξε χαριτώνυμε, εἰσάκουσον καὶ ἀναψὸν μου τὸν ἐσβεσμένον τῇ ῥαθυμίᾳ λύχνον τῆς ψυχῆς μου καὶ φώτισόν με τῇ εὐπαρόρησιάστω πρεσβείᾳ σου. Ἐσπίλωσα γάρ σου τὸν λογισμὸν καὶ ἠφάνισα κλῆρον τὸν πατρικόν, ἀλόγοις ὁμοιωθεὶς κτήνεσι καὶ ἀθλίως τούτοις συμβοσκηθεὶς ὁ δύστηνος. Πάντας ὑπερέβην ἐν ἀνομίαις, τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν κυλινδούμενος καὶ ἀσώτως δαπανήσας μου τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ἔγειρόν με τῇ μεσιτείᾳ σου, ὥς μεσίτην σε πλουτήσαντα πρὸς τὸν Κριτὴν. Ἰλεὼν μοι τοῦτον ἀπέργασαι, ὥς παρόρησίαν ἔχων πρὸς Αὐτόν. Ἐκτεινόν μοι τὴν ἄμαχον χεῖρά σου κατὰ παθῶν καὶ ἐκτελεῖν με τὸν βίον ἐν ἀγαθοῖς ἐνίσχυσον, ὅπως τῆς ζοφερᾶς ὀυσθεὶς, τῆς οὐρανίου τύχοιμι δόξης, ὦ Θεοῦ Προφήτα καὶ Βαπτιστά, σαῖς ἰκεσίαις ταῖς πρὸς τὸν Κύριον, ὅτι Αὐτῷ πρέπει δόξα, ὕμνος, κράτος καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΕΥΛΟΓΙΑ	7
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17

ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ ΛΟΓΟΙ

Ἐπιστολή στὸν Μέγα Ἡγεμόνα τῆς Μόσχας Βασίλειο Γ΄ περὶ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους	49
Σύντομη ἀναφορὰ γιὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ τὶς ἀγιορειτικὲς μονές	69
Ἐπιστολή περὶ τῆς ἀκτημοσύνης τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους	71
Ἐπιστολή πρὸς τοὺς Ρώσους, τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βούλγαρους, ἐπὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁμιλιῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον	79
Περὶ τῆς γραμματικῆς	83
Ἐπιστολή πρὸς τὸν πρίγκιπα Β. Μ. Τουτσκῶφ-Μορόζωφ, ποὺ συνοδεύει τὶς μεταφράσεις ἀπὸ τὸ Λεξικὸ τῆς Σούδας	86
Κατὰ ὧσων διηγοῦνται ὅτι ὁ Χριστὸς χειροτονήθηκε ἱερέας	87
Ἐπιστολή στὸν Μεγάλον Ἡγεμόνα Βασίλειο τὸν Γ΄ περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ χάνου τῆς Κριμαίας Μωάμεθ Γκεράι	89

Ἐπιστολὴ στὸν βασιλιὰ Ἰωάννη Δ', τὸν ρυθμιστὴ τῆς χώρας	100
Ἀπόσπασμα τῶν Χρονικῶν τοῦ Ἰωάννη Ζωναρᾶ περὶ τῆς βαπτίσεως τῶν Ρώσων, ἀπὸ τὸ Βιβλίον τοῦ Πηδαλίου τοῦ γέροντος Βασσιανοῦ Πατρικέγεφ	105
Περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ ἱεράρχη ἐπὶ τοῦ ἀετοῦ	109
Περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο	110
Λόγος κατὰ τῶν σκωμμάρχων	112
Συμπλήρωμα στὴν Α' Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Θ. Ι. Κάρπωφ Κατὰ τῶν ἀστρολογικῶν προβλέψεων	120
Λόγος κατὰ τῆς ἀστρολογίας (Α' μέρος τῆς ἐρμηνείας τοῦ ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἄννας)	134
Λόγος κατὰ τῆς ἀστρολογίας (Β' μέρος τῆς ἐρμηνείας τοῦ τρίτου ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἄννας)	140
Λόγος κατὰ τῆς ἀστρολογίας (Γ' μέρος τῆς ἐρμηνείας τοῦ τρίτου ψαλμοῦ τῆς προφήτιδας Ἄννας)	147
Ἐπιστολὴ πρὸς ἄγνωστο, ποὺ συνοδεύει ἓνα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Μαξίμου κατὰ τῆς ἀστρολογίας	157
Λόγος πρὸς ὅσους ἐκφωνοῦν τὸ «ἀλληλούια» τρεῖς φορές	158
Λόγος περὶ τοῦ σήματος τοῦ Σταυροῦ	165

Ἐπιστολὴ στὸν αὐτοκράτορα βασιλιὰ Ἰωάννη, υἱὸ τοῦ Βασιλείου, κατὰ τοῦ ξυρίσματος τῆς γενειάδας	171
Λόγος περὶ τοῦ προσκυνήματος τῶν ἁγίων εἰκόνων κατὰ τοῦ Λούθηρου	177
Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν μητροπολίτη Μακάριο	187
Ἀπάντηση στὴν ἱερὰ Σύνοδο	196
Ἀλληλογραφία μετὰ τὸν Θ. Ι. Κάρπωφ	206
Εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Β. Μ. Τουτσκώφ-Μορόζωφ	212
Παρηγορητικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο	216
Ἐπιστολὴ σὲ κάποιον ἡγεμόνα περὶ τῆς νηστείας τῆς Δευτέρας	220
Ἐπιστολὴ πρὸς ὅποιον βρίσκεται στὴν ταραγμένη θάλασσα τῆς ζωῆς	222
Α΄ παρηγορητικὴ ἐπιστολὴ πρὸς πριγκίπισσα	227
Β΄ παρηγορητικὴ ἐπιστολὴ πρὸς πριγκίπισσα, μετὰ ἀφορμὴ τὸν θάνατο τοῦ γιοῦ της	229
Ἐπιστολὴ σὲ μοναχὴ περὶ τῆς ὥρας τοῦ θανάτου	232
Παρηγορητικὴ ἐπιστολὴ περὶ τῆς θείας Πρόνοιας	235
Διδαχὴ κατὰ τῶν κακῶν σκέψεων	237

Εὐχαριστήρια ἐπιστολή πρὸς τὴν ἡγουμένη Εὐνίκη καὶ τὶς μοναχὲς Ἑλένη, Ἀναστασία καὶ Θεοφανία	239
Ἐπιστολή περὶ Δομινικανῶν καὶ Φραγκισκανῶν	241
Ἐπιστολή περὶ τῶν ἱστοριῶν τῆς ἀρχαίας μυθολογίας	244
Ἐπιστολή πρὸς τὸν Β. Μ. Τουτσκῶφ-Μορόζωφ περὶ τοῦ τυπογραφικοῦ σήματος τοῦ Ἄλδου Μανούτιου	254

ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΙΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΝ

Εἰσαγωγικά	259
Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὸν Θεῖον καὶ Προσκυνητὸν Παράκλητον	267

ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

Ἐπιστολές	289
Ἐπιγράμματα	297
Ἔπη ἡρωελεγειακὰ προτρεπτικὰ εἰς μετάνοιαν	300

Λόγος προτρεπτικός εἰς μετάνοιαν	301
Λόγος ἐπικριτικός κατὰ τῆς ἐλληνικῆς πλάνης	308
Λόγος κατὰ τῆς ἀρχαιο-ἐλληνικῆς (θρησκευτικῆς) πλάνης	317
Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Ἱερομάρτυρος Ἑράσμου	329
Παρακλητικός Κανὼν	
εἰς τὸν Τίμιον Πρόδρομον καὶ Βαπτιστὴν Ἰωάννην	341

Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΩΝ
ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΚΑΙ
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΣΤΟ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗ
ΡΙ ΤΗΣ ΙΝΔΙΚΤΟΥ ΜΕ ΕΠΙ
ΜΕΛΕΙΑ ΜΑΝΩΛΗ ΒΕΛΙΤ
ΖΑΝΙΔΗ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤ
Η ΛΥΧΝΙΑ ΑΕ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟ
ΔΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ Χ.
ΚΥΠΡΗΣ ΚΑΙ ΣΙΑ ΟΕ ΤΟΝ
ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 2017 ΓΙΑ
ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ
ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΒΑΤΟ
ΠΑΙΔΙΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἀντίτυπα Α΄ Ἐκδόσεως: 1.000

